

کۆمهله و تارى

(: وارىگه و ناودارانى) كورد

به ليكۆئينه وه ونوسين به شيوهى دايره تولمه عاريف
به رگى چواره م

ههركهسى فه رهنگ و زانين به دهس يئى
رهحمهت و بهر كهت به سه ر خويئا ده بارىتى (شه پۆل)

نوسه ر: محمه د صالح ئيبراھيمي (شه پۆل)

لاپه‌ره‌ی کتیب وه ک شاپه‌ره که روّحی ئیمه
بولای نورو روناکی ده‌خاته هه‌لفرین: ویلتیتر.

ناسنامه‌ی کتیب :

کۆمه‌له و تارێ: وارگه و ناودارانێ کورد

به لیکۆلینه وه ونوسین به شیوه‌ی دایره‌تولمه‌عاریف
به‌رگی چواره‌م.

□ - نو سراوی: دوکتور محهمه‌د صالح ئیبراهیمی (شه‌پۆل)

□ ویرستار: نه‌ندازیار مام ئازاد ئیبراهیمی.

□ پیت‌چینی به کامپیوتیر: مؤتسه‌سه‌ی نه‌قش‌چهلپا خانم تاهیره شامانیان

هه‌رکاتی ده‌چمه‌ په‌رلانه‌ خه‌فه‌مه؛ که ته‌مه‌ن، چه‌ن
کورته، بوکه‌لک وه‌رگرتن له‌و سفره‌ره‌نگینه (شه‌پۆل).

ئهم کتیبه‌ پیشکەشه‌ به‌ باوک و دایکم.

چۆن بژی مه‌رج و شه‌رته، نه‌ک چه‌نده‌ بژی (پوشکین).

که‌سی نه‌توانی یارمه‌تی خوی‌بدا، هه‌یج‌کس ناتوانی یارمه‌تی‌بدا
(گاندی).

به‌خشه‌رو به‌خشه‌نده، نه‌و که‌سه‌یه، که‌ نه‌گه‌ر به‌لیتی‌دا، جیی به‌جیی بکاو
نه‌گه‌ر، ده‌سه‌لاتی هه‌بو، لیبورده‌بی.

پاراستنی‌حه‌ق و مافی‌مرو، باشتترین و به‌رزترینی مروفانی و ره‌سم و
قانون و یاسا، به.

سه‌ره تا

خودایه هه‌رتو کارسازی، هه‌ر تو فریاد ره‌سی بوئی دهره تانان، سپاست ده‌که‌م و له‌به‌ره‌ت ده‌پاریمه‌وه خواجه‌ه‌م هه‌موزولم و زوره، له‌وزه و تاقه‌تی ئیمه‌به‌ده‌ره، تویش هه‌لی نه‌گری و به‌فریامان وه‌ره‌ه‌م زولمه‌بی‌ویته‌ی ئه‌ردو‌غانی تورکمان، له‌سه‌ر لابه، خو‌ت فه‌رموته: «توله‌ی مه‌زلوم له‌زالم و توله‌ی بزنی کوله‌له‌ بزنی شاخ‌دار، ده‌ستیمه‌وه. کورد، خوئی گوریووه و بو‌ئزادی مرو‌فانی و ئیتسانی خوئی ده‌کوشی و ئه‌وه‌مووه خوینتی بو‌ئزادی داوه و تویش توله‌ی نه‌ته‌وه‌ی به‌شخوراوی کوردت، له‌بومدی‌ه‌نی ئه‌لجه‌زایر و سه‌دام حوسین عه‌فله‌قی و حه‌مه‌ره‌زای په‌هله‌وی بو‌ئه‌ستاندوین، ده‌ی به‌لوتفی خو‌ت توله‌مان له‌ئه‌ردو‌غان و مه‌ردو‌غان و چیچه‌ک و میچه‌ک بو‌بستینه‌وه ئیمه‌ی کوردیش هه‌روا ده‌کوشین و کول‌نا‌ه‌ین و له‌راست زالم‌ان و مارزاند‌ا هه‌روا له‌خو‌مان به‌رگیری و دی‌فاع ده‌که‌ین و به‌رخو‌دان به‌رده‌وامه، له‌ئیمه‌راپه‌رین و بزوا، له‌تویش به‌ره‌که‌ت و به‌ئا‌کام گه‌یاندن. دیاره‌ناسنامه‌ی هه‌رکه‌سی، کنبیچه‌ی ناساندنی ئه‌وه، ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه و ره‌گه‌زه‌کانیش، میژوی ئه‌وانه. ره‌گه‌زی نه‌ته‌وه‌ی کورد، له‌سه‌ره‌تای په‌یدا بونیه‌وه، که‌فره‌ش که‌ون و که‌و نارایه و کورد، گه‌نمی په‌یدا کرده و خاوه‌ن و خیوی ئه‌م خاک و نیشتمانه‌بووه و هه‌یه، که‌ئیس‌تالی ده‌ژی و فره‌ترپان و به‌رین تریش بووه و هیرشکاران و شه‌ر خوازان لیان داگیرکردون و دنیا‌یش ده‌زانی کورد، شه‌ر خوازیه و شه‌ر خوازیش نه‌بووه و ته‌نیا له‌مال و نیشتمانی خوئی دی‌فاعی کرده و زه‌رده‌شت ئه‌وی به‌(هومان) ناو برده‌وه. فارابی و مه‌سکویه، به‌هه‌بونی بال‌اتر و نیچه nigh ی ئه‌لمانی به‌مرو‌فی به‌رز و زانایانی ئینگلیسی به‌مرو‌فی قه‌وی و پته‌وه، ناوی ئه‌وه‌یان برده‌وه. فره‌هه‌له‌یه، کورد، به‌ژی‌ده‌سه و په‌یردوی ئه‌م و ئه‌وه، دابنری یا خه‌تی کورد، به‌ئارامی یا ئاشوری یا بابیلی و عه‌ره‌بی، دابنری، چونکا، بی‌باکی، سوارچاکی، ژیری و مرو‌فانی و میرانی کورد، ئیستایش (۲۰ تا ۲۹/۲/۲۹۹۸ ز) که‌سپای تورک به‌و ته‌یاری‌یه، به‌ده‌س چه‌ن گریلای کورد، به‌زی و له‌ترسا به‌ره‌و دوا، بی‌ئاو‌ر دانه‌وه، رای کرد و خوئی کرد به‌کونای ئه‌ردو‌غان و چیچه‌کدا - ئازایی و نه‌به‌زی کورد، و یردی زمانه، کورد، له‌ره‌گه‌زی: که‌یمورس: کیومرث: گایومیثرت: گه‌ییو: میثری کامل - ه، له‌کیانه، له‌زه‌رده‌شت پیغه‌مبه‌ره، که‌زه‌رده‌شت له‌کنبی ئاو‌یستادا، ده‌لی، بار و بکه‌ینه

ئافەرگار و بلّین: خودایا ره گهزی ئیمه به سەر تاریکی و رهشی و ئههریمه ن و چه پهلی، سەر، بخره، ئیمه همیشه بو پایهداری ره گهزی خویمان بهرگیری کردن و بهر خودانمان له راست هیرشکاراندا، نیشان داوه و بهره وانیمان له خویمان کردوه و دوژمنانمان له وارگه و نشینگه ی خویمان، وه دهر ناوه، جهنگمان بو ناشتی، نه کت بو شهر فروشتن به خه لکی تر، کردوه، جهنگ له راست ته مه لی، جهنگ له گه ل بیگانه، جهنگ له گه ل هه ژاری و فه قیری و بی فه ره نه گیدا، جهنگ له گه ل، درو، زمان لوسی، بی ئه خلاقی و ناپاکیدا. جهنگ له گه ل فروفیل و نامروفانیدا، له گه ل خو به که مزانی و بی باوه ری به خو و بی باوه ری به نه ته وه ی نه جیب و شهریفی کورد و کوردستان، جهنگ له گه ل پوچی و خورافات و زورداران و مارزاندا، تاکهس نه ویری بو مال و ناموسی ئیمه به نامروفانی پروانی و زمان و نه ده ب و هونه ر و فه ره نه گگی کوردی، له نه ته وه ی کورد، قه ده غه بکه ن، تاکوردستان به ئازادی، سەر به خوئی خوئی بگاوه به شادی و به خیر و خوشیه وه، به بی وه ی بژی.

دیاره زمانی کوردی ئه م سهرده مه، ههر ئه و زمانه به که ماننا و ماد، قسه یان پیی کردوه و ئاو یستای زه رده شتی پیی نوسراوه، که به دریری میژو، ئال و گوری به سهردا هاتوه و نه ته وه ی کورد، زاروگی ماننا و ماد - ن (سه بک ناسی، به هار بهرگی به که م په ره ی ۵ و تاریخی لوغانی سامی دوکتور ئیسرا ئیل چاپی میسرو کورد و کوردستان واسیلی نیکتین، ته رجه مه ی محمه د قازی). پروفیسور ساییس ده لی: «ماد - ه کان خیلی کورد بوون، له شهرق یانی له غه ربی ئیراندا نیشته جیون و نیشمانه که یان له خلیجی فارسه وه تا ده ریای خه زه ر، دریره ی هه بووه. (کورد و کوردستان به نه قل له توحفه ی ناسری په ره ی ۱۹). دارمیسته ته ر، موسته شریقی فه رانسه وه ی ده لی: «زمانی کوردی له ریشه و ره گاژوی زمانی ماد - ه - سه رچاوه ی به رو). هوارت و دارمیسته ته ر، باوه ریان وایه که زمانی ماد، زمانی کوردی موکری ئه مرویه (تاریخی ئایه توللامه ردوخ، کوردستانی).

سیسیل. جی. ئیتدموندز نویسه یه تی: «کوردی ئه مرو ماد - ی که ونارا و سیوه مین پاشایی گه وه ی شهرقه (کورده کان، عه ره به کان و تورکه کان). دیاکوئوف به ناساندنی سهر زه روی تاریخی ماد و ناو بردنی ۱۲ ناوچه ی جوغرافیایی بنه ره تی وارگه و نشینگه ی ماد - ه کان، دو به شی ناوه ندی خاکی بن ده س ماد - ی به و خا که زانیوه، که له

ده‌ریاچه‌ی ورمی تا به‌شی لای سه‌روی چۆمه ئاوی دیباله، دریتزه‌ی هه‌بووه. یانی ناوچه‌ی شاره‌کانی ئیستای (۲۰/۳/۲۰۰۸ز) میانداواو، بانه، سلیمانی، زه‌هاو، سنه‌ی کوردستان و به‌شی سه‌روی چۆمی دیباله، ئه‌وه‌ی له‌سی کوچک‌ه‌ی شاره‌کانی ئیستای سلیمانی، زه‌هاو و سنه‌دایه، یانی وارگه و نشینگه‌ی کورد، له‌که‌نداوی فارسه‌وه تا ده‌ریای مازنده‌ران، پان و به‌رین بووه (تاریخی ماد، په‌ره‌ی ۸۷، ئه.م. دیاکوئوف، ته‌رجه‌مه‌ی که‌ریم که‌شاوه‌رز).

له‌جه‌م وکۆی: بیرورای تویتیه‌نه‌ران، له‌سه‌ر بنه‌ره‌تی، تاییه‌تمه‌ندی به‌کان، جیی دلنایی زانیی زمان ناسی، ئه‌مه‌ده‌سه‌لمیتدی، که‌زمانی کوردی زمانیکی سه‌ربه‌خویه و عیلم و زانییه‌کانی زمان ناسی، دیان به‌سه‌ر به‌خویی زمانی کوردیدا، ده‌نی. نه‌قل له‌کتیبی ئاواناسی و ده‌ستوری زمانی کوردی په‌ره‌ی ۲۷ تا ۲۵ دوکتور عه‌لی روخزادی، ئه‌ندامی هه‌یه‌ت عیلمی زانکو، چاپی ۱۳۷۹ هه‌تاوی.

خوایه‌خوت باش ده‌زانی له‌به‌ر، زولم و زوری زورداران و بی‌ده‌ره‌تانی ئیتمه‌ی کورد زمان، ئه‌وانه‌ی له‌بازاری عیلم و زانی و وتاردا، گه‌وه‌ه‌رفروشن و دور ناسن له‌م دیو، که‌متر، به‌زمانی کوردی باس و خواسی، گه‌رناسان و زانیان و سه‌رناسانی کوردیان کردوه و له‌وارگه و نشینگه‌ی کوردان، به‌زمانی شیرینی کوردی، که‌م‌تر خوی له‌قه‌ره‌دراوه. جائه‌وه‌بوو، که‌وتمه‌سه‌ر ئه‌و خه‌یاله‌که‌به‌زمانی زگماکی و کوردی به‌ئنده‌زه‌ی وزه‌زانیی خۆم، ئه‌وه‌نده‌ی بۆم لواء، له‌باس و خواس و به‌سه‌ره‌ت و زانیی و دانایی و میژوی گه‌وره‌پیاوان و ژنان و هه‌ستیاران و شاعیران و خاوه‌ن‌ناوان و سه‌رداران و هۆته‌رو هۆنه‌ری کورد و کوردستان، کو‌بکه‌مه‌وه‌ئه‌وه‌ی له‌نیو‌دوتوی کتیبه‌ فارسی و عه‌ره‌بی و... دیتومه‌و ئه‌وه‌ی له‌ئینسانه‌ژیر و پیره‌کانی پریرو ئاگادار، بیستومه، به‌زمانی شیرینی کوردی، بی‌نوسمه‌وه‌و ناوی لی‌بنیم وارگه‌و ناودارانی کورد: کو‌مه‌له‌و تار. - شوکر بو‌خوا توانیومه‌زیاتر له‌سی و چوار هه‌زار (۳۴۰۰۰) په‌ره‌به‌زمانی کوردی له‌قه‌تعی و ه‌زیری دا بنوسم و به‌کامپیوتیر پیت چنی و تاییی بکه‌م و له‌به‌رگی و ه‌زیریدا، ئاماده‌ی چاپی بکه‌م. ده‌بی‌بلیم شوکرانه‌بژیرم که‌تایستا ۲۷ فه‌وره‌ی ۲۰۰۸ ز - توانیومه، ئه‌م خزمه‌ته، فه‌ره‌ه‌نگیانه‌یش ئه‌نجام بده‌م و له‌چاپ بدین و بگه‌نه‌کتیبخانه‌ی کورد، زمانان.

۱- دین و ئه‌ده‌ب چاپی ۱۳۶۱/۶/۲۸ تاران مه‌تبوعاتی عه‌تایی دو به‌رگ.

- ۲ - تەفسیری سورەی فاتحە الکتاب چاپی ۱۳۶۷. بەخشی بین‌المللی سازمانی تەبلیغاتی ئیسلامی.
- ۳ - پەند یا ئەمسالی قورئان چاپی ۱۳۶۲. چاپی - نەلۆسی شنۆ.
- ۴ - کۆزانی فەرھەنگی زمانی کوردی (ئاداب و رسووم: فولکۆلۆر) چاپی دوهم / ۱۳۷۹/۱۱/۲ - چاپی ئەوەل چاپخانەیی جواھیری سالی ۱۳۶۰ تاران.
- ۵ - باوی کۆمە لایەتی و میژویی و ... چاپی نەورۆزی ۱۳۵۷ - تاران چاپی دوهم / ۱۳۷۹/۱۱/۲ هەتاوی تاران.
- ۶ - ژیناوەری زانایانی کورد ... یا گەنجینەیی فەرھەنگ و زانست چاپی ۱۳۶۴ تاران
- ۷ - بەرگی دوهمی زانایانی کورد چاپی ۱۳۷۹ - نەشری محەمەدی سەقز.
- ۸ - نوژمارە کۆفار بە ناوی گرشەیی کوردستان چاپی ۱۳۵۹ - وە یە کەم ژمارەیی گرشەیی کوردستان لە ۱/۳/۱۹۸۱ لە چاپ دراوہ و بلاو کراوہ تەوہ.
- ۹ - میژوی را پەڕینی ژەنرال مستەفا بارزانی رابەری کەبیری ھەمیشە زیندوی نەتەوہی کورد و ھەماسەیی پەڕینە وە، لە ئاوی تاراز ئەم ھەرە کەتە لە ھەرە کەتە مائولە چین زور گرینگتر بوو و ئەم کتیبە لە چوار دەفتەردا، دراوہ تە دەس دوکتور پیروت ئەحمەد لە تاران کە بی نیری بو ھەولێر بو چاپ.
- ۱۰ - چریکەیی ھەزرتی یوسف یا تەفسیری سورەیی یوسف بە کوردی بە کامپیوتیر جوان حروف چینی کراوہ و ئامادەیی چاپە.
- ۱۱ - زریزەیی زێڕین لە بن ژمارەیی ۲۲۷ لە ۱۹۹۹ ز لە ھەلێر، ئاراس چاپکراوہ.
- ۱۲ - راپەڕینی مەلیک غازی ھەزرتی شیخ عوبەیدیلانە ھری شاھی شەمزین بە کامپیوتیر جوان حروف چینی کراوہ و ئامادەیی چاپە.
- ۱۳ - زیندوی کوری بیدار - وە کتیبی شارە ھەنگ کە لە لایەن نو سینگەیی فەرھەنگی ئیسلامی یەوہ لە تاران لە سالی ۱۳۷۵ لە ۱۵ ھەزار دانەیی رەنگین لە چاپ دراوہ. ئەم دوکتیبە تەرجەمەن.
- ۱۴ - بەرکی ۳ و ۴ و ۵ و ۶ زانایانی کورد بە کامپیوتیر جوان حروف چینی کراوہ.
- ۱۵ - تەرجەمەیی ئینسان و بروا، چاپی ۱۳۶۱ سروش تاران، نوسراوی ئوستاد شەھید مۆتەھەری.
- ۱۶ - یوسف و زولەیخا بەزبانی کوردی بە کامپیوتیر جوان حروف چینی کراوہ و

ئامادەى چاپە.

۱۷ - شېخى ئىشراق - بە كامپيوتېر جوان حروف چىنى كراوه و ئامادەى چاپە.

۱۸ - صەلاحەدىن ئەيوبى - بە كامپيوتېر جوان حروف چىنى كراوه و ئامادەى چاپە.

۱۹ - مەولانا خالد شارەزورى - بە كامپيوتېر جوان حروف چىنى كراوه و ئامادەى

چاپە.

۲۰ - ئاياتى مونتەخەبە - بە كامپيوتېر جوان حروف چىنى كراوه و ئامادەى چاپە.

۲۱ - باوەى كوردەوارى بەرگى يە كەم چاپى ۱۳۷۸/۵/۷ ھەتاوى. بە مجوزى

شمارەى ۶۲۰ - ۱۳۷۸/۱/۲۲ تاران.

۲۲ - باوى كوردەوارى بەرگى دوھم چاپى ۱۳۷۸ ى ھەتاوى تاران.

۲۳ - تەرجمەى قورئانى كەرىم لە ئەووە لەووە تا ئاخىرىن سورە بە تەواوى كە رەنگىن و

جوان لە سالى ۱۳۷۶ لە لايەن سازمانى تەبليغاتى ئىسلامى يەووە لە چاپ دراووە بو

جارى دوھميش لە سالى ۱۳۷۷ و ريگەوتى ھاوینی سالى ۱۹۹۹ ى زايینی لە چاپ

دراووە تەووە ولە لايەن نوپنەرى دەشارى كوردنشین لە مەجلیسى شورای ئىسلامى لە تاران

تەقدیر و تەشویق بەوینە كەتیبى لە تەرجمەى قورئان بە كوردى: (شەپۆل) كراووە و ئەم

تەقدیرنامە لە رۆژنامەى جەمھورى ئىسلامى ئێران چاپ كراووە، ئەم تەرجمە جارىكیش

لە لايەن كاك مەلا ھادى و دانا كەرىمى كاتى سور، لای بانە لە ۱۳۷۹/۹/۱۱ و

۲۰۰۰ ز - لە دەھزار نوسخە بە ئیوكتیبخانەى سوونە لە چاپ دراووە و واتای بىسمیلا

كان و ئاخىرى ئەو مەبەستانەى چاپى سازمانى تەبليغاتى ئىسلامى لابران و تەنیا لەسەر

جەلدە كەى نپۆى محەمەد صالح ئىبراھیمی چاپ كردووە.

۲۴ - كۆمەلە و تارى (: وازگە و ناودارانی كورد) بەرگى چوارەم، بە لىكۆلینەووە و نوسین

بە شیوہى دايرە تۆلمە عاریفی كوردى داگرى: سەرەتا، نیشتمانی نەتەوہى كورد، رەگەزى

كورد، سەمكۆى مەزن، وینە، ئىحسان نوری پاشا، ئەمیرانى كورد، ئەمیر بەدرخان پاشا،

راپەرینە كانی سالى ۲۰ تا ۳۰ ز - دەولەتى حەسنەوہیە، دەولەتى دوستە كى، راپەرینی

نەتەوہى كورد لە ۳ دەورەدا، كورد و میژونوسان، دەرتان لە دەس دان، ناوی ھەندى ئە

ئەمیرانى شوانكارە، رەوادىانی ھەزبانى: شەدادیان، كوردستان، ئازادى خوازى،

كىلەشین، ئەشنە یاشنو، شناختى از كورد و كوردستان، داوا كردنى مافى رەواى كورد،

حەماسەى درویش عبدی، حماسەى دواز دە سوارەى مریوان، شیرمردانى شكاكك، استاد

محمد سعید، کوردکیه و کوردایه‌تی چیه، هه‌زار، یوسف و زوله‌یخا، داواکردنی مافی ره‌وای کورد.

۲۵- کۆمه‌له و تارێ به‌رگی ۲: داگری شیخی ئیشراق و سولتان سه‌لاح‌دین ئه‌ییوبی و... کۆمه‌له و تارێ (وارگه و ناودارانێ کورد) به‌رگی ۳ به‌ لیکۆلینه‌وه و نوسین به‌ شیوه‌ی دایره‌تولمه‌عاریف کوردی. داگری: سه‌ره‌تا، ره‌گه‌زی کورد، ده‌وله‌تی بابان، بی‌توشی، ئیلام، ئین خه‌لکان، ئاواز: به‌یاتی کورد، ده‌نگ و ئاواز، ناودارانێ موسیقی زانانی کورد، پاچه‌لان، لیکۆلینه‌وه‌یه‌ک، هه‌له‌بجه‌ی شه‌هید هیر و شیمای کوردستان، باله‌وه‌ند، بالول: بالولی کورێ ئه‌میرجه‌مشین: دونبولی، بالول: حاجی به‌گ کورێ ئه‌میر فه‌ره‌یدون (: ئه‌میر قلیچ)، بالولی کورێ ئه‌لوئه‌ند به‌گ کورێ شیخ ئه‌حمه‌د له‌خانه‌دانی کوردی شاری سلیمانی، بالول ئه‌بووه‌هیب، بالولی خاریجی که‌شاره‌که‌له‌سالی ۱۱۹ مانگی له‌هیشامی بن‌عه‌بدولمه‌لیک ئه‌مه‌وی راساوه‌ و له‌ شاری موسله‌وه‌ تا کوفه‌ی هیناوه‌ته‌بن فه‌رمانی خوێ، بالولی شولی که‌عارفی گه‌وره‌بووه‌ و ئیبنی به‌توته‌ی ته‌نجه‌لی له‌لورستان چاوی پیتی که‌وتوو، بالولی کاکه‌بی ئه‌هلی یاری و یارسان. بوکان، قه‌لایچی بوکان، به‌هار (: وه‌هار)، واژه‌کانی کوردی، بدلیسی: ئه‌میر شه‌ره‌فخان، بدلیس، شاری بدلیس، یاسر بدلیسی عارفی ناودار، به‌درخان، بوختی، برادوست، حه‌کیم ئیدریس بدلیسی، بانه: شاری بانه، بیجار: شاری بیجار، بیراوه‌ند، بیستون، بیستون و که‌و ناراناسان، بیژهن و مه‌نیژه، بابه‌زید (: شاری بابه‌زید)، باینگان، پازوکی، پاوه، به‌لیکۆلینه‌وه، پشتکو، په‌ریشان لور: مه‌لا ئه‌ولقاسم ناودار به‌مه‌لا په‌ریشان (بلباس. پیران، پیرانشار، مامه‌ش، مه‌نگور، شه‌هید هه‌مزاغای مه‌نگور، به‌گزاده، (فه‌یزوللا به‌گی)، ته‌ختی سلیمان، کوردستان، که‌له‌هور، لیکۆلینه‌وه‌یه‌ک له‌بابه‌ت که‌لوره‌وه. ورمی، مه‌لا خه‌لیل گورامه‌ری، هه‌ورامان، قه‌واله‌کوئه‌کان به‌لیکۆلینه‌ و لیکدانه‌وه. بادینان (به‌هیدینان) بازرگان، بازگیرێ کورد، بجنورد، به‌راهویی کورد، ئاترو پاتین، وندابونی گه‌نج، جلکی ژن. سه‌لماس (زاروه‌ند) ئاوینه‌ی میژو، نوگه‌نجی نادیار، سه‌ردار ره‌شیدخانی ئه‌رده‌لان: عه‌باسخان، سمیناری سه‌قز و ته‌وسعه‌ی فه‌ره‌هنگی، که‌کاری عیلمی و لیکۆلینه‌وه‌ن، ته‌وریز به‌شیوه‌ی ته‌حقیق.

Dr.Saleh Ebrahimi

Tahîrî Hemedanî

ژیانی بابہ تاهیر:

خواناس و ہستیاری لورسانی سہدہی ۵ ی مانگی و ۱۱ ی زاینی کہ سرودگہ لی۔ کہ زور بہ یان۔ چارینہن، لہ قاپورکی دوہوتینہدان، کہ بہ زاروہی تابیہت بہ گوران و لہ ک و لورن، لہو زانایہ، بہ میرات بوئیمہ ماوہ و ہروا، واژہ و بیژہ گہلی کورت و پرو تہژی لہ واتای خواناسانہ و عارفانہشی لی جیماوہ۔

لہ بابہت لہ دایک بوون و سالی وہفاتی بابہ تاهیر، جوڑی ژیان یا خویندن و بہدہس ہیٹانی زاین و عیلم و معریفہت و مہسلہ کی عارفانہی ٹہو زاتہ، لہ سہرچاوہ کوٹہ کان، ناگاداری یہ کی ورد و روناک بہدہس نایی، تائہو شویتہی کہ (نیدوار دہیرون ٹالین) بابہ تاهیر۔ ی بہ (کہ سایہ تیکی مہرموز) ناو بردوہو دہنوسی۔ لہ بابہت ٹہو ہیچ نازانین (پہرہی ۱۲، ۳) وہ لیکولہری دیکہ (بروانہ: ٹیرانیکا ۲۹۶ / ۱۱۱) لہ سہر ٹہو باوہرہیہ کہ ہمو ٹہوانہی لہ بابہت تاهیرہوہ، دہیزانین ٹہمہیہ کہ شاعیری سوئی خو، بووہ، ٹہوہی کہ زیاتر ہوئی نہناسینی بابہ تاهیرہ، یہ کہم سوئی بونی ٹہوہو خوی گوشہ گیر بون و لہ ٹاکاما ژیان بہ گوم نیوی و ٹہو چریکہ و ٹہفسانانہن کہ بہ ویتہی کہ شف و کہرامہت و دوڈی و بوڈی لہ لایہن ٹوگردارانیہوہ، ٹہدریتہ پال بابہ تاهیرہوہ۔

سال و روژی لہ دایک بونی بابہ تاهیر: لہ ہیچ سہرچاوہیہ کی کوٹہوہ، دیاری نہ کراوہ و قسہی لی نہ کراوہ، ہندی لہ نوسہران بہ گومانہوہ، چہند شتیکیان نوسیوہ، میرزا مہدیخان کہو کہب لہ سہر بنہرہتی چارینہیہ کی موعمما ویتہ کہ ٹہ کری لپی بکولڈریتہوہ و دہلین ہی بابہ تاهیرہ:

موٹان بہ حرہم کی دہر زہرف ٹامہ دہستم

موٹان نوختہ کی دہر حہرف ٹامہ دہستم

بہ ہر ٹہلفی ٹہلف قہددی بہرایو

ٹہلف قہددم کی دہر ٹہلف ٹامہ دہستم۔

سالی له دایک بوونی تهوی به ژماره ی ۳۲۶ [ق] به نیوی سالی له دایک بوونی بابه تاهیری لور: لیک داوه تهوه. (بروانه ۱۲/۸۳۹، E۱۲ ئیرانیکا ههر تهو شویته). پرزانا قهزوینی قسه کانی که وکه بی به (هه لسه نگاندنی فره سهیر و به عه جیب و غه ریب ناو بردوه (۲۸۱/۵) - وه دوکتور ره شید یاسمی کوردی کرماشانیش، تهوه ی به (به خو غافلاندن و حیساب تراشی) (په ره ی ۶۸ - ۷۰) داناوه. به لام یاسمی به پیی ههر تهو چارینه ی بابه تاهیر، هه روا، به ثماژه کردن به گرینگی ژماره ی هه زار، له لای زوربه ی گهلانی دنیاوه، به تایهت له لای برواداران و پهیره وانی زه رده شت که باوه ریاں به هاتنی نوسخه ی جامعوه و نابینه یه ک له سه ره تای ههر، هه زار ساله دا هه یه، جا ههر له و رووه وه، یاسه میش لای وایه، مه به سنی بابه تاهیر له واژه ی تهل ف سالی ۱۰۰۰ ی زاینی بووه و له تاکامدا، بابه تاهیر له ساله کانی ۳۹۰ و ۳۹۱ ی مانگی و ریکه وتی ۱۰۰۰ ی زاینی له دایک بووه.

تهو قسه به گومانه ی یاسه میش له ره خنه ی توانج و یژانه ی مینه وی (په ره ی ۵۵) نه پار یژراوه. سه ره نجام، مه به ست (رافه ی ... ۳۲ - ۳۴) گومان و یژانه ی که وکه ب و ره شید یاسمی به بی کاکل و به پوچهل دانریاون، وه به نه قل له سولتان عه لیشا گه ناوایی له سه ره تای کتیبی ته واریخ (بروانه: کلکه ی وتار) نیوه ی چاری چارینه ی ناو بریاو، به روناک که ره وه ی میژوی ژیا نی بابه تاهیر له نافینی هه زاره ی یه که می مانگی، یانی به سه ده ی ۵ ی مانگی و ۱۱ ی زاینی، داده نی، و دیاری ده کا. (هه روا بروانه ههر تهو سه رچاوه، بابه تاهیر ... ۶) هه رچه ند ه یچ کام له و قسه و گومانانه، وه رنا گیر دین. به لام هه ندی له لیکوله ران، به سه رنجدان به روزگاری وه فاتی بابه تاهیر (دوای ۴۷۷ - ۴۵۰ مانگی) بروانه کلکه ی وتار) ئاخو و ئوخری سه ده ی ۴ ی مانگی یان، به نیو میژوی له دایک بوونی بابه تاهیر قه بول کردوه. (بروانه: سه فا، ۳۸۳/۲: مه به ست، ههر تهو شویته، ۵). وه فاتی بابه تاهیری لور: هیدایهت بی له بهر چاوگرتنی سه رچاوه یه ک، وه فاتی تهو

زاته‌ی به ۴۱۰ ی مانگی داناوه. (ریاز...، ۱۶۷، مه‌جمه‌ع...، / ۱ (۲) / ۸۴۵). یه‌که‌مین
 سه‌رچاوه‌یه‌ک که له‌وا به نیو (تاهیر) - بی ناو‌بردنی (بابه) و (عوریان) - ئاماژه‌گه‌ لی له
 نامه‌کانی (عه‌ینولقوزاتی هه‌مه‌دانی دا‌هه‌یه) (کوژیاو - ۵۲۵ ی مانگی) که‌گو‌یا
 عه‌ینولقوزات چوو‌ته زیاره‌تی قه‌بری (تاهیر) (۲۷/۱) یا (فه‌ت‌حه) - له‌خواناسان‌و‌که
 هاو‌خول و جیی ریژدانانی عه‌ینولقوزات بووه. که ۷۰ سال کوشاوه، تا خوشه‌ویستی
 خو‌ی سه‌بارت، به‌بابه‌تاهیر، بته‌و، رابگری (۲۵۸/۱) وه‌یا عه‌ینولقوزات جار‌به‌جار
 نامه‌یه‌کی له‌شو‌یتی قه‌بری (تاهیر) نوسیوو (۳۵۱/۱، ۴۳۳) ئه‌مه‌وا ده‌گه‌یی‌تی که‌بابه
 تاهیر له‌هه‌مه‌دان ژیاوه و له‌ویش وه‌فاتی کردوه و نیژراوه و له‌لای مرو‌ف‌گه‌لی زاناو‌به
 ماریفه‌ت قه‌در و قیمة‌تی تایبه‌تی هه‌بووه و خواناسی هاوشانی پیری وه‌کو (به‌ره‌که) و
 (فه‌ت‌حه یا فه‌ته‌ی) بووه، که‌به‌دو‌که‌س که‌له‌مه‌زنه‌کانی ئه‌هلی ته‌ریقه‌تی هه‌مه‌دان
 ها‌تونه‌ته ژمار. به‌لام‌کو‌تترین سه‌رچاوه‌ی میژویی که‌له‌ودا دیدار و توو‌یژی توغ‌رول
 سه‌لجوقی (مردن: ۴۵۵ ی، مانگی) و بابه‌تاهیر به‌لگه‌یی ئه‌داته‌ده‌س، راگه‌یاندنی
 راوه‌ندی‌یه (په‌ره‌ی ۹۸ - ۹۹). له‌کتییی راحه‌تولسودور (که‌له: ۵۹۹ ی مانگی و
 ۱۲۰۲ ز - نوسراوه -) له‌م‌چاوپیکه‌وتنه‌که‌توغ‌رول بارگه‌وبنه‌ی خستبو (هه‌ر ئه‌و‌کتیبه،
 ۹۹) وه‌به‌تایبه‌ت به‌ورد بونه‌وه له‌قسه‌کانی بابه‌تاهیر و به‌لگه‌هیناوه‌به‌ئایه‌تی
 قورئان (ان‌الله‌یامرُّ‌بال‌عدلِ‌وَ‌ال‌احسان...) واده‌ده‌که‌وئ‌که‌بابه‌تاهیر له‌ئاخر و
 ئو‌خری نیوه‌ی سه‌ده‌ی ۵ ی مانگی ئه‌ونه، ناودارو سه‌نگین و پر‌ماریفه‌ت بووه،
 که‌سولتانی به‌وزه‌ی سه‌لجوقی، گوئ بو‌په‌ندی ئه‌و رابگری و ده‌سی بابه‌تاهیر ماچ
 بکا و به‌قسه‌ی بکا و لوله‌ی شکاوی ئافتاوه‌ی بابه‌تاهیر، وه‌ک ئه‌نگوستیله‌له
 قامکی خو‌ی بکا، تا‌په‌ندی بابه‌تاهیر له‌بیر نه‌باته‌وه‌و ره‌فتاری پی بکا. (هه‌ر ئه‌و
 شو‌ینه) له‌وه‌ده‌چی وه‌فاتی بابه‌تاهیر دو‌ای تیپه‌ربونی توغ‌رول له‌هه‌مه‌دان،
 یانی له‌ساله‌کانی ۴۴۷ - ۴۵۰ ی مانگی (بروانه‌براون، ۱۱/۲۶۰) روی دابی، له‌م

رووہوہ، قسه‌ی ره‌زاقولیکھانی هیدایهت (ههر ٿه‌و شویتنه) له‌بابهت سالی وه‌فاتی بابه تاهیر (۴۱۰ ی مانگی) نابی راست بی و درویه، به‌لام هاوچاخ‌بونی بابه تاهیر له‌گهل ده‌یله‌یمیان‌دا، ههر وه‌ک هیدایهت ٿامازه‌ی بوکرده (ههر ٿه‌و شویتنه) له‌ناراست ناچی و ٿه‌بی دروست بی، زوربه‌ی لیکول‌ه‌رانی دواین، به‌پیتی قسه‌ی راوه‌ندی وه‌فاتی بابه تاهیریان دوا ۴۴۷ یا ۴۵۰ ی مانگی داناوه. (بروانه: ۱۲ E ههر ٿه‌و شویتنه: سه‌فا، ۳۸۳/۲؛ مه‌به‌ست ههر ٿه‌وی.) له‌ٿاکامدا قسه‌ی حوزوری بابه تاهیر له‌سه‌ر جه‌نازه‌ی عوینولتوزات و قسه‌کردنی ٿه‌و له‌ته‌ک کوژراوه‌که‌ی (ٿه‌و هدی، ۶۳۴) و هه‌روا چیروکی رویشنی خاجه‌نه‌سیره‌دین توسی (۴۲۸/۵ ی مانگی) قه‌بول ناکری (ٿه‌و هدی ههر ٿه‌وی) براونیش دیتن و قسه‌کردنی بابه تاهیر و کوری سینای، به‌هه‌ند دایناوه (۱۱/۲۶۱) نیوی باوکی بابه تاهیر نه‌زانراوه، به‌لام خیوی (زه‌ریفه) به‌فهره‌یدون ناوی بردوه. (ٿا‌غابوزوگ، ۹(۲)۶۴۲/). نازناوی بابه تاهیر، واژه‌ی (بابه) له‌گشت سه‌رچاوه‌کوٿه و دواینه‌کاندا، ج‌کتیبه‌تاریخی‌یه‌کان یا ته‌زکه‌ره‌نامه‌کان به‌نیو (به‌ر یا پیش) نیو، بوٿه‌و زاته‌یان به‌کار بردوه، دیاره‌ٿه‌وش بوٿر لیتان بوٿه‌و به‌کاریان بردوه، ههر وه‌ک له‌کوردی‌دا ده‌لین: باب! بوٿاپیره یا بابه‌گه‌وره، باپیر، باپیره، یا بابه‌گه‌وره یا بابه‌شیخ، باوه‌لی، بابه‌سه‌بید، مام، خال، مامه، خاله، کاک، کاکه، بوٿر دانان له‌که‌سانی خوشه‌ویست و ریژدار، به‌کار ده‌برین، بابیش وایه، ههرچه‌ند بوٿکاک، ده‌لین: (شاکاک) بووه. ههر جوٿر بووه یا ده‌بی، بابه‌تاهیر له‌سی غه‌زل‌دا که به‌وه‌زنی چارینه‌ن، تاهیر و له‌غه‌زه‌لی‌ترا بابه‌تاهیر - ی کردوٿه، نازناوی خوئی. (بروانه: مه‌به‌ست شه‌رح، ۱۷۴ - ۱۷۶) و له‌همه‌دانیشدا به‌بابه‌نیو ده‌بری (ٿازاد، ۱۷۳). به‌لام نازناوی (عوریان) له‌هیچ‌یه‌ک له‌سه‌رچاوه‌کوٿه‌کان‌دا به‌لانی‌که‌م تانافینی سه‌ده‌ی (۹) نوی مانگی له‌ته‌ک ناوی ٿه‌وا، نابینری. له‌ده‌فته‌ریکی خه‌تی نووسراوه‌ی ۸۴۸ مانگی موٿزه‌خانه‌ی شاری قونیه‌یش له‌و زاته‌به‌ناوی (قدوة‌العارفین - بابه‌تاهیر (ره‌حمه‌تی لی بی)). ناوبراوه (بروانه:

مینه‌وی، ۵۵ - ۵۶) زور له‌وه ده‌چی (عوریان) به کار بردن بو‌ئه و زاته له‌بهر ئه‌وه بی‌که خوئی له ئوگر داربوون به ژیانی دنیاوه، دارنیوه و به رووت و قووتی ژیاوه و پشتی له دنیا کرده. بهم جوره‌ش ئه‌و نازناوی (عوریانه) ئه‌و قسه ده‌خاته می‌شک که بابه تاهیر به سه‌ری رووت و پی‌ی خاوس و پی‌ی په‌تی بو‌بی. (ئه‌و حه‌دی، ۶۳۳) و هه‌روا به رووت و قووتی به‌ملا ولادا گه‌رابیت (ئالین ۱۵) هه‌رچه‌ند رو‌حیه‌ی ده‌رویشانه و خوی قه‌له‌نده‌رانه و له ئاکام‌دا، ره‌فتاری جار به‌جاری جیاو بی‌جی بابه تاهیر، ئه‌و بیر و هزارانه‌ی به‌دی هیناوه که به رووتی و پی‌ی خاوس، گه‌رابی (بروانه: زه‌رین کووب ۴۴) له هه‌ندی سه‌رچاوه‌دا بابه تاهیریان به شینوکه، دیوانه، دیوانه‌ی فره‌زانا، گیل و گه‌وج ناو برده (راوه‌ندی ۹۹ هه‌مدوللا ۷۱؛ نازه‌ر، ۲۶۳؛ هیدایه‌ت، ریاز، ۱۶۷، ئه‌و حه‌دی، هه‌ر ئه‌و شوینه). ئه‌مه‌ش واده گه‌بیی که بابه تاهیر له ژیرانی دیوانه‌کان بو‌وه، هه‌بوونی بابه تاهیر له هه‌مه‌داندا له زور به‌ی سه‌رچاوه‌کاندا ده‌بیندری، بی‌جگه‌ له‌و سه‌رچاوانه له نیو بیر و هوشی زور به‌ی خه‌لکی ئیران به بابه تاهیری هه‌مه‌دانی ناو ده‌بری. به‌لام لور یا لوری یا لورستانی وه یا نه‌و که سه‌ی بابه تاهیر به لور و به یه‌کی له هوزی لوری ده‌زانی لای نه‌وانه به لور نیو ده‌بردنی و به لور ناسروا، به شایه‌دی هه‌ندی سه‌رچاوه‌ی باوه‌ر پیکراو (بروانه: کتیبی ئاساری باستانی و تاریخی لورستان چاپی جو‌زه‌ردان، ۱۳۵۰ ی مانگی خورماوی، لورستان) دانراوی هه‌مید ئیزه‌د په‌نا په‌ره‌ی ۱۴۲ و هه‌روا بروانه: ۸۴. E ۱۲ مینه‌وی، ۵۴؛ سه‌با، ۴۹۵). ئه‌مه‌که بابه تاهیر به لور دانراوه، چونکا به زاراوه‌ی لوری یا گورانی و له‌کی شیعی دانراوه، که هه‌ندی که‌س وه‌ک وه‌حید ده‌ستگردی ده‌سی له زاراوه‌ی شیعه‌کانی بابه تاهیر وه‌رداوه و به خیری خوئی بردویه ته‌سه‌ر زارای فارس، که ئه‌وه‌ش به شه‌ر داده‌نری. نه‌ک خیر، (بروانه سه‌فا ۳۸۴/۲؛ براون، ۱/۸۳؛ ئه‌دیپ، گوینو، ۳۱۸ - ۳۱۹). لور یا لیر LER له فه‌ره‌نگی نه‌فیزی دا جه‌لدی ۴ له په‌ره‌ی ۲۹۵۸ دا هاتووه که لور IOT ئیسمی فارسی به و نیوه بو‌تایفه‌یه‌کی ته‌نومه‌ن و قه‌وی و

کە لە گەت و بیابان نشین و نیۆه بو خەلکی قەهستان: پەهلە: قوہستان: کوہستان: جە بەل: جیبال. ھەروا نیۆه بو دوو ویلايەت یە کئی لوری گەورە و ئەوی دیکە یان لوری بچوک، کە ئیستا بە لورستان ناودارە. وە بروا وایە کە بابە تاهیر (عوریا)، لە نیژاد و ریشە و ڕە گاژوی خەلکی لورستان، وە ئیستا و لەم سەردەمەدا لە شاری خورە ماوادا گەرە کئی بە نیۆه بابە تاهیر ھە یە و ناودارە. لە کتیی ئاساری باستانی و تاریخی لورستان چاپی جوژەردانی ۱۳۵۰ ی ھەتاوی خورە ماوای لورستان دانراوی ھەمید ئیزە دەپنا لە پەرە ی ۱۴۲ دا نووسراوە، کە لە گەرە کینکا بە ناوی بابە تاهیر قەبری کە ھە یە کە لە باشوری شاری خورماوا: «شایورخواست: دز بەزە» و لە روژئاوای قەلای فە لە کول ئە فلاک دایە. بروانە، لسترنج، تەرجومە ی سەرزەوی یە کانی خیلانە تی شەرقی لاپەرە ی (۲۱۷). کە خەلکی خورە ماوا، باوہریان وایە کە ئەو قەبرە قەبری بابە تاهیر - ۵ و تاییە تیە کانی ئەو قەبرە بە ریک و پیککی نوسراوە. ئایە توللا شیخ محەممەد مەردوخ کوردستانی لە فەرھەنگی خویدا لە بن واژە ی لور (lor) دا نووسیویە تی: لور ناوی تاییە تیە کە لە کوردان، لیر (ler) جەنگە ل، دارستان، ئە مەر و لە زمانی کوردیدا لیرە وار، فرە و فراوان بە کار دە بردی. ئەو کە شەف و کەرمانە تانە ی دە دریتە پال بابە تاهیر، زوربە ی ئەوانە باری ئەفسانە یان بە خوگر توو، ھەر ئەو شە پەردە ی گومبونی بە سەر کە سایە تی بابە تاهیر دا کیشاوە، ھەر وە کو داستانی بە ماریفەت گە یشتنی بابە تاهیر، بە قسە ی ئالین (پەرە ی ۱۱ - ۱۰) و ئەم قسە «امسیت کردیا و اصحبت عربیا» لە زمانی بابە تاهیر خو یە وە (بو ئاگاداری لە ھەندی کە شەف و کەرماناتی بابە وە، بروانە: ئەو حەدی ۶۳۴، زوزی، ۹۹/۲ - ۱۰۰؛ ھیدایەت، ھەر ئەو شوینە؛ ۱/۱۴۱، ۱۲؛ مە بە ست ھەر ۲۶ بی) تا ئەو شوینە ی میژو دە لی: جا راست یا ھە لە بی ئەم سی زاتە: ۱ - بابە تاهیر عوریا، ۲ - شیخ عەبدوللا ناودار بە بابویی کورد، کە لە ۳۷۴ ی مانگی وە فاتی کردو و لە شیراز نیژراو (نە فە حاتو لئونس چاپی کە لکە تە پەرە ی ۳۶۲ بابویی، سەرە تای شە دو لئیزار کو بە ی عە للامە قەزوینی بە

نہ قلّ له بلاؤکی ئه نجومه نی ئاساری نه ته وه یی پهره ی ۰۴۸ - ۳ ئه بوبه کر زینهارانی حوسه ی بن عه لی بن یه زدانیا ری کوردی، که له ۳۳۳ ی مانگی له ورمی وه فاتی کردوه و گوّره پیروژه که ی که وتوته نیو حه وشه ی (فیڤرگی نه وید فته تح)، که باوه گه وره ی زیائو لحه ق حیسامه دین حه سه ن چه له بی کورده، که مه ولانا جه لاله دین به لخی (امسیت کردیا و اصحبت عربیا) له ئه بوبه کر زینا رانیه وه نه قلّ ده کا که ده لی:

سر امسیت کرد یا بدان - راز اصحبت عربیا بخوان - سر امسینا و اصبحنا ترا - می رساند جانب خدا را / (دیباچه ی ده فته ری ئه ولی مه سنه وی شه رحی که بیری ئه نقره وه ی له سه ر مه سنه وی ته رجه مه ی دوکتور عیسمه ت سه تارزاده پهره ی ۷۰ تا ۹۶ و نه فته حاتی جامی و کتیبی بوزورگان و سوخن سه رایانی ئازهر بایجان چاپی ۱۳۳۳ ی هه تاوی. شه دولئیزار کوّبه ی ۵۱۲ - ۵۱۴ به نه قلّ له بلاؤکی ئه نجومه نی ئاساری نه ته وه یی پهره ی ۴۹ سه رچاوه ی به رو. به قسه ی (م کلمان هوار خوژه له تناسی ناوداری فه رانسه وی ۱۸۵۴ - ۱۹۲۶) بابه تاهیر به زمانی ماد - ی یا لوری: (ئاوئستایی) شیعی و تووه (پهره ی ۹۱۳ بلاؤکی ئه نجومه نی ئاساری نه ته وه یی سه رچاوه ی به رو، هه روا برواننه کتیبی زیره ی زیرین نوسراوی دوکتور محمه د صالح ئیبراهیمی (شه پوئل) چاپی ئاراس چاپی به که م ۱۹۹۹ - ز - هه ولپره واژه ی چه له بی واژه یه کی کوردی کوّنه وه و به واتای خوا، پاک، خاوین هاتووه، کتیبی کورد و کوردستان واسیلی نیکتین چاپی ۱۳۶۶ هه تاوی تاران ته رجه مه ی محمه د قازی. بابه تاهیر و ئه هلی حه ق یا (یارسان و ئایینی یاری) پهیره وانی ئایینی یارسان (ئه هلی حه ق و ئایینی یاری) بابه تاهیر به یه کی له مه زنه کانی ئایینی خوین و به یه کی له یاران و هاو بیرورا، هه روا به جیی ره مز و رازی شا خوشین لورستانی ده زانن. (۴۰۶ - ۴۶۷ ی مانگی) به قسه ی کتیبی سه ره نجام بابه تاهیر به کی له گه وره کانی ئایینی یاری به و له شاخوشین فره نیتریک و رازداری بووه (بروانسه E۱۲ هه ر ئه وی) ئولو هییه ت دارای ۷ وینه: نمودار و مه زه ره و هه ر به که یش

له وانہ یش ۴ مه لائیکه ی له گه لدايه؛ بابه تاهیر به یه کی له مه لائیکه و هاوریی شا خوشین و به (سیوم مه زه هری حق) ده ژمیردری (برواننه مینورسکی، ۵۸۷). تایفه یی دیکه له ته هلی حق یانی نو حیبه کانیش بابه تاهیر و شیعه کانی که به زاروه ی لورین، فره لایان پیروز و مدفهرک و به قه ده ر (گبینو، هر ته وی).

گلکوئی تازه رازوه ی بابه تاهیر، هم بینایه له بان ته پولک یه که وه یه له باکوری خوراوی شاری هم مه دان، روبه روی دوندی چیا ی ته لوه ند ساز دراوه (برواننه: مه به ست هر ته وی ۸۲ - ۸۳) دوا ی عه ینولقوزات، حمد وللا مؤسته و فی یه که م که سیکه له زیمنی ژماردنی: قه بره پیروزه کان، ی شاری هم مه دان، نیشانه ی قه بری بابه تاهیر ده دا (هر ته وی گلکوئی کوته ی ته و له سه ده ی ۶ مانگی به وینه ی بورجی خشتی ۸ گوشه یی ساز درابو، (مه به ست هر ته وی، ۶۱). هم بورجه له سه ره تای سه ده ی ۱۴ ی هه تاوی له وانه بو، تیک پته بی؛ جا له بهر ته وه سه ره تاله سالی ۱۳۱۷ ی هه تاوی که وتنه بیری ته وه ی پینه و په روی بکن، به لام به ناته وای مایه وه، جاری دیکه له ساله کانی ۱۳۲۹ و ۱۳۳۱ ی هه تاوی پینه یان کرده وه، سه ره نجام له لایه ن ته نجومه نی ئاساری نه ته وه یی ئارامگه ی ئیستا که ی بابه تاهیر له ساله کانی ۱۳۴۶ و ۱۳۴۹ ی هه تاوی بناغه ی دانرا و به م شیوه ساز درا (برواننه هر ته وی، بابه تاهیر، ۱۸، شرح ۶۲، ۶۴، ۶۸، ۶۹؛ صفای ۱۲ - ۱۷) له ده ورو به ری گلکوئی بابه تاهر، قه بری زوری له ناودارانی هم مه دان هه ن. شیعی بابه تاهیر: زورتر بابه تاهیر به شیعه کانیه وه، له نیو خه لکدا ناوبانگی کرده و که وتوته سه ر زمانی هم و ته و، چ شیعه ناسان یا خه لکی ره مه کی و ئاپوره ی مه ردوم، له سه ده کانی دوا بین، ته مجوره شیعرانه یان، به سترا ن، ته رانه و دو به یتی ناو برده و، به لام پیشینه کان به فهله وی یا فهله ویات ناویان بردون و ته مه یش خوئی شاخه یی له زمانی کوردی یه (برواننه شه مس قه یس، ۱۱۲ - ۱۱۳ - ۱۶۲) به پیی ته و به لگانه ی به ده سه وه ن ئیرانیه کان لانی که م له نافین و خوراوی ئیراندا له کوته وه، خه لک

بهو جوڑه ساکارو سادانه شیعیان وتووه و ٹوگری بون: خیوی موعجم نوسیویه تی: «همو خه لکی عیراقی (عه جهم)» زور به دل و داو شه و جوڑه شیعیان دهوت و خه لکیش به شادی و خوشیه وه گوئی یان بو راگرتووه و له بهریان کردون (هه ر شهوی)، ۱۶۲، هه روا بروانه راو هندی (۳۴۴). له هه ندی سرچاوه ی فارسی دا له بهر جیاوازی دوبه تی له ته ک چارینه (له بهر وزن و واتا) سهرنجی شه وتو نه دریاوه. جا له بهر شهوی چوار له تین، دو به تی به کانی بابه تاهیریاں به چارینه ناو بردووه، یا له هه ندی شوین به هه ر دو واژه ی زاراه: (دوبه تی و چارینه) ناو بریاون. (هیدایه ت، ریا ز ۱۶۷، مه به ست هه ر شهوی ۸۶، ۹۸، ۹۱) له نیو خوره لات ناسان، ٹالین سهرنجی داوه ته شه نوکته و به سهرنجدان به وه زنی تابه تی دو به تی، یانی (هه زه جی موسه ده سی مه حزوف) ده نوی: ٹیرانه کان هه میشه سرودی چوار له تی بابه تاهیریاں به چارینه ناو بردووه (په ره ی ۷) به لام خوره لات ناسه کانی تر بی شه وه ی ٹامازه به بیژه ی «دوبه تی» بکه ن، سروده کانی بابه تاهیریاں به چوار له ت ناو نیاوه (بو وینه بروانه ۱/۸۳۹، E۱۲، رپیکا ۲۱۶).

زاراوه ی هونه کانی بابه تاهیر: به روناکی نه زانراوه که بوچی هه ندی له دوبه تی شاعیرانی تر چ شاعیری ناسراو یا گوئم نیو خزاونه ته نیو نوسخه خه تی و چاپی به کانی بابه تاهیر (شه میسا، ۲۷۰، ۲۷۴، ۱/۸۴۵، EIL) وه له لای دیکه وه له بهر ٹوگردار بونی فارسی زمانان به دوبه تی و هونه کانی په هه له وی، وه دهس به دهس گهرانی شه و تهرانانه، له نیو خه لکدا، له زارو زاراه ی سروده کانی بابه تاهیردا، ٹال و گورو دهس تیوه ردانی شه نجام دراوه و به داخه وه واژه کوردی و لوریه کانی یان کردو ته زاراه ی فارسی (یه ک له وانه وه حید ده ستردی یه)، (سه فا ۲/۳۸۴) ته نانه ت هه ندی کهس عه روزی فه هه له وی، هه ندی له سروده کانی بابه تاهیریاں بردو ته سهر عه روزی ره سمی دوبه تی یا (به حری هه زه جی موسه ده سی مه حزوف (مه قسور) مفاعیلن، فعولن (مفاعیل) و ته تبیقیاں کردون (بروانه شه میسا ۱۱۳) کوته ترین سرچاوه یه ک، که له وایه کی له و

دوبہیتی یانہی کہ بهی بابہ تاهیر (بیٔ ناماڑہ کردن به نیوی شاعیرہ کہی) دہزاندیری و ہاتوہ، کتیبی ئەلموعجہم - ہ (شہمس قہیس ۱۱۳) ہر ئەو دوبہیتی یانہ، دواي ئەوہی ئال و گوریی کہ لە وەزن و زمانی ئەودا بەدی ہاتوہ لە نوسخہی دیوانی بابہ تاهیر (پہرہی ۵۶، شم ۲۱۰) وەحید دەستگردی دا چاپ کراوہ و ئەمەیش نمونہیہ کی دیار و ئاشکرایہ، بو ئەوہی بزانی کہ ئال و گوریی بہ سەر شیعەرہ کانی بابہ تاهیر دا ہینراوہ و دەسیان لی دراوہ. ہندی لە نوسەرانی کتیبہ تەزکەرہ و لیکولہ رانی سەر دەم و ہاوچاخ، لایان وا بوہ بابہ تاهیر بہ زمانی (راژی) شیعری وتوہ و زمانی بابہ تاهیر زمانی خەلکی رہی (ریی، رینگا) بوہ (ئەو حەدی ۶۳۴). «راجی» (ئازەر ۲۶۳) و «رازی» ہیدایەت ہر ئەوی. ئینہ ۳۱. دیارہ ئەو سی وازہیہ (راژی، راجی و رازی) دەگەریتتەوہ سەر زاراوہی کوئی خەلکی رہی (ریی، رینگا) ہندیکی شیعەرہ کانی بابہ تاهیر بہ لوری دەزانن (ئەدیب ۱: سەفا، ہر ئەوی گینۆ ۳۱۹ رینگا) زاراوہی شیعەرہ کانی بابہ تاهیر - ی بہ (مەحەلی) و سرودہ کانیسی بہ مەقولہی ویتہ و ویتہ وانی عامیانہ زانیوہ، - (چونکا ئەوان یا لە ہوتەر و شیعری زمانی کوردی، بی خەبەر بوون یا نہیان و بستوہ، شیعری بابہ تاهیر بہ شیعەر، دابنن و بہ وجوہ بہ سەلیقہی خویان، یا بہ عەرەزو مەرەز، بہ وجوہ قسەیان لە شیعری کوردی بابہ تاهیر، کردوہ (شہ پوئل). وە لایشی یان وایہ کہ شاعیرانی دەورہ کانی دواین (بو ویتہ عوبەیدی زاکانی و...) زاراوہی مەحەلیان لە شیعەرہ، تانہ و توانج و گەپ و گالٹہ و تەشەرہ کانی خویناندا بہ کار بردوہ. (پہرہی ۹) بہ لām ئابراہامیان (برواننہ ئیرانیکا ۱۱/۲۹۶) لای وا بوہ نیزیکیاہتی لە نیوان زاراوہی سرودہ کانی بابہ تاهیر و (جولہ کہی) ہمەدانی داہەیہ، ناتل خانلەری (پہرہی ۳۸ - ۳۹) لە زیمنی ژماردنی شویتنگہ لی لە جیا بون، لە زەمیر و ویتہی تەسریفی ئەفعال لە نیو زاراوہی جولہ کہی ہمەدان و سرودہ کانی بابہ تاهیر، بیرورای ئابراہامیانی رەد کردوتتوہ، براون زیمنی ئیشارہ بہ بیر و باوہری چەن کەس لە خوہرہ لاتناسان (۲۷) -

۱/۲۶). ئەم قسەى کلما هووار، نه قىل ده کاکه هه ندى له زارواه کانى خه لکى روژاواى ئیوان (کورده کان) له گه ل زمانى ناویستایى به ک ده گرنه وه، که هووار ئه وانەى به (ماد-ى نوئ) یا (په هله وى موسولمان په هله وى ده وره ی ئیسلامى) ناو بردون و له به رده وامى قسه کانى دا، زارواه ی سروده کانى بابه تاهیریش، به زارواه ی، له وانە زانیوه (هه روا بر واننه هووار ۵۰۳) له بابەت ته له فوزوگو و ئاواناسى سروده کانى بابه تاهیر - هوه. کار و تیکوشانى کرایوه: هووار هه ندى له نیشانه کانى زمان ناسى و ئاههنگى واژه کانى هوته و شيعره کانى بابه تاهیر - ی داوه ته بهر سه رنج (برواننه په رەى ۵۱۵ - ۵۰۷) و ئەدیب توسی (په رەى ۱۶ - ۲) و میهرداد به هار (په رەى ۷ - ۱۲)، هه ندى له شيعره کانى بابه تاهیری ته جزیه و ته حلیل و تویری وه ته وه و ئاوا نویشى کردوه، وه واتای واژه و هوته محەلى به کانى ئه وانى رون کردوته وه. نوسخه کان: کۆنترىن ده سخه تى ناسراو له سروده کانى بابه تاهیر ده سخه تیکه له قونیه دایه له مه جموعه ی ژماره ی ۲۵۴۶، که داگری ۲۵ هوته (دو قه تعه و ۸ دوه بیتی) که له ۸۴۸ مانگی نوسراونه ته وه و سه ر و ژیر و بو ریان بو دانراوه (برواننه: مینوی ۵۵ - ۵۸)؛ و ۸ دوه بیتی بابه تاهیریش له عه ره فاتولعاشقین داهاتووه (برواننه: ئه و حه دى ۶۳۴) له هه ندى له و ته زکه رانه ی وا له سه ده ی ۱۲ و ۱۳ مانگی دا، دانراون، له واندا، هه ندى له هوته کانى بابه تاهیر نه قىل کراوه، بو وینه (برواننه: ئازە و ۲۶۳ - ۲۶۴، هیدایهت هه ر ئه وى ۱۶۷ - ۱۶۹ مه جمه ع، ۱ - (۲) ۸۴۵ - ۸۴۶). ده سخه تى فره له سروده کانى بابه تاهیر له گه ل کو کراوه ی ترا یا به وینه ی سه ره خو له په ر لانه جیاجیاکاندا هه یه (برواننه: مونزه وى خه تى ۲۸۲۷/۴ - ۲۸۲۸، خه تى موشته ره ک، ۱۵/۷، ۳/۹، ۲۰ - ۲۰۰۴). له نوسخه چاپکراوه کانى هوته و چارینه کانى بابه تاهیر، به که مین چاپکراوه ی هی هووار - ه که له ۱۸۸۵ ی زایینی له ۵۹ چارینه دا له گه ل ته رجه مه ی فه رانسه وى به کانیدا له چاپ دراون. به ئیشاره کردن به جیاوازی نوسخه جیاجیاکاندا له ژیر هه ر چارینه به کدا

(برواننہ: هووار ۱۳ ff۵). ہر ٹہوہ، لہ ۱۹۰۸ ی زاینی، ۲۸ چارینہی دیکھی لہ گہل
 غہزہ لیکھی بابه تاهیریشدا بلاو کردو تہوہ (مہ بہست رافہ، ۹۷ - ۹۸). ٹہوسا ٹالین، لہ سہر
 ۵۹ چارینہی چاپی هووار و نوسخہی کوتر کہ کوگراوہ کانی ٹالین خوی بووہ (برواننہ:
 پەرہی لہ ۱۹۲۰ ی زاینی، تہرجمہ بہ وینہی مہ تن و دہق) کہ چارینہی بابه تاهیر - ی
 لہ گہل تہرجمہی مہ نزومی خانم (کرتیس برتن بہ ٹینگلیسی، لہ لہندنہ بلاو کردو تہوہ.
 دوای ٹہوہ چہن کہس لہ خورہہ لاتناسان و دیلمانجان، سرودہ کانی بابه تاهیریاں بہ
 زمانی ٹہلمانی (لشچینسکی)، ٹہرمہنی (ٹابراہامیان، بارون ٹارام گارونہ)، ٹوردو
 (حوزور ٹہحمہد سلیم) و... تہرجمہیان کردون. (برواننہ: ٹہزکایی ۷۳ - ۷۴، مہ بہست
 ہر ٹہوئی ۹۷، ۹۸، ۹۱۵ - ۹۱۶). واتا کانی ہونہ و شیعہ کانی بابه تاهیر: چارینہ کانی
 بابه تاهیر لہ بہر ٹہوہی ٹیسک سوک، رہوان، سادہ، بی گری و گولن و لہ سہرزار خوشن
 و گوی دہلاویننہوہ: خویان لہ نیو بیر و میشکی کورد و ٹیرانیندا جیکیر کردوہ و ہیلانہی
 دل و دہرونی خہلک بہ جی نایہلن و توگرداران جارجار بہ (شمشال و تار) یا بی ساز و
 موسیقی بہ ٹاوازی دل و دہرون، دہیان خویننہوہ و بہ گورانی دہیان لین: تہنانت
 ٹاخوندیش لہ رہوزہ خویندا، لورہ لوری پیندہ کہن و خہلکی پی دہلاویننہوہ. ہندی
 لہو چارینانہی بابه تاهیر رہنگی پند و مہسہلی بہ خوگر تووہ و بونہ تہ مہسہل (پند و
 ٹہمسال) پر و تہژین لہ قسہ کردن لہ گہل خورسک، گول، گیا، چیا، بیوان، خوگرد و
 سروشت، ہہروا تہژین لہ ہہست، ٹہوین، جوانی، عاتیفہی لہ تیف و زہریفی مروفانی و
 خودایی، واتای عشق، دہرویشانہ، عارفانہ و ناسہوہری قہلہندہری، مہلامہتی، خہفہتی
 غہریبی، دہردی دلنہنگی، خہمی بی سہر و سامانی و حہسہرتی و یسال، شکایہت لہ
 ناپاہہداری و بی وہفایی، دلداران بہ ٹہوینداران و وہفا کردن بہ عہد و پہیمان، دیاندانان
 بہ تاوان، عوزرخوازی، لہ پەر و ہرندہ و خالیقی دلاوا و دل لاوین. گلہ و گازندہ و شین و
 گریان لہ دہس دوری و ہیجران، لہ یاران و غہمخواران، ہہ لہبہز و دابہزی جہزہی

ٺه وٺینی ٺه فلاتونی و... له وٺنه کانی واتای شیعیری بابه تاهیرن (بو وٺنه برواننه: ههر ٺه وی ۱۰۳ - ۱۰۶، ۱۰۸ - ۱۱۲، ۱۱۸ - ۱۲۲، جم) جیا کردنه وهی عه شقی لاهوتی له عه شقی ناسوتی له سروده کانی بابه تاهیردا فره سهخته، له قسه یه کدا بابه تاهیر هه ستیار و شاعیریکه، خاوه ن دهر د و رهنج و راگر و پاریزه ری، ٺابروی فقه قر و قه ناعهت: هه ژاری و ره زا به مه وجود، ههر ٺه و خو و ٺا کاره، بابه تاهیری له نیو هه ندی شاعیر و هه ستیاری دیکه دا به تایبهت له نیو شاعیرانی که پایه و پله ی شاعیران تا پایه ی هوکار بو به دهس هیتانی پاره و پله و پایه ی دنیایی، خوار کردو ته وه و دایان نه واندوه، به لام شاعر و هوتنه ی بابه تاهیر له و ناوه دا سه ره رز و بلیند، به زه ق و زیندوی بی مل که چی ماوه و فره سه ره رزانه راوه ستاوه و به گه شی و نه ژا کاوی ههر ماوه و له بهر چاوه. واژه کورت و پرواتا کانی بابه تاهیر: بیجگه له چارینه کانی بابه تاهیر، (ریساله): سی پاره یه کی عیرفانی و ناسه وه ریشی هه یه، که داگری ٺیشاره و زه مرو زاره، وه به واژه ی کورت و پرواتا ناودارن و به زمانی عه ره بیشن، به جیاوازی یه کت که هه یه له ۲۳ باب و ۳۶۸: (بابه تاهیر ۸۲ - ۱۱۲) و ۵۰ و ۴۲۱ «واژه» (برواننه: مه به ست ههر ٺه وی ۲۶۰، ۷۴۰ دانراون و ههن، ٺم سی پاره ته ژیه له واژه ی کورتی پرواتا، له دیزه مانه وه، که وتو ته به ر دل و سه رنجدانی بیروه زری دهر ون پاکان (سو فی ساویلکه). هیدایهت (مه جمه ع ۱ (۲) / ۸۴۵). شهرح و راقه یی دیکه، به نیوی فتوحاتی ره بیانی له مه زجی ٺیشاراتی هه مه دانی، هه یه. که محه مه دین ٺیبراهیم خه تیب وه زیری، له سه ر داوا کردنی شیخ ٺه بولبه قا ٺه حمه دی له نیوان مانگی شابان ۸۸۹ / تا ۸۹۰ مانگی دایناوه (برواننه: مه به ست ههر ٺه وی ۷۴۱ - ۹۰۸) شهرحی نیو براو به شیوه ی مه زجی ٺیکلاو له گه ل ده ق و مه تنه - واژه کانی بابه تاهیر، له گه ل ده ق و قسه ی عارفان و سو فیاندا ٺیکه ل بون، به جو ری واته و خو ینده وارانیه که به واژه کانی بابه تاهیر ناسیا و نه بن ناتوانن ٺه وانه لیکن جیا بکه نه وه. بیجگه له وانه دو شهرحی دیکه له سه ر واتای واژه کورته پرواتا کانی بابه تاهیر به هو ی

مهلا محمدمهد گه نابادی ناودار به سولتان عه ليشاه (۱۲۵۱، ۱۳۲۷ ی مانگی) دانراوه؛
 یه کهم شهرحیّ به زمانی فارسی به نیوی تهوزیح (۱۳۲۶ ی مانگی) که له ۱۳۳۳ ی
 مانگی چاپ کراوه، تهوی دیکه یان به زمانی عهره بی یه و به نیوی ئیزاح (چ ۱۳۴۷ ی
 مانگی) به لام ژماردنی نوسخه خه تی یه کانی شهرحی واژه کانی بابه تاهر، که دهی دنه پال
 عهینولقوزات که له پهلانه جیاجیاکاندا ههن زورنن (برواننه: ههر تهوی ۲۴۹ - ۲۵۲).
 به سهرنجدان و خویندنه وهی واژه کورته کانی بابه تاهیر و ورد بونه وه له شهرح و
 رافه کانی، واده ده که وی که بابه تاهیر عامی و نه خوینده وار نه بووه، به لکو زاتی پرزانا
 بووه که له بابته و اتاگه لی وه ک عیلم و زانین، ماریفت، نه قل، نه فس، دنیا، تاخیره ت،
 ئیشاره، وه ژد، سهماع، دیتن، موراقه به، خو پاریزی له حهرام و تهرام، پشت به ستن ته نیا به
 خوا، رهزا به مه وجود، سه کر، محه بهت، فهقر، فهنا و... یانی به جوزئترین و وردترین،
 ئوصولی فیقه و شهریعت تاگری پوچکه ترین ورده کاری فهلسه فه و عیرفان و
 ناسه وه ری و سوفی گه ری، زانینی ته وای هه بووه، خواناسی ته و او، وه پی ری، ده سگری
 ته و او کاره وهی روژگاری خو بی بوه، دیاره حهق به (بیرتلیس) بووه که وتویه تی:
 که سانی پرزانای وه ک بابه تاهیر دوای فی ربوونی زوری له زانینه کان و سه رکه وتن له
 زانسته کاند، خو یان ده خزنده نیو جه گه ی سوفیان و خواناسان ورده بونه عارف و
 ناسه وه ری (په ره ی ۳۴۰ - ۳۴۲). سه رچاوه: نازه ر بیگدلی، لوتنه علی، ئاته شکده، به
 کوششی جه عفر شه هیدی، تاران ۱۳۳۷ ی هه تاوی، ئازاد هه مه دانی، علی محمدمهد
 «مه شاهیری هه مه دان»، دیوان به کوششی محمدمهد ئازاد تاران ۱۳۵۶ ی هه تاوی، ئاقا
 بوزورگ، زهریعه، نه ته، هرمان، تاریخ و نه ده بیاتی فارسی، ته رجمه ی ره زازاده،
 شه فهق، تاران ۱۳۵۶ ی هه تاوی، نه دیب توسی، محمدمهد نه مین «فه هله ویات، لوری»
 نه شریه ی دانیشکه ده ی نه ده بیات، ته وزیر ۱۳۳۷ ی هه تاوی، نه زکابی په رویژ «دیوانی بابه
 تاهیر» هونه ر و مه ردوم، تاران ۱۳۵۴ ی هه تاوی، ژماره ۱۵۲، نه و حه دی، بلیانی محمدمهد،

عہرہ فاتولقاشتمین، نسخہ‌ی خہ‌تی کتیبخانہ‌ی میلی مہ‌لیک، ژمارہ‌ی ۵۳۲۲، بابه تاهیر دیوان به کوششی وەحید دەستگردی تاران ۱۳۴۷ی هه‌تاوی. بیرتیلیس، ی، ئی. تاریخی ئەدەبیاتی فارسی له دەورانی فیردەوسی تا دوایین عەهدی سەلجوقی، تەرجەمە‌ی سیروسی ئیزدی، تاران ۱۳۷۵ی هه‌تاوی، به‌هار، میهرداد «شعیری چەند به گویشی هەمەدانی» پەژوہیش نامە‌ی فەرہ‌نگستان، زمانی ئیران تاران ۱۳۵۷ی هه‌تاوی، حەمۆللا مۆستەوفی، نەزہە تولقوبوب، به کوششی گ، لسترنج لیدەن ۱۹۱۳ز - دانش پەژو محەمەد تەقی «سەرەنجام ئەهلی حەق و بابه تاهیر هەمەدانی» راہنۆمای کتیب تاران ۱۳۵۴ی هه‌تاوی سالی ۱۸ ژمارہ‌ی ۴-۶، محەمەد، کوری عەلی سلیمانی راوہندی راہە تولسدور و ئایە تولسرور، له میژوی ئالی سەلجوقی، سالی ۵۹۹ مانگی و ۱۲۰۲ ز - به کوششی محەمەد ئیقبال، تاران ۱۳۳۳ی هه‌تاوی و نویسی کۆمە‌ی مۆجتەبا مینەوی، رەشید یاسەمی غولامرەزا «بابە تاهیر عوریان، ئەرمەغان تاران ۱۳۰۸ی هه‌تاوی س ۱۰ ژمارہ‌ی ۱؛ زەرین کوب عەبدولحوسین، کلکە‌ی (جستجو) له تەسەوف، ئیران، تاران، ۱۳۶۲ی هه‌تاوی، زوزی محەمەد حوسین، ریاژ جەننە، به کوششی عەلی رەفیع، تاران، ۱۳۷۸ی هه‌تاوی، شەمس قەیس رازی ئەلموعجەم به کوششی سیروس شەمیس، تاران، ۱۳۷۳ی هه‌تاوی، شەمیس سیروس سەیری روباعی له شعیری فارسیدا، تاران، ۱۳۶۳ی هه‌تاوی، سەبا محەمەد موزەفەر حوسین تەزکەرە‌ی روژی روشن به کوششی محەمەد حوسین روکن‌زادە‌ی ئادەمیەت، تاران، ۱۳۶۳ی هه‌تاوی، سەفا، زەبیحوللا، تاریخی ئەدەبیات له ئیران، تاران ۱۳۳۶ی هه‌تاوی، سەفا ئیبراہیم «ئارامگە‌ی بابە تاهیر». ئەرمەغان، تاران، ۱۳۳۸ی هه‌تاوی س ۲۸ ژمارہ‌ی ۱ - عەینولقوزاتی هەمەدانی، نامە‌کان، به کوششی عەلی نەقی مۆنرەوی و عەفیف عەسیران، تاران، ۱۳۶۲ی هه‌تاوی، قەزوینی محەمەد، یادداشته‌کان به کوششی ئیرەجی هەوشار، تاران، ۱۳۴۶ی هه‌تاوی، گینو، ز، ئە... سەفەرنامە، تەرجەمە‌ی عەبدورەزا ہوشەنگ

مہدہوی ۱۳۶۷ی ہہ تاوی، مہ قسود جہواد بابہ تاهیر عوریان، ہہ مہدانی، تاران، ۱۳۵۵ی ہہ تاوی، ہہر ٲہوہ، شہرحی ٲہحوال و ٲاسار و چارینہ کانی بابہ تاهیری عوریان، تاران، ۱۳۵۴ی ہہ تاوی، مونزہوی خہ تی، ہہر ٲہوہ، خہ تی موشتہرہ ک، مینورسکی، و... «شہرحی حالی بابہ تاهیر، عارف، شاعیری ٲیرانی» تہرجہ مہی نوسرہ توللا کاسمی، ٲہرمہغان، تاران، ۱۳۰۷ی ہہ تاوی، سالی ۱ ژمارہی ۱، مینہوی موجتہ بالہ «خہزاینی تورکیہ» گوٲاری زانکووی و یژاوہری، تاران، ۱۳۳۵ی ہہ تاوی، سالی ۱ ژمارہی ۹، ہہ جویری، عہلی، کہ شفولمہ حجوب، بہ کوٲشی زوکوفسکی، تاران، ۱۳۷۱ی ہہ تاوی؛ ہیدایہت، رہزاقولی ریازولعاریفین، تاران، ۱۳۱۶ی ہہ تاوی، ہہر ٲہوہ مہجمہ عولفوسہ حا، بہ کوٲشی مہزاهیر موسہفا، تاران، ۱۳۹۹ی ہہ تاوی.

Allen, E.H., introd. and tr. Baba Tahir hamadani urgan, Tehran, 1963;
Browne, E. G., A literary History of Persia, cambridge, 1951; El², Huart, C.,
"Les Quatrains de Baba Tahir Uryan", JA, 1885; vol. VI, Iranica; Rypka, J.,
Iranische Literaturgeschichte, Leipzig.

ہورموز رہحیمیان، دایرہ تولمہ عاریفی بوزورگی ٲیسلامی ج. ۱، چاپی ۱۳۸۰ی ہہ تاوی، تاران، (شہ پوئل).

نوکتہ شیوہی قہبرہ کہی بابہ تاهیر لہ باشوری شاری خورہ ماوا کہ لہ روژاوا ی قہلای فہ لہ کوک ٲہ فلاک دایہ، قہدیمی و کوٲنہ و درگای چونہ ژورہوہی لہ لای باشوری یہوہ، دہ کرٲتہوہ خانو ٲہ سلٲہ کہ ہشت گوشہ یہ، کہ چوار گوشہی ٲہ سلٲی یہ کہی ۴/۵ میترہ و گوشہ فہر عیہ کانی ہہر یہ کہ ۱/۷۰ میترہ، لہ گوشہ کانی دا چوار تاق ساز دراوہ و تاقی ٲہ سلٲی لہ سہر ٲہوانہوہ ساز دراوہ، بہرزایی گومہزہ کہ تا تہختی عہرز ۶ میترہ (وٲتہی ژمارہی) ۴۷ کٲیبی ٲاساری باستانی و تاریخی لورستان، چاپی جوڑہردانی ۱۳۵، پہرہی

۱۴۲، حمید ئیژد په نا) له نیوه راستی گومهزه که دا، که مه ودای نه وه (۵۲ × ۱۰۰ × ۱۷۷) سانتی میتره - له م دوایانه دا یانه ی نه وقاف سه حنی حهره م و روی قه بره که ی موزائیک کرده و به سهر قه بره که بشدا زهریعی دارینی به مه ودای (۱۲۷ × ۱۲۸ × ۱۹۸) داناو. له لای سهری «لای روژاوا» و تاغیک به دریزی ۵ میتر و پانایی ۲/۵ میتر که خه لکی به (قه لنده رخانه) ناوی ده بن به باوه ری خه لکی خوره ماوا نه مه قه بری بابه تاهیر، عارفی ناوداره، که شیعه کانی خوئی به زاروه ی لوری - کوردی داناو. هر بوئی بابه تاهیر خویشی فهر مویه تی: (زان سپیده بازه م لورستانی (په ری ۴۸، - نوکته بازی سپی نازناو یا له قه بی شیخ عه بدو لقادر که یلانی کوردی لای کرماشان بووه که له ۱۱۶۴ ز وه فاتی کرده (الباز الاشهب). - برونه: سروده کانی بابه تاهیر، پیراسته ی م. نه وره نگ. یه کی له ریش سپیه کانی نه و گهره که رای که یاندوه که شه جهره و نه سبنامه ی (نیژراو) به نیوی بابه تاهیر له گه ل چهند هونه له سهر ته خته داری نوسرابو که کابرای خول و دیوانه چهن سال بهر له مرو، له نیوی برد (په ری ۱۴۲ و ۱۴۳ کتیبی ئاسار، باستانی و تاریخی لورستان چاپی ۱۳۵۰ ی هه تاوی، جه لدی نه خوست دانراوی حمید ئیژد په نا) ئایه توللا شیخ محهمه د مهر دوخ کوردستانی له فهره نگی خویدا له ژیر (ل، ر) نوسیویه تی: لور نیوی تایه فه یه که له کوردان، حمید ئیژد په نا له فهره نگی له کی دا نوسیویه تی: لور پیاو یاژن که زیدی لورستان بی، چاپی ۱۳۳۶ ی هه تاوی، لیتر به واتای دارسان، جه نگه ل، نه مرو له زمانی کوردیدا (لیتر یا لیتره وار) فره به کار ده بری. موسته و فی له (زبده التوار یخ دا) نوسیویه تی: به و هوزه ده لین (ل، ر) که له مانرود گوندی هه یه که به (کورد) نیوی ده بن و له و نیوه شدا (به ندی) هه یه، که به زاروه ی لوری به (کول) ناوی ده بن و له و به نده شدا شوینی هه یه که به (لور یا لیتر) ناوی ده بن، چونکا دارسانه و داری زوره و پر و چره له دره خت. لر به که سهری (ری) یا لیتر، که له دواییدا به بوری لام (لامی بوردار) خویندراوه ته وه. له بهرا نیوی په هله، برا، که میژوو ده لی: نیوه بو پینج شار (ئیسغه هان،

رہی (ریئی)، ہمہ دان، ماہنہ هاوہ ند، نازہ ربایجان، ماہ سیدان یا ماہ سبدان: حوسین ناوا، رد، دی بالآ، دیوالآن: ٹیلام، ماہ به سره به سره، سیمره، ماہ کوفه و قرمیسین: «کرماجان»: کرماشان، کہ داگری پیشکو و پشتکیف - ۵، دیارہ زوربهی و اژہی زاراوی لوری قہ دیمی و کوته و به پهله نیو براوه، یاقوتی حہمہ وی له قہ ولی حہ مزہ ٹیسفہانی به وه، له کتیبی (التنبیه علی التصحیف) دهنوسی: زمانی پهله یی یا پهله وی، و اژہی پهله یا فہله داگری کرماشان، ٹیلام، تیسفون و مہ دائینہ. پهله یا فہله زاراوی زمانی ئیرانی کہ ونارا پینج جور بووه (پهله یی یا پهله وی) دہری یانی، دہرباری: «کوردی» پارسی، خوزی، سریانی، (- یاقوت حہمہ وی ۵۷۵ - ۶۲۶ ی مانگی موعجہ مولبودان چاپی میسر جہلدی ۶ پەرہی ۴۰۷) - تايہ توللا شیخ محہمہ د مہردوخ کوردستانی له جہلدی یہ کہ می میژوی خویدا چاپی یہ کہم، تاران، ۱۳۳۲ ی ہہ تاوی، پەرہی ۴۵ نویویہ تی: (نیزیکتربین زاراوی کوردی به پهله یی یا پهله وی، یہ کہم زاراوی لوری یہ، چون لورہ کان له ناوہندی پهله یی قہ دیم فرہ نیزیک بون و کہ متر تیکلاوی بیگانہ بوون، تہ نازت له کلده و ئاشوریش ئہ ونہ شوئیان، و ہرنہ گرتووہ و زاراویان نہ گور دراوہ، دوای لوری کہ لہوری یہ، کہ له زمانی پهله یی نیزیکتربہ، ئہ وسا زاراوی گوران و ہورامانی یہ، دوای ئہ وان گیلہ کی و دوای ئہ و زاراوی کرمانجی یہ، بہ لام گورانی و کرمانجی کہ له کلده و ئاشور نیزیک بون، ہندی و اژہی ئہ مانیان و ہرگرتووہ، کہ و اژہی کلده ئاشوری و ہ ک خوئی بہ سہر زاری گوران و کرمانجدا ماوہ تہ وه. لورستان ہہریمیکہ له روزاوی ئیران له دو شیوہ لی دریژ و دو رشتہ کیف و کیوی گہ ورہ ساز بووہ کہ له نیوان رشتہ کیتی ئہ لوہند و کرماشان و فہ لاتی بہختیاری و دہستی خوزستان و عیراقی عہرہ بدایہ، له شیوہ لی خوراوی دا چہ می سیمرہ «کہرخہ» له نیوان کہ و ہرہ کیف: «کہ بیرہ کو» و پیشکیف له شیوہ لی روزاوی چہ می کہ ئاو دریژی له نیوان پیشکیف له باکوورہ وه، ئہ و ئاوہ بہرہ و باشور دہ خوشی. دارسانہ کانی ویشک و له گوران دان. لہم

ہریمہ دا لہ ناوہندی ہوزہ لورہ کان، عہشیری ناوداری لور، بریتین: لہ «حہسہ نوہند، سہ گوہند، بپراوہند، پاپی و... کہ لہ وەرگہ و دارسانی پەرہ دار و چرو پری ٹہوی بو مہرو مالآت و نازہ لڈاری دہ نالیتی و کہ تیرہ و دانہ و پلہ و شیرہ مہنی زاف فرہیہ، شوینہ و رای میژوی زور گرینگ لہ ژیار و شارستانی ماد، کاسی، عیلامی و ساسانی لہ لورستان دا دہ بیندین بو وینہ قہ لای فہ لک ٹہ فلاک کہ بہ شاپور خواستیش ناسراوہ. شیعری فولکلوری:

/ بہ ہشت دوزخہ ٹہر لہ تو دوریم / با ہر یار، و ہم لام بی، بیل وہ دہرہ ک بیم /
 تہرہ نہنی ہدی تہرہ نہنی / من چہ ہوشم تو چہ ژہنی / - ہوشم: دہ لیم. نوکتہ: / خوژیا
 بو باش خویندہ و ہی (و) کہ دہنگی بہینی «و» و «ی» ہہ یہ لہ سہر کاغہز و کامپیو تیر،
 ٹہ نجام بدرابی. یا ٹہم فولکلورہی زاراوہی کہ لہور: کہ لور: / کرماشان حہ یف چالہ
 زہمینہ / قہ لاشان خوہ شہ، سہروین لاردیری / . یا. لہو بالآ خانہ خوہم خہم وہ خواریہ و
 / خوہم خہم وہ باوہش ٹہو سہروہن لارہ و / بالاخانہ: بالہ خانہ، سہروہن لار، شہ دہ لار.
 قہ لای شان نیوہ بو دہستانانی سہر بہ سہر پیل زہاوا کہ زور بہی دانیشٹوہ کانی کہ لورن. لہ
 کتیبی راحہ تولسدوری راوہندی کہ لہ ۵۹۹ مانگی نویسنہ کہی تہ واو بووہ و لہ
 ۱۹۲۱ ی زاینی لہ لیدہنی ہولہند چاپ کراوہ، دہنوسی: بیستم کاتی سولتان توغروں
 بہ گک چوتہ شاری ہہ مہدان لہ خواناسان سی پیر: «بابہ تاهیر، بابہ جہ عفرہ و شیخ حہ مشاد»
 لہوی لہ کیو خدر خہریکی عیبادت بون، توغروں لہ گہل ٹہ بونہ سرکندی و ہزیری دا
 دہ چیتہ زیارہ تیان و دہسی بابہ تاهیر ماچ دہ کا، بابہ تاهیر پیی دہ لی: ٹہی تورک لہ گہل
 خہ لکی چدہ کہی، توغروں دہ لی: ہہرچی تو دہ ستور بدہی، بابہ یس دہسی توغروں
 دہ گری و پی دہ لی: وا بکہ کہ خوا فرمویہ تی ان الله یامر بالعدل و الاحسان - نہ حل
 ٹایہ تی ۱۹۲ توغروں دہ گری و دہ لی: بہو جوڑہی تو بفرموی وا دہ کہم، بابہ سہری
 لولہی ٹافتاویہ تی شکیاو کہ سالہا بووہ دہ سنوٹری پیی گرتووہ لہ قامکی دا دہ بی، دہری

دیتی و له تپلی توغرولی ده کا و پیی ده لی: مهمله که تی عالهمم تاوا کرده، دهس تو، دادگه ر به، توغرو ل جه نگدا همیشه له قامکی دا بووه، دلی پاک و نه قیده ی په یدا کرد بو، له پهره ی (۲۲۳) دایره تولمه عاریفی ئیسلامیه دا که له زمانی ئینگلیسی، نه لمانی و فه رانسه وی کراوه ته عه ره بی، چونی توغرو ل بو هه مه دان به قسه ی راحه تولسدور له سالی ۴۴۷ ی مانگی دا بوگه. وه قسه کانی پروفیسور مینورسکی روژهلالات ناسی روسی له ژماره ی (۱۰) سالی ۱۳۰۷ ی هه تاوی گو فاری ئه رمه غان هه ر به و جو ره یه. پهره ی ۲۵ - دوکتور ره شید یاسه می کر ماشانی له ژماره ی (۱) سالی ۱۳۰۸ ی ئه رمه غاندا، چهن جار له سه ر سالی ۴۴۷ ی مانگی دو پاته ی کرده، به لام وه حید ده سترگدی له پیش وتاری دیوانی بابه تاهیر چاپی ۳ سالی ۱۳۳۱ ئه و سه فه ره ی به نیزیکی سالی ۴۴۷ یا ۴۵۰ زانیوه، له نوسراوه کانی وابسته به ئایینی یارسان (یاری) که به ناوی (که لام) نیو ده بودری له یه ک ده سه ی ئه وانه دا که وابسته به دوره کانی به ر له سولتان سه ها ک یا سولتان ئیسحاق که بنچینه دانه ری ئایینی یارسان - ه له روژگاری شاخوشین لورستانی تا زه مانی په یدا بوونی ئه و ئایینه یه، که لامی سه رئه نجام، به خه تی سام ئه دین نه یریزی و دیوانی خه تی چه زره تی سه ی فه رزی و دیوانی خه تی بابه تاووس ده سه ی دو هم که، که لام گه لیکه ن به ناوی سه رئه نجام نیو ده بردین، که به لای په یره وانی ئه و دینه وه فره به رز و به ریژن. سولتان سه ها ک له سه ده ی ۸ مانگیدا ژیاوه، شاخوشین له پیشه وایانی نیو به دهره وه ی ئه و ریاز و ته ر یقه ته یش له چاخی بابه تاهیر دا ژیاوه و دیده نیشی لی کردووه و له سروده کانی ئایینی یارسان زه مانی په یدا بوونی شاخوشین به سالی ۴۰۶ ی مانگیده زانی. به پیی و دانی کتیبی راحه تولسدوری راوه ندی و سروده کانی ئایینی یارسان (یا ئه هلی حق و یاری) ئه شی بیژن بابه تاهیر له ساله کانی نیریک به ۳۹۰ ی مانگی له دایک بوی و له ساله کانی ۴۴۷ یا ۴۵۰ وه فاتی کردی. له ده فته ری سه رئه نجام که به ده س غولامحسین ئازاد عه لی نوینه ری ئاغای سه ید مه نسور

موشه عشهع ریبهری خانهدانی ثاتہش به گی و ئه و سہرہ نجامہی و ا بہدہس سہیید کازم نیک نیژاد ریبهری خانهدانی یادگاریہ کانہ و یه و ہہروا مہ جموعہ رہ سائیل و ئہ شعاری ئہہلی حہق کہ بہ کوششی ئیوانوف روسی چاپ کراون، مہ بہست گہلی لہ بابہ تاهیر و فاتمہ لورہی ئہوینداری دیرینہی بابہ تاهیر قسہ کریاوه و پیدابونی شاخوشین - ی بہ سالی ۴۶۶ مانگی ناو بردوہ، ہہروا لہ نیو ئہو دہفتہرانہ دا نوسراوہ، کہ سولتان سہہاک لہ ۲۴۴ی مانگی دواي شاخوشین لہ دایک بوہ (بروانہ سہر گورد. م. ئہورہنگ کتیبی سرودہ کانی بابہ تاهیر - چاپی ۱۳۵۰ ی مانگی - تاران، نوسخہ یہ ک کہ لہ سالی ۸۴۸ی مانگی) دہس نووس لہ کتیبخانہی موزہی قونہ لہ سہر گلکوی مہولانا جہ لالہ دین بہلخی رومی دایہ، ئوستاد مینوی میکروفیلمی ئہوہی بوژانکوی تاران ہیئاوہ و لہ ژمارہی ۲ سالی ۱۳۳۵ی ہہتاوی لہ گوڤاری زانستگہی و پڑاوہ ریشدا چاپی کردوہ، کہ لہ گہل زاراوہی کوردی زاراوہی گورانی و بادینانی و پہہلہ ویدا یہ ک دہ گرنہوہ و فرہ لیک نیژیکن. (بروانہ پەرہی ۱۱ سرودہ کانی بابہ تاهیر پیراستہی: م. ئہورہنگ چاپی ۱۳۵۰ تاران. راحہ تولسدوری راوہندی کوتترین کتیبیکہ، کہ ناوی بابہ تاهیری بردوہ و دہلی نوسراوہ کانی بابہ تاهیر دوبہشہ عہرہبی و پہہلہوی، بہشی عہرہبی واژہ کور تہ کانی بابہ یہ، یہ کہم بہ شہرحی عہینولقوزاتہ بہ عہرہبی، دوہم شہرح بہ عہرہبی، ہی خانی بہگ عہزیزہ کہ لہ سالی ۸۹۰ دا بہ تکای ئہبولوہ فائہمدی نوسراوہ و بہ نیوی: «الفتوحات الربانیہ فی مزج الاشارات الہمدانیہ) کہ لہ شہرحی واژہ کور تہ کانی بابہ تاهیر دا لہ پەرہی ۱۶ سالی ۸۹۰ دا نوسراوہ، سیوہم نوسخہ، خہتی یہ کہ، بہ ژمارہی ۱۰۹۳ لہ کتیبخانہی نیشتمانی پاریسدا ہہیہ و میکروفیلمہ کہی لہ سالی ۱۳۵۰ بو. م. ئہورہنگ لہ تاران ہاتوہ. وەحید دہستگردی بہ پیتی سہرہتای ژمارہی ۱۰ سالی ۱۳۰۷ گوڤاری ئہرمہغان نوسخہ خہتی یہ ک کہ لای سہردار موئہید مہراغہیی بوہ، بہ دہس کاری یہوہ ئہوہی چاپ کردوہ بروانہ سرودہ کانی بابہ تاهیر پیراستہی م.

ٲورهنگ ٲهري ۲۶. ههروه ك له نوسراوه كاني وا بهسته به ٲاينني يارسان (ياري) يا تهلي حق دهرده كهوي بابه تاهير ٲهوينداری كيژي ده بي به ناوي فاطمه لوره له خانهداني كورداني لور، جا چونكه به حهلائي ناگهنه به كتر ههر دوكيان له هاوولف وهگرتن و از ديتن و سهبارت به به كتر به ٲاكي و ٲاك داويٲي ريگاي خواناسي و خوناسي و ناسهوهري ده گرته بهر و به خودا ده گهن. ٲهري ۲۹ سروده كاني بابه تاهير. م. ٲورهنگ. شيعري بابه تاهير به شيوه زاري رازي (رهبي - راژي) به.

دلٲهژ عيشقي رويهت كيچ و ويجه / گههي سوچي دهر ٲه تاش گههي بريجه / دلي عاشق ميسالي چوبي تهر بي / سهري سوچه، سهري خونابه ريجه /

ديواني كهلام (حهزرت شيخ ٲه مير) به ٲهٲيمامي نهر (حسين روحتابي).

□ نوكته دل هم مهلبه ندي دلدارو چا كه به و هم مهلبه ندي خرايي و خرابكار به، جهوههري ٲاسماني و جبي رهنجي زه مينه. بابه تاهير دهلي: مه گهر شيرو ٲلنگي ٲه ي دل ٲه ي دل / به مو دايم به جهنگي ٲه ي دل ٲه ي دل / ٲه گهر ده ستوم ره سه خونت وه ريژم / وه وينم ٲاچرهنگي ٲه ي دل ٲه ي دل / دلا! راهي ته ٲر خارو خهسه ك بي / گوزه رگاهي، ته، به رفه له ك بي / گهر ٲهژ ده ستهم بهر ٲايو، ٲوست ٲهژ تن / بهر ٲه فگهن تا كي بارهت كه مته ره ك بي / دلت ٲه ي سهنگدل بهر ما، نه سوچه / عه جهب نه بو وه، ٲه گهر خارا نه سوچه / بسوجهم ٲا بسو جانهم دله ترا / دهر ٲه ٲهش چوو بي تهر ته نهانه سوچه ر دلي ديروم كه بيه بودهش نه مي بو / نه سيحهت مي كه روم سودهش نه مي بو / به بادهش مي ده هم، نهش مي به ره د باد / به ٲه ٲهش مي نه هم دودهش نه مي بو / جوره بازي بدوم ره فتوم به نه چچير / سيبه ه چه شمي به زه د به بالي مو تير / بره و غافيل مه چهر، دهر كو هساران / ههر ٲون غافيل چه ره، خوره تير / دلا: ٲوشم ژ هيجهرت جامه بي نيل / كه شم باري غه مهت چون جامه بهر زيل / دم ٲهژ ميهرت زه نه هم چون ده مي سوبح / ٲهژين دم تاده مي سوري سه رافيل. - جي ٲه و ردبونه وه به، بابه تاهير، نيل - ي به كار بر دوه

که نه ته وهی کورد: بو پرسه و عهزا، سورانی خوئی له خوم ددها یا سه رسانی به رهنگی شین به خوم شین ده کا (شه پوئل).

چریکه و چیروگی شاخوشین له کتیبی شانامه ی حه قیقه ت سروده ی شادره وان حاج نیعمه توللا جه یحون ئابادی موکری: (فاتمه لوره و بابہ تاهیر له زهمانی گهنجی و عازه بی دا ئه وینداری به ک بوون، به لام به یه ک نه براون و چیژیان له هی کتر نه کردوه و هیچیشیان هاو لفی تریان نه گرتوه به یار و هه روا به چاکی و پاک داوینی ماون. ئیستا هه ر دوکیان پیر و له ئه وینداری دور که وتونه ته وه و خه ریکی خوادوژی و عیاده تن و فاتمه لوره له خانه دانی بیر شاهی یا باراشاهی به وه له خاکی گوران له ئوستانی کرماشان نیشته جی بووه. ههروه ک له سه رئه نجام و شانامه ی حه قیقه ت، شاعر و هوتنه ی ئه هلی حه ق و له سی پاره ی ئه واندا هاتوه: میرزا ئامانا له مه زنه کانی لورستان، شه ش کور و کیژیکی ده بی، کچه ناوی جه لاله ده بی، روژی جه لاله رو ده کاته تیشکی روژ و له نا کاو تیشکی له تیریژی روژ، ده پهرینه گه روی و قوتی ددها، هه رچی ده کوخی و ده پشمی بوئی نایه ته ده ری و بو دایکی ده گبرته وه و دایکی گوئی ناداتی. چه ندی به سه ر ئه وه دا تی ده پهری، کچه تیگه یی که لفه و دوانه یه. باوکی له وه گه یی، وه به دگومان بو، به کوره کانی راگه یاند جه لاله بهرن و به نهی بی بیکوژن با نه بیته هوئی به دنیوی. کورانی میرزا ئامانا، جه لاله ی خوشکی بی تاوانی خوین برد و له ئاوا بی دور که وتنه وه و له ری برا چکوله که یان دلی سوتاو وتی: با ده سمان به خوینی خوشکمان سور نه که ین باشه، له جی دور به ره لای بکه ین، درنده بین و بیخون. ده لین: چوار برا ئه و پیشناره یان قه بول کرد به لام به کی له برا کان وتی: من له سه ر به لیتی باو کم ده بیه م و ده یکوژم، برا کانی دیکه دایانه ده س ئه و و گشتیان به ره و مال گه رانه وه، ئه م کوره جه لاله ی خوشکی برده شوینی دوور، چاو و ده سی به ست و شیر ی داهیتا. بیکوژی به لام ده سی له هه وا ویشک و ره ق وه ستا، ویستی به ده سی چه پی بیکوژی، ده نا کاو ده نگی ها ته گوئی: ها کوره! نه یکه ی جه لاله بی تاوانه،

زارو پئی کہ له مندالډانی یه، له نوری خوایه و دوای له دایک بون، له نیو خه لکدا به پیاو چاک و چاکه و چاکی ناودار ده پئی، کوره به شهرمه وه عوزر له جه لاله ی خوشکی ده خوازی و هر دو به ره و مال دینه وه و مه به سته که ی گنیرایه وه، پاش ماوه یه ک جه لاله کورپنکی بوو ناویان نا (موباره کشا) له دوا پیدا که نیشانه ی مه زنی لی دباری به شاخوشین ناویان ده برد، له و روزانه دا چاک مه ردی به نیوی (کا که ریدا) هاته لای جه لاله و مزگینی دواروژی رووناکي بو مناله که ی پی دا. شاخوشین، په روه رده کرد او ورده، ورده فیه و که مالی دهر که وت وسه ره انجام نوری ئیزده ی له نیو چاوانیدا دهر که وت و گه وره بوو ده سی کرد، به گهران به شار و دیدا و پهیره وانی زوری گیر هیتا و له پرا که وته ئه و بیره که بچی بو زیاره تی بابه تاهیر و کاتی گه یشته خزمهت بابه تاهیر نه و دوو گه وه ره چاک و پاک و زانا و خواناسانه، ده سیان کرد به راز و نیاز و وتوو یژ کردن، له گه ل یه کدا. بابه تاهیر مه نجه لی بچو وکی بو که چاره گئی برنجی ده برد فاطمه لوره ی به ره شاهی که دلی له دنیا دار نیو له وی له خزمهت بابه تاهیر دا بوو. به قسه ی بابه تاهیر له و مه نجه له دا خوار دنی ساز کرد و خوار دیان. شاخوشین وستی یارمه تی مالی به بابه تاهیر بکا نه یوست و پئی وت: تو بو من له گنج و مال و دارایی باشتر و به قیمه ت تری. له دلی بابه تاهیری دا بوو، که فاطمه لوره گه ره ک یه، له گه ل شاخوشین دا بروا جا ئه وه بو، له شاخوشین دا وای کرد که به فاطمه لوره بفهرمی تا بیته ماره بری، بابه تاهیر و فاطمه لوره ش هر چه نده ئه وینی زاهیری له دلیانا نه ما بوو به چاوی باتن بابه تاهیری خوش ده یوست، له بهر ده ستوری شاخوشین خوی لی ماره کرد و بوونه جه لالی یه کتر، له ملاشه وه شاخوشین له لایان رویی و مریدی زوری په پیدا کرد، به لام له ئاخریدا که وته نیو چه می گاماساو له نزدیکی هه رسین، کرماشان وله چاوه لک گووم بوو. برواننه دائره تولمه عارف ئیسلامیه، له کتیبی گوینو Gobneau به ناوی (سی سال له ئاسیا). له ته رجه مه ی پروفیسور مینورسکی له ژماره ی ۱۰ سالی ۱۳۰۷ ی هه تاوی مه جه له ی ئه رمه غان و کتیبی سه رته انجام، یارسان که به زاروه ی

کوردی گورانی یا هه ورامانی یه، برواننه سروده کانی بابه تاهیر پیراسته ی. م. ئه ورنه نگ. گوینو ده نوسی: فاطمه لوره ده یویست بیته پهیره وی شاخوشین و له گهل ئه و آبروا، سهری کرده سهر چوکی و دوا ی ماوه یه ک سهری بهرز کرده وه، شاخوشین مزگینی به بابه تاهیر دا که پیوهندی بابه تاهیر له گهل فاطمه لوره، ههروه کو پیوهندی له یلی و مه جنون له قیامه تدا، جی به جی ده بی، به لام مینورسکی له و و تاره دا نوسیویه تی: فاطمه لوره سهری کرده سهر چوکی شاخوشین و کوتوپر مرد و گیانی ده رچو، جا ئه وه بو شاخوشین بابه ی دلخوشی دا وه، که له قیامه ت دا وه ک له یلی و مه جنون پینک ده برین. جگه له فاطمه لوره له فاطمه بی تر که خوشکی بابه تاهیر بو، قسه کراوه و ههر دو فاطمه له نیو نارامگی بابه تاهیر نیژراوه. که فاطمه ی خوشکی بابه تاهیر به نیوی (بی بی فاطمه یا فاطمه له یلی) یاد کریاوه، ئازاد هه مه دانی ده لی: قه بری خالی بابه تاهیریش له وی یه، حاجی میرزا عه لی نه فی که و سهری که له ده رویشه کانه، له وی نیژراوه؛ پیر قوباد دیوانه که له ۷۲ پیری ده و ره ی سولتان سه ها ک دامه زرتی ئایینی یارسان له سه ده ی ۸ ی مانگی دا له ژاندا بووه، له (په یمان دین) که به مه زنی و پله و پایه ی هه ندی له گه و ره کانی دین شایه دی ده دا له هاتنی باره گای شاخوشین بو مالی بابه تاهیر قسه ده کا و ده لی: ئاو یانه ی تاهیر ئاو یانه ی تاهر / بارگه ی شام وه سته ن ئاو یانه ی تاهیر / ئاو یا ئه و، یانی شاخوشین ده چپته یانه: مالی بابه تاهیر یانه له مالی تاهیر عالی قه ندهر که له پیران و مه زنه کانی ده و ره ی سولتان سه ها ک بووه له ری مه عه وی و یه کبونی روحه وه، خوئی به نوینگیه ی نموداری بابه تاهیر ده زانی و ده لی: شام بی وه میهمان شام بی وه میهمان. / عالی نان عالی شام بی وه میهمان. / - چه نی نوسه د باش قه له ندهران یانی چاکی قه له ندهران یا باشتیری قه له ندهره کان. بابه تاهیر بیم میرد - ی هه مه دان. / به کورتی عالی نان عالی، یانی من عالی پایه بهرز بوم، بابه تاهیر بیم میردی هه مه دانی. یانی من عالی قه له ندهرم من هه مان بابه تاهیری هه مه دانیم و نوسه د سال له گهل شاخوشین بوم. یانی ههر دو کمان دارای فه ری ئیره دین و روحمان

یہ کہ و لہ گہ و ہر یکنین، ہر وہ ک بہ فرمودہی مہ ولہ وی رومی، موتہ حیدی گیانی
میران خواہیہ، شاخوشین بہ نیوی نو سہ د ناو ناوی دہ بن، چونکا یاران و پیرانی خوئی بہ
دہستہ دہستہی نو سہ د (۹۰۰) بہ ش کردوہ.

پیر دانیال دالآھوی کہ لہ ۷۲ پیری دہورہی شا سولتان سہا ک بووہ لہ (پہیمان
دین) دا لہ بارہی فاتمہ لورہ وہ دہ لی: لہ ریگای پاکی دل و دہرونہ وہ فاتمہ لورہ نموداری
خاتو رہ مزبار - ی دایکی سولتان سہا ک و دہ لی: «فاتمہ لورہ رہ مزبارہش وانہ» یانی
فاتمہ لورہ بہ نموداری وینہی رہ مزبار دانریاوہ. رہ مزبار وہ ک پاژ (لہ قہب) ئایینی
یارسانان بوئو بہ کار براوہ، یانی لہ بہر پاکی و پاک داوینی فاتمہ لورہ لہ راست خاتو
رہ مزبار دانراوہ و یارسان ئو بہ وینہی ئو بہ پیری یہی دہورہی سولتان سہا ک دادہ نی،
یانی دہ لی: فاتمہ لورہ ہر وہ ک رہ مزبار بوو و ہر دوکیان لہ یہ ک گہ و ہری پاک
کہ لکیان و ہر گرتوہ، کہ فہری ئیزد لہ دو قاپورک یا یہ ک روح لہ دو لہ شابی. ناوی
پہ ہلہ یی یا پہلہ وی سادہ، واژہی ئاویستایی و کوردی و لوری خوڑہ ماوایی و مہ لایری و
تویسرکانی بہ رفرہ لہ نیو سرودہ کانی بابه تاهیردا جیی خوین. کردو تہوہ، ہر وہ کو لہ
حہوت لہ غہزہ شیعری یہ کہی بابه تاهیردا ہاتون: کہ میکرو فیلی دہسخہ تی ۲۵۴۶
کتیخانہی موزہی قونہی تورکیہ کہ لہ سالہ کانی ۸۴۷ و ۸۴۸ نوسراوہ تہوہ. دہ بی
تہوہ یش بزاین کہ شہمس قہیس رازی لہ کتیبی (تہلمو عجم فی مہ عاییری تہ شعاری
عجم) کہ لہ سہرہ تایی سہدہی حہوتہم دا نوسراوہ، یادی شاعر و سرودی دہ کا کہ بہ
فہلہ ویات ناویان دہ با و دہ لی: خوشترین و ہزن و ہزہ نگہ لی فہلہ ویاتن کہ ئاواز و
لہ حنہ کانی بہ تہورامان (تہورامان) نیو دہ برین. کتیبی بورہان قاتبع یا بہلہ دا چوہ و
نہ یزانیوہ جوڑہ واتایہ کی بو تہورامان داناوہ. یا ویستویہ تی بہ دلی خوئی بیباتہ سہر زاری
پارسی، بہ لام دیارہ ئاواز و لہ حنی تہورامان تاییہ تی خہ لکی تہورامانی کوردستانہ، (لہ
سالہ کانی ۱۳۴۸) لہ زانکو، کہ زانینخواز بووم، ہہ میسہ لہ گہل ئوستاد رہزی لہ سہر تہو

سروده په هله وی و کوردی یانه که قه یسی رازی باسی کردون، شه ره قسه مان بو (شه پوئل). جا چونکه هوژی له کیش شاخه به که له هوژی لور هر له بهر نه وه لورستانی و کورده کان فره تر به شیوهی وهزن و ئاههنگ و ئاواز شیعر و سرودی خویمان به بیان ده کهن، ههر وه کوجهنگنامهی نادرشای ههوشاری کوردی قهراخلو و ههروا کتیبی (شیرین و خوسرهو) سرودهی خانای قبادی و چهن کتیب و (سی پارهی دیکه، ههر وه ک سروده کانی دینی یارسان و یاری که بهو شیوه دانراون و ههموشیان له تهک زاراوهی په هله ویدا فره لیک نیریکن. ههروا ده بی بزاین له راستیدا فره ترینی واژهی شیعره کانی بابہ تاهیر له ره گاژوی واژهی په هله وین، که له زاراوهی خه لکی نیشتمانی سپاهان، ره: «ریی» و دینه وه ری کورده وارین، چونکا واژهی په هله وی به واتای پالنهوانی و شاری و زمانی خه لکی شاره و له کوردیشدا پالنه هه به. ده کری بلین: په هله وان یا پالنهوان به واتای شاره وان، پاسه بان و پاریزه ری شار - ه، چونکا له رابردودا، پاریزه ری شاریان ده دا به دهس مروفی پرهیز و قهوی و نه ترس و بویر. ههر وه کو تاترو پات که مروفی کورده ماد - ی پرهیز و ئاقل و بویر و نیشتمان خوشه ویست بووه و به دژی داگیر که رانی یونانی و ئیسکه ندهر، راساوه و تهواوی نهو ناوچانهی که نه مرو به تازربایجان ناوداره له دوژمن و داگیر کهر، پاکی ده کاته وه و ژیانی پرله خیر و خوشی و شادی بو خه لکه که، دابین ده کا و خه لکه که پیش بو ریزدانان له و سهرداره به مشورو دلسوزه تهواوی ناوچه که تائه و پهری ئاوی ئاراس به ناو نهو، ناوی ده نین تاترو پاتان که ئه لف و نونه که بو نیه ته که له زهمانی ئیسلامدا ناوه که، کرابه تازربایجان، دیاره تاتر: ئاگر، ئاور، ئازره، تاته ش، ئه رته ش هه مویان ره گاژوی به کن و هاوخیزان، تاتر: ئاگر، پات: پاریزه ری ئاگر (شه پوئل) له وهش ده چی که زمانی په هله وی کو، زمانی بووبی شاری که پیته ختی و لات بووه و نامه و کتیب و سی پاره یشی پی نوسراوه و خه لکی دیش پهیره ویان لیکردووه. له زمانی کوردی نه مرودا (ه) ده بیته (ا) ههروه ک (پهلوان: پالنهوان - شهر: شار، قهرمان:

قاره مان و... ههروه ک وازهی دهری یانی زمانی درگاووانانی شاو پاشاکان. که نامه و کتیبیشی پیتی دهنوسرا. به کورتی و به کوردی سروده کانی بابه تاهیر لهسه ره و زنی (مفاعیلن، مفاعیلن، مفاعیل) و تهژین له وازهی رهسه نی په هلهوی کوردی و لوری خوژه ماوایی، ئاویتتایی، تویسرکانی، مه لاییری و بروجردی (دهیرم، دیریم، دهیروم، نه نالم، نه نالیم، نه ناله) وه ته مهش خوئی ده بیته شاکار. وه هیژ و دهسه لاتی بابه تاهیر نیشان ده دا که تهو هه مووه زار او هی زانیوه و سه یریش تهو هیه، زیاتر له ههزار ساله که تهو شیعرانهی و تووه، که چی ئیستالای ئیمهش شیرین و دلنشین و دلگیر ماوه و ئوگرداریمان بو لای فره تهواوه چ کاری لهوه به سودتره که تهو دم به زار و زمانی کوردی بو ئیمه دواوه و تهو سروده دلگیرانهی بو نه تهو هی کورد به جیماوه و بو ته گه نجینهی زمانی شیرینی کوردی و لوری. ئیوه جوان لهم دو شیعره که له ۸۴۸ نوسراوه تهو وه و له کتیبخانهی موزهی قونیه دایه، ورد بنهوه که بابه فهرمویه تی:

یا، کم خور، دی که هان پهیدا نه بو یار مهن تهژان رو به دامانی ته زده دهست
 ده گهردونهت په ر و پایی نه بود یار یا کم دور دی هه نی ده ریه نه بود یار
 واتای وازه سه خته کان یا: جا (کوردیه) کیم = که من، کورتکراوی (که م) جیتی که من
 دورم دی، وازهی (دی) کوردی و لوری یه و له ریشهی (دین) له کوردیدا سه دیبه له
 لوریدا، وازهی (دی) له ئاویتتادا به واتای دیتن و بینینه. خور یا خوژ: روژ، تیشکی
 خوژ و روژه، که هان: که بهان: جیهان، دنیا - یامیر نه وروژی لورستانی که فهرمویه تی:
 «ئیمروسی چه شیات شیت بیمه لیوه / که سه نه داره م دی مه کان سیم بگریوه / واتای وازه
 سه خته کان ئیمروسی: ته مروکه - چه شیات چاوانت. لیوه یانی بو ته و چاوانت یا بو
 لیوه کانت، سیم بگریوه، بو م بگری - (ئیمرو خال وه لوی کرد که واوم / نمه نه هوش د.
 سه رم مال خراوم (واتای وازه کان، د سه رم یانی له سه رم - لوی: لیوی، نمه نه: نه ما (د، د)
 پیتی: «لوری، بادینانی و زازایه» (ئه ر بیایی ئه ر نه یایی کار، وات نارهم / خوهت دانی دی،

نمەنە، ئو روژگارم / کاروات نارەم، یانی کارم پیت نیە، خۆت دەزانی. دیوانی میر
 نه‌ورۆز لورستانی بە تیکۆشانی ئاغای ئیسفەندیار غەزەنفەری ئومەرای خۆرەماوایی
 چاپی ۱۳۴۷ بە نەقل لە سرودە کانی بابە تاهیر. م - ئەورەنگ پەره‌ی ۱۰۵ تا ۱۰۴.
 - ئەمەش شیعری جوان لە دیوانی عارفی رەببانی مەلا ئەحمەد جزیری کە لە سەده‌ی
 ۱۱ی مانگی ژیاوە کە فەرمویەتی: «شۆخ و شەنگی زوهره‌ رەنگی / دل ژمن بر دل
 ژمن» یا خاناخانی قوبادی زانا و هۆنەری ناوار کە پیشتر لە ۲۵۰ سال لەمەوبەر بە
 زاراوی گۆرانی، هەورامانی، لە کی و لوری دیوانی شیرین و خوسرەوی داناو و بە شیعری
 فەرمویەتی: / بە نام ئەو کەس (شیرین) ئەرمەن / پەیدا کەرد فەره‌اد پەیش بی، وە کو
 کەن / هەر سوب تا ئیوار نە پای (بیستون) / تەققەی قولنگەش یاوا بە گەردون / نەراش
 چەدین جەور چەند جەفا بەردەش / (تعالی) چە سونع پەروەردە گاریش / جەفاکار
 شیرین شیرین کرداریش / ئەم شیعەرە کوردیانە زور لە شیعەرە فارسی بە کانی نیزامی
 گەنجەوی کورد شاعیرانەتر، دلگیرتر، ئەویندارانەتر و بە سۆزترین. کتیبی زانیانی کورد
 نوسراوی دوکتور محەمەد صالح ئیبراهیمی (شە پۆل)، بە زمانی کوردی، چاپی سالی
 ۱۳۷۹ی هەتاوی، تاران، پەره‌ی ۹۸. دیوانی خاننا، چاپی کوری زانیاری کورد، سالی
 ۱۹۷۵ی زایینی، پەره‌ی ۱. دیارە ئەگەر بەوردی بروانینە سرودە کانی بابە تاهیر جوان
 دەردە کەوی واژە رەنگینە کانی بابە لە تە ک ئەو واژانە و امیر نه‌ورۆزی لورستانی، مەلا
 جزیری و خانای قوبادی و... لە شیعری خویاندا بە کاریان هیناوە لە یە ک ریشە و
 رە کاژوی یە کەن، یا تو بروانە ئەم دو شیعەرە پرواتایە کە بە زاراوی تويسرکانی یە / مو
 مەوجەم کی وە حوکمی دەیرا، میروم / ژ خوهم غافل و ئی لا ئولا میروم / ئەر ئی ئومە و
 رەف، دەسسی من و توست / شیه بی مەیل خوهم ئە ئیجا میروم). واژە سەختە کان (دەیرا،
 زەریا، ئیلا ئولا: ئەم لا و لا - شیه: هۆی چیه). ئومە لە ریشە نامە، ئامان، کە هەورامانی و
 لە کە یە (بە پیتی لیکۆلینە وە بی، کە (زوکوسکی Zukowski) لە بابەت بابە تاهیر وە

کردویہ تی، دہرویشہ عارفہ کانی ٹیرانی بابه تاهیر به ٹهوتاد و ٹهولپای خوا دہزائن و لاشیان وایه خپوی کتیب و دیوان و نوسراوہ پی، فرہ به له عیرفان و ناسه وهری و حکیمه تدا. (ئینه Etke و بلوشه Bloeche) یش نویویانه که دو نوسخه ی خه تی ته فسیری واژه کورته عیرفانی یه کانی بابه تاهیر، یه کی له ٹوکسفورد Oxford و یه کی تر له کتیبخانه ی نیشتمانی پاریسدا هه یه. زانای ناودار عه لائهدین سه جادی هم له (میژوی ته ده بی کوردی، چاپی ۱۹۵۲ - ز - به غا) و هم له (ته ده بی کوردی و لیکولینه وه، له ته ده بی کوردی دا، چاپی ۱۹۶۸. ز) نویویه تی: «بابه تاهیر کورده و له خانه دانی لوره و به زاراوه ی کوردی که زاراوه ی لوریشی تیدایه ٹه و سرودانه ی داناوه و باسی فاطمه لوره ی ٹه و بنداریشی کردوه و هه روا به ٹه ده بی کوردی لوری دہزانی و فہرمویه تی: ٹه وانه ی هونہ کانی بابه تاهیربان نویویه ته وه چون به زاراوه ی کوردی و لوری ناسیا نه بوون، بردویانه ته سہر شیوه زاری فارسی و رهنگی فارسیان لیداوہ، دیاره ٹه مه یش راست و دروسته و هونہ کانی بابه ده سکاری کریاون. (برواننه ژیناوهری زانایانی کورد له جیہانی ٹیسلامه تی یا گہ نجینه ی فہرہ ننگ و زانست، نوسراوی (شہ پوئل)، چاپی ۱۳۶۴ ی هه تاوی، تاران)، یا ٹم هونانه:

موسه لسه ل زولف بهر رو ریته دیری

گول و سونبول به هم ٹامیته دیری

په ریٹشان چون کهری ٹان تاری زولفان

به هہر تاری دلی ٹاویته دیری

بی ته سہر دہر گریبانه شه و روچ (روژ)

سرشک ٹه ژ دیده بارانہم شه و روچ (ج = ژ)

موسه لسه ل گیسوان پورتاب مه ککه

خومارین نہرگسان پور خواب مه ککه

برینی تو که میهر ئەژما بورینی
بورینه روزگار ئەشتاب مە ککه
به سهحرا بنگهره م سهحرا ته وینه م
به ده ریه بنگهره م ده ریه ته وینه م
به هه رجا بنگهره م کیف و ده ر و دهشت
نیشانی ئەژ قه ددی ره عنای ته وینه م
یه کی به رزیگهری دیده م ده رین دهشت
به هونی دیده گانهش لاله می کیشت
هه می کیشت و هه می گوفت ئەی ده ریغا
کی بایه د کیشته ن و واهیشته ن ده رین دهشت
ئه گه ر ئایی به جو نه م وانه واژه م
وه گه ر نائی ژ هه جرانه ت گو داژه م
هه ران داخی کی داری بهر، دله م نی
بمیره م یا بسوزه م یا بسازه م
جو ره بازی بوده م ره فته م به نه چچیر
سییه دهستی بزهد بهر بالی من تیر
برو غافل م هه چهر ژ کو هساران

هه ران غافل چهره غافل خو ره تیر
چهره، چهرانن، له ریشه ی (چهر)ه - له ئاو یستادا به واتای چهرینه - لارستانی:
چریده، لوری: چهریده، له پهره ی ۱۹۶ کتیبی (ئه لئه کراد له بادینان دا نوسراوی زانای
هیژا ئەنوه مایی به زمانی عه ره بی، چاپی ۱۹۶۰. ز. موسل، سروده کانی بابه تاهیر، به
کوردی بادینانی ده زانی و دوکتور سه عیدخانی کوردستانی له دایر توله م عاریفی

ئیسلامیدا نوسیویه تی: بابه تاهیر، به کوردی شیعی و تووه و بوئه هلی حهق (یارسان) ی
ناردوه تاله کاری دینیدا ره فتاری پی پی بکه ن و ثایینی یارسان بو خواناسی له م سرودانه وه
سه رچاوی گرتووه. شیعر:

گهر ته ژ زهر نه ونه هی دیوانه ته ژ گیل کی په رچینه ش کری وانو وشه و ول
گهر ته و بشنش نه هی ثان دار شمشاد گهر ته و رونش که ری تاواج بولبول
سه ره نجامان بشی، پا به رزی پای ته گور وی ماوای ته گل
مانای شیعره کان: ۱ - ته گهر له زیر تاوبده ی خانو یا کوشکی ساز کراو له گل و
په رزینه که ی به ونه وشه و گول بچنی، ته گهر به نه ندازه ی بلیندی خانوه که، داری شمشاد
بچه قینی که بولبول به ده وریدا تاواز بخوینی و چه هچه هه بکا، سه ره نجام له پی پی
ده که وی و ده سوی، پیت و جیت له گوره و له نیو گل، - چاکه وایه مرو ده بی له ژبانی
دنیادا چاک بی و چاکه بکا، چاکه. (دیوان: دیوه خان، خانو، کوشکی میری، دیوان و
کتیپی شیعر، ول، گول به تاییه ت گولی سور (ول هه ر به و اتایه - ول: شکوفه، به تاییه ت
خونچه و شکوفه ی تری - ول: یار، دلبر (ولا: ته ی یار، ولان: گولان) شمشاد: داریکی
راست قهه و بالا، شمشال: تاواج: (تاواز = ج) وی: ته بی هه روه ک واژه ی بیم: بوم له
(بیه) به واتای بون، بی له لوریدا یانی بو، له تاویستادا (بوتن) له په هله ویدا بون.

۲ - زاریجه م دی وه دای مور یج ته د خوهر د

مور یجانی دو دهستی وه خوا دهر د

ناگهان با مه دهند بازی وه داری

زاره جهش کوشت و موران زاریج ته د خوهر د

دالی جه ته لوه ند کوهان که رد په رواز

باز هس به کوشت و خون هس پاک وا خوهر د

بمہد نہ چچیرہ وان دہردین و ہد ٹاین

بہ و کدہدش تیر و دال ٹہ ژکار بہد د ر ہد

بشہ نہ چچیرہ وان دہستہت و چا دہست

چہ مہنہت بہد کہرہ ٹہ ژکار بہد د ر ہد

نہ نامی نششہ ٹہ ٹینی کہ مہن کہرد

بہ من ہہران کہرہند، مہر و ہد، کی من کہرد

۲۔ کہ ویکم دی (جا خاصہ کہو یا زرہ کہو: میرو لہ بہ کی خوارد، میرو لہ کان

دودہسیان بو لای خوا بہرز کردہو، لہ نا کاو بازی لہ داری ہاتہ خورای، کہوہ کہی

کوشت و میرو لہ کان چونہ نیو لاشہی کہوہ کہ و خوار دیان؛ خہرتہل و لاشخورای لہ

ٹہ لوہند کیف ہہ لفری و بازہ کہی کوشت و خوینہ کەشی خواردہو و ہہ لیقورانہ، لہ

دوایدانہ چیرہ وانای کہ لہ (دین ٹاین) خراب بوو، ہات و تیریکی خستو و دالہ کہی لہ کار

خست و تیا بہرد، بروا و نابود بی نہ چیرہ وان دہست، دہست بہ برین چی و بگہوی

دہست، چونکا خراپہت لہ گہل مندا کرد.

یا خواناودار نہ بی، ٹہوہی بہ منہت کرد، لہ گہل مندا ہہر ٹہوہ دہ کەن، لہ راست ٹہو

خراپہی کہ من کردم «واژہ سہختہ کان: زاریج = زہرہج، زہرہچ یہعنی کہوچ خاصہ یا

زرہ کہو، بہ ہہورامانی: ژہرہ ژ. ٹہو خورد = خواردی - مورج یا مورجانی میرو لہ،

میرو لہ کان - واخورد: خواردی - وا: با - لوری یہ، لیڑہ دا زیادہو لہ بہر و ہزنی شیعر

ہاتوہ. شیعر:

خورہ مٹان کیڑ کو و ہد کارہ نہ بی خوشدل ٹان کیڑ کو و ہد نہ توای کہرد

یانی خوشا بہ حالی ٹہو کہ سہی کہ بہدکار نہ بی، دل خوش بی، ٹہو کہ سہی کہ

نہ توانی خراپہی بکا و خراب بی.

۳۔ یا کیم دور دی ہہنی دہریہ نہ بود یار یا کیم خورہ، دی کہ ہان پیدانہ بود یار

من شه ژان رو به دامانی ته زه د، ده ست ده گه ردونیت په رو پائی نه بود یار
 - واژه سوخته کان یا - جا (کوردی به) کیم: که من کور تکراری (که م) کیم جیگایه ک
 که من دورم دی، دی واژه به کی کوردی و لوری به و له ریشه (دیین) له کور دیدا. (دیبه)
 له لوریدا، واژه دی له ئاو یستادا به واتای دیتن و بیننه. خور یا خور روژ، تیشکی خور
 و روژ، که هان، که بهان جیهان، دنیا. بابه تاهیر له م دو شیعره دا ئافریدگار و په روه رهنده ی
 جیهانیان به (یار) نیو ده با و خوا به یار و یاوه ده زانی. دور یانی گه نجی نه پئی که خوا
 که نزی مه خفی به و دنیا و مافیهای ئافراند، بابه تاهیر له م دو شیعره دا ده لی: نه ی خوی
 دلاوا و دلوفان جیگایه ک که دور، دوری سپی له زه ریایی خودایی تو دا هه بوو، منیش له
 به که م روژه وه له وی بوم و ته ویم دی، هیمن ده ریا و شتانی دیکه نه بوون له دنیای پاک
 خودایی دا که من روژی خودایی تو م دی، هیمن، جیهان و جیهانیان به دی نه هاتون. من
 هر له و روژه دا که ده سم له داویتی به خشش و که رمی تو وه راند به خودایی تو
 شایه دیم دا، هیمن له گه ردونی گه ردان نیو و نشانی نه بو و جیهانی ئافه رینیشیش په ر و
 بالیکی نه بو، نه گه ر پرسیار بکری بابه تاهیر چلون له ناسیای خوی به جیهان، گه نجی
 په نهان یا دوری سپی قسه ی کرده و په یمانی به نده یی خوی له و کات و ساته دا دپیتنه
 یاد، وه لام نه مه به که گه وه هری مرو له خوا وه به و له جیهانی رو حدا له گه ل خوا
 په یوه ندی هه بووه و له ویشدا توانیوه تی بیته وجود. مه ولانا جه لاله دین به لخی له و
 با ته وه به که فه رمویه تی:

صورت از بی صورتی آمد برون باز شد کانا الیه راجعون

وه له دیوانی شه مسیشدا له و پیوه ندی به، قسه ی کرده که ده لی:

ما ز بالائیم و بالا میرویم ما ز دریائیم و دریا میرویم

هم از اینجا و از آنجا نیستیم ما ز بیجائی و بیجا میرویم

به لی: بابه تاهیر له روژی به ریوه له ته ک خوادا ناسیای بووه و هر له ویوه په یمانی

بہندہ بی له گهلّ خوا بہ ستووه. جا ہہر بوئی مہولانا جہلالہ دینیش له بلیندی پایہی ئەو
پیرو خواناسہ، گہورانہ، له دنیای بہر له ئافہرینش دەدوی:

پیراندر خشت بیند پیش از آن	آنچه تو در آینه بینی عیان
جان ایشان بود در دریای جود	پیر ایشانند کاین عالم نبود
پیشتر از کشت برداشتند	پیش از آن تن عمرها بگذاشتند

پہیمانی روژی بہری بہناوی (روژی ئەلہست) و پہیمانی ئەلہست ناو بریاوہ،
(ہہروہ کت حافیز شیرازی فہرمویہ تی:
مقام عیش میسر نمی شود بی رنج
له جیگایہ کی دیکہدا فہرمویہ:
برو، ای زاہد و بر دُر دکشان خرده مگیر

کہ نداد جز این تحفہ بہ ما روز الست

یائہوہ کہ بابه تاهیر دەلی:

۴ - (یاکی ئەژ میہری تہم دەم می زہد ئەی یار

خویش و بیگانہ گان سہنگم زہد ئەی یار

جورمہم ئینہ کی ئەژ تہ دوست داروم

نہ خونہم کەرد و نہم راہی می زہد ئەی یار).

یار ئە گہر بہواتای خودای دابنیین. شاعیر گازندہ و گلہیی لہوہ یہ کہ لہ ریگای

خواناسی و عیرفانہوہ، بیری بہرز ببوہوہ و لہ گهلّ بیری، ناعارفان و خەلکی رەمە کی،

یہ کی نەدہ گرتەوہ، خەلک ئازاریان دەدا، جا دەلی: خو من نہ خوینی کہ سیکم رزانہ بوو

نہ ریی گریم کردبو، تەنیا لہ بہر ئەوہی توّم خویش دەوی، ئازارم دەدەن، یا مە بہست لہ یار

دلبەرہ کە ی، دیارہ ئازاردانی خەلک لہ بہر ئەوہ بووہ کہ زور سور بووہ لہ سەر

دلئاری دلبەرہ کە ی، دیارہ ہہر دو واتا دە گونجی.

۵ - (مەن ئان پیرەم که خوانندەم قە لەندەر نه خانەم بی نه مانەم بی نه لهنگەر
 رو هەمە رو، وەراییەم گیردی گیتی شهو دەرایە و ئەو سەنگی نههەم سەر
 بابە تاهیر که له نیوہی ۲ شیعری یە که مەدا فەر موپە تی: نه خانەم بی... ئاماژە ی بە بی
 خان ومانی خیلاتی لورو کورد، کردوہ که خویشی لەوان بووہ - ئەم دو شیعەرە که لەم
 نوسخە ی خە تی موژە ی قونبە دایە، که خە تە کانی لەم نوسراوہ دا دە کویتە بەر چاوتان لە
 ۳۲ نوسخە ی دیکە دا نوسراوہ. بابە تاهیر خویشی بە قە لەندەر: «مروقی پاک و
 خواپەرەست که خوئی لە دنیا دار نیوہ و خووی داوہ تە خواناسی و عیبادەت کردن»
 ناساندوہ، که لە دنیا بیبە شه. (ئەو بەواتای سەر، رو، بالاً، لە ریشە ی ئاویتسای ئە ئی وی)
 ھەر بەو مانایە. (ئەو: ئەف) فەر ھەنگی ئاویتسا. یانی (سەرم دە نیمە سەر بەرد). (وہرایەم:
 بی: بیئە ژوری).

۶ - یا ئەزین بەندەر ئیز ناوہ کہ تتیم خونەم ئەو خورد و دەر خوناوہ کہ تتیم
 یا دەرین شومە گیتی ئوم نہ یایە ئەژ خوبی بارە، دەر، وەر لاوہ کہ تتیم
 واژە سەختە کان: ئەز ناوہ شوینیکە لە لای ھەمە دان. ئەژ: پە ھلەوی و بادینانی و
 کوردی یە. کہ تتیم: کہ وتم ئە کہ وم. لە کہ وتن، کہ فتن، کہ تن - ە - شومە: شوم، بەد فەر،
 وەر، بەو لاوہ، وەر: پیش، وەر: وەرہ - کوردی، لوری و پە ھلەوی یە. بابە تاهیر لە دەر دی
 دوری دلبراوہ کہ ی فرە لە رەنجدا یە، ئارەزو یە تی لە خوینا و خوار دنەوہ، رزگاری بی و
 بکەویتە (ئەز ناوہ) تالە یارە کہ ی نیریک بیئەوہ یا لە خەودا بمری و بیدار نہ بیئەوہ.

۷ - پەنج روزی ھەنی خورەم کہ ھان بی زەمین خەندان بەرە ممان ئاسمان بی
 پەنج روئی ھەنی ھازید وە سامان نہ جینان نام نہ ژ ئان نیشان بی
 بابە تاهیر لەم دو شیعەرە دا دە یو ی بلی: ژبانی مرو بە ھارو تاوسان و پاییز و زمسانی
 ھە یە، چەند روژی بە خوشی و شادی دە ژ ی و دنیا خوئی بو دە راز بیئەوہ و بە دە میەوہ
 پیدە کہ نی، لە پرا ئەو خوشی و شادی یە لە کیس دە چی و نیشانیک نامینی کہ ابی توشە یی

بوخوت تازو خه بکه.

۸ - تهلپ که ژ کاف نونهش سهر به بهر که رد

همهش هامان که هان شه و لاجوره رد که رد

شانکیش شه د تافری گهر دونی گهر دان

ئاتهش شه دساتو و مهن شه نداجه شه که رد

(کاف و نون دیاردی به بو (کن) له عهره بیدا که به واتای (به) به. سهر به بهر کردن یا

سهر دهر هینانی تهلپ له نیو کاف و نوندا ده بیته (کان) یانی: بوو یا شه نجام گرتن؛

سهره نجام (کن) ده بیته (کان) ئیشاره به ئایه تی: «انما الامر اذا اراد شیئا ان یقول له کن

فیکون» بابه تاهیر ده لی: کاتی تهلپ له کاف و نون سهری دهر هینا و دنیا و مافیها هاتنه

دی و خوا هموو جیهان و جیهانیانی به رهنگی (ئاو: شین) ئایی ساز، دا و بهدی هینا،

شهوسا خوا گهر دونی گهر دانیشی بهدی هینا و منیشی کرده شه ندازه گیر و له بهر تیشکی

نوری ئیلاهی به راز و ره مزی دینی و داوهری کردن ناسیاو بوم.

۹ - بشه م به تهلوه ند دامان مهو نیشانوم دامهن شه ژ ههر دو گیتی ها وه شانهم

نیشانهم توله وو مویم به زاری بی کی بولبول هی نی وا ویل نیشانهم

بشه م: بروم، مهو: داری تری، توله میو یانی خه لقی داره تری (ها) لوری به بهواتای

ههیه، لیره دا بهواتای: ئاوا، ئاوه ها، دنیا له خووم دور ده خه مه وه. ها وه شانهم.) وه شان:

بلاو بو ونه وه - راتله کان - وه شاندن: بلاو کردنه وه (توم وه شانندن) وه شانن: وه شانندن. وول

یا ویل یانی گول. وهل: شکوفه و خونچه. ویل: یار، دلبر. ویلا: ئهی یار. وولان: گولان.

۱۰ - شه ژئان سپیده بازه م لورستانی به تهنهائی که ره م نه چچیره وانی

همه به مهن وه دیره ند چرخ و شاهین به نامی مهن که رهند نه چچیره وانی

شه سپیده باز: بازی سپی. دهر: په رستگهی ره هبانان. دهری: کوردی، په هلهوی و

لوریه، بهواتای هه بون، داشتهن. شاهین بالداریکی راوه که ره، زوانه ی ته رازو، داری

دریژی تہرازو کہ تاتہرازوی لیّ قایم کراون. چرغ: سہ قر، بالندہ ییّ پرهیژ و بلند، رهنگ
خولہ میّش، کہ، لکہی رەش و سپی ہہیہ و بال و پەری کلکی دریژن. سرودہ کانی
بابہ تاهیر. م. تہورہ ننگ.

۱۱ - زاریجہم دی و ہدای موریح تہد خوہرد

موريجانی دو دەستی وەخووا دەرد

ناگہان با مەدەندی بازی وە داریّ

زارەجەش کوشت و موران زاریج تہد خوہرد

دالیّ چە تەلوہند کوهان کەرد پەرواز

بازەش بە کوشت و خونەش پاک وا خوہرد

بمەد نەچچیرەوان دەردین وەد تاین

بەو کەدەش تیر و دالّ تەژکار بەد دەرد

بشە نەچچیرەوان دەستەت و چا دەست

چەمەننەت بەد ت کەرە تەژکار بەد دەرد

نەنامی نەشە تەئینی کە مەن کەرد

بە من ہەران کەرەند، مەر وەد، کی من کەرد

۱۲ - یاکیم دور دی ہەنی دەریہ نەبود یار

یاکیم خوہردید کەہان پەیدا نەبود یار

من تەژان رو بە دامانی تەزەد، دەست

دەگەردونیت پەرو پائی نەبود یار.

چہن نوکتہی وردو جوان جوان

ویژہ رانی (اَمْسِيْتُ كُرْدِيًّا وَ اَصْبَحْتُ عَرَبِيًّا)

□ بابا تاهیر - ی عوریاں کہ به زار اوہی ماددی کوردی: (ٹاویستایی) یالوری شیعری وتوہ و شیعره کانیشی له سہر و ہزنی مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن له به حرری ہہزہ جی موسہ دہسی مہ حذفہ کہ (ن) مفاعیلن له ٹاخردا قرتاوہ بابا تاهیر له ۴۴۷ ی مانگی وہ فاتی (۱) کردوہ.

بابا تاهیر بیجگہ له چارینہ کان ۴۲۱ واژہی کورتی (کلماتِ قصار) ہہ یہ کہ دہ لَین: عین القضاة راوہ تی کردون و بہ (الفتوحات الربانیہ...) ناوبراوہ.

پروفیسور مینورسکی (۲) له و تاریکدا، کہ دوکتور کاسمی کردوہ تہ فارسی دہ لی: بہ پی ی نوسخہی دہ سخہ تی کتیبی (سہر تہ نجام) کہ له پەر لانہی نہ تہ وہ پی پاریس له ژیر ژمارہی ۱۹۰۳ زہ بت کراوہ، ہندی کہس بابا تاهیریاں بہ ہمدانی زانیوہ، بہ لام بہ قسہی (م. کلمان ہوار (۳)) بابا بہ زمانی ماددی یالوری: (ٹاویستایی) شیعری گوتوہ.

چہن ہونہ له بابا تاهیر

نہ وچہ پورہم ہشی روژی بہ نہ چیر سیبہ بورس بمی پابہ ندو زہنجیر
ٹانچی مودی چہ شہم کہس نہ وینو مورده نہ چیرہ وان و زیندہ نہ چیر
بابا تہم چارینہی بو کوژرانی کوری خوئی وتوہ کہ ٹاسکولئی بہ کہ مہند بہ زیندوی
دہ گری و بہ قہ لپوزی زینی تہ سپہ کہی دہ بہ ستی و بہرہ و مال رای دہ کیشی لہ ریگہ

۱. راحة الصدور، ٹیدوارد براون بہ نقل له زنجیرہی بلاوہی تہ نجومہنی ٹاساری نہ تہ وہ پی ژمارہی

۱۱۳ چاپی دوہم سالی ۱۳۵۵ ی ہہ تاوی تاران لاپہرہی ۳۶ شہرحی حالی بابا تاهیر و...

2. PROFESSOR MINORESKY

3. M. KELMAN HEVAR

ئەسپە کە ی لەو ئاسکۆلە سلّ دە کا و کورە کە دە کەوی بەلام قاچیککی لە ئاوەزنگی دا،
گیر دە کا و ئەسپە کە، بەراکیشانی ئەو کورە، دە گاتەو بەر دەروازە ی ماله بابا، باباش بوشین
ئەو چارینە دەلی و ئاسکۆلە کە ئازاد ئە کا و کورە کە یشی لەو شوینە ی ئیستاگوری
پیروزی بابای لییە، دە ی نیژی، ئەمە تابشت و صورو تاقەتی بابا نیشان ئە دا.^(۱)

خوشا ئانانکی ئەز پا سەر نەزونن
کە نیشت و کە عبەو بو تخانە و دەیر
لوایی کەز لوان ئان گول ئابو
بەشە و بەر زولفە کان گەر زەنەم دەست
یکی بەرز گەر نالان دەرین دەشت
هەمی کیشت و هەمی گوفت ئە ی دریغا
گەرەم رانی وەرەم خانی تەزانی
وەرەم بەر سەر نە هی ئە لوند و میمەند
ئە گەر دل دل بەر، دل بەر کودومە
دل و دل بەر بە هەم ئاویتە وینەم
مە گەر شیرو پلنگی ئە ی دل ئە ی دل
ئە گەر دەستوم رەسە خینەت وەر یژم
ژ دەست و دیدە و دل هەردو فەریاد
بەسازەم خەنجەری نیشەش ژ پولاد

میانی شوعلە خوشک و تەر نەزوتن^(۲)
سەراییی خالی ئەز دل بەر نەزونن
بەمو خوشتەر ژ دەنگی بولبول ئابو
ژ دەستور روژ بویی سونبول ئابو
بە چەشم خون فشان ئالالە می کیشت
کی بایەد کیشتە نو هیشتەن دەرین دەشت
وەرەم ئاخر بسوزانی تەزانی
نەمی وازەم خودا زانی تەزانی
ئە گەر دل بەر دلە، دل راچ نومە
نەزونوم دل کی و دل بەر کودومە
بەمو دایم بە جەنگی ئە ی دل ئە ی دل
بیی نوم تاچ رەنگی ئە ی دل ئە ی دل
هەرانچی دیدە، وینۆ دل کەر و یاد
زەنەم بەر دیدە تا دل گەر دەد ئازاد^(۳)

۱. بلاوی ئەنجومەنی ئاساری نەتەوویی لاپەرە ی ۹۱۳ سەرچاوی بەرو.

۲. لاپەرە ی ۳۸ و ۵۸ بلاوی ئەنجومەنی نەتەوویی چاپی ۱۳۵۴ - سەرچاوی بەرو

۳. بلاوی ئەنجومەنی ئاساری نەتەوویی لاپەرەکانی ۳ و ۳۱ و ۱۵ و ۱۷۶ کە دەلێن: دەستگردی

□ شيخ عبدوللا ناودار به بابويي^(۱) که له ۳۷۴ ی مانگی وهفاتی کردوه و له شیراز نیژراوه.

□ ته بوبه کر زینهارانی: حوسین بن علی بن یزدانیار که له ۳۳۳ ی مانگی له ورمی وهفاتی کردوه و گوږه پیروزه که ی له لای فیترگی نهوید فهتجه که باوه گه وره ی ضیاء الحق حسام الدین حهسن چه له بی یه که ههندی لایان وایه مه سنه وی ثم بو مه ولانای رومی داناوه، که مه ولانا جه لاله دین رومی له دیباجه ی دهفته ری ته وهلی مه سنه ویدا، دهلی: (يقول العبد الضعيف... محمد بن محمد بن الحسين البلخي اجتهدت في تطويل المنظوم المثنوي... لاستدعا سيدي... ابو الفضائل حسام الحق والدين حسن بن محمد المعروف بابن اخي ترك ابو يزيد الوقت و جنيد الزمان... المتسبب الى الشيخ المكرم بما قال: فنعم (أَمْسَيْتُ كُرْدِيًّا وَ أَصْبَحْتُ عَرَبِيًّا) الخلف و نعم السلف^(۲) که ههلامه قه زویتی به ناوی حوسین بن علی ته بوبه کر زینهارانی، بن یزدانیار ناوی برده، مه و له وی له بهر مه شهوور بون به لازمی نه زانیوه ناوی بیا.^(۳)

→ چارینه کانی بابا تاهیری گوږیوه ته سهر زمانی فارسی

۱. نفحات الانس چاپی که لکه ته لاپره ی ۳۶۲ بابونی - مقدمه ی شدالازار ص ج - کوږه ی ههلامه

قه زویتی به نه قل له بلاوه ی ته نجومه نی ئاساری نه ته وه یی لاپره ی ۴۸.

۲. شدالازار کوږه ی ۵۱۲ تا ۵۱۴ به نه قل له بلاوه ی ته نجومه نی ئاساری نه ته وه یی لاپره ی ۴۹

سهرچاوه ی بهرو.

۳. لاپره ی ۴۵۹ و ۴۶ کتیبی گه نجینه ی فهره ننگ و زانست چاپی ۱۳۶۴ نوسراوی (شہ پوئل).

گزارش قطعه‌ها

قدوة العارفين باباطاهر همدانی علیه الرحمة فرماید

۱

گر آژ رز اونیھی دیوانه از کیل	که پرچینش کیری وانوشه و دل
گراؤبشنش نهی آن دار شمشاد	کراؤرنش کیری آواج بلبل
سرنجامان بشی بپا بهرزی	یای ته کور وی ماوای ته کیل

۲

زارجم دی ودای مورج ادخورد	مورجانی دو دستی و خدا دزد
ناگهان بامدند باز وداری	نارجش گشت و موران زارج ادخورد
دال جالوند کوهان گرد پرواز	بازش بگشت و خونش پاک واخورد
بمد نچیروان دستت و چادست	چه منت بدکره از کار بدرد (خدا)
نایمی نشه ائینی که من کرد	بمن هرآن کردند هرود که من کرد

۳

یاکم دودی هینی دزیه تبديار	یاکم خوردید گهان پیدانبد یاد
من از آن رو بدامان ته زد دست	ده کردونت پرو پائی تبدي یاد

۴

یاکه ازمهرتم دم می زد ای یار	خویش و بیگانگان سنکم زدای یار
جرمم اینه که از ته دوست دارم	نه خونم کردو نم راهی زدای یار

۵

من آن پریم که خوانندم قلندر	نه خانم بی نه مانم بی نه لنگر
رو همته رو ورایم کرد کیتی	شو دزایه و او سنکی مهمم سر

۶

یَا اَزِین بَند دَر از نَاوَه کِتیم
یَا دَرین شومَه کیتی اُم نِیایَا
خُونَم اَد خُوَرَد وَ دَر خُونَاوَه کِتیم
اَز خویی بَادَه دَر وَزلاوَه کِتیم

۷

پَنج روزی هَنی خُرَم گَمانِ بی
پَنج روئی هَنی ها زید و سَامَان
زَمین خَنَدانِ بَرَمَانِ آسمانِ بی
نَه جِنانِ نام و نَهزُ آنانِ نشانی بی

۸

اَلِف کُز کاف و نُوش سَر بَبر کَرَد
اَنکَش اَد اَفِری کَر دُون کَر دَان
هَمَش هَامانِ گَهانِ اَو لاجور کَرَد
اَنش اَد سَات و مَن اَنداجَه ار کَرَد

۹

بُشُم بِالوَنَد دَامانِ مَوِشَانِم
نِشَانِم تَوَلَه وَ مَوِیم بَزاری
دَامَن اَز هَر دو کیتی هاوِشَانِم
بی کِه بَلِیل هَنی و اَوِل نِشَانِم

۱۰

اَز آن اَسبیدَه بَازم هَمَدانی
هَمَه بَمَن و دیرنَد چِرغُ و شاهین
بَتنهائی گَرُم نِچیرَه وانی
بَنام مَن کَرند نِچیرَوانی

به‌درخان پاشا: پیشه‌وای ناسیونالیزمی کورد

به‌درخان پاشا (۱۲۱۷ - ۱۲۸۵ مانگی و ۱۸۰۲ - ۱۸۶۸ ز)، له میرانی کورد، که راپه‌رینی گه‌وره و به‌رچاوی به‌دژی داگیرکه‌رانی تورکی عوسمانی له ناوچه کوردنشینه‌کاندا به‌دی هیتا. به‌درخان پاشا له جزیره‌ی عه‌بدولعه‌زیز بن عومهری کوردی به‌رده‌قیتی (= به‌ر قه‌عید - برواننه وه‌فیات له باسی جزیره‌دا) ناوه‌ندی ئەمیرنشینی بو‌تان له خانه‌دانی هۆزی بوختی کوردی ئازیزان که له سه‌ده‌ی ۸ مانگی و ۱۴ زایینی حوکومه‌تی ئەو مه‌لبه‌نده‌یان له ده‌سا بووه. له دایک بووه و دوا‌ی مردنی باوکی له ۱۲۲۷ مانگی و ۱۸۱۲ ز - بووه میروجی‌نشینی باوکی (که‌ندال، 28-29). له‌م رۆژگاره‌دا بزایوی نه‌ته‌وه‌یی و ناسیونالیسمی نه‌ته‌وه‌کانی جیا‌جیای بن ده‌س عوسمانی بو‌ینه‌ راپه‌رینی کوردایه‌تی کورد، بو‌ به‌ ده‌س هیتانی سه‌ربه‌خویتی و ئازادی کورد و کوردستان، هاته‌ پله‌یی تازه و نوی، به‌ تایه‌ت مله‌پوری و مارزی سولتان ئەولحه‌مید، هوی راپه‌رین و بزایوی نه‌ته‌وه‌یی کوری توندتر و خیراتر کرد (برواننه: ئینتیسار، 49؛ نیکتین، 186).

له‌ نیوه‌ی یه‌که‌می سه‌ده‌ی ۱۳ مانگی و ۱۹ زایینی میرمه‌مه‌د میری گه‌وره حاکمی میرنشینی سو‌ران (نیوان زیی گه‌وره و سنوری ده‌سکرده‌کانی ئیران) که‌وته‌بیری ئازادی و سه‌ربه‌خویتی نه‌ته‌وه‌ی کورد و یه‌کیه‌تی و یه‌کگرتنی نه‌ته‌وه‌ی کورد و سه‌ردارانی کورد و به‌درخان پاشایشی بو‌هاوکاری یه‌کیه‌تی کورد، بانگ کرد؛ به‌لام به‌درخان گه‌رچی به‌رواله‌ت دژایه‌تی نه‌کرد و برای خو‌ی نارده‌لای میرمه‌مه‌د میری گه‌وره‌ی ره‌واندز، به‌لام چونکا خو‌ی له سه‌ربه‌خویتی و پیشه‌وایی دابوو، تیکۆشانی ئەوتۆی له خو‌نیشان نه‌دا (که‌ندال، 27). له هه‌والیکدا قسه‌له‌وه‌ کراوه که میری گه‌وره میرمه‌مه‌دی ره‌واندز، له به‌رده‌وامی په‌رده‌ان به‌ ده‌سه‌لات و فه‌رمانه‌وایی خو‌ی، بو‌تانی گرتوووه و به‌درخان پاشای هیتاوه‌ته‌ بن فه‌رمانی خو‌ی (دوره، ۸۵). هه‌رجو‌ری، به‌درخان پاشا له سه‌ره‌تای فه‌رمانه‌وای خو‌ی، بو‌ به‌ دیهیتانی ئازادی و سه‌ربه‌خویتی، ده‌سی به‌راپه‌رین و بزاونگه‌لی کرد و هۆزه‌ کورده‌کان و ئەمیرانی کوردی وان، هه‌کاری، خیزان و چه‌ن ناوچه‌ی

دیکه‌ی له ده‌وری خوی‌ی کۆ‌کرده وه و ده‌سی دایه دامه‌زراندنی هه‌ندی کارگه و کارخانه، بو‌سازدانی چه‌که‌مه‌نی و باروت، ته‌نانه‌ت که سانیکیشی بو‌فیربونی فه‌ن و فنونی سپایی ناردو‌ته ئوروپا (کوچه‌را، ۲۲؛ که‌ندال، هه‌رئه‌وی، مه‌ردو‌خ رو‌حانی، ۳ (۲) / ۵۲۳). به‌جو‌ره، به‌درخان پاشا له ۱۲۴۴ مانگی و ۱۸۲۸ ز، ئه‌و نه‌خو‌ی ته‌یارو قه‌وی و پره‌یز کرد، که ئیتر سواره‌ی شه‌روان و تفه‌نگچی به‌داگیر که‌رانی عوسمانی نه‌ده‌دا (کوچه‌را، ۲۳). هه‌ر له وکات و ساتانه‌دا، ئازادی و سه‌ر به‌خو‌ی را‌گه‌یاندا، جاکاتی له ۱۲۵۲ مانگی و ۱۸۳۶ ز سپای تورکی عوسمانی ده‌وری جزیره: پیته‌ختی ئه‌ویان‌دا، به‌درخان پاشا به‌خو‌ی و به‌سپایی تیکلاو له کورد و ئه‌رمه‌ن و ئاسوری، به‌ره‌نگاری هیرشی تورکی داگیر که‌ری عوسمانی بو‌وه و جه‌نگ تا سالی ۱۲۵۴ مانگی دریژه‌ی کیشاو و سه‌ره‌نجام به‌درخان پاشا، به‌سه‌ره‌یرشکارانی عوسمانیدا زال بو‌و پاشای عوسمانی ناچار له ۱۲۵۵ مانگی په‌یمانی ئاشتی له‌گه‌ل به‌درخان پاشا‌گیریدا (هه‌ر ئه‌وی)؛ به‌لام چه‌ن چه‌و تو پاشتر که عوسمانیه‌کان له نه‌سیبه‌ین (نیکتین، ۱۹۳) که له به‌راه‌سپای ئیبراهیم پاشای میسر تیکشکا، کورده‌کان ده‌ره‌تانی زیاتریان بو‌ره‌خسار و جاری دیکه به‌راه‌بری به‌درخان پاشا، ده‌سیان کرد به‌راه‌په‌یتی گشتی و هه‌مه‌لایه‌نه‌و له ۱۲۶۰ - ۱۲۶۲ مانگی و ۱۸۴۴ - ۱۸۴۶ ز - به‌درخان پاشا؛ وزه‌و قودره‌تی وه‌های په‌یدا کردبو و که له هه‌مو ناوچه‌کانی کورده‌واری بن فه‌رمانی، خودبه‌ی هه‌ینیان به‌ناوی ئه‌و ده‌خو‌یتدوسکه‌ی لیدا (کوچه‌را، هه‌رئه‌وی). له‌وکاته‌دا ده‌سی به‌درخان پاشا تاشاری وان، موسل، سابلاخ (مه‌هابادی موکری)، ورمی و دیار به‌کر، ده‌رویی و ده‌سه‌لاتی په‌یدا کردبو و (نیکتین هه‌رئه‌وی).

له سالی ۱۲۶۱ مانگی له‌گه‌رما و گه‌رمی خو‌سازدان و ته‌یارکردنی سپا بو‌نه به‌رد له‌گه‌ل عوسمانیدا، نه‌ستوری په‌کانی شاری وان له به‌درخان پاشا هه‌لگه‌رانه‌وه و له مالیات دان و یارمه‌تی دانی به‌درخان پاشا خو‌یان راگرت. به‌درخان پاشا به‌ناچار هیرتکی سپایی بو‌ته‌می کردنی ئه‌وان به‌ری کرد (هه‌رئه‌وی)؛ قس: مه‌ردو‌خ کوردستانی، ۶/۲، مه‌ردو‌خ رو‌حانی ۳ (۲) / ۵۲۴؛ که‌ندال، ۲۹-۳۰) که بو‌وه‌هوی کوشتاری مه‌سیحیان (دوره ۹۰).

وتراوه که عوسمانیه کانیش دهسیان له م شۆرشه‌دا هه‌بووه (قاسملو ۴۸). وه به هوئی ده‌سه‌ی چاو را داخستنی مه‌سیحی ئینگلیسی و ئه‌مریکایی که له کوردستانی بن ده‌سی عوسمانیدا بوون، مه‌سیحیه‌کانیان به‌دژی به‌درخان پاشا هه‌لده‌خراند (که‌ندال، هه‌رئه‌وئی) جادوای ئه‌م روداوه، ده‌وله‌ ته‌کانی ئینگلیس و فرانسه، بو پشٹیوانی له مه‌سیحیان، له سولتانی عوسمانیان ویست تا ئاگای له مه‌سیحیه‌گان بی و بیان بیاریزی (کوچه‌را، ۲۴؛ قاسملو، هه‌رئه‌وئی). عوسمانیه‌کان که وتنه و توویژ له گه‌ل به درخاند، جاچون نه‌یان توانی بیری ئازادی و سه‌ر به‌خویی له‌میشکیدا لابه‌ن، به‌سپایی شه‌رانی گه‌وره، هه‌رشیان کرده سه‌ری، به‌لام عوسمانی تیکشکان و سه‌خت سه‌ریان لیشیواوو پرش و بلاوه‌یان پی‌کرا؛ به‌تایبه‌ت که لای وا بو ئیران پشٹیوانی له راپه‌ربینی به درخان پاشا ده‌کا (کینان، 23) تورکانی والیکرد، تا به‌سپایی شه‌روانی فره‌تر به‌فرماندیی عوسمان پاشا بنه‌رینه شه‌ری به‌درخان پاشا، سپای هه‌ردولا له نیژیک شاری ورمی ئاوقه‌ی یه‌کبون (۱۲۶۳ مانگی و ۱۸۴۷ ز) و شه‌رسازبوو. له‌وکاته‌دا میرعه‌یزه‌دین شه‌ر (یا یه‌زدان شه‌ر) که‌خزمی به‌درخان و یه‌کی له‌فرمانده‌ی جه‌نگی ئه‌بوو، به‌نه‌ینی له‌گه‌ل عوسمان پاشای تورک بووه هاوکیس و به‌گشت پیشمه‌رگه‌ی شه‌روانی خوئی چوووه پال عوسمان پاشای شه‌روانی تورکی عوسمانی (مه‌ردوخ روحنانی، که‌ندال، دوره، هه‌رئه‌وجیی یانه، مه‌ردوخ کوردستانی، ۷/۲؛ نیکی‌تین 186، جه‌لایی پور، ۴۰؛ زه‌کی، ۲۲۷) وه‌تی‌شکان که‌وتوته نیوسپای پیشمه‌رگه‌ی به‌درخان پاشا، عوسمانیه‌کان جزیره‌یان داگیر کرد و به‌درخان پاشا دوای شه‌ری فره‌و نابه‌را به‌ر، به‌ناچار په‌نای برده نیو دژی «ئاروخ» ۱۲۶۶ مانگی و ۱۸۵۰ ز - به‌درخان پاشا ۸ مانگ له‌راست سپای‌ها و به‌شی عوسمانی، شه‌ری کرد و خوئی راگرت تا ناچار له‌قه‌لا و دژها ته‌ده‌ری و به‌خوئی شه‌روانی که‌م له‌گه‌ل دوژمن ده‌سه‌و یه‌خه‌بوون و سه‌ره‌نجام به‌درخان پاشا یه‌خسیرکرا (مه‌ردوخ روحنانی هه‌رئه‌وئی)، تورکانی عوسمانی به‌درخان پاشابان له‌گه‌ل خا و خه‌یرانیدا برده‌کاندی (شاری له جزیره‌ی کرت) و له پاشان بردیانه دیمه‌شق و له‌وئی شار به‌ده‌ریان کرد. به‌درخان پاشا هه‌رله‌وئی دس به‌سه‌ر بوو، تا له ۱۲۸۵ مانگی له‌وئی وه‌فاتی کرد (کوچه‌را، که‌ندال،

نیکتین، هەر ئه‌و ئی؛ هه‌روا بروانه ئیرانیکا).

به‌درخان پاشا مروڤیکی دیندار و وه‌فادار به‌عه‌د و په‌یمان و به‌لینی خوایی بوو (کوچه‌را، ۲۲) و له‌گه‌ل په‌یره‌وانی ئاینی غه‌یری موسولمان که له‌ ناوچه‌ی بن ده‌سه‌لائی ته‌ودا ده‌ژیان به‌دادگه‌ری ره‌فتاری ده‌کرد و لایه‌نگری سیاسه‌تی چاو پوشی له‌ جیاوازی دین و مه‌زه‌ب بوو و باوه‌ری به‌ پیکه‌وه ژیا‌نی به‌ ناشتی و دوستی هه‌بو و تا، له‌ ریگای ناشتییه‌وه بتوانن زیاتر به‌ ئاوه‌دانی و په‌رده‌دان به‌ ئابوری و باری ژیان و ئاسوده‌یی خه‌لک به‌دن (نیکتین، هەر ئه‌و ئی؛ که‌ندال، ۲۹) جه‌نگی به‌درخان پاشا له‌ گه‌ل نه‌ستوری یه‌کان ته‌نیا له‌ به‌ر ئه‌وه بوو که ئه‌وان له‌ مالیات‌دان سه‌رپه‌چیان ده‌کرد و به‌ دژی به‌ درخان پاشا خه‌یا نه‌نیات به‌ راپه‌رینی ئه‌و له‌ راست تورکی عوسمانیدا کرد که عوسمانی دوژمنی کورد و نه‌ستوری بوو، نه‌ک جیا‌یی دین و مه‌زه‌ب (نیکتین، ۱۹۳). هه‌رچه‌ند راپه‌رینی به‌درخان پاشا به‌ ناکامی ما، به‌لام ئه‌و راپه‌رین و بزاهه، به‌ یه‌که‌مین راپه‌رینی ناسیونالیستی و کوردایه‌تی، بو‌رزگاری کردنی نه‌ته‌وه‌ی کورد له‌ بن زولم و زوری نامروڤانی تورکی عوسمانی زانراوه (کینان، هەر ئه‌و ئی). به‌درخان پاشایش هه‌روه‌ کوپیشه‌وای ناسیونالیسم و کوردایه‌تی نه‌ته‌وه‌ی کورد، ده‌ینواندو هه‌روایش بووه (کوچه‌را، ۲۱).

راپه‌رینی که به‌درخان پاشا به‌ دیهینا، رانه‌وه‌ستا، به‌لکو دوای ئه‌ویش هه‌ندی رو‌له‌کانی ئه‌و له‌ راست هیرش و درنده‌خوایی عوسمانیدا راوه‌ستان و به‌ر خودانیان له‌ خویشان دا و لایان وابو به‌رخودان ژیا‌نه و هه‌ندی‌کیش له‌ ده‌زگای ئه‌واندا بونه‌خواه‌نی پله و پایه‌ی به‌رز و عالی. له‌ ۱۲۹۴ مانگی و ۱۸۷۷ ز - ده‌وله‌تی عوسمانی بو‌شه‌ر کردن له‌ گه‌ل روسیه‌ی ته‌زاری، له‌ عوسمان و که‌نعان، کورانی به‌درخان پاشا یارمه‌تی و یست، ئه‌و دوانه‌ش سپا و هیریکیان کو‌کرده‌وه و یه‌که‌لک وه‌رگرتن له‌ هه‌ل و مه‌رجه‌دا، میرنشینی جزیره‌یان به‌ سه‌ر به‌ خو و نازاد را‌گه‌یاند و سه‌رزه‌ویی به‌ فراوانیان له‌ زاخو وه‌ بگه‌ تا نه‌سبیه‌ین، ماردین و عیمادیه، خسته‌بن فه‌رمانی خو‌یا‌نه‌وه. هیرشی تورکی عوسمانیان چه‌ن جار تیکشکاند. سولتانی عوسمانی که له‌رزی نیشتیوه‌ سه‌ردل، ئیمتیا‌زاتیکی به‌ به‌درخانیا‌ن دا و ئه‌وانی بو‌ ناشتی و سازان بانگ کرد، عوسمان و که‌نعان به‌درخان

ئه‌وه‌یان قه‌بوئل کرد و چونه شاری ئه‌سته‌مبول، هه‌ر که گه‌یشتنه ئه‌وئی قوئل به‌ست و زیندان کران (مه‌ردوخ رو‌حانی، ۳ (۲) ۵۲۶؛ دوره، هه‌ر ئه‌وئی، مه‌کدا ویئل، ۹۰).

له ۱۲۹۸ مانگی و ۱۸۸۰ ز - به‌در، کورئی دیکه‌ی به‌درخان پاشا ده‌سی کرد به‌بازی یه‌کی سیاسی دولایه‌نه، له‌نیوان ده‌رباری ئه‌سته‌مبول و مه‌لیک غازی شیخ عوبه‌یدیلائی نه‌هری شاه‌ی شه‌مزین له‌پیشه‌وایانی راپه‌رین و بزای ناسیونالیسم و کوردایه‌تی نه‌ته‌وه‌ی کورد - له ۱۳۰۷ مانگی و ۱۸۹۰ ز، ئه‌مین عالی و میدحەت کورانی دیکه‌ی به‌درخان پاشا، ده‌سیان کرد به‌موت‌ه‌حید کردنی نه‌ته‌وه‌ی کورد، به‌لام به‌ر له‌وه‌ی سپائی کو‌بکه‌نه‌وه‌گیران. میدحەت به‌درخان له‌دواییدا ده‌سی کرد به‌بلاو کردنه‌وه‌ی روژنامه‌ی کوردستان که‌شوینی پوژیتیوی فره‌گرینگی فره‌ه‌نگی له‌نیو نه‌ته‌وه‌ی کورد و خه‌لکی دیکه‌دا. دانا، ئه‌م روژنامه‌ به‌زمانی (شیوه‌زاری کوردی کورمانجی و تورکی (ئیدموندز، ۱۱). له‌قاهیره، له‌ندهن و ژنیو له‌چاپ ده‌درا و بلاو کراوه‌ته‌وه‌ و ئه‌وه‌یش به‌دورخستنه‌وه‌کانی سیاسی عوسمانی له‌ئوروپا دا پتوهند بووه. که‌تورکی عوسمانی وه‌ک ئیستا زوری بو‌ده و له‌ته‌کان ده‌هیناو میدحەت به‌درخانیش به‌ناچار شویتی له‌چاپ دانی ئه‌و روژنامه‌ کوردی یه‌ی له‌م ولات، بو‌ولاتی ترده‌گوێزته‌وه. عه‌بدوره‌حمان بحرانی میدحەت به‌درخان که‌له‌کومه‌یته‌ی «ئیتحاد و تهره‌قیدا» کاری ده‌کرد، له‌کورئی نوسه‌رانی ئه‌و روژنامه‌ جیی گیر بوو له‌گه‌ل حکمه‌ت بابان که‌له‌سه‌رکرده‌کانی کوردی عوسمانی بو، له ۱۳۲۰ مانگی و ۱۹۰۲ ز له‌کوئگره‌ی تورکانی گه‌نجدا له‌پاریس باشداری کرد (مه‌کدا ویئل، هه‌ر ئه‌وئی، هه‌روا برواننه: ئیتیسار، ۸۲؛ ئیدموندز، هه‌ر ئه‌وئی). یه‌که‌م ژماره‌ی روژنامه‌ی کوردستان له ۳۰ زوقه‌عیده‌ی سالی ۱۳۱۵ مانگی و ۹ نیسانی ۱۳۱۴ ی رومی و ۲۲ نیسانی ۱۸۹۸ ز - له‌قاهیره، له‌چاپ دراوه و بلاو کراوه‌ته‌وه، له‌سه‌ره‌تاوه، به‌هوئی، میقداد به‌گ میدحەت به‌گ نه‌وه‌ی به‌درخان پاشا ئاماده‌کراوه و له‌چاپ دراوه. ژماره‌ی (۶ - ۱۹) له‌ژنیف و ژماره‌ی (۲۰ - ۲۳) دوباره له‌قاهیره و ژماره‌ی (۲۴) له‌ندهن و ژماره‌ی (۲۵ - ۲۹) له‌فولکستون و ژماره‌ی (۳۰ و ۳۱) بو‌چاریکی تر له‌ژنیف له‌لایه‌ن عه‌بدوره‌حمان برای میقداد به‌گه‌وه

له چاپ دراوه و بلاو کراوه ته‌وه. - ژماره‌ی (۱ - ۳۱) ئەم روژنامه، بیجگه‌له ژماره‌ی (۱۰، ۱۲، ۱۷، ۱۸ و ۱۹) هه‌روه کوله سه‌روهه باسکراوه، ئیستا له شاری ماربورگ له به‌رلینی روژاوا له کتیبخانه‌ی ده‌وله تیدایه و ژماره‌ی ۳۱ ی روژمه‌ی کوردستان له ۶ ی مانگی موحه‌رمی سالی ۱۳۲۰ ی مانگی وای نیسانی ۱۳۱۸ ی رومی و ۱۴ ی نیسانی ۱۹۰۲ ز، ده‌رچوووه.

ئەم روژنامه به‌کوردیه‌کی جوان و ره‌وان (زاراوه‌ی کورمانجی باکوری، به‌شیوه‌ی جزیره و بوټان به‌دو‌حه‌وتو جارینک له چوار لاپه‌ره‌ی (۲۵/۵۰ × ۳۲۵۰) سانتی‌میترا له چاپ دراوه، جوژی کاغەز و چوئیه‌تی) چاپه‌که‌ی‌شی خراب نه‌بووه. به‌پیتی عه‌ره‌بی له سه‌رشپوه فارسی چاپ کراوه. له ژماره‌ی چواره‌وه به‌تورکیش و تارێ سکالا نامه‌ی تیبدا بووه که بو سولتان عه‌بدولحه‌مید نوسراوه که دژی له‌گه‌ل روژنامه که کراوه، که ئازاری نه‌وه‌کانی به‌ده‌رخانیه‌کان دراوه. جادوای ئەوه سولتان له‌سه‌ر روژ نامه که به‌جواب نه‌هاتوو و یا هیرشی کردوته سه‌ر لئان و دارو ده‌سه و پیوه‌نده مارزو زالمه‌کانی، فره‌بویرانه له سه‌رکوشتنی میده‌حت پاشا و هاوری‌کانی و له‌سه‌ر راپه‌رین و بزای ئازادی خوازانی مه‌به‌ستی جوانی نوسیوه و له‌به‌ر رقه به‌رایه‌تی عوسمانی روژنامه که، به‌ئاسانی نه‌یتوانیوه له چاپیدری. جائه‌وه‌یه به‌ناچار له شویتیکه‌وه، بو شویتی‌تر له چاپ دراوه، نرخێ ئەم روژنامه هه‌م له‌وه‌دایه که به‌که‌م روژنامه‌ی کوردیه که زیاتر له سه‌دو ده‌سال له مه‌وه‌به‌ر به‌زمانی کوردی چاپ کراوه و هه‌م بایه‌خی میژوی و سیاسی و فره‌ه‌نکیشی هه‌یه، ئەم روژنامه نیشانمان ده‌دا که بزای کوردایه‌تی له سه‌ره‌تاوه ریگای یه‌کیه‌تی له پیش کرتوووه تا کورد ئاساتر به‌ئازادی و سه‌ر به‌خویتی بگا (برواننه سه‌ره‌تای روژنامه‌ی کوردستان کو‌گردنه‌وه و سه‌ره‌تا بو نوسینی: د. که‌مال فوئاد چاپی سیوه‌م تاران ۲۰۰۶ ز.

له‌جه‌نگه‌ی جه‌نگی جیهانی یه‌که‌م، کورده‌کان و لایه‌نگرانی مسته‌فاگه‌مال پاشاکه له سه‌ره‌ونه خونکردنی خیلافه‌تی عوسمانی، یه‌ک ئامانجیان هه‌بو و پیوه‌ندی نیزیکیان په‌یدا کرد و به‌شی فره‌گرینگ له سپای که‌مالی یه‌کان، له جه‌نگ له‌گه‌ل یونانیه‌کان و کێ به‌رکی له‌گه‌ل موته‌فیقین، کورده‌کان سازیان دابو، به‌لام کاتی، که مالیه‌سه‌پله‌کان زالبون و

سه‌رکه‌وتن، که‌وتنه‌گیانی کورده‌کان، به‌تایبته‌سه‌رکو‌تکردنی خانه‌دانی به‌درخان که‌ نه‌یانه‌ویست کورد و کوردستان نازاد و سه‌ر به‌خو‌بکه‌ن، به‌درخانه‌کان دوا‌ی جه‌نگی به‌که‌م له‌دانان و دامه‌زراندنی کو‌ر و کو‌مکار و ریک‌خراوه‌کانی کوردی له‌نیو‌کوردی بن‌ده‌س تورک و شوینه‌کانی تری کوردنشین فره‌کو‌شاو به‌کاربون، ده‌لین: «جه‌معیه‌تی ئیستیقلالی کورد» - که‌سوره‌یا به‌درخان ته‌وه‌ی له‌قاهیره‌دومه‌زراند بوو - (جه‌معیه‌تی ته‌عالی کوردستان) که‌شیخ‌عه‌بدو‌لقادر بن‌مه‌لیک‌غازی شیخ‌عوبه‌یدی‌لای نه‌هری شاهی شه‌مزین و ته‌مین‌عالی به‌درخان سازبان دابوو له‌به‌یان و را‌گه‌یاندنی ویستی نه‌ته‌وه‌ی کورد، نه‌خشی‌فره‌گرینگی هه‌بووه (به‌یات ۱۶ - ۲۰) به‌لام به‌درخان‌یان له‌پاش ماوه‌یه‌ک له «جه‌معیه‌تی ئیستیقلالی کورد» جیا‌بو‌نه‌وه و «جه‌معیه‌تی ته‌شکیلاتی کو‌مه‌لایه‌تی کوردستان» یان سازدا (دوره، ۹۷). له ۱۳۰۶ ی هه‌تاوی و ۱۹۲۷ ز، حیزب و کو‌مه‌له‌ی کورد، که‌له‌سو‌نگه‌ی زولم و زوری حوکومه‌تی تازه‌ی تورکیه، له‌ده‌روه‌ی تورکیه‌بوون، له‌لوبنان کو‌بو‌نه‌وه‌یه‌کیان سازدا و گشت حیزب و ریک‌خراوه‌جیا‌جیا‌کانی کوردیان هه‌لو‌ه‌شاندوه‌وه و له‌باتیان‌سازمانی «خو‌یبون» یان سازدا و له‌کومه‌یته‌ی ئیجرائی خو‌یبون‌دا چهن‌که‌س له‌به‌درخان‌یان که‌سانی وه‌ک جه‌لاده‌ت به‌درخان و دوکتور کامران به‌درخان ته‌ندامبون (به‌یات ۲۵ - ۲۶، له‌بابه‌ت تی‌کو‌شانی ته‌ندامانی دیکه‌ی به‌درخان‌یان، برواننه: مه‌کداویل، 93-129,203).

له‌نیو‌به‌درخان‌یان‌ی که‌له‌ده‌رباری عوسمانی‌خواه‌نی پله‌و پایه‌بوون، ته‌کری‌ناوی ته‌مانه‌بنوسین: محمه‌د نه‌جیب‌پاشا، کوری به‌درخان‌پاشا که‌پله‌ی «میری‌میران» ی هه‌بوو و کاری‌گه‌وره‌تریشی به‌ده‌س بووه (د ۱۳۱۵ مانگی و ۱۸۹۷ ز)؛ کوری‌ته‌و: عه‌بدو‌ره‌زاق به‌گ که‌له‌سه‌ره‌تاوه‌خواه‌ن پله‌بوو له‌پاشان به‌دژی‌تورکان ملی‌بادا و له ۱۳۳۴ مانگی و ۱۹۱۶ ز کو‌ژراوه‌و مسته‌فا‌پاشا‌کوری به‌درخان که‌له‌ناوچه‌ی جیا‌جیادا، پله‌ی بیگ‌له‌ر به‌گی هه‌بووه، مرو‌فی‌زانا و کارزان بووه (مه‌ردوخ‌روحانی، ۳ (۲) / ۵۲۶ - ۵۲۷). سه‌رچاوه: به‌یات، کاوه‌شو‌رشی کورده‌کانی تورکیه و شو‌یندانی ته‌وه‌له‌سه‌ر پی‌وه‌ندی ده‌روه‌ی ئیران، تاران، ۱۲۷۴ هه‌تاوی؛ جه‌لایری‌پور،

حه‌میدره‌زا، کوردستان، تاران، ۱۳۷۲ هه‌تاوی؛ دوره مه‌حمود، شه‌لقه‌زیه کوردیه، بیروت، ۱۹۶۶ ز؛ زه‌کی، محهمه‌ده‌مین، کورد و کوردستان، مه‌هاباد، ۱۳۵۰ مانگی و ۱۹۳۱ ز؛ د قاسملو، عه‌بدوره‌حمان، کوردستان و شه‌کراد، بیروت، ۱۹۷۰ ز؛ کوچه‌را، کریس، جونبوشی میلی کورد، ته‌رجه‌مه‌ی ئیبراهیم یونسی، تاران، ۱۳۷۳ هه‌تاوی؛ مه‌ردوخ روّحانی، تاریخ مه‌شاهیری کورد، به‌کووشی ماجید روّحانی، تاران، ۱۳۷۱ هه‌تاوی؛ مه‌ردوخ شیخ محهمه‌ده‌تایه‌توللا کوردستانی، تاران، ۱۳۵۴ هه‌تاوی و هه‌روا:

Edmonds, C. J., Kurds, Turks, Aabs, london, 1951; Entessar, n., Kurdish Ethnonationalism. London, 1992; Iranica; Kendal. 1. sh., "the kurds under the ottoman Emfire" peopl Without a country, thekurds and kurdistan, tr. m. pallis, ed. G. Chaliand, London, 1980, Kinnane D., the Kurds and Kurdistan London / New Vork, 1970; Me Dowall, D., Amodern History of the Kurfds, London, Newrork, 1996; Nikitine, B., Les Kurdes, Parics, 1956.

موحسین شه‌حمه‌دی، دایره‌تولمه‌عاریفی ئیسلامی ج ۱۱ په‌ره‌ی ۵۳۶ تا ۵۳۴ چاپی ۱۳۸۱ هه‌تاوی تاران (شه‌پۆل).

به‌درخان پادشا شه‌و سه‌رداره‌شت‌زانه و پیشه‌وا ئاکار جوانه، ریبواری شاری ته‌ریقه‌ت، شاه‌زای، ده‌ستوری شه‌ریعه‌ت، کارمه‌ی گری ره‌هانی، تیشکده‌ری ئاسوئی بی‌گومانی، نمونه‌ی په‌کتا په‌رست و خواخوازان.

شه‌میر به‌درخان له (۱۸۴۳-۱۸۴۶) مه‌سیحی را په‌ریوه، به‌تایبه‌ت دوای تیشکانی تورکان له نه‌صبه‌ین له سالی ۱۸۳۹ توانی زیاتر په‌ره‌به‌فه‌رمانه‌وایی خوئی بدا و تا، وان، موصل، زاخو، خیزان، موش، کارسا، سنجار، سیرت، وه‌ران شار، سواره‌ک، شنو، سابلآغ: (مه‌هاباد)، ورمی، دیار به‌کر - ی گرت و خستیه بن فه‌رمانی خوئی و له‌گه‌ل خانه مه‌زندکانی کورد دا، وه‌کو، حوسین به‌گی قارس و ئاجوره‌و شه‌میری شه‌رده‌لان، په‌کی گرت و موته‌حید بوو له سالی ۱۸۴۲ مه‌سیحی به‌ناوی خوئی سکه‌ی لیداره.

له‌وسه‌رده مه‌شدا مه‌حمود پاشا له سلیمانی را په‌ری بوو له‌گه‌ل به‌درخان پاشا

چهن نوکته‌ی وردو جوان جوان

ویژه‌رانی (أَمْسَيْتُ كُرْدِيًّا وَ أَصْبَحْتُ عَرَبِيًّا)

□ بابا تاهیر-ی عوریان که به زاراوه‌ی ماددی کوردی: (ئاوئستایی) یالوری شیعیری وتوه و شیعره‌کانیشی له‌سه‌ر وه‌زنی مفاعیلن مفاعیلن مفاعیل له به‌حری هه‌زه‌جی موسه‌ده‌سی مه‌حذوفه‌که (ن) مفاعیل له‌ئاخردا قرتاوه بابا تاهیر له ۴۴۷ی مانگی وه‌فاتی کردوه^۱.

بابا تاهیر ییجگه‌له چارینه‌کان ۴۲۱ واژه‌ی کورتی (کلماتِ قصار) هه‌یه که ده‌لین: عین‌القضاة راوه‌تی کردون و به (الفتوحات الربانیه...) ناوبراوه.

پروفیسور مینورسکی^۲ له‌و تاریکدا، که دوکتور کاسمی کردویه‌ته فارسی ده‌لی: به‌پیی نوسخه‌ی ده‌سخه‌تی کتیبی (سه‌رئه‌نجام) که له په‌رلانه‌ی نه‌ته‌وه‌یی پاریس له‌ژئر ژماره‌ی ۱۹۰۳ زه‌بت کراوه، هه‌ندی که‌س بابا تاهیریان به هه‌مدانی زانیوه، به‌لام به‌قسه‌ی (م. کلمان هوار^۱) بابا‌به‌زمانی ماددی یا لوری: (ئاوئستایی) شیعیری گوتوه (۲).

1 - M. KELMAN HEVAR

چهن هونه له بابا تاهیر

نه‌وچه پوره‌م بشی روژی به‌نه‌چیر

سیه بوس بی پابه‌ندو زه‌نجیر

ئاچی مودی چه‌شمه‌م که‌س نه‌وینو

مورده نه‌چیره‌وان و زینده نه‌چیر

بابا ئه‌م چارینه‌ی بۆ کوژرانی کوری خوئی وتوه که ئاسکولئی به‌که‌مه‌ند به‌زیندویی

ده‌گری و به‌قه‌لیوزی زینی ئه‌سپه‌که‌ی ده‌به‌ستی و به‌ره‌و مال رای ده‌کیشی له‌ریگا

۱ - راحة الصدور، ئیدوارد براون به‌نه‌قل له زنجیره‌ی بلاوه‌ی ئه‌نجومه‌نی ئاساری نه‌ته‌وه‌یی ژماره‌ی ۱۱۳ چاپی دوهم سالی ۱۳۵۴ی هه‌تاوی تاران لاپه‌ره‌ی ۳۶ شه‌رحی حالی بابا تاهیر...

2- PROFESSOR MINORESKY

ئەسپە كەي لەو ئاسكۆلە سلّ دە كا و كورپە كە دە كە وئى بەلام قاچىكى لە ئاوەزنگى دا،
گير دە كا و ئەسپە كە، بەراكىشانی ئەو كورپە، دە گاتەو بەر دەروازەى مألە بابا، باباش بوشين
ئەو چارىنە دەلى و ئاسكۆلە كە ئازاد ئە كا و كورپە كەيشى لەو شوينەى ئىستاگورپى پيرۆزى
باباى لىيە، دەى نىژى، ئەمە تابشت و صەورو تاقتەى بابا نیشان ئە دا^۲
خوشا ئانانكى ئەز پاسەر نەزونن
مىانی شوعلە خوشك و تەر نەزونن^۳
كەنىشت و كەعبەو بوخانەو دەبر
سەرابى خالى ئەز دلپەر نەزونن
لواينى كەز لوان ئان گول ئابو
بەمو خوشتەر ژدەنگى بولبول ئابو
بەشەو بەر زولفە كان گەر زەنەم دەست
ژ دەستوم رۆژ بوى سونبول ئابو
يكى بەرز گەر نالان دەرىن دەشت
بە چەشم خون فشان ئالالە مى كىشت
هەمى كىشت و هەمى گوفت ئەى درىغا
كى بايەد كىشتهنو هيشتەن دەرىن دەشت
گەرەم رانى وەرەم خانى تەزانى
وەرەم ئاخر بسوزانى تەزانى
وەرەم بەر سەر نەهى ئەلۆند و ميمەتد
نەمى وازەم خودا زانى تەزانى
ئەگەر دل دلپەر، دلپەر كودومە
ئەگەر دلپەر دلە، دل را چ نومه
دل و دلپەر بە هەم ئاوئە وینەم
نەزونوم دل كى و دلپەر كودومە

۲- بلاؤەى ئەنجومەنى ئاسارى نەتەوئەى لاپەرەى ۹۱۳ سەرچاوەى بەرو.
۳- لاپەرەى ۳۸ و ۵۸ بلاؤەى ئەنجومەنى نەتەوئەى چاپى ۱۳۵۴- سەرچاوەى بەرو

مه گهر شیرو پلنگی ئەی دل ئەی دل
بەمو دایم بەجەنگی ئەی دل ئەی دل
ئە گهر دەستوم رەسە خەنت وەرێژم
بەبی نوم تاج رەنگی ئەی دل ئەی دل
ژ دەست و دیدەو دل هەردو فەرپاد
هەرانچی دیدە، وینۆ دل کەرۆ یاد
بەسازەم خەنجەری نیشەش ژ پولاد
زەنەم بەر دیدە تادل گەردەد ئازاد
□ شیخ عەبدوللا ناودار بە بابوئی^۱ کە لە ۳۷۴ی مانگی وەفاتی کردووە و لە شیراز
نیتراو.

□ ئەبو بەکر زینهارانی: حوسین بن عەلی بن یەزدانیار کە لە ۳۳۳ی مانگی لە ورمی
وەفاتی کردووە و گۆرە پیرۆزە کە ی لە لای فیڕگی نەوید فەتخە کە باوێ گەورە ی ضیاء الحق
حسام الدین حەسەن چە لە بی یە کە هەندی لایان وایە مەسنەوی ئەم بۆ مەولانای رومی
داناو، کە مەولانا جەلالەدین رومی لە دیباچە ی دەفتەری ئەو هەلی مەسنەویدا، دەلی:
(يقول العبد الضعيف... محمد بن محمد بن الحسين البلخي اجتهدت في تطويل المنظوم
المثنوي... لاستدعاء سيدي... ابو الفضائل حسام الحق والدين حسن بن محمد المعروف
بابن اخي ترك ابو يزيد الوقت و جنيد الزمان... المنتسب الى الشيخ المكرم بما قال: فنعم
(أَمْسَيْتُ كُرْدِيًّا وَ أَصْبَحْتُ عَرَبِيًّا) الخلف و نعم السلف^۲ کە عەللامە قەزوینی بە ناوی
حوسین بن عەلی ئەبو بەکر زینهارانی، بن یەزدانیار ناوی بردووە، مەو لەوی لە بەر مەشهور
بون بە لازمی ئەزانووە ناوی بیا^۳

۱ - بلاووی ئەنجومەنی ئاساری نەتەو هەبی لاپەرە کانی ۳۰ و ۳۱ و ۱۰۵ و ۱۷۶ کە دەلێن: دەستگردی چارینه کانی
باباناهیری گۆریو ته سه زما نی فارسی
۲ - نقحات الانس چاپی کە لکە ته لاپەرە ی ۳۶۴ بابونی - مقدمه ی شدالازار ص ج - کۆبە ی عەللامە قەزوینی بە نەقل له
بلاووی ئەنجومەنی ئاساری نەتەو هەبی لاپەرە ی ۴۸.
۳ - شدالازار کۆبە ی ۵۱۲ تا ۵۱۴ بە نەقل له بلاووی ئەنجومەنی ئاساری نەتەو هەبی لاپەرە ی ۴۹ سەرچاوه ی بەرو.
۴ - لاپەرە ی ۴۵۹ و ۴۶۰ کتیی گەنجینه ی فەرهنگ و زانست چاپی ۱۳۶۴ نوسراوی (شەپۆل).

یه ککه‌وت، ئەمیر بەدرخان لە ۱۸۲۱ زاینی بو ماوه‌ی ۱۸ سال میری کردوه، بەدرخانە خوی بەرەبەری ئاینی و روحانی مەلبەندە ئازاد کراره کان ئە زانی که توانی بوی لەبن چرنوکی تورکی وەسمانی دەریان بینی و ئازادیان بکا.

بەدرخان فەرموه‌تی: لە روزگاری سولتان سەلیم لە ۱۵۸۳ مەسیحی که لەوین تیک شکا، فەرمانداریکی گشتی نارده دیار بە کرو لە سیاسەتی (تەفرەقە ساز بده و حوکومەت بکه) که‌لکی وەرگرت و تاده‌وره‌ی سولتان حەمید که کورد کز بو.

شازادە بەدرخان لەجزیرە لە سالی ۱۸۴۷ مەسیحی زوری شکست بە تورکی وەسمانی دا، بەلام لە سوینگە‌ی فریو خواردنی عیزه‌دین شیرکورمامی خوی، ئەم را پەڕینە‌ی بە درخانیس میوه‌ی ئازادی بو کورد نەبو.

شازادە ئەمیر ثوریا بەدرخان دوا‌ی پەیمانی تەرکی موخاصەمە‌ی (مود روس) ئەنجومەنی سەر بەخویی کوردی لە قاهیرە پینک هینا.

ئەمیر بەدرخان لە تەبەید لە کاندی (جزیرە‌ی کرت و دیمەشق بو لە سالی ۱۸۶۸ مەسیحی هەرلەو‌ی وەفاتی کرد. (میژوی لوتفی پەره‌ی ۲۲۷).

بەدا خه‌وه دو کوری بەدرخان پاشا بە ناوی (ئەمیر ئەمین عالی و ئەمیر مدحەت بەگ لە سالی ۱۸۸۹ مەسیحی لە که‌مینگاداگیران و کوژران، ئەمیر ئەمین عالی و کامران عالی بەدرخان و سەناتور عەبدولقادرین شیخ عوبەیدیلا نەهری شاهی شەمزین چەن کسی تر (کورد تە عالی جەمعییەتی) یان سازداو لەدوا‌ی ئەمانەش (جە معییەتی فیرقەسی) و (کورد تەشکیلاتی ئیجتیماعیە جەمعییەتی) پینک هینران. بەلام کاتی مستەفاگە مال پاشا قوستەنەنی یە‌ی گرت ئەو جە معییە تانە بلاو کران، بەلام نەتەوه‌ کورد، لەخەبات و چانیان نەداو لە ۱۹۲۷ مەسیحی لە سەردەمی پینک هینانی کومەیتە‌ی (خویی بون) دا ئەو مەکو و جەمعییە تانە یان هەمو لە (خویی بون) دا کو کردوه.

نوکتە: مەسەلە‌ی موسل (کمیسوونی تەحقیق موره‌ که بە کونت پ، تیلیکی. م. ویرسین، و سەرھەنگ پائولیس) بە شورای سازمانی میلەل لە میژوی ۱۶ ژوئیه ۱۹۲۵ مەسیحی رای گەیاند که سازمانی میلەل بو ماوه ۲۵ سال بە سەر ئەم مەلبەندە دا

قه‌یمومه‌تی هه‌بی، کارو باری ئیداری و قه‌ضایی و فیڕکردن له‌م مه‌لبه‌نده دا ئه‌بی بدریته ده‌س خودی کوردان و زمانی کوردی به‌ ناوی زمانی ره‌سمی و باوی ئه‌وی بناسری. به‌ر له‌وه‌ی ئه‌مه‌ بخریته به‌ر لیکۆلینه‌وه‌و نه‌تیجه‌ی لی بگیڕ درئ له (فه‌وری به‌و ئاوریلی ۱۹۲۵ مه‌سیحی) را په‌رینی شیخ سه‌عید ده‌سی پی‌کرد ئه‌مه‌ بیرورای ئینگلیسی والی‌کرد که موسل به‌ عیراقه‌وه‌ بلکی.

له‌ فه‌وری به‌ی ۱۹۲۶ مه‌سیحی سه‌روک وه‌زیرانی عیراق له‌ مه‌جلیسی شورای ئه‌و ولاته‌دا له‌ به‌غاوتی: (ئیمه‌ ئه‌بی ماف و حوقوقی کوردان به‌دینه‌ ده‌س خوێان، کار به‌ ده‌سی ئیداراتی خوێان له‌ خوێان بی، زمانی خوێان ئه‌بی به‌ ناوی زمانی ره‌سمی و باوی خوێان بناسری و منالانی کورد له‌ فیڕگه‌ و فیڕاکۆ و زانینگه‌ و زانکۆکاندا به‌ زمانی کوردی بخوینن.

دوای سه‌رکوت کردنی را په‌رینی شیخ سه‌عید له‌ ۲۵ تا ۱۹۳۰ مه‌سیحی ئارامبونیکی رواله‌تی له‌ تورکیا هه‌بو، تا له‌ به‌هاری ۱۹۲۷ جه‌معیه‌ تیک له‌ به‌کی له‌ گونده‌کاندا به‌ ناوی (خوئی بون) پیک هات، هه‌مو ئه‌ندا مانی، خوئی بون و سویندیان خواردتا سه‌ر به‌ستی و ئازادی کوردستان له‌ سه‌ر را په‌رین به‌رده‌وام بن.

ژه‌نرال ئیحسان نوری پاشاکه‌ ژه‌نرال تیکی قه‌دیمی بو له‌ ۲۱ مارس ۱۹۲۰ مه‌سیحی را په‌ری و ئالای له‌ ئاگری داغ هه‌لدا وله‌ ۱۳ تا ۲۶ مای ئه‌م را په‌رینه‌ هه‌مو کوردستانی تورکیای ته‌نیه‌وه‌و تا به‌ک سیوه‌می خاکی تورکیای گرت به‌رو تا سا‌لی ۱۹۲۵ ئه‌و را په‌رینه‌ به‌ سه‌روکایه‌تی ژه‌نرال ئیحسان نوری پاشا هه‌ر به‌رده‌وام بو، به‌لام به‌داخه‌وه‌ ئه‌م را په‌رینه‌ش تیک چو، ئه‌لین: له‌ ۴ یا ۷ دیون (: سپتامبیر - ی) ۱۹۲۵ شیخ سه‌عیدیان به‌ ۵۲ که‌سه‌وه‌ کوشت له‌ ۲۸ سپتامبیر دیون ۱۹۲۵ زیاتر له‌ ۹۳ که‌سی تریان له‌ کورده‌کان هه‌ر له‌ دیار به‌ کر کوشت.

له‌ ۲۳ ژانویه‌ ۱۹۳۲ مه‌سیحی تورکی و ه‌سمانی له‌ گه‌ل ئیران نیریک بو هه‌و سنوری تازه‌یان به‌دژی کورد سازدا.

خالد به‌گ جه‌برانی هه‌مو کومه‌یه‌کانی را په‌رینی ئاگادار ئه‌کرد، که‌ به‌ک له‌وان

کومه‌یته‌ی دیار به‌کر بوکه شیخ سه‌عید را به‌ری بو.

له‌هیرشی تورک بو سه‌ر کوردستان زیاتر له‌ ۱۵۲۰۶ که‌س کوژران و ۷۸۵۸ خانو
بره‌ سو‌تێران و ۲۰۶ گوند وێران کران.

ره‌شید عالی گه‌یلانی کورد، له‌ ۱۹۴۱ مسیحی به‌دژی ئینگلیسه‌ داگیر که‌ره‌ کان
راپه‌ری وله‌مانگی سپتا به‌ردا بوه‌سه‌ره‌ ک و ه‌زیرانی ولاتی عێراق دوای سالی‌ک
کوژراوه‌ و به‌ره‌ گه‌ز، ئه‌چینه‌وه‌ سه‌ر ه‌زه‌رتی شیخ عه‌بدولقادر کورد-ی گه‌یلانی
(غه‌وئی ئه‌عظم)، ه‌زه‌رتی شیخ عه‌بدولقادر له‌ ۱۰۹۶ زاینی ته‌ریقه‌نی قادری
دامه‌زراندوه‌ و به‌پیری گه‌یلانی لای کرماشان یا جیلانی بازی ئه‌شه‌ه‌ب و غه‌وسی ئه‌عظم
به‌ناو بانگه‌، (په‌ره‌ی ۴۲۰ و. نیکتین). به‌ر له‌ ره‌شید عالی گه‌یلانی ژه‌نرال به‌کر صدقی
کورد، کودیتای کردوه‌ و هه‌روه‌ها نوره‌دین مه‌حمودیش کورد بووه‌. (بروانه‌ کتیبی
وامبیری به‌ناوی ئه‌خلاق و ئادابی مه‌شریق زه‌وین چاپی ۱۸۷۶ مه‌سیحی برلین، و کتیبی
بیتنیرو په‌ره‌ی ۳۲۰ و. نیکتین. میژوی کوردو ئه‌رمه‌نی نوسراوی ئاگوب شه‌هباز چاپی
۱۹۱۱ قوسنه‌ته‌نی یه‌ومه‌قاله‌ی حیرانیک چاپی قوسته‌ته‌نی یه‌ی سالی ۱۹۳۰ مه‌سیحی.
به‌وته‌ی مینوریسکی و شوون و ئادامف، و یگرام. و. نیکتین په‌ره‌ی ۴۰۵).

له‌میژودا نوسراوه‌: دوای تیشکانی رومیان: (تورکی وه‌سمانی) سه‌رانی کورد کو
بیونه‌وه‌ و له‌ ۱۹۱۹ مسیحی له‌ (که‌ هتا) کاربه‌ ده‌سانی ئینگلیسی له‌ هه‌له‌ به‌وه‌ چونه‌ نیو
ئه‌و کو بونه‌وه‌ بو‌فریودانی کورد، به‌لینی به‌ کورده‌ کان دا که‌ له‌ لایه‌ن موته‌فیتینه‌وه‌،
ویستی نه‌ ته‌وه‌یی کورد له‌ به‌ر چاو ده‌گیردری.

دوکتور کامران به درخان

به رێژ دوکتور کامران به درخان نوێنه‌ری عالی کوردستان ئەم زانایه دهستیکی بالای له وه‌رگیرانی ئایهت و حه‌دییسی پێغه‌مبه‌ری مه‌زنی ئیسلامدا هه‌بوه، بو‌هینانه سه‌ر زمانێ کوردی. خزمه‌ت و راژه‌ی ئەو زانایه به‌فه‌رهنگی جیهانی ئیسلامه‌تی ئەمانه‌ن:

۱ - ته‌فسیری قورئانی که‌ریم به‌ زمانێ کوردی، ۲ - چه‌ن ده‌رسیک له‌ بابه‌ت شه‌ریعه‌تی ئیسلامه‌وه به‌ کوردی، له‌ ۱۹۳۸ مه‌سیحی له‌ دیمه‌شق له‌ چاپ دراوه. چه‌ن ده‌رسیک له‌ بابه‌ت دیانه‌ت و ئەحادیسی پێغه‌مبه‌ره‌ وه‌ به‌ کوردی.

دوکتور کامران به‌ درخان کورێ ئەمین عالی به‌ درخان هونراوه‌ی هونهرانی به‌ناو ناو‌داری جیهانی وه‌ کو (لامارتین) هیناوه‌ته‌ سه‌ر زمانێ کوردی وه‌ چاپی داو. له‌ سه‌ره‌ تای جه‌نگی به‌ که‌می نیو‌گه‌لانی له‌ ئەلمان ده‌ژیاو له‌ پاشان چۆته‌ فه‌رانسه‌و. له‌ سه‌الی ۱۹۴۸ مه‌سیحی که‌له‌ زانکۆی (سوربون) له‌ پارێس ده‌رسی ئەوته‌وه‌، رۆژنامه‌یه‌کی بو‌ ناساندنی کوردی به‌ زمانێ فه‌رانسه‌وی بلاو ئە کرده‌وه‌و تا ۱۳ ژماره‌ی چاپ کراوه. ئەو پیاوه‌ زانایه‌، به‌ر له‌ مردنی وه‌صیه‌تی کرد له‌ دوای مه‌رگی ئەو، دارایه‌ که‌ی ته‌رخان بکری بو‌ ساز کردنی فیرانکۆیه‌کی فه‌رهنگی به‌ناوی فیرانکۆی (به‌درخان - کوردستان) که‌ له‌وی درێژه‌ به‌ کاره‌ کانی ئەوبدري.

له‌ رۆژی چله‌ی مه‌رگی دا له‌ زانکۆی (سوربون) له‌ پارێس کۆریک بو‌ ریز لیکرتنی ئەوزانا دلسۆزه‌ کورده‌ پینک هاتبو، پیاوه‌ پایه‌ به‌رزه‌ کانی زانکۆ و هه‌ندی له‌ هاوال ده‌ره‌ کانی رۆژنامه‌ به‌ ناو بانگه‌ کانی فه‌رانسه‌وی له‌و کۆره‌دا به‌ شداریان کرد بوو یادی خیریان له‌ تیکۆشانه‌ کانی ئەو زانا کورده‌ کردبو.

له‌ دوایی دا سه‌روکی زانکۆی سوربون وتی: داخی گرانم ئەو زانایه‌مان له‌ کیس چوو هه‌یچشیمان له‌ ده‌س نایه‌، هه‌زاران درود و سلاو‌ته‌ نیرین بو‌گیانی پاکی وه‌ خوا داوا‌ته‌ که‌ین بیاته‌ به‌ر ره‌حمه‌تی خوێ. ئەم زانا مه‌زنه‌ کورده‌، نیریکه‌ی ۸۳ سال عومری کروه‌ و له‌ ۱۳۹۹ی مانگی وه‌فاتی کرده‌وه‌و به‌ راستی سه‌رتا سه‌ری ته‌مه‌نی خوێ له‌

پیناوی راژه و خزمەت کردن به فەرھەنگی کورد و بەرز کردنەوہی پلەو پایە تیگە یشتنی نەتەوہی کورد، رابواردەوہ.

دوکتور کامران بە درخان ماوہ تیگ لە زانکۆی دیمەشقی سوری یەدا زمان و فەرھەنگ و میژوی نەتەوہی کوردی بە زانایان ناساندوہ.

ئەم مروفە ئازاو زاناو مەزنە کہ زمانزانیکی مەزن بووہ لە سالە کانی ۱۹۴۱ تا ۱۹۴۴ مەسیحی بە هاوکاری برای خوا لیخوشبوی خوئی: (جەلادەت عالی بە درخان) گوڤاری (هاوار) وە (رۆناھی) لە دیمەشقا لە چاپ داوہ، رۆژنامە (رۆژانۆی) ی، لە بیروتا بە (زمانی کوردی و فەرانسەوی)، بلاو کردوئەوہ.

لە نیوان سالە کانی ۱۹۴۳ تا ۱۹۴۵ مەسیحی رۆژنامە (ستیر) یا ئەستیرە ی بلاو کردوئەوہ، بە شیککی بە جەنگی نازی یە کان پرەوہ کردوہ و ئەو جەنگە ی تیدا شی کردوئەوہ. کارە فەرھەنگی یە کانی دوکتور کامران بە درخان ئەمانەن:

- ۱ - نوسینی (ریزمانی کوردی) چاپی ۱۹۵۶ دیمەشقی.
- ۲ - ئەلف و بیی و یتە داربو تازە خویندەواران چاپی ۱۹۳۸ دیمەشقی
- ۳ - ریژمانی کوردی بە فەرانسەوی چاپی ۱۹۵۳ پاریس.
- ۴ - فیرکردنی زمانی دایکی (: کوردی) بو تازە کاران چاپی ۱۹۶۸ دیمەشقی.
- ۵ - چلون کوردی فیریین ۱۹۶۸ چاپی عام دیمەشقی
- ۶ - زمانی کوردی بە کوردی و تورکی بە هاوکاری س، شان چاپی دیمەشقی سالی ۱۹۷۶ مەسیحی.

- ۷ - قاموسی کوردی فەرانسەوی کہ زیاتر لە ۹۵۰۰۰ واژە یە.
- ۸ - تەرجمە ی هەلبژاردە یە ک، لە جوانترین هوئراوہی هوئەرانی جیھانی بە زمانی کوردی ۱۹۷۱ دیمەشقی.

- ۹ - چارینە کانی خە یام بە کوردی چاپی ۱۹۳۲ دیمەشقی
- ۱۰ - ئالای کوردستان پاریس ۱۹۷۶.
- ۱۱ - دیوانیک لە ۱۹۳۲ مەسیحی دالە دیمەشقی چاپ کراوہ و بەر لە مردنی هەمو

هوټراوه کانی خوئی کوکرده وه، به لام نه پهرژا، له چاپی بدا له دواى مردنی هاواله کانی به ناوی دواهمین وه سایه بو کوردستان له یه ک بهرگا بویان له چاپ داوه.
دوكتور كامران به درخان هندی چریکه و پهنی پیشینان و گورانی کوردی، هیناوه ته سهر زمانی فرانسه وی و ئالمانی وه کوئه مانه:

۱ - پهن و مه ته لی کوردی و ته رجه مه ی ئه وانه به زبانی فرانسه وی به هاوکاری (لوسی پول مارگریت) پاریس ۱۹۳۸ز
وه رگیانی هوټراوه ی کوردی بوئه لمانی به هاوکاری (فون و ندرلینج) برلین ۱۹۳۵ز.

۳ - هوټراوه ی غنایی کوردی به فرانسه وی پاریس ۱۹۷۳ز ئه م شهرحه حاله ی دوكتور كامران به درخان، برای زاناو دلسوزم کاک سه یید محمه د - ی سه مه دی به دیاری ناردبوی تاله گوټاری گرشه ی کوردستان له چاپ بدری ژماره ی یه که می، گوټاری گرشه ی کوردستان له ۱/۳/۱۹۸۱ز - به سهرنوسه ری و بهرپرسی دوكتور محمه د صالح ئیبراهیمی (شه پوئل) له تاران له چاپ دراوه و تا ۹ ژماره ی لی بلاو کراوه ته وه. برؤاننه کتیبی ژیناوه ری زانایانی کورد یاگه نجینه ی فهره ننگ و زانست به قه له می (شه پوئل) چاپی ۱۳۶۴ تاران.

بهريزد دوکتور کامران بهدرخان نوينهري عالی کوردستان.

عەبدو رەزاق بەدرخان ۱۸۶۴-۱۹۱۸ز

عەبدو رەزاق بەدرخان کوری محەمەد نەجیب پاشایەو لە ۱۸۶۴ز - لەئەستە مەبۆل لە دایک بوو و دوای پێگە یشتن و خویندن، کوردایەتی کردن لە حاجی قادری کوئی فیربوو و زمانە کانی روژەهلاتی و ئوروپایی باشلای زانایان فیربوو و گەرەکی بوو بوخویندن بچینە پاریس، بەلام سولتان ئەولەحمید - ی ۲ - ئیجازە ی پێ نەداو و لە پاشان لە بالۆیترخانە ی عوسمانی لە پترسبورک بەناوی سکرتیری ۳ و پاش ماوہ یەک لە بالۆیترخانە ی عوسمانی لە تاران بە سکرتیری ۲ دەس بە کاربوو. - تورکی عوسمانی بەدل لەبنە مالا ی بەدرخانیان دەترساو هەمیشە لەبیانو گرتنابو، جائەوہ بوو و یستیان عەبدو رەزاق بەدرخانە بخەنە گیر، بەلام ئەو روی کردە روسیە و لە ویوہ بوئینگلیس کە سەرەنجام بە زوری تورک بو محەمەد نەجیب پاشا، عەبدو رەزاق گەر او، ئەستە مەبۆل و لەبن چاوہ دیریدا، کرایە یارمەتی دەری سەرۆکی تەشریفات ی کارو باری بالۆیترخانە کان، لە کوشکی خەلیفە لەئەستە مەبۆل. لە ۱۹۰۶/۳/۲۲ز - بوو، هوتا عەبدو رەزاق بەدرخانە و عەلی شامیل بەدرخان سەرۆکی ناوچە ی ئوسکو دار، لە گەل هەندی کوردی ناو بەدەرەوہ ی دیکە، بە تۆمەتی کوژرانی رەزوان پاشا، لەژێر چاوہ دیریدا، بوشاری تەرا بلوسی لیبیا، شاربە دەرکران. بەدرخانیان بیانوی ئەوہ ویشیان لەسەر بوکە ریکخراوی (ئیرشاد)یان سازدا بوو سەر کردایەتی راپەڕینی بدلیس، یان کردبو. لەسەر کردە ناودازە کانیان: (حەسەن فەوزی بەدرخان، حوسین کەنعان بەدرخان و سلیمان بەدرخان بون و حەسەن و حوسین بەدرخان لەنیوہ راستی ۱۹۱۳ز - دا، بنکە یەکیان بو راپەڕین بەدژی عوسمانی لە بوتان و تراپوزان سازدا بوو لە گەل شیخ مەحمود مەلیکی کوردستان پیوہندیان گرت و قەرار بو، پشتیوانی روسیە بولای خوین رابکیشن و ئەو سازاپەرن و بزاو، دەس پیی بکەن، کە بەداغەوہ جیایی و دو بەرەکی کەوتە نیوان بەدرخانیان و حوسین کەنعان بەدرخان و یوسف بەدرخان بەدژی چالاکی یەکانی عەبدو رەزاق بەدرخان لەروسیا،

رەقراوەستان. بەدرخانێان کە دەیتیان ئالمان لە نیۆ دەولەتی عوسمانیدا تەشەنەیی کردووە، خوێیان لە روسەکان نێزیک کردووە و لایان وابوو روس، بوژاژادی، کورد، یارمەتیان، دەداو دەولەتیکی کوردی ساز دەدەن.

عەبدو رەزاق بەدرخان کە لە گەل (چاریکوف) بالوێزی روس لە ئەستەمبول، ئاشنایی پەیدا کردبوو، لە تەرابلوس، گەرایەووە، بوژەستەمبول و لە ۸ کانونی ۲ سالی ۱۹۱۰ز - خوێ گەیانە بدلیس و هەندی کە سایەتی روس پیشوازیان لی کردووە عەبدو رەزاق بەدرخان لە سالانی ۱۹۱۰ تا ۱۹۱۳ز - شیرانەو بویرانەو توندو تولانە بوڤدامە زرانندی کوردستانی سەر بە خوێ لە ژیر چاوە دیری روسیە، مرویانە تیکو شاووە، بووینە، لە شاری وان کە چاوی بە (ئولفیریف) بالوێزی روس کەوت، فرە بە ئاشکرا، ئەو دی پێی راگەیاندا، بەلام روسیە رازی نەبو کە دەو لە تی کوردی سەر بە خوێ، دابمە زرتندری. (برواننە حامید مەحمود عیسا، فەزبەیی کورد، لە تورکیا، چاپی ۲۰۰۲ز - قاهیرە، بە نەقل لەو تارێ سەلاح هروری پەرەیی ۳۰۷ تا ۳۱۴ کتیبی کۆنگرەیی یاداوهری سەد سالەیی بارزانی نەمر، بەشی یە کەم چاپی ۱۴/۳/۲۰۰۴ز - هەولێر).

عەبدو رەزاق بەدرخان لەو ماوەدا لە نیوان شارەکانی (بدلیس، ماکو، خوێ، قوتور، وان، ورمی و تەوریز) لە هاتوچو دابوو و چاوی بە شیخ عەبدو سەلام، بارزانی (۱۸۸۴-۱۹۱۴ز) و سمکوی مەزن (۱۸۹۵-۱۹۳۰ز) و سەبید تاهاکوری شیخ محەمد، صدیق بن مەلیک غازی شیخ عوبەیدیلای نەهری شاهیی شەمزین، کەو توووەو تەگبیر و مەشوهرەتی لە گە لیاندا کردووە، بوژاژادانی دەو لە تی ئازاد و سەر بە خوێ کورد و کوردستان. عەبدو رەزاق دەلی: (چیرکوف) ی روسی لە بابەت شیخ عەبدو سەلام بارزانی لە منی پرسی لەو لەمدا وتم: شیخ عەبدو سەلام کە سایەتیکی مەزنە و جیبی خوێەتی پشتگیری بکری (برواننە: Cankurd: jederedere شیخ عەبدو سەلام بارزانی لەرا پەرینی بدلیس دا لە ۱۹۱۳ز - بەشدار بوووە عەبدو رەزاق و سمکوی مەزن و یستویانە پشتیوانی روسیە، بوخوێیان وەر بگرن (جەلیلی) چەن لاپەرە لە بزای عەبدو رەزاق بەدرخان، بەرگی ۴) عەبدو رەزاق دەبوست بە یارمەتی سەبیدەها و سمکوی مەزن سپای تورک

لەو ناوچە سنوریە، دەسکردانەی ئێران و تورکیا، دەربکا و خۆیشی بۆرزگار کردنی بوتان بکوژی، بەلام روسیە کە دەیزانی ئێران و عوسمانی و دەولەتی ئەلمان، دامە زراندنی دەو لەتی کوردستانی پێی خوش نە، یارمەتی کوردی نەداو خۆیشی، لە دەولەتی سەر بەخۆی کورد خۆشی، نە دەهات. هەرچەند عەبدو رەزاق بەدرخان لە چاوپێکەوتن لە گەل (سازانووف) وەزیری دەرهووی روس لە ١٩١٣ز - لە پەترسبۆرگ و هەر واه دیتنی (فورونتسوف داشکوفی) جیگری کونسولی تەزار لە قەفقاسیا، لە تەلیس و لە دیتنی (کلیمی) سەرۆکی بەشی رۆژە لەتی نافین، فرە بە تیروانی و بە ئاشکرا داوای لیکردن کە پشتگیری لە دامە زراندنی دەولەتی کوردی، بکەن و تە ناهەت رایشی گەیان، ئە گەر روسیە بە دەنگیەو، نەتی، لەوانە یە، رۆبکاتە، ئەلمان. عەبدو رەزاق فرەزیرە کانه و ژیرانه پیوەندی لە گەل سەرانی کورد و (پتروس) سەرۆکی ئاسوریە کان و پارتی ئازادیخوازی تورکیش، سازدا بوو خۆی قەوی و پڕهیزکردبو و سمکۆی مەزنیس مێرانه پشتگیری عەبدو رەزاق بەدرخان - ی، بەدژی عوسمانی دە کرد. تورکی عوسمانی فرە تیکۆشا بە رەشە کوژی عەبدو رەزاق لە نیو بەرن و تە ناهەت رۆژنامه کانیاکان هاندابو کە دەیان نوسی عەبدو رەزاق بەدرخان لە ئیسلام وەرگە راوه و دەبەوی لە ژیرچاوه دیری روسی دەولەتی کوردستان سازپدا تاله نیو موسولمانانی کورد، بە دیتوی بکەن و دەیان وت عەبدو رەزاق و شەمزیی و ئەو دەرسیمیانەی یارمەتی عەبدو رەزاق بەدرخان دەدەن لە ئیسلام وەرگە راون.

گۆفاری کوردستان

عەبدو رەزاق بەدرخان، بو بەرز کردنەووی ئاستی روناک بیری لە کوردستاندا، کۆمە لە یه کی روناک بیری کوردی و لە چاپ دانی کۆفاریکی کوردی بو بلاو کردنەووی بیرو باوهری کوردایەتی کردن دامەزراندو لە سالی ١٩١٢ز - لە شاری خوگۆفاریکی مانگانەیی بە ناوی کوردستان لە چایدا و بلاوی کردنەووی نوسینی ئەو گۆفاره تا هەلگیرسانی شەری دوومی نیوگەلانی لە سالی ١٩١٤ز - بەردەوام بوو سمکۆی مەزن و (چیرکوف) کونسولی روس لە شاری خو، پشتیوانیان لە عەبدو رەزاق دە کرد. هەر واه

عبدو رهزاق بهدرخان (کۆمهله‌ی فیرونی (: جیهاندانی) له شاری خو، له ۱۹۱۳ز - دامه زرانده زۆریه دهوله‌مه ندو سه‌رانی کورد، چونه نیو کۆمهله، بوینه کهسانی وه کو سه‌ییدهای نه‌هری، سه‌عید به‌گ، موسا به‌گی سه‌روکی خیللی کورجیکان و شوکراغای گرافی و زور که‌سیش یارمه‌تی مالیان به‌کۆمهله‌ کردوه و کهسانی وه ک شێخ عبده‌وسه‌لام بارزانی و مورته‌زاقولی خان، سه‌رداری ماکو، پشتیوانیان له (کۆمهله‌ی جیهاندانی) کردوه و کۆمهله‌ گوروتنی فره‌ی په‌یدا کردبو. عبده‌و رهزاق بهدرخان هه‌رواله سالی ۱۹۱۳ز - داوای له روسیه کرد، تا (ئۆریلی) بنیته کوردستان، تارێمان و واژه‌نامه یه‌کی کوردی، دابنی و وێژه و وه‌یژه‌وانی روس بکاته کوردی، کۆمهله‌ له‌سه‌ره‌ تای ۱۹۱۳ز - له شاری خو‌فیرگه‌ یه‌کی، سازدا، که به‌ره‌سمی و ئاهه‌نگیکی گه‌وره‌ له ۲۳ ته‌شرینی یه‌که‌م به‌ ئاماده‌ بونی که سایه‌تی گه‌لی له کوردو روسه‌کان، زه‌نگی چونه سه‌ر که‌لاسی ده‌رس، لیدرا. هه‌لسورینه‌ری فیرگه‌و عبده‌و رهزاق بهدرخان و سمکۆی مه‌زن به‌و بوته‌وه قسه‌یان کرد، عبده‌و رهزاق له‌باره‌ی پیدا و یسته‌یه‌کانی ئه‌و فیرگه‌، قسه‌ی کرد، به‌لام سمکۆی مه‌زن سپاسی له‌ده‌وله‌تی روسی کرد. که بو‌سازدانی ئه‌و فیرگه‌، پشتیوانی له نه‌ته‌وه‌ی کورد، کردوه و سمکۆی مه‌زن، راسپێردراوه تازه‌کات و یارمه‌تی بو‌به‌رنامه‌کانی ئه‌و فیرگه‌، کوردیه، کۆبکاته‌وه. ژماره‌ی خوینده‌ وانان له‌وکاته‌دا (۲۹) منال و میرمنال‌بون و به‌زمانی شیرینی کوردی ده‌رسیان خویندوه، که به‌ئه‌لف و بیی کوردی له‌سه‌ر بنه‌ره‌تی ئه‌لف و بیی روسی، دانرابوو. دارتاشی خه‌یاتی و درومان، ئاسنگه‌ری، بیرکاری، وه... ده‌خویندرا دیاره‌که‌ره‌سته‌ی پیدا و یسته‌یش بو‌فیر کردن سازدرا بو. میژوو، جوغرافیا و زمان و ئه‌ده‌بی کوردی فیری خوینده‌ واران، ده‌کراو ده‌رسی فیرکردنی زمانی روسیه، ده‌وترا. له‌حه‌وشه‌ی فیرگه‌، که دا، نه‌خوشخانه و ده‌رمانخانه یه‌کیش سازدرا بو، که مرو‌فیککی روسی کوردی زان، سه‌رپه‌ره‌ستی ده‌کردن و (چیرکوف) داوای له‌روسیه کردبو تاله‌ ناوچه‌ کوردنشینه‌کانی دیکه‌، فیرگه‌ بو‌خویندن دابنری و موعه‌لیم و فیرکار فیربکری تا باش بتوانن ده‌رس بیژن و بوته‌وه‌یش لاوانی کوردی بچنه‌یه‌ریفان. حوکومه‌تی ئیران و عوسمانی به‌جوته، ده‌سیان کرد، به‌چاورا داخستن و ده‌یان‌وت:

عەبدو رەزاق و سمکو، دەیانەوی کورد، بکەنە مەسیحی و لەئیسلام وەریان گێرن و لەم لایشەو بو فریودانی کورد، بەدرو، عوسمانی رای دە گە یاند پارە و دراویکی فرە ی تەرخان کردووە کە دە یەوی فیرگە و فیرانکووی کوردی لە ناوچە ی وان و... سازدەدا. (کولرشتین) کونسولی ئەلمان لەشاری موصل، رای گە یاند، کە ئەلمان لە دامەزراندنی فیرگە ی کوردی لە ناوچە کوردنشینە کانی عوسمانی پشتیوانی دە کا. نە ک لەوانە ی کە بە پشتیوانی روس دامەزراون و بە لژیکیش ھەروا دوژمنی دە کرد لەدا مەرزاندنی فیرگە ی کوردی و لەریگای کونسولگەری یە کانیەو، بە کوردانیان، رادە گە یاند، زە کات و یار مەتی بە و فیرگانە، نە دەن کە روس دایناو. فرە زودەر کەوت کە عوسمانی و ئەلمان لە سازدانی فیرگە و فیرانکو، بونە تەو ی کورد، درویان کردووە و نایانەو یی خزمەتی وابە کورد، بکەن، بە داخەو، نا کوکی لە نیوان عەبدو رەزاق بەدرخان و سمکو ی مەزن، سەری ھەلدا، سمکو ی مەزن، لای وابو، ئەو پۆل و دراوہ کوکراو، دە بی. بو پەرەدان بە فیرگە و خویندەواری خەرج بکری و عەبدو رەزاقیش دە یویست لە کزی و کە نەفتی عوسمانی کە لک وە ر بگری و پۆل و دراوہ کوکراوہ کان بو سازدانی ھیری شەروانی چە کداری کورد، خەرج بکاو بە گز عوسمانیدا بچی و دە و لەتی کوردی سازبدا، دیارە بارو دوخی شەری یە کەمی ناو گە لانیش نەخشی لەو نا کوکیە ی کوردا، ھە بوو. دوای ئالوز بونی نیوان ئەو دورابەرە، عەبدو رەزاق چوووە پەتروسبورگ و داوای پشتیوانی کردن لە روسیە کرد، تا بتوانی کارە سیاسە کانی بە ئەنجام بگە یینی، بە لام روسیە پشتیگری نە کردو عەبدو رەزاق تا سەرە تایی جەنگی یە کەمی نیوگە لانی لە پەتروسبورگ، ماو لەوی چاوی بەروژھە لاتناسانی وە کو (ن، ی، مار) و (ئوریلی) کەوت و لە بابەت خویندن بە کوردی و پپۆندی نیوان کوردو روسیە، قسە ی لە گەلدا کردن و ئەو بو روسیە لە پەتروسبورگ خویندگە ی بو پەرەدان بە زمان و ئە دە بی کوردی، دامەرزاندو ئویلی بوو ماموستای و لە پاشان ھەرلەو شارە بەشی خویندن بە زمان و ئە دە بی کوردی، کرایەو. بە داخستنی فیرگە ی کوردی لەشاری خو، عەبدو رەزاق بەدرخان لە ۲۵ شوباتی ۱۹۱۵ز - ۲ پێشینیازی دابە روسیە - ۱ - سازدانی ئەلف و بیی کوردی لە سەر بنەمای،

زمانی روس، که دیاره پیتی روسی یارمه تی به خوینده وارانێ کورد، ده داتا ئاسان به زمانی روسی و فرههنگی روسیه، ناسیاوین - دوهم پیشنیاژی شی ئه وه بو تا (ئوریلیلی) بنیرنه کوردستان، تائهلف و بی کوردی و واژه نامه یه کی کوردی، دابنی و زمان و ته ده بی روس بکریته کوردی و ته و ٢ پیشنیازه له بتلیس، نوسی و دای به کار به ده سانی روس.

دیاره، ده بی بزانی: کومه له ی (جیهاندانی) و فیترگه، کوردی یه که ی، شاری خو، یه کی له و دهس که وته میژووانه بووه، که به بیروه زری عهبدو رەزاق بەدرخان و به هاوکاری سمکۆی مهزن، دامه زراوه و نه خشی گرینگی له بیدار کردنه وه ی کورد، بو کوردایه تی کردن، هه بووه، هه چنده، ته مه ن کورت بون. نه قل له و تاری سه لاح هروری به کورتی سه ر چاوه ی به رو (شه پۆل). دوکتور که مال مه زه ره، ده لی له مه هاباد له ١٩١٤ ز - گو فاریک به ناوی کوردستان له لایه ن میسیونیره ئه لمانیه کان له چاپ دراوه، جاکه وای ٢ گو فاریک، به ناوی کوردستان ١ به هو ی عهبدو رەزاق بەدرخان و هاوکاری سمکۆی مه زن و چیرکۆف له خو له چاپ دراوه و دوهم ٢) گو فاریک کوردستان که له مه هاباد به هو ی میسیونیره ئه لمانی یه کان له چاپ دراوه و هه روا روژنامه ی کورد که له ١٣٤٠ مانگی له ورمی به خه رجی سمکۆ و به یارمه تی عه للامه، ماموستامه لا محمه د قزلجی چاپ کراوه. برونه گو فاریک گره ی کوردستان به زمانی کوردی که یه که م ژماره ی له ١/٣/١٩٨١ ز - له تاران، به سه رنوسه ری و به ر پرسی (شه پۆل) له تاران تا ٩ ژماره ی لی چاپ کراوه.

به درخانیا ن، به درخان پاشا که له ١٢٢٧ له ته مه نی ١٨ سالی دا بو ته پاشای جزیر و بوتان و له ١٢٣٢ دا که هیژی فره ی سه ند، ده سی کرد به کیه تی کردنی نه ته وه ی کورد و کوردایه تی، ده کرد، که به جوانی باسما ن کردوه.

- میر عیزه دین شییر، برازای به درخان پاشا که سپاسالاری جهنگی به درخان، پاشا بو و فریوی تورکی عوسمانی خواردو خه یانه تی به مامی کردو بووه هو ی تیشکانی به درخان پاشا و دوایی راپه ری و بووه حاکی بوتان و بو ماوه یه ک سه ره خوژیا، تاله سالی ١٢٧١ مانگی عوسمانی شه ری پیی فروشت و به قول به ست زیندانی کراوله پاشان

عهفوی بۆده رچوو به ناوی میری میران کرایه حاکمی ناوچهی (یانیه) له ولاتی ئالبانی و لهسالی ۱۲۲۸۴ لهوی مرد. له ۱۲۹۴ مانگیدا، له نیوان روس و عوسمانیدا بوبه شه، دهولهتی عوسمانی، تکای له عوسمان پاشا و کهنعان پاشا، کورانی بهدرخان پاشا کرد، تا له شهزبه دژی روس یارمهتی عوسمانی بدهن و تهوانیش تهوهیان به دهرفتهتی باش زانی و دوای راو تهگیر له گهل ژماری له تهفسهران و سهرانی کورد، به کیان گرت و لهسالی ۱۲۹۷ بودامه رزاندنی حوکومهتی ئازاد و سهه به خوئی کوردستان خوین گه یاندهوه جزیره و کوردستانی سهه به خوین، راگه یاندو تا جوله میرگ، ئامید، زاخو، ماردین و نهسپین - یان هینایه، بن فهرومانی خوین و چهن جار هیرشی تورکی عوسمانیان، بهر په رچ دایه وه و عوسمان پاشا تاجی پشایی له سههراو له بان میمهبری مزگه و تانه وه خوتبهی به ناو ده خویندرا، تیشکانی یه یتا په تپای عوسمانی و په ره گرتنی دهسه لآت و هیر عوسمان پشای بهدرخانی، پشوی له سولتان ته ولحه مید (- ۱۲۹۳ و خهلع ۱۳۲۷ مانگی) ساند بوو له وانه بو، دیتی بکا، به ناچار سههری بو کوردان چه مانده وه و دهستوری دازیندانیانی بهدرخانی و دوست و ئاشنایان، ئازاد بکرین و درگای ئاشتی و سازانی کرده وه وله ریگای نامه نوسین و ههرواله ریگای تهو بهدرخانیانهی که له تهسته مبول ده ژیان، عوسمان پشایان و الیکرد تابجیته تهسته مبول ههه چه نه عوسمان پشای بهدرخانیان دلی ریی نه ده دا، بجیته تهوی و لای و ابو فرو فیلی لیده کهن تاییخه نه داو، به لام سههه نهجام له گهل کهنعان پشای برای چونه تهسته مبول و دوای ماوه یه کت و تووویژ، ههردو کیان به قول بهستی خرانه زیندان و له پاشان ئازادکران و له تهسته مبول دهس به سهه و له بن چاوه دیریدا بون. حوسپن پاشا بهدرخانی برای عوسمان پاشا و کوری بهدرخان پاشا فره خزمهتی به برای خوئی له حوکومهت داریدا ته نهجام دا.

مستهفا پاشا بهدرخانی یه کی دیکه له کورانی بهدرخان پاشا، به پلهی میرمیران و بیگلهر بهگی له ناوچه جیاجیاکانی عوسمانی کاری کرده، تاله ۱۳۱۵ مانگی وهفاتی کرده وه به زمانی فارسی، کوردی، عهری و تورکی قسهی کرده وه پیاوی چاک و زانو دیندار بووه. - نهجیب محمه د پاشا بهدرخانی یه کی تر له کورانی بهدرخان پاشا که له

سالی ۱۳۰۲ پلەي میری میرانی پیدراوه و فرە خزمەتی کردو، تا له ۱۳۱۵ له تەرابولس، وەفاتی کردو. عەبدو رەزاق بەدرخان کوری محەمەد نەجیب خان کە له ۱۳۳۴ بە دەس تورکان شەهید کراوه و لەم کتیبەدا بە جوانی باسمان کردو. - میقداد بە گک بەدرخانی کوری میدحەت بە گک و نەوێ بەدرخان پاشاکە مرویی زاناودلۆسۆزی کوردو کوردستان بوو روژنامەي کوردستانی بلاو کردوئەو و لەبانی بەدرخان پاشا ناسراوه. - ئەمین عالی بەدرخان کە له سالی ۱۳۰۶ لە گەل میدحەت بە گکی برای هیژی فرەیان لە کوردانی ئازا و بویرو سەرانی کورد، لە دەوری خوێان کو کردووه تا بو دابین کردنی مافی رهوای، نەتەوێ کورد، بەرە نگاری حوکومەتی زالمی عوسمانی ببنهوه، کە بە داخهوه، بەرلهوێ خوێان ئاماده بکەن، تورکی عوسمانی هیژی کردو سەریان و سپای کوردیان تیشکاند و ئەمین عالی و میدحەت بە گکی بەدرخانیاں قول بەست کرد، ئەمین عالی یە کەمین حیزبی سیاسی کوردی له سالی ۱۳۲۸ مانگی له ئەستەمبول دا مەزاند بوو کە سانی وه کو فەریق شەریف پاشا، زولکیفل پاشا، شیخ عەبدو لقادر بن شیخ عوبە یدبلای نە هری شاهی شەمزینی له و حیزبە دابون. - ئەمیر سوریا بە گکی بەدرخانی کوری ئەمین عالی کە مرویی زانا و دوربین و کارزان بووه، دوای راگە یاندنی مەشروته له تورکیه، له شاری ئەستەمبول خەریکی چاپ و بلاو کردنەوێ روژنامە بە زمانی کوردی بوو.

- میرجە لادەت بەدرخانی کوری ئەمین عالی بەدرخان له ۲۶ نیسانی ۱۸۹۷ز و ۱۳۱۰ مانگی له ئەستەمبول له دایک بووه و تاوه رگرتنی لیسانسی حقوق و ماف دەرسی خویندووه، کە دوای دەس بە کاربونی مستەفاگەمال له تورکیه، بەرە و میسر خوێ دەرباز کردووه و کامران بەدرخان چۆتە ئەلمان و دوای ماوه یە ک جەلادەت بەدرخانی برایشی چۆتە لای ئەو. ئەو سەرده مانەدا، راپەڕینی شیخ سەعید پیران له کوردستان پەرهی سەندووه و ئەو جۆتە برایه له ئوروپاوه، خوێ دە گە ییننەوه کوردستان و دەس دە کەن بەسپاخر کردنەوێ کوردو دوای تیشکانی ئەو راپەڕینه، ئەو دووبرایه ناچار خوێان شارده وهو جەلادەت له ۳۰ ئوتی ۱۹۳۰ز خوێ گە یانده سوربه و تااخر تەمەن لهوێ

بەهەژاری دەژیا و روزنامە ی روناھی وینەدارو «هاوار» ی بەزمانی کوردی بلاو دە کردوو، جەلادەت بەدرخان زمانی کوردی، عەرەبی، تورکی، ئەلمانی، فەرانسەوی، ئینگلیسی و روسی باش دەزانی و لەبارە ی کورد و کوردستان بە زمانانە، شتی نوسیو و بلاوی کردووتوو و لە سالی کانی ۱۹۳۴ و ۱۹۳۶ ز. لە دیمەشق لە هونە رستانی سەنەتی، بەزمانی فەرانسەوی تەدریسی کردوو و ماموستا بوو و لە سالی ۱۹۳۹ ز. لە کۆمپانی ریچ کاری کردوو، سەرەنجام لە ۱۵ تەموزی سالی ۱۹۵۱ ز. و ۱۳۷۱ مانگی دوای ۲۱ سال خزمەت کردن و ژیان لە سوریه، وەفاتی کردوو. - باسی دوکتور کامران بەدرخانیش بەجیا هەر لەم کتیبەدا کراو (سەرچاوو ئەماراتی کورد، ئەمین زەکی، میژو، دوکتور که مال مەزھەر و...).

EBDURRIZAQ BEDIRXAN

تازیانی بوختی

حاکمانی تازیان که له هۆزی بوختی کوردن ئەم خانە دانی تازیانە پیته ختیان له شاری جەزیرە ی عومەر-ی کوری عەبدو لەعزیز کوردی بەردە قیتی (بەر قەعید) بوو. شاری جەزیرە له که ناری ئاوی دەجلە، سازدراو و ناوچە گەلی فرە ی هەبە، وە کو ناوچە ی «گورگیل، فنیک، تەنزە، بادان، تورو نەروخ» فەرمانرە وایانی جزیرە دە چنە وە سەر هالیدی (خالیدی) و دین و ئاینی بە کتا پەرستیشیان هەبوو و خاکی بوټان، جزیرە و بوټان هەر له ناوی هۆزی گەورە ی کهو ناری بوختی، بوختی گیراوە. دیارە ئیستا خەلکی ئەوناو موسولمان و زاتی وە کو عارفی رەببانی مەلانی هەمەد جزیر-ی یان له نیو خویاندا، پیگە یاندووە که جیی فەخر و شانازی یە، بوټە تەووە کورد. یە که مین حاکمی موسولمانی جزیرە سلیمانی بوختی بن خالید-ە که بە بنیاتنەری حوکومەتی بوختی عەزیزان (تازیان) دادە نری ئەم میرە کوردە لە نیو ی ۲ سە دە ی ۷ دە ژیا و ۳ کورۆ بە ناوی حاجی بەدر. میر عەبدو لەعزیز و میر ئەبدال، هەبوو و میر عەبدو لەعزیز له جیی باوکی بوو تە حاکمی جزیرە، میر حاجی بەدر له ناوچە ی گورگیل و میر ئەبدالیش له فنیک حوکومەتیان گرتو تە دەس. میر عەبدو لەعزیز بن سلیمان بوختی تا سالی ۶۸۰ مانگی له سەر حوکم بوو و فرە میزان و مرویانە له گەل خەلک هەلە ستاودا دە نیشت. ئەم میرە - ۲ کورۆ به ناوی سەیفە دین و مەجدە دین هەبوو. که سەیفە دین له جزیرە له جیی باوکی دانیش، بەلام فرە زو، مەرگ یە خە ی گرت و مەجدە دین-ی برای بوو جیی نشین، مەجدە دین بوختی عەزیزان، پیاوانە دەسی کرد بە ئاوە دانی و دا بین کردنی ژیا نی پرله خیر و خوشی بوخەلکی و لەو پەری شکو و مرو فانیدا خزمەتی کرد و سەرەنجام له ۷۲۰ مانگی وە فاتی کرد و میر عیسای کوری بوو حاکم له جزیرە و فرە، بوټا ئاوە دانی و دا بین کردنی ژیا نی پروتەژی له خیر و بەرە کەت بوخەلکی کوشتا و له نیو خەلکدا فرە بەرێژ و خوشە ویست بوو سەرەنجام له ۷۴۰ مانگی وە فاتی کرد و میر بە درە دین-ی کوری له جزیرە بوو جی نشینی باوکی و شەرە فنامە دە لی: فرە خو و ئاکار

چاک بووہ و دواى ماوہ يہ ک حوکومت کردن، له سالی ۷۵۵ مانگی وه فاتی کردوہ. کورہ که ی به ناوی ثمیر ته بدال عهزیزان له جزیره له جیبی باوکی بووہ ته، حاکم، ثمیرش مروقی چاک بووہ و له سالی ۷۸۰ مانگی وه فاتی کردو ثمیر عینزدین عهزیزان - ی کوری له جزیر بووہ حاکم و ثمیرش له حاکمانی گه وره ی جزیره بووہ، جاکاتی ته یموره شه له، به غای گرت، له و پوه هی رشی برده سهر ته کریت و ویرانی کردو هی رشی کرده سهر ناوچه ی ماردین، ثمیر عیژه دین عهزیزان خوئی له گهل به کخست، به لام سهره انجام ته یموره شه له، هی رشی برده سهر جزیر و تالانی کردو ناچار له نیو هوژی ئه روخی، خوئی شارده وه، تاله سالی ۸۳۰ مانگی له گوشه گیریدا، وه فاتی کرد، جادواى ئه و کورہ ئه و کورہ که ی ثمیر ته بدالی دوهم - ی عهزیزان، خهلکی جزیره ئه میان له جیبی باوکی کرده، حاکم، به لام فرزو له تافی گه نجی دامرد، ئه وسا ئه میر ئیبراهیم کوری تری ته میر عیژه دین عهزیزان کرایه حاکمی جزیره، که ثمیرش فرزو مردو ۳ کوری به ناوی میرشهره ف، میربه درو کاک محمه د، هه بووہ، ثمیرشهره فی کوری له سالی ۸۵۰ مانگی، کرایه حاکمی جزیره و دواى ده سال حوکومت کردن وه فاتی کردو ثمیر به دری برای بووہ حاکم و ثمیرش له سالی ۸۷۵ مانگی وه فاتی کردوہ و ۳ کوری به ناوی میرشهره ف، میرمحمه د و شاعلی به گ، هه بووہ، جادواى مردنی ثمیر به در - ی عهزیزان، براکھی دیکھی به ناوی ئه میرکاک محمه د عهزیزان، کرایه حاکمی جزیره، که له زه مانی ئه مدا حسه ن ئاق قویونلو که له ۸۸۲ مانگی دا مردوہ، هی رشی کردو ته، سهر ئه و ناوچه و خاکی بن دس کاک محمه د - ی داگیرو ویران کردوہ و خهلکی زوری کوشتووه و کاک محمه د و برازاکانی (:میرمحمه د و شاعلی به گ) به دیلی گیراون و بو ماوه یه ک چهلہ بی ناوی له لایه ن حسه ن ئاق قویونلو، کراوہ ته، حاکمی جزیره. ثمیرشهره فی دوهم کوری میربه دری عهزیزان که خوئی شارده بووہ له سالی ۹۲۰ مانگی که حاکمانی ئاق قویونلو، دوايان براوتیا چون، میرشهره فی دوهم خوئی گه یانده وه جزیره و هه مو سهرانی هوژو ئه میرانی بوختی کو کرده وه و قسه ی بو کردن و خهلکه که ی دلخوش کرد و دواى سالیانی دهر به دری سهره انجام کراوہ حاکمی جزیره و سهر و

سامانی فرہ باشی بہ جزیرہ داوڑیانی باش و پرلہ خیر و بہرہ کہ تی بو خہ لکی دابین کردو کاک محمہد و برازا کانیشی لہ کوٹ و بہندی تورکہ رہشہ (ثاق قویونلو) رزکاریان ببو، گہرانہ وہ لای میرشہرہ فی دوہم لہ جزیرہ۔ شائیسماعیل سہ فہوی کہ لہ (۹۰۷ لہ بان تہخت دانیشٹ و لہ ۹۳۰ مرد) لہ کاتی دہسہ لاتا، چہ ندین جار ہیترشی کردو تہ سہر جزیرہ، بہ لآم بہ دہسی پرہیزی میرشہرہ فی دوہم، تیشکاوہ و میرشہرہ ف تا مردنی لہ سالی ۹۲۵ مانگی فرہ میرانہ و شیرانہ، ژیاوہ و خزمہ تی بہ خہ لک کردوہ و ۴ کوری بہ ناوی (بہ در بہ گ، ناسر بہ گ، کاک محمہد یا میر محمہد) ہہ بوہ۔ دوای و ہفاتی میرشہرہ ف، خہ لکی جزیرہ و ہہروا ہوزو تایفہی بوتانی، شاعہ لی بہ گ، برای میرشہرہ ف، یان، کردہ حاکم و سہ رداری خویمان لہ جزیرہ و ناوچہ ی (فنیکن) یشیان، دادہس میر محمہد۔ ی برای۔ شاعہ لی بہ گ، دوای ماوہ یہ ک لہ گہل ژماری لہ سہرانی کوردی ناوچہ کانی تر، چونہ لای شائیسماعیل، سہ فہوی، کہ چی ہہرگہ یشتنہ ٹہوی قرلباشان ہہ موینی بہ قول بہ ست زیندانی کرد۔ بہ لآم بہریشوہ دان نازاد کران و گہرانہ وہ نیشتمانی کوردہ واری و سہر مال و حالی خویمان، شاعہ لی بہ گ پاش ماوہ یہ ک لہ گہل میرشہرہ فخانہ بدلیسی، چونہ لای سولتان سہلیم (۹۱۹-۹۲۶ مانگی) و فرہ ریژ و حورمہ تیان لی ترا و ٹیتر بہ دلنباہی گہرانہ وہ و دہسیان کرد بہ خزمہت کردن بہ خہ لک و حوکومہ تہ کہ ی تا سالی ۹۵۰ مانگی بہ رده وام بوو، جادوای شاعہ لی بہ گ بہ در بہ گی کوری کہ بہ بہدری ۳ ناو دارہ کرایہ حاکمی جزیرہ و فرہ ناوہ دانی و خیر و بہرہ کہ تی بو خہ لک دابین کرد و خزمہ تیشی بہ سولتان سلیمانی عوسمانی (۹۲۶-۹۷۴ مانگی) کرد و لہ زور بہ ی سہ فہرہ کان لہ گہل ٹہو سولتانہ دا بووہ و فرہ زیردار بووہ۔ بہ در بہ گ فرہ ریژی بو زانایانی دینی و ٹہہلی قہلہم داناوہ و ژیانی ٹہوانی فرہ جوان دابین کردوہ و لہ سہ رده می ٹہوا، زانایانی و ہ کو (مہولانا محمہد بہر قہلعی، مہولانا ٹہبوبہ کر، مہولانا حہسہن سورچی، مہولانا سہبید عہلی و مہولانا زہینہ دین بہبی) ہہ بون کہ ہہ مویان ٹہستیرہ یی پر نور بون لہ عیلم و فہلسفہ و حکمہت و زانینہ کانی ٹیسلامی و ٹہلیفات پرنرخیشیان ہہ یہ۔ بہ در بہ گ۔ ی سیوہ می عہزیزان لہ ۹۷۰ مانگی و ہفاتی کردوہ۔

جادوای مردنی بەدر بە گت کورە کە ی بە ناوی میرمحەمەد عەزیزان کراوەتە، حاکیمی جزیرە کە بە داخەووە بە راوە ژوی باوکی فرە تەماعکار و پۆل و دراو، خوشە و بست بووە و خوێی لە پۆل و مال و دراو مەکر دوای ۷ سال حوکومەت لە شەری قەزبان کۆژراو سولتان محەمەدی کوری لە جیبی ئەو کرایە حاکیمی جزیرە، ئەم کورە میر مندال بووە، لەو، دەچی ناوی تری بویی، بە لām خەلکی بە ناوی باوکی، کۆژراوە کە ی بانگیان کردیی. دایکی ئەم کورە کچی مەلیک محەمەد بن مەلیک خەلیل حەسەن کیف و ئافەرەتی لە کارزان و پەرەقل و ژیر و پرمشور و بەراو تەگبیر بووە کە فرە بو بارهیتان و پەرەو رده کردنی کوران و کچانی خوێ کوشاوە و کچە کانی خوێ لە ئەمیر ناسر و میر شەرەف، کورانی خان ئەودال، مارە کردووە و ئیدارە ی جزیرە ی بەو پتە ی کاتی داوە تە دەس ئەوان و لە هەل و مەر جیکدا، کورە کە ی لە گەل خۆیدا هەلگرتوووە و چونە تە ئەستەمبول، لای سولتان مرادخانی عوسمانی و دیاریی باشی پێداوە و فەرمانی حوکومەتی جزیرە ی بو سولتان محەمەد ی کوری خوێ بە فەر می وەر گرتوووە، کە بە داخەووە، ئەوشیرە ژنە دوای ۵ سال وەفاتی کردووە و کورە کە یشی، دوای دایکی فرە ی نە خایاند کە لە سالی ۹۸۷ مانگی مرد. جادوای سولتان محەمەد ی عەزیزان، ناصر بە گت عەزیزان، کوری شاعەلی بە گت کرایە حاکیمی جزیرە و لە بەرا، ناوچە کانی (تورو هەیتەم) ی سەر بە جزیری بە دەس بووناسر بە گیش، دوای ۲ سال مرد و کورە کە ی، کە ناوی خان ئەبدال بوو، لە جیبی باوکی دانیشت و هیمان ئەو ئەندە ی حوکومەت نە کردبو و کۆژرا و ۷ کوری بەم ناوانە (میر ناسر، میر شەرەف، میر محەمەد، شاعەلی، میر سەیفەدین، میر عیژەدین و میر ئەبدال) لیبی بە جیما بوو.

جادوای خان ئەبدال، ناسر، کورە گەورە کە ی بووە حاکیم بە لām لە تافی لاویدا لە سالی ۹۹۱ مانگی بە ناکامی، مرد و دوای ئەو میر عەزیز کوری کاک محەمەد بووە تە حاکیمی جزیرە، بە لām کورانی خان ئەبدال بە دژی راوەستان، تالە سالی ۹۹۹ لە لایەن حوکومەتی عوسمانی لە کار لادراو میر محەمەد بن خان ئەبدال لە جیبی دانرا. میر محەمەد ی عەزیزان کوری میر ئەبدال دوای ماوە یی کەم، تی گە یی کە خەلکی فرە تر

پیان خوشہ میرشہرہ فی برای بیٹہ حاکم و ٹہویش ناچار حوکومہ تی جزیرہ ی، دایہ دہس
میرشہرہ فی برایکہ ی و خویشی لہ لایہن عوسمانیہ وہ کرایہ حاکمی حہسہن کیف.
میرشہرہ فی عہزیزان، کوری خان ٹہبدال مروفی شہریف و لہ کارزان و دادگہرو دلّسوز
بوو فرہ کوّمہ گی بہہہ ژاران و نہ داران دہ کرد و ہاوسہر دہمی میرشہرہ فخان، دانہری
شہرہ فناہہ بووہ و میرشہرہ فخان لہ شہرہ فناہہ دا فرہ دلّپہ سہند، قسہ ی لہ چاکی و ٹاکار
چاکی میرشہرہ فی کوری ٹہبدال کردوہ، ٹیتردوای میرشہرہ ف لہ جزیرہ دا تاروژگاری
بہدرخانیاں، ٹاگارداری یہ کی ٹہوتولہ دہسانیہ، بہ لآم دوای بہدرخانیاں دوبارہ ہہرلہ
حاکمانی نازیران میرو حاکم بہیدابون و لہ جزیرہ حوکومہ تیان کردوہ (برواننہ شہرہ فناہہ
بہ کورتی و کوردو کوردستان، ٹہمین زہ کی).

بدلیسی ئەمیر شەره فخان

بدلیسی، ئەمیر شەره فخان (زیقە قیدەیی ۱۰۱۲-۹۴۹-مانگی و فەورەیی) یە
 ۱۵۴۳-۱۶۰۳ز)، سەرۆکی عەشیرەتی روژەکی، کە یەکی بوو لە ئەمیران و والیانی
 دەسگای صفەوی و عوسمانی و نوسەری کتییی شەره فنامە یە، کە گرینگترین سەر چاوە یە
 بوئاسینی ئەو نوسەرە کوردە، فارسی نوسە، میژو زانەیی کوردو کوردستان، کە خوئی لە
 ئاخیری بەشی یە کەمی ئەم کتیبە دا لەبەت خوێوە و هیناویەتی: ئەمیر شەمسەدین؛ باوکی
 شەره فخان سەرۆکی هۆزی روژەکی و لەبەنە مالهێ خانەدانی ناوداری نەتەوێ
 کورد - ە، کە حاکی بدلیس بوو (سورەیا، ۱۳۸/۳) بدلیس کە لە غەربی دەریاچەیی
 وان دایە، لە روژگاری شاتیەماسب صفەوی، کە و تە بن دەس تورکی عوسمانی و ئەمیر
 شەمسەدین، هاتە ولاتی ئێران و شاتیەماسب سەراب و چەن شوینی تری پێ سپاردولە
 پاشان ناردیە سەر مەراغە و سەر دە میکیش دەماوەندی پێدا و لە نیزیکی شاری قوم (گۆم:
 گۆمی خوئی) دامە رزاو و بارگە و بنەیی داناو و شاتیەماسب داھاتی جەھرود،
 گریھرو دوو فەراھانی عیراقی بە موچە پێداو (نەفیس، «تاریخچە»، ۳۶؛ ریبو، ۱/۲۰۸) و
 ھەر لەوێ لە گەل کچی ئەمیرخان موصلو کە لە ئەمیرانی بایندە ریان و لە حاکیانی
 ئەرزەنجان بو، زەوجی و بونە حەلالی یە کتر و شەره فخان لە گریھرود (قیس: وولکف
 ۲۹۱، کە بە کەرە مرود نوسراو) لە و کچەیی ئەمیرخان موصلو لە داکیک بوو، ئەو تا ۹
 سالی لەوێ ژیاو و لە گەل تاکە تاکە قازیانی گریھرود کە لە زاناو مەزنە کانی ئەو ناوچە
 داھاتە ژمار، هاتوچوو دوستانەتی و نیزیکی ھەبوو (بدلیسی، ۱/۵۷۵-۵۷۶)، ئەمیر
 شەمسەدین بدلیسی زۆربەیی کاتی لە زوزان و گەرمە سێران لە خزمەت شادا رای دە
 بوارد، نیزیکی سەدو پەنجاکەس لە روژکیان چونەتە ریزی پاسە وانان و پارێزەرە،
 گەورە کان و نۆبە چبە خاوەن پایە کان. دولەوانە کە شیخ ئەمیر بلباسی و دە دە بەگی قە
 والیسی بون پلەیی بەرزی سەر لقایە تیان درایە و بەو پلە سەر فراز کران. شاتیەماسب کاری

فرە گرینگى بە میرشە مسەدین بدلیسی سپاردوه؛ بووینە بە سەرداری سپایی ناردیه سەر ئەرجیس که ئەو شارەى گرت و بە سەر تورکی عوسمانیدا زال بوو. شاتیهماسب بوئەوهی منالان و روڵە کانی ئەمیران و گەورە کان زیاتر تووگر بە صفەوی بکاو باش پەروە رده بکریڻ و باش فیڤین و چاک بارین، دەى بردنە دەربار و فیڤی خویندنی دە کردن و باری دە هیڤان، جاھەر لەو سوئنگەو، شەرە فخان لە ۹ سالیەووە تا ۱۲ سالی لە حەرەمی تاییەت بەشا، دەژیا، تاباوی لە کار که نارەى گرت و شاہ تە قازای کوردان، شەرە فخانێ کردە سەر وک و ئەمیری خێلی روژە کی و حوکومەتی (سالیان و مەحموداوا) که ناوچەیی لە تاییە شیروان بو، بەودرا، جا چون ۳ سال دواى ئەووە شیخ ئەمیر بلباسی، سەر پەرسە و پیشکاری، شەرە فخان، وەفاتی کرد، ئەمیر شەرە فخانێ ۱۵ ساله چوو لە شاتیهماسب و لە پاشان بە دەستوری ئەو بە محەمەد بەگی خالی که حاکمی هەمەدان بوو سپێ درا. (هەر ئەو، ۱/۵۷۶-۵۷۷).

دواى ماوہ یە ک، شاتیهماسب تکای لە ئەمیر شەمسەدین بدلیسی کرد، دوبارە بیئەووە سەر وکی هۆزی روژە کی و هەرلە و روہ یشەووە بردیە قەزوین و فرە ریڤ و حورمەتی گرت و حوکومەتی گریهروود و قوم (:گۆم) یشی پێدا، بەلام شەمسەدین دوبارە دواى ماوہ یە ک دەسی لە و حوکومەتە بەردا و سەر وک و ئەمیر عەشایری دوبارە خرایە ئەستوی، شەرە فخان، لە کاتی راپە رینی خان ئەحمەد گیلانی والی (بیە) (۹۷۵ مانگی و ۱۵۶۷ ز) شاتیهماسب ئەمیر شەرە فخانێ بدلیسی بە سپایە کەووە ناردە ئەوئ تاگیلان ئارام بکاتەووە و خان ئەحمەد گیلانی دامرکینئ (هەر ئەو ۱/۵۷۸؛ روملو، ۴۴۰) و ئەمیر شەرە فخان فرە مەردانە و شیرانە، خان ئەحمەد گیلانی بە چوکاھیئاو گیلانی ئارام کردە وەو شالە خوشیان شاگە شکه و شادبو (بدلیسی، ۱/۵۷۸-۵۷۹؛ قیس: نەفیسى، تاریخ...، ۱/۳۸۲؛ ئیبراھیمی (شەپۆل) کتیبی زانایانی کورد، (بەزمانی کوردی چاپی ۱۳۷۹ هەتاوی).

نه میر شه ره فخان له گیلان مایه وه و دوای چهن سال له بهر نه وهی کهش و هه وای شیرجه بوو بهو، نه ده سازا، چووه قهزوین لای شا، دیتی به و جوړه ی خوئی ده یه وئی له قهزوین بوئی نالوئی، تکای له ساکرد، بینریته شوئی تر، شاپش چهن ناوچه یه کی له شیروان و قه ققاز بهو و به هوژی روژه کی به خشی (بدلیسی، ۱ / ۵۸۰؛ نه فیسی هه رنه وئی، ئیبراهیمی (شه پوئل) زانایانی کورد هه رنه وئی) به مردنی شایه ماسب، نه ستیره ی به ختی نه میر شه ره فخان له ده رباری صه فه وی روی له وندا بون کرد، له سه ره تاوه شایسماعیل دوهم فره ریژو حورمه تی نه میر شه ره فخان بدلیسی گرت و کردیه هه مه کاره ی غه ربی ئیران، بوئارام کردنه وهی هوژ و تایغه ی کورده کان و لوړه کان. له ولاشه وه بی فه ران و حه سودان، لای شا بویان تی چاندکه ده یه وئی سازاده حوسین میرزا برازای له جیاتی شایسماعیل دابنی، شایسماعیلش به قسه ی نه و شه یتان و شو قاران، هه ندی که سی له دارو ده سه ی نه میر شه ره فخان گرت و سزای دان و نه میر شه ره فخانیشی، دور خسته وه و کردیه حاکی نه خججه وان (بدلیسی، ۱ / ۵۸۰-۵۸۱، ئیبراهیمی): شه پوئل) زانایانی کورد، هه رنه وئی).

په ریشانی ده رباری صه فه وی له روژگاری شایسماعیلی دوهم و محه مه د خوابه نده، بووه هوئا ده رباری عوسمانی، دوای یه کسال و ۴ مانگ حوکمرانی نه میر شه ره فخان بدلیسی له نه خججه واندا، نه و بانگ بکه ن و بیکه نه حاکی بدلیس که له نیو خانه دانی نه میر شه ره فخاندا به شیوه ی میراتی بووه و نه میر شه ره فخان، فره به شادی و به خوشحالی به وه، حوکومه تی بدلیسی گرت ته ده س و له ۹۸۶ مانگی و ۱۵۷۸ز، به ۴۰۰ که سه وه که نیوی له وانه له هوژی خوئی بون، چووه کوردستانی بن ده س عوسمانی و سولتان مرادی سیوه م فره ریژو و حورمه تی گرت، هه مشه به ریژه وه، چاوی لیده کرد. (هه رنه و، ۱ / ۵۸۱-۵۸۲، هه روا؛ سه فا، ۵ / ۱۶۹۳؛ قیس: نه فیسی، «تاریخچه...»، ۳۶، ئیبراهیمی): شه پوئل) زانایانی کورد، هه رنه وئی). له وه به دوا، نه میر شه ره فخان بدلیسی

چەندین جار گە یشتە پلە ی بەرز ی سپایی و پایە ی بەرز ی ولات و بە پاداشی ئە و راژە و خزمە تانە، ناوچە ی موش و... کرایە بەشی لە خاکی بن فەرمانی ئە و. لە ۱۰۰۵ مانگیدا لە کاتی پاشایی محەمەدی سیۆم ئەمیر شەڕە فەخان بدلیسی هەلسورانندی کاروباری بە کردە وە بە ئە بولمە عالی شەمسە دین بەگی کوری خۆی سپارد، هەرچەند هەرخۆی میرو سە روگت بو. ئە و کارە ی بۆیی کرد تا خۆی بە دلگرمی و بی هەرا و هوریا بتوانی خەریکی کاری عیلمی و نوسینی تاریخی کورد و کوردستان، بیی. (بدلیسی، ۵۸۲/۱-۵۸۴)، وە فاتی ئەمیر شەڕە فەخان بە سالی ۱۰۱۲ مانگی داناوە کە سولتان محەمەدی سیۆم مێش هەرلە و سالی دا مردووە (برواننە، برو سە لی، ۷۲/۳). دە سە لاتی خانەدانی شەڕە فەخان تا ئازربایجان و سکه یان بە ناوی خولیداو و خود بە یان بە ناو خویندراو و ۲۲ حاکمیان بە شوین بە کدا هە بوو، شەڕە فنامە، ئە م کتیبە ی ئە و میژوانە کوردە بە ناوی میژوی کوردستان و بە تاریخی نە تە وە ی کوردیش ناو دارو نوسراو (بو ویتە برواننە: ئیلا هیات، ۸۸/۱، ئا تابای، ۷۷۲)، مە بە ستی ئە میر شەڕە فەخان لە نوسینی شەڕە فنامە بۆ ییک هێتانی دە ولە تی کورد و نوسینی میژوی گە لی کورد، بوو، کە میژویی ناواریک و پیک و لە سە ر بە ک بو ئە تە وە کە ی نە نوسرا بوو بە و کارە ی خزمە تی عیلمی فرە گرینگی بە کوردو ئە تە وە ی کورد، کردو و نە تە وە ی کورد مە تباریە تی (: شە پۆل). لە نیوان نوسراو گە لی کە لە میژوی سە ر زنجیرە ی حاکمان و پاشایانی ناواری گە لی کورد، دانراون و نوسراون و زمارە یشیان کە م نیە (برواننە: حاجی خەلیفە، ۲۸۲/۱) شەڕە فنامە کە بە فارسی دانراو، لە بابەت پاشاکانی نە تە وە ی کورد، ئە میران و حاکمانی کورد و کوردستان بە دورو درێژی، هەروا لە بابەت پاشایانی صە فە و ی کورد، زاده و عوسمانی بە کورتی، قسە ی کردو وە و نوسیویتی (بروسە لی، هەر ئە و ی) شەڕە فنامە دارای دو بە شی بنەرە تی یە، کە یە کە میان دوا ی سە رە تا، داگری ۴ صە حیفە یە لە میژوی پاشایانی کورد، والیان، ئە میران و خانە دانە ناو دار و ناناواری

کوردستان بەرە گەز کوردی ناوچە کانی دیکە، کە صەحیفە ی چوارە میان، تاییبە تەبە ئەمیران و حاکمانی بدلیسی و لە ئاخەرە کە یشیدا ژیناوەری نوسەر خوئی و هەندی لە بابەت باوکی یەو، نوسیویەتی و لە ئاخەر ئەم بەشە داگونجانندیوەتی.

وولکف بوێه کە مجار سەرنجی شەرە فنامە ی داو و لە و تارێ هەندی کورت بەلام پچر پچر رافە یە کی لە سەر نوسخە ی مۆزە خانە ی ئاسیاسی ئاکادیمی عولومی سین پترزبورگ نوسی و لە ویدا ژیناوەری ئەمیر شەرە فخان بدلیسی لە گەل شی کردنەو و رون کردنەو، لە بابەت بەشە کان، کژە کان و کتیبە کە ی هیناوە و ناوی خانە دانە کان، سەرزنجیرە کان و ناوی جیی و شوینە کانی بە ئیمیلای عەرە بی و فەرانسەوی نوسیو (وولکف ۲۹۸-۲۹۱). دوای چەند دەیه، زیرنوف zernof، ۷۰۷ لە سالە کانی ۱۲۷۶-۱۲۷۸ مانگی و ۱۸۶۰ و ۱۸۶۲ ز- شەرە فنامە ی لە ۲ بەرگدا لاسین پترزبورگ بلاو کردەو (برواننە: ئیدواردز، ۶۶۱؛ هەر و، ئارییری، ۴۸۲/ (۱۱۴)).

شەرە فنامە لە روی دەقی فارسی یە کە یەو، چەن سال دوای ئەو لە ۱۸۶۸-۱۸۷۵ ز- بە قەلەم (: نوسینگ) ی شارموا charmoy وە رگە راو تەسەر زمانی فەرانسە وی و لە ۲ بەرگدا لە سین پترزبورگ بلاو کراو تەو (ئارییری، هەر ئەوی، ئیدواردز، ۶۶۲-۶۶۱). لەم کتیبە بە تورکیش وە رگە راو یە ک هە یە (بروسەلی، هەر، ئەوی). شەمعی لە ۱۰۹۲ مانگی و ۱۶۸۱ ز- نوسخە یی کورتی لە و تەر جەمە بە تورکی بە تەرتیب (هەر ئەوی) وە رگێرانی شەرە فنامە لە فارسی یەو بو عەرەبی، مە لاجە میل باندی رۆژبە یانی ئەنجامی داو (برواننە مشار، ۳/ ۳۲۶۴-۳۲۶۵)، محەمەد عەلی عەونی کە لە سالی ۱۸۹۷ ز- لە سوێرە ک، لیوای دیار بە کرلە دایک بوو، دوای تەواو کردنی پلە ی او ۲ خویندن، لە کوردستانە وە چۆتە قاهیرە بو خویندن لە ئەزھەر لە میسر، دوای تەواو کردنی پلە ی بەرزی خویندن هەر لە قاهیرە ماو تەو، زمانی کوردی، فارسی، عەرەبی و فەرانسە وی باش زانیو و لە گەل بەدر خانیان کوردایە تی کردو و لە دامە

زراندنی خۆیی بوندا بە شدار بووه و له دیوانی پاشایی بووه رێگرانی زمانه روژهه لا تیه کان دامه زراوه و شەرە فنامه ی فارسی له چاپ داوه و پیشه کی و په راویزی زورپرنخی له سەر نویسه و ههروه ها شەرە فنامه ی کردو ته عه ره بی و له دوای وه فات کردنی عه و نی، وه زاره تی ته ریبه ی میسر له ۱۹۵۸ ز- له چاپی داوه ته وه - مه سه له ی کورد (القیضة الكردية) ی بلج شیرکو، عه ره بی به که ی: عه و نی نویسه تی. خولاسه ی کورد تاریخی کوردو کوردستان و تاریخی دوهل و نه ماراتی کوردی زانای میژوانی به ناو بانگی کورد، ئەمین زه کی، کرد په عه ره بی و به په راویزی فره با به خدار، رازاندونیه وه. جزمی دوه می (مه شاهیری ئە کرا د- ی) ئەمین زه کی له چاپ داوه ته وه. فره نوسراوه ی به نخی له سەر کتیی کوردو کوردستان هه په که تا ئیستا بلا و نه کرا ونه وه.

عه لی عه و نی له سالی ۱۹۵۲ ز- له ۱۱ ته موز له قاهیره وه فاتی کردوه وله ته که به ی شیخ موغاوری له جه بهل مه قته م، له نیریک عومه رین فاریز نیژراوه (شه پۆل) به نه قل له شەرە فنامه ی شەرە فخان بدلیسی که هه ژار مو حه قیق، وه رگی و شاعیری ناو داری کورد، کردویه به کوردی په ره ی ۵۲ و ۵۳ ئوفسیتی جه و اهیری تاران سالی ۱۸۸۱ ز- چاپی عه لی عه و نی له بابته دیقته و راست و دروست بون په سه ند کراوه (عه باسی، ۱/ ۱۰۶- ۱۰۷)، به زیاد کردنی سه ره تاوکۆبه و پیرست له ۱۳۴۳ مانگی به کوششی محمه د عه باسی له تاران ئوفسیت کراوه و له ۱۳۴۷، دوباره له چاپ دراوه ته وه، سه د حه یف و سه د مخابن هه ژار ئەم شەرە فنامه، که عه باسی لی زیاد کردوه و ئاوا زانایانه کۆبه و سه ره تاو پیرستی بو نویسه له به رده س هه ژار دانه بوون که بوغهنی تربونی شەرە فنامه به و کوردیه پاراوه ته رجه مه ی بکا (شه پۆل) سه رچاوه: ئانا بای، به دری پیرستی میژو، سه فه نامه، سه یاحته نامه و جوغرافیایی خه تی کتیبخانه ی سه لته نه تی تاران، ۱۳۵۶ هه تاوی، ئیلاهیات تاران، خه تی، بدلیسی، شەرە فخان، شەرە فنامه، به کوششی محمه د عه باسی، تاران، ۱۳۴۳، بروسه لی، محمه د قاهیره، عوسمانلی موئه لیف له ری

شمسته مبول، ۱۳۴۲ هه تاوی، سوره یا، محمهد سجیل عوسمانی (تهزکهره ی مه شاهیری عوسمانیه) شمسته مبول، ۱۳۱۱ مانگی، حاجی خهلیفه، کهشف؛ روملو، حهسن، شمسن تهواریخ، به کوششی چارلیز نارمین سیدین، تاران، ۱۳۴۲ هه تاوی، شه پوئل محمهد صالح شمیراهیمی، زانایانی، کورد، به زمانی کوردی، چاپی ۱۳۷۹ هه تاوی، سهقر، محمهدی، صهفا، زه بیحوللا. تاریخ شمده بیات له شمیران، تاران، بلاوکی فیردهوسی، عهباسی محمهد، سهره تاله سه شهره فنمه (بروانه، هه رتهو، بدلیسی)؛ مشار، خانبابا، پیرستی کتیبه چاپیه کانی فارسی، تاران، ۱۳۵۵ هه تاوی؛ نهفیسى سه عید «تاریخچه ی شمده بیاتی شمیران»، سالنامه ی پارس، ۱۳۲۸ هه تاوی، به شی یه کهم، تاران، هه رتهو، تاریخی نهزم و نهسر (:پهخشان) له شمیران و له زمانی فارسی دا، تاران ۱۳۴۴ هه تاوی، هه روهها:

Arberry; Edwards; A catalogue of the persian printed Books in the British museum London, 1922; Rieu, ch, catalogue of the persian manuscripts in the British museum London 1879 wolkow, noticesurl, ouvrage persan intitule scheref name, J A, 1876, vol, 111.

مه نوچیه ر پزیشک؛ دایره تولمه عاریفی بوزورگی شمسلامی ج ۱۱ په ره ی ۵۷۵ تا ۵۷۴ چاپی ۱۳۸۱ هه تاوی تاران (شه پوئل).

رون کردنه وه یه ک:

به قسه ی میژوزانان فه رمانره وایانی بدلیس ده چنه وه سهر کیسرایه کان و هه ندیگیش لایان وایه له ره گه زو نه ته وه ی شمه وشیروانن. به لام شمیر شهره فخان له شهره فننامه دا نویسیه تی: ده چنه وه، سه رجاماسب کوری فیروز - ی بیسته می کیسرا، که بریکاری کیسرا قوباد، له شمهره نستان و شیروان بووه و میرانی بدلیس نه وه ی جاماسبن. به کورتی عیژده دین له بدلیس و زیانه دین له هه زو، بوته ته سهردار. به لام زیانه دین به فیئل بدلیسی له

عێزەدین ساندووە و عێزەدین بە ناچار چۆتە سەر حەزۆ و سامسوون و بووتە حاکمی ئەو ۲ شویە. حاکمانی بدلیسی لەرە گەزی زیاتەدینن کە بە (دیادین) یش ناوبراون. میرانی بدلیس ۱۸ کەسیان و فرەتر لە ۴۵۰ سال بەی ناوبر حوکومەتیان کردووە. تا ئاقسونقور ئەتا بە کی موسڵ لە سالانی ۵۲۱ بەدوا حوکومەتی بدلیسی لە دەس دەرهیتان و لەو سەر دەمە ی کە سولتان جەلالەدین کوری محەمەد، خوارەزمشا چۆتە بدلیس، مەلیک ئەشەرف حاکمی بدلیس بوو و دوای مەلیک ئەشەرف، مەلیک مەجدەدین و بەدوای ئەو، عێزەدین و لەدوای ئەو میر ئەبو بە کرو دوای ئەمیش میر شێخ شەرف و دواجار میر زیاتەدین کە هاو سەر دەمی تەیمورە شەلە بوو و یە کتریشیان دیو و لەو سەر دەمە، تا سەر دەمی ئەمیر شەره فەخان نوسەری شەره فنامە بە میرات ماو و لە سالانی ۵۲۱ مانگی و ۱۱۲۷ ز - کە خاوەنی موسڵ ئەما و خرایە بن دەس عیما دەدین زەنگی و شام و حەلەبیشی گرت و لە ۵۳۴ مانگی و ۱۱۳۹ ز - بەلاماری کوردستانی دا و بدلیس و ئاشوت و ئاکری و... ی گرت و قەلای ئاشوتی ویران کرد و بە ناوی خوێ قەلای عیما دیە ی لە سەر ساز داو کردیە، پێتەخت و کوردستان بە تاییەت بدلیس لە چل سال زیاتر لە بن دەسی سەلجوقیان زالە ی، دەهات. لە ۵۶۹ مانگی و ۱۱۷۳ ز - صالح ئیسماعیل ۱۰ سالانە ی کوری نوره دین مەحمودی زنگیە، کراو تە پاشای شام و لە دوایی دا سولتان صەلاحە دین ئەیبوی، تەنیا حەلەبی بە دەس هێشت، جا کە لە ۵۷۰ مانگی و ۱۱۷۴ ز - مرد، لە دواییدا سەیفە دین غازی کوری قوتبە دین مەودود، لە ئەتابە کانی موسڵی لە ۵۶۵ بانگی و ۱۱۶۹ ز - کراو تە حاکمی موسڵ تا ۵۷۵ و ۱۱۷۹ ز - حوکمی کردووە. جادوای ئەو هەموو، نەهاتیە، سەرەنجام روژی بەختی روژە کیان لە ئاسو دە رکەوت و میر ئەشەرف، ئەوگە و هەرە، بە کدانه، هیم دانەری خانەدانی میر و مەز نە کانی بدلیس بوو: بووتە حاکمی بدلیس و ئەو ناو و پاشایانی میسر و شام فرە ریزیان بو داناو و ئاگیان لێ بوو تا دوژمن دەسی لێ نەو شیتی و هاو سەر دەمی مەلیک ئەشەرف موزە فەرە دین ئەبو فەتح موساکوری مەلیک عادل سەیفە دین ئەبو بە کر محەمەد، برای سولتان صەلاحە دین ئەیبوی زەرزاری، دوین، کە لە ۵۷۸ مانگی لە

دایک بووه و له محهره می ۶۳۵ مانگی وه فاتی کردوه و له گهل که یقوباد پاشای رومدا، به دژی جه لاله دین مه لیکشا به جوته له ۲۸ ره مه زانی ۶۲۷ مانگیدا، شکاند و یانه. - به کورتی میر شه ره ف بدلیسی به بریکاری مه لیک ئه شه ره ف برازاری سولتان صه لاحه دین ئه بیوی زه رزاری، کراوه ته سهر په رستی بدلیس، ته نانه ت له و سهر ده مه ی که میر شه ره ف له سهر بدلیس و مه جده دین - ی برای له سهر ئیخلات (: خه لات) بووه و له ۶۲۵ مانگی و ۱۲۲۷ و ۲۸ ز - سولتان جه لاله دین خواره زمشا، که له ترسی جه نگیز، رای کردبو، کاتی ده بیسی جه نگیز مردوه، ههروه کوره شه باهه مو، ئه و، و لاتانه ی به دهس جه نگیز و ته تار - بووه، له ته تار و جه نگیز یان پاکی ده کاته وه، به لام ئوکتای قانانی کوری که له ۶۲۴ مانگی و ۱۲۴۲ ز - مردوه، دوا ی ۲ سال که زانیویه تی سولتان جه لاله دین خواره زمشا، له ئیران چروی داوه، - ۳۰ هه زار مه غولی و ه ک غولی نارده سهری، جه لاله دین، له ترسا له ئیران، به ره و ئه ر مه نستان و ئاران، رای کردو له رینگا تفلیسی داگیر کرد و شه ریشی به میر شه ره ف حاکمی بدلیس و مه جده دین حاکمی خه لات فروشت، به لام سپای پاشایانی میسرو شام چون به هاواری ئه و ۲ میره کورد - ه وه و له دهس دوژمن رزگاریان کردن و جه لاله دین خواره زمشایش به شرت و گوچی تیاچوونه ما. - میژو ده لی: دوا ی ئه وه ی میر شه ره ف حاکمی بدلیس مرد، مه جده دین - ی برای جی گرته وه و دوا ی ئه میش نه وه و نه وه زایان جییان گرتو نه ته وه، تاهیرشی ته یموره شه له، کهس هیرشی بو نه بردون. - جا حاجی شه ره ف کوری زیائه دین، که بوته حاکمی بدلیس و ئه و ناوچانه له ۷۹۶ مانگی و ۱۳۹۴ ز - له خاکه لیوه ی مانگی جه لالی که ئه و ساله یش سالی سه گ بووه، ته یموره شه له، دوا ی گرتنی به غا و جزیره و موسل و ته کریت و مار دین و ئامید، له سیوا سه وه، به رزو، روزانی (ئاله تاق) وه ری ده که وی و له روژی شه مه ۱۱ ره جه بی ئه و ساله، له دهشتی موش بو پوشدان بارگه و بنه ده خا. به پیسی (زه فه نامه) حاجی شه ره ف خان که مرویی له یه کرنگی، سه نگینی، دو ستایه تی و مه ردایه تیدا، له و سهر ده مه ی دا، بی وینه بووه، به دیاری گه لی فره پرنخ، ده چینه پیشوازی ته یموره شه له و ته نانه ت کلیلی قه لای بدلیسی ده داتی، ئه ویش له پاداشا قه لای بدلیس، ئه خلالت،

موش، پاسبین، فونیک و مهلازگوردیشی به خه لآت و بهرات پیی ده داته وه و فهرانیشی بو مور ده کا و فرهیش ریژی بو داده نی و جبهی تان تالی زیرین و حماله شیري زیری خه لآت کردوه و ثابتی سوفی پاشازادیکي توزه ک، که به دژي حاجی میر شه ره ف بووه، ته یمور، به دیلی ده یلاته دهس میر شه ره ف تاله بدلیس زیندانی بکا، ده لین: کاغزی فهرمانی ته یموره شه له تا سالانی ۹۴۰ مانگی و ۱۵۳۳ ز - هه رما بو - (جیی ورد بونه وه یه، به راستی ته و کاره ی حاجی میر شه ره ف که به دیاری و خه لآت به رگیری له هیرشی ته یموره شه له ی گرتو وه فره له کاری ئیسکه نهر یا هه رکه سی که دیواری چینی بو به رگیری کردن له هیرشی مه غول، سازداوه، مرو یانه تر و گرینگتر بووه، چون بو سازدانی دیواری چین هزار کهس له بهر زه حمه ت مردوه و ته وه موه خه رج و زه حمه تیشی بووه و هه ر بو ته و سه رده مهیش به که لک هاتو وه که به رگیری له هیرشی ناموبکا.

هه ر جوریی میژو ده لی: دوا ی وه فاتی حاجی میر شه ره ف خان میری بدلیس، میر شه مسه دین خانی کوری به دلمه ندی له گه ل هوژی روژه کی ئاواره ی ئیران و نیو عه جه م بون و کوری میر شه مسه دین که به (وه لی) ناودار بو، کرایه جیی نشینی باوکی (بروانه شه ره فنامه به کوردی ته رجه مه ی موحه قیق شاعیری ناوداری کورد - په ره ی ۶۸۰ تا ۶۹۶ به کورتی). ئیستا با بزاین باوه کیشی له ئیران چی به سه ره هاتو وه.

میر شه مسه دین:

به سه ره هاتی میر شه مسه دین کوری میر شه ره فخان بدلیسی (باوکی خاوه ن شه ره فنامه): میر شه مسه دین له جیی یاوکی خو ی که به (حاجی شه ره فخان) که جار به جاریش حاجی که یان لاهردوه و هه ربه (شه ره فخان) ناویان بردوه. بووه ته، فهرانه وای بدلیس و سولتان غه زاکه ری عوسمانی! لینی ره نجاوه و له نیشتمانی باو باپیرانی ئاواره بووه، جا دوا ی ته وه ی حاجی شه ره فخان له (تاتیکی) شه هیدکرا، هوژی روژه کی چونه دوی میر شه مسه دین و له قه لای (ئیختیمار) هوه، هیئایانه، بدلیس و کردیانه فهرانه وای خو یان و سه ریان، وه بهر باری هیئاو کاروباری دنیا داریش؛ خرائیوله پی. (حاجی شه ره ف کوری محمه د اغای که له و کچی)، دوا ی سالیگ و ۶

مانگ فرمانره وایی له بروانه وهی سالی (۹۴۱ مانگی = ۱۱۵۳ و ۳۵-ز) له سهر دنه دانی (ئولمه) به دهستوری سولتانی خه زاکه را، ئیبراهیم پاشای سهر وه زیر کرابه سهر داری سپاو ره وانهی ئازربایجان کرا، جاکاتی گه یشته دیار به کر، شه مسه دین بدلیسی به دیار یه وه چووه، پیشوازی و ئه ویش دوای ریژلینانی فره، له باتی سولتان فرمانره وایی بدلیسی بوئیمزاو مورکرد و میر شه مسه دین له گهل ئیبراهیم پاشا به سپاوه رویان له ته ورز کرد، شاتیه ماسب صه فهوی که به وهی زانی له عوسمانی هی رشی بوئیناوه، دهسی له خوراسان بهر داوه و به هله داوان به ره و ئازربایجان بوئ ئازو تووه، جاکاتی ئیبراهیم پاشا به وهی زانی به پهله پیای ناره لای سولتانی عوسمانی، ئه میش به سپایی فره و ته یاره وه له ته سته مبول، وه دهر کهوت و به غار به ره و ته ورز هات و له م لاشه وه شاتیه ماسبی صه فهوی گه یشته (سولتانیه) و به ۸ هزار سوار به رای سو پای عوسمانی گرت، به لام له وه ده مهی دا قزلباشان ههر خو به خو تیک به ربیون، شاتیه ماسب دیتی ناتوانی و به وجوره، شهر ی پی ناکری، ناچار به ره و (دهرگه زین و هه مه دان) چووه سهر ما و توفان و باو بوران و به فر، ریگاو بانی له سپای عوسمانی شیواندو سولتان به ناچار (ینگچه ری و گرانباری) له ته ورز له لای (ئولمه) به جیی هیشت و به ره و (به غا) وه ری کهوت. محمه د خان شهر فه دین ئو غلو ته که لو، که به سهر به غا راده گه بی، که بیستی و سوله یمان، هات، وه ک میرو له عه جه مانه کهوت ته پهله و پهلی مال و منالی گرت و به ره و (شوشته رو دز فول) قاچاندی و به بی شهر سولتان به غای گرت وزستان له وی گوزه راندی. شه مسه دین بدلیسی که له و ماوه دا ههر له گهل سولتان بوله (به غا) ئیزنی خواست و گه رایه وه بدلیس.

له خاکه لیوه ی به هار، کاتی سولتان خه زاکه را، له ئالتون کوپری یه وه، روی کرده ئازربایجان، له پشت ته خللات باره گایان بو سازداو جاله سو نگی گولمه زی (ئولمه) و هه ندی له وه زیره چاو برسیه کان، له دوی شه مسه دین بدلیسی یان ناردوه له دیوانی سوله یمانی تی یان گه یاند، که شا وای نیازه لیت بخوازی دهس له بدلیس هه لگری و ناوچه ی (مه لاتیه و مه رعش) به مولکا په تی وه رگری. ئه ویش له وه لامدا فه رموی: مولک و سهر و

مالی ئیمەھی پاشایە!

مەحمود عیقادان بایەکی: ئاڭایەکی سەر ناسی ھۆزی روژەکی کە لە و کۆرە دا ئەو ھەوی بیست: روی کردە شەمسەدین و بە کرمانجی پیتی وت: ئەگر بدلیس داگیر بکەن و ئاگردانی خانەدانمان کوێر بکە ئەو، روژەکی ژانیان بوچی یە؟ گەورەم ئەگەر ئیزنم بەدە، ھەر ئیستا ئیبراھیم پاشا گەورە و ھەزیر بەم خنجیرەم دەی ھەنجەم، ئیستا لەم دیوانە داسە دو پەنجار روژەکی ھەن، ھەمویان لەریتی ئیو داگیانی خوێان فیدا دە کەن.

میر شەمسەدین بدلیسی لەو ئەمە فەرموی: پاشا و ھەزیر خراپەم لە گەل ناکەن، سوچ و تاوان لە (ئۆلمە) یە.

بە کر بە گی روژ بە یانی کە سەر وکی کوێلە کانی دیار بە کر بوە، ھەر لەو دەمە یاشدا بە سنجەقی (عەدلجەواز) رادە گەشت، ئەویش بە کوردی گوتی: نە کە ی بە قسە ی کوردی نەزان بە لایە ک بە سەر خۆت بیتی، بدلیسیشت لە دەس بچی ھەرخۆت بێمژە رەت بمیتی، فرە ی پیتی ناچی، دیسانە و دە یسینی ئەو.

کاتی جوابی دلسوزانە ی شەمسەدین بە گ بە خزمەت پاشا گەشت: خەلات و براتی شاھانە و ئەسپی بەزین، لغا، رەشمە و زریزە ی زێرە و و پسولە ی فەرمانرە وایی (مەلاتیە) ی بوھاتە دەر،! بدلیسیشت درا بە (ئۆلمە). میر شەمسەدین بدلیس، قەلا کانی ولاتی بدلیسی چۆل کردو دا بە دەس کار بە رێو بەرانی سولتان، یازدە کەسی لە سەر ناسانی روژەکی لە پێش خۆیدا، نار دە مەلاتیە، میر شەمسەدین مال و خاوخێرانی بردو بە نیاز بو، لە سامسۆنە و، بچیتە مەلاتیە. لەو سەردەمە یدا سلیمان بە گی غەززان ی میری ولاتی سامسۆن بو، چونە کە ی میر شەمسەدین بە گی بە دل نە بو. کاتی کە ھەر خۆ بە خۆ بون پیتی گوت: لە خانەدانی ئیو، ھەر تو ماوی، کە لە بەری پر بکاتە و، رومی بلحن جیتی باوەرین، ئەگەر لە نیوت بەرن، خانەدانی بدلیس بنە بردە بن، ئەو قسانە، میر شەمسەدینی بیدار کردە و و لە چون بو مەلاتیە دودل کرا و لەو دەمە یاشدا شاتیماسی صەفەوی لە ئەر جیش بو، مونتە شا سولتان و عەبدو للاخان و بەدر خانی ئیستا جلوی بە سپا وە ناردبو تاموش و ئیخالات تالان بکەن، میر شەمسەدین لە باتی ئەو ھە ی بچیتە مەلاتیە چوو لە ی

شاتیماسب و روی کوچی خسته، ته وریر و ۶ تاغای هوژی روژہ کیشی له گهل که وتن. کاتی (ٹولمه) به وهی زانی ترساو بدلیسی به جی هیشت و به پهله پروژه خوئی گه یانده دیار به کر؛ که پاشای عوسمانی له وی بو. تا ماوه یه ک قه لای بدلیس بی خواهن و بی دژدار، مایه وه، له دوا پیدا به فرت و فیللی (ٹولمه) هر ۴ ناوچه ی: (ٹاموره ک، خویت، پوغنادو کرنج) له بدلیس جیا کرانه وه و ناوی سنجہ قیان لی تراودران به ئیبراهیم به گی کوری شیخ میری بلباسی. (سنجہ ق: ناوچه، مه لبه ند، به خش و ناحیه)، ئیبراهیم به گ قه لای کانی ٹاموره ک، که لهوگ و پوغنادی، وه رگرت. به لام نه یتوانی دلئی تاغای روژہ کیان به جی بیئی و قه لنده راغای لی رهنجاو به هاو کاری میر محمه د ناصره دینی و دده به گی قه والیسی (قه والیس گوندی سهر به هه کاریه) و چوارسه د چه کداری روژہ کی، چون به گز میرلیوا که ی بدلیس دا، له و که ین و به ینه دا، شاتیماسب ئاوری له میر شه مسه دین دایه وه و هر وه کو میره مه زنه کان ده یخوینده وه و ناز ناوی خانی پیدا و (سهراب) و چند شوینی تریشی پی سپارد و پاشان، ناردیه سهر مه راغه و سهر دمیکیش ده ماوه ند و دارالمه رزی پی داو سهره نجام داهاتی جه هرود و گریهرود و فراهانی عیراقی به موچه پیدا. زوربه ی کاتی له زوزان و گهرمه سیران له خزمهت شادا رای ده بوارد، نیزیکه ی ۱۵۰ کهس له روژہ کیان چونه ریزی پاسه وانه گه وره کان و نو به چی یه خواهن پایه کان. دوله وانه که شیخ نه میری بلباسی و دده به گی قه والیسی بون پایه ی به رزی سهر لقایه تیان پی درا، دوا ی کوچی قه لنده راغاو دده به گ و میر محمه د. خوسره و پاشا میر میرانی دیار به کر له ئیبراهیم به گ درد و نگ بو، ناردی تایتته دیار به کر ئیبراهیم به گ له خوئی ترساو خوئی له قهره ی پاشا نه دا و قه لای کانیشی دابه ستن، کاتی ته و خه به ره به گوئی پاشای عوسمانی گه یی فرمانی بو میرانی کوردستان نارد، همو و یکر بچنه سهر ئیبراهیم به گ و بیگرن، گشت میره کان به و ده ستوره، ده وری قه لای که لهوگ یان داو ته ویش ناچار داوای ئاشتی کردو قاسماغای برای نارده لای خوسره و پاشا که بی به خشی، پاشاوتی: خوئی بی تا بی به خشم، برایم به گ زانی نه کرد، خو بخاته داوی شا، نه مجاره شیخ میری برای نارده لای ته و میرانه ی که ده وری قه لایان گرتبو تانکای بو بکه ن،

پرسیان به خو سره و پاشا کرد. ملی نه دا و قاسماغای له شاری دیار به کر کوشت و ده ستوری به میره کانیش دا تا شیخ میری برایشی بکوژن و ده وری قه لآ بهر نه دهن، شیخ میرله دوستانی خوئی بیست که ده بی چی له گهل بکری، نویژی شیوان به بیانوی ده شنویژ گرتن له کوری میران دهر که وت و به نیومیشه و لیرواردا، رای کرد و خوئی گه یانده نیوهه کاریان و له ویشه وه چووه لای قزلباشان. برایم به گگ که زانی قاسماغای برای کوژراوه و شیخ میریش خوئی دهر باز کردوه، له قه لآی (که لهوک) ه وه چووه نیو قه لآی ناموره ک وله ویشه وه، چووه تیران لای قزلباشان. نه وانیه و له نیو قه لآکان به ده وره دراوی مابون، له میره کان پارانه وه نه یان کوژن به هوئی به هائهدین به گی حه زو، به خشران و هر ۳ قه لآ ویران کران.

شاتیهماسب و میر شه مسه دین خان رویان به برایم به گگ نه داو دوای ۲ سال، به ناچار چووه لای سولتانی خه زاکه را سلیمانی دوهم و نه ویش به خشی و له ناو چهی روم ئیلی سنجا قیقکیان پیدا و له دواییدا چهن کویله به کی خوئی کوشیتان. شیخ میرله سه ره تاوه فره ریژی بو دانرا و کرابه سه رلقی به رزی پاسه وانه کانی شا، به لام له دواییدا نه وه وندهی تریاک ده کیشا له بهر چاوی شا و خزم و کهس و کاری که وت.

له سالی (۹۶۵ مانگی و ۱۵۶۱ ز) که من (نه میر شه ره فخان بدلیسی کوری میر شه مسه دین خان) کرد بومه بریکاری خوّم له شیروان، وه فاتی کرد. ده ده به گیش له سه رلقی قولچی تارانیاں دهر کرد. وه و برای چل قولچی روژه کی که بری کاری و خزمه تکاری باوکی به ریژی ده کرد وله سالی (۹۵۶ مانگی و ۱۰۰۰ ز) له کوردستان شه هید کر! میر شه مسه دین خان به یه کجاری له هاو ده می شا، وه ره زو گوشه نشین بو و پی خوش نه بو، کهس بی بینی. مانگانه سه دتمدن له باجی ئیسفه هان به موچانه پی ده درا و حوکی ته رخانیشیاں پیدا بو، ده سال له و شاره به و جوژه رای بوارد، تا شائیسماعیلی دوهم له قه لآی (قه هقه هه) وه چووه قه زوین و له سه ره ته ختی پاشای تیران دانیش و ناردی میر شه مسه دین خانی باوکی به ریژی برده قه زوین. به لام میر شه مسه دین ۶۷ سال ته مه نی بو، تریاک کیشان میشکی و شک کرد بو، نه ی ده په رزا هاو ده می شابی و حه زی

لە تەنیاپی دە کردو بە تاییەت تەمی دوری کور و کێژان و خزمان، ژیانیان لی تال کردبو، که چوو، قەزوین، هەندی کەس لە رۆژە کیانی سەر ناس لەوی بون بە دیداریان شادوگە شایهوه و دواى ماوه یە کە لە قەزوین باره گەى بەره و لای خوا و بە هەشتی بە رین تیکنا و لەوی نیژراو ۲ کورى هەبون یە کیان شەرەف کە ئەم پەرانه (کتیبی شەرەفنامە) ی نوسیوه و دوهم (خە لە فەبە گ) که سەر دە مێک نۆبە چی شائیسماعیل بو و چەن سالیکیش بە شانازی پلە ی سەر لقی پێدرا، هەمزە میرزا فرە ی خوش دە ویست و دواى کورژانی هەمزە میرزا چوو لە لای سولتان مرادخان، عوسمانی سنجەقی ئە لشگور دو مە لاز گردی، پێی بە خشرا. کاتی چارە نوس پالی بە باوی خاوەن ناوی منە وه ناولە نیشتمانی باو باپیرانی هە لۆه دا بو، کە و تە ئێران کێژی (ئە میرخان موصولی) خواست کە ئە و ژنە دا یکی منە، ئە میرخانی بابی دا یکم کور ی گولابی بە گی کور ی ئە میر توقاتى بایندەرە کە حە سەن بە گ بایندوژی میریکی بە دە سە لات و لەوزنجیره یە بو و لە قەرە باغ لە گەل سولتان سە عیدی کورە کان بو بە شەریان و ئە و جارە ییش کە لە گەل سولتان محە مەد خانی خەزا کەر! لە سەر سارای با یبورتی پێک هە لپرژان، با پیرم لە هەر ۲ شەر دافرە بو یرو گەر ناس بو وه و جا هەر لە بەر ئە وه کرا بە میری ئە رزنجان، هێمان شوینە واری باشی مزگەوت و فیرگە لە و شاروگە دا هەر ماون. شەرە فنامە موحە قیقی و نوسەر و شاعیری ناوداری کورد، هە ژار کردو یە بە کوردی ئوفسیتی جە واهیری تاران چاپی ۱۹۸۱ ز).

۷ سال بوو که باو کم که تبوو ئێران و کێژی ئە میرخانی لە شاروچکە ی گریهرو د. سەر بە قومی (عیراق عە جەم) لە مێژوی رۆژی ۲۰ زیعە عیدە ی سالی ۹۴۹ مانگی و . . . (ز) کە سالیس کە رویشکە سال بو لە مالی قازیانی گریهرو د، کە دە چنە وه سەر قازی شوریحی کوفی، لە دا یک بوم (پەرە ی ۵۷۶ تا ۵۷۵ شە فەر نامە بە فارسی بە خوش کردنی محە مەد عە باسی چاپی ۱۳۴۳ هە تاوی. شە پۆل بو یی پە نای بە فارسی یە کە هینا وه، شەرە فنامە کوردی یە کە لێرە دا شیوا وه). بو زیاتر ناسیاو بوون بە خز مە تە کانی ئە میر شەرە فخان بە مێژوی نە تە وه ی کورد، برواننە کتیبی زانایانی کورد، بە زمانی کوردی، چاپی یە کە م سالی ۱۳۷۹ هە تاوی تاران، چاپە مە نی سە قز، بە قە لە می (شە پۆل)، پەرە ی ۱۹ تا پەرە ی ۴.

بدلیسی ئەبو عەمار بن یاسر

بدلیسی ئەبو عەمار بن یاسر بن مەتەر بن سەحاب، عارف و خواناسی سەدهی ۶ مانگی و ۱۲ ز - ناودار بە عەمار یاسر بدلیسی و موله قەب بە زیائەدین میژوی له دایک بون و زیدی له دایک بونی ئەو خواناسە مەزنە، نەزانراوە، بەلام بە ورد بونەو، له وهی که بە بدلیسی ناسراوە، له وه دەچی له بدلیس (هـم) له دایک بویی.

عەمار یاسر یه کێ له فەقی کان و پەروە رده کراوه کانی شیخ ئەبو نەجیب زیائەدین سوهره و وردی کورد - هـ «۵۶۳ مانگی ۱۱۶۸ ز -) بووه و بووه ته خەلیفە ی ئەو، - نوکته سەعدی شیرازی و که ماله دین ئیسفەهانی مریدی ئەم سوهره و وردیه بون که سەعدی له پەسنی ئەوا بە شیعر دەلی

مقالات مردان ز مردی شنو	نه از سعدی از سهروردی شنو
مرا شیخ دانای مرشد شهاب	دواندرز داد بر روی آب
یکی آنکه در نفس خودین مباش	دیگر آنکه در جمع بدین مباش

دیاره تهوای که ندوکوسی دنیا له خوینی و بەدینی یه و سەر هەل دەدا - ئەبو عەمار یاسر، ئەو نەندە ناو دار بووه. تا ئەو جیگایه، که له نیوهی دوهمی سەدهی ۶ مانگی به یه کێ له پیرانی دەسگیر و شیخانی گهوره، دههاته ژماره؛ نهجمه دین کوبرا «مردن ۶۱۸ مانگی و ۱۲۲۱ ز -). عارف و خواناسی گهوره و بنیاتنهری ریبازی کوبره ویه. یه کێ له مریدانی ئەو بووه؛ که دوای فیرون له بابە فەرەج تهوریری (هـم)، بو ته و او کردن، که زیاتر فیری مه عریفهت بی (۵۸۰ مانگی و ۱۱۸۴ ز) چوو ته خزمهت عەمار یاسر بدلیسی و له فیرگه ی ئەوزاته فیری زانین و خواناسی بووه و چوو ته سەر ریبازی ئەوزاته، وه خەر قه ی ته به روکی له دەس عەمار یاسر بدلیسی کورد، وه رگرتوو (نهجمه دین، ۲۲۷ - ۲۲۸؛ عه لائوده وله، چل مه جلس، ۲۲۸ - ۲۲۹؛ یافیعی، ۴۰/۴ - ۴۱؛ جامی، ۴۲۱؛ خوارزمی، ۱/۱۱۸؛ خواندمیر، ۳/۳۵ - ۳۷، بن که ره لایی، ۲/۳۰۸)، نهجمه دین کوبرا له کتیبی فهوائیحو جهمال، فره به گه وری و به ریز ناوی بردوه و یادی عەمار یاسر - ی کوردی، کردوه (هەر ئەوی)

جامی فره به ریز له پەسنی عەمار یاسر بدلیسی قسه ی کردوه و له پەسنی ئەودا

فهرمویه تی: بو پهر وهرده کردنی تازه فیربوان و فیبرکردن و بارهینانی مریدان و دوزینه وهی رو داوه کانی تهوان که مالی تهواوی هه بووه (ههر تهوی) و ههر و امحه مه د نوره خش تهوی به (وهلی، مورشید) و زانا به (زاینی زاهیر و باتین) و به یه کی له تهولیا ی روزگاری خوئی ناسیووه (بروانه: کوری کهر به لایی، ۳۳۵/۲).

شیخ عمار یاسر، له بدلیس وهفاتی کردوه و ههر له ویش نیژراوه (عه لا ئوده وله، تهز که ره، ۳۱۹؛ کوری کهر به لایی ههر تهوی). له سالی وهفاتی تهودا بیرو باوهری جیاواز هه به، هندی لایان وایه له ۵۸۲ مانگی و ۱۱۸۶ ز (غولام سرور، ۱۲/۲، مه عسوم عه لیشا، ۱۰۸/۲؛ ئیسته خری، ۱۸۹) و هندی تر ده لین: له نیوان سالانی ۵۹۰ تا ۶۰۴ مانگی و ۱۱۹۴ تا ۱۲۰۷ ز - وهفاتی کردوه (ههر تهوی؛ ئیرانیکا، ۱۷/۱۷) نه جمه دین کوبرا به نه قل له ماموستا که ی ده لی: (ههر کات و ساتی ده چی به خه لو هت یه ک چله ت بهس نه بی، به لکو به خوت بیژه که دوای یه ک چله له خه لو هت نایمه ده ری) و دوای تهو هیش وتی: (تهوهی راگه یندرا نوکته یی ورده که بیجگه له وانهی که گه پشتونه ته، سهر سنور و ئاسوی که مال و به یار و ده سگیر گه بیون، که سانی تر له وه ناگن (پهری ۱۹۱).

بدلیسی له سهر ساغ کردنه وهی نیهت بهر له چوونه نیو دنیای خه لو هت، فره ته ئکید ی کردوه (بروانه جامی، کوری کهر به لایی، ههر تهوی) ته و زاته له سهر ته مباوهره بو که به گه یشتنی به نده و عهد به پله ی که مال، باتینی تهو ههر وه ک ئاخیرت و زاهیری تهو ههروه ک دنیای لی دی و له وه به دوا، به دل و دهرونی خوئی له ئاخیره تدا و به لهش و لاری خوئی له دنیا داده بی؛ جائینسانی کامیل: (مرو فی گه ییو و تهواو) بو هه رچی به چاوی بینایی سهر بوئی بروانی، به چاوی دل و دهرون، خودا لهودا یا بهو، یا بهر له و دهی بینئی، چونکا دل بو خودا و بو ناسینی تهو ئافریندراوه و ههر کاتی خو له ماسیوه لآ فاریغ یا خو خالی بکا بیجگه له سرنجدان و روانین بو خودا بو مرو ف دل مژولیه ک نامینئی (ئیسته خری، ۱۹۴).

نوسراوه کانی عمار یاسر بدلیسی - ۱ - به هجه تی تایفه؛ نوسر له م کتبه دا له بابته مه وجود قسه ولیکولینه وهی کردوه (ئالوارت، ژماره ی 2842) - ۲ - روژی دل یا به

روژوبونی قولوب: دلآن، بدلیسی لهم په راوه دا له مه به سنگه لی غیرفانی کولپوه ته وه، یا ههروه ک له نیوی کتیبه که ی دهرده که وی، له بابهت دل و دهرونه وه، قسه ی کردوه. نوسخه یی له و کتیبه، له و کتیبخانه دا، هه یه (هه رته و ژماره ی 3133). - سه رچاوه: کوری که ره لایی، حافیز حوسین، ره وزاتی جینان، به کوششی جه عفر سولتان قهرابی، تاران، ۱۳۴۹ هه تاوی، ئیسته خری، ئیحسانوللا عه لی، ئوسولی ته سه وف، تاران، کانونی مه عرفهت؛ جامی عه بدوره حمان، نه فه حات ئونس، به کوششی مه حمود عابیدی، تاران، ۱۳۷۰؛ جه واد شه رعهت، ئیسفه هان، مه شعهل؛ خواندمیر، غیاسه دین، حه ییب سیه ر، به کوششی محمه د ده بیر سیاقی، تاران، ۱۳۶۲، عه لا ئوده وله سه منانی، ئه حمه د، ته زکه ره ی مه شابه خ موسه نه فاتی فارسی، به کوششی نه جیب مایل هیره وی، تاران، ۱۳۶۹، هه رته و چل مه جلیس، به کوششی نه جیب مایل هیره وی، تاران، ۱۳۶۶ هه تاوی، غولام سرور لاهوری، خه زینه ی ئه سفیا، لکهنو، ۱۲۹۰ مانگی؛ مه عسوم عه لیشا، محمه د مه عسوم، ته رایی حه قاییق، به کوششی محمه د جه عفر مه حجب، تاران ۱۳۱۸ هه تاوی، نه جمه دین کوبرا، ئه حمه د فه واتیج جه مال ته رجه مه ی محمه د باقر ساعدی خوراسانی، تاران ۱۳۶۸، یافعی، عه بدوللا، میرثانی جینان بیروت ۱۳۹۰ مانگی و ۱۹۷۰ ز - هه روا - Ahlwardt; GAL, iranica. محمه د جه واد شه مس، دایره تولمه عاریفی بوزوگی ئیسلامی ج ۱۱ / په ره ۵۷۳ تا ۵۷۲ چاپی ۱۳۸۱ هه تاوی، تاران (شه پوئل).

نه بو نه جیب سوهره وه ردی له ۵۶۳ مانگی وه فاتی کردوه و نه جمه دین کوبری له ۶۱۸ وه فاتی کردوه. شیخ عمار یاسر کوردی بدلیسی له سالی ۵۸۲ مانگی و ۱۱۸۶ ز - وه فاتی کردوه و عارف و زانای پر، حسامه دین عه لی بدلیسی خپوی ته فسیری (جامع التنزیل و التأویل) مریدی عمار یاسر بووه که له ۹۰۰ مانگی وه فاتی کردوه (نفحات الانس جامی په ره ی ۴۱۷ - ۳۱۳ چاپی ۱۳۳۷ تاران و مه شاهیری کورد، بابا مه ردوخ روحانی شیواج ۱ په ره ی ۵۲ چاپی ۱۳۶۴ سروش تاران و کتیبی عارفان و خواناسان، زانایانی کورد ج ۶ په ره ی ۷۵ نوسراوی - د - محمه د صالح ئیبراهیمی (شه پوئل).

بدلیس

شاری بدلیس، شارو ناوەندی ئۆستانیکە هەربەو ناوێ له ئاناتولی شەرقی و باکوری کوردستان و له رۆژ هەلاتی بن دەس تورکیە.

باری جوغرافیایی: ئەم شارە له ۳۸° و ۲۰° پانایی باکوری و ۴۲° و ۵۰° درێژیی شەرقی، له فاسیلە ۲۵ کیلومتری بەندەری تاتوان، له باشوری غەربی دەریاچەیی وان و له کەناری چۆمی شاری بدلیس دایە. بەرزی ئەوێ له تەختی دەریا ۱۴۴۰ - ۱۴۵۰ مێتر (14,11,657-658). چۆمی شاری بدلیس، له رێژاوێ ئاوێ کانی حەوزەیی سەروی دیجلەیی، کە له پێک گەشتنی ۲ شە تاوی چکۆلە - یەکی له لای باکورو ئەوی تر له لای رۆژ هەلاتەو - سازدەری (هەر ئەوێ؛ لینچ، ۱۴۶). شار لە شیوی ئەم چۆمە دایە، و بە تاوی ریبوارگەیی فرە گرینگی نیوان چیاکانی ئەرمەنستان و دەشتا یە کانی نیو دوروان» بەینە نەهرەین» - یا بەوتەیی تر نیوان قەققاز تا بان بەستینی خلیجی ئیرانیان «فارس» و مەدیترانە - له دێرژەمانەوێ دارای گرینگی یەکی تایبەتی بوو، هەر وێ کە له نوسراوەی خودی بدلیسی (له سەدە ۱۱ مانگی و ۱۶ ز). شار و چکەیی بدلیس له بەندریکا بوو له نیوان ئازربایجان و دیار بە کرو رەبیعە و ئەرمەن... کە حاجیانی تورکستان و هیند و ئیران... وە بازرگانانی نەتەوێ جیا جیا کان چ روس، ئیسلاو، عەرەب، کورد و عەجەم کە ئەبو لەوێو برون (پەرە ۴۴۵). تی پەر بونی سپای ۱۰ هەزار، سوارەیی یونانی له سەدە ۴ بەر له زابین کە گزنفون یادی ئەوێ کردو، کە هەر لەم ریبوارگەوێ بوو (14, 11/658). له بەر بارو دوخ و گرینگی بازرگانی بدلیس، حاکمانی ئەوێ له دابین کردنی ئازوخەو بیوێ وێ راگرتنی رینگاکان، فرە کوشاون (هەر ئەوێ، 11/659).

مەلبەندی بدلیس له هاویناندا گەرم و بە زستانانیش ساردو پەر بەفرە (هەر ئەوێ، 11/658). بازرگانانی ویتیزی ئەوینان «بە کان و خەزینەیی بەفر» داناو (سەفەرنامە کان...، ۳۷۱). بە پێی ئاماری ۱۳۷۶ هەتاوی و ۱۹۹۷ ز. حەشیمەتی شاری بدلیس - زۆر بەی خەلکی بدلیس کوردن و - ۵۱,۹۲۷ کەسەن و بە خەلکی گوندە کانی تایبەیی بدلیس

۶۸,۳۰۸ کەسن، وە حەشیمەتی ئۆستانی بدلیس کە شارە کانی خەلات: «ئیخلات» عادڵجەواز، گورا و یماق، خیزان، موتکی و تاتوان دەگریته بەر تا ۳۳۹,۶۴۵ کەس بون (DIE, n.pn.) لە سەدە کانی رابوردوا لە بدلیسدا ئەرمنی و موسولمان (کورد و تورک) هەبون (سامی ۱۲۳۹/۲؛ هوانسیان، 35؛ سەفەرنامە کان، هەر ئەوی).

هۆی ناولێنانی ئەوشارە بە بدلیس: بە قسەیی واژەنامەیی قاموسی فیروزاوایی: بدلیس بە جیگایە ک دەلین: کەش و هەوای خۆش و سازگار بێ (شەرەفنامە بە زمانی کوردی پەرەیی ۶۳۵ ئۆفستی ۱۹۸۱ ز - تاران) هەر و تویانە: کە ئیسکە نەدر لە کاتی سپا کیشی بو شەرق لەوئ ماوەتەو و لە بەرکەش و هەوای خۆش و سازگارەو، بە یەکی لە غولامانی خۆی کە ناوی بدلیس بوو فەرمانی پێی داو و لە شوینە دژ و قەلایە ک سازیدا کە بە کەس نەگیردری، ئەویش دژو قەلای ئەوئ سازداو ناوی خویئ لە سەردانا (بو فەرزانینی ئەو مەبەستە، برواننە: هەر ئەوی، ۴۴ - ۴۴۳؛ ئەولیا چەلەبی، ۸۵/۴). ئەم شارە کە لە سەرچاوە کانی ئەرمنی بە باقیش یا باگش یاد کریاوە (14,11/658). لە سەرچاوە کانی ئیسلامیدا بوینەیی بدلیس، بەدلیس، بودلیس و بتلیسیش هاتوو.

پیشینەیی میژویی: میژوی بیچمگیری و سازبونی شار نادیارە، لە ئاسەواری جوغرافیا نوسانی موسولمان؛ کەسانی وە ک، ئیستەخری (پەرەیی ۱۵۹). میقدەسی (پەرەیی ۳۷۴). ئینی بی بی (پەرەیی ۱۸۵ - ۱۸۶). نوسەری خودود و لعالم (پەرەیی ۱۶۰). یاقوت (۱/۵۲۶). ئەبولفیدا (پەرەیی ۳۹۴). بدلیسی بە یەکی لە شارە کانی ئەرمنیە هاتو تە ژمار، لە پاشان هەندیکیش ئەویان بە یەکی لە شارە کانی ئازربایجان داناو (بدلیسی، ۴۴) کە لە دەورانی ساسانیانی کوردا، چەن جار لە ئیوان ئەم دەوڵەتە و دەوڵەتی رومی شەرقی دەس بە دەس بوو و جادوای دابەشبوونی ئیمپراتوری شەرقی لە ۳۹۵ زدا، کەوتە بن دەس ئەو دە و لەتە (دایره تولمه عارفی ... tūkyiye - 71/226).

بەر لەو هەیی بدلیس بکەوینە بن دەسی موسولمانان، حا کمانی ئەوی ئەرمنی بون (بدلیس، ۴۴۶). لە روزگاری خیلافەتی عومەر، لە ۱۷ مانگی و ۶۳۸ زو بە پێی قسەیی ۱۹ مانگی دا (هەر ئەو، ۴۴۵ - ۴۴۶، کورپی ئەسیر ۵۳۴/۲ - ۵۳۵؛ کورپی

شده داد، ۳ (۲) / ۵۳۷). عه یازبن غه نهم دوای داگیر کردنی جزیره (ی عه بدولعه زیز بن عومهر کوردی خه لکی بهر قه عیدی؛ سهر به موسل که له (۵۵۵ مانگی و ۱۱۶۰ ز) له دایک بووه، ته بولفیدا (۳ - ۱۳۹) و کوری خه له کان له باسی جزیره دا و (ع)، کو بهی پهره ی ۱۷۱ شهره فنا مه به کوردی چاپی ئوفسیتی ۱۹۸۱ ز تاران)، خه لات و بدلیسی شی گرت؛ تور که کانی هر دو شار حاکمیه تی موسولمانان قه بول کرد و له گهل عه یار ئاشتیان کرد، به لام ده سه لاتی موسولمانان فره ی پی نه چو، که شاری بدلیس که و ته وه بن دهس بیژانس و بووه شاری سنوری له نیوان موسولمانان و مه سیحیاندا (دایره تولمه عارف، هر ته وی) له پاشان مهر وانیان، عه بیاسیان و میرانی به نی حمدان به سهر بدلیسدا حوکومه تیان کردو (هر ته وی) له زه مانی موته وه ککیلی عه بیاسی، موسابن زوراره (: زه زاری کورد) له بدلیس به دژی خه لینه راپه ری (یا قوی، ۲ / ۴۹۸). له ۳۱۶ مانگی و ۹۲۸ ز، دومستوک به سپایی گرانه وه خوئی خزنده ئه رمه ستان و خه لات و بدلیسی شی گرت و میمبه ره کانی له مزگه و ته کان لابر د و له جیاتی ئه وان خاجی داناو خه لکی ئه ویش له دهس ئه و کاره لای خه لینه شکایه تیان کرد (کوری ئه سیر، ۸ / ۱۹۸ - ۱۹۹).

ده سه لاتی رومیان به سهر ئه و شاره دا ئه و نه ی نه خایاند، چون که می دوای ئه و تاریخه بدلیس که ته بن دهس حمدان. له ۳۶۹ مانگی و ۹۷۹ ز - عه زود، ده و له ی ده یله می بو مله به ملانی له گهل ئه بو ته غله ب ئه میر حمدانی که له جه نگه کانی نیو خوئی ئالی بو یه پشتیوانی له به ختیار کردبو، جا له بهر ئه وه سپای شهروانی کیشایه سه رخاکی بن دهس حمدانیان. ئه بو ته غله ب خوئی رانه گرت، به ره و لای بدلیس رای کرد؛ عه زود، ده و له، به دوایدا خوئی گه یانده بدلیس و ئه و شاره ی داگیر کرد، به کزبونی به نی حمدانی، حوکومه تی ئه م هریمه که و ته، بن دهس به نی مهر وان، که له ره گه زی کورد بون و له کوئه وه له دیار به کر ده ژیان - وه حوکومه تی به نی مهر وان به سهر بدلیس دا تا ۴۷۷ مانگی و ۱۰۸۴ ز - به رده و ام بووه. له و ساله دا فه خر ده و له بن جه هیر له فهر مانده رانی نیزامی مه لیکشای سه لجوقی، سپای شهروانی بو ناو چه کانی شه رقی ئاناتولی کیشا؛ وه ئه و

ناو چانه بووینه بدلیسی هینایه ژیر چوگی سهلجوقیان (کوری تهسیر، ۱۳۴/۱۰ - ۱۳۵؛ بازورس 97-98، دایره توله عاریف، ههر تهوئی). جادوای تهوه مهلیکشا بدلیسی، دابه دیلماج ئوغلو محمهده و تهوه ههریمه بووه ناوهندی بهنی دیلماج، یا تغانیان (ههر تهوئی)، بووماوه یه کیش بدلیس کهوته بن دهس فزل تهسهلان (بدلیسی، ۴۸۰). له کاتی هیرشی مهغوله کان، جهلاله دین خواره زمشا، شهروانی خوئی خزنده تهه ههریمه (نسوی ۲۱۲ - ۲۱۳ - ئیقبال، ۱/۱۳۸)؛ مهغوله کانیش دوا به دوا ی تهوه خوئیان گه یانده بدلیس و شاریان کرده ویرانه یه کت (ههر تهوه، ۱/۱۴۳).

له پاشان، عه لائه دین که یقوباد، تهوهل، له سهلجوقیانی ئاسیای بچوکت، تهوهی له دهس مهغولان دهرهیناو خسته سهرخاکی بن دهس خوئی (کوری بی بی، ۱۸۵ - ۱۸۶). له سهدهی ۸ مانگی و ۱۴ ز - ته میرانی کورد، که له خانه دانی شه ره فه دین بدلیسی بون، دهسیان گرت به سهر تهوه ههریمه دا (بوژیاتر زانین بروانه بدلیسی، ۴۳۹ بهه، مهردوخ، ۳ (۲) / ۲۱۵). دوا ی تهوه تهیموریان و له پاشان ئاق قوه ینلو و قهره قوه ینلو، خوئیان به سهر تهوه ناوه، داسه پاند (ته بوبه کر تارانی، ۱/۸۴، ۹۶، ۲/۵۴۳، ۵۵۹؛ بدلیسی، ۱۲۸؛ حافظ تهبرو، ۱/۴۸۴، روملو ۱/۸۸) و ئوزون حهسهن، سلیمان بهگی راسپارد تا قه لای بدلیس داگیر بکا (بدلیسی، ۵۰۵ - ۵۰۷).

له ۹۱۳ مانگی و ۱۵۰۷ ز - شائیسماعیل سهفهوی کورد و کورد، زاده، بدلیسی گرت، ته میر شه ره فه دین حاکی بدلیس ئیتاعه تی کرد و شائیسماعیل دوباره کردیه وه حاکی بدلیس (ههر تهوئی، ۵۳۰ - ۵۳۱). شائیسماعیل له کاتی گه رانه وه له کوردستان، له خوئی لای دا، ته میر شه ره فه دین له گهل ۱۰ کهس له حاکیمانی کوردستان بو را گه یاندنی ئیتاعه تی دوباره ی خوئیان چونه لای شائیسماعیل، شائیسماعیل به دنده دانی خان محمهده ئیستاجلو حاکی دیار به کر که دژی کوردان بو، ۹ کهس له و حاکیمه کوردانه ی بووینه ته میر شه ره فه دینی خسته زیندان و دوا ی تهوه، چاپان سولتانی راسپارد تا بدلیس داگیر بکا. ته میر ئیبراهیم که دوا ی میر شه ره فه دین کرایه حاکی بدلیس. باوه کو فزل باشه کان په یتا په یتا هیرشیان دهرده، تا ۲ سال خوئی راگرتووه و دوا ی تهوه بدلیس کهوته

دهس چاپان سولتان (هه‌ر ئه‌و، ۵۲۶ - ۵۲۷). دواى ماوه يه ك ئه‌مير شه‌ره‌فه‌دين له زبندان راده كاو ده‌وره‌ى بدلیس ده‌دا، به‌لام به‌ده‌سى كورد به‌گك شه‌ره‌فلو، كه له لایه‌ن شائيسماعیل كرا بووه حاكمی بدلیس و عادلجه‌واز و ئه‌رجیش، تیشكاو ئاواره بو (پا رسادوست، ۴۰۰). ئه‌و له كاتی جه‌نگی چالدران (۹۲۰ مانگی و ۱۵۱۴ ز) له گه‌ل هه‌ندی له حاكمانی كوردستان چوووه‌لای سولتان سه‌لیم و ئه‌ویش دواى زالبون له جه‌نگ، حوكومه‌تی بدلیسی به‌و سپارد (بدلیسی، ۵۳۷ - ۵۴۰).

له زه‌مانی پاشایی شائیه‌ماسب، ئولمه‌ته كه‌لو حاكمی ئازربایجان كه‌وته‌ته‌دژایه‌تی كردن له گه‌ل شائیه‌ماسب دا و بووه په‌نابه‌ری سلیمانی قانونی سولتانی عوسمانی جا ئه‌وسا شای عوسمانی بو به‌هیرش كردنه سهر ئیران دنه‌دا، ئولمه له كاتی دیتی سولتان سلیمانی عوسمانی دوزمانی له شه‌ره‌فخان حاكمی بدلیس كرد و سولتان سلیمان به‌پیی شه‌یتانی و شوفا‌ری ئولمه، شه‌ره‌فخانی له سهر حوكمی بدلیس لابر دو ئولمه‌ی كرده حاكمی بدلیس و فیل پاشای به ۵۰ سوار له گه‌ل ئولمه، نارده سهر بدلیس، شه‌ره‌فخان په‌نای برده به‌ر شائیه‌ماسب، شائیه‌ماسبیش شه‌روانانیکى نارده سهر بدلیس، به‌بیستنی خه‌به‌ری هاتنی شه‌روانانی ئیران بولای بدلیس، شه‌روانانی عوسمانی له ترسارایان كرد (هه‌ر ئه‌و ۵۴۰ - ۵۴۸؛ رومیلو، ۳۱۴ - ۳۱۵؛ قازی ئه‌حمده، ۲۱۷/۱). به‌گ‌ریدانی په‌یمانی ئاماسیه له نیوان ئیران و عوسمانیدا له ۹۶۳ مانگی و ۱۵۵۶ ز - بدلیس به‌عوسمانی درا (دایره‌تولمه‌عاریف 71/227).

له سه‌ره‌تاری سه‌ده‌ی ۱۳ مانگی و ۱۹ ز - عه‌باس میرزای قاجار وه‌لی عه‌هدی فه‌تالیشا شه‌روانانی برده ئاناتولی شه‌رقی بو وینه بدلیس. به‌لام دواى گ‌ریدانی په‌یمانی ئه‌رزه روم له ۱۲۳۹ مانگی و ۱۸۲۴ ز - سنوری ده‌سكردبان له نیوان خویان دیاری كرد (هه‌ر ئه‌وئ). له كاتی جه‌نگی جیهانی یه‌كه‌م، بدلیس كه له سهر ریگای ئاناتولی - به‌غا بووه، فره‌گرینگی پیدراوه (لانگ، 36). لایه‌نگرانی ئه‌رمه‌نستانی گه‌وره له سهر ۷ ئه‌یالته له شه‌رقی تورکیه türkiye كه بدلیسی گ‌رتوته‌به‌ر، قسه و باسیان هه‌بووه (كازم‌زاده، 255) ئه‌ولیا چه‌له‌بی جیهانگه‌ری تورك له سه‌ده‌ی ۱۱ مانگی و ۱۷ ز - له

قەلای بدلیس، فیرگه و فیرانکو، کاروانسەراکان، مزگه و ته کان و... بدلیس بە درێژی قسە کردووە و ناوی بردون (برواننە: ۸۵/۴ - ۹۹). تاورنیە (پەرە ی 272-273) و ھەروا بازرگانانی ونیزی لە سەدە ی ۹ مانگی و ۱۵ ز - (سەفەرنامە کان، ۳۷۱). لە سەر بە خویی ئەمیری ئەوی و تاییە تێ کانی کوردی نیشته جیی ئەوی یادیان کردووە. لە زانیانی ناو داری بدلیس، بو وینە لە ئیدریس بدلیسی دانەری کتیبی ھەشت بە ھەشت لە بارە ی ۸ کەس لە پاشا کانی عوسمانی کە بە فارسی نو سراوہ یادیان کردووە (بدلیسی، ۴۴۸ - ۴۴۹).

لە نیو ئاسەوارە، کە و ناراکانی بدلیس ئولو جامع کە لە ۴۵۵ مانگی و ۱۰۶۳ ز - تازە کراوہ تەوہ (ئەسلان ئاپا، 95) و ھەروا مەجموعە ی شەرە فیه: دایرە تولمە عاریف 71/228) ئەشی یاد بکری. - سەر چاوہ: کوری ئەسیر کامیل؛ کوری بی بی، حوسین، سەلجوقی نامە بە کوششی محەمەد جەواد مەشکور، تاران، ۱۳۵۰ ھەتاوی، کوری شەداد، محەمەد ئەعلاق خە تیرە، بە کوششی یەحیا عیبارە، دیمە شق، ۱۹۷۸ ز، ئەبو بە کرتارانی، دیار بە کرە، بە کوششی نەجاتی لوغال و فاروق سو میر، ئانکارا، ۱۹۶۲ ز - ۱۹۶۴ ز، ئەبولفیدا تە قوم بولدان، بە کوششی رینو و دوسلان، پاریس، ۱۸۴۰ ز - ئیستە خری، ئیبراھیم، مەسالیک و مەمالیک، تەرجمە ی کوھن فارسی، بە کوششی ئیرەج ئە فشار، تاران، ۱۳۴۷؛ ئیقبال ئاشتینانی، عەباس، تاریخی موفەسە لی ئیران، لە ئیستیلای مەغول تاراگە یاندنی مەشرو تە، بدلیسی، شەرە فخان، شەرە فنا مە، بە کوششی محەمەد عەباسی، تاران، ۱۳۴۳؛ حافز ئە برو، زوبدە تو تە وارینخ، بە کوششی کە مال حاج سە یید جەواد ی تاران ۱۳۷۲، پارسا دوست مە نو چیەر، شائیسما عیل ئەوہل تاران ۱۳۵۷ ھەتاوی، حودود عالە م، بە کوششی مە نو چیەر ستودە، تاران ۱۳۴۰؛ رومیلو حەسەن، ئە حسەن تە وارینخ، بە کوششی عەبدو لحو سین ئەوایی، تاران، ۱۳۵۷، سامی، شەمسە، قاموس، ئە علام، ئە ستانبول، ۱۳۰۶ مانگی، سە فەرنامە کانی و نیریان لە ئیران، تەرجمە ی مە نو چیەر ئە میری، تاران، ۱۳۴۹، قازی ئە حمەد قومی، خولاسە ی تە وارینخ، بە کوششی ئیحسان ئیشراقی، تاران؛ مەردوخ رو حانی بابا، تاریخ، مە شاھیری کورد، بە کوششی ماجید رو حانی، تاران، ۱۳۷۱؛ مێقدەسی، محەمەد، ئە حسەن

تہ قاسیم، بہ کوششی دخویہ، لیدن، ۱۹۰۶ ز، نہ سوی، محمہ د، سیرت جہ لالہ دین
مینکبرنی، بہ کوششی موجتہ با مینہ وی، تاران، ۱۳۴۴؛ یاقوت، بولدان، یہ عقوبی،
تہ حمہ د، تاریخ، بیروت دار سادر؛ ہہ روا:

Aslanapa O, turkish art and architecure london 1971; Bosworth, C. E, "the
Political and Dynastic History of the Iranian world" the cambridge go History
of Iran Vol, V. ed. J. A. Boyle Cambridge 1968; DiE, WWW. dle gov.Tr/
turkish / sonist / nufus / ilceler htm; Hovonnisian, P. G., Armenia on the road
to independence 1918, Losangeles, university of california press; IA;
Kazemzade h, F., the struggle for (transcaucasia new York; lang, D.M.,
Armenia cradle of civilization London, George Allen and Unwin Ltd; Lynch.
H. F. B; armenia travels and studies Beirut, 1965; tevernier j. B, les Six
Voyages, paris, 1677; türkiye dianet Vakfi islam ansiklopedisi, istnbul 1992
عملی تہ کبہر دیانہ ت، دایرہ تولمہ عاریفی ئیسلامی ج ۱۱ پەرہ ی ۵۷۲ تا ۵۷۰
چاپی ۱۳۸۱ ہہ تاوی تاران (شہ پوئل).

بدلیسی، حه کیم ئیدریس

بدلیسی، حه کیم ئیدریس بن حیسامه دین عهلی (د زیحجه ی ۹۲۶ مانگی و نوامبر ۱۵۲۰ ز) میژوزان و دهولهت مهردی کورد، له دهرباری پاشاکانی عوسمانی. له بدلیس کوردستانی بن دهس تورکیه له دایک بووه. حیسامه دین عهلی باوکی له خواناسه گه وره کانی روزگاری خوئی هاتوته ژمار (هامیژ پورگشتال، ۸۶۱/۲؛ E11,11,715). بدلیسی له سه ره تاوه مونشی تایه تی دهرباری یاقوب به گک ئاق قوه یئلو (حک ۸۸۳ - ۸۹۶ مانگی و ۱۴۷۸ - ۱۴۹۱ ز) بوو به هوئی نامه یی پیروز بایی که ۸۹۰ مانگی له لایه ن سولتان یاقوبه وه بو سولتان بایزی دوه می (حک ۸۸۶ - ۹۱۸ مانگی) نویسیوی. سرنج و ئافه رینی پاشای عوسمانی هه لخراندبو (هامیژ پورگشتال، ۷۱۴/۱، ۸۶۱/۲، ریو، 1/216-217) له سوئکه ی سیاسه تی نه زانم کاری مه زه به بی شائیسما عیل ئه وه ل سه فه وی (حک ۹۰۷ - ۹۳۰ مانگی) سه بارت به نه ته وه ی کوردی سوننی مه زه به ب، بدلیسی له ۹۰۷ بو ئیو خاکی عوسمانی کوچی کردو سولتان بایز فه ره به گه رمی به پیره وه چو و له ده رباری خوئی دهس به کاری کرد (۱۱۴۲ / ۱۷، E11؛ ریو، ۱/217)، میرجه عفه ری ۳۹۸؛ تاش کوپری زاده، ۱۹۰ - ۱۹۱؛ هامیژ پورگشتال، (۱/۷۱۴ - ۷۱۵). له سه ر ویست و تکای بایز، بدلیسی میژوی موفه سه لی ده رباری خانه دانی عوسمانی نویسی (بروانه دوایی و تار)، به لام پاشای عوسمانی به و بیانوه که بدلیسی له میژوه که ی خویدا، سه بارت به ئیرانیان، له راده به ده رچاو پوشی کرده، هه قی نویسنی ئه و هه موه زه حمه ته میژو نویسنه ی پیی نه دا، هه روه ک سولتان مه حمود، حه قی ئه و هه موه نویسنه ی به فیتر دهوسی نه دا، دیاره زالم هه رده یه وی مارزی خوئی نشان بدا. بدلیسی به دل ئیشاوی به بوته ی سه فه ر له شای تورکی عوسمانی مه ره خه سی ویست و سه ره نجام له ۹۱۷ مانگی چوو مه که و له ویوه نامه یه کی توندو به هه ره شه ی بو بایز نویسو و سه خت به گژ بایزا چبو که ماف و دهس ره نجی به باداوه و مافه ره وا که ی به فیرو

خواردوه و نو سینى ئەوى له بەرچاوه نه گرتوو خزمەت بە نامۆ و بێگانه جهزاو مافه كهى ههوابوو و له وه زیاترنایى (شه پۆل). (برانته E11, 1,1207؛ ئونات 198-199). به لām دواى ئەوهى سه لیم ئەوه لى عوسمانى له بان تهخت دانیشته (حكا ۹۱۸ - ۹۲۶ مانگی) دلخوشى حه كیم ئیدریس بدلیسی دایه وه و بانگی کرده لای خوئى، بدلیسی له ۹۱۸ مانگی گه رایه وه، ئەسته مبول (E12 هه ر ئەوى) و دواى ماوه به ك سولتان سه لیم سپایى ته یارى ئاماده کرد و له گه ل ئیدر بدلیسی به سپاوه چوو ه شەرى شائیسما عیل سه فه وى (هامیر پور گشتال، ۸۴۶/۲)، به لām رول و نه خشی گرینگتری بدلیسی به ك خستن و به دیهینانى به كیه تی نیوان سه رداران و سه ر هۆزه كانى كورد بوو هه مویانى مو ته حید کرد و بووه هوى سه ركه وتن و زال بونی عوسمانى به سه ر شائیسما عیل سه فه ویدا. (بدلیسی ۵۳۷ - ۵۳۸؛ سه عده دین، ۳۰۴/۲، هامیر پور گشتال، هه ر ئەوى؛ برو سه لى، ۶/۳ - ۷).

بدلیسی له جهنگى حه سه ن كیف كه ۲ سال دواى جهنگى چالداران (۹۲۰ مانگی و ۱۵۱۴ ز) روى دا، به شدارى کرد و بووه هوى زال بونی كورد، به سه ر سپای قزلباشدا، بدلیسی له وه سه ركه وتنەى كوردان نه خشی فره گرینگى هه بو (هامیر پور گشتال ۸۶۲/۲). جادواى ئەوهى دیار به كر و ماردین كه وته بن دهس عوسمانى، سه لیم پاشای عوسمانى ريك و پيك کردنى ئەو ناوچه كورد نشینانهى به ئیدریس بدلیسی سپارد، چون بدلیسی له كارزانى و شیاوى خوئى به باشى نیشان دابو، شاسه لیم نامه به كى پرو ته ژى له منه تبارى و نافه رین به دیارى به كى پر قیمة ت و به نرخ بو بدلیسی به دیارى نارد (سه عده دین، ۳۰۴/۲، ۳۲۲؛ هامیر پور گشتال، ۸۶۳/۲ - ۸۶۴ - ۸۷۵، ۸۷۷، ۱۱۴۳ - ۱۱۴۲/۱۷، E11)، بدلیسی له بردنى سپا بو سه رمیسر له گه ل شاسه لیم بوو هه ر له وه سه فه ره دابو، هه ر چه ند وه زیره كان پیا ناخوش بو، به لām بدلیسی به دفه رى و به دره فتارى خاوه ن پله به رزه كانى توركى له میسر، به دانانى قه سیده به كى فارسى

شاسەلیمی لەو کارە ئاگادار کرد و لە پاشان خووی گەرایەووە بوو ئەستەمبول (ھامپەرپور گشتال، ۸۷۷/۲، ۹۲۱ - ۹۲۲؛ رێو، ھەرئەوێ). بدلیسی لە ئەستەمبول وەفاتی کردووە و لە گەرەکی ئەیبوب سولتان لە مزگەوتی شەریف کە زینەب خاتونی ژنی سازی دابو، نێژراو (بروسەلی ھەرئەوێ: رێو، 1/219).

نوسراوەکانی بدلیسی، ئەو مرویە زاناو سیاسەت زان و لە کارزان و بلیمەتە ئاسەواری لە زوربەیی بابەتە جوژا و جوژەکاندا لەو نوسەرە، بە توانایە بە جێ ماوە کە گرینگترین یان ھەشت بە ھەشت یا میژوی بنە مالاھێ ئالی عوسمانە، ئەم کتیبە بە کەمین تاریخی رەسمی عوسمانیانە کە لە ۹۰۸ مانگی دەسی پیکردووە کە نوسی ئێوە، ۲ سال و ۶ مانگی کیشاوێ تا بدلیسی ئەوێ دانیاوێ و تەواوی کردووە و بدلیسی لە چەن جێدا ئەوێ بە (الصفات الثانیة فی ذکر اخبار قیاصرة العثمانیة) ناوی بردووە (برواننە: رێو، 1/217؛ فلوگل، 11/217؛ شورا، ۱۵۶/۲، ۱۰ (۳) ۱۳۷۰ - ۱۳۷۱). داگری تاریخی بنە مالاھێ عوسمانیە لە ۷۱۰ مانگی تاروژگاری بایزی دوھم (رێو، ھەرئەوێ)، ھەشت بە ھەشت کە روداوێ کانی روژگاری ۸ پاشای عوسمانی لەو کتیبەدا، باس کراون. بیجگە لەو، بدلیسی بە ک خاتیمەیی دور و درێژی بە شیعەر، لە مە ککە دانابو و ئەویشی لە ئاخری کتیبە کەیدا ھیناوە. (ھەرئەو 1/217-218؛ ئوستوری، 1/413).

دوای وەفاتی ئیدریس بدلیسی، ئەبولفەزلی کوری (د ۹۸۷ مانگی) - کە ئەویش یەکی لە کار بە دەسانی گەورەیی دەوڵەت لە روژگاری خویدا بوو، کو بە یەکی لە بابەت روداوێ کانی پاشایی سولتان سەلیمی ئەوێ لە سەر ھەشت بە ھەشت زیاد کردووە و بە ناوی سەلیم نامە دایناوە (رێو، 1/218-219؛ ئوستوری، 416 / 1(1)؛ قیس: بەھار، ۳ / ۳۰۰، کە ئەو کو بە تا بە ۹۵۲ مانگی دەورەیی حوکومەتی سەلیمی دوھم زانراوە). (جیی سەر سورمانە ئەو ۲ زانایە بە تاییەت حە کیم ئیدریس بدلیسی کوردی مۆتەحید کردووە، بوو یارمەتی دان بە تورکی عوسمانی، دژی کورد، بە لام میژوی کوردی نە

نوسیه و میژوی تورکی نوسیه و کوره کیشی لی زیاد کرده و ئاوری له میژوی نه ته وهی کورد، نه داوه ته وه (شه پوئل).

ههشت به ههشت نه تنیا له روانگهی تاریخی، به لکو له روانگهی سه بک و شیوهی مه سنوعی و پرله گری و گول که به پهیره وی له جیهانگوشای جوهینی، تاریخی وه ساف، وه ئاساری موعینه دین به زدی و شه رفه دین به زدی نوسراوه و دانراوه، له ئاساری تایبته به روزگاری ئه و هاتوته ژمار (ریو، 1/217) به لام به هار ئه وهی به نمونه یی ناقیس له میژوی کوری بی بی، هینا وه ته ژمار (هه ر ئه وی) عه بدولباقی سه عدی له ۱۱۴۶ مانگی ههشت به ههشتی کردوته تورکی (برواننه: شوکرو، 131-157؛ بو وهرگه راوهی ترو رون کردنه وهی زیاتر، برواننه: ئوستوری، 415-416 / (۱) ۱). له ههشت به ههشت نوسخه یی فره له کتیبخانه کانی جیا جیادا ههیه (مونزه وی خه تی هاوبه ش، ۶۵۷/۱۰ - ۶۵۸؛ ئوستوری، ۹۱۳ / (۱) ۱، بابینگر، 48). له حه حکیم ئیدریس بدلیسی نوسراوی تریشی لی به جیماره که ناوی هندیکیان به م جوردهن: ریساله ی (ئیبیا) له بابته (وه با: کولیره) (ئالوارت، ژماره ی 6371)؛ ریساله یه ک له ره واننشاسی (مینگانا، 680)، رافه له سه ر گولشه نی راز - ی شه بستری که له شه سته مبول چاپ کراوه (برواننه ئاقابوزورگ، ۲۶۹/۱۳، گولچینی مه عانی، ۸۵؛ مونزه وی، خه تی، ۲ / (۱) ۱۲۴۸)؛ رافه ی مه سنه وی (ناوه ندی، ۱۳ / ۱۹۰۳)؛ ده مه ته قه ی روژ و جیژن (مه ر عه شی، ۱۹ / ۳۸۰ - ۳۸۱)، میرتاتی جه مال (مونزه وی، خه تی ۵ / ۳۶۲۴، پیرستواره...، ۱ / ۴۷۲؛ بو ناسینی نوسراوه کانی تری بدلیسی برواننه: بروسه لی، ۳ / ۷ - ۸، حاجی خه لیفه ۲ / ۱۲۶۴، LGAL, cs, 1/469 - سه رچاوه: ئاغابوزورگ زه ریه، بدلیسی شه رفه فخان، شه رفه فنا مه به کوششی محمه د عه باسی، تاران ۱۳۴۳؛ بروسه لی، محمه د تاهیر عوسمانلی موئه له فله ری، شه سته مبول، ۱۳۴۲ مانگی، به هار محمه د ته قی، سه بک ناسی، تاران، ۱۳۴۹ هه تاوی؛ حاجی خه لیفه، که شف، سه عده دین، محمه د، تاج

تہ واریخ، ٹہستہ مبول، ۱۲۸۰ مانگی؛ شورا خہ تی؛ تاش کوپری زادہ ٹہ حمہ د، شہ قایق نہ عمانیہ، بیروت، ۱۳۹۵ مانگی و ۱۹۷۵ ز؛ گولچینی مہ عانی، ٹہ حمہ د، گولشہ ن راز و رافہ ی جیا جیای ٹہ و، نہ شریہ ی کتیبخانہ ی ناوہندی زانکوئی تاران، نوسخہ گہ لی خہ تی، تاران، دہ فتری ۴؛ مہر عہ شی، خہ تی؛ ناوہندی، خہ تی، مونزہ وی، خہ تی؛ ہہر ٹہ و خہ تی ہاوبہ ش، ہہر ٹہ و، پیستوارہ، کتیبہ فارسی یہ کان، تاران، ۱۳۷۴ ہہ تاوی؛ میرجہ عفری، حوسین، تاریخی تہ حہ ولاتی سیاسی، کو مہ لایہ تی، ٹابوری و فہرہ ہنگی ٹیران لہ دہورہ ی تہ موریان و تورکمانان، ٹیسفہ ہان، ۱۳۷۵، ہامیر پورگشتال، یوزف، تاریخی ٹیمپہراتوری عوسمانی، تہرجہ مہ ی میرزا زہ کی عہ لیابادی، بہ کوششی جہ مشید کیانفر، تاران، ۱۳۶۷ ہہ تاوی و ہہروا:

Ahlwardt; Babinber, F; Die Geschichreiber Osmanen und thre werke Leip ZIB, 1927; E12; flü 8 bel, Gi Die arabi schen, persis chen und türkischen Hand schriften derkaiserlichköni 8 Lichen Hof bibtiothek Zuwien, wien, 1865 GAL'S; mingana, A; Catalo 8 ue of the Arabic Manuscripts in the john Rylands Librery manchester, 1934; Rieu, ch; catalogue f the persian manuscripts in the Btitsh museum, oxford, 1966; storey, C. A; Persian Literature, London 1927; Sükrü, M; "Des Hešt Bihišt des ldis Bitlis" Der Islam Brlin, 1931, Vol xix; Unatf. R; "nesritarihi üzerinde yapılan Çalismalara toplu bit bekis"; Belleten Ankara, 1943, vol, vii, no 25.

ہودا سہید حہ سہ ن زادہ، دایرہ تولمہ عاریفی بوزورگی ٹیسلامی ج ۱۱ پہرہ ی ۵۷۲

تا ۵۷۳ چاپی ۱۳۸۱ ہہ تاوی تاران (شہ پوئل).

برادوست

برادوست یه کی له ۳ دیتھاتی بهشی سوّمای برادوستی شارستانی ورمی و له نازربایجانی غهربیدایه، ئەم دیتھستانه له باکوره وه ئەلکی به دیتھستانی ئەنزەلی باشوری و سوّمای باشوری و له روژه لاته وه، به دیتھستانی نازلوچای و له باشوره وه به دیتھستانی تەرگه ور و له خوړاواوه به کوردستانی نه خشی شارستانی ورمی؛ دیتھقان (۲۸۷). گه وره ترین و پرتوترین چۆمی که بهم دیتھستانه دادی و دەرۆا، برادوسته که به شاخه بی له نازلوچای دیته ژمارو بهشی له زهوی و زاری کشت و کالی ناوچه که، ئاو دها (هه ره نه و، ۱۵؛ جه عفری، ۱۲۷ - ۱۲۹). موشیر دهوله، نه وهی به ناوی ناوی برادوست ناو برده (په ره ی ۱۵۸) یه کی تر له چیاو کیوه کانی ئەم دیتھستانه کیوی کوتول و چیا ی قه لای (جم جم: دممه (دیتھقان، ۳۲۵، ۵، ۳۶۳؛ ئیسکه نده ری نیا، ۵۷).

کهش و هه وای برادوست، کهش و هه وای ساردونیوه نمداری هه به (فه ره هه نگ...

(۷۲/۱۲).

دیتھستانی برادوست له ۱۳۷۵ هه تاویدا، دارای ۴۷۷، ۱۷ کهس حه شیمهت و ۵۴ گوندی ئاوه دانی هه بووه (سه ر ژماری، ناسنامه، ۱۸ - ۲۶). له رابوردوا زیاتر له ۲ هه زار خانه واده له تاینه ی خیلی شکاک له ناوچه ی برادوستا ژیاون و قسلاخ بهشی له هوژی ساداتیش له م ناوچه بووه (موشیر دهوله، ۱۶۱؛ مه شکور، ۱۹۲؛ ئە فشار، ۵۷۵؛ دیتھقان، ۶۱).

ئاوه ندی برادوست، گوندی ره وه ندی یابینه که له ۳۷ و ۴۳ پانایی باکوری و ۴۴ و ۴۳ دریزایی شهرقی و له به رزایی ۱۵۴ میتر له ته ختی ده ریا دایه و حه شیمه ته که یشی له سالی ۱۳۷۵ هه تاوی، ته نیا ۱۳۲ کهس بووه (پاپلی ۲۸۴؛ سه ر ژماری، ناسنامه، ۲۲؛ بلاوگ...، ۵) ئەم گونده له ۹ کیلومیتری خوړاوا ی شاری سیرو دایه (فه ره هه نگ، ۵۱/۱۲ - ۵۲). سیرو ته نیا شاری بهشی سوّمای برادوسته، که له سنوری ده سکردی ئیران و تورکیه دا، که له ده ورو به ری ئەم دیتھستانه دایه (بلاوگ، هه روا سه ر ژماری،

ناسنامه، هه‌ر‌ئه‌و شوینانه؛ هه‌ر‌ئه‌وی، نه‌خشه‌ی ئاوه‌ دانیه‌ کان (۵۴۰).

روداوه‌ میژوییه‌ کان: سه‌رزه‌وی برادوست له‌ به‌ر باری، سپا و سپاکیشی و هاوسنور بون له‌ گه‌ل کوردستانی بن‌ده‌س حوکومه‌تی تورکیه‌ی ئه‌م سه‌رده‌مه‌ و هه‌روانیژیک بون به‌ کوردستانی باشوری (عیراق) دارای گرینگ‌ی یه‌کی تایبه‌ته‌ (بوئیرانی داگیر که‌ری کوردستانی روژ‌ه‌لآت)، له‌ ۱۰۱۴ مانگی و ۱۶۰۵ ز. سنن پاشاچغال ئوغلو، سه‌رداری عوسمانی به‌ سپایی فره‌زوژ له‌ لای خوژاواوه‌ هاتوته‌ نیوکوردستانی بن‌ده‌س حوکومه‌تی ئیران. شاعه‌بیاسی به‌ که‌م (سا ۹۹۶ - ۱۰۳۸ مانگی و ۱۵۸۸ - ۱۶۲۹ ز). سو‌بحان و یژدی‌خانی کرده‌ حاکمی ورمی که‌ سپای عوسمانیه‌ کان له‌ سو‌مای برادوست و ده‌ه‌رنی که‌ ده‌ یانه‌ویست هه‌یش بکه‌نه‌سه‌ر ورمی، که‌ له‌ نیوان ئه‌میرخان حاکمی سو‌مای برادوست و عومه‌ر پا، سه‌رداری‌تری عوسمانی شه‌ری سه‌خت له‌ ناوچه‌ که‌ روی‌دا که‌ بووه‌ هو‌ی تیشکان و راکردنی سپای هه‌یشکار (دیته‌قان، ۳۶۲). له‌ ۱۱۵۸ مانگی و ۱۷۴۵ ز. نادرشای هه‌وشار (۱۱۴۸ - ۱۱۶۰ مانگی و ۱۷۳۵ - ۱۷۴۷ ز) به‌ره‌و ئازربایجان بو‌یی ئاژوت و دوای مانه‌وه‌ له‌ سایه‌ن قه‌لا: (شاهیندژ - ی ئه‌مرو، که‌له‌ زه‌مانی مانناکاندا به‌ (ئه‌وکان) ناوبراوه‌) به‌ره‌ و لای ورمی بزوت و له‌ دی‌گوییکته‌ په‌، ئوژدوی خست و ده‌سی کرد به‌سه‌ر نجدان به‌ باری شارو ناوچه‌ که‌ و چهن روژیش له‌ قیز قه‌لا له‌ گونده‌ کانی ناوچه‌ی برادوست رو‌نیشته‌ (هه‌ر‌ئه‌و ۳۷۳، ۹۳۴) و له‌ ۱۲۴۶ مانگی و ۱۸۳۰ ز، کاتی عه‌بیاس میرزا نایب سه‌لته‌نه‌ (۱۲۰۲ - ۱۲۴۹ مانگی و ۱۷۸۸ - ۱۸۳۳ ز) له‌ کرمان بو، کاروباری ئازربایجان به‌ تایبه‌ت سنوره‌ ده‌سکرده‌ کانی نیوان ئیران و عوسمانی، بو‌وینه‌ سو‌مای برادوست سه‌خت تیگ چبو‌وخه‌ یانه‌تی هه‌ندی له‌ میرانی حوکومه‌تی ئیرانیش ئه‌ونه‌ی تر بارو دو‌خه‌ که‌ی ئالۆز کرد بو‌و به‌ دنه‌دانی حاکمی ره‌واندز سپای عوسمانی هه‌یشیان هه‌ینا بو‌وه‌ سه‌ر چهن ناوچه‌یی له‌ ولاتی ئیران و خه‌ریکی کوشته‌ و کوشته‌ر بون، به‌لام چون ده‌وله‌تی عوسمانی که‌وتبو‌وه‌ به‌رقار وقینی روسیه‌ و له‌ گه‌ل میسریشدا کیشه‌ و چنگه‌ په‌لماسه‌ی هه‌بو، ده‌رکردنی سپای عوسمانی له‌ خاکی ئیران مه‌یسه‌ر بو‌و. جیهانگیر میرزا له‌ گه‌ل ئه‌میرنیزام: (محه‌مه‌دخان زه‌نگه‌نه‌)

بەسپایی ته یاره وه به ره و ده شته كانی مه حمودیه بوئی ئازۆتن و ده سیان کرد، به دلخووشی دانه وهی حاکمانی شاری وان و شاری بابه زید و سه روکی تایفه ی کورده کان و شه و کاره ی شه و فره شوینی دانا و ئارامی یه کی به رچاوی له نیۆسنوری کوردستاندا به دهبینا و ته نانه ت سه ردارانی ئیرانیان به گرتنی قه لای شاری وان هاندا (هیدات یه ۷۳۷-۷۳۸، ۴/۱-۶؛ ته فشار مه حمودلو، ۴۱۳).

له ۱۲۹۷ مانگی و ۱۸۸۰ ز، مه لیک غازی شیخ عوبه یدیلای نه هری شاهی شه مزین پیشه وای ناسیونالیسمی کورد که بو ئازادی کورد و کوردستان را پهری بوو، یه کی له خوله فای خوی به ۴ هه زار شه روانی کورده وه له رینگای برادۆسته وه بو گرتنی شاری ورمی به ری کردبوو (دیهبان، ۴۰۵، ۴۰۹-۴۱۰)، به لگه بو شه وه ی مه لیک غازی شیخ عوبه یدیلای نه هری پیشه وای ناسیونالیسم بووه، یه کی له وه به لگانه سازدانی کو تگره ی میلی و کوردایه تی کردن بووه، شه وه یه که له نه هری ۲۲۲ که س له سه ران و سه روک هوزه کانی کورده واری کو کردۆته وه که بو نه جاتی کوردستان و ئازادی چ بکه ن و که سانی وه ک عه لیاغای بدلیسی، هه مزاغای مه نگور، خه لیفه سه لیم و حاجی خه لیفه مه لا محه مه د (به ها) شه مین حوزوری شیخ عوبه یدیلای له وی بون، دوهم به لگه نویسی نامه ی شیخ عوبه یدیلایه بو سه فیری به رینانیا (کلایتون) و پی راگه یاندوه که نه ته وه ی کورد، نه ته وه یه کی جیا یه له تورک و فارس و عه ره ب و ریباز ورچه ی ئاینشمان له وان جیا یه و ناتوانین له گه ل شه واندا بژین، کورد، ده یه وی ئازاد و سه ر به خو بی (بروانته ده رکینان نو سه ری ئیر له ندی و جونبوشی کورد، کریس کو چه را) و شه یی کاری بکری که ده وه له ته کانی ئور و پای سه رنج بده نه مه سه له ی کورد و له بابته کورده وه، ته حقیقاتی بکه ن. شه سلای نامه به ده سه خه تی خودی شیخ به ویته ی سه ندی تاریخی له ئارشوی و هه زاره تی کار و باری ده ره وه ی به ریتانیا هه یه (شه پۆل) و شه دگار ئوبالاس له کتیبه که ی خویدا جونبوشی کورده کان، ته رجه مه ی ئیسماعیل فه تاح قازی له په ره ی ۹ دا نویسه تی: یه که مین هه نکاوی سیاسی و میلی گه رای: کورده یه تی کردنی کورده کان له سالی ۱۸۸۰ ز - به هو ی بیرو هه زری شیخیکی کورد به ناوی عوبه یدیلای نه هری

هاته گورو نه نجام درا (هه رته وئ په رهي ۹) چاپي ۱۳۷۷ تاران بلاوگي نيگا). - يه ك سال دواي راپه رپيني شېخ عوبه بديلاي نه هري، له ۱۲۹۸ مانگيدا خيلى شكاك له مه لپه ندي برادوست ده سيان كرد به براو به دژي زولم و زوري حوكومه تي تيران، به لام دواي شهيد كراني زياتر له دو سه ت كه س به ده سي سپاي تيران سه رنه نجام خويان دابه ده سه وه (نه فشار، ۵۷۵ - ۵۷۶).

له نوسراوه كاني سه رچاوه، وادپته به رچاو كه پان و برينايي خاكي برادوست له رابوردوا، زياتر له ديهستاني نه مرو كه دا بووه و له و، به ناوي ولات و محال - ي برادوست ناو براوه (بدليسي، ۳۸۶؛ موشيرده وله، ۸۳، ۱۵۸؛ ديهقان، ۲۱۳، ۳۷۳).

ناسه واري ميژويي: كه لاوا كوڼ و دار ماوه كاني ناسه واري كاروانسه رايي له سيروي له محالي برادوست، ماوه ته وه (مه شكور، ۸۶۸). قه لاي باستاني و كه وناراي «جم جم: دمدم) كه له زه ماني شاعه بيا سي يه كه م پينه و په روگراوه ته وه و له م سه رده مه دا، كه لاوارو خراوه كاني هه روا ماون و له محالي برادوستايه. ئيسكه نده رينگ مونشي شهرحيكي فره ي له بابه ت مو حكه مي و تايه تي يه كاني نه و قه لا و دژه سه خته سپايي و ميژويه و به شه جيا جيا كاني نه ويي نوسيوه و به ياني كردوه (۲/ ۱۳۱۰ - ۱۳۱۳، و هه روا بروانه: ديهقان ۲۱۳؛ پيدرام، ۴۴ - ۴۸؛ نه فشار سيستاني، ۱/ ۲۱۱؛ قيس: ته مه دون، ۳۶ - ۳۷).

ته پوله كاني كه وناراو باستاني ره به ت و هه نگران كه له م ديهستانه يه و له ژماري ناسه واري باستانيدا نوسراوه و زه بت كراوه (مشكوتي، ۳۰۸؛ هه روا بروانه: فهره ننگ، ۱۲/ ۵۰ - ۵۱؛ ۱۲۸).

گونديكيش به ناوي برادوست له كوردستاني بن ده س توركي عوسمانيدا هه يه (موشيرده وله، ۱۶۳) كه دواي دروس بوني عيراق به ده سي به ريتانيا و سه ربه خويي كردني عيراق به ده سي ئيستعمار (۱۳۳۹ مانگي و ۱۹۲۱ ز - نه و گونده له گه ل و يلايه تي موسلي كوردنشين: گوندي برادوست، دهوك، زاخو، ره واندز، موسل، كه ركوك، شېخان، هه له بجه، هه له بجه، كسوتا و هيروشيماي كوردستان، ده ربه نديخان،

به شی له هه‌ورامان، سلیمانی، کوپێ، خه‌له‌کان، شه‌قلاوه، هه‌ولێر و... له‌بن ده‌س تورکی عوسمانیان ده‌رهیناو عیراقیان پێی کرده‌ جوکومه‌ت (نه‌خشه‌ی رینوما...، نه‌خشه‌ی سیاحه‌تی...، ئیشمیت، ۱۴۹) هه‌روا برادوست‌ناوی هوژینکی کورده، له‌ هوژی زیباری کورد، که‌له‌خاکی کوردستانی بن ده‌س ئێران، تورکیه‌ و کوردستانی باشوریدا بلاو بوو نه‌ته‌وه (ئیسکه‌نده‌ر بیگ، ۱۳۰۴/۲، ۱۳۰۵؛ دوره، ۸۵، ۲۱۳؛ عه‌زاو، ۱۹۵/۲، ۱۹۶؛ ئیشمیت، ۱۲۷، ۱۵۰). له‌ کتییی شه‌ره‌فنامه‌دا فره‌ به‌ریگ و پیک، ئیشاره‌ به‌ فه‌رمانه‌ه‌وایانی برادوست‌کراوه (بدلیسی ۳۸۲ - ۳۸۶؛ هه‌روا بروانه: زه‌کی ۳۸۸ - ۳۸۹). سه‌رچاوه: ئیسکه‌نده‌ر بیگ موشی، عاله‌ما رای عه‌بیاسی، به‌ کووشی محمه‌د ئیسماعیل ریزوانی، تاران ۱۳۷۷؛ ئیسکه‌نده‌ری‌نیا، ئیبراهیم، ساختاری سازمانی ئیلات و شیوه‌ی ژبانی عه‌شایه‌ری ئازربایجانی غه‌ربی، ورمی، ۱۳۶۶؛ ئیشمیت، د.وا. ره‌حله‌ الی رجال شجعمان فی کوردستان، ته‌رجه‌مه‌ی جرجیس فه‌تحو‌للاً بیروٓت ۱۹۶۴ ز، فه‌فشار عه‌لی «شو‌رشی شیخ عوبه‌یدیلا، له‌ گه‌ل تاریخی هه‌وشار (بروانه‌ نه‌و، فه‌فشار مه‌حمودلو)؛ فه‌فشار سیستانی، ئیره‌ج، روانینیک به‌ ئازربایجانی غه‌ریدا، تاران، ۱۳۶۹؛ فه‌فشار مه‌حمودلو، عه‌بدوره‌شید، تاریخی هه‌وشار به‌ کووشی مه‌حمود رامیارو پهر و پیر شه‌ه‌ریار فه‌فشار، ته‌وریر، ۱۳۴۵ - ۱۳۴۶ هه‌تاوی. بدلیسی، شه‌ره‌فخان، شه‌ره‌فنامه، به‌ کووشی محمه‌دی عه‌بیاسی، تاران، ۱۳۴۳؛ پاپلی به‌زدی، محمه‌د حوسین، فه‌ره‌نگی ئاوه‌دانیه‌کان و جینگا ئایینه‌کانی ئێران، مه‌شه‌ه‌د، ۱۳۶۷، پیدرام مه‌حمود، «به‌ره‌زای دمدم» هونه‌ر و مه‌ردوم، تاران، ۱۳۵۴، ژماره‌ی ۱۵۱؛ ته‌مه‌دون، محمه‌د باری ئێران له‌ جه‌نگی به‌که‌م یا تاریخی ره‌زائیه، تاران، ۱۳۵۰؛ جه‌غه‌ری، عه‌بیاس، چومه‌کان و چومنامه‌کانی ئێران، تاران، ۱۳۷۶؛ دوره‌مه‌حمود قه‌زیه‌ی کورد، بیروت، ۱۹۶۶ ز؛ دپه‌قان، عه‌لی، سه‌رزه‌وی زه‌رده‌شت، تاران، ۱۳۴۸؛ زه‌کی، محمه‌د ته‌مین، تاریخی دو‌هل و ته‌ماراتی کودری له‌ عه‌هدی ئیسلامیدا، ته‌رجه‌مه‌ی محمه‌د عه‌لی عه‌ونی، قاهیره، ۱۳۶۷ مانگی و ۱۹۴۸ ز؛ سه‌رژماری عومومی نفوس و مه‌سکه‌ن ۱۳۷۵ ئاسنامه‌ی ئاوه‌دانیه‌کانی ئێران، شارستانی ورمی، ناوه‌ندی ئاماری ئێران، تاران،

۱۳۷۶؛ هه‌ر ئه‌وێ، نه‌خشه‌ی ئاوه‌دانه‌کانی ئۆستانی ئازربایجانی غه‌ری، ۱۳۷۹؛
 عه‌زاوی عه‌پاس، عه‌شایری عێراق، قوم، ۱۳۷۰ ی هه‌تاوی و ۱۴۱۱ مانگی؛
 فه‌ره‌نگی جو‌غرافیایی و ئاوه‌دانه‌کانی ئێران (نازلو) سازمانی جو‌غرافیایی، سپای
 چه‌کداری ئێران، تاران، ۱۳۷۵، میشکوتی، نوسه‌توللا فیه‌رستی بینا‌کانی می‌ژویی و
 جی‌که‌و ناراو باستانیه‌کانی ئێران، تاران، ۱۳۴۹؛ مه‌شکور، محهمه‌د جه‌واد، نه‌زه‌ری به
 تاریخی ئازربایجان و ئاسه‌واری باستانی و حه‌شیمه‌ت ناسی ئه‌و، تاران، ۱۳۴۹؛
 مو‌شیرده‌ و له‌ی ته‌وریزی، جه‌غه‌ر، ریساله‌ی ته‌حقیقاتی سه‌رحه‌دیه، به‌کو‌ششی
 محهمه‌د مو‌شیری، تاران، بلا‌وکی ده‌فته‌ری ته‌قسما‌تی نی‌و خو‌ی ئێران، مو‌عاوه‌نه‌تی
 سیاسی، کو‌مه‌لایه‌تی وه‌زاره‌تی نی‌و خو‌، تاران، ۱۳۷۹؛ ژماره‌ی ۲؛ نه‌خشه‌ی رینۆمای
 عێراق، گیتاناسی، تاران، ۱۳۶۵، ژماره‌ی ۱۸۴؛ نه‌خشه‌ی سیاحه‌تی و گه‌ردشگه‌ری
 ئۆستانی ئازربایجانی غه‌ری، گیتاناسی، تاران، ۱۳۸۰؛ ژماره‌ی ۳۴۸؛ هیدایه، رها
 قولی، پێوه‌ لکاوه‌کانی ره‌وزه‌ی سه‌فا تاران ۱۳۳۹ هه‌تاوی؛ که‌ریم شه‌ریعه‌ت؛
 دا‌یره‌تولمه‌عارفی بوزوگی ئیسلامی، ج ۱۱ چاپی ۱۳۸۱ په‌ره‌ی ۵۲۴ تا ۵۲۲
 (شه‌پۆل).

فه‌رمانه‌وه‌ایانی برادوست ده‌چنه‌ وه‌ سه‌ره‌یلال کوری به‌در کوری حه‌سه‌نویه‌ که
 فه‌رمانه‌وه‌ای دینه‌وه‌رو شاره‌ زوربون (بدلیسی شه‌ره‌فنامه‌ به‌ کوردی، په‌ره‌ی ۵۴۶ چاپی
 ئۆفستی تاران جه‌واهی‌ری ۱۹۸۱ ز.

هیلال له‌ شه‌ر له‌ گه‌ل شه‌مس ده‌وله‌ی دیله‌می والی هه‌مه‌دان کوژرا و ۳ کوری له‌ پاشا
 به‌ جیماوه‌، یه‌ کیکیان له‌ شاره‌ زور بووه‌ ته‌ جی نشینی هیلالی باوکی و یه‌ کی‌ تریان، بووه‌ ته
 فه‌رمانه‌وه‌ای هوژی ئاکو و کوره‌ سی‌وه‌مه‌ که‌یشی په‌ره‌وازه‌ی لای ورمی بووه‌و (خان
 ئه‌لماس)ی سه‌ر به‌ ومیی وه‌ گیرکه‌ وتوووه‌ و ئه‌و سی‌ کوره‌ سه‌ره‌نجام گه‌ یشتونه‌ ته‌ پله‌ی
 میری و خه‌لکی برادوست باوه‌ریان وایه‌، سه‌رداره‌کانیان نه‌وه‌ و نه‌تیجه‌ی هیلالن
 (هه‌ر ئه‌وێ) و غازای قرانی کوری سولتان ئه‌حمه‌د، شالکی ئه‌و خانهدانه‌ له‌ لایه‌ن
 شائیسماعیلی سه‌فه‌ویه‌وه‌ ناوچه‌کانی: ته‌ر گه‌وه‌رو سو‌ماو دو‌ل و گشت قه‌لا و زه‌وی و

زاری دهورو بهری پیی داوه و فرمانی والیه تی بومور کردوه و له پاشان چوته لای سولتان سلیمان خان (هه رته ویی پهره ی ۵۴۷) له سه رده می سولتان سلیمان خان عوسمانی، که، هیرشی کردوته سهر ته وریژ، له دارو دهسه و سپای غازی قران که لگی وه رگرت و له پاشان هندی له ولاتی هه ولتیر و به غا و دیار به کری به غازی قران داو دوا ی مردن ۲ کوری به ناوی شامحه مه د و عه لی به گک له دوا به جیماوه (هه رته ویی) و شامحه مه د کوری غازی قران بوو ته حاکی سو ما و له پاش مردن ۴ کوری له دوا به جیما، بداغ به گک، حه سن، ئیسکه ندهر و زه ینه ل، بداغ به گکی کوری شامحه مه د، نه وه ی غازی قران به ده ستوری سولتان سلیمان خان عوسمانی کرامیر و دوا ی مردن ۴ کوری به ناوی ته ولیا به گک و سهیدی و... له پاش به جیما، به لام له بهر مندالی، میرایه تی بهر حه سن به گکی کوری شامحه مه د به گک که وت. به لام بزوز بو و خزم و کهس و میره کانی هاوسای ره نجانده و سه ر نه جام به هو ی زه ینه ل به گک، گازنده نامه یان نارده ئاستانه و حسین پاشای میری میرانی وان کرایه مه ئمور تا له کاروباری حه سن به گک بکوئیته وه و سه ر نه جام حه سن به گیان له دارداو عه لی به گک کوری غازی قران به فرمانی سولتان سلیمان خان کرایه حاکی برادوست و له پاشان خه لگی رویان لی وه رگیرا و بیان خوشبو ته ولیا به گک به سه ریان رابگا و ته ولیا به گک بو ئاستانه بهر یکرا، له و کاته وه که خوسره و پاشاورمی گرتبو، دابووی به ئیسکه ندهر به گکی شامحه مه د... برادوستیان له عه لی ساندو ئیسکه ندهریان له ورمی ده رکرد و عه لی به گیان له جیی دانا، دوا ی ۲ سال عه لی به گک مردو نیرینه ی لینه که وتو ته وه (هه رته ویی پهره ی ۵۴۹). ته ولیا به گکی کوری بداغ به گکی شامحه مه د گک که بابی مرد له بهر منالی پسمامانی مه ز نایه تیان کرد، به لام کاتی سهرو سیمای میرانه و شیرانه ی پهیدا کرد له سالی (۹۸۵ مانگی و ۱۵۷۷ ز، عه لی به گک له میری لابر او مه ز نایه تی به و درا، ناصر به گک کوری شیر به گک کوری شیخ حه سن به گک سولتان ته حمده ناویکک باپیره گه و ره ی مه ز نه کانی مه رگه وهر، ناوچه ی مه رگه وهری له برادوست دابره وه و خو ی به سه ری راگه یشتوو و ده ساو دهس هاتوو، تا که و توتته، دهس ناصر به گک و ته میس له سه ر که وشه ن و سنور شه ری به هو زی دیری فروشتوو و دیریش

که سه ره به زهینهل به گی هه کاری بون، به گژ ناصر به گا چون و نه میش بو لای شاتیهماسب رای کردوه و زهینهل به گک له رقی ناصر به گک، شیر به گی کوری لیهانداه و سومای بو له مهرگه وهر جیا کردوته و به ناوی سنجاق به سه ره یه وه دایناوه، شیر به گک چونکا بی دلی ناصر به گی باوکی کرد به هره ی له ژیان نه برد و به چاو قولکه مرد و فه رمانره وایی مهرگه وهر که وته دهس زهینه دین به گی پسمامی شیر به گک و نه میش له سه عبادادی لای ته ورژ ویرای میرو مه زنه کانی کوردستان له شه ری قزلباشدا کوژرا و ناوچه ی مهرگه وهر که وته وه دهس ناصر به گک، به لام خدر به گک ناوی به یارمه تی سو لسانی عوسمانی مهرگه وهر ی له دهس ساندو ناصر به گیش له توله دا کوشتی، پاش خدر درابه یوسف به گک، دوای یوسف به گک مهرگه وهر که وته دهس شامحه مه د به گک وله دواییدا درا، به حوسین به گی شیخ حه سه ن به گک و سه ره له نوی که وته وه دهس ناصر به گک و ناصر به گک بابی ۸ کوران بو: شیر به گک که به چاو قولکه مرد، یوسف، قه ره خان، صاروخان، شامحه مه د، ته ی مورخان، حوسینی و حه یدهر، یوسف و ته ی مورخان به دهسی خدر کوژاون، صاروخانیش به دهس حوسینی برای به گوشت چووه.

نه زانراوه چاره نویسه و نه میرنشینه دوای ناصر به گک چی لیهاتووه... (هه ره تهوی)

په ره ی ۵۵۲).

زانایان و لیکۆله رانی دلسوزی کورد نه مین زه کی و حوسین حوزنی له و بابه ته وه نوسویانه و بوخته که ی به مجوره یه: نه میرخان یه کدهست که له هوژی برادوست بوو دوستی شاتیهماسب بووه، ورمی و شنوی پی سپاردوه، له دوای ته وه ی که میره کانی کوردستان په نایان به عوسمانی بر دوه، ورمی و شنو دراون به شامحه مه د به گی برادوست، نه میرخانی برادوست سه ری بو نه چاماند و چووه یارمه تی دانی میر عومه ر سوژان و له شه ریکدا که بوئه وی ده کرد دهسیکی له نائیشکه وه په ری و ناو بانگی به که له یه کدهس ده رچو (پیویسته بزانی که نه میر که له یه کدهس نیوی عومه ر بووه و عومه ر، ناوه کان کراونه ته نه میر) به لام عاله مارای عه بیاسی نوسویه تی له جهنگی قه فقا زله گه ل شاعه بیاس دهسی په ریوه. جادوای ته وه ی شاعه بیاسه فه وی چوته سه رتهخت و ئازربایجانی له

عوسمانی سەندوتەو، شا، ئەمیرخان کوری ناصر بەگی کوردی برادوستی بانگ کردو ته لای خوئی دل خوشی داووتەو و فرە ریزی لێناو و بە فرمانی شازیرینگەران دەسپکیان لە زیری سور بو دروس کردو بە گەوهر و دور و مرواری رازاندو یا نه تهو و له باسکیان گرتوو و نازناوی (خانی لەپ زیرین) ی پێداو و قەلای مەرگەر و تەرگەر و شوورمیی و سەر و کابەتی هۆزی برادوستی خەلات کردو و بەریی کردو. ئەمیرخان قەلای ورمی پەسەند نه کردو قەلای دمدمی له سەر ئاسەواری قەلای جم جم سەر له نوئی دا برشتهو، که ۳ فرسەخ له ورمی دورە، فرەپتەو دايمەزراندو و چەن قەلای تریشی له نیودا سازدا و عەنباری ئازوخە و پاسگەهی دیدەوانی و عەنباروی لی سازداو دژیکي بو پاراستنی ئاو که و ئەندە روئیکي فرە قايمیشی بو خوئی و مال و منالی سازدا، هەر له روژی دەس بە دارشتنی هیمی قەلای، ئەمیرە شیعە مەزەهە بە کان، کهوتە بەر بەرە کانی ولای شابوینان، تێدەچاند و تەنانت پیریداغ بەگی حاکمی نازربایجانی کلکی تی خست و دنەي شای دا که نه به لای قەلای سازبدریتەو، بەلام ئەمیرخان گوئی بە دوزمانان و حوکمی شانەدا و قەلای بە تەواوی و فرەپتەو، سازی دا بهو، لهو سەر دەمه دا زیاتر له ۲۰ هەزار کەس له هۆزی جەلالی له دەس زولمی مرادپاشای عوسمانی، هاتە کوردستانی سەر بە ئێران و شادەستوری دا ۱۰ هەزاریان بچەن برادوست و حەسەنخانی ئیستا جلوی والی هەمهانی بە سپایە کهو له گەل ناردن و رای سپاردە، لای ئەمیر که ئەو جەلالیانە لای خوئی جی بکاتەو. ئەمیرخان له ترس ئەو هی هۆزە کهی خوئی نه کهو نه تەنگانە و. بە قسەي شای نه کرد و له گەل قزلباشە کانی شادا کهوتە شەر و فرەیش زیانی لێدان، شاکەزانی ئەمیرخان، دەس دە کاتەو له ۲۶ شابانی سالی ۱۰۱۷ مانگی و ۵ ديسامبری ۱۶۰۸ ز، سپایە کی بە فرەي به سەر کردایەتی ئیعتقاد دەولهی وەزیری خوئی، ناردە سەر ئەمیرخان و چەن نامە بیکیش لهو ناو دا ئال و گۆرکرا و داوا له خان کرا قەلای چۆل بکاو بیتهو بەر حوکمی شا، بەلام خان چون له پتەوی قەلای دمدمی رادهدی، گوئی بو هەر شه و گۆر شهی شاشل نه کرد و له شکری شاعەبباس دەوری قەلایان داو بو ماو هی چوار مانگ شەریان بە میری برادوست فروشت

و فرەخوینیان بەخت کردوچیان بوّ نه کرا و له ئەنجامدا به خه یانه تی حه مکی لیئیان سهر چاوه ی ئاوی قه لایان په یدا کردو ئاویان لی برین و ۲۱ رۆژ ئازاری تونیه تیان کیشا. به لام کوت و پربارانی به خور باری و عه ناراوی پر کرده وه، سهر کرده ی سپای شاعه بیاس زانی به ئاو برینیش هه یچی بوّ نه کرا، فه رمانی هه رشی دا و گوتی: که س نایی تا نه مری ده س له هه ریش هه لگه ری. له و هه رشهر، گه شتیه دا که لاکی فره یان لیکه وت و چونه پیشه وه تا خزینه بن دیواران و له نیو دژداران و هه ریش به راندا شه ری گران و فره به سام قه و ماو چه ندمانگی هه رلیکیان دا و خوینی به کترین رژاند و سه ره نجام توانیان بورجی که قه ره به گ و پیاوه کانی پاسداری بون بگرن و هه مویان بکوژن. پاش ماوه به ک ئه و قه لایه ی که په رداغ دژداری بوو کوری ئه میرخانیش له گه ل پارێز گارانیدا، که وه نه، ده س قزه باشه وه، هه ری خان له که می دا و گولله توپ و به ره تفه نگ، هه روه کو باران به سه رکورداندا، ده باری و زوری له پیاوانی خان که تالانی قه رلباشیان ده سکه و تبوو رو بیون و نه گه را بوونه وه و هه رله و ده مه یشدا ئه عتماد ده وله سه رکرده ی سپای ئیزان مه ردبو و محه مه د بینگدلی هاتبو وه شو یته که ی، خان زانیوی تا سه ر خو ی بورانا گیردری نامه ی بوّ بینگدلی نوسی و رایگه یاندبوو ئه گه ر بلینم به نه ی نه مکوژن تا چاوم به شاد ه که وی قه لایان بوّ به جی دیلم. بینگدلی ئه مه ی په خوشبو و ئه میرخان هات و له خپه تی بینگدلی دامیوانداری لی کرا. حه سه نخان ئه ستاجلو فره رقی له خان هه لگه ربو، به محه مه د بینگدلی وت: و اباشه خان و پیاوه کانی لیک جیا بکه یته وه، ئه ویش پیاوه کانی خانی به نیو خپه تاندا بلاو کرده وه و ئه میرخان و چه ن هه والیکه ی له خه یمه ی خویدا هه شته وه، خان ئه ودالی موکری و پیاوه کانی، وه به رخیه تی ئه لباس خه لیفه که وتن و هه شتایش بوّ خو ی له سه نگه ری ده رنه چوبو، کاتی که هاته وه و دیتی: واخان ئه بدال و پیاوه کانی هه ر به چه که وه ماونه وه؟ - ده شیه و بستی له نیویان به ری - له نوکه ری خو ی راخوری که بوّ هه ینده گی و ویزن؟ چون ئه و میوانه به ریزانه له مالی من هه ر به چه که وه دانیشن و ماندویان، نه حه سیته وه. وه رن ئه و چه کانه یان لیوه رگرن. خان ئه ودال زانی به دل پیسی وا ده لی و شتیکی له بن سه ردایه. ئاماده نه بو نه خو ی و نه پیاوه کانی چه ک دانین. به لام

ئه لياس خه ليفه دهسى بهر نه داو هه رسور بو كه چه كيان ليوه رگرى. خان ئاودال لئيراپه رى و به شير لهت و پهتى كردو پياوه كانى ئه ويشى هه مو كوشت و به وه قزلباش، هاروژان و دارژانه سه ر جهنگاوه رانى موكرى و برادوست و سپاگه، بو به شه رگه و هه ردوكلا، ده سه ويه خه بون و گشت پياوه كانى موكرى و برادوست له ويذا كوژران و ئه و پالنه وانه، بى باك و بى هاو تايش شه هيد كرا. (ج: ماموستا جه ميل روژ به يانى كو به ي پهره ي ۵۵۵ تا ۵۵۲ شه ره فنا مه به زمانى كوردى چاپى ۱۹۸۱ ز - ئوفستى چاپخانه ي جه واهيرى تاران). ئه مين زه كى له پهره ي ۱۸۸ تاريخى كورد و كوردستان ته رجه مه عه ره بيه كه ي محمه د عه لى عه ونى چاپى به غا نوسيو به تى: ئه ميرخان له گه ل عومه ر به گى سوژان به شه رها ت و ده سى پهرى، ئه مه پيچه وانه كه ي پيشو وه كه نوسيو ي شه رى بو عومه ر به گ ده كرد و ده سى كى دوراند. - هه ژار شاعير، موحه قيق و موته رجيمى ناودارى كورد، كو به له سه ر شه ره فنا مه هه ر ئه وى).

ئولوغ به گ: ره نگه كورى ميرخدر كورى ميرروستم كورى بابا عومه ر، سه يفه دينخانى موكرى بو بى. له پاش كاره ساتى جه رگ برى قه لآى دمدم كه بو به لى كه يه ك به ناو چاوان ميژوى جيهانه وه. ئه مير قوبادخانى بيگدلى برى محمه دى خانى بيگدلى سپاسلارى عه جه م، كه به سه ر قه لآى دمدم راده گه يشت له ماوه ي حه وت سال - حوكومه تى زالمانه و مارزانه ي خو ي به جو رى نامرويانه، خه لكى ده چه وسانده وه كه له پهل و پويى خستبون و له و ماوه شدا هوژه كانى برادوست بوژا بونه وه و به بى رى توله و رزگار بونه وه، ده ژيان. په ريزاد خاتونى ژنى ئه ميرخانى له پ زيرين له و ماوه دا هه رله دمدم به نه يتى ده ژياو كاره كه رى مالانى ده كرد چاوه نو رى هه ليك بو كه توله ي بو سه نرته وه، ئولوغ به گ له ميرانى برادوست و خزى نزيكى خانى له پ زيرينيش بو. له و ساوه دا په ره وازه ببو، دور له و ناوچه ده ژيا، په ريزاد خاتون له په ستا نامه ي بو ده نار دو دنه ي ده دا كه ده سى له قزلباش بو وه شي تى، ئولوغ به گ خو ي له ده ورى قه لا دا گرت و له ده رفه تيك ده گه را، روژ يك قوباد به نيازى راو له دژ ده ركه وت و ئولوغ خو ي له نيو پاشماوه ي دژداران هه لگرد و ده سى كرد به قه لت و بريان و دوا براوى كردن. قوبادخان

که ئەمەى زانى بە هەلەداوان هاواری بو: ئەمیراڭای سولتانی مەراغە ناردو ئەویش پیربداغی حاکمی تەوریز و شیر سولتانی فەرمانرەوای موکوریانی بوھیمدادی ئەو، ناردو دەوری قەلایان دا و ئولوغ بەگ کەوتە خو کە بە گزیاندا بچیتەو، بەلام بەختی چەوتی هیناو لەو کاتەى دا کە جەخانەى بەسەر پیاوانیدا دە بەخشیهو، ئاگر بەربوو بەر تەو و عەنبارى فیشە ک تەقیەو و گرلە سەر و چاوی هالاً و خوئى و زور بەى پیاو کانی بە سوتان شپرزە بون و سوتانە کە پرزەى برین و چاری ناچار بەنیو شەو بە برینەو لە قەلأو هاتە دەرو بەراکردن چارە سەرى خویان کرد، ئیتر پاریز گاریک بو دژنەما. -ج: ماموستاروژ بەیانی کوئەى پەرى ۵۵۶ شەرەفنامە بە زمانى کوردی هەر ئەوئى - بوژانیاری فرەتر برواننە شەرەفنامە. نوکتە: فەرمانرەوایانی برادوست لە تۆرە مەورە گەزى خانەدانى حەسەنوو یەئەوشیرە کوردانەن کە بە سەردینە وە روشارە زوردا حوکومەتیان کردو، نەسەب و تورمەى برادوستیان دەچیتەو سەر، ئەمیر هیلال کورى ناصرەدین و دەولە: بەدر بەرزیکانى، حەسەنوو یە، بەرزیکى یا بەرزیکانى هیلال لە شەریکدا کە بە کتر شەمسە دەولەى دەیلەى والى هەمەداندا، چوو، کوژرا و ۳ کورى لە دوا بە جیمماو، یە ک لەوانە کەناوئى تاهیر بوو لە دواى باوکی دەبیته حاکمی شارە زور، دوەمیش دەبیته حاکمی هوژى ئاکو و سیوهمیش کە باپیری زنجیرەى فەرمانرەوایانی برادوستە، چۆتە ورمى و دواى، ماوہی ورمی خستوتە بن دەس خوئى. یە کەمین ئەمیری ناودارى زنجیرەى برادوست ناو دار بە غازى قران کورى سولتان ئەحمەد و ئاخیرین ئەمیری ناودار و پرهیزى ئەمیرانی برادوست ئەمیر (: عومەر) خانى خواوئى قەلأى دمدمە (شەرەفنامە و تاریخى دوەل و ئەمارەتى کورد ج ۲).

له ئیراندا تهرجی دیمورگانی R.M.M له جهلدی ۲۲ و ۲۳ له مارس و ژوئنی ۱۹۱۳ی زاینی داچاپ بووه که پیوهندی به دامه زرانندی حوکومت بو کوردان ههیه، که قاجاروره زاخان تیکیان دا. ۱ قه لای جم جم یادمدم راپه رینی ئه میر (عومهر)ی برادوست که له ۱۰۱۸ی مانگی شاهه باسی صه فهوی شهری به قه لای دمدم فرۆشت، ئه وه به چریکه چرو به یته بیژ له بهیتی حه ماسی ده دمدم دائه ئی:

دمدم بهردی له نزاری لیاندا توپی ههوشای
 حهوت شه و روزان ئاور باری خه بهر چوله بو ههوشاری

دمدم بهردی له بهردی لی دهن به توپی نه بهردی
 تا روژی مهردو نامهردی

له ۱۰۲۶ی مانگی دا که به کی له ژنه به ناموس و به غیره ته کانی ئه میری برادوست به دژی قزل باشه کان راپه ری و قه لای دمدمی له دهس دوژمن ئه ستانده وه دوباره که و ته وه دهس صه فهوی به کانی دوژمنی خه لک.

دمدم بهردیکی شینه چوار زستانه، پینج هاوینه
 تیدا خانی له پ زیرینه زه فه ر یان پی نه بر دینه
 ئه ی دمدمی بهردی ده لان جیگه ی خان و خان ئاوده لان
 ئیستا بوی به مه سکهنی خه رده لان خودا خرابکا، مالی حه مکی لی تیانی
 پی یان نیشان دا سه روکانی کی بو له کافری بی ئیمان
 تی یان کرد هاش و ده رمانه پیی قر ده بون موسولمانه .^۲

۱ - مه شه له ی کوردستان لاپه ره ی ۲۷. و. نیکین لاپه ره ی ۴۰۴
 ۲ - بروانه لاپه ره ی ۱۰ و ۱۱ی په راوه ی کوزانی فه ره نگی زمانی کوردی پاشکوی گر شه ی کوردستان نوسراوی محمه د صالح نیراهبسی (شه پویل) چاپی ۱۳۶۰ی هه تاوی و ۱۹۸۱ی زاینی و ۲۵۹۳ کوردی. به که م ژماره ی گر شه ی کوردستان له ۱/۳/۱۹۸۱ی زاینی له تاران له چاپدراوه تا ۹ ژماره ی بلاو کراوه ته وه. بروانه هیوا - ژوماره ی ۸ هاوینی ۱۹۹۲ی زاینی نورگانی ئه نستبوی کوردی که له سالی ۱۹۸۳ - ز - له پاریس: فه رانس، دامه زراوه، لاپه ره ی ۴۲ ئه ستونی ۲ ژوماره ی ۴۲.

بوختی

بوختی یا بوختبه، یه کی له تایفه کانی کۆنی کوردی نیشته جیی له ناوچهی بوختان (بوټان) له جزیره‌ی عه‌بدولعه‌زیزی کوری عومه‌ری کوردی به‌رده‌قیی (به‌رقه‌عیدی) به، که له بان به ستینی غه‌ریی چۆمی ده‌جله: (ئاوی تیکه‌لهات)، ژیاون.

ناویاجیی سه‌ره‌له‌دان: ناوچه‌ی قوردویه، که جو‌غرافیا نوسانی ئیسلامی که‌سانیی وه‌ک (کوری ئه‌سیر، بلازه‌ری و ته‌به‌ری) ئه‌وه‌یان به‌بو‌قه‌دا یا بو‌قه‌دی خویندو‌ته‌وه، تا سه‌ره‌تای ده‌وره‌ی ئیسلامی به‌ته‌واوی ناوچه و شارو شارو‌چکه‌یی که ته‌مرو به جزیره‌ی کوری عومه‌ر ناوداره، وه له پاشان به به‌شی له ناوچه‌ی ناحیه‌ی بوټان، ناوبراوه (زه‌کی، خولاسه... ۴۳). له ده‌ورانی کۆندا ئه‌م ناوچه‌ی بزاوگه‌ی هات و هوت و بیاو بره‌وی ده‌وله‌تی په‌رهبه‌رو به وزه‌ی خالیدی (= هالیدیا) بووه که له سه‌ده‌ی ۹ به‌ر له‌زایین له مه‌له‌بندی وان سازدرا بوو، ئه‌مه هه‌ر ئه‌و ده‌وله‌ ته‌بووه که ئاشو‌ریان به‌ناوی «ئو‌زارتو»؛ عیبریان «ئارات» (ئیرا‌ط) و یونانیان «ئه‌لیره‌ودی»، «خالده‌وی» و «خالدا‌یوی» ناویان برده‌وه و (کوردبون) تا سه‌ده‌ی ۶ به‌ر له‌ زایین ده‌وامی هه‌بووه. خالیدی‌ه‌کان به‌هاتی ئه‌رمه‌نیه‌کان بو‌ ناوچه‌ی وان، جائه‌وانیش له‌ویوه، په‌نایان برده‌وه به‌ر چیاو‌کیفه‌کان (ره‌شید یاسه‌می، ۹۲، ۹۴، هه‌روا برواننه E12, V448). به‌پیی ودانی گه‌رانه‌وه‌ی ئه‌فسانه‌یی: رگه‌زی کورد، ده‌چیته‌ وه‌سه‌ر دو‌برا به‌ناوی بوخت و به‌جه‌ن (= به‌ژهن) (برواننه: نیکتین، : به‌جه‌ن). ئه‌و دو‌برایه‌ به‌مه‌به‌ستی به‌ده‌س هینانی فه‌رمانه‌وایی جزیره، له‌گه‌ل یه‌کدا ده‌که‌ونه‌ پینک هه‌له‌په‌ژان و له‌ ئاکامدا له‌ یه‌کتر جیا ده‌بنه‌وه، بوخت حوکومه‌تی شاه‌ری جزیره‌ی گه‌رته‌ ده‌س و به‌جه‌نیش چووه‌ حه‌سه‌ن کیفا (بدلیسی، ۲۰۸). حه‌سه‌ن کیف‌یان قه‌لا و شاری له‌بان به‌ستینی ده‌جله و له‌ نیوان ئامید و جزیره‌ی ئه‌ولعه‌زیز کوری عومه‌ر؛ کوردی به‌رده‌قیی، کورد، داناوه و به‌وه‌یان ناساندوه (یاقوت، ۲۷۷/۲؛ بو‌ناولینانی ئه‌م قه‌لا‌وشاره، برواننه‌ بدلیسی ۲۰۱). له‌وه‌ به‌دوا سه‌رزه‌ویه‌ک که هۆز و تایفه‌ی بوختی له‌ویدا ده‌ژیان، به‌ ناوی ئه‌و تایفه: (بوختی، بوختان، بوختان و

بوټان) ناو براوه و یادکراوه (زه کی، ههرئهوی ۴۲، ۲۵۰، مهردوټ روټانی، ۳ (۲) ۳۰۷). له دیاری کردنی ره گهزی کورد، مینوریسکی لای وایه، ره گهزی کورد، ده چینه وه سهر بوختیان و به نه قل له هیزیدوټ، کورده کانی بوختی ههر به و دهسه داده نی که له گهل ټهرمه نیه کان له نیو خاکی بوختان دا ده ژیان و له روزگاری هه خامه نشیدا سیزده هه مین ساترایی ټیمپه راتوری ټیرانی ټهو ده میان سازدابو (نیکتین، ههرئهوی).

سهرزه وی و نیشتمانی بوختی: مینوریسکی به پیټی نوسراوه ی گزنفون که سهرزه وی کوردوټچی Karduchoi به سهرزه و به ک له روټ هه لاتی بوټان زانیوه و هیناویه ته، ژمار، ده نوسی: که ټهم ناوو نیوه، له وه به دوا، زورجار له مه تن و ده قه کاند، هاتووه و به به شی و تراوه که له که نارهی چه پی چومی دیجله، نیزیکی کیوی جودی: «گوتی: کوردی» دایه، ټهم ناوچه لای نوسرانی که ونارا به کوردوټین و ناوگه لی تری وه کو ټهو ناوه، به ناووده ننگ بووه و سامیه کان (ک) یان به (ق) خویندوټه وه. ټهم مه لبه نده له زه مانی ټارامیدا به «بهیت - قهر دو» و شاری جزیره ی ټه ول عه زیز کوری عومه ر کوردی به رده قیتی به (گزریتایی قهر دو) و له زمانی ټهرمه نیدا به «کوردوز» و له زمانی عهره بیدا «بقردا» ناو براوه. له دوا پیدا ناوی «بقردا» له پیستی ناوه کانی ټیسلامی لادراوه و جزیره ی کوری عومه ر و بوټان جیی ټه ویان گرتوټه وه (E12, V/447-448)، بوټا گاداری زیاتر، بروانته: درا یویر 393-405). به پیټی چریکه یه کی ټوستوره یی، بهیت یا بیټ - قردو یا بقره دی، یه که مین گوندی بووه که حه زره تی نوح دوا ی نیشتنه وه ی ټاوی سیلاوه که وهاتنه وه سهرخوی سهرزه وی ټهو ناوه ناوه، ټهو گونده ی له داوټنه ی چپای جودی سازداوه و ټاوه دانی کردوټه وه و ۸۰ که سی له هاوری کانی خوټی له ویدا نیشته جیی کرده، جا ههر له م سوټگه وه، ټهو دیټی و ټاوه دانی به (بازاری هه شتا که سی) ناو براوه و یادی لیکراوه (کوری قوته یی ۳۴۶/۱، هه روا بروانته: خه زائیلی، ۲۶۲ - ۲۶۳).

مینوریسکی، ولانی که به ناوی بوختان، بوټان، یا به ختان «بوختان» به ناووده ننگ بووه و میژو نوسانی ټیسلامی به جزیره ی عومه ریه یا کوری عومه ر خویندوټیا نه ته وه، ههر به وشوټنه ی داده نی که میژو نوسانی یوټانی ټه ویان به «کاردو» و «کوردو» و به

زمانی ئه رمه نی به «قردو» ناوردوه (E11, IV/1133). ئه م ناوچه له گه ل مه لبه ندی زوزان له جزیره ی کوری عومهر (مبقده سی ۱۳۷). که له نیوان کیقه کانی ئه رمه نستان، ئیخلات: «خه لات» ئازربایجان، دیار به کر و موسل دایه (یاقوت، ۹۵۷/۲) یه کده گرنه وه و هه ره کن. جوغرافیا نوسانی ئیسلامی شاره کانی زوزان و به شنه ویه که وارگه و نیشینگه ی کورده کانی بوختی یا بوختیه و به شنه ویه بووه (که له وه ده چی و بینه که ی دیکه ی به جنه وی و به چنه وی مه نسوب به به جهن یا به ژهن، به چهن) بی (کوری ئه سیر، ۶۰۴/۱۱، ۵۱۹/۱۱؛ بدلیسی، ۲۰۸؛ یاقوت، هه ره ئه وی، هه روا ئیعتما د سه لته، ۲۱۸۵/۴) که به وییان زانیوه. وه قه لای تاتیل له زه وه زان یان که له قه لاکانی بوختی نشین بووه، وه (گور دکیل): قه لای جو رده قیل (= گورکیل) یان به گه وره ترین قه لآو سه نگه رو به ناوه ندی بوختی یه کانیا ن داناوه و به نوسینیش ئه وه یان ئه و قسه یان سه لماندوه (یاقوت ۹۵۷، ۵۸/۱۰). بدلیسی گورکیلی به ناوچه یی له ولاتی جزیره داناوه که چیای جودیش هه ره له ویدا یه که ۱۰۰ پارچه ئاوا یی تیدا یه و بدلیسی هه روا نوسیویه تی: موسولمانان و ئه رمه نیان پیکه وه له وی ژیاون، کورده موسولمانه کانی ئه وی ۷ قه بیله بون - ۴ قه بیله حوسه ینی و ۳ قه بیله یه زیدی «ئیره دی» بون، بدلیسی له وارگه و نیشینگه، گرینگه کانی هوژی بوختی به ناوی قه لای (نه شاتل) و ئه رمه شاتی گورکیل، یادی لیکردون که به دهس کورده کانی براسبی بووه که یار و یارمه تی ده ری هوژی بوختی بوون (په ره ی ۱۵۸ - ۱۹۱ و ۲۷۶ ک). مینوریسکی (E12, V/451)، عه لله وس و بازولحه مرایش به وارگه و نیشینگه ی دیکه ی تایفه ی بوختی له و ناوچه دا ناوردوه.

شاری جزیره له روزگاری خیلافه تی عومهر بن خه تتاب له ۱۹ مانگی و ۶۴۰ زاینی (بدلیسی ۱۵۷: له ۱۷ مانگی) داگیر کراوه (کوری ئه سیر، ۵۳۳/۲) و به قسه ی یاقوت (۷۹/۲) یه که م که سی که ده سی کرد به ئاوه دان کردنه وه ی ئه وی حه سه بن عومهر بن خه تتاب ته غله بی (ح ۲۵۰ مانگی) بووه، به لام بدلیسی ده لی: عومهر بن عه بدولعه زیز، ئه ویی ئاوه دان کردو ته وه (په ره ی ۲۷۴ کوردی و په ره ی ۱۵۷ - ۱۵۸ فارسی) دیاره مه به ست عومهری کوری عه بدولعه زیزی به رده قیتی کورده، نه ک که سی تر (وه فیات).

شاری جزیره له باکوری شاری موسڵدايه و زیاتر له وهدهچی عهبدولعهزیز بن عومه، کوردی بهردهقیی (بهرقهعیدی) ئاوهدانی کردیتهوه، (یاقوت ههروهوی).

سازمان و ریکخراوهی هۆزی و تایفهیی: له پێشینهی ساخت و ریکخراوهی مهکۆی کۆمهلایهتی، رامیاری و سیاسی و ئابوری تایفهیی بوختی ئاگاداری یهکی ئهوتۆ له دهسانیه. له م سهردهمهدا ئهوتایفه له بهر یهک پساوه و له نیوخیل و تایفهکانی دیکهی کوردهواریدا پرش و بلاو بون، له چاو خشانندن به میژودا له م لاو ئهوتایفه به تایفهیی بوختی و هندی تیرهیی خزم و کهس و کاری بوختی کراوه، ههروهکو: تیرهیی سندی، محهمهدی راسنی (: تاسنی: داسنی، بدلیسی ۲۶، ۳۵۷، ۳۵۹ ههروهوانه: E12, V/456) 460 وه دونبۆلی (قس: زهکی، کورد، ۳۲۹/۱؛ مهردوخ کوردستانی ۱/۸۰ که به دونیکی ناویان بردوه، ههروا زهنگه نه ۱۰ / ۱۷۰؛ دونبهکی) بان به خزم و کهسی تایفهیی بوختی زانیوه - داسنی گه ورهترینی تیرهیه که به ههزار بنه ماله، دانراوه و له شاری موسڵ، ۵۰۰ بنه ماله، له عهقره (ناوچهیی له ئوستانی موسڵ) و ژماریی پرش و بلاوی تر که له ئاوايه کانی دهورو بهری عهقره دهژین. سهروکی ئهوان میرعه لانه دینی کورک: (گه ورک) بووه که له عهقره ژباوه (زهکی، ههروهوی، ۳۲۸/۱ - ۳۲۹).

دهسهیی له دونبۆلیه کان له ئازربایجان دهژین که ئهوانه، به تایفهیی کۆچکردوی شاری جزیره عهبدولعهزیز کوری عومهری کوردی بهردهقیی یا ولاتی بوختی (بوختان یا بوختان) ناسینراون. ئهم دهسه دونبۆلیه له نیوکورداندا به دونبۆلی بوخت (بدلیسی ۳۹۹ - ۴۰۰، نادر میرزا، ۲۰۲؛ مهردوخ روحانی، ۳ (۲) / ۸۵) یادونبۆلی بوختی ناودار بون. ژماریی ئهوان به ههزار بنه ماله دانراون (زهکی، ههروهوی، ۳۲۹/۱؛ ههروهوانه مهردوخ کوردستانی، زهنگه نه، ههروهوی، E12, V/460).

باری ژبانی کۆمهلایهتی، رامیاری و ئابوری تایفهیی بوختی له م سهردهمهدا، رون و دیار نه. لهوه دهچی دواي ئهوهی هۆزی بوختی دهسه لآت و قودره تیان له دوس داوه، بوختیه کان، ئه میرانی تایفهیی بوختی بهر بهر، سه زهوی جهزیره بان به جیی هیشتوووه و له کوردستان و له نیوهوزه کانی دیکهی کورده واریدا پرش و بلاو بوونه تهوه له گهل

خیلی شکاک (هم)، که له بهشی خاکی سهر به ئیران له نیریکی سنوری دهسکردی
 غه ربی ئیران که به بوتان ناو ده بری، که له (گه روکه) له غه ربی شاری ورمی نیشه جین
 (زه کی هه ره ئه وی، ۳۴۹/۱، دیهقان، ۶۱؛ شه هریار ئه فشار، ۳۹). عه زاوی ناوی ئه م
 تایفه ی (۲/۲۲۱) به بو تاو بوتی ناو بردوه و به عه شیره تی که له ئیران و تورکیه دا بلاو
 بونه ته وه زانیوه. تایفه ی بوتان ده سه یی له تایفه ی بوختین، که به ره ی باوکیان له
 کوردستانی بن دهس تورکیه کوچیان کردوه و ده سه یی له وان چونه ته کوردستانی بن دهس
 ئیران و له گه ل هوژی شکاک تیکلاوبون. به یات ده نوسی: له بهر ئه وه ی تورک
 کورده کانیاں له تورکیه دا ده گوشت و نازاریان ده دان، ده سه یی له تایفه و تیره ی کوردی
 نه وی له ۱۳۰۵ هه تاوی هاتنه ئیران و په نایان به حوکومه تی داگیرکهری ئیرانی
 ره زاخان هیتاو له غه ربی ئیران نیشه جیی بون و له نیو نه واندا تایفه یی له بو تانیش له
 چه ربی و شیران چونه لای سمکوی مه زن سه روکی هوژی شکاک (په ره ی ۵۷ - ۵۸).
 زمان: له وه ده چی بوختیه کانی بوتان به یه کی له زاراه کانی کورمانجی یا (کوردی) له
 ده سه ی زاراه ی کوردی باکوری و باکوری غه ربی ئاخه و تبتن و قسه یان کردیی.
 به لگه یشمان بو ته وه، ئه شعاری زاری کورمانجی دیوانی عارفی ره بیانی مه لائه حمه د
 ناودار به مه لای جزیری به که له ویژا وهرانی پرزاناو خواناسی گه و ره و ناوداری هوژی
 بوختی بو تانه، که هه ندی سالی له دایک بونی مه لای جزیره ی به ۱۴۰۷ ز و مرد نه
 که بشی به دوا ی ۷۵ یا ۷۶ سال ژیان داناوه هه ندی دیکه یش لایان وایه له سه ده ی ۶
 مانگی و هه ندی دیکه یش ژبانی ته وزاته یان به سه ده ی ۱۲ مانگی زانیوه (برواننه
 گو قاری رمان ژماره ی ۵۲ - ۵۳ ته شربنی به که م ۲۰۰۰ ز په ره ی ۲۵ تا ۲۱ به قه له می
 دوکتور محمه د صالح ئیبراهیمی (شه پوئل) به ناوی لیکولینه وه له ژبانی مه لای جزیری)
 و هه روا برواننه روژنامه ی کوردستان به کوردی و تورکی (که ندال ۳۵؛ هه روا برواننه
 ئیلموندز، ۱۱).

مه زهه ب: بدلیسی (په ره ی ۲۶) ته واوی تایفه ی کوردی به شافعی مه زهه ب زانیوه،
 مه گه ر چهن تایفه له ئه لوسات (هوژی) کوردی نیشه جیی له موسل و شام، ههروه کو

تایفه کانی تاسنی: (= داسنی)، خالیدی و دونبولی که مهزههیی ئیژهدیان ههبووه (بو) تاگاداری له تایفه ی ئیژهدی و مهزههیی ئەوان، برواننه E11, V111/1163-1170، نیکیتین 225-241؛ برواننه ه د، ئیژهدی).

لهوه دهچی له سهده کانی سهرهتای ئیسلامی، بوختیه کان ئایینی ئیژهدی یان لاداووه و چونهته سهردینی ئیسلام و ریبازی ئههلی سوننهت جا مزگهوت و فیرگه و فیرانکوویان له شاروئاوه دانیه کانی خوویان له جزیره و بوتان سازداوه و دیی و زهوی و زاری فرهیشیان، وهفتی شوینه پیروژه کان کردوه (بدلیسی، ۱۵۶). کوری بهتوته له پهسنی جزیره ی کوری عومهری بهرهقیتی، له مزگهوتی کۆن و پتهوی ئهوشاره که به بهرد سازدرا بووه، قسه و باسی کردوه (په ره ی ۲۳۶).

میرانی بوختی: (میرانی بوختیه کان پاشماوه ی خالیدی (= هالیدی): کالدین که باپیره ی که و نارای کورد بوون. به لکه ش ئه مه یه که هه تا ئه م دوایانه ش هه ره له سه ر ئایینی ئیژهدی یهزدانی مابون - ویتس ده چی سهروک هۆزیکه پیشویان ناوی خالید بوئی. خالید کوری وهلیدیان پی ئازا بووه و لایان و ابووه ئه گه ر بلین سه ر بهون، ده بنه نه جیمزاده، ده ناخالید کوری وهلید، وه چاخ کویر و بی میرات گربووه (برواننه لیکۆلینه وه ی ماموستا جه میل روژبه یانی له کۆبه ی په ره ی ۲۷۲ شه ره فنا مه به کوردی ئۆفیسیتی ۱۹۸۱ ز تاران).

یه که مین که سی له بوختی یه کان که له جزیره ده سه لاتی په یدا کردوه سلیمان بن کالیدی بووه که سی کوری به نیوی میرعه بدولعه زیز و حاجی به در و میرئه و دال هه بووه که دوای مردنی ئه و، میرعه بدولعه زیز (حک ۶۶۳ - ۶۸۰ مانگی) حوکومه تی جزیره ی گرتوته دهس و بوته میری بوتان و ناوچه ی گورکیل و خنیکه به دو برا که ی خوی سپاردوه. (بدلیسی ۱۶۰)، دوای عه بدولعه زیز له و خانه دانه به میرانی ئازیزی: «عه زیزی» ناودار بون و چهن سه ده به سه ر ناوچه ی بوتاندا میریان کردوه.

به مردنی میرشه ره فبن خان ئه و دال له ۱۰۱۲ مانگیدا ده وره ی حوکومه تی میرانی ئازیزان دوایی پیهات (بدلیسی ۱۶۱ ۱۹۱؛ مهردوخ روحنی ۳ (۲) ۳۰۷ - ۳۱۳ و برویین سین 2222).

ههروه کو دیاره خانه دانی به درخانیاں بهره گهز ده چنه وه سه ربنه ماله ی زهرزاری ته یویی و ههروا ده چنه وه، سه ربنه ماله ی بهره گهز نازیزان. له میژوی ژیا نی کو مه لایه تی و سیاسی میرانی بوختی که دوای نازیزان له جزیره حوکومه تیان کردوه تا سه ره تای فه رمانره وایی به درخان پاشا (= به گ) سه ر زنجیره ی به درخانیا نی بوختی، یانی تا ۱۲۲۷ مانگی و ۱۸۱۲ ز (زه کی، کورد، ۱/۲۲۵، ههروا برواننه که ندال، 26، بروئین سین، 229، که فه رمانره وایی تهوی به سالی ۱۸۲۱ ز، داناوه). هه رچه ن ئاگاداری به کی ورد، له به رده سانیه. میر به درخان پاشا دوای ده سه لات په یدا کردنی ته و او به سه ر گشت ناوچه ی جزیره، بو زرگار کردنی هوژ و تایفه ی کورده کانی بن دهس حوکومه تی عوسمانی، بو به کیه تی و به کبونی، میران و پیرانی ته ریفه ی شاری وان، هه کاری، خیزان، موش و... فره تیکوشا (زه کی هه ره ته وی ۱/۲۲۵ - ۲۲۶ و مه ردووخ رو حانی ۳ (۲) ۵۲۳).

به درخان پاشا له ۱۲۵۸ یا ۱۲۶۱ مانگی (مه ردووخ رو حانی ۳ (۲) ۵۲۴) به دژی حوکومه تی عوسمانی راهیری و دوای زالبون به سه رسپای تورکدا، سه ربه خوئی جزیره ی راگه یاندوسکه ی به ناوی خوی لید، به درخان پاشا به ره به ره په ره ی به ده سه لاتی خوی داو تا وان، سابلآغ (مه هابادی موکری)، ره واندزو موسل ره واندوه وه په ره ی به حوکومه تی کوردی خوئی دا و فره یی له سه نگه ر و قه لآگرینگه کانی ژه نگار (= سنجار) ئامید (= دیار به کر)، و رمی و شنوی خسته بن ده سه لاتی خوئی.

به درخان پاشا له ۱۲۶۳ مانگی و ۱۸۴۷ ز - له جه نگه له گه ل سپای عوسمان پاشا سهرداری تورک، له ناوچه ی ورمی له سو نگه ی خه یانه تی عیزه دین شیر - ی برزای خوی، شکاو جزیره یش که وته بن دهس سپای عوسمانی دوای چه نجار که جزیره، ده که وته وه بن دهس به درخان پاشا، سه ره نجام سپای عوسمانی جزیره ی داگیر کرد و به درخان پاشایش به دیل گیرا و له ۱۲۶۷ مانگی وه فاتی کرد و به مردنی ته و، بو تان هه ل و مه رچی میرنشینی کوردی له کیس دا (زه کی هه ره ته وی ۱/۲۲۵ - ۲۲۸؛ مه ردووخ رو حانی ۳ (۲) ۵۲۳ - ۵۲۵ و ههروا برواننه ئیدموندز 8، کنین، 23، بروئین سین،

151-256؛ که‌ندال، 28-30؛ نیکتین، 193، فراتیس، (39).

له ۱۲۹۴ مانگی و ۱۸۷۷ ز، دوکەس له کورانی میربه‌درخان پاشا: عوسمان پاشا و که‌نعان پاشا، له دهره‌تایکدا که به‌فهرمانی حوکومه‌تی عوسمانی بو سازدانی سپایی له کوردان بو‌یان هه‌لکه‌وتبوو، چبوونه جزیره‌ی کوری عومەر و له ۱۲۹۶ مانگی و ۱۸۷۹ ز، حوکومه‌تی ئازادی کوردستانیان را‌گه‌یاند بوو به‌لام سه‌ره‌نجام دوا‌ی جه‌نگی په‌ی دهرپه‌ی له‌گه‌ل سپای تورکی عوسمانیدا (و زالبون به‌سه‌ر ته‌واندا، کاتی عوسمان پاشا و براکه‌ی بو و توویژی ئاشتی له‌گه‌ل سولتان ته‌ولحه‌میدا، چبوونه ته‌سته‌مبول، قول به‌ست و زیندان ده‌کرین و دوا‌ی ئازاد بو‌نیش له ژیر چاوه‌دیریدا بون (زه‌کی هه‌رته‌وی، ۲۲۸/۱ - ۲۲۹؛ مه‌ردوخ رو‌حانی، ۳ (۲) ۵۲۵ - ۵۲۶). له نیو میرانی به‌درخانیدا، میدحه‌ت پاشا (برواننه هه‌رته‌وی، ۳ (۲) / ۵۲۷؛ میقداد پاشا) یه‌که‌مین روژنامه‌ی کوردی به‌ناوی کوردستان له ۱۳۱۵ مانگی و ۱۸۹۸ ز - بلاو کردوته‌وه که هه‌ردو‌حه‌و توژماره‌ی به‌ک بو‌ماوه‌ی ۴ سال بلاو کراوه‌ته‌وه (که‌ندال، 35). ته‌مین عالی به‌درخان پاشایش یه‌که‌مین حیزبی سیاسی کوردی له ۱۳۲۸ مانگی له ته‌سته‌مبول دامه‌زراندوه (مه‌ردوخ رو‌حانی ۳ (۲) ۵۲۳ - ۵۲۹؛ که‌ندال 35 - 31، 28).

له روژگاری حوکومه‌تی میرانی بوختی، چه‌ن شتی روی داوه‌که گرینگترینیان، ته‌مانه‌ن: ۱ - هیرشی ته‌یموره‌شه‌له، له ۷۹۶ مانگی و ۱۳۹۴ ز، بو‌سه‌ر جزیره و ویران کردنی شاروقه‌لای ته‌وی. چونکا میرعیزه‌دین بوختی که‌سی به‌ناوی شیخ له کوردانی بوختی نه‌دابوو ده‌س ته‌یموره‌شه‌له و گو‌ی نه‌دابوو هه‌ره‌شه و گوره‌شه‌ی ته‌و مارزه (شه‌ره‌فه‌دین، ۱/ ۴۷۸ - ۴۷۹؛ بدلیسی ۱۶۳ - ۱۶۵؛ زه‌کی، هه‌رته‌وی، ۱/ ۱۵۵ - ۱۶۵)، ۲. هیرشی محمه‌د حسین به‌گ‌ئاق قویونلو (د ۸۸۲ مانگی) بو‌سه‌ر جزیره له زه‌مانی حوکمرانی ته‌میرکه‌ک (کاکا) محمه‌دین ئیبراهیم و داگیر کردنی جزیره له لایه‌ن تورکومانان وه، له سالی ۸۷۳ مانگی و ۱۴۶۸ ز - وه‌کوژانی ژماری فره‌له‌گه‌وره‌پیاوانی بوختی و سپاردنی حوکومه‌تی جزیره به‌که‌سی به‌ناوی چه‌له‌بی له تایفه‌ی لوی تورکه‌من. ۳. هیرش بردنی به‌ک له دوا‌ی یه‌کی شاسمایلی صه‌فه‌وی کورد بو‌داگیر

کردنی جزیره و له نیوپردنی میرنشینی نهوی و ناکامی نه و له بهر خو راگری و بهر خودانی سپای بوختی (بدلیسی ۱۶۶ - ۱۶۸؛ مهردووخ روحانی، ۳ (۲) / ۳۰۹ - ۳۱۱).

سه‌رچاوه: کوری ته‌سیر، ته‌لکامل، کوری به‌توته، ره‌حله، بیروت، ۱۳۷۹ مانگی و ۱۹۶۰ ز؛ کوری قوته‌یبه، عه‌بدوللا، عویون ته‌خبار، بیروت، ۱۹۲۵ ز، ئیعماد سه‌لته‌نه، محهمه‌د حه‌سن میر ئانولبولدان، به‌کوششی عه‌بدولحوسین نه‌وایی و هاشم موحه‌دیس، تاران، ۱۳۶۸ هه‌تاوی؛ بدلیسی، شه‌ره‌فخان، شه‌ره‌فنامه به‌کوششی محهمه‌د عه‌بیاسی، تاران ۱۳۴۳؛ به‌یات، کاوه، شورشی کورده‌کانی تورکیه و شویندانانی ته‌وله‌سه‌ر پیوه‌ندی ده‌ره‌وه‌ی ئیران، تاران ۱۳۷۴، خه‌زائیلی محهمه‌د، ته‌علامی قورئان، تاران، ۱۳۴۱، دیهقان، عه‌لی، سه‌رزه‌وی زه‌رده‌شت تاران، ۱۳۴۸؛ ره‌شید یاسه‌می، غولام‌زه‌زا کورد و په‌یوه‌سته‌گی نیژادی و تاریخی ته‌وه، تاران، ۱۳۶۳ زه‌کی، محهمه‌د ته‌مین، خولاسه‌ی تاریخی کورد و کوردستان ته‌رجه‌مه‌ی محهمه‌د عه‌لی عه‌ونی، قاهیره، ۱۹۳۹ ز، هه‌ر ته‌وه کورد و کوردستان، مه‌هاباد، ۱۳۵۰ مانگی و ۱۹۳۱ ز، زه‌نگه‌نه، موزه‌فه‌ر، دودمانی ئاریایی، کورد و کوردستان، تاران، چیه‌ر، شه‌ره‌فه‌دین عه‌لی یه‌زدی، زه‌فه‌رنامه، تاران، ۱۳۳۶، شه‌ه‌ریار ته‌فشار، بیژهن: «ئیلی شکاک» هونه‌ر و مه‌ردوم، تاران، ۱۳۴۵ هه‌تاوی ژماره‌ی ۴۴؛ عه‌زاوی عه‌بیاس، عه‌شاییری عیراق، به‌غا، ۱۳۶۶ مانگی و ۱۹۴۷ ز، مه‌ردووخ روحانی بابا، تاریخ، مه‌شاهیری کورد، تاران ۱۳۶۴، ئایه‌توللا شیخ محهمه‌د مه‌ردووخ کوردستانی، تاریخی مه‌ردووخ، چاپخانه‌ی ته‌ره‌ت‌ش. میقدسی محهمه‌د، ته‌حسه‌نو ته‌قاسیم، به‌کوششی دخویه، لیدهن، ۱۹۰۶ ز، نادر میرزا، تاریخ و جوغرافی داروسه‌لته‌نه‌ی ته‌وریز، به‌کوششی غولام‌زه‌زا ته‌باته‌بایی مه‌جد، ته‌وریز، یاقوت بولدان، هه‌روا

Bruinessen, m.m. van, shaikh and state, utrecht, 1978; Driver, G. R. the name kurd and its philogical connexions" IRAS 1923 Edmonds C. J., Kurds, turks and Arabs, London, 1957; E11; E12; Franz, E., Kurden und kurden tum; Haburg, 1986; Kendal, "the Kurds under the ottoman Empire" Peofle without a

country, tr. m. pallis london, 1980; Kinnane, D., the ne, B., Leskurdes, paris, 1956.

بهشی مهردوم ناسی دایره تولمه عارفی ئیسلامی ج ۱۱ پهره ی ۴۸۳ تا ۴۸۱ چاپی ۱۳۸۱ تاران (شه پوئل). بهختیاری کاکلی له عارفانی گه وری سه ته ی ۷ مانگی و ۱۳ شیبه قاره ی هیئد . هه ره ئه وی پهره ی ۴۸۳ - بوختی - بوختی که هوژیکبون له مه لبه ندی بوتان ژیاون بوته ترسی، بویری، نازایی، مهردی، نه بهردی، ناو به ده ره وهن و گه وری و گچکه و نه ناس و سه رناسیان به جهرگ و ره شید و خوآراگر و نه به زر و ده سکه ره وهن و له مه پیدانداری و چالاکی و چابوکسواری داله هه موکوردستاندا، هه ره ئه وان فره له سه ره وه بون، چه کی جه نگیان له لانه وشته ی سه ر دلّه و ئه سپی ره سه ن و به کار و کارامه یان، پی له نان و ئاو، جلک و بهرگ باشتره . به کده نگ و به کره نگن و له روژی هه راو جه نگدا هه موشان به شانی به کتر ده وه ستن و رینگه ی سه رکه وتن له دژوهیر شکاران ده به ستن و له نیو کوردستاندا، ناویان له سه روی ناوانه وه به . شاری جزیری شاریکی که ونارایه . قه لا و شاری جزیر له که ناری چوئی دیجله ده بیته دوپار و قه لا و شار ده گریته هامیزی خوئی . به ندیکی فره گه وری له لای ژوروی قه لا وه به قسل و به رد، هه لبه ستراره ، بو ئه وه ، ئه گه ر، له هی و سیلاو، گوربستی و زور بیئی، زه ره روزیان به قه لا نه گه بیئی، له هه مو لاوه پرد له سه ر به نده که، سازکراوه و خه لکی به سه ریدا ده په رنه وه و به و جوړه بوته دورگه و پی ده لئین: (جزیره ی عومه ریبه). - له شاری جزیر و ده وری بهری دا فره دژی دژوارونا و چه ی هه وا خوش و سازگار هه به که ئیمه لی ره دا هه ناوی چارده قه لا و ناوچه، وه بیردیتین: ۱ - ناوچه ی گورکیل: که له سه رچیای جودی به و گه می نوح پیغه مبه ر، له نگه ری له سه ر گرتووه (هه رچه نده له وه ده چیی، ئه مه راستی که، که شتی نوح له کیوی سه ر که شتی که ۱۰۸۰ میتر به رزه له زنجیره کیوی «گرین» که له نیو دلی زاگروس له ناوچه ی (نه ها وه ند: نوحا وه ند: ته خت و نشینگه ی نوح و له غه ربی ناوچه ی دلفان و نورابادایه، له نگه ری گرتبی: شه پوئل) و له و ناوچه ۷ تیره ده ژین. ئه - شه هریری - بی - شه هرلی - جی - گورکیل - د - ئه ستوری ئه م چوار تیره شیعه مه زه بن - ه - نیویدکاون - و - شوړش - ز - هیودل ئه م سی تیره ش ئیره دین.

- ۲ - قه لآو ناوچهی (برکه) هوژی برکهی لی به و ناوی خوئیانیان له سهر داناو.
- ۳ - دژو ناوچهی (پروز) سهر به هوژی پروزه و نهوانیش سی لکیان لیوته وه. نه - جاستولان - بی - بهزم - جی - کرافان.
- ۵ - دژو ناوچهی (بادان) که به دهس هوژی (گاریسی) یه وه یه.
- ۶ - ناوچهی (ته نزی) قه لآ که به ناوی (که لهوگ) ناو ده بری و نهویش ههرهی هوژی گاریسی یه.

۷ - ناوچهی (فنیک) که چوار هوژی لی ده ژین.

- ۸ - ناوچهی تور - ۹ - ناوچه (هه تیم) و تیره ی جله کی له وی نیشته جین. - ۱۰ - ناوچهی (شاخ) و هوژی (شیلدی) له وین و (ناوچهی شاخ به هه ناری چاک به ناوبانگه.
- ۱۱ - قه لآی (نه شاتل) - ۱۲ - قه لآی (نه رمشات) به دهس هوژی (براسی) یه وه یه و نه هوژه له هوژه ههره به هیژه کانی بو تانه، له پیاوی چه کدار و له سامان و دارایی داکه سیان ناگاتی. - ۱۳ - قه لآی (کیوه) که (قه میزیش) پی ده لین، که هوژی گاریسی و قورش پی راده گه. - ۱۴ - قه لآی (دیرده) که له ناوچهی ته نزی دایه. هوژه کانی دیکه ی بو تان بریه تین له: ۱ - دونبولی - ۲ - نوکی - ۳ - مه حمودی - ۴ - شیخ بزنی - ۵ - ماسکی - ۶ - رهشکی - ۷ - مخ نه هران - ۸ - په یکان - ۹ - بلان - ۱۰ - بلاستوران - ۱۱ - شیرویان - ۱۲ - دوتوران. هوژی دونبولی و مه حمودی فره له میژله جزیره په ریوه بون. بروانسه شهره فنامه به کوردی په روی ۲۷۷ تا ۲۷۳ ئوفسیتی چاپی تاران ۱۹۸۱ ز.

ناوی هندی له میرانی بوختی - میرعه بدولعه زیز بوختی، میرمه جده دین بوختی نازیران، میرعیسا نازیران، میربه ده ردین نازیران، میرتهو دال نازیران میر عیژه دین نازیران، میرتهو دال دوهم نازیران، میر ئیبراهیم نازیران، میر شهره ف نازیران، میر تهو دال دوهم نازیران، میر ئیبراهیم نازیران، میر شهره ف نازیران، میر به در نازیران، میر کاک محهمه د نازیران، میر شهره ف دوهم نازیران، شاعلی به گک نازیران، به در به گک سیوه م نازیران، میر محهمه د نازیران، سولتان محهمه د نازیران، ناسر به گک نازیران، میرعه زیز نازیران، میر محهمه د نازیران، میر شهره ف نازیران، بروانسه شهره فنامه بدلیسی، کورد و

کوردستانی ئەمین زەکی و مەشاهیری کورد بابا مەردوڤ رۆحانی شیوا.
 بوختی یەکی لە بوختیان سەند بوووە کە ۲۰۰۰۰ شەروانی هەبوو - ۲ محەمەدی کە
 ۶۰۰ شەروانی هەبوو ۳ - داسنی کە سەرۆکە کە یان بە درەدین بوو (دایرە تۆلمە عاریفی
 ئیسلامی، یاراسنی کە سەرۆکیان میر ئەلەدین کورک بوو کە لە عەقرە نیشته جیی بوو:
 ۱۰۰۰ مائی لە موسل و ۵۰۰ مائیشی لە عەقرە نیشته جیی کردون و ئاوانی دیکە یان لە نیو
 هۆزە کوردە کانی دیکە دا بلاویبونهو - ۴ - لکی چوارەم دنیککی بوو کە هەزار (۱۰۰۰
 بنە ماله بون (زوبدە ی تاریخی کورد و کوردستان پەرە ی ۲۴۵ ج ۱ محەمەد ئەمین
 زەکی بە گت تەرجمە بە فارسی بە دوللارە و شەن ئەردە لآن نەشری تۆس ۱۳۸۱ تاران -
 بە گێرانەو لە شەرە فنامە کە کورد بریەتی بوو لە تاییفی باجناوی و بوختی، یا لە باجان و
 بوخت پەیدا بوون (هەر ئەوی ۵۵)، بە نەقل لە هیری دۆت سێزده هەمین ویلایەتی
 حوکومەت (ئەخمەنی و... پەرە ی ۴۸ زوبدە هەر ئەوی - کە لە داویدا کە و تە بەر
 ئەرمەنیە (بوختە و یەخ) بوو، کە بە بیرورای موستە شریقین «نولدکە» و «کی پەرت» و «م
 هارتمان» ئەم ناو لە گەل ناوی (بوختان = بوختان) یە کن - ئا، گزنفون - ۴۸۰ زبده
 هەر ئەوی - گزنفون لە گەرانەو ی دە هەزار سوارە ی خوی کە لە ۴۰۰ و ۴۰۱ بەر لە
 زاین روی داو لە هۆزی بە ناوی «کار دوک» یادی کردو و گو تویەتی: مەملە کە تی
 ئەوانە تا بوختان پانی و درێژە ی هەبە و لە و روزگارە بەدوا، ناوچە ی کە نارە ی چە پی
 دە حله کە دەور و بەری کیۆن بە «کار دوک» ناو براون، جا ئە گەر «کار دوک» بە
 «کوردوئین» ناو براو لە بەر تە غیبیری تە لە فوزی (ک) ی سامی بی. (هەر ئەوی پەرە ی ۴۸
 و ۴۹). شویتی کە ئەمرو بە (بوختان = بوختان) (بەختان) و جزیرە ی کوری عومەر
 (مەبەست عەبدول عەزیز کوری عومەری کوردی بەر دە قیتی بە (وہ فیات) ناو دە بری،
 کە لە قەدیما بە «قوردو، کار دوک» ناو براو و لە پاشان مووہ ریخانی یونانی بە
 «کوردوئین» خویتدویانە تەوہ (برواننە کورد و پە یوہ ستە گی نیژادی ئەو، د. رە شید
 یاسە می چاپی ۴ پەرە ی ۹۰ - نوکتە مەلیک خەلیل حاکمی مەووروسی حەسەن کیف
 و سعرد (سیرت) کە لە نەوہ زاکانی سولتان صە لاحتە دین (زەر زاری) ئە ییبی بوو، بە دژی

شائیسماعیلی صفهوی کورد، راپه ریوه، به لām گیراوه و شه هید کراوه و حصه ن کیف دراوه به قهره خانی برای ئوستاجه لیزاده - وه بوختی به گیش که حاکی جزیره ی کوری عومهر بووه، سپای ئیرانی له و ناوچانه وه دهر یان ناوه (۱۲۸ هه ر ئه وی)، به ختییه (به ختییه: بوختی) ئه م تایفه هاوسای هوژی همیدی کورد بون که به در ئیژیایی میژو له نیو هوزه کانی دیکه ی کوردا، وندا بون و توواونه ته وه.

پاپلی یه زدی جوغرافی زان له کتیبی فهره نگی ئاوه دانیه کان له پهره ی ۸ له بابته کیتی سهرکه شتی نوسویه تی: سهرکه شتی جیی له نگه رگرتنی که شتی نوح - ه و له غه ربی ناوچه ی دلفان، زنجیره کیویککه، پیوهندی به ده وره ی ئه وه ل و دوه مه. له ناوه ندی زنجیره کیوی زاگرو س، کیتی به ناوی (گرین) هه یه، ئه م کیوه له باکوری (نه هاوهند) ه وه، ده س پیده کاتا باکوری غه ربی ئه و شاره، ده کشی، چومه ئاوی (گاماسا) که سهرچاوه ی چومی گه ر خه یه، ئه م کیوه، سهرچاوه، ده گری و له راستیدا (نه هاوهند) هه ر ئه و (نوح ئاوه نده) که به در ئیژیایی روژگار (نوح ئاوه نده) بوته نه هاوهند، له بان کیتی سهرکه شتی، که ۱۰۸۰ میتر، به رزه (۲ قه بری که ونارا) هه یه، که ئیستا به ناوی ئیمام زاده (بابا گه وره) خه لکی، ده چنه زیاره تی، له فهره نگی ئیرانیدا فه قه ت ۲ پیغه مبه ر به ناوی بابای گه وره هه یه، به کی نوح و ئه وی تر ئادم - ه. له کوته وه خه لکی ناوچه ی نه هاوهند و نوراوا، بوژیاره ت چونه ته ئه وی. له فور ئاندا (و استوت علی الجودی - ئایه تی ۴۴ سوره ی نوح هاتووه، سهرنج راکیشه له ناوچه ی کیفی گرین تایفه یی به ناوی جودی و جوده کی، له و ناوچه دا ده ژین و له ئیراندا، جودی و جوده کی فهن.

(برواننه ره هنوما ی روژ، به فارسی سالی ۶ ژماره ی (۱۴۶) پهره ی ۲ یه کشه مه ۱۳۸۶/۱۱/۲۸ هه تاوی و ۱۷ فه وره ی ۲۰۰۸ ز - قه بری نوح له ئیران دوکتور عه لی ئه کبه ر ئه فراسیاب پور). کوری فه قیه هه مه دانی له سالی ۲۹۰ مانگی (۱۲۰۰ سال پیش) له کتیبی ئه لبولدان (به زمانی عه ره بی و چاپی ۱۸۸۰ ئوروپا) پهره ی ۲۳۷ نوسویه تی: نه هاوهند، له ساز دراوه کانی نوح - ه و پینان و تووه (: نوح ئاوه نده)، یاقوت حه مه وی که له ۶۲۴ مانگی مردوه له کتیبی موعجه م بولدان له پهره ی ۳۶۱ دا نوسویه تی بوئی به و

شارە دەلێن: (نەهاوەند) چونکە نوح سازیداو. ئەبۆلفیدا ئەو سازاوە کوردە ی ئەبیوی، کە لە ۷۲۴ مانگیدا وەفاتی کردووە، لە کتییی تەقویم بۆلداندا چاپی پاریس پەرە ی ۴۱۷ دا، نوسیویە تی: نەهاوەند، شاریکە، لە ناوچە یە کی کۆستاییدا یە و نوح سازی داو. زە کەریا قەزویتی لە سالی ۶۷۴ مانگی لە کتییی ئاسار، بیلا، پەرە ی ۵۴۵ دا دەنوسی: نەهاوەند، نوح نە بی سازیداو و (نوح ئاوەند) بوو و لە مۆجەمەل تەوار یخدا کە لە ۵۳۰ مانگی دا نوسراو لە پەرە ی ۱۸۶ دا، دەلی: «نوح پیئە مەر، شاریکی بە ناوی خوئی: (نوح ئاوەند) ساز داو. کوری ئەسیر لە بەرگی ۳ پەرە ی ۳۳۵ تاریخە کە ی خویدا نوسیویە تی: نەهاوەند، شاریکە لە ولاتی جەبەل، کە دە لێن: نوح سازی داو. لە کتییی عە جاییو لەمە قولات دا سالی ۵۵۵ مانگی، کە ئور و پایە کان ئەو کتییە یان قە بۆلد. نوح دروستی کردووە و بە (نوح ئاوەند) ناو دە بری. خە لە ف تە وریزی لە سالی ۱۰۶۲ لە کتییی بۆرە هانی قاتیع لە پەرە ی ۱۱۷۳ دا، دەلی: نەهاوەند نوح سازی داو و بە (نوح ئاوەند) ناو دە بری. یانی تەختی نوح، چون و ژە ی (ئاوەند) بە واتای تەخت و نشینگە یە و بۆتە (نەهاوەند). هینری راولینسون لە ۱۸۳۸ ز - نوسیویە تی لە ۲۵ مانگی (مە ه) دا، گە ی شتمە کیوی (چل با بالغان) کە لە غەربە و دە گاتە زنجیرە کیوی بە ناوی (سەرکەشتی)، لورە کان لایان وایە، کەشتی نوح لەوی لەنگری گرتوو و ئەهلی حەق (یارسان، یاری) خە لکی غەربی ئیران بۆگومەزی بابای گەورە کە هەر ئەو (قەبر و مەر قەدی نوح) پفرە ریژ دا دە نین و چەندین سە دە یە، کە بە کاروان لە کرماشان و لورستانە وە، دە چنە زیارە تی. زور بە ی خە لکی ئەو ناو لایان وایە کیتی سەرکەشتی قەبری نوحی لیبە. (ئەندری) لیکۆلەری لە ۱۸۹۱ ز دا توفانی نوحی بە ۶۸ ریوایە تی ولاتی خوئی و ۱۳ ریوایە تی ئاسیا و ۴ ریوایە تی لە ئور و پا و ۵ ریوایە تی لە ئەفریقایی نوسیو، کە بە داخە وە، تاریخی ئەو توفانە، دیاری نە کراو. تەورات لای وایە توفان ۳۵۰ سال در یژە ی هە بوو. ئەو ی دیارە (۲ قەبر) بە ناوی (نوح و ئادەم) لە بان ئەو کیو دیارە و لە سالی ۱۳۷۹ هه تاویدا، دە سە یی ۳ کەسی لە نوح ناسانی ئەمریکایی چونە ئەو شوینە و فیلم یان لی هە لگرتوو، بەردی عە جیب و حەلقە ی زنجیری و چەن قەبری کە پێیان وایە، کە بەر لە ئیسلام

هه‌بووه و دیوه و چاویان بیان که وتوووه (دوکتور عه‌لی شه‌کبه‌ر شه‌فراسیاب پور، هه‌ر شه‌وی) له‌قه‌دیمه‌وه، ده‌لین: کوردستان ناوی که و سه‌ره، خاکی گه‌وه‌هر، به‌هه‌شتی ره‌نگینه و پرله‌گول و نه‌سرینه، هه‌ر شه‌وه‌یه: قورئان به (مُنْزَلًا مَبْرُكًا) ئایه‌تی ۲۹ سوره‌ی موئینون، یانی: سه‌رزه‌وی پرپیت و به‌ره‌که‌ت و ته‌ژی له‌نیعمه‌ت که ئاوی که و سه‌ری و خاکی گه‌وه‌ری، هه‌ر شه‌وه‌یشه له‌موسلیم و بوخاریدا له‌پیتی جیم و سیندا نوسراوه: (ئاوی سیحان و جیحانی کوردستان ۲ ناوی به‌هه‌شتن که ته‌وراتیش شه‌وه‌ی راگه‌بانده و له‌مه‌ولاش ئاو به‌تایبه‌ت ئاوی شیرینی کوردستان که فره‌زوریشه، چ ئاوی سه‌رزوی یابن زه‌وی هوی ژبانه و دل‌وده‌رون و سه‌رزه‌وی کوردستان پرله‌زه‌خیره و کان و ئازوخه‌ی هوی ژبانی مروف، له‌گوگرده‌وه تانه‌وت، گاز، ئاو، ئاوی بن زه‌وی، ئورانپوم، مس، ئاسن، پولا، زیو، گرانیتی به‌قیمه‌ت کانزا، به‌رده مه‌رمه‌ر، به‌ردی جوان و ره‌نگین، زوخالی، زوخالی به‌رد، شوینه‌واری کون و که و نارا: ئاسه‌واری به‌نرخ و پیی بژیوی باش و به‌که‌لک بوئینسان، جاهه‌ر بوئی له‌سه‌ر شه‌م خاکه، سینگه‌دری‌یه. شه‌حمه‌د موختار جافیش به‌وه‌ی زانیوه که فه‌رمویه‌تی:

ده‌میکه‌شه‌م و لاته‌ وائه‌سی‌ری په‌نجه‌یی جه‌هله

له‌سایه‌ی عیلمه‌وه، شه‌مرو، ئیترنوبه‌ی زه‌فه‌رتانه

عارفی ره‌بانی شیخ نه‌حمه‌د ناودار به‌مه‌لای جزیری

لیکۆلینه‌وه:

مه‌لای جزیری فه‌رمویه‌تی:

گۆلی ئیره‌می بوه‌تاتم - شه‌بچراغی شه‌بی
کوردستانم.

شیخ نه‌حمه‌د شاعیری ناوداری کورد و ناسراو
به‌مه‌لای جزیری کوری محمه‌د، له‌هۆزی بوختی
و له‌بنه‌ماله‌ی عیلم و زانین له‌شاری جزیر و بو‌تان
که‌شارینکه‌له‌کوردستانی باکورو که‌وتوه‌ته‌بن
چیا‌ی جوودی که‌قورئان به‌(مُتْرَلاً مُبَارَکاً -

مه‌لای جزیری

سووره‌ی مؤمنون، ئایدتی ۳۰) نبوی بردووه، یانی
سه‌رزه‌ویی پرپیت و به‌ره‌که‌ت و پاک و ته‌ژی له‌زه‌خیره‌ی بن زه‌وی و سه‌رزه‌وی
پرپر له‌ئازوخه، بو‌ژیانی مرو‌ف، که‌گه‌میبه‌که‌ی هه‌زره‌تی نوح له‌جوودی له‌خاکی
پرپیت و به‌ره‌که‌تی کورستان گیرساوه‌ته‌وه (واستوت علی‌الجودی - سووره‌ی هود،
ئایه‌تی ۴۴).

له‌باره‌ی ژیا‌نی مه‌لای جزیری - یه‌وه، بیرورای جیا‌جیا‌ه‌یه. خوالی‌خوشبوو
جه‌لادته‌به‌درخان: (بله‌چ شیرکو) له‌کتی‌بی قه‌زیه‌ی کورد، سالی وه‌فاتی مه‌لای به
(۱۱۶۰ ز) داناوه. می‌ژوانی ناوداری کورد ئه‌مین زه‌کی، له‌دوکتی‌بی (کوردانی به
ناوبانگ) و (کورد و کوردستان) ده‌وره‌ی ژیا‌نی مه‌لای به‌دوانیوه‌ی سه‌ده‌ی شه‌سه‌می
کوچی نوسیوه، ئوگۆست ژابا به‌نیوی باس‌گه‌لی له‌کوردان، نیوان (۵۴۰ تا ۵۵۶) ی بو
ژیا‌نی داناوه، خو‌ره‌ه‌لاتناسی ئه‌لمانی فون‌هارتمان که‌دیوانی مه‌لای له‌سالی (۱۹۰۴)
داله‌به‌رلین له‌چاپ داوه‌و به‌رکۆلیکی تو‌یژانه‌وه‌ی به‌زمانی ئه‌لمانی بو‌نوسیوه‌و له‌لایه‌ن
ژابا - ی روژ هه‌لاتناسی روسیسه‌وه‌و تارگه‌لیکی تو‌یژانه‌وه‌و لی‌کۆله‌رانه‌ی له‌باره‌ی

مه‌لای جزیری - یه‌وه بو نوسیه‌وه و بیرورای ناشکرای رانه‌گه‌یاندوه، وه ک‌شه‌و بیرورای ژابای قه‌بو‌وله، زانای ناودار عه‌لانه‌دین سه‌جادی له کتیبی میژوی ته‌ده‌بی کوردی - دا، دوا‌ی هینانی هه‌مو بیروراکان به پشت به‌ستن به نوسخه‌ی خه‌تی له دیوانی مه‌لای جزیری به خه‌تی عه‌بدو‌لقادر ئامیدی که له سالی (۱۳۳۸) ی کوچیدا نوسراوه، سالی له دایک بوونی مه‌لای جزیری به (۱۴۰۷ز) و مردنه‌ک‌ه‌شی دوا‌ی (۷۵) سال ژبان داناوه که له شاری جزیره وه‌فاتی کردوه و نیژراوه.

هه‌مو باو باپیرانی مه‌لای جزیری، زانا و شیخی سه‌ره‌رمال و له‌سه‌ر ریپازی نه‌خشبه‌ندی بوون. مه‌لا بو خویندن له‌سه‌ره‌تاوه لای باوکی خو‌ی خویندن‌ویه‌تی و له پاشان هه‌روه ک‌گشت مه‌لا و فه‌قیی نیو کورده‌واری، گه‌لینک شارودی گه‌راوه، ده‌لین: له ته‌مه‌نی (۳۲) سالیدا، لای (مه‌لا ته‌ها) ناویک له فیژگه‌ی گوندی (سترباس) ئیجازه‌ی مه‌لایه‌تی وه‌رگر تووه و له گوندی (سه‌ریا) له نیژیک دیاربه‌کر ده‌بیته وانه‌بیژی دینی و له ویشه‌وه چووه‌ته ناوچه‌ی (حه‌سه‌ن کیف) و له‌ویش وانه‌ی به فه‌قی و مه‌لا و تووه‌ته‌وه و مه‌لای زانا و پایه‌به‌رزی فره‌زوری پیگه‌یاندوه.

ده‌گیرنه‌وه مه‌لا دو سال به‌ر له ئیجازه وه‌رگر تی مه‌لایه‌تی له ته‌مه‌نی (۳۰) سالیدا، له (دی‌ره‌هان) له نیژیک قه‌لای حه‌سه‌ن کیف، ده‌چیته سه‌ر زه‌ماوه‌ندی ئیجازه‌نامه، وه‌رگر تی فه‌قیته ک (سه‌لما) نیویک کیژی حاکمی (حه‌سه‌ن کیف) که ناوی (مه‌لیک کامیل) بووه له گه‌ل ده‌سته خوشکانی خویدا، چوو بوونه سه‌یری ته‌و به‌زم و ئاهه‌نگه، مه‌لا که له‌و گونده «سه‌لما» ده‌بینی. خوا له چاوی به‌له‌کی ته‌ودا به‌دی ده‌کا و تیری ته‌وینی ته‌و کچه دلی پیکاه‌وه به هه‌لو‌ه‌دا ژیاوه.

ده‌لین (مه‌لیک کامیل) پیشیاری ماره‌کردنی پیی داوه، به‌لام مه‌لا ته‌و خواناسه گه‌وره‌یه، جیا له خوا چی دیکه‌ی به‌دلدا رانه‌برده.

۱ - مه‌لای جزیری، به دامه‌زریته‌ری فیژگه: قوتابخانه‌ی کلاسیکی کوردی داده‌ندری، به‌م واتایه که مه‌لای جزیری یه‌که‌م شاعیر و هه‌ستیاری کورده که شیعی به (غه‌زل) و له‌سه‌ر کیشی عه‌روزی و شیوازی کلاسیکی فارسی و عه‌ره‌بی داناوه، چونکه

پیش کلاسیزمی سه‌ده‌ی نۆزده‌ له‌ ویژاوه‌ری و ئه‌ده‌یی کوردیدا، مه‌لای جزیری به‌ یه‌ که‌م دامه‌زینهری ئه‌و فیژگه‌و مه‌ که‌ته‌ به‌ له‌ قه‌له‌م ده‌دری.

۲ - دیاره‌ زانا و شاعیری ناودار، مه‌لا خدری نالی - ش که‌ دوای مه‌لای جزیری، هاتووه‌ ته‌ مه‌یدانی شیعر دانانی کوردی که‌ به‌ یه‌ که‌م شاعیری گه‌وره‌ی کلاسیستی کوردی خولی خوئی ناو ده‌برئ، دژابه‌تییه‌ ک سازنادری که‌ قوتابخانه‌ی نالی - ش تا بیسته‌ کان و سییه‌ کانی سه‌ده‌ی بیسته‌م، هه‌ر درێژه‌ی هه‌بوو، چونکه‌ له‌ نیوان غه‌زه‌لی مه‌لای جزیری و نالی - دا، زیاتر له‌ دو سه‌د سال زیاتر ماوه‌ هه‌یه‌ که‌ دیاره‌ ئه‌م ماوه‌یه‌ش که‌ بو‌شایی خستووه‌ ته‌ نیوان غه‌زه‌لی کوردی، له‌ به‌ر نه‌بوونی ده‌سه‌لاتداری کورد خوئی؛ روی داوه‌و ناموو بیگانه‌ش، به‌ری گه‌شه‌کردن و په‌ره‌سه‌ندنی زمان و فه‌ره‌ه‌نگ و شیعر و غه‌زه‌ل و هونه‌ری کوردی گرتوووه‌.

(حاجی قادری کوئی)

۳ - هه‌ندی پرسیار ده‌ که‌ن، ئه‌ گه‌ر مه‌لای جزیری به‌ یه‌ که‌مین هه‌ستیاری کلاسیزمی گه‌وره‌ی کوردی شیوه‌زاری کرمانجیی ژورو ناسراوه‌، ئه‌دی بو‌ به‌ شاعیری نه‌ته‌وه‌یی هه‌روه‌ک (ئه‌حمه‌دی خانی) و (حاجی قادری کوئی) نیو نابری؟ له‌ وه‌لامدا ده‌وتری ئه‌حمه‌دی خانی و حاجی قادر به‌ ئاشکرا بانگی کوردایه‌تیان داوه‌و له‌ باب‌ت کورد و سازدانی ده‌وله‌تی کوردیه‌وه‌،

شیعریان داناوه‌و به‌ به‌ژنوبالاً و ئازایی و نه‌به‌زی و مه‌ردی و نه‌ به‌ردی و نان بده‌یی و شه‌ره‌ف و به‌ ناموسی نه‌ته‌وه‌ی کوردیان هه‌لو‌توووه‌، به‌لام مه‌لای جزیری و زوربه‌ی شاعیرانی پیشوی کورد، نه‌دواون، ته‌نیا خانای قوبادی له‌ په‌سه‌ندیی زمانی کوردیدا و ته‌رجیح‌دانی زمانی کوردی، به‌سه‌ر زمانی فارسیدا فه‌رمویه‌تی:

هه‌رچه‌ند مه‌وا چان فارسی شه‌ که‌ره‌ن کوردی جه‌ فارسی به‌ل شیرین ته‌ره‌ن
بروانه‌دیوانی خانا (خوسره‌و و شیرین) چاپی گه‌لاریزانی (۲۵۸۱) مادی

شاهه‌نشاهی هۆخ شه‌ته‌رو سالی (۱۳۴۸) ی هه‌تاوی، تاران، سه‌رگورد مراد ته‌وره‌نگ، په‌ره‌ی (۲۱) و شیرین و خوسره‌و، لاپه‌ری (۱۴)، چاپی کۆری زانیاری کورد، سالی (۱۹۷۵ ز) به‌غدا «که زانی ناودار کاکه محهمه‌دی مه‌لاکه‌ریم، ته‌ندامی یاریده‌ده‌ری کۆری زانیاری کورد، ساغی کردوه‌ته‌وه‌و فه‌ره‌ه‌نگی بو‌ریک‌خستوووه‌ و سه‌ره‌تای بو‌ نووسیه‌».

۴- به‌لام ته‌گه‌ر به‌ وردی بنوارینه‌ کاری شاعیره‌ کورده‌ کان به‌ تیکراو به‌ تایبه‌تی کاری مه‌لای جزیری که له‌ و سه‌رده‌مه‌دا، شیعری به‌ زمانی کوردی داناوه‌؛ نه‌ک به‌ زمانی ناگورد، خو‌ی له‌ خو‌یدا ده‌سه‌لمیتی که مه‌لای جزیری شاعیره‌ و هه‌ستیا‌ری نه‌ته‌وه‌یی بو‌وه‌، بو‌یی به‌ زمانی کوردی شیعری داناوه‌؛ تا له‌ و ریگایه‌وه‌ بلی: به‌هاتنی دینی ئیسلام بو‌نیو نه‌ته‌وه‌ی کورد، زمانی کوردی نه‌فه‌و تاوه‌و ته‌مه‌ش باشترین به‌لگه‌یه‌، که فه‌ره‌ه‌نگی ئیسلامی به‌ زمانی شیرینی کوردی عارفانه‌ به‌یان کراوه‌، هه‌رچه‌ند هه‌ندی لایان وایه‌ که مه‌لای جزیری وه‌ها له‌ دین و غیرفاندا، غه‌رق بو‌وه‌ که ئیدی سه‌ری نه‌په‌رژاوه‌ ته‌مه‌به‌ستی دیکه‌، ته‌نیا ده‌ربرینی واتای مه‌به‌ست بو‌وه‌، جا به‌ هه‌ر زبان و زاریک بو‌ویی، مه‌لا به‌هه‌ر لایه‌کی خو‌ی روانیوه‌ ته‌نیا خوا‌ی بینیه‌ (وحدة‌الوجود) ته‌وه‌ی بو‌مه‌لاگه‌رینگ بو‌وه‌، خودا و ته‌وین به‌ خوا بو‌وه‌، جا هه‌ر له‌به‌رته‌وه‌، بیری له‌ جیهانی ته‌نبو‌ژه‌نی (مادی) و جیاوازیی زمانه‌ کان نه‌ کردوه‌ته‌وه‌ که فه‌رمویه‌تی:

میننه‌ت ژ خودایی کو به‌ عه‌بدی خو‌مه‌لایی

ئیکسیری غه‌می عیشق نه‌ دینار و دره‌م دا

یانی بو‌مه‌لای جزیری (غه‌می عیشق) و ناودروک و هه‌ستی به‌ سو‌ز و واتاگرینگه‌

نه‌ک «دینار و دره‌م و دراو» یانی چه‌شنی ده‌ربرینی زمان، زورگرینگ نه‌بو‌وه‌ به‌لای

مه‌لاوه‌، به‌لکو زیاتر مه‌به‌ستی خودی ده‌ربرینی هه‌سته‌که‌ی خو‌ی بو‌وه‌. دیاره‌ مه‌لا له

سه‌ره‌تای شیعرو هونه‌وتنی خو‌یدا، رازانه‌وه‌ی واژه‌یا وشه‌کاری کلاسیکی و روخساری

شیعری له‌به‌رچاو‌گر تووه:

هه‌روه‌ک فه‌رمویه‌تی:

چین‌چین کرن زولفین سیا‌که‌سک ئە‌تله‌سی دība‌قه‌با
ئیدی‌نیشان نابن‌خویا، تیکهل‌کرن‌لازم‌سه‌با
من‌دی‌سه‌با‌دایی‌سه‌حه‌ر‌ماداری‌به‌دری‌کر‌دو‌که‌ر
قه‌وس و قه‌زه‌ح‌ژی‌هاته‌ده‌ر‌دیس‌به‌زولفانرا‌ته‌با
ئیرۆ‌ژمه‌ل‌به‌درا‌ته‌مام‌عه‌ن‌به‌ر‌فشان‌بن‌سه‌ده‌سه‌لام
ئه‌ی‌هود‌هودی‌شیرین‌که‌لام (اهلا و سه‌لا‌مرحبا)
من‌دل‌به‌ره‌ک‌وه‌ک‌دور‌ه‌ه‌یه‌مه‌حبوبی‌شیرین‌سوژ‌ه‌ه‌یه
حوسن و جه‌ماله‌ک‌پور‌ه‌ه‌یه‌به‌لقیس‌سیفه‌ت‌مه‌سکه‌ن‌سه‌با
شو‌خ و شه‌پالا‌مه‌ی‌په‌رست‌ئه‌و‌زالما‌هشیارو‌مه‌ست
فی‌نامه‌یی‌خه‌ف‌دی‌قده‌ست (فی‌طیها‌نشر‌النبا)
بیژ‌ئه‌و‌شیرینا‌سوژ‌په‌ری‌دور‌دانه‌یا‌ئه‌ز‌موشته‌ری
کا‌عه‌هدو‌په‌یمانا‌به‌ری؟ بی‌فایده‌چون‌شوبه‌ی‌هه‌با
مه‌دفی‌په‌ری‌یا‌دل‌به‌ری‌لی‌هه‌ی‌ب‌ئوسلوبا‌به‌ری
لی‌که‌فش‌به‌بیته‌په‌نجه‌ری‌بی و بی‌چت‌ته‌شبه‌ی‌با
دل‌به‌ر‌مه‌جالا‌نامه‌دی‌ناسی‌کونشیا‌نا‌مه‌دی
نونه‌ک‌مخالف‌تی‌نه‌دی‌هل‌قلبه‌ا‌نحوی‌سه‌با
نه‌ی‌شه‌که‌را‌سپی‌ده‌ست و زه‌ند‌زانم‌مه‌جالا‌نامه‌خوند
لیقا‌ته‌به‌سسوم‌کر‌ژ‌ته‌ند (ماست‌کبان‌فی‌ریا)
قاسید‌به‌مه‌قسودا‌مه‌هات‌با‌موژده‌و‌ئه‌مرو‌به‌رات
نیشان‌هه‌نارن‌هه‌م‌خه‌لات‌شه‌هزاده‌یا‌گولگون‌قه‌با

ئیرۆ مه‌جال لیّ هات و وهخت دیسا جوان بومن درهخت
 ئه‌و لامعا دایی ژ تهخت (ماکان برقا خلبا)
 سه‌لوی ره‌وان زهرین وه‌ره‌ق چیچه‌ک مه‌لی دین سه‌د نه‌سه‌ق
 (یا قوتها یحکی الشفق یحکی عقودا کوکبا)
 «دیوانی مه‌لای جزیری به‌شه‌رحی شاعیری گه‌وره‌ی نه‌ته‌وه‌ی کورد هه‌ژار - چاپی
 سروش تاران، (۱۳۶۱) ی هه‌تاوی، لاپه‌ره‌ی ۲۷ - ۳۳».

۵ - هه‌رچه‌ند مه‌لای جزیری له‌ شیعری یه‌ که‌مدا (زولفه‌ین: زولفه‌ین) ی موخالیفی
 قیاس به‌ کاربردوه‌ که‌ له‌ گه‌ل ریژماندا یه‌ ک ناگرێته‌وه‌. «بروانه‌ لاپه‌ره‌ی (۹) کتیبی گه‌شتی
 له‌ عیلمی به‌ لاغه‌، مه‌هاباد چاپی (۱۳۶۴) ی هه‌تاوی دانراوی، زانای ناودار ئوستاد:
 محهمه‌د سه‌عید ئیبراهیمی محهمه‌دی (ئاویر).

۶ - مه‌لا نه‌حمه‌د کوری مه‌لا محهمه‌د بوتانی زفنگی موفتی باژیری قامیشلی - له‌
 سووریا، شه‌رحیکی به‌ عه‌ره‌بی به‌ نیوی «العقد الجوه‌ری فی شرح دیوان الشیخ الجزری»
 له‌سه‌ر دیوانی مه‌لای جزیری داناوه‌، ده‌لی مه‌لا له‌ ئاخرو ئۆخری سالی (۹۰۰) و
 سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی ده‌یهم له‌ دایکبووه‌ تا سالی (۱۰۰۰)، به‌لکو تا (۱۰۰۵) له‌ حالێ
 ژباندا بووه‌.

۷ - هه‌رچه‌ند، ئه‌وه‌ مه‌لای جزیری، که‌ی له‌ دایکبووه‌ کوری کتیه‌ و چه‌ند سال
 ژباوه‌و چی له‌به‌ر کردوه‌و چی خواردوه‌و چلوڤ هه‌ستاوه‌و دانیشتوه‌ و به‌ کیه‌ نه‌خوشی
 وه‌فاتی کردوه‌، زورگرینگ نییه‌، گرینگ ئه‌وه‌ یه‌ مه‌لای جزیری عه‌مه‌لی به‌م ئایه‌ته
 کردوه‌ [هو انشاکم من الارض و استعمرکم فیها - ئایه‌تی ۶۲، سوره‌ی هود] یانی خوا
 ئیوه‌ی له‌ زه‌وی خه‌لق کردوه‌و پێی راسپاردون تاگویی زه‌وی له‌ هه‌ر بارو بابه‌تیکه‌وه‌
 ئاوه‌دان بکه‌نه‌وه‌، دیاره‌ ئاوه‌دان کردنه‌وه‌، گویی زه‌وی ته‌نیا به‌ کشتوکال، یا مه‌رو
 مالاتداری، بازرگانی، سه‌نعه‌ت و تیکنیک نییه‌، به‌لکو له‌ باری په‌رده‌دان به‌ زمان و

فهره‌نگ و هونه‌ریشه‌وه‌یه، جا‌ئه‌وه‌یه مه‌لای جزیری له باری په‌رده‌دان به‌زمانی کوردی، فهره‌نگ، عیرفان و ناسه‌وه‌ری کوردی، هونه‌ری شیعریه‌وه، ئه‌رک و ئه‌سپارده‌ی خو‌ی ئه‌نجام داوه. جا‌هه‌ر له‌به‌ر ئه‌مه‌ ده‌بی بلیین: هونه‌ر لای کوردان و به‌س.

۸ - هه‌مو ده‌زانین که زمان و فهره‌نگی کوردی به‌ر له ئیسلام، له چاخ و ده‌وره‌ی ئیسلامیدا له‌گه‌ل فهره‌نگی ده‌وله‌مندی ئیسلامیدا تیکلا‌وبوو، زو‌ری له ده‌سته‌اته‌کانی فهره‌نگ و ژیا‌ری کوردی، به‌هو‌ی راژه‌ی زانا‌یانی موسلمان‌ی کورده‌وه، چووه‌ نیو فهره‌نگی ئیسلامیه‌وه. باش ده‌زانین که ده‌سته‌اته‌کانی عیلمی و زانینی له‌بابه‌ت ئه‌م زانینه‌وه بزانیین و بیانینیین:

پزیشکی که به‌هو‌ی زانا‌یانی ژن و پیاوانی کورده‌وه، ناسینی گیا ده‌رمانیه‌کان چلو‌ن نه‌خوشیان چاره‌کرده‌وه ده‌س و پیتی شکاویان گرتوه‌ته‌وه، یا زانینی فه‌لسه‌فی که به‌هو‌ی که‌سانی وه‌ک شیخ شه‌هابه‌دین سوهره‌وه‌ردی کوردی لای بیجار، شیخی ئیشراق، دامه‌زرتنه‌ری فیرگی فه‌لسه‌فی ئیشراق، جوگرافیا به‌هو‌ی که‌سانی وه‌ک ئه‌بو‌فیدا شازاده‌ی ئه‌ییوبی زه‌ر زاری کورد، ئه‌ستیره‌ناسان و ریازی زانانی وه‌ک محبه‌دین خه‌لاتی که له‌گه‌ل خواجه‌نه‌سیر تووسی - دا، له دامه‌زاندنی ره‌سه‌دخانه‌ی مه‌راغاکاری کرده‌وه، یا ئیمام ئه‌وره‌حمان خازینی، ره‌سو‌لی زه‌کی سابلاخی یا عه‌بدولسه‌لام ماردینی گیاناس و ریازی زان، ئه‌بو‌حه‌نیفه‌دینه‌وه‌ری ریازی زان و گیاناس که که‌شفیاتیکی له عیلمی شیمی (گیایی) دا هه‌یه‌وه جوگرافیا‌زانیش بووه، سه‌رف، نه‌حو، گرامه‌ر، به‌هو‌ی که‌سانی وه‌ک ئیبنو حاجیب شاره‌زووری، ئیبنی جنی که (فقه‌اللغه‌)ی داهیناوه، زه‌ینه‌دین ئامیدی خه‌تی بو‌نایینایان داناوه‌وه شه‌ش سه‌د سالی به‌ر له (لینی برابلی فه‌رانسه‌وی) ژیاوه و هه‌زاران زاناو دانا‌ی وه‌ک ئیبنو‌خه‌له‌کان، کورانی ئه‌سیر، زانا‌یانی شاره‌زووری و ئامیدی و دینه‌وه‌ریه‌کان، مه‌ولانا عه‌بدولره‌حیم عیراقی (بارزانی)، شیخ مه‌ته‌ر بارزانی، ئه‌بوله‌فای کورد، که‌حه‌کیم سه‌نایی به‌شیعر له‌په‌سه‌ندیدا ده‌آلی:

[قرنها باید که تا از پُشتِ آدم نطفه‌ای بو‌الوفای گُرد گردد یا شود ویس قرن] مه‌لا ئەبو بە کری موسەنەیف، ئەبو سعوود ئامیدی، شیخی شەرقاوی، حاجی خەلیفە (بەها) که بابە مەردووخ روحنانی له بەرگی ۲ مەشاهیری کورد، پەرەیی ۲۲۲ فرەتاریفی

کردووە و غەزەلێکی بەزمانی کوردی بەناوی نیکاری لەو زاتە چاپ کردووە و ئەمێن حوزوری مەلیک غازی شیخ عوبەیدیلائی نەهری شاهی شەمزین بوووە که هەر ۲ کیان کوردایەتیان کردووە. مه‌لا یەحیا مزووری، مه‌ولانا خالید شارەزووری نوسخەیی جامیعه، که کوردایەتی کردووە، عایشە تەیمورییە کان، ئەحمەد شەوقی، مەحمود عەقادی زەهاوییە کان، عەبدولرەحمان روژبەییانی، قزنجی و تورجانی زاده کان، شیخ محەمەد مەدەنی کوری

سلیمانی کوردی، مه‌لا ئەحمەد گۆرانی شیخ الاسلام، قدوة المحققين تاج الملة والدين مەحمودبن خوداداد بن یوسف شنۆیی، عەلامە کەمالەدین شارەزووری، شیخ ئەحمەد ناودار بە بیژەیی مۆتەحەرێک، شیخ کاک ئەحمەد بەرزنجی قوتبی سلیمانی، سیف القورات، زیاتولحەق حیسامەدین چەلەبی، جابان الکوردی، ئەبو بەسر مەیموون بن جابان الکوردی سەحابەیی رەسوڵی خوا، هەر چەند بە قەولی حاجی قادر رەحمەتی لەبەر بی دەفتەری ون بوون وفانی، بەلام ئەگەر لە «هەر شتیکی مشتیک» و لە «کۆشکی خشتیکیش» ماو، هێمان هەر زور داراو دەولەمەندین. کورد نێرومییشی نەناسیووە دەلی: (شیر لە لان دەرکەوی چ نێرچمی)، کورد تەنانەت لەشیووی حکومەتداریشووە ناودارن، کەسانی وە ک بەرمە کییان، ئەبو موسلیم خوراسانی کورد، بابە کی خورەم دینی کورد، سەلاحەدین ئەیووبی، شجرة الدر ملکه المسلمین لەبنەمالە ئەیووبی، زیرینای ئامیدی، میهرانکۆی ئامیدی، یان کەریم خانی زەند کە لە تاران (شەقامە رینگایە کی پان و بەرین و دووبانده) بە نیوی کەریم خان هەیهو کەس نەیتوانیووە بە کەریم خان بلی: زالم

بووه، چونکه زور دادگهر و مه‌ردو مپه‌روه‌ر بووه.

۹- له سه‌ره‌تای سه‌ده‌کانی یه‌که‌مینی ئیسلامیدا، ده‌توانین چلو‌نایه‌تی نه‌قل و دانانی فه‌ره‌نگی کوردی - ئیسلامی بدو‌زینه‌وه، بی‌شک و بی‌دو‌دلی، زانایانی موس‌لمانی کورد، یه‌که‌م که‌سانی بوون له‌به‌دییه‌نه‌رانی قه‌واعیدی زمانی عه‌ره‌بی و... ته‌واو کردن و پیش‌خستن و پینگه‌یاندنی ئه‌و فه‌ره‌نگه‌کو‌شاون، فه‌ره‌نگ و زمانی کوردی به‌ره‌له‌ ئیسلام له‌نیۆ نه‌چووه، به‌لکو له‌رینگای فه‌ره‌نگی ئیسلامیه‌وه که‌وتوو ته‌وه‌گه‌ر، کوردانی زاناو داناو موس‌لمان به‌کارو لیکو‌لینه‌وه‌و نووسین، فه‌ره‌نگی خو‌یان له‌نیۆ فه‌ره‌نگی ئیسلامیدا به‌رده‌وام و پته‌و راگرتوو و بیرو باوه‌ری کوردی گرتوو ته‌وه.

۱۱- دیاره‌ کورد موس‌لمان بوو، به‌لام کوردستانی بوون و کوردایه‌تی، تیدا نه‌چوو، هه‌ر به‌رده‌وام ماو خو‌ی پته‌و راگرت، جا که‌وایی به‌موس‌لمان بوونی نه‌ته‌وه‌ی کورد، زمان و فه‌ره‌نگی کوردی هه‌ر به‌رده‌وام ماو بووه‌ هۆی نه‌قلی فه‌ره‌نگی کوردی بو‌ ده‌وره‌ی ئیسلامی، له‌هه‌مان کات و ساتدا براو خوشکانی ئیزه‌دی فه‌ره‌نگ و زمان و داب و ده‌ستووری کو‌تی کوردایه‌تیان له‌نیۆ خو‌یاندا پاراست و به‌وردی تا ئه‌م سه‌رده‌مه‌ جوان رایان گرتوو.

۱۲- جالیزه‌ داوه‌بی بلیین: عارفی ره‌ببانی شیخ مه‌لا ئه‌حمه‌دی جزیری یه‌کیکه‌ له‌ زانا

کوردی که‌ فه‌ره‌نگی کوردی له‌نیۆ فه‌ره‌نگی ئیسلامه‌ تیدا زور به‌پته‌وی به‌رده‌وام راگرتوو و په‌ره‌ی به‌زمان و فه‌ره‌نگی کوردی داوه.

۱۳- فه‌رمانه‌ وایانی جزیری «دیارد مه‌به‌ست جزیره‌ی عبدالعزیز بن عومه‌ر به‌ره‌قه‌عیدی: به‌رده‌ قیتی کورده، نه‌ک بنی عومه‌ری خه‌تاب» که‌ ئه‌ کورده، به‌رده‌ قیتی یان له‌ به‌چه‌ که‌ی خالید یا هالیدییه‌کانی کورد بوون و له‌ (۶۵۰)ی کو‌چیدا، ده‌وله‌ تیکیان له‌ جزیره‌ بو‌تان به‌نیوی خو‌یانه‌وه‌ دامه‌زراندو له‌ پاشان

په‌ره‌یان به‌فه‌رمانه‌وه‌یایی خو‌بان له‌ناوچه‌کانی دیکه‌ی کوردستان داو‌هه‌روا‌به‌پیی قسه‌ی زانای ناودار عه‌لاه‌دین سه‌جادی (به‌درخان پاشا له [۸۶۷ - ۱۸۰۲ ز] به‌دژی عوسمانلی راپه‌ری که‌به‌داخه‌وه‌به‌قسه‌ی ئەمین زه‌کی له‌سالی (۱۳۰۶)ی کو‌چیدا‌دوایی به‌حکوومه‌تی کورانی به‌درخان پاشا هه‌ت‌را، ئە‌گه‌ر دا‌گیر که‌رانی، کوردستان ئاو‌ه‌ه‌ازا له‌مانه‌به‌ری په‌روه‌رده‌کردنی زمانی نه‌ته‌وه‌ی کوردیان نه‌گرت‌با، زمان و هونه‌رو ئە‌ده‌ب و به‌شه‌کانی زمان و ئە‌ده‌ب و فه‌ره‌ه‌نگی کوردی، فره‌زور له‌مه‌زیاتر سه‌رده‌که‌وت و په‌ره‌ی ده‌سند.

۱۴ - ئە‌مه‌راسته‌له‌هه‌ر ده‌رفه‌تیک‌دا، حکومه‌تی کوردی و ئاسایش و ئە‌منیه‌ت دا‌بین کرای، فه‌ره‌ه‌نگ، زمان، ئە‌ده‌ب و هونه‌ری کوردی په‌ره‌ی سه‌ندوه، هه‌روه‌ک ئیستای باشوری کوردستان که‌چه‌نده‌ئه‌ده‌ب، فه‌ره‌ه‌نگ، زمان، هونه‌رو نوسین و چاپه‌مه‌نیی کوردی گه‌شه‌ی کردوه‌و په‌ره‌ی سه‌ندوه (سو‌پاس بو‌خوا)

۱۵ - سه‌ده‌ی نو‌یه‌م، ده‌یه‌م، یازده‌یه‌م و دوازده‌یه‌م له‌میژوی کوردی کرمانجی با‌کورد، به‌سه‌رده‌می سه‌ر هه‌لدان و په‌ره‌سه‌ندنی و یژاوه‌ری و ئە‌ده‌بی کوردیی ئە‌و هه‌ریمه‌دیته‌ژمار.

هه‌روه‌ک چلۆن له‌کاتی حکومه‌ت و ده‌سه‌لاتی با‌جه‌لانه‌کان و ئە‌رده‌لانه‌کان و یژوه‌و و یژه‌وانی له‌باشوری کوردستانی روژ هه‌لات‌دا که‌سانی و ه‌ک خانای قوبادی، عه‌للامه‌غولامه‌زا ئە‌رکه‌وازی، بیسارانی، مه‌وله‌وی - ی کورد، سه‌ی ساله‌ی ماهی ده‌شتی، سه‌ی یاقو، میرزا شه‌فیع کیمنه‌یی، مه‌لا په‌ریشان، میر نه‌ورۆز لورستانی، مه‌لا مه‌نوحیهر، مه‌لا روسته‌می ئیلامی، سه‌یدی هه‌ورامانی، ره‌نجور گه‌وه‌ن تو‌یی، خزمه‌ت‌بان به‌ویژوه‌و و یژه‌وانی کورد کردوه‌.

۱۶ - مه‌لای جزیری (خان شه‌ره‌فخانی) میری جزیر و بو‌تانی زور خوش‌ویستوه‌، ئە‌وه‌به‌له‌شیریک‌دا مژو‌لی سه‌لمای چاو مه‌ستی کچی مه‌لیک کامیلی به‌تیره‌ئه‌نگیوه‌که‌ی میرشه‌ره‌فخانی به‌درخان‌یان شو‌به‌اندوه‌و نیوی (خان شه‌ره‌ف)ی بردوه‌و ده‌لی:

خه‌ف وان رشان‌دن دل خه‌ده‌نگ تە‌شبهیی تیرین «خان شه‌ره‌ف».

شاری جزیری که له کۆنه‌وه پایته‌ختی (ده‌سه‌ل‌تدارانی حاکمانی کورد بووه‌و زو‌ریش
 گاوهدان بووه‌و خزن و وارشی ده‌وری ئه‌و شاره‌، له‌ بهره‌ مه‌رمه‌ری تاشراو دانراوه‌و
 به‌شی زو‌ری ئایه‌ته‌کانی قورئان وه‌ کت (فاتحه‌الکتاب) و (ئه‌نعام) و (انا فتحن) و
 (آیه‌الکورسی) وه‌ی تریش... له‌و بهره‌ مه‌رمه‌رانه‌، هه‌لکه‌نراون.

۱۷ - میر شه‌ره‌فخان کوری ئه‌بدال له‌ میرانی خانه‌دانی ئازیزان و باپیری به‌درخانیان،
 له‌ هه‌زار تا هه‌زار و پینج میری جه‌زیرو بو‌تان بووه‌و له‌ ده‌وره‌ی میر شه‌ره‌فخان
 بدلیسی - ی میژونوسی شه‌ره‌فنامه ژیاوه‌و له‌ شه‌ره‌فنامه‌شدا، ناوی براوه‌.

ئه‌م (میرخان شه‌ره‌فخان)ه‌، زو‌ر دیندارو مه‌لاو فه‌قی زو‌ر خوشویستوووه‌ و فه‌رگه‌و
 مزگه‌وتینکی زو‌ری له‌ شاری جزیر ساز کردوه‌ که‌ یه‌ ک له‌ وانه‌ مزگه‌وتی (سوور) بووه‌ که
 شیخ ئه‌حمه‌دی جزیری له‌و مزگه‌وته‌ وانه‌ی و تووه‌ته‌وه‌. گه‌لی مه‌لای له‌وی ئیجازه‌داوه‌و
 له‌شاری جزیر په‌ره‌ی به‌زمان و هونهر و خوینده‌واری دراوه‌. جا ئه‌وه‌یه‌ مه‌لاش دو‌عی
 خیری بو‌ ئه‌و کردوه‌و فه‌رمویه‌تی:

ئه‌ی شه‌هه‌نشاهی موعه‌ززهم حق نیکه‌هداری ته‌بی

سووره‌ی (انا فتحن) ده‌ورو مادری ته‌بن

له‌ قه‌سیده‌یه‌ کی دیکه‌شدا، له‌ بابته‌ میر شه‌ره‌فخان - هوه‌ فه‌رمویه‌تی:

خانی خانان لامیعی نه‌جما ته‌ هه‌ر پر نور بی

که‌شتیا به‌ختی ته‌ ئه‌زبایی موخالیف دوربی.

یاوه‌ کو (ئایه‌ته‌لکورسی و ئه‌نعام هه‌یکه‌لا توخی ته‌بن).

یاوه‌ کو (سووره‌یی ام الکتاب ماداری جه‌زرت سوور بی).

مه‌لا له‌ شیعرینکی تر دا فه‌رمویه‌تی: «ئه‌گه‌رچی ده‌ر ئیقلمی رابیع هاته‌ ته‌ختی

سه‌لته‌نه‌ت». هه‌روه‌ کو ده‌زانین جوگرافی زانانی پینشین گو‌ی زه‌ویان به‌ جه‌وت به‌ش

دابه‌ش کردبو، هه‌ر به‌شهی به‌ناوی (ئیقلم) ی بو، شاری جزیره‌ له‌و دابه‌ش دابه‌شدا

له‌سه‌ر ئیقلمی چواره‌م بووه‌. مه‌لا له‌ شیعرینکی تر دا، دو‌عا بو‌ میر شه‌ره‌فخان، میری

جزیرو بو‌تان ده‌ کاو ده‌لی: «تو له‌ شارینکدا ده‌ژی و له‌ ئیقلمی چواره‌مدایه‌، جا چونکه‌

به‌ تاین و دین، مه‌لاو فه‌قی و نیشتمان و ولات خزمه‌ت ده‌ که‌ی خوا بتکاته‌ خواوه‌نی

حه‌وت ئیقلیم» هه‌روه‌ک فه‌رمویه‌تی: (نه‌ته‌نی ته‌بزیرو کوردستان له‌به‌ر حوکمی ته‌بن - سه‌دوه‌کی شاه‌ی خوراسانی ده‌فه‌رداری ته‌بی.)

«برواننه‌سه‌ره‌تای دیوانی مه‌لای جزیری به‌شهرحی هه‌ژار موحه‌قیق و موته‌رجیم و شاعیری گه‌وره‌ی نه‌ته‌وه‌ی کورد، چاپی تاران، سروش (۱۳۶۱) ی هه‌تاوی.»

هه‌ندی لایان وایه مه‌لاله (۷۶) سالی‌دا وه‌فاتی کردوه، دیاره مه‌لای جزیری له‌شاری جزیره له‌ژێر زه‌ویی ئه‌و مزگه‌وته‌ی وا می‌ر شه‌ره‌فخان به‌درخانیان له‌شاری جزیر له‌پاش هه‌زاره‌ی مانگی سازی داوه، نێژراوه‌و تا ئیستاش گۆری پر له‌نوری مه‌لا جیی زیاره‌تی دلدارانه و له‌سه‌ر گلکۆی گۆلباران.

۱۸ - مه‌لای جزیری دارای دیوانی شیعری، قه‌سیده‌و غه‌زه‌له‌و له‌عیلمی ته‌جوید، ته‌سه‌وف و ئیلاهیاتیشدا نوسراوه‌ی هه‌یه.

۱۹ - له‌کاتی شیعری شیعری‌بندا فه‌قی ته‌یران له‌هۆنراوه‌یه‌کی خویدا به‌نیو (دلو رابه‌دلو رابه) میژوی ئه‌و رۆژه‌نیو ده‌باو له‌نبوه‌شیعری‌کدا ده‌لی: (هه‌زارو چل و به‌ک چوونه).

۲۰ - حاجی قادری کۆبی نیوی دوو شاعیری مه‌زنی کوردی کرمانجیی ژوروی له‌دیوانه‌که‌ی خویدا زیکر کردوه و ده‌لی: عه‌لی، عه‌لی حه‌ریری له‌گوندی حه‌ریری لای ره‌وانداز - حه‌ریر و باتاس، شیخ ته‌حمه‌د جزیری له‌جیهاندا ناودارن - ئه‌وره‌حمان جامی ئه‌و شاعیره‌پرسی وێژه له‌سالی (۸۷۷) ی مانگی و رێکه‌وتی (۱۴۷۲) ی زاینی له‌شاری جزیر چاوی به‌مه‌لای جزیری و عه‌لی حه‌ریری که‌وتوو هه‌روه‌ک ده‌لی:

پیرمردی بدیده‌م زجه‌زیر نیک مەردی بدیده‌م زحەزیر

۲۱ - شیخ ته‌حمه‌دی جزیری، زانایه‌کی دینی و خواناسیکی ره‌بانی بووه.

هۆنراوه‌کانی عارفانه‌یه، زمانی کوردی، عه‌ره‌بی و فارسیی جوان زانیوه، بیری نه‌ته‌وه‌په‌روه‌ریشی هه‌بووه.

۲۲ - له‌م دوایانه‌دا مه‌لایه‌کی کورد، له‌کوردستانی باشوری بچوک به‌نیوی مه‌لا ته‌حمه‌د زفنگی موفتی شاری قامیشلی یا (مه‌لا عبدالسلام) که‌ (له‌ ۱۹۵۸) ی زاینیدا مردوه، دیوانه‌که‌ی مه‌لای جزیری وه‌رگێراوه‌ته‌سه‌ر زمانی عه‌ره‌بی و ته‌واوی ئه‌و شیعره‌ته‌رو پاراوانه‌ی بو دلدارای دانراون، به‌نیوی سوڤیگه‌ریه‌وه، کردوه به‌پاران‌ه‌وه‌و خوا

دواندن و له‌و مه‌به‌سته‌ی بردوه‌ته‌ ده‌ری که مه‌لای جزیری له‌ دلیدا بووه.

سه‌رچاوه: کتیبی ژیناوه‌ری زانایانی کورد له‌ جیهانی ئیسلامه‌تی یا گه‌نجینه‌ی فه‌ره‌ه‌نگ و زانست لاپه‌ره‌ی ۲۰۰ تا ۲۰۵ چاپی (۱۳۶۴) ی هه‌تاوی، تاران، چاپخانه‌ی مه‌هاره‌ت، نوسراوی (شه‌پۆل) - کوواری گرشه‌ی کوردستان، ژماره‌ی ۲ و ۳، چاپی تاران سالی دووهم، (۱۳۶۰) ی هه‌تاوی و (۱۹۸۱) ز و (۲۵۹۳) ی کوردی په‌ره‌ی (۸) تا (۱۷). به‌خاوه‌ن ئیمتیازی و سه‌رنوسه‌ری دکتۆر (شه‌پۆل): محمد صالح ئیبراهیمی - یه‌که‌م ژماره‌ی گرشه‌ی کوردستان له‌ (۱/۳/۱۹۸۱) له‌ تاران به‌ زمانی کوردی چاپ و بلاوه‌ کرایه‌وه‌و تا (۹) ژماره‌ی لی چاپ و بلاوه‌ کرایه‌ته‌وه‌.

- کوواری فه‌ره‌ه‌نگی کوردستان ژماره‌ی (۲)، به‌هاری (۱۳۷۹) لاپه‌ره‌ی (۵) تا (۵۰) به‌قه‌له‌می کاک به‌ختیار سه‌جاد - ی مامۆستای زانکۆی کوردستان - سنه. تاریخ - مشاهیری کورد، عرفا، علما، ادبا شعرا به‌رگی یه‌که‌م به‌قه‌له‌می زانای ناودار بابا مه‌ردوخ روحانی شیوا - تاران چاپی سروش (۱۳۶۴) هه‌تاوی لاپه‌ره‌ی ۱۸۵ تا ۱۸۶ - قورئانی که‌ریم - بله‌چ شیرکو - جه‌لادته‌ به‌درخان، ئەمین زه‌کی، عه‌لاه‌دین سه‌جادی، میژوی ئەده‌بی کوردی، ئا. ژابا، العقد الجوهری فی شرح دیوان الشیخ الجزیری، شهرحی دیوانی مه‌لای جزیری به‌عه‌ره‌بی مه‌لا محهمه‌د بو‌تانی زفنگی موفتی قامیشلی. گه‌شتی له‌ عیلمی به‌لاغه‌ چاپی (۱۳۶۴) به‌قه‌له‌می زانای ناودار ئوستاد: محهمه‌د سه‌عید ئیبراهیمی محهمه‌دی - دیوانی عارفی ره‌بیانی مه‌لا ئەحمه‌د جزیری شهرح به‌ زمانی کوردی به‌قه‌له‌می شاعیری ناوداری کورد مام هه‌ژار، چاپی سروش - تاران ۱۳۶۱ دیوانی خوسره‌و و شیرین چاپی گه‌لاریزانی (۲۵۸۱) ی مادی شاهه‌نشاهی هوخ شه‌ته‌ر، سالی (۱۳۶۸) ی هه‌تاوی، تاران، سه‌رگورد مرادی ئەو ره‌نگ، په‌ره‌ی (۲۱) هه‌روه‌ها شیرین و خوسره‌و، په‌ره‌ی (۱۴) چاپی کووری زانیاری کورد سالی (۱۹۷۵) ز، به‌غداکه‌ زانای ناودار کاک محهمه‌د مه‌لا که‌ریم، که‌ ئەندامی یاریده‌ده‌ری کووری زانیاری کورد ساغی کردوه‌ته‌وه‌و فه‌ره‌ه‌نگی بو‌ریکخستوه‌ و سه‌ره‌تای بو‌نوسیوه‌...

نه‌قل له‌ رمان ژماره ۵۲ - ۵۳ تشرینی یه‌که‌م ۲۰۰۰ به‌قه‌له‌می (شه‌پۆل).

جزیری خواناس و عارفیکی مه‌زن و عاشقی زاتی خوا بو، دیاره زانایانی وه ک
 حه کیم ته‌حمه‌دخانی، مه‌لای جزیری، حاجی خه‌لیفه (به‌ها) ته‌مین حوزوری مه‌لیک
 غازی شیخ عوبه‌یلانه‌هری شاه‌ی شه‌م‌زین، حه کیم مه‌وله‌وی کورد، وه‌فاتی، حاجی قادر
 کوی، نالی، مه‌حومی، ناری، ئاویر، بیکه‌س و... جیی فه‌خرو شازین بو نه‌ته‌وه‌ی ناشتی
 خوازی کورد، مه‌لای جزیری له‌زانینی ئیسلامی، عبرفان، فه‌لسه‌فه و ته‌ستیره‌ ناسی و
 زانینی به‌لاغه و قورئان و حکمهت و که‌لام و زانینه‌کانی سه‌رده‌می خو، وه ک ده‌ریا
 هه‌رشه‌پوئل داوه و به‌زانین و زانست و زمانی شیرینی کوردی پهره‌ی داوه و ته‌و دیوانه
 شیعه‌ جوانه‌ی بو کوردان داناوه، دیاره، مه‌لای جزیری زمانی کوردی، فارسی،
 عه‌ره‌بی و تورکیسی باش زانیوه. شیعه‌کانی جزیری باوه کوزیاتر له‌ چوار سه‌د ساله،
 دانراوه، به‌لام هیمان به‌ تازه‌یی و شیرینی هه‌ر ماوه و خودان بره‌وه. بو‌وینه: فه‌سیده‌ی
 (ته‌للاسه‌ حه‌ر گاه‌ ته‌زل) که‌ پروته‌ژین له‌مه‌به‌ستی عبرفانی و عیلم و زانین، هه‌ر
 ته‌ویشه‌ که‌، به‌زانین، زانیوه‌تی نیشتمان و وارگه‌ و ژینگه‌ی مرو‌چهن شیرین و دلپه‌سه‌ند و
 خوشه‌ویسته و پر به‌دل فه‌رمویه‌تی:

گولی باغی ئیره‌می بو‌هتنام شه‌پچراغی شه‌بی کوردستانم
 جزیری باوه‌ری وا بووه که‌ مرو‌ده بی له‌ ژیانیدا خه‌بات بکاوه‌ کارو کرده‌وه،
 دلسوزی، خوی نیشان بدا، تا بتوانی بیژی. من ته‌وم، بو‌وینه له‌م چهن شیعه‌دا ته‌وه‌ی به
 ئاشکرا راگه‌ یاندوه، که‌ ده‌لی:

فاعله‌ک لازمه‌دا فعل و ته‌سه‌ر په‌یدا ببت
 گهر تو حه‌ددا، نه‌بن کوری حه‌داد، دی چ که‌ت؟
 مومکنه‌ک دی هه‌بتن دا کو ته‌له‌ب حاسل ببت
 سه‌ید و نه‌چیر کو نه‌بت تو وله‌یی سه‌یید، دی چ که‌ت؟
 □ له‌ بابته‌ واتانی فه‌لسه‌فه تو بروانه‌ چهن شیرین له‌ بابته‌ مردن و ته‌مه‌نی مرو‌دا
 فه‌رمویه‌تی:

تو بنی و ماهی ته‌و و ده‌ستی قه‌زایی هه‌ی هه‌ی
 نه‌ل زه‌رعی فه‌له‌کی، به‌لکی ژعومری مه‌یه‌داس.

مه‌لای جزیری له بویری و کولنه‌دریدا، سوارچاکی فره به کاره، که ده‌لی:
 قه‌سدا وه سلّی مه بجان گرت کوفیدانی نه‌هیشت
 دوست نه‌هیلین ژ ته‌له‌ب گهر مه بفت چهند سه‌روتشت
 پشت ناده‌ین دو هه‌زار خه‌نجه‌و تیر و روم خشت
 مه‌سه‌ری دانیه ری و به خودی به‌ستی به، پشت
 مه‌لای جزیری لای وایه مرو ده‌بی راستی، وه‌فا و ئیلتیزامی هه‌بی که ده‌لی:
 دل به که دی عشق به ک بت عاشقان به ک یار به‌س
 قبله‌دی به ک بت، قولووبان، دل‌به‌ره ک، دلدار به‌س.
 □ - جزیری باوه‌ری به خوئی هه بووه، بوئی ئاوه‌ها به راشکاوی فه‌رمویه‌تی:
 گهر لوئلوئی مه‌نسور، ژ نه‌زمی تو دخوازی
 وه‌ره، شیعی مه‌لی بین ته، بشیراز، چ حاجه‌ت
 □ مه‌لای جزیری فره ژیره ک و هوشیار بووه و زولم و غه‌دری قه‌بول
 نه‌کردوه، که ده‌لین:
 مه‌لایه ک هه‌ندئ شیعی جزیری دزیو بوو له‌م لاو له‌ولا به ناوی خوئی خویندو
 به‌ته‌وه و مه‌لایه حمه‌د جزیریش لی له‌قاو، داوه به‌شیعر، به‌و دزه‌ی وتووه:
 ئه‌ی مه‌لای نافی ته‌به‌خمه‌ عشر
 توبه شیعرانه‌ته‌گوتی، خوه‌دکی قه‌ندو شه‌که‌ر
 دوری ناسوفته، ده‌وونی مه‌نه‌دی میسلی ته‌قه‌ت
 نه‌د سه‌متی عه‌جه‌می دا نه، دئیقلیمی ته‌ته‌ر
 تودزانی د فنک دا، ئه‌مه‌کانی غه‌زه‌لانه
 چ بوه‌هانی به‌تاعی ته‌ه، ته‌یابی، سه‌رو به‌ر
 ده‌ست و پایان، ژ به‌ری، زی‌ده‌بکی، دی ته‌بکم
 میسلی حه‌ممادی، عه‌ره‌ب، هه‌روه‌کی، شه‌یخ ئانی به‌سه‌ر
 دیاره به و جوژه ئابروی مه‌لای شیعر دزی بردوه له دوایشدا به شیعر فه‌رمویه‌تی:

ئه‌حمه‌دم سینه‌ سپهر، پێشبه‌ری تیرا فه‌له‌کی

ده‌عوه، داری ته‌مه‌ ئیرو، توژ ده‌حلی وه‌رده‌ر.

هر ئه‌وه‌یشه‌ که‌ حه‌ کیم خانی به‌ شیع‌ر فه‌رمویه‌تی:

بینه‌فه، روحا، مه‌لی جزیری پێ حه‌ی بکرا عه‌لی حه‌ریری

کیفه‌ک وه‌بدا فه‌قیه‌ی ته‌یران حه‌تاب ئه‌به‌د بمایه‌ حه‌یران

نه‌قل له‌ و تاری کاک مه‌سعود بارزانی سه‌روکی به‌ریزی کورد و کوردستان له‌ فیستیفالی مه‌لای جزیری که‌ له‌ روژانی ۱۸/۹/۲۰۰۰ ز - له‌ شاری ده‌وک سازدرا، برونه‌ گوڤاری گولان ژماره‌ی ۲۹۷/۲۱/۹/۲۰۰۰ ز - هه‌ولیر - دیاره‌ سازدانی ئه‌و فیستیفاله‌، نیشانه‌ی ئه‌وه‌یه‌ که‌ شوکر بوخوا، کوردستان ئازاده‌ و غه‌م خوڕانی زمان و ئه‌ده‌ب و هونه‌ری کوردی، به‌ دانانی ئه‌و جوړه‌ ریژدانانه‌ له‌ گه‌وره‌، زاناو عارف و شاعیری وه‌ک عارفی ره‌ببانی مه‌لا ئه‌حمه‌د جزیری، خو‌ی ئه‌وه‌مان پێی ده‌لی: حه‌زهره‌تی حه‌ کیم ئه‌حمه‌د خانی، رو‌له‌ی کورد، ئه‌ گه‌ر ده‌ره‌تانی هه‌بی، فره‌جوان ده‌کاری و ده‌توانی و ده‌یه‌وی بروه‌ به‌ زمان و هونه‌ر و هونه‌ و شیعو ئه‌ده‌ب و وێژه‌ و وێژه‌وانی کورد، بداو بیراز بێته‌وه‌ و بی خه‌ملینی و غه‌نی بکا و روح و ره‌وانی توو شاعیران و غه‌م خو‌ارانی کوردی پێ شادبکا، تو برونه‌، له‌و به‌ شه‌ی ئازادی کوردستان، چلۆن زمان و هونه‌ر و وێژاوه‌ری و ئه‌دی کوردی گولی کردوه‌ و هه‌لیداوه‌ پیکه‌ یشتوووه‌. به‌ راستی مه‌لای جزیری شه‌و چرای کوردستانه‌، فه‌لسه‌فه‌ی عیشق و ئه‌وینی مه‌لای جزیری فه‌لسه‌فه‌ی رو‌ناکی و نور و ماریفه‌ته‌. عیش و ئه‌وینی جزیری ته‌نیا ئه‌ده‌ب و هونه‌ری به‌دی نه‌ هیناوه‌، به‌ لکوله‌ باری کو‌مه‌لایه‌تی، سیاسی شه‌وه‌ له‌ نېو‌ها و بیرانیدا، راپه‌رین و بزای و رزگاری خو‌ازی و کو‌مه‌لایه‌تیشی به‌دی هیناوه‌ فه‌لسه‌فه‌ی ئه‌وینی جزیری له‌لای مه‌لیک غازی شیخ عوبه‌یدیلائی نه‌هری شاه‌ی شه‌مزین و شیخ سه‌عید پیران و شیخ ره‌زاده‌رسیمی و شیخ عه‌بدو سه‌لام بارزانی و مه‌لیک مه‌حمود و شیخ ئه‌حمه‌د بارزانی و پیشه‌وا قازی محمه‌د و ژه‌نرال مسته‌فا بارزانی رابه‌ری نه‌مرو که‌بیری نه‌ته‌وه‌ی کورد و کوردستان، بووه‌ فه‌لسه‌فه‌ی راپه‌رین، بو ئازادی کوردستان و هه‌ر ئه‌و عه‌شق و ئه‌وینه‌یه‌، که‌ شیع‌ری به‌ زمانی کوردی پێی و تووه‌، که‌ هیشتا، به‌رده‌وامه‌، تارزگاری و ئازادی

به‌ته‌واوه‌تی کورد و کوردستان. عه‌شقی پاک و عیرفانی مرو له‌سه‌ر راست گوئی،
عه‌داله‌ت خوازی، ئازاد په‌روه‌ری، به‌ره‌کانی له‌گه‌ل سته‌م و زولم و زور و بیژی،
باردیتی و فی‌ری ده‌کا، که‌چون به‌جولێته‌وه.

پیوسته‌ بزانی‌هاو ده‌نگی و هاره‌نگی فره‌جوان له‌نیوان ریتم و واتاو ده‌نگ و ریتمی
سیمانتیک له‌شیعره‌کانی جزیریدا هه‌یه.

جزیری له‌دانانی شیعی سو‌فی‌گه‌ری و عیرفاندا، دانه‌ری تیوری فه‌لسه‌فی‌یه، فره‌به
ئاشکرا فه‌لسه‌فه‌ی ئەفلاتون و شیخی ئیشراق و فیساغورس له‌نیو شیعی جزیریدا،
دیاره‌ره‌نگ ده‌داته‌وه. دیاره‌مه‌لای جزیری له‌شعری عیرفانی دامه‌له‌وانیکی زاهری و
باتنی‌یه، مه‌لای جزیری، له‌کوردایه‌تی‌دا بیری نه‌ته‌وه خوازی هه‌بووه، که‌فه‌رمویه‌تی:
نه‌بننی ته‌بریژ و کوردستان لێن حوکمی ته‌بن

سه‌د وه‌کی شاهی خوراسانی د فه‌رمانی ته‌بن

هه‌ر ئه‌وه‌که‌ زیاتر له‌ ۴۰۰ سال به‌رله‌م ساله‌: (۱۹۹۹ ز-) که‌مه‌لا ئه‌حمه‌د جزیری

فه‌رمویه‌تی:

گولی باعی ئیره‌می بوه‌تانم شه‌ب چراغی شه‌بی کوردستانم

که‌به‌ئاشکرا ناوی کوردستانی بردوه و شانازی به‌خوی کردوه، که‌شه‌و چرای
کوردستانه‌. - ئه‌مه‌خوی باشت‌ترین نیشانه‌ی کوردایه‌تی ئه‌و زاته‌پاکه‌یه‌.

□ جزیری له‌بابه‌ت ناوی جوان و جوانی و جوانکاری و نه‌خشین و ره‌نگینی واژه و
بیژه‌دا له‌ده‌ربینی واتای عیرفانی و فه‌لسه‌فی و ویزاوه‌ری و ئه‌ده‌بیدا، فره‌لیژان و جوان
ویژو خوش راویژه. دیاره‌له‌لای زه‌رده‌شت پیغه‌مبه‌ری کوردان و لای فه‌یله‌سوفانیش
جوانی و جوان خوازی باو، بووه و مه‌لای جزیریش که‌زانایی ئاگادار به‌ئاینه‌کان و
فه‌لسفه‌ی فه‌یله‌سوفان - ه، باش توانیوه‌تی له‌جوانی و جوان خوازی‌دا به‌تایبه‌ت له‌شیعی
سوفیانه و عیرفانیه‌کانیدا، ئه‌سپی بیرو هزری بئاژوی و شوژه سواری خوی به‌جوانی
نیشان‌دا.

مه‌لا له‌ناو هۆزی بوختی له‌ ۱۴۰۷ی زاینی چاوی به‌ژبان هه‌لیناوه‌وه له‌چه‌رخ‌ی

یانزه‌ی مانگی‌دا ژباوه‌.

هه‌مو باو باپیرانی شیخی سهر به‌رمال و له سهر شیوه‌ی نه‌خشبه‌ندی بون. مه‌لا بو‌خویندن گه‌لینک شارو دی‌گه‌راوه، ئەلین: له‌ته‌مه‌نی ۳۲ی سالی‌دا لای (مه‌لا تاها) ناوی‌ک له‌فیرگه‌ی گون‌دی (ستر‌باس) ئی‌جازه‌ی مه‌لا یه‌تی وهر ته‌گری و له‌گون‌دی (سهر‌با) له‌نیریک دیار به‌کر ئەبیته‌ده‌رس بیژی دینی و له‌ویشه‌وه‌چوو‌ته‌مه‌لبه‌ندی (حه‌سه‌ن کیف) و له‌ویش‌ده‌رسی و توت‌ه‌وه‌مه‌لای پایه‌فره‌به‌رزی زوری پی‌گه‌یان‌دوه.

ده‌گیر‌نه‌وه: مه‌لا دو‌سال به‌ر له‌ئی‌جازه‌وه‌ر‌گر‌تنی. مه‌لا یه‌تی له‌ته‌مه‌نی ۳۰ی سالی‌دا له‌(دیر‌هان) له‌نیریک قه‌لای (حه‌سه‌ن کیف) ده‌چیته‌سهر‌زه‌ماون‌دی ئی‌جازه‌نامه‌وه‌ر‌گر‌تنی فه‌قی‌یه‌ک. (سه‌لما) ناوی‌ک کیژی حاکمی (حه‌سه‌ن کیف) که‌ناوی (مه‌لیک کامیل) بو‌وه له‌گه‌ل ده‌سه‌خوش‌کانی خو‌ی چبونه‌سهری‌ته‌و‌ئاهه‌نگه، مه‌لا که‌له‌و‌گون‌ده (سه‌لما) ده‌بینی، خوا له‌چاوی به‌له‌کی‌ته‌وا به‌دی‌ته‌کاوتیری‌ته‌وینی‌ته‌و کچه‌دلی‌پینکا‌وه‌و به‌هه‌ل‌وه‌دا‌ژیا‌وه.

ئەلین: (مه‌لیک کامیل پیتش‌نیاری ماره‌کردنی پی‌داوه، به‌لام مه‌لا‌ته‌و‌خوا‌ناسه‌گه‌وره‌جیا له‌خوا‌چی‌تری به‌دلا‌رانه‌بر‌اوه.

شاری جه‌زیر که‌له‌کو‌ته‌وه‌پیتته‌ختی (ده‌سه‌لات دارانی کورد‌بو‌وه‌و‌زوریش‌ئاوه‌دان‌و‌وارشی‌ده‌وری‌ته‌و‌شاره‌له‌به‌رده‌مه‌رمه‌ری‌ناشراو‌دانراوه‌و‌به‌شی‌زوری‌ئایه‌ته‌کانی‌قور‌ئان‌وه‌کو (فاتی‌حا) و (ئه‌نعام) و (أنا‌فَتْحْنَا) و (ئایه‌ته‌لکورسی) و‌هی‌تریش... له‌و‌به‌رده‌مه‌رمه‌رانه‌هه‌لکه‌نراون.

میر‌شه‌ره‌فخانی‌کوری‌ته‌بدال له‌میرانی‌خانه‌دانی‌نازیران‌و‌باپیری‌به‌در‌خانیان‌له‌هه‌زار‌تاه‌زار‌و‌پنج‌میری‌جزیرو‌بو‌تان‌بو‌وه‌و‌له‌ده‌وره‌ی‌میر‌شه‌ره‌فخانی‌بدلیسی‌میژ‌و‌نوسی‌شه‌ره‌فنامه‌ژیا‌وه‌و‌له‌شه‌ره‌فنامه‌دا‌ناوی‌بر‌اوه.

مه‌لای‌جزیری‌له‌سالی‌۱۴۸۱ی‌زاینی‌له‌ته‌مه‌نی‌۷۴سالی‌دا‌بارگه‌ی‌بو‌لای‌خوا‌تینک‌ناوه‌و‌هه‌ر‌له‌شاری‌جه‌زیر‌له‌ژیر‌زه‌مینی‌ته‌و‌مزگه‌و‌ته،‌وا‌میر‌شه‌ره‌فخان‌به‌در‌خانیان‌له‌شاری‌جزیر‌له‌پاش‌هه‌زاره‌ی‌مانگی‌سازی‌داوه،‌نیر‌اوه‌و‌هه‌تا‌ئیتشاش‌گوری‌پر‌له‌نوری‌مه‌لا‌جیی‌زیاره‌تی‌دلدارانه‌و‌له‌سه‌ر‌گلکوی‌گولبارانه.

مه‌لای‌جزیری‌دارای‌دیوانی‌شیر،‌قه‌سیده‌و‌غزه‌له‌و‌له‌عیلمی‌ته‌جو‌یدو‌ته‌سه‌وف‌و

ئیلایه‌یاتی‌شا نو‌سراوه‌ی هه‌یه.

له‌کاتی شیع‌ر شی‌ع‌رێنا فه‌قی ته‌یران، له‌هونراوه‌یه‌کی خویدا به‌ناوی، (دلو رابه‌ دلو رابه) میژوی ئه‌و رۆژه‌ ناو ئه‌باو له‌ نیوه‌ شی‌ع‌رێکا ئه‌لی: (هه‌زارو چل و یه‌ک چون). دیوانی کوردی شیخ ئه‌حمه‌دی جه‌زیری که‌ به‌، پیتی پیت گه‌لی هه‌یجاو ئه‌لف و بی هونراوه‌ ته‌وه‌، بویه‌ که‌م جار له‌ لایه‌ن فونهارتمان - ی ئالمانییه‌ وه‌ له‌ سالی ۱۹۰۴ زاینی داله‌ برلین له‌ چاپ دراوه‌و. به‌رکۆلیکی توێژانه‌ وه‌ی به‌زوانی ئالمانی بو‌نوسراوه‌و له‌ لایه‌ن ژاپا، رۆژه‌لات ناسی روسیش و تارگه‌لیکی توێژانه‌و لیکۆله‌ رانه‌ی له‌ باره‌ی شیخ ئه‌حمه‌دی جه‌زیری یه‌وه‌ نوسیوه‌.

شی‌ع‌رو هه‌لبه‌ست: مه‌لای جزیری

خانێ خانان لامیعی نه‌جماته‌ هه‌ر پر نوری
گه‌شتی یا به‌ختی ته‌ ئه‌ز بایی موخالیف دوری
که‌و که‌با سه‌عدا شه‌ره‌ف طالبع دنیف بورجا ته‌بت
داتنی تو ژیه‌رخێ بالا شوبه‌ی مه‌ه‌ مه‌نظور بی
ئه‌نجومی چه‌رخێ موحه‌دده‌ب هه‌ر ژزانی ته‌ی شه‌ریف
که‌سه‌بی ئه‌نوارێ بکن هه‌تاکو نه‌فخا صوری
ئه‌خته‌راته‌ په‌رده‌یا غه‌یبی ئه‌گه‌ر بیتن ظه‌ور
دی بتن (نصف النهار)ی وه‌ر شه‌بی ده‌یجوری
«ئایه‌الک‌رسی» و «ئه‌نعام» هه‌یکه‌ لاتوخی ته‌بن
بی نیهایه‌ت پر مرادو بی عه‌ده‌د مه‌نصوری
هه‌ر که‌ناری وه‌رگ‌رینی پیغه‌ عه‌زمو هه‌یممه‌تی
رایه‌تا فه‌تحتی بنه‌صرا (لم یزل) مه‌نشور بی
خه‌یمه‌تا نوری عینا یه‌ت ظل مه‌مدودی ته‌بت
سوره‌یی (ام‌الکتاب) ماداری هه‌ضره‌ت سوربی
ما جزیری شوبه‌ی داری ته‌ختی هه‌فت ئیقلم بت
هه‌م بحوکم و سه‌لطنه‌ت هه‌سکه‌نده‌ر و فه‌غفوری

ميټلى جهم جاما زهرين خالى نه بى ته ژباډه بى
 داژخه مرا شادمانى دائيماً مه خمور بى
 مادباغى عهيش و نوشى هه ر بسازو نه رغنون
 كامران و كامبه خش و دلخوش و مه سرور بى
 جهنده كى شيرين بسور دهر به ندى ديوانا ته بن
 به ندى شاپورى ته بن تا خوسره وو شاپور بى
 شوبه ته تى روح القدس عهردى توپى لى داينى
 سه بزه وو ره يحان و نه سرين گولى مه نقور بى
 هه رده رى نه على فه رهس شوبه ته بوراقى فى كهفت
 چه شمه بى حه يوان ژه وو عهردى موباره ك فورى
 ماته عومرى خضرو نوح و مولكى (ذوالقرنين) بتن
 گونبه دا چه رخي موله ممه ع هه ر بته مه عمورى
 گهرچى دهر ديوانى حنه ضره ت پور حه قيرين شوبه ي مور
 چه شمى ته چه شمى سوله يمانى بحالى مورى
 ئى نه وه ك گوى بى سه روپا بيت دبه ندا خه مه تى
 مادچه و گانا ته هه ر په ر كه نده وو مه قهورى
 مالىسانى من دوعا گوى لده ر حه ق وه صفى خان
 مه ظه رى سير را كه لامى وه ك دره ختا طورى
 هه ر دم ه دحى ته و نه نا بى سينه وو قه لى مه لى
 بى ته ه فاوت قو لزو ما پر لوئلوئى مه نثورى
 ژاستانى ده وله تى غايب نه بى جاره ك «مه لا»
 دا ژفه رمانى موكه رره م دم بده م مه ثمورى *

به‌گزاده

به‌گزاده ناوی خیلّی گه‌وره و ناوداری کورده له ناوچه‌ی بوکان و سه‌قر. و مه‌هاباد و چهن شویتّی له‌لای شار باژیر و سلیمانی، بلاو بونه ته‌وه و به‌گزاده یه‌کی له ده‌سه و هوژی گه‌وره و نه‌جیب و ناوداری نه‌ته‌وه‌ی کورده (نیکتین، ۲۵۵).

وارگه و نشینگه و پیشینه‌ی میژوی: جیگای سه‌ر هه‌لدانی کوردی به‌گزاده، به‌راستی و دروستی رون‌نیه، به‌لام ته‌وه‌ی دیاره ریشه‌وره گژی به‌گزاده له هه‌رجیگایه‌دا بژین یه‌که، ئوئین جیها‌نگه‌ری فه‌رانسه‌وی که‌له ۱۹۰۶-۱۹۰۷ زاینی له ئیراندا بووه، له‌بابه‌ت به‌گزاده‌کانه‌وه‌نوسیه‌تی: «به‌گزاده، ده‌چینه‌سه‌ر بوداق سولتانی کوری شیرخان (بنیات نه‌ری سابلاخ)، که‌به‌کوردی موکری دیته‌ژمار، بوداق سولتان دوکوری به‌ناوی عه‌بدو‌لعه‌زیز سولتان و عه‌بدو‌للا به‌گ، زاروی عه‌بدو‌لعه‌زیز به‌خانزاده، ناو بانگیان ده‌ر کردوه و له‌شاره‌کاندا جیگیرون و منال و نه‌وه‌کانی عه‌بدو‌للا به‌به‌گزاده، ناودارون و له‌نیو‌کیوه‌کاندا بلاو بوونه ته‌وه، به‌گزاده‌کان تاناوه‌راستی سه‌ده‌ی (۱۳ مانگی و ۱۹ز) سه‌روگت و خانی کورده‌کانی موکری و حوکرانی سابلاخ (مه‌هاباد) بون (په‌ره‌ی ۱۱۲-۱۱۳). (ته‌وه‌ی له‌میژو ده‌رکه‌و تووه، بوداق سولتان کوری شیرخان (بنیات‌نه‌ری سابلاخ) ۲ کوری به‌ناوی موسا سولتان و سوهراب به‌گ هه‌بووه که‌له‌م باسه‌دا باشرقه‌سی لی‌ده‌که‌ین شه‌پوئل) ده‌سه‌یی ترله به‌گزاده‌کان، که‌به‌به‌گزاده‌کانی هه‌ورامان، ناودارن نه‌سل و نه‌سه‌یی، ده‌ده‌نه‌پال تیه‌ورسی کیانی پاشای ناوداری کوردی کیانی (ئیدموندز، ۱۶۸-۱۶۹. به‌گزاده‌کانی جاف‌چله‌روژه‌لات و چله‌باشوری کوردستان خو‌یان به‌زاروی زایر به‌گ، ده‌زانن و یه‌که‌مین تیره‌ی پاشایان و خانی خیلّی جاف له‌وانه سه‌رایان هه‌لداوه و خو‌یان مرو‌یانه‌نیشان داوه (عه‌زاوی، ۳۲/۲، ۷۳). زایر به‌گ له‌ ۱۱۸۶ مانگی و ۱۷۷۲ زاینی له‌گه‌ل ده‌سه‌یی له‌جافه‌کان له‌جه‌نگ له‌گه‌ل حاکمانی نه‌رده‌لان، ده‌شکین و به‌ناچار روده‌که‌نه «بانی خیلّان» له‌که‌ناری غه‌ربی چه‌م و ئاوی سیروان و که‌وتنه به‌رپشتیوانی پاشای کوردی سلیمانی (زه‌کی، ۳۴۱/۳؛ ئیدموندز،

۱۵۶، نیکتین، ۳۶۸). کهم کهم و بهره‌بهره، به‌گزاده کان به را بهری زایر به‌گت، به زال بون و ده‌سه‌لات په‌یدا کردن به‌سه‌ر خیلّه کورده کانی ناوچه، رابه‌ری کردنی جافه کانی ئەم دیوو ئەو دیوی کوردستانیانی هینایه بن ده‌سه‌لاتی خو‌یان و هیژو ده‌سه‌لاتی فره‌یان بو جافه کان به ده‌س هینا، لەم دەورەدا به‌گزاده کان به په‌یدا کردنی ده‌سه‌لات له نیوخیل و هوزه کوردیه کانی ترا، پر هیژترین ده‌سه‌لاتیان به ناوی پاشاو حوکمران له نیو کوردانا؛ چ له کوردستانی روژه لاتی یا کوردستانی باشوریدا په‌یدا کرد (ئیدموندز، ۱۵۸، ۱۶۳-۱۶۴، ۳۴۰). ئیعماد سه‌لته‌نه لای وایه به‌گزاده کان یه‌کی له ره‌سه‌نترین و موعته‌به‌ترینی هوزی جوانرویه (۲۳۷۸/۴).

به‌گزاده کان: هه‌ندی له به‌گزاده کان به وینه‌ی خیلّه کی یا تایفه تایفه‌ی سه‌ر به‌خو، ده‌ژین و هه‌ندی تریان به‌وینه‌ی تیره به تایفه و هوزه کانی دیکه‌وه لکاون، بو وینه به‌گزاده کانی ناوچه‌ی ته‌رگه‌وه‌ری لای ورمی؛ یه‌ک هوزی سه‌ر به‌خون (ئیرانشار، ۱/۱۲۱)؛ هه‌روا برانته دیه‌هان، ۶۱)؛ به‌لام به‌گزاده کانی خیلّی مرادی که له کوردستانی باشوریدا ده‌ژین تیره یا تایفه یه‌کن له «تیله‌کو» له شیروانه (عه‌زاوی، ۲/۵۹). «یه‌زدان به‌خش» (هه‌رئه‌و، ۲/۶۰) و «گه‌لالی» له شاره‌زور (ئیدموندز، ۱۵۶-۱۵۷، ۱۶۱). وه به‌گزاده کانی خیلّی جافی جوانرو، تایفه‌گه‌لی له «وه‌لد به‌گی» و «باوه‌جانی» به‌ژمار هاتون. سه‌روکی زور به‌ی ئەم تایفانه له نیو به‌گزاده کان هه‌لده‌ بژیر دران (عه‌زاوی، ۲/۷۱-۷۲) ئیعماد سه‌لته‌نه (هه‌رئه‌وی). به‌گزاده کانی جافی جوانرو که له دو به‌شی یاقوب به‌گی و باو‌خانی پینک هاتون له ئەعیانی ئەو ناوچه‌ن. هوزی هه‌مه‌وه‌ نیش شاخه یه‌کی به‌ ناوی به‌گزاده (چه‌له‌بی) هه‌یه. ئەسل و نه‌سه‌بی هه‌مه‌وه‌ند، ده‌ چینه‌وه سه‌ر جاف وله شار باژیرو سلیمانی بلا‌وبونه ته‌وه. به‌گزاده کانی هه‌مه‌وه‌ندی له به‌ره‌ی «خوامراده شیو»ن. که‌چوار - کوری به‌ ناوی یادگار، سه‌فه‌ر، ره‌مه‌زان و ره‌شید هه‌بووه و شاخه‌ی به‌گزاده له‌زاروی یادگارن. به‌گزاده کانی هه‌مه‌وه‌ند له ۳ تیره‌ی جوامیر، قادر و کاله پینک هاتون (عه‌زاوی، ۲/۷۸-۷۹؛ زه‌کی، هه‌رئه‌وی، ۳۳۳).

پرش و بلا‌وی: به‌گزاده کان له ناوچه‌یی له‌نیوان سنوری ده‌س کردی ئیران و عیراقد،

ده‌ژین. به‌گزاده‌کانی بن‌ده‌س ئیران له‌لای ورمی‌شاری شنو بلا‌وبونه ته‌وه. به‌گزاده‌کانی لای ورمی له‌دو به‌ش پیکهاتون، به‌شی به‌گزاده‌کانی ده‌شت و به‌گزاده‌کانی بنار، به‌گزاده‌کانی ده‌شت، له‌تولکی، ده‌ربه‌ند و سولیکی سیلیوانه؛ به‌گزاده‌کانی بنار له‌مه‌ریاد، دزه، دزاوا و محال، ده‌ژین و رای ده‌بوین، به‌گزاده‌کانی شنو به‌به‌گزاده‌ی حه‌یده‌ری و فه‌زلوللا به‌گی ناودارن و له‌ئاوایه‌کانی ده‌وروپشتی شاری شنو و سندوس بلا‌وبونه ته‌وه (که‌ریمی، ۱۴۸، ۱۵۰). تایفه‌کانی سه‌ر به‌خوی ئه‌و به‌گزانده‌ی و‌اله‌بن ده‌س حوکومه‌تی ئیراندان، به‌تیکراله له ۲۹ ئاوایدا له‌محالی ده‌شت و ته‌رگه‌وه رله‌ناوچه‌ی ورمی، ده‌ژین. ناوی هه‌ندی له‌وگوندا نه‌مانه‌ن: (خوشکو، کای، جیرم، بتکار، نو‌شان، میراوا، هولوری، راجان، ده‌ره‌گه‌زوزه‌نگلان). ده‌سه‌یی له‌به‌گزاده‌کان که‌نیشه‌جی کران له‌محالی ئه‌نبی ده‌ژیان (ئیرانشار، ۱/۱۲۱) و به‌گزاده‌کانی کوردستانی باشوری له‌شوینی ده‌ژین که‌به‌کوردستانی باکوری لکاو به‌تورکیه، نیزیکه و به‌گزاده‌کانی هه‌ورامان له‌ناوچه‌ی هه‌له‌بجه (هه‌له‌بجه‌ی سوتاوکه به‌ده‌ستوری سه‌دام حوسین و‌عه‌لی کیمیایی له ۱۶/۳/۱۹۸۸ز- زیاتر له‌پینجه‌زار، ژن، زاروگ و منال و میرمنال، کچ و کورو پیای پیروی چه‌کبه‌گازی شیمایی، سیانور و... له‌چهن کات و سات خه‌فه‌و فرکرد و شاری عیلم و هه‌نهر په‌روه‌ری هه‌له‌بجه‌ی کرده‌هه‌روشیمای کوردستان و‌ستایش ۱۸ مارس ۲۰۰۷ز- هه‌یمان نه‌خوشانی ئه‌و کاره‌ساته، نیازیان به‌داوده‌رمان هه‌یه‌که‌به‌ده‌ستوری به‌ریژ سه‌روگ مه‌سه‌ود بارزانی سه‌روگی کوردستان زیاتر له‌چوار سه‌د بیماری شیمایی هه‌له‌بجه له ۱/۳/۲۰۰۷ز- به‌ره‌به‌ره بو‌مو‌عاله‌جه‌به‌ری ده‌کرینه نه‌خوشخانه‌کانی تاران و بو‌هه‌ر نه‌خوشیکیش دوسه‌د دولار یا زیاتر دابین کراره‌که‌بو‌یان خه‌رج بکری (شه‌پول)، به‌لی به‌گزاده‌کان له‌شاری هه‌له‌بجه، ده‌ژین و له‌واوه‌کو‌بونه ته‌وه (ئیدموندز، ۱۶۷)، بابه‌حه‌کیم خه‌لیفه‌ی شیخه‌کانی هه‌ورامان، یه‌کی له‌پیاه ناسراوه‌کانی نی‌وعه‌شایی به‌گزاده‌بوو که‌له‌دو ده‌هه‌ی یه‌که‌می سه‌ده‌ی (۲۰): بیستی زاینی ژیاوه (نیکتین، ۴۵۸). له‌پیوانی ناودار و سه‌روگه‌کانی دیکه‌ی به‌گزاده‌له‌نی‌و به‌ره‌ی جافه‌کاندا، ده‌کری ناوی قادر به‌گ، محمه‌د پاشا، رو‌سته‌م به‌گ و حه‌یب به‌گ،

بیری و یادیان بکری (ئیدموندز، ۱۵۸؛ ئیعماد سه‌لته‌نه ۲۳۷۸/۴).

نه‌خشی میژویی: به‌گزاده کان به‌شیوه‌ی سهر به‌خوله میژوی نه‌ته‌وه‌ی کورد، نه‌خشی
 ته‌وه‌نده به‌رچاویان نه‌بووه، به‌لام به‌ورد بو‌نه‌وه له‌هیژو قودره‌تی که‌له جافه‌کاندا هه‌یان
 بووه، ده‌کری نه‌خشی ته‌وان له‌تاریخی خیلکی جافدا بوئی بگه‌ریی، له‌سهره‌تای ده‌وره‌ی
 قاجار له‌ئیراندا، به‌گه‌کانی هۆزی کوردی ده‌ورو به‌ری ورمی و ته‌م دیوو ته‌و دیوی
 نیوسنوری ده‌سکردی ئیران و عوسمانی، عه‌بیاس میرزا نایوسه‌لته (د ۱۲۴۹ مانگی)،
 له‌جه‌نگدا، شه‌روانانی سواره و پیاده‌ی خوئی له‌و به‌گانه‌داین ده‌کردو جاهر له‌به‌رته‌وه
 که‌وتبونه به‌رحیمابه‌ی ته‌و (۱۱۰۹/۱۱۱، ۳۱۲). له‌سالی ۱۳۲۱ هه‌تاوی که
 نازربایجان له‌لایه‌ن شو‌ره‌وی یه‌وه داگیر کرابو، هه‌ندی له‌هۆزو خیلکه‌کوردی کان
 ده‌ورو به‌ری ورمی ده‌ره‌تانیا بۆره‌خسا بو که‌داوای نازادی و مافی ره‌وای خوین
 بکه‌ن و له‌و نیوه‌دا کورده‌کانی به‌گزاده‌ش به‌سهرکردی نوری به‌گه‌، له‌گه‌ل کورده‌کانی
 هه‌رکی (هم) به‌سهرکردی ره‌شید به‌گی جیهانگیری سه‌روکی هۆزی هه‌رکی و ته‌ندامی
 حیزبی دیموکراتی کوردستان له‌محالی ته‌رگه‌وه روده‌شتی مه‌رگه‌وه‌ر، له‌خوراوی
 شاری ورمی، هه‌ریکی تیکوشان بوون، به‌گزاده‌کان له‌گه‌ل کورده‌کانی خیلکی هه‌رکی له
 ۱۳۲۳ هه‌تاوی له‌به‌رزایه‌کانی کبوی جوله‌که، له‌رداغی شاری ورمی له‌گه‌ل شه‌روانانی
 حوکومه‌ت توشی شه‌ره‌هاتن و شکان (زه‌نگنه، ۳۵-۳۶، ۴۶-۴۷؛ ئیسکه‌نده‌ری‌نیا،
 ۱۰۷، ۱۱۲). هه‌روا له‌راپه‌رینی بارزانیه‌کان که‌هاتبون به‌کومه‌گی کوماری کوردستان
 له‌مه‌هاباد، کورده‌کانی به‌گزاده له‌گه‌ل هۆزی هه‌رکی به‌تیکرا به‌دژی هی‌رش شه‌روانانی
 ئیران بۆسه‌ر کوردان، به‌ریان له‌هی‌رش ئیران گرت و ئاوقه‌ی هی‌زی ئیران ده‌بون (هه‌مو، ۸۹).
 حه‌شیمه‌ت و تیکوشان: له‌ژماره‌ی حه‌شیمه‌تی به‌گزاده ئاگاداری یه‌کی وردو به‌راستی
 له‌به‌رده‌سانیه (چون ئیران ناخوای ژماری دروستی کورد، له‌ئیران نیشان بدری له
 ۱۳۷۶ هه‌تاوی روژنامه‌ی که‌یه‌هان نویسیبو ۸ میلیون کورد له‌ئیران هه‌ن تازه له‌ده‌سنی
 ده‌رچبوو کوردی ئیلام و لورستان و کوردی کرماشان و قوچان و خوراسانی، نه‌هینابوو
 ژمار). له‌ساله‌کانی ۱۳۱۱-۱۳۴۲ و ۱۳۴۹ حه‌شیمه‌تی به‌گزاده به‌ته‌رتیب به‌۴۰۰،

۵۰۰، ۵۵۰ بنه ماله به ژمار هاتوو، که بهان، ۱۱۰/۲، دیهقان، ۶۱؛ ئیرانشار، هر تهوی). حه شیمه تی به گزاردهی کوچه ره له سه ر بنه رته تی سه ر ژماری ۱۳۶۶ به تیکرابه (۱۰۶۲) که س دانراوه، که له له وه رگه کانی ناوچه ی گونده کانی ته رگه وه ر، ده ژین و رای ده بویرن (سه ر ژماری...، ۱۲). به گزارده کان سوننی و شافیعی مه زه بن و هوژه کوچه ره کانین زیاتر به مه رو په زو مالآت داری په وه، خه ریکن (دیهقان، هر تهوی؛ مه شکور، ۱۹۱؛ نه فشار، ۱۶۶؛ ئیرانشار، هر تهوی). سه رچاوه: ئیدموندز، سیسیل جان، کورده کان، تورکان و عاره بان، ته رجه مه ی ئیبراهیم یونسی، تاران، ۱۳۶۷، ئیسکه نده رنیا، ئیبراهیم، ساختاری سازمانی خیلات و شیوه ی ژبانی هوزه کانی نازربایجان، ورمی، ۱۳۶۶؛ ئیعتما د سه لته نه، محمه د حه سه ن ئاوینه ی تاران به کوششی عه بدولحوسین نه وایی و هاشم موحه دیس، تاران ۱۳۶۸ هه تاوی، نه فشار سیستانی، ئیره ج، خیلات: ره شمال نشینان و هوژ و تایفه کانی ئیران، تاران، ۱۳۶۶، ته وین ئوژین ئیرانی ته مرو ۱۹۰۶-۱۹۰۷ (ئیران و نیودوروان: به ینه نه هره بن) ته رجه مه ی عه لی ته سفه ر سه عیدی، تاران، ۱۳۶۲، ئیرانشار کومیسونی میلی یونسکو له ئیران، تاران، ۱۳۴۲ هه تاوی ده فته ر (نوسینگه) ی محمه د هادی و عه بدوللا حه سه ن عیراقی باکوری، به غا، ۱۹۸۵ ز- عه لی دیهقان سه رزه وی زه رده دشت، تاران، ۱۳۴۸، زه کی محمه د نه مین، کورد و کوردستان، به غا، ۱۳۵۰ مانگی و ۱۹۳۱ ز- زه نگه نه، ته حمه د، بیره وه ری له مه ئموریه ته کانم له نازربایجان، تاران، ۱۳۵۳، سه ر ژماری جواکی، نابوری، هوژه کوچه ره کان ۱۳۶۶، حه شیمه تی عه شامیری دیهستانه کان، ناوه ندی ئاماری ئیران، تاران ۱۳۶۸ عه زوای، عه بیاس، عه شایری عیراق به غا، ۱۳۶۶ مانگی و ۱۹۴۷ ز- که ریمی به هه من جوغرافیای موفه سه لی تاریخی غه ربی ئیران، تاران ۱۳۱۶ هه تاوی. که بهان مه سعود، جوغرافیای موفه سه لی ئیران، تاران ۱۳۱۱، مه شکور، محمه د جه واد، چاوخسانی، به میژوی نازربایجان...، تاران، ۱۳۴۹ هه تاوی، نیکتین، واسلی، کورد و کوردستان، ته رجه مه ی محمه د قازی، تاران، ۱۳۶۶ هه تاوی و هه روا ۳۱۲ جه عفه ر ئیسه قاقی ته تموری، دايره تولمه عاریفی ئیسلامی ج

۱۲، تاران، ۱۳۸۳، په‌ره‌ی ۴۳۰ تا ۴۲۸ (شه‌پول).

هوژی فه‌یزوللا به‌گی بانی بوکان: میژویه کی کورتی بنه‌ماله‌یه کی به‌گزارده‌ی کورده،
 نویسنی: فولفگه‌نگک رودولف Wolfgangrudolf وه‌سه‌سن سه‌لاح سوژان، ئەم
 لیکوئینه‌وه له‌گوفاری: Baessler-Archiv، به‌شی تازه‌ی، به‌رگی ۱۱، که سالی ۱۹۶۷ز-
 ده‌ر چوووه، له‌په‌ره‌ی ۲۷۵ تا په‌ره‌ی ۳۰۴ به‌زمانی ئەلمانی بلاو کراوه ته‌وه و منیش
 پاش لیکوئینه‌وه و راست کردنه وه‌ی هه‌له‌کانی، وه‌ری ده‌گیرمه سه‌رزمانی کوردی.
 د. ناجی عه‌باس ئەحمه‌د. (بروانته: په‌ره‌ی ۶۳ گو فاری کوری زایناری کورد، به‌رگی ۵
 چاپی ۱۹۷۷ ز- به‌غدا. منیش (شه‌پول) بوئته‌وه‌ی ئەم مه‌به‌سته‌ی هوژی فه‌یزوللا به
 گی‌یه، به‌کورت کردنه‌وه بتوانم له‌گه‌ل ئەو مه‌به‌سته‌ی به‌ناوی به‌گزاده له‌دایره‌ی تولمه
 عاریف... دا، چاپ کراوه یه‌کی یان بخرمه‌وه والی‌ره‌ دا، قسه‌ی لیده‌ که‌م. دایاره ئەو مه‌به
 ستانه‌ی که‌له‌بابه‌ت ئەم هوزه‌وه له‌کتیپی (نیگاهی به‌تاریخی مه‌هاباد به‌ریژ سه‌بید محمه‌د
 سه‌مه‌دی چاپی ۱۳۷۳ هه‌تاوی و تاریخی فه‌ره‌نگ و ئەده‌بی موکریان به‌ریژ ئیبراهیم
 ئەفخمی چاپی ۱۳۶۴)، له‌سه‌رم زیاد کردوه و به‌کورتی و به‌خولاسه‌گیراو مانه‌ته‌وه.

هۆزی فه یزوللا به گی

له شهیری یه که می دنیا نه ته وهی کورد، که وته بن دهس ۵ حوکومه تی ئیران، تورکیه، عیراق، سوریه و یه کیه تی سوڤیت، به شی سوڤیت له ۱۸۲۹ز- له حوکمی عوسمانی جیا کراوه ته وه.

فه یزوللا به گی خاندانیکی ئه رستو کراتی گه وره ن و گه وره بون، به م واتایه: که له ئیران بهرله دابه شکر دنی زهوی به سهر وه رزیرو جوتکاردا خاوه ن زهوی کشت و کال ئه وان بون و به دهس ئه و فه یزوللا به گیانه وه بووه له ناوچه ی خویندا و ئه وانیش و به گشتی خاوه ن زهوی کشت و کال که به ئاغاوات یا مالیک ده ناسران له کوردستانی بن دهس حوکومه تی ئیران، وه رزیر و جوتکاریان ده چه و سانه وه، جاههر مالیکی خوی و ئینسافی، وه رزیرو جوتکار فره بی ده سه لات بون.

فه یزوللا به گی یا به گزاده ی موکریان بنه ماله یه کی گه وره ی تایبه ته، له خیللی موکری، که سه رو که کانی ئه م خیللی لی په یدا بووه، له سالی (۱۳۳۴ هه تاوی و ۱۹۵۵ز) له لایه ن ئیبراهیم خان صلاح (و ۲ که سی دیکه به ناوی سه عد، ئه عزه می و محمه ده سه لامی)، باسی فه یزوللا به گیان نوسیوه و ده سه خه ته و چاپ نه کراوه. برواننه په ره ی ۷۲ کوۆری زانیاری کورد، به رگی ۱۹۷۷-۵ز به غا-د. ناجی عه باس ئه حمه د.

ئیبراهیم خان صلاح کوۆری ئه حمه د به گک له ۱۲۷۱ هه تاوی له دایک بووه و هه ره له دیی سارو قامیش لای سه دی ئاوی بوکان مولکی خوی خویندویه تی و به زیریکی و پشتی کار بوته خوینده واری باش و فازل، هونه روه ر، خیبوی داهیتان، بوۆینه: زمانی ئینگلیسی، فه رانسه وی، روسی، عه ره بی، فارسی و تورکی و کوردی ده زانی و ناسیاویشی به زمانی ئه لمانی و لاتینی هه بوو و خه ریکی زانیی فیزیک و لیکولینه وه ی میژو: Historiographie بوو، فره چه زی له زانین و فیروبون بوو، ته نانه ت به و زانسته سه یرانه ی وه ک (جه فر و ئه وفاق) و پیت زانی، ناسیاو بووه و کاری پزیشکیشی ده کرد، ده رمان و داروی به بی ئه نوایان ده داو باتریشی له ماله خویدا سازدا بوو هه روا له سالی

۱۳۳۶ دەستوری زمانی کوردی نوسیوو و له کووماری کوردستانی ۱۹۴۶ز - به شدار و پلهی سه‌رگورد و فرماندهی پاده گانی کوردستان له شاری مه‌هاباده، هه بووه.

□ چهن ئیسکبهندی مروّف (؛ ئینسان) له‌ئه شکه‌وتی شانهدەر له نیو خاکی کوردستانی باشوری دوز راوه ته‌وه، به پپی هه‌ندی بیرورای هی‌ری دوت Hererot و کسنه‌فون xenophon هی دوکه‌سن و زانایی که به‌زانست ئه‌و ئیسکانه‌ی ناسیوه: Ralph solecki و تویه‌تی و ایزانم ته‌مه‌نی یه کیکیان نیژیک... ۵۰ ساله و دوه میشیان... ۶۰ ساله (گوفاری سوّمیر ژماره‌ی ۱۳ سالی ۱۹۵۷ز - په‌ره‌ی ۵۹-۶۰) به‌زمانی ئینگلیسی. به سه‌رنجدان به‌وه که له شانهدەر باکوری روژاوا‌ی ره‌واندزی کوردستان دوزراوه ته‌وه دورنیه هی کوردیی و کوردگه‌نم و گه‌نم چه‌ندن و که‌لک و هر گرتن له گه‌نمی دوزیوه ته‌وه. (برواننه په‌ره‌ی ژبانی قه‌وام سه‌لته‌نه چاپی ۱۳۶۶ هه‌تاوی). هه‌ندی لایان وایه سوّرانی کوردی له گه‌ل واژه‌ی سوّمیر یه‌کن. کورد، له ره‌گه‌زدا هه‌روه کوزانینی Anthropology ده‌لی: هه‌روه کت هه‌ندی له دراوسینکانی ده‌چینه سه‌رسی (۳) ره‌گه‌ز: ره‌گه‌زی ئه‌لی، ره‌گه‌زی ناوه‌ندی زه‌ریا (به‌حری موته وه‌سیت) و ره‌گه‌زی پیش نو‌ردیه کان Proto-nordic که چاوشین و قز زه‌ردن و زمانی کوردی له زمانی هیندو ئوروپایه و پیوه‌ندی به‌زمانی فارسی، ئه‌فغانی، ئوردو، به‌لوچ، پشتو، هیندی و تاجیکی هه‌یه، ئه‌و زمانانه هیندو، ئوروپایی (هیندو - جه‌رمانی) (کوری زانیاری هه‌ره‌ئو - بو‌زانیاری زیاتر له بابه‌ت ره‌گه‌زی کورد، برواننه په‌ره‌ی ۳۵ تا ۳۳ و ۱۳ تا ۲۲ کتییی کوّمه‌له و تاری واره‌گو ناودارانی کورد به‌قه‌له‌می د. محمه‌د صالح ئیبراهیمی (شه‌پۆل) به‌رگی ۲ و ۳.

ئه‌وه‌ی له‌میژو ده‌رده که‌وئ خه‌لکی هه‌ریمی لای territor موکری له‌کون و که‌و ناراو له‌بنه‌ره تا کورد بون، به‌لام له سه‌ده‌ی ۱۳ و ۱۴ که‌وتنه ژیر زه‌بری مه‌غول و تورکه‌وه که هیرشیان بو‌ئه و ناوه هینابو، هه‌ندی له‌خه‌لکی موکریان بو و نه ژیرده‌س. به‌لام هه‌ندی کوچیان کردو چونه به‌شی کوردستانی باشوری (عیراق).

له سه‌ده‌ی ۱۵ هه‌ل و مه‌رجی ره‌خسا، ئه‌و کوردانه گه‌رانه‌وه بو‌ ولاتی خو‌یان. له ۱۴۴۶ز سه‌یفه دین خانی موکری سه‌ر زنجیره‌ی سه‌ردارانی موکری، که موکریان

بہدہ سی جاگیرلو، یہ کیّ لہ تورکمانان: (تورک رہ شہ) داگیر کر ابو لہ روژگاری سہرنہ خون بونی تہخت و بہختی حاکمانی قہرہ قوینلو و ثاقاق قوینلو، توشی شہر بوو (دریاس) و یہشی روژاواوی موکریانی لہ چنگک جاگیرلو دہرہینان، ہندی دلین سہیفہ دین خان لہ خیلّی (موکری) ناوچہی شارہ زورہ، یا لہ تیرہی بابانہ، ہندی دلین سہیفہ دین خان فرہ بہ مہ کرودا ہو بووہ و بہ (مہ کری) ناوی دہرجووہ، ہیچ دوریش نیلہ (موغری): ریگای موغان) وہ، ہاتی، چون ناوی موکری ناویکی کوّن و کہو نارایہ. (بروانتہ شہرہ فناامہ، وەرگیرانی ہہژار، لیکولہرو موتہ جیمی قانون بہ فارسی، چاپی ٹوفسیتی ۱۹۸۱ز - جہواہیری تاران و ٹیسکلو پیدای ٹسلام بہ ٹینگلیسی ج ۴ پەرہی ۱۹۰ واژہی sauī Bulak مینوریسکی ہہرٹہوی.

خانہدانی (بہ بہ میری) کہ لہ گہل خانہدانی بابان پیوہندیان ہہیہ و ناوی موکری لہ پشتی ۴ لہ پاش (سہیفہ دین خان) بہ ناوی (بہ بہ میری ہاتوتہ مہیدان، ہہروہ کوہ بہ گزارہی ٹیستا ٹم ناوہ بہ خوینانہوہ دہنن. (پەرہی ۸۱ گوّفاری کوری زایناری ہہرٹہوی). سہیفہ دین خان دوّل باریک، دریاز (: دریاس)، یہختہچی (: ٹہختاچی)، بہلٹہمر (: ٹیلٹہ یمور)، سندوس (: سلدوز)یشی رزگار، کردن و ہہموی خستہوہ سہر دریاز، لہو سہر دمہدا خاکی بن دہس موکری یہ کان، گہیشتبووہ ٹہو پہری فراوانی و سولتان مرادی سیوم ہیرشی کردہ سہر ٹیران و تاشاری تہو ریژی داگیر کرد. پیشہواوی موکریان میرہ بہ گی دوہم و دوستی سولتان مراد بوکہ ناز ناوی پاشای پیدا. ٹم میرہ بہ گہ (نہوہی روستہمی برازای سہیفہ دین خان)ہ، کہ لہ ۱۵۸۳ ز۔ ہہرلہ موسلّوہ حوکمی دہروی تا مہراغہ روژہ لاتی ورمی (مینوریسکی پەرہی ۱۹۰ ہہرٹہوی) و شہرہ فناامہ ۵۳۴ ہہرٹہوی) صارمخان کوری سہیفہ دین خان لہ ۹۱۲ مانگی و ۱۵۰۶ ز۔ بہرہ نگاری ہیرشی شائیسماعلی صہفہوی بو. کہ دہیویست مال و مولکی داگیر بکا و بیکوژی، لہ سالی ۹۱۸ مانگی بہ ناچار داواوی کوّمہ گی لہ سولتان سہلیم. عوسمانی کردو داوی مردنی صارمخان مولکہ کہی لہ نیوان (۳) کوری روستہمی برازایدا، دابہشکرا، میرہ بہ گی دوہم بہ قسہی شہرہ فناامہ کوری شیخ حہیدہر کوری روستہم، کوری بابا

عومہر کوری سہینہ دین خان بووہ (مینوریسکی پہ رهی ۱۹۰ ہہرئہوئی و شہرہ فناہہ پہ رهی ۵۳۲ و ۵۳۳ ہہرئہوئی).

نوکتہ لہ کتیبی: خہ تایی نامہ نوسراوی سہید علی ئہ کبہر خہ تایی ہا و سہردہ می شائسماعیل صفہوی کہ بہ تیکوشانی ئیرج ئہ فشار چاپ کراوہ، لہ پہ رهی ۱۶۷ نوسراوہ: نہم بیستووہ ہیچ کافرئیک ئینسان بخوا، مہ گہر قزلباش نہ بی، کاتی ریم کہوتہ، شاری تہوریز، لہ و سہردہ مہدا صارمی کورد، لہ گہل قزلباشاندا، لہ غہزوہ دابو، برای ئہولہ گہل کوری ئہودا بہدہسی ئہو قزلباشہ بی دینانہ ئہسیر کرابون، کورہ کہیان بہ زیندویی کردہ، کہباب و ئہوہل ئہو پارویہ کی لہ گوشتی ئہو کورہ خوارد و لہ پاشان قزلباشہ کان گوشتی ئہو کورہ بی تاوانہیان خواردو براکہیشیان لہ مہنجہلدا کولاندو خواردیان، لہ پاشان خہ تایی لہ کتیبہ کہیدا، لہ خوا پاراوہ تہوہ تا سولتان سہلیمخانی عوسمانی، بہسہر قزلباشاندا، زال بی. (نہقل لہ کتیبی روانینیک بہ میژوی مہاباد، دا نوسراوی بہریژ سہید محمہد صفہمدی چاپی ۱۳۷۳ ہہتاوی پہ رهی ۱۴ و ۱۵. بلاؤکی رہرہو (شہ پوئل)

ئہوہی باش زانراوہ، باپیری موکریہ کان بوداخ سولتان یا بوداق سولتانی موکری کوری شیرخانی کوری حہیدہر خانی موکری بہ کہ لہ سالی ۱۰۸۹ مانگی مزگہوتی سوری لہ (سابلاغ) مہاباد ساز داوہ و ہہرلہ ویش نیژراوہ و گومہ زہ کہی زیارتگہ بہ بہلام پیوہندی ئہم بوداخ سولتانہ لہ گہل میرہ بہگی دوہم بہقسہی C.ich روناک نہ. لہ پہ رهی ۳۱۳ باسی بداخ سولتان کراوہ. (مینوریسکی پہ رهی ۱۹۱ ہہرئہوئی و بہرگی ۱ پہ رهی ۲۹۱ ریچ).

لہ بابہت فہقی ئہحمہد کہ لہ شہر بہ قازانجی عوسمانی بہسہر کیغانہی کچہ فہرہنگی ئوروپادا زالبووہ و سولتانی عوسمانی ناوچہی دارہ شیمانہ و مہرگہ و ماوہتی پیداوہ و کیغانہی مارہ کردوہ و بہجوہتہ ہاتونہ تہ دارہ شیمانہ و ۲ کوریان بہ ناوی بابہ سلیمان کہ دامہ زربنہری حوکومہتی بابان بووہ و دوہمہ کہیش (بوداخ سولتان) باپیرہ گہورہی بہ گزادہ کانی موکریہ. ریچ دہلی: (پاشا: مہحمود پاشا ۱۸۱۳-۱۸۳۴ز) بہ شانازی بہوہ

چهن قسه یه کی به تیځلاوی بوگیرا بومه وه و شانازی ده کرد که له بنه ره تا ده چینه سهر کیغانه ی ئور و پایی و پیی ده وتم له وانه یه خزمم بی و ئافره تانی مالی پاشایش چیروگی فهقی ئه حمهد و سلیمان پاشای پاپیری بابانه کانیاں بوخیزانم Mrs. Rich گیرابوه وه، له پاشان ریچ له پهره ی ۲۹۷ بهرگی یه کم ده لی: «ئمه له یه کی له چیروکه کانی کاتی شهرو شورى (صه لاهه دین) دژخاچداران ده چی و له پاشان بو (بابه سلیمان) ریک خراوه (ریچ C. Rich بهرگی ۱ پهره ی ۲۹۲ تا ۲۹۶).

نوکنه چیروگی فهقی ئه حمهد و کیغانه ئه مین زه کی له تاریخی سلیمانیدا پهره ی ۵۴-۵۸ و ریچ Rich یش ئه وه ی له بهرگی ۱ پهره ی ۲۹۲ تا ۲۹۶ گیراوه ته وه ود. محمه د صالح ئیبراهیمی (شه پوئل) یش چیروگی فهقی ئه حمهد - ی داره شیمانه ی گیراوه ته وه وله چاپی داوه و دوای ئه وه له پهره ی ۱۹۲ کتیبی زانایانی کورد، چاپی ۱۳۷۹ ی هه تاوی چاپه مهنی سه قز (محمه دی)، (شه پوئل) ده لی: «دیمورگان ده لی: هه زره تی ئه شه ره ف سهر دار سه یفه دین خان موکری کوری ئه میرخان موکری زمانی فارسی، کوردی، تورکی عوسمانی باش ده زانی و جوان له بهر خو به وه زمانی فه رانسه وی، ئینگلیسی و ئالمانیس فی ریبو و چاک ده بزانی، جا به قسه ی دیمورگان (که میوانی سه یفه دین خان بووه) ناوی باوکی سهر دار سه یفه دین خان ئه میرخان بووه. نه ک فهقی ئه حمهد (پهره ی ۳۶ و ۴۱ و ۴۴ کتیبی موتاله عاتی جوغرافیای (کووری عیلمی فه رانسه وی دیمورگان له ئیراندا، وه رگه راوه ی د - کازم وه دیعی چاپی ۱۳۳۹ هه تاوی نه قل له کتیبی زانایانی کورد، نوسراوی د. محمه د صالح ئیبراهیمی (شه پوئل) هه ر ئه وی). چریکه چرانی کورد ده لین: کاکه میروکاکه شیخ به ده سی حه یده رگوران یا ئه وه لی کوری حه یده ر له میرگه مه لبه ندی پشده ر کوژراون. له شه ره فنا مه دا کاکه شیخ به حاجی شیخ و کاکه مریش به میره به گ ناوبراوه ، شاتو ه ماسب سه فه وی ۳ جار هی رشی کرده سه ریان و قریباش ده شکى و له سالی ۹۴۱ سولتان سلیمانی وه سمانی به غا ده گری و ده چینه میرگه و حاجی شیخ که له راو بووه دیی بجی بولای به لام له کاتی نوژا خه لکی میرگه ده بکوژن و کتیبی میژوی حوکمدارانی بابان له قه لا چوالان تا دروست کردنی

شاری سلیمانی ۱۰۸۰-۱۱۹۹ مانگی و ۱۶۶۹-۱۷۸۴ زه نوسراوی ته و فبق قهفتان چاپی ۱۹۶۹ ز به غاکه دوکتور کاوس قهفتانیش بهرگولی له سهر نوسیوه، ده لی: ناوچهی پشدهر که و ته بن دهس کاکه میر و ناوچهی مهرگه یش، که و ته بن دهس کاکه شیخ، کاکه میر شه و یک ئه دا به سه ریندا و هه مویان ده کوژی ته نیا فه قی ئه حمه د که بهر مه مکان و له گهل دایکی رزگاری ده بن، فه قی ئه حمه د ناقه کورهی کاکه شیخ بوو دایکی ده پرفینی بوگوندی خدران لای کویخای ناسیاوی خوین و ئه ویش پاراستنی. سهره نجام فه قی ئه حمه د بو تولهی باوکی له گهل یاران دای به سهر مامیدا و کوشتی هه ندی له خزمانی کاکه میر له تر سا چوته ئیران له سابلآغ و سه قز و ئه و ناوچانه گیر سانه وه، لای سه قز هوژی فه یزوللا به گی و له سابلآغیش شیخ علی له زار و که و نه ته وهی کاکه میرن. سهره نجام ناوچهی مهرگه و پشدهر که و ته بن دهس فه قی ئه حمه د و داره شیمانهی کرده پیته خت. فرهی پیته چو شهری روس و عوسمانی هه لگیر سا، فه قی ئه حمه د به قازانجی عوسمانی به گز روساچو و (کیغانه) به ئه سیری ده گری و له خوئی مارهی ده کاو حوکی میری پشدهر و ئه و ناوه له عوسمانی دوباره، و هر ده گری و دپته وه داره شیمانه و ناوچهی گه ورک، مه نگور، مامه ش، وه جاخ، بتوین و کوئی خسته بنافه رمانی خوئی (برواننه) شه پوئل، کتیبی زانایانی کورد، چاپی ۱۳۷۹ چاپه مه نی سه قز ههر ئه وی). د. ناجی عه باس ئه حمه د ده لی: ئه وهی له راست ده چی سهره تایی پشتی پیش فه یزوللا به گک ده گاته ناوه راستی سه دهی ۱۸ و ئه و پشتانه ش ئه مانه ن: «محهمه د خان به گک، ئه حمه د خان به گک، مسته فابه گی یه که م که ناز ناوی په بیازی هه بو وه (بانی شوین هه لگر)، مسته فابه گی ۲، له پاشان عه بدو ره حمان به گک که باوکی فه یزوللا به گه (گوفاری کوری زانیاری ۸۸ ههر ئه وی).

مه هابادی موکری له به را به (سابلآغ: ساوق بولاق) ناوبراوه بانی کانی سارد له شهرفنامهی ئه میر شه ره فخان بدلیسی که له ۱۰۰۵ مانگی نوسراوه و عاله مارای عه باسیش که له ۱۰۲۵ نوسراوه ناوی سابلآغی موکری نه براوه، له وه ده چی ویران بوو بی یاگوندی چگوله بووه. به لام له کتیبه کانی تراناو براوه و له وه ده چی سابلآغ له دوای

سالی ۱۰۲۵ مانگیدا سازدرابی، حمدوللاموستهو فی لهنه هزه تولقوب داکهله (۷۴۰ مانگی و ۱۳۴۰ ز) نوسراوه له پهره ی ۱۶۹ دهلئ ساوج بلاغ ویرانه بووه وله زه منانی مه غوله کان تهخت و ویران کراوه. خالیده کان که له نیوان سالی ۷۷۸ و ۸۱۲ بهر له زابین حوکمیان کردوه، ناسه واری خالیده کان له جوگاکانی ژیرزهوی له (شه یاناواوو سوکه ند) له قه راغی چه می سابللاغ دوز راونه تهوه و کیلیک له فه قره قه: (فه رها دگه) نیژیک ئیندر قاش باکوری سابللاغ (مه هاباد) دوز راوه تهوه، به قسه ی E.Herzfeld له کاره کانی ماد، ده چی (مینور یسکی ۱۸۹ هه رته وی).

له ته شربنی ۱ سالی ۱۸۳۸ ز، جیهانگه رو میژوزان majar Rawlinson چوته سابللاغ و له پهره ی ۲۹ گه شتنامه که یدنا نوسیویه تی (سابللاغ شاری جوانه و له نیو شاخه کانه له داوینی ته نگه وه له کیقه کانی روژاوا یه وه، ئاوی چه میکی گه وره ی بو دی و شاره که تازه یه، و ته منی نه گه یشتوته سه د سال و ۱۲۰۰ مالی تیدایه، سه د مالیان جوله که ن و ۳۰ مالیان عیسه وین و ئهوانی ترکوردی موکرین، شاره که له خواره وه به ره و داوینه ی کیوه کان هه لده کشی و دیمه نیکی جوانی هه یه. له لاولای چومه ئاوه که یش. باغ و بیستان و ره زو باغه تری و داری میوه ی وه ک سیو، قه یسی، بادام - ی هه یه و گول و گولزار و میژگ و چیمه نیشی فره یه و چون سابللاغ له سه رینگی کاروانی ته وریر، به غا، دابه، هاتوو چویی بهر فراوانی هه یه، به م قسه سابللاغ بو جاری دوهم له ۱۷۳۰ ز - ئاوه دانکراوه ته و ئه مه یش له و سالانه نیژیک ده بیته وه که بوداق سولتان مزگه وتی سوری لیدر وست کردوه و عه لی ره زاخانی موکری به کی له پیاوه ناوداره کانی موکریه که له گه ل نادرشای کوردی قراخلو له گر تنی دیه لی باشدار بووه (عاله مارای عه باسی). له زه منانی سه یفه دین خانی موکری هاو ده وره ی شائیسما عیل صه فه وی تا سالی ۱۲۶۲ مانگی سابللاغ (مه هاباد) به ده س حاکمانی ناوچه یی بووه، که زیاتر له خانه کانی موکری و کوران و نه وه کانی سه یفه دین خان موکری بون، به ریته ده برا. عه بدوللاخان موکری کوری بوداقخان موکری تاخرین حاکمی ئه و خانه دانه یه، که به کوشتنی عه باساغاد بیوکری له ۱۲۵۶ مانگی توشی هه له یی گه وره کرا و له ئاکامدا بووه هو ی له ناوچونی حاکمانی

کوردی ناوچہ بی۔ (یہ کہ مشای صفہوی شیخ حیدر۔ ہ کہ لہ شہری قہفقاژ کوژراوہ و شائسماعیل صفہوی یہ کہم لہ ۱۵۰۱ چوہ، سہر حوکم و لہ ۱۵۰۲ ز و ۹۰۸ مانگی لہ قہ بی شای و ہر گرتوہ (ٹینگلو پیدای بہریتانی چابی ۱۹۷۴ ز مہ شاہیری کورد ٹہمین زہ کی ج ۲ پہرہی ۳۸ و ۳۹). دہ لّین: دوا۱ کوژرانی عہ باساغا بہ دہ ستوری گزی و فری شای ٹیران لہ ۱۲۵۶ مانگی ٹیدی حوکومتی سابلاغ لہ دہ س عہ بدوللاخان نہ ماودہ و لہ ت لہ بوین زہرا لہ ۵۴ کیلومتری باشوری قہزوین، ہندی مولکی خالیسہی بہ عہ بدوللاخان و بنہ مالہ کہی داوہ و تّستایش لہ قہزوین بہ ناوی بابہ میری ہن و عیّزہ توللاخان تا سہرہ تای جہنگی ۲ جیہانی لہ قہزوینہ و ہ سہری لہ مہاہاد داوہ (ژمارہی ۳-۴ پایوزستانی ۱۳۷۱ ہ تاوی بلاوکی زانستگہی ٹہدہ بیات و زانینہ کانی مروفا نی زانکو۱ تہ وریر۔ نہ قل لہ کتیبی روانینی بہ میژوی مہاہاد سہید محمہد صفہدی (۱۳۷۳). عہ بدوللاخان ناہید (ٹیفخار) دہ لی: عہ بدورہ حمان بہ گ لہ حودودی ۱۲۵۰ مانگی لہ زہمانی حوکومتی عہ بدوللاخان موکری لہ سابلاغ (مہاہاد) لہ سہرہ تای سہ لّہ نہ تی محمہد شای قاجار دہ ژیا و عہ بدورہ حمان بہ گ مروفی زیرہ ک، قسہ زان، لہ کارزان، سہ فہر کردہ و زمانداربو، کہ چہند چار لہ لایہن عہ بدوللاخان و ہ چبووہ تاران و گیروگرتی کاری ولّتی لہ دہ رباری محمہد شای قاجار، لای میرزا ثاقاسی لہ برد بو۔ و ہ کاری خوی بہ باشی ٹہنجام دابو، دوا۱ کوژرانی عہ باساغا سہروکی عہ شایری دیوکری کوری قادراغا، سہ روکی ہوژی دیوکری لہ ۱۲۵۶ مانگی، عہ بدوللاخانی موکری عہ بدورہ حمان بہ گ دہ نیریتہ تاران و لہ ریگای حاجی میرزا ثاغاسی دوبارہ حوکومتی سابلاغ بو عہ بدوللاخان موکری کوری بو داقخان با بہ میری موکری، و ہر دہ گریٹہوہ، بہ لّام دوا۱ ۸ مانگ و نیو، سہرہنجام خوداداد خانی گورجی لہ دارولخہ لافہی تارانہوہ، دہ کریٹہ حاکمی سابلاغ و عہ بدوللاخانیش بو (بوین زہرا) بہری دہ کری۔ (ہر ٹہوی). لہ ۱۷۸۴ ز۔ لہ شہری یہ لّہرم (ٹیلّہ یمور) لہ نیوان سہقز و سابلاغدا لہ نیوان نہواب محمہد پاشای سلیمانی و بوداقخان یانی شہر لہ نیوان بابان و بابہ میری یہ کانداری داوہ و بوداقخان کوژراوہ، بہ لّام ریچ

دہلی نہواب محمہد پاشا کوڑراوہ (پہری ۲۸۳ ہہرٹھوی). بوداقخان ہہرچہند بہگزادہی موکریہ و بابہ میریہ، لہلکی فہیزوللا بہگیہ کان نیہ و ہہروا نہوی بوداق سولتان کہ مزکہ وتی سوری داناوہ نیہ (کوڑی زانیاری ژ، ۹۰ و ۹۱ ہہرٹھوی). لہماوہی ۲۰۰ سالہی حوکومہ تی مہغول، بافہراتاتارہ کان کہ بہفہرمانی ہولاکو، کہسہر زہوی کوردستان یان داگیر کردبو، ہہمیشہ لہ شہر و شور دابون، کہوای لیٹہات سہلتنہ تی مہغول لہٹیران تیاچوو و بو ہہمیشہ بنہ بربو و لہ بہشی خوراوای ٹیران یانی: کوردستانی روژ ہہلاتی، بووہ جیی شہرو شوری تورکہ کان و تہیموری یہ کان و مال ویرانی کورد و کوردستانی، عہدوللاخان ناہید (ٹیفٹخار) دہ نوی: ٹہجدادی من بونہ دو شاخہ، ہہندی لہ کوردستانی باشوری بہناوی بابان لہوی مانہوہ و دہسہ یہ کیش ہاتنہوہ بہشی باکوری خاک و نیشتمانی ٹہسلی خویمان یانی دریا (دریاس) ہہریمی موکریان territory و بہ مہکری ناو براون... سہیفہدین خان یہ کی لہسہرانی ناواری ٹہم خانہ دانہ بووہ و لہسہرہ تاوہ ناوچہی سہقزی لہ بیگانہ پاک کردوٹہ وہ و ٹہ و سالہ بہشی قہلای دریا (نیریک مہہاباد) ی لہ جاگیرلو (جابقلو) قہرا تاتارہ کان تاکہ ناری زہربنہ چہم (جہغہ تو) پاک کردوٹہوہ، دوای مردنی بوداق سولتانیس ٹال و گوڑی تر بہ دیہاتوہ، دوکوری بہناوی موسا سولتان و ٹہوی تر سوراب بہگ، کوری دوہم نوسہر، خہت خویش و چہن جہلد قورنانی بہ خہتی نہسخ فرہ جوان و دلپہ سہندانہی نوسیونہ تہوہ و کہ تیبہی بہردی دہروازہی مزگہ وتی سوری مہہاباد خہ تی سوہراب بہگہ و ناوی بوداق سولتانی باوکی فرہ جوان دہرہیتاوہ - بنہ مالہی خانہ کانی موکری بوونہ دو بہش، ٹہوانہی لہ منالانی موسا سولتان، بہ خانزادہ ناوداربون و منالی سوہرایش بہ بہگزادہ ناو بانگیان دہر کردوہ. حوکومہت لہم خانہ دانہ دا میراتیہ. لہ کتیبی میڑوی فہیزوللا بہگیدا کہلہ ۱۹۵۵ ز و ۱۳۳۴ ہہتاوی و لہ گوندی سلیمانکہندی کہو توتہ دہس د. ناجی عہباس ٹہحمہد، دہنوسی: عہبدو رہ حمان بہگ دیی تیکانٹہ پھو ساروقامیش و چہند گوندی تر، لہ بانی بوکان دہ کری یانی لہ ناوچہی دریا و مہہابادہ وہ بہرہ و شہرق دہروا، دیارہ یہ کی لہ ہوہ کانی ٹہم رویتتنہ، کوڑرانی عہباساغا و ٹازاوہ و دومہیان بزروی خیللی بلباس و مہنگور، بووہ، بلباسہ کان لہ ناوچہی پشدہرو ٹہو ناوہبون

له کوردستانی بن دەس عیراقه وه هاتونه ته کوردستانی ئیران و پالیان به موکریه کانه وه ناوه و به ره و روژ هه لات ده ریان په راندون. جار جاره به خوایش ئاوايه کانیان لی کریون و جار به جاریش به گزاده کانیان و ادار به کوچ کردوه. له خیلئ بلباس که له ئیراندان، پیران له روژاوان. یانی پیران له باکوری مهرگان له لاجانی کون له سه رئاوی لاوین ده ژین و سی (۳۰) گوندیان هه یه، به کینکیان قه لای (موتاوه) یه که ده که وه یته به راسبه ری (گه روشینکه) خانه یه کیکه له گونده گه وره کانی پیران که ئیستا، بوته شاروبه (پیرانشار) ناوده برئ. له وه ده چئ گه روشینکه، ئه و گه روه بی که به دیوی (باله ک) له کوردستانی باشوریدا یه و به (زینوی شیخ) ناوده برئ. (په ره ی ۱۸۸ مینوریسکی هه ره ئه وئ) خیلئ مامه شیش له روژاوا ی شاری مه هابادن. مامش له لاجانی تازه دان که ناوه نده که ی (په سوئ) یه و ئیستا له م سالانی ۱۹۱۵ و ۱۹۱۶ از - ویرانه. - به لام ئیستا له ۲۰۰۷ ز - دا شاره دیی به و ئاوه دانه و پاده گانی نیزامی لی به. یاقوت ده لی: مامهش له دوئی (به ردی مه شه) ن و له به شی باکوری ئاوی لاوین و تانسوری لاجانی کون ده گریته به روله به شی سندوس و شنویش خیلئ مامهش هه ن و زیاتر له سه د گوندیان هه یه. یاقوت هه روا ده نوسی: «په سوئ: بایه ستووو شارینکی بچوکه له نیوان شنوو مه راغه دایه و من دیومه (په ره ی ۴۲۳ به رگی ۱ هه ره ئه وئ به نه قل له کوری زانیاری هه ره ئه وئ) وه خیلئ مه نگوریش گه یشتونه ته به شی باشوری هه ریمی مه هاباد و مه نگوره کان هه ندئ دییان خستوته بن دەس خویمان که جاران له ژیر ده سی موکریان (: دیبوکری) دابون، مینوریسکی ده لی: «مه نگوره کان له سه رئاوی سابلاخ ده ژین له ئاقاری یه لته مر، له روژاوا ی شاخی کورته ک، ئاغا کانیان له مهرگان ده ژین له که ناری ئاوی که لوی یا (ئاوی هییه تی) له نیوان لاجان و سه رده شتدا و ۱۴۸ گوندیان هه یه (په ره ی ۱۸۸ هه ره ئه وئ)، سابلاخ: (مه هاباد) جاران ناوه ندی موکری یه کان بو، به لام ماوه یه که، که وه توته ناو هه ریمی خیلئ مه نگوران، هه رله به ره وه ش بووه، که قه لای سه ردار ی موکری له ده وره ی قاجاره کاندا له هه ریمی سابلاخ نه بووه هه ر وه کو له زه مانی بوداق سولتاند، به لکوله بانی بوکان دابوو که ده که و یته روژه لاتی باشوری سابلاخ (مه هاباد) جاله م قسانه رون ده بیته وه، له ژیر پال یه ستوی بلباس و مه نگوراندا دوا ی کوژرانی عه باساغا،

عہدو رحمان بہ گگ چوٹہ تاران و بہ یارمہ تی حاجی میرزا ثاقاسی بی شہر و شوڑی زیاتر، بتوانی بہرہ و بانی بوکان برون و لہو ناوہ دا بی روبہرو بونہوہ لہ گگل ٹہ فشاری یہ کان (تورکمان) و (وہرمہ زیار)ہ کان کہ لہو ناودا دہ ژیان، بہ لانی زور و بہ لانی خوایش و یارمہ تی میرزا ثاقاسی لہ بانی بوکان، باغچہ و تیکان تہ پھو سارو قامیش بخنہ بن دہس خوین و ہوڑی و ہرمہ ریازیش بہرہ و ناوچہ ی کولیایی کوچیان کردوہ (ٹاغاسی سہروگ و وزیرانی محمہد شای قاجار (۱۸۳۴-۱۸۴۸ ز) لہ سیاسہت، ہونہری سپایی بی خہ بہر، بہ تال، دل پیس، زمان پیس، لوت بہرز، سست و تہمہل و تہوہ زہل، بی توانا، خراب کہ خہزیتہی حوکومہ تی خالی کردبو نہقل لہ (Bawlinson) کوری زانیاری پہرہی ۹۶ ہہرٹہوئی) sykes, P.: pa gw 338 لہ ٹیرانی ٹہو دہورانہ دا، سہرانی خیل خوین کاروباری ناوچہی بن دہس خوین ہل سوراندوہ و ٹیدارہیان کردوہ و جوڑی حوکمی زانی (ٹوتونومی) یان ہہبووہ و سہروگہ کانیش بہ حاکم ناو براون (پہرہی ۲۹۵ Curzon).

وادیارہ حوکومہ تی شا بہ تہواوی نہ بتوانیوہ دہسہ لآت بہ سہر خیلہ کاندہ پیدہا بکاو بہ ناچار لہ گگیان سازوہ۔۔ ٹہوہ یہ کہ ناسرہ دین شای قاجار لہ ٹیران نامہی بو عہزیز خان سہردار، نوسیوہ و دہلی:

«عہزیزا بیا تا عہزیزہت کوٹہم سہراسہر ٹیرانرا کہ نیزہت کونہم».

عہزیز خان سہردار لہ زہمانی ناصرہ دین شای قاجار (۱۸۴۸-۱۸۹۶ ز). سہرداری گشت سپای ٹیران بووہ و ٹاب سہردار و چوار ریہ عہزیز خان لہ تاران بہ ناوی ٹہوہ و خانوہ کہ یشی لہو چوار ریہ دایہو تا سالاکانی ۱۳۶۱ ہہ تاویش بوکلہ (موجہ سہمہ) ی مرو یہ ک بہ لباسی کوردی یہوہ کہ لہ بان دہ روازہی مالہ کہی چہ قابو، ہہر ماہو و لہ ۱۸۶۸ ز۔ و ہفاتی کردوہ و سہیفہ دین خانی کوری عہزیز خان سہردار، حاکمی مہاباد فرہ پڑدہسہ لآت بووہ و بوٹہ خواوہنی بوکانیش و لہ ۱۸۹۱ ز۔ و ہفاتی کردوہ و حہمہ حوسین خانی کوری سہرداری موکری چہن جاری بوٹہ حاکمی سابلآغ (: مہاباد) و لہ سالی ۱۹۱۴ ز۔ تورکی عوسمانی کہ بہ ٹانقہ ست شہری خوئی لہ گگل روسدا خزانہ بووہ نیو خاکی کوردستان تا کوردہ کان بہ شہر سہر گہرم بکا، کاتی ہہستی کردبو و

حه مه حوسین خان و سولتان موزه فه ر حاکمی سه قزو بانه و شیخ بابا سه عید: گولبا با غه و سابادی، خه ریکن خوین و کورد له بن زه پرو زهنگی نه وشه ره داسه پاوه رزگار، بکه ن و کوردستانی سه ر به خو و نازاد، رابگه بین، تورکی عوسمانی ده رفه تی هینا و هه رسیکیانی گرت و نامرویانه بی مو حاکمه شه هیدی کردن (شه پیل).

دهس نوسی میژوی، هوژی فه یزوللا به گی ده لی: عه بدو ره حمان به گک سی کوری به ناوی: فه یزوللا به گک، که ریم به گک و سولتان به گک، هه بووه، فه یزوللا به گک له وانسی ترپیش که و تووه: جونکا، مرو فیککی زیره کک، خوینده وار، ژیر، زانست پهروه رو عیلم و فزل دوست و له کارزان و به هه بیته بووه و توانی له سه رده می خویدا زیاتر له ۵۰ تا ۶۰ ئاوی بکری و هه رگوندیکشی کریوه، مزگه وت، گه رماو (:حه مام) و فیرگه: (حوجره بو خویندنی فه قی و ته درسی مه لای مودریس) ی له نیو نه و گونده دا؛ سازه دا و مه لای موده رسی دینا و خه لات و به راتی بو له به رچا و ده گرت تا به ئاسوده یی و دلنیا بون دهرس به فه قی و مه لا و کوره ئاغا کان و نه و گه نج و لاوانه بلی، که ده چنه خزمه تی بو خویندن و فیربونی دین و زانین و کوره کانی خویشی نار دوته بهر خویندن. بوینه: عه للامه مه لاسه عید، گه وره، کوری مه لا محمه د، کوری حاجی مه لا عه بدو لکه ریم پیرونس، ناودار به شیرازی نه وه زای موزه فه ره دین محمه د شه هیدی شوا نکاره ی شیراز.

مه لا سه عید له دار و لعیلمی تورجان لای عه للامه مه لاعلی قزلجی ئیجازه ی ئیفتا و ته دریس له زانینه کان و مه عارفی ئیسلامی و هه رده گری و له گوندی تیکانته په ی مولکی فه یزوللا به گک ده بیته مه لا و موده ریس و حه نیفه خانم کچی مسته فا به گک برازای یه حیا به گی وه کیل و حاکمی سه قز ده خوازی و ماره ی ده کاو ده بنه حه لالی یه کتر و ۵ کوری به ناوی (: حاجی مه لا نه حمه د، حاجی خه لیفه مه لا محمه د (به ها) که تم دوانه یان دیوانی شیعیان به کوردی، فارسی و عه ره بی هه به، مه لا مه حمود، مه لاعه بدوللا و مه لا حه کیم - ی لیبووه. ده گیر نه وه که فه یزوللا به گک له ماله خویه وه نان و خوانی بو فه قیان نار دوته حوجره ی فه قیان، فره قه در و حورمه تی عه للامه مه لا سه عیدی لای بووه و مه لا سه عید له ۱۲۶۹ مانگی بوته مه لا و موده ریس له گوندی تیکانته په و له سالی ۱۲۹۰

مانگی دواى ۲۱ سال تہ دريس و مہ لایہ تی کردن لهوی و ہفاتی کردوہ و ہہرلہ گورستانی تی کانتہ پہ نیژاوہ و ثم ہونہ بہ قہ دکیلی پشت سہریہوہ نوسراوہ و ئیستایش ہہ روا ساغ ماوہ:

روان پاک این عالم خجستہ سیر خدای پاک بہ فضل و کرم بیامزد امید ہست کہ روشن شود شب گورترا بہ زیر رایت الطاف خق شاد بمانی و ہ حاجی مہلا محمہد ناودار بہ (بہا) کوری ٹہو مہلا سہ عیدہ یہ کہ ئیستا مہرقہدہ کہی لہ شہ قامی جامی جہمی مہ ہابادی موکری دایہ، لہ نیو (خزن: وارش) ئی نیژراوہ کہ گوری شیخ مہ حمود نہ ہری شہ مزینی کہ لہ ۱۳۳۳ بہ دەسی روسی تہ زاری شہ ہید کراوہ و گوری (بہا) و یہ کی لہ خہلیفہ کانی مالی ساداتی نہ ہری شہ مزینی لهوی نیژراون، کہ قہ برستانی شاری مہ ہابادیان لہ سالہ کانی ۱۳۳۸ ہہ تاوی تیمسار و ہرہرام بہ دەستوری حہمہرہزا شای دہر کراو، ٹیک درا، تاقہ بری پیشہ و اقازی محمہد و صہدر و حہمہ حوسین خانی سہ یقولقوزات بروخین و لہ بہر چاوی خہلک بہ خہ یال و ندای بلکہن. دەسیان لهوسی (۳) قہبرہ نہ داوہ و ہہروا ماوہ و میٹریک لہ ٹہرز بہ رزترہ و بہردہ مہرمہ رلہ سہریان دانراوہ (برواننہ کتیبی فہرہنگی ناماوہ رانی مہ عاصری ٹیران ج ۲ پہرہی ۴۸ چاپی ۱۳۸۴ ہہ تاوی، سورہ، تاران).

ہہروہ کو رامن گہ باند فہیزوللا بہ گ لہ سالی ۱۳۰۰ مانگی و ہفاتی کردوہ و مروفیکی زیرہ ک و دیندارو بہ غیرہت و ئازا بووہ، جاہہر، لہ بہر ٹہوہ لہ لایہن ناصرہ دین شای قاجار، فہمانی بوہاتووہ کہ لہ سالی ۱۲۸۲ مانگی توانیویہ تی عہ شیرہ تی جافلہ و ناوہ، پالہ ستو بداو دہریان پہرینی. جاہہر بوڑیر دانان، یہ ک سہد تہ مہ نیشی مواجب بوڑیوہ تہوہ، ۱۲ کوریشی بہم ناوانہ ہہ بووہ: (حاجی محمہد صالح، محمہد حہسہن، ٹہ میرتومان، ٹامانہ للا، شیر بہ گ، سہلیم خان: (حاجی سہرتیب)، حاجی کہ یخوسرہ و بہ گ، عہزیز بہ گ، رہ شیدخان شہ جیعی، حاجی عہبدو رہ حمان ٹیلخانی، گہنجعلی سولتان (لہ گہردنہی سویرہ کہ لہ نیوان دیی سہراو بوکان لہ جہنگدا کوژراوہ) و عہبدو رہ حمان کہ بہ منالی مردوہ (پہرہی ۵۹۶ تا ۵۹۴ کتیبی تاریخ فہرہنگ و ٹہدہ بی موکریان، بوکان ٹیبراہیم ٹہ فخہمی ۱۳۶۴ ہہ تاوی) جافہ کان لہ نیوان ہہریمی

کوفری له کوردستانی باشوری و ههریمی بوکان و سه قز له کوردستانی روژه لاتدا بو نازل له وه راندن هاتو و چویان کردوه و نیزیکه ی... ۱۰ مالیک بوون، فه یزوللا به گی به کان له یه کهم شهرداله بانی بوکان که ریم به گی برای فه یزوللا به گک ده کوژری و له شه ری دوه مدا به رابهری حاجی سه لیم خانی کوری فه یزوللا به گک، جافیان شکاندو تولی خویان ساندوته وه. هوزی بلباس (: مه نگوران) که له سهر سنوری روژاوی بوکان له ناوچه ی موکریان دامه ز رابون، جار به جار هیرشیان بو ژاوایه کانی بوکان بردوه و تالانیان کردون، فه یزوللا به گی کانیش له (که له که به گزاره که ئیستا به که لکی به گزاره ناوده بری، به ره نگاری مه نگوران دهن و خراب تیکیان ده شکینن. بهرله فه یزوللا به گک، بنه ماله که به به گزاره ی موکری یا بابه میری ناو براون، ههر له بهر ئه وه یشله سهر به ردی (گلکوی فه یزوللا به گک، ناوی سولتان به گی برای وشیر به گی کوری): بابه میری موکری هه لکه ندراره و له پاشان له بهر ناوبانگی فه یزوللا به گک ئیدی ناوی بنه ماله که؛ گور دراوه و بوته (فه یزوللا به گی)، نوکته: له پیتش شه ری به که می جیهانی نو خاوه ن مولکی ناودار له ناوچه ی شاری بانه داهه بووه، یه ک له وانه بنه ماله ی روسته می به، که له شه ری نیوان هوزره کانداله ناوچه ی پیتجوین، سه روگی روسته میان کوژ راوه و به شه هید ناویان بردوه و ئیترله و روژوه ناوی بنه ماله بووه ته (شه هیدی). کوژری زانیاری پهره ی ۱۰۲). نوسه ری روس Vichevskij که له (۱۹۴۵-۱۹۴۶ ز) هاتوته مه هاد، له لیکولینه وه ی ته تنوگرافی خویدا ناوی به گزاره کانی موکری به به هیرترین هوز هیناوه، به لام باسی فه یزوللا به گی نه کردوه، که چی W.Eagteton که له (۱۹۴۷-۱۹۵۰) هاتوته مه هاباد ولینکولینه وه ی میژوی له سهر کوماری کوردستان له مه هاباد کردوه، که باسی هوزه گرینگه کانی کردوه، ناوی فه یزوللا به گی هیناوه، که چی باسی به گزاره ی موکری نه کردوه، له وه ده چی W.Eagleton قسه ی له و هوزانه کردوه که له و سهرده مه دا ناویان هه بووه، چونکا به گزاره ی موکری تا سهرده می عه زیزخان که بهرله ۱۸۵۰ ز بوته سهردار، ناوی هه بووه، ئیتر بونه شارنشین و وزیران له خیلایه تی هیناوه و فه یزوللا به گی کانیش تا ۱۹۱۴ ز - خیلایه یه تی و ناو بانگیان فره بووه (مینوریسکی پهره ی ۳۱ ههر ئه وی نه قل له کوری زانیاری کورد پهره ی ۱۰۲ تا ۱۰۱ ههر ئه وی). فه یزوللا به گی کان له سالانی (۱۹۴۵-۱۹۴۶ ز)

له كۆمار و پيشه‌وا، قازى محهمەد پشتىوانيان كرده و دوكه سيشان به ناوى (ئىراهم) خان صلاح سەرگورد و فەرماندهى پادە گانى مه‌هاباد بووه و سەرگورد عەليخانى شيرزاد، كه له ساڵى ۲۳۲۵ له بوكان (له لايەن حوكومه‌تى په‌هله‌وى حەمه‌ره‌زاي دەرگراو) له (قه‌ناره) دراوه و شه‌هيد كراوه - نه‌قل له گوڤارى كۆرى زانبارى كورد ۱۰۸ تا ۶۳ چاپى ۱۹۷۷ز - به‌رگى ۵. فەيزوللا به‌گ كه له ۱۳۰۰ مانگى وه‌فاتی كرده كورى عەبدوهره‌حمان به‌گ موكرى كورى مسته‌فا به‌گى دوهم كورى مسته‌فا به‌گى په‌كه‌م ناودار به‌ مسته‌فا به‌گى پيباز، كورى محهمەدخان، به‌گ كورى سه‌يفه‌دين خانە. حاجى سه‌ليم خان (: سەر تىپ) كورى فەيزوللا به‌گ سەرۆكى تايه‌ه‌ى فەيزوللا به‌گى په‌كئى له‌مروڤه‌ فازل و خوینده‌وار و ئه‌ده‌ب دوست و شاعير و بوڤرو ئازاو نه‌ترسى بنه‌ماله‌ى فەيزوللا به‌گى بووه - ئامانه‌للا به‌گ (شه‌يدا) كورى فەيزوللا به‌گ له ۱۲۶۰ له‌دايك بووه و، زانا به‌ عولومى عه‌ره‌بى، شاعير و فازل كه‌به‌ زمانى كوردى و فارسى شيعرى هه‌به‌ و له‌ لباسى روڤانيدا بووه .

- عەبدو‌للاخان ناودار به‌ سالارى ئالبلاغ كورى ئه‌مانه‌ لالا به‌گ (شه‌يدا) مروڤى هونه‌روه‌ر، نه‌قاش، خه‌ت خوڤش بووه و دواى (ه ۷) سال له ۱۳۲۲ هه‌تاوى له‌ ئالبلاغ وه‌فاتی كرده . - حاجى عەبدوهره‌حمان به‌گ ئيلخانى كورى فەيزوللا به‌گ له ۱۲۴۱ له دايك بووه و له ۱۳۱۲ مردوه و له‌ ته‌مه‌نى ۳۱ سالىدا چۆته‌ زياره‌تى حه‌ج و مروڤيكى خوینده‌وار و فازل و ئاگدار و زيره‌ك بووه و له‌ لايەن ناصرەدين شای قاجار، ناز ناوى ئيلخانى پيدراوه، فره‌ ريز و حورمه‌تى بو‌مه‌لا و فه‌قى داناوه، و له‌ ديبى خوڤى شارى كه‌ند فيرگه‌ى عولومى دينى داناوه و خزمه‌تى به‌ مه‌لا و فه‌قى كرده و له‌ ساڵى ۱۲۴۱ له دايك بووه و له ۱۳۱۲ هه‌تاوى وه‌فاتی كرده و ئه‌ده‌ب دوست و زه‌وقى شيعر و تنيشى هه‌بووه به‌ تايه‌ت له‌ ره‌خه‌ و نه‌قد و له‌ تيفه‌ گويدا ده‌سى بالاي هه‌بووه .

- محهمەدخان بابەميرى (سه‌ هامولمولك) مروڤيكى فازل، ناسياو به‌زانينه‌ كانى زمانى عه‌ره‌بى و فارسى، خه‌ت خوڤش و له‌ زه‌مانى خوڤيدا به‌ خه‌ت خوڤش ناوداره و خه‌تى خوڤشى عه‌ره‌بى و فارسى ئه‌و ناو داره و مروڤى ديندارو جار جاره‌ش لباسى روڤانى له‌ به‌ر كرده و له ۱۲ جومادى ئوخرا له‌ ساڵى ۱۲۰۸ مانگى له‌ ديبى نه‌و به‌ هار له

دایک بووہ و له ۱۳۱۸ هه تاوی له تیکانته په وه فاتی کردوه و ههرله ویش نیژاوه. -
 عهبدو لالاخان ناهید (ئیفتخار) کوری مسته فاخان سالار ناصر و نه وهی شیر به گک نوسه ری
 پروژه، فازل، نه قاش، هونه روه، له تار لیداندا ده سی بالای هه بووه و به موسیقیش
 ناسیاو بووه، له زانستی تاریخ و جوغرافیا، فلسه فه و مه نیتی و نه ده بیاتی عه ره بی و
 فارسی ده سی بالای هه بووه و زیاتر له ۹ ته ئلیفی هه یه و لوغتنامه ی به کوردی و فارسی
 هه یه و ۳ دوره نویته ری خه لکی سه قز و بانه بووه له مه جلیسی تاراندا و له سالی ۱۲۷۰
 له دایک بووه و له گه لا ریژانی ۱۳۲۴ له گوندی سلیمانکه نندی حه ومه ی سه قز، وه فاتی
 کردوه. - فه یزوللا خان ناهید کوری مسته فاخان برای عهبدو لالاخان ناهید (ئیفتخار)
 نه قاشی فره ده س ره نگین، خاوه ن هونه ر، ئوستادی موسیقی و تار لیدان که ماله که ی
 هونه ر خانه بووه و له ۱۲۹۰ له دایک بووه و له ۱۳۱۶ وه فاتی کردوه و محه مه د خان
 کوری فه یزوللا خان ناهید که له خز مه ت باوکیدا فی ری هونه ری نه قاشی و موسیقی و
 تار زه نی فی ری بووه و دوای وه ر گرتنی دیپلومی ریازی له ده بیر ستانی نیزامی به پله ی ستوانی
 چوته نیو نه رته ش و له سالی ۱۳۶۰ باز نشه سته بووه و له سالی ۱۳۴۸ گورانی و شیعه
 کانی خوئی له رادیو بلاو کرده وه و زیاتر ناوی دهر کردو له سالی ۱۳۲۰ له
 سلیمانکه نندی له دایک بووه و هیمان شوکر له سه رحاله - ئیبراهیم ناهید سه ره هنگی
 نه رته ش و هونه روه و نوسه ر - سه عیدخانی نه ده هم کوری ئیبراهیم خانی باغچه که له
 باغچه له که ناری شاعیری ناودار میسباح دیوان نه ده ب نیژاوه و مرو فیککی فازل و
 شاعرو به کوردی و فارسی شیعی و توه - به کی دیکه له و بته ماله مه زنه ی کورده واری
 به ریژ حه سه ن صه لاح سورانه، سوران کوری ئیبراهیم خان - ه - که له ۱۳۲۳ هه تاوی له
 دایک بووه و لای باوکی فی ری خویندن بووه و به زیره کی خوئی پیی گه ییوه و زمانی
 کوردی، فارسی، ئینگلیسی، ئالمانی، روسی و فره انس هوی فی ری بووه و دیوانی شیعی به
 زمانی کوردی له ره ژیمی حه مه ره زای په هله وی دهر کراو، له ته وریر له چاپ دراوه و
 چه ندین کتیب و نه شعاری به کوردی له چاپ دراون و نه مه یش نمونه ی شیعی کوردی
 نه و شاعیره زانایه:

کوژی کورده کانی تاران

ئەم کوردانە ی لە تارانین . یە ک میلیۆن و هه زارانین
 گشتمان خه لکی کورده وارين . هه دی، هه وار، بهی شارین
 بپرێک به دینی و سۆرانین . هه پندی هه ورامی و گۆرانین
 ده سته به لور، بپرێک له کین . به دلیاکسی تاک و ته کین
 خه لکی روپار و خۆراسان . کرمانجی شیروان و قووجان
 به عزیزک فه یلی و نه هلی هه قین . له راسه پدا، نه هلی هه قین
 هه رکسی، شکاک به ختیاری . نه رده لانی، موکری، یاری
 زه رزا، مامهش، دو، چابانی . گه ورک، مه نگور، به وه جانی
 شاماتی، ده شتی لاجانی . خه لکی چۆمی مه جید خانی
 مه نمی، داسنی، گه لباخی . گه رووس، سارال، بان به یلاخی
 تیکاب، هه وشار، بان هۆ به نو . که لی خان و لای که مه نو
 چالدورانسی و مه رگه وه ری . تیله کوژی، ته رگه وه ری
 کاله مووین، دارستانی . پیران، جلولو، یارستانی
 سه رشوی و ده سته ی پشه ری . وه رمه زیاری و ره وانسه ری
 هۆزی به گزاده و کولیایی . مۆره ک، جبه لالی، کاکایی
 سه نه جابیشمان له نیو دابه . بپرێکش جاف و زازابه
 سه په یه د و شیخ و مه لازاده . ده ویش و پیاری ئازاده
 خه لکی سیدووس، گاوه روپی . دیموکری و زاوه روپی
 هه پندیکش خه لکی نه و دیون . له که ره جه دا، دابه زیون
 چ گه رمه پتی، چ کوستانی . گیانفیدی سه روک بهارزانین
 خه لکی ته واوی شاره کان . مه لبه ندی روژاوا ی ئیران
 له ئیلامه و، هه تا ماکو . له دوئاوه و، تا کو به مو
 سووقور، هه رسین، کرمانانی . بانه، سه قز، مه ریوانی
 سه نه، سه رده شت، خه لکی خانی . بیجار و کوپزه لاجانی
 سه مینه بی و مه هابادی . ورمی، ماکو، سیرۆ، شنۆ
 ده وری سه لهاس، مه رهند و خو . نه غه ده و په اوه و نه یوانی
 سه حنه بی و خوهره ماوایی . شاه آبادی روژاوا بی
 بروجورد، گیو ده رز و نه زنا . نه هری شاری پیاری مه زنا
 یاسووجی و خه لکی شاری کورد . ببن بو شو انکاره به پرد
 ساینه لا و دیوانه ده ره . چه رداور و - نه و ده ور و به ره
 که نگاوه ری، خه لکی زیوه . قوروه، به هه ار و نه و نیوه
 سه ریشاوا و دیگولانی . مه لیکشاهی، کامیارانی
 ئابدانان و ده وله تاوا . ره بهت، گیلانی روژاوا
 ره نگه کوردی دیشی لی بی . ده بی قاموسیکم پی بی

لە م کوردستانە گە وره یە
 گەر هۆزی تۆم لە بیر چووه
 لێم ببورە، بە کوردانە
 دیارە خواوەن چەن دینیشین
 لە وه گەری! هەموو کوردین
 رۆحمان یە کە، گشتمان یە کین
 لە زێدی خو ژینمان تال بو
 لە دەستی جە ورو و بیکاری
 حاتین گیساینە و لە تاران
 لە تاران و دەورووبەری
 کەس ئە وائی ئە کەس ئە بر
 کەس ئە یەدی رووکاری کەس
 بە هۆی «کۆر» و ئیستا خاسین
 خووناسی، ناپسینتەوه
 لە دە وری «کۆر» کوپن بە کو
 من یە کیکم، ئە ختی جیمە
 کاتی کو بوین، بویتە ئیمە
 هە ر داریک کە بو بە هۆرە
 دوا ی ئە وهی خوی پی ئە شکین
 یە ک بگرن، یە ک بکە ون
 سۆرانیش هاورپی ئیوه یە

بە لام ئیستا «کۆر» مان هە یە
 جیی هومیدی ئە م گە لە یە
 بە هۆی ئیوه بە پیوه یە
 بە پیوه یە ح . س . سۆران

لژگەیی ناقدەکان، زاواوەکان، خۆزەکان و جیگەکانی ناوچە گەلی کوردە واری ئەمدیو، کە لە هۆنراودی
 سە رەویدا، ناویان هاتووە (بە پێی پیتی ئە لقوویی):

گیلانی روزاوا	سۆنقور	چەرداوو	نابدانان
لور	سە حە	خانزادە	ئە رده لان
لە ک	سە رپیل	خانێ	ئە زنا
ماکو	سە ردهشت	خو	ئە ودبو
مامەش	سە رشبو	خوراسان	ئە خلی حەق
مسکین	سە فز	خوڕپە ماوا	ئە یوان

- عەزیز بە گۆگ (کرمانج) کوری گەنجەلی بە گۆگ فەیزوللا بە گۆگ یە، کە بە زمانی عەرەبی، فارسی، ئینگلیسی، فرانسە و روس ناسیا و بوو و لە مەهاباد زیندان بوو کتیبی لوغەتنامە ی بە زمانی کوردی، فارسی، عەرەبی، ئینگلیسی و... داناو و لە ۶۴ سالییدا لە ساڵی ۱۳۴۸ هەتاوی وەفاتی کردووە. - خوالێخوێبوو شەهیدی کورد و کوردستان ئەحمەد شەجیعی کوری رەشیدخان شەجیو سەلتەنە لە ساڵی ۱۲۷۸ هەتاوی لە ئاوی کەلتەگە لە دایک بوو، شەهید ئەحمەد خان کوردی زان و فارسی زان و شاعیر و خاوەن قەلەم بوو و زمانی کوردی، فارسی، تورکی و روسی باش زانیو و بە زمانی فرانسەش ناسیا و بوو و لە ۱۳۲۵ هەتاوی بە دەسی رەشی رەژیمی حەمەرە زای پەهلەوی دەرکراو، لە قەنارە دراو و لە کەلتەگە، نێژراو و ئەمەش چەن شیعری ئەو شەهیدە بە زمانی کوردی لە شینی غەوسی سانی شێخ عەبدولقادر کوری مەلیک غازی شێخ عوبەیدیلای نەهری شاهی شەمزین:

بەریندارم بە زەخمی دڵ دەوای نایە بە دەرمانە

لە دو چاوانمە جاری زووخوای دڵ دو چاوانە

سموومی فیتنە هات سوتاندی گۆلزاری شەهی کەوین

مەگەر هەر خاک بە سەر دا کەم نەماوە صبر و سامانە

مەگەر شمری لە عین بولەو دیار بە کرە ظهوری کرد

کە باز بوو آلی پیغەمبەر هزار واو یلو ئەفغانە

شەهیی رۆژی عاشورا دەباری خوین وە کوباران

دەلێن بوو غەوئی ئانی و شێخ محمد تیرەبارانە

بە میثلی شای حسین و حەزەرە تی عباس شەهادەت نۆش

بە ظوومی ناخودای وە ک کافری بی دینو ئیمانە

هزار ئەفسوس سەروی جۆبیری ئەحمەدی موختار

جلال الدین قووطی عالەم ئاراماهی کەنعانە

هزاران حەسرە تا نووری گۆلی تاهای شەمزینی

جەوانە شێخ محمد فانیە ئەسراری بەزدانە

تہ من سا چون نہ کم خاکی ہم مو عالم بہ سر خوم دا
 لہ یو تہو قوطی گہ ورہی وا کہ بہ حری فیض و غیر فائہ
 کہ سی بہو حادثہ و دہردو مصیبت شادمانی کا
 بہ قینہ تہ و مو نافع روسیایی دہرکی سوبحانہ
 رہ حیمخان شیرزاد - خوالیجوشبو رہ حیمخان کوری حسہن خان شیرزاد، لہ

ذی الحجہ ۱۳۰۵ ہجری
 در شہر ہمدان
 محمد علی شہزاد
 ۱۳۰۵

تاوایی بہ کشوہ و حہ و مہی بوگان
 دیہستان بہ ہی ناوچہی فہ بزوللا
 بہ گی لہ سالی ۱۳۰۵ ہہ تاوی لہ
 دایک بووہ و دواي خویندن و
 وەر گرتنی دیپلوم لہ سالی ۱۳۲۱
 ہہ تاوی لہ یانہی سہبت تہ حوال لہ
 شاری مہاباد دہس بہ کار بووہ و
 لہ ماوہی کار کردن لہ و یانہدا،
 چون زانایی و لہ کارزانی و
 مروفانی لہ خوئی نیشان داوہ و
 مرویانہ چووہ بہ دہم تہو کہ سانہی
 کاریان بہو بووہ و تہ خلاق و
 تاکاری فرہ ٹینسانی بووہ، لہ ماوہ
 یہ کی کہ مداکراوہ تہ، سہروگی
 یانہی سہبت تہ حوال لہ شاری مہاباد

و لہدواي ماوہ یہ ک، کراوہ تہ رہ ٹیسی یانہی ناماری شاری سہقر و لہ تاخریدادہ کریتہ سہروگی
 یانہ و بریفکاری ٹیدارہی گشتی سہبت تہ حوالی ٹوستانی نازربایجان غہری لہ شاری ورمی و لہ
 نیو خہ لکدا فرہ خوشہ ویست و جیی باوہری خہ لک بوو، راست بیژ، خو بہ کہ مزان، رو خوش،
 قسہ خوش و دہم بہ بزہ و پیکہ نین، خہت و ٹینشایی جوانی ہہ بوو، تہو دوستہ بہریر و خوشہ
 ویستہی (شہ پوئل) لہ سالی ۱۳۶۱ ہہ تاوی دواي ۵۶ سال ژیانی پر لہ فہ خروشا نازی و مروقانی
 بہرہ و لای خوا بارگہی ٹیکناوہ و بہ ہشتی بہرین جیگاہ تہ.

له نیو به‌ره‌ی فه‌یرو لالا به‌گیدا ئەم مروّفه‌ زاناو به‌کارانه‌ش هه‌لکۆوتون: که‌ سانی وه‌ ک دوکتور سلیمان خان ئەنه‌ وشیره‌ وان خاوه‌نی روژنامه‌ی سه‌حه‌ر، روژنامه‌ وان و سیاسه‌ت زان که‌ له‌ ده‌وره‌ی ۲۳ نوینه‌ری خه‌لکی بوگان بووه‌. یانی له‌ ۹ خه‌رمانانی ۱۳۵۰ تا ۱۶ خه‌رمانانی ۱۳۵۴ وریکه‌وتی ۳۱ توتی ۱۹۷۱ تا ۷ سپتامبری ۱۹۷۵ - ز له‌ تاران له‌ مه‌جلیس دابوو و دوکتور محمه‌د صالح ئیبراهیمی (شه‌پۆل) به‌ ناوی نوسه‌ری به‌رنامه‌ی کۆمه‌ لایه‌تی و ئەخلاق‌ی له‌ ساله‌ کانی ۱۳۴۸ و ۱۳۴۹، تامیه‌ری ۱۳۵۰ له‌ روژنامه‌ی سه‌حه‌ر مه‌به‌ستی بوئه‌ و روژنامه‌ی سه‌حه‌ر - ه‌ - نوسیوو و یارمه‌تی ئه‌وی داوه‌.

۲ - عه‌بدوللا خان ناهید ئیفتخار که‌ ۲ ده‌وره‌ نوینه‌ری خه‌لکی سه‌قروبانه‌ بووه‌، له‌ مه‌جلیس له‌ تاران.

۳ - قادرخان ئەنه‌ و شیره‌وان نوینه‌ری خه‌لکی سه‌قرو و بانه‌ بووه‌ له‌ مه‌جلیس له‌ تاران. بوژوور دوربووین کاک حوسین یه‌ زدانپه‌نا کوری عومه‌رخان فه‌یزوللا به‌گی که‌ ۲ برای وه‌ ک سه‌عیدخان و ره‌شیدخانی له‌ ریگای کوردو کوردایه‌تی له‌ده‌س داوه‌ و به‌ ده‌سی ره‌شی پاسداری به‌ناو کۆماری ئیسلامی له‌ ده‌س داوه‌. به‌ راستی کاک حوسین ئەمیره‌ و راه‌ری بزای کورد و کوردستان به‌شی روژ هه‌لاتی و کاک حه‌سه‌نی برای جیی هیوای کورد و کوردستانی ئەم دیوه‌، له‌ خاکه‌ لیوه‌ی ۱۳۸۶ هه‌تاوی له‌ روژی چواری ئاویری ۲۰۰۷ ز - و روژی چوارشه‌مه‌ی ۱۵ خاکه‌ لیوه‌ی ۲۷۰۷ کوردی، ئامینه‌ خانم دایکی کاک حوسین یه‌زدانپه‌نا له‌ کۆنگره‌ی یادو ریژدانان بوپیشه‌ واقازی محمه‌د له‌ هه‌ولیر چوو و پشت میکروفۆن، قسه‌ی کرد، قسه‌ کانی ئه‌وه‌نده‌ شیرانه‌ و میترانه‌ و شیره‌ژنانه‌ و به‌ری و جیی قسه‌ی کرد، کاتی نۆره‌ی من (شه‌پۆل) هات، به‌ ناچار له‌ پشت میکروفۆن رام گه‌یاندو وتم له‌ شیره‌ژنی وه‌ ک ئامینه‌ خانم شیره‌ پیاوی وه‌ ک کاک حوسین یه‌زدانپه‌نا زهور ده‌ کا و دپته‌ مه‌یدان و کوردایه‌تی ده‌ کا و گیانی شیرینی خوئی ده‌نپته‌ سه‌ر له‌ پی ده‌سی و بو‌ ئازادی کوردو کوردستان ده‌ کوشی. خوابه‌ عیژه‌ ته‌وه‌ بیان پارێزی (شه‌پۆل).

له مانگی سەرماوهزی سالی ۱۳۲۵ ههتاوی، له کاتی داگیر کردنه وهی کوردستان چهن کهس له دلسۆزانی کوردو کۆماری کوردستان به تۆمهتی هاوکاری له گهڵ کۆمار لهخاوهن مولکه کانی فهیزوللا بهگی که خزمایه تیشیان له گهڵ پیشه واقازی محهمهد ههبو، به دهسی رهشی تیمسار هو مایونی نوکهری حهمهره زاشای پههلهوی دهر کراو؛ له دوای له قهناوه درانی پیشه واقازی محهمهد و صددری قازی و حهمهدحوسین خان سهیفی قازی که له ۱۳۲۶/۱/۱۰ له چوار چرای شاری مههاباد شههید کران ئهم دلسۆزانهش له دار دراون.

□ - سەرگورد عهلیخان شیرزاد نهوهی شیر بهگ له شاری بوکان له قه ناره دراوه. ئهم شیر و شیرمه دانیش له شاری سهقر له قه ناره دراون:

۱ - ئهمهد خان فاروقی (سالار) کوری خهلیل خان و نهوهی شیر بهگ که له جهننهت دهره نیژراوه.

۲ - عهبدوللاخان مهتین برای ئهمهدخان فاروقی (سالار).

۳ - محهمهد خان دانشوهر.

۴ - محهمهد بهگ فهیزوللا بهگی قارهوا (بابهخان بهگ).

۵ - حهسهنخان فهیزوللا بهگی کانی نیاز.

۶ - ئهمهدخان شهجیعی (: ئهمهدده شهنکه) کوری رهشیدخان شهجیعو سهلتهنه که له کاتی بردنه بهرقه ناره پر به دهنگی، به رزوشیرانه رایگه ندوه، که شاد و خوشحالم، که ههروه کو شیخانی ساداتی نههری شاهی شه مزینان لهریی ئازادی کوردو کورد ستاندا شههید ده کریم (بروانه قاره مانانی نه تهوهی کورد، به زمانی کوردی نوسراوی لیکولهرو زانا بهزاینه کانی ئیسلامی و نوسهری گهشتی له زاینه کانی بهلاغه به زمانی کوردی و نوسهری کتیبی قاره مانانی کورد، له پیشدادیانهوه تا راپهرینی ژهنرال مستهفا بارزانی رابهری کهبیری نه تهوهی کورد، به زمانی کوردی ئوستاد محهمهد سهعید ئیبراهیمی محهمهدی (ئاویر) په ره ی ۲۹۸ چاپی ۱۳۸۲ ههتاوی چاپی تهندیسی نوقرهیی تاران).

۷ - عهلیخان فاتح کوری سهرتیبی قهندهر.

- ۸ - عەلباغای جەوانمەردی تەموتە و لە تەموتەیش نێژراوە.
- ۹ - رەسولآغای مەحمودی، مێرەدی.
- ۱۰ - شیخ صدیق ئەسەدی یازی بلاغی لە جەننەتدەرە نێژراوە.
- ۱۱ - شیخ محەمەد ئەمین کەس نەزانی لە جەننەتدەر نێژراوە.
- نوکتە: - ئالای کوردستان ھەرۆھ کو دەلێن: لە دیی یە کشەووە بە دەس کاک شکارچی ھەلدراو و شوکر ھێشتالە ژباندا یە.

گەوھەر تاج خانم کچی شیر بەگ خیرانی قازی علی و دایکی پیشەوا قازی محەمەد و صدەری قازی بوو و زبێدە خانم کچی شیر بەگ خیرانی حەسەن سەیفولقورات ئەو شاعیرە مەزنە، ناودارە و دایکی حەمە حوسین خان وەزیری جەنگی کوماری کوردستان بوو، دیارە لە دایکانی ئاوھە شیر و شیرزاد کورانی ئاوھە مێرانە و شیرانە و نیشتمان پەرورەنەیان لی دەبی، روحیان بە بەھەشت شادی و کوردستانیش سەر بە خو و تازاد و ئاوھدان بی. پیشە و اقازی محەمەد و صدەری قازی و حەمە حوسین خان سەیفولقورات لە ۱۳۲۶/۱/۱۰ ھەتاوی بە دەستوری حەمەرەزای پەھە لەوی دەرکراو، لە مەیدانی چوار چرا لە شاری مەھاباد، لەقە نارە دراو، روحیان شاد و کوردستان سەر بە خو و تازاد و ئاوھدان بی - دەلێن: (زەرە یە ک ئەقل بێتەو - وتیان: پیشەوا دەبریتە). خوینە گەشە کە ی کورە بارزانی دوژمنیان بە سەگ زانی.

فەیزوللا بەگی دەچنەو سەر سەیفەدین خان دامە زریتەری حوکومەتی موکری و سەربابان، یە کەم کەسی لەسالی ۱۲۶۰ مانگی لە سەرە تاي پاشایی، ناصرەدین شای قاجار، ناو بانگی دەرکرد فەیزوللا بەگ، کوری عەبدوڕەحمان بەگ بوو، خێلی فەیزوللا بەگی ئیستالە بەرە ی ئەون و ھەر لە بەر ئەو یشە بە فەیزوللا بەگی ناودارن، تیرە ی دادخوا، شیرزاد، کە یخوسرەوی، ئەدەمی، ئەنە و شیرەوانی، فاروقی، شەجعی، ھوما یونی، باباخانی، شکارچی، خێلی فەیزوللا بەگیان بە دیھێناو. فەیزوللا بەگ لە را پەربینی مەلیک غازی شیخ عوبەیدیلای نەھری شاھی شەمزین لەسالی ۱۲۹۷ مانگی بەشداری کردو، بەلام لە سوتنگە ی دل ناخوشی لە گەل ھەمزاغای مەنگور شیخ عەبدولقادری بە

جیې هیشت و له گه ل سواره کانی گه رایه وه، سه ردیهاتی خوئی و له سالی ۱۳۲۷ مانگی خیلې فهیزوللا به گی له گه ل خیلې دیوکری له دور و بهری بوگان ثاوقه ی په کتربون. له سالی ۱۳۲۰ هه تاوی نه حمه دخانی فاروقی و نه حمه دخانی شه جیعی و چهن که سی ترله فهیزوللا به گی، هاوکاریان له گه ل حمه ره شید خان بانه: قادرزاده) کردوه له هاتنی بو سه ر دهشت و سه رای نیوان سه قزو بوگان. دواي گه رانه وهی سپای ئیران بو ناوچه له ۲۱ تازه ر (سه رماوه ز) ی ۱۳۲۵ نه حمه دخان فاروقی، نه حمه دخان شه جیعی (: نه حمه ده شه نگه) و عه بدولان فاروقی و چهن که سی ترله هاو کارانیان له بوگان به هوئی سه ره هنگ خاکسار گیران و بهری کرانه زیندانی سه قز، جاکاتی له (۱۰) اخاکه لیوه ی سالی ۱۳۲۶ هه تاوی قازی محمه مد و یارانی، له مه هاباد له چوار چرا له قه ناره دران، نه و فهیزوللا به گیانه یش له سه قز له قه ناره دران، فهیزوللا به گیی سوننی و شافیعی مه زه بن و دیهاته کانیان له نیوان سه قز و بوگان دایه و به محالی فهیزوللا به گی ناوداره (په ره ی ۲۰۱ تا ۱۹۹ سه مه دی هه ر نه وئی).

خاوه ن هونه ر مسته قاخانی شیرزاد

مسته فاخان شیرزاد کورې حه سه نخان له ۱۳۲۰ هه تاوی له شاری مه هاباد له دایک بووه و دواي نه وهی دیپلومی ته بیعی له ۱۳۴۵ وه ر گرتووه، له وه زاره تی ثابوری داله کارخانه ی قهند ی پیرانشار دهس به کار بووه، مسته فاخان شیرزاد، دهوره ی تاییه تی عیلم و هونه ری خوئی له بلژیک بو ماوه ی ۷ مانگ دیوه و له وئی چاوی به شوینه واره هونه ری په کان که و تووه و هه روا چو ته ئالمانی غه ربی، فه رانسه، ئینگلیستان و هولند و چاوی به شوینه واره هونه ری په کان (رامبراند) که و تووه و له ۱۳۵۰ فره به پوخت و پاراوی ده سی به نه قاشی له یانه ی فه ره هنگ و هونه ری پیشوی مه هاباد، کردوه و خه ریکی ته دریس بووه و له پاشان بانگ کراوه ته شاری ورمی: ناوه ندی ئوستانی نازر بایجان بو ته درسی هونه ری نه قاشی، هه روا له خهت خوئی و ته تا تریشدا ده سی بالای هه یه و له م ریگاوه فره خزمه تی کردوه.

حاجی سه لیم خان (حاجی سه رتیب) کورې فهیزوللاگ له روژی دوشه مه ۳

شه عبانی سالی ۱۳۱۰ مانگی له دیی تیکانته پهی لای شاری بوکانه وه بوچهج و زیارهت بهره و مه ککه و مه دینه، ریکه وتون و له و سه فهره دا حاجی مهلا ئەحمەد و حاجی مهلا محەمەد (بهها) کورانی مهلا سه عید - ی گه وره، مه لای تیکانته په و حاجی عهبدو رحمان به گک و حاجی رۆسته م و حاجی شەریف و حاجی گه نجاللیخان به گک و... پیکه وه چونه ته چهج و زیارهت و له ۲۶ ره بیعی سالی ۱۳۱۱ مانگی گه یشتونه ته وه تیکانته پهی لای بوکان حاجی سه لیم خان له سه فهرنامه ی چه جدا نوسیویه تی: له تیکانته په وه، بهره و ئه رمه نی بلاغی و ره حیمخان و تهوزیز... له تهوزیز حاجی مهلا ئەحمەد و گه نجاللیخان (۲۱۵۰ تمه نیان) به لیره گۆرییه وه و له ویوه بهره و ئەسته مول و ئاتین: (یوتان)، ئەسکه ندهرون و میصره وه بهره و چهج (وله م شارنه وه به پا پورو گه می به سه ر ئاوا رویشتون) و له ۶ شه وال له غه زاله وه بو قاهیره و هه روا نوسیویه تی: که له جامیعولله زهەر ۵۰۰۰ فقی بوخویندن له وی بوون و له وی چاویان به مهلا محەمەد سابلاغی، کاکه شیخ، شیخ محەمەد، کاکه ره شید که یخوسه وی، مامه کوردستانی و مهلا عارف سلیمانی ده که وی که هه مویشیان کوردبون و له روژانی ۲۸ و ۲۹ شه وال ده گه ریته وه ئەسکه ندهریه و له وی بوکله ی محەمەد عه لیشا ده بینن و به ئەسکه ندهریه و میصر و قاهیره و ئەسته بولدا فره گه راون و له روژی ۱۳ زیقه عیده ی سالی ۱۳۱۰ مانگی، ده گه نه مه دینه و له ویش چاویان به حاجی مهلا حه سه ن موده رسی سابلاغ، حاجی سه یید مسته فا، حاجی مام عیسا، حاجی میرزا ئەولخالق، حاجی مه حمود، حاجی میرزا قادر، حاجی مهلا صادق شه ره فکه ندی، حاجی شیخ صالح قولقولله یی، حاجی محەمەد ئەمین، حاجی مه حمود حاجیا لیکه ندی، حاجی مهلا حه سه ن نه رزیوه و حاجی قادر برای حاجی تاجر و هه ندی حاجیانی تری کورد، کوردی ولات ده که وی.

له سه ریگای غه زال و سویس و قاهیره له مالی حاجی عومه ر ئەفه ندی کورد، میوان ده بن که زور ریژی بو داناون و هه روا له مه دینه چاویان به (عادل پاشای شیخ حه ره مه بن) ده که وی و له ویش حاجی ره سولی کورد، ئەبینن، جادوای زیاره تی: ره سولی خوا و مزگه وت و جینگا پیروزه کانی مه دینه و گه ران به مه دینه دا، دوای نیوه روی ۵ شه مه ۲۳

ی زیقہ عیدہ، بہرہ و کابہ و مکہ، دہ کہونہ ریّ ولہ زولحو لہ یفہ، ٹیحرام دہ بہستن و بہرہ و کابہ و مکہ دہ روّ و لہ مکہ چاویان بہ چہن کہس دہ کہویّ ولہ و چاوپیکہ و تنانہ دا، حاجی سلیم خان لہ حازر جوابی و حازر زیہنی حاجی مہلا ٹہ حمہد (عارف) قسہ دہ کا ہروا، حاجی سلیم خان فرہ بہر پڑوہ لہ سفہر نامہ کہی خویدا ناوی ٹہ وجوتہ برابہی (حاجی مہلا ٹہ حمہد (عارف) و حاجی مہلا محمہد خلیفہ (بہا) - ی ہیٹا نوہ ولہ زانایی و مروفانی ٹہ وجوتہ برابہ یادی کردوہ و فرہ ریّرشیی بوّ داناون و ہروا نویسیوہ تی حاجی مہلا ٹہ حمہد (عارف) توشی نہ خوشی (وہ با: کولیرہ) دہ بیّ و ناتوانیّ توافی ٹیفازہ ٹہ نجام بداولہ نیوہ شہوی یہ کشمہ ۱۱ ی زیحہ جہی سالی ۱۳۱۰ مانگی لہ حیجاز وہ فات دہ کا و بو روژی بہ کٹ شہمہ کہ ٹہ وہ لیّ ٹہ یامی تہ شریق بوہ، حاجی خلیفہ مہلا محمہد (بہا)، حاجی نہ سرو لآ بہ گک و حاجی زوراب (سہراب) و خوّم جہ نازہی حاجی مہلا ٹہ حمہد (عارف) مان، بردہ (جنّۃ المعلیٰ) و لہ (شعب النور) لہ شہوی سہر لہ روژی بہ کٹ شہمہ ۱۱ ی زیحہ جہی سالی ۱۳۱۰ مانگی لہ حیجاز بہ خاکمان سپارد... حاجی سلیم خان ٹہم شیعری بوّ تاریخی وہ فاتی حاجی مہلا ٹہ حمہد (عارف) داناوہ: (ہاتف غیب آواز داد بجنّت (۱۳۱۰) خرامید - تاریخ اوست). (پہرہی ۲۰۴ سفہر نامہی حج و زیارہت نویسی حاجی سلیم خان بہ خہ تی میرزا علی کہ لہ ۱۹ مانگی سفہری ۱۳۲۹ مانگی بہ خہ تیّ فرہ جوان بہ دہ ستوری ٹہ حمہد بہ گک نوسراوہ تہ وہ و نوسخہ یہ کی لہ پہر لانہی (شہ پوئل) داہہ یہ و ہروا رای گہ یاندوہ کہ جہ نابی حاجی خلیفہ مہلا محمہد (بہا) لہ بابہت تاریخی وہ فاتی حاجی مہلا ٹہ حمہد (عارف) ی براگہ ورہی خوئی بہ شیعری فرمویہ تی: (بر دیدہی عیش گشت یکخال پدید - شد سال وفات احمدابن السعید). ہروا رایگہ یاندوہ کہ لہ حیجاز حاجی گہ نخالی بہ گک، حاجی روستہم بہ گک، حاجی مہلا عوبہد برای حاجی مہلا صادق، حاجی میرزا صالح و حاجی ٹہبو محمہد شوئی ییّ لہ کوردہ کانی سابلآغ: شنو، سہ قز، بہ (وہ با) مردن و ہروہ ک دہ لّین: (۲۵۰۰۰۰) کہس بہ وہ با مردون و جہ نابی حاجی خلیفہ مہلا محمہد (بہا) و حاجی عہبدو رہ حمان بہ گی برایشم توشی نازارہ (وہ با) ہاتن. بہ لام

شوگر بوخوا چاک بونہوہ، حاجی عہلی ٹہفندی مولازیم عہسکەر، برای میرزا (عبدالمجید ملک الکلام کوردستانی) کہلہ مه کہ نیشته جیی بووہ، ہاتونہ دیداریان و نوسہر تاریفی کردوہ و بہ زانیہ کی ژیروتی گہ یشتو ناوی بردوہ - جادوای ٹہنجام دانی حج و زیارہت لہ حیجاز و مہ کہ، بہرہ و نیشتمان دہ گہ ریٹہوہ، لہرینگای گرانٹین سیناودہ ریای مالح و کانالی سویس و بیروت و ٹیسکہندہرون و حہلہب و (ٹورفہ یا عورفا) و لہوی زیارہتی بیشکہی حہزرتی ٹیبراہیم، یان کردوہ و بہ نیو شاری ماردین، نہسبہین و جزیر (مہبہست جزیری عہبدولعہ زیز کوری عہمہری کوردی بہرقہ عید): بہردہ قیت - ہ - کہ کوردہ، نہ ک کوری عومہری بنی خہتتاب (شہ پوئل) وہ بہ بہرامبہری کیوی جودی دا ہاتونہ تہ موسل و کوئی و سہردہشت (: زہردہشت) و زہنیل و ٹالبلاغ و ہاتونہ تہوہ دیی تیکانٹہ پہ. لہ بیروت محمہد دہر دہیانی کورد، بانگیشتنی کردون و لہ حہلہ بیش چاویان بہم حاجیانہ دہ کہوی: حاجی عہبدوللا شیخو، حاجی محمہد، حاجی بہشیری غوری کہ کوردی خہلکی حہلہب بون و ہہروا چاویان بہ حاجی مہلا صالح سلیمانی، حاجی میرزا ٹہحمہدی سابلاغی، دہ کہوی ولہ شاری حہلہبیش میوانی محمہد ٹہفندی کوری حاجی شیخو دہبن و بہ حہلہبیشدا دہ گہ رین و ہہر وانوسہر تاریفی بہردہ تراشاوہ کانی قہلا و مزگہوت و بہردی تاشراوی کہ ناری حہوزی ٹاوی ماردین، دہ کہن و لہ جزیر چاویان بہمزگہ وتی ٹہوی و قہبری (مہم و زین) و بورجی میوزہینہ دین، دہ کہوی و لہ موسل زیارہتی یونس پیٹہ مہر و جرجیس دہ کہن و د ہچنہ ہہولیر دوبارہ حاجی مہلا حہسہن مودہریسی سابلاغی و مہلا محمہدی شہرہ فکہندی و ہندی لہ حاجی بہ کانی ولات دہ بیننہوہ و لہ کوئی میوانی حاجی مہلا عہبدوللائی مودہریس و میوانی حہمہداغای کوئی دہبن و روژی ۱۴ رہبعی سانی دہ گہ نہ سہردہشت و میوانی شیخ ٹیسلام و حاجی فہتحو للا سابلاغی دہبن و لہ سہردہ شتہوہ، دہ چنہ ٹاواپی لیلانی مالی حہمہداغای گہورگ و لہزہ نبیلش دہ چنہ مالی جہنابی حاجی سہید عہبدولکہریم و حاجی سہید عہبدولحہ کیم و پیشوازیان لیدہ کہن و روژی ۲۶ رہبعی سانی سالی ۱۳۱۱ مانگی دہ گہ نہوہ ٹاواپی تیکانٹہ پہی فہیزوللا

بەگ، سەر بە بوکان (سەفەرنامەى حەج و زیارەت ھەر ئه‌وێ - ھەر وای سەفەرنامەى حەجى حاجى خەلیفە مەلا محەمەد (بەھا) بەخەتى خوێی که له و سەفەرەدا بە دەسخەتى خوێ نوسیویەتى و دایناوە، پێویستە بزانی که حاجى مەلا ئەحمەد (عارف) دیوانى شیعری بەزمانى کوردی و فارسی ھەبە و خەتیشى خوێشبوو و ئەلا ئەدین سەجادی لە کتیبى میژوی ئەدەبى کوردی لە بن ژمارەى (۱۱۶) یادى کردووە و سەبید عەبدول محەمید سەجادی لە کتیبى شاعرانى پارسی گوێانی کورد، فرە تەعریفى کردووە و ھەر وای سەدیق بورە کەى لە کتیبى وێژە و وێژەوانید لە ھەر ۲ بەرگدا ھەندى لە شیعەرە کوردیەکانى لە چاپ دراووە و فرەیش پەسەندى داووە و حاجى خەلیفە مەلا محەمەد (بەھا) سەفەرنامەى حەج و دیوانى شیعری بە زمانى کورد و فارسی ھەبە و بابا مەردوخ روخانى لە ج ۲ مشاھیرى کورد لە پەرەى ۲۲۲ یادى ئەم زاتەى کردووە و فرەیش تارىفى کردووە و غەزەلیکی کوردی (بەھا)ى بە ناو (نیگارى) بە زمانى کوردی لى چاپ کردووە، ھەر وەھا ئەفخمى میرزا، برايم فرە جوان یادى کردووە و عەكسىكى پیری ئەویشى لە کتیبى فرەھەنگدا لە چاپ داووە و ئەم حاجى خەلیفە مەلا محەمەد (بەھا)یە ئەمین حوزورى مەلیك غازى شیخ عوبەیدیلانى نەھرى شاهی شەمزین و شیخ عەبدولقادر بوو و لەشارى مەھاباد وەفاتی کردووە و ئیستاقە برە کەى لە دەم شەقامى جامى جەم لە دەم كوچەى لەنیو وارش و خزنى کە ئەو و شیخ محەحمود لە خانەدانى ساداتى کرامى نەھرى کە بە دەسى روس لە ۱۳۳۴ شەھید کراووە و یەكی لە خەلیفەى ئەو مالا نیراوان و تیسما وە رەھرام کە قەبرستانی مەھابادی لە ۱۳۳۸ دا، تیک دا بەخە یال قەبرى پێشەوا قازى محەمەد و یارانى لە خەلک و نەبکا، ئەو خزەنى دەس لێنەدا و بە ئەندازەى مېتریک لە ئەرد بەرزترە و سى (۳) بەردە مەر مەریان لەسەر دانراووە. یاداشتە کانى (شەپۆل)

بوداق سولتان حاکی موکری

بوداق سولتان کوری شیرخان کوری شیخ حیدر موکری کہ بہ چہن پشت دہ چیتہ وہ سہر سہ یفہ دین خان موکری لہ کوردانی بابان حاکی ساو جبلاغ (مہ ہاباد) ی موکری کہ لہ سہرہ تادا لہ ۱۰۳۸ مانگی لہ میروای نہ لین بووہ، دوای ماوہ یہ ک کہ لہ گہل شاسلیمانی صفہ وی ناشتی دہ کا و دہ بیتہ حاکی ناوچہ ی موکری و دہ س دہ کابہ ناوہ دانی و دابین کردنی کار و ژیانے خوش و پرلہ شادی و بہختہ و ہری بو خہلکی ٹہوناوہ۔ کہ دہ بیتہ حاکی تہ ماشادہ کا دریاز لہ سونگہ ی شہرو شور و بولہ رزہ و ہا ویران بووہ دلی لی ناگیر سیٹہ و ہ بہرہ (ساو جبلاغ) کہ ناویکی ساردو فرہ، لہ وی لہ جیگای (تہ کیہ ی بابہ خہلیفہ ٹیستای مہ ہاباد) ہہ لقلوہ و تافگہ ی کردوہ، ناوہ دانی دہ کاتہ و ہ۔

یہ کہ م بیری کہ بہ میٹکی موبارہ کیدادی، ٹہوہ دہ بی کہ ٹہو خہلکہ نان و ناو وپی بڑوی دہ وی، جالہ بہر ٹہوہ سہ دو بہر بہندی ناوی گوندی (دارہ لہ ک و لہ جی) سازدہ دا تا ناوہ کہ، ہہ لگیر تہوہ و ناو بہرہ وی و زارہ کان بگا و خہلک لہ باتی دیمہ کار کہ داہاتی کہ مہوہ، کشت و کالہ کہ یان، لہ سہر زہ وی بہ راو ٹہنجام بدن کہ داہات و دانہ ویلہ ی فرہ تریان گیر کہ وی و داراو پر سامان بن و لہوہ لا، ژیانے تیرو تہ سہل و خوش و باشیان ہہ بی۔ دومین بیر کردنہ وی ٹہوہ بووہ کہ تہ ماشای کردوہ، خہلک لہ ٹیلامہ و ہ، لہ کرماشان و لہ سنہ و ہ، لہ سہ قز و بوکان و مہ ہابادہ و ہ ٹہ گہر بیانہ وی بہرہ و شنو ولاجان ورمی و ٹہوناوہ ناوہ برون، ناوی چومی مہ ہاباد، پیوہندی، فہرہ نگی، ٹابوری، کوہ لایہ تی و سیاسی یان لی دہ بیری یا کہ می دہ کاتہ و ہ، ٹہوہ بو، بوداق سولتان پردی سوری لہ ۱۰۷۹ مانگی لہ سہر چومہ کہ سازدا، تانہ و پیوہندی یانہ ٹاسان مہ یسہ ربی۔

پیوہ مین بیر کردنہ و ہ: لہ پاشان بیری کردو تہوہ خہلکی موکریان موسلمانن و نیازیان بہ نو بڑگہ ہہ یہ ہات مزگہ و تی سوری لہ ۱۰۸۹ مانگی سازدا و ٹہوہ مووہ حوجرہ ی بوخویندن لی سازدا و چاوی گیرا، باشرین و پر عیلم ترین مہ لای مودہ رسی بو لہ بہر چاوگرت و یہ کہ م مودہ ریس عہ للامہ ی ناودار مہ لانا مہ لاجامی لہ خاندانی پر عیلمی

مهولانا مهلا ئه بوبه كرموصه نيف له چوړی مهربوان، ههورامانه وه، فره به ریزوقه دره وه هیتای و کردی به مهلا و مودریسی فیژگه ی مزگه وتی سور. دیاره له و سه رده مه دا له ئور و پا خه لک له کلیسا خویندویانه و موسولمانانیش له مزگه ت. چون هیمان دارولفنون دانه مززابو، دامه زرانندی مهلا جامی له سه ر مزگه وتی سور له مه هاباد، له راستیدا بوداق سولتان، ئه ویی کرده دارولفنون و دارولعلیم که ئه و هه مووه زاناو شاعیر و مه لاناودار و پر عیلم و پر هونه رانه، له ویی فیژه زانین کردوه: هه رله و سونگه وه، که سانی، دلسوژی گهل و هوژ سه ریان هه لداوه. بووینه که سانی وه ک: وه فایی عه بدوره حیم کوری مهلا غه فور خاوه نی دیوان به زمانی کوردی، مهلا صالح هه ریق خیتی دیوان به زمانی کوردی، ئه حمه دی کوژ که به زمانی کوردی دیوانی هه به، هیمن و هه ژار، مهلا سه عید ئیراهیمی خیتی قارمانانی کوردو کتیبی گه شتی له عولومی به لاغه به زمانی کوردی، مهلا عه بدوللا ئه حمه دیان کوردی زانی ناودار، سه یید محمه د صه مه دی خیتی کتیبی کوژماری ۱۹۴۶ ار به زمانی کوردی و... مهلا غه فوری، حافیز، موئه به دی، سه یید قادر سیاده ت خیتی دیوانی دیمن و چیمه ن، زانای ناودارو نوسه رو موحه قیق، دوکتور عیبدالله ئه یوبیان بره ک، سه یفولقوزات خیتی دیوانی کوردی، کاک ئه حمه د قازی نوسه ری گوژقاری سره، عارفی ره بیانی حاجی مهلا محمه د ناودار به (به ها) خیتی دیوانی کوردی که بابامه ردوچ له ج ۲ تاریخ مه شاهیر کورد، په رهی ۲۲۲ یادی کرده و مهلا که ریم فیدایی خیتی دیوانی کوردی، عه للامه مه لای یایی، مه لای پیره باب، مهلا حه سه ن موژیس، عه للامه و پرزانا فه ریدی ده هر حاجی مه لاحسین مه جدی مه هابادی، ئه ده ب: میسباح دیوان خیتی دیوانی کوردی و خه ت خوژ و نه قاش که له کاتی خویدا شانامه ی فیرده وسی به خه تی جوانی خوئی نوسیوه ته وه و چل مه جلیسی پا له وانانی شانامه ی به شیوه یی که م وینه زاراندو ته وه و که ریم به گی کوری به میرزا غه فوری ئه نجیری فروشتو وه. میرزا هاشم نانه وازاده خیتی دیوانی شیعر به کوردی، حه سه نیانی نوسه ر به زمانی کوردی ود. محمه د صالح ئیراهیمی (شه پوئل) که قورثانی به کوردی ته رجه مه کرده تا زمانی کوردی له سایه ی قورثانه وه زیاتر په ره بگری و کهس نه ویری

زمانی کوردی قہدہ غہ بکاو ئهوانہی کہ ٹوگری قورٹانن له گهل خویند نهوهی قورٹان زیاتر فیّری زمانی شیرینی کوردی بین و چهن کتیبی دیکه‌ی وه ک شیخی ئیشراق، صهلاحه‌دین ئه‌ییوبی زه‌زاری. دوینی و ژیناوه . ری زانایانی کوردو زیندوی کوری بیدار و شاره هه‌نگ و راه‌رینی مه‌لیک غازی شیخ عوبه‌بدیلانه هری شاهی شه‌مزین و و دین و ئه‌ده‌ب له ۲ به‌رگدا، په‌ندوئه مسالی قورٹان و ۶ به‌رگ کتیب به‌ناوی زانایانی کوردو راه‌رینی ره نژال مسته‌فا بارزانی راه‌ری که بیری نه‌ته‌وهی هه‌میشه‌ن زیندوی کورد و نویسی ۴ به‌رگ به‌ ناوی کوّمه‌له و تارّی: وارگه و زانایانی کورد به‌شیوه نویسی دایر تولمه عارفی کوردی... له مه‌هاباد که‌سی وه ک دوکتور محمه‌د مه‌جدی هه‌لکه و تووه که ۱۶ سال سه‌روکی زانکوئی ئازادی ئیسلامی شاری مه‌هاباد بوو ئه‌وزانکوئی به‌ی دامه‌رزاند و زه‌وی و زاری فره‌ی بوّ په‌یدا کردو کردی به‌ وه‌قفی و زانکوکه‌یشی له وشوئنه‌ی ئیستا ئاوا ئابرومه‌ندا بنیات ناوه، خوا به‌ عیّزه ته‌وه پایه داری بکا.

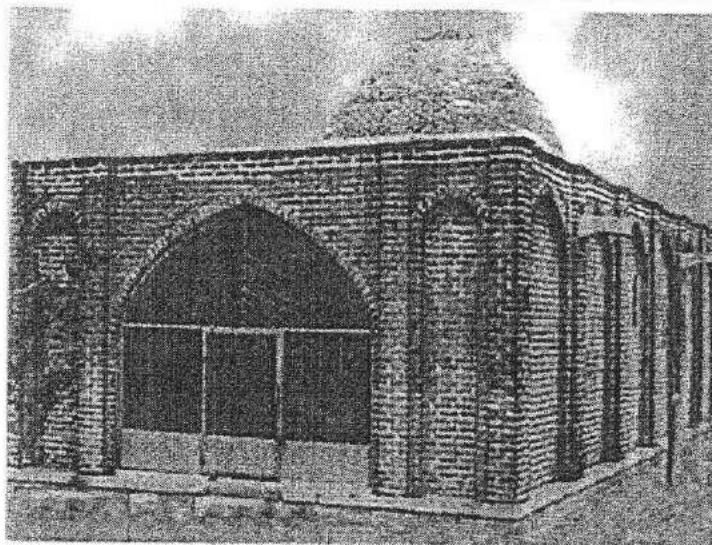
به‌رده نوسراوی که‌تیه‌ی سه‌رده روازهی مزگه‌وتی سوری مه‌هاباد به‌ ده‌سی سوهراب به‌گ موکری کوری بوداق سولتان بنیات نه‌ری ئه‌و مزگه و ته، فره‌ جوان و هونه روه‌رانه چه‌کاک‌ی کراوه و سوهراب به‌گ به‌ لاوی مردوه و له‌مه‌هاباد له‌ نیوگومه‌زی بوداق سولتان حاکمی موکری باوکی نیژراوه. به‌رله جه‌نگی نیوگه‌لانی به‌ که‌م له‌ مه‌هابادا زیاتر له (۷۰۰ فقه‌ی) له‌وئی درسی خویندوه. بیجگه‌له‌ مه‌کنه‌بخانه‌کان، چائه‌وه‌یه که‌ مه‌هاباد و مزگه‌وتی سور دارولفنوننی سه‌رده‌می خوئی بووه و سابلاغ له ۱۳۱۵ هه‌تاوی ناوه که‌ی کراوه‌ته: مه‌هاباد و یه‌ که‌م زنجیره یه‌ک له شیران و میّان حوکومه‌تیان کردوه: مه‌هابادئ بون، میرزاده‌ی عیشقی کورد، له‌ نومایشنامه‌ی کفنی ره‌شدا و یرانه‌کانی مه‌دایین به‌شاریکی کوّستانی که‌ئیستا، و یرانه‌وه‌ له‌ داوینه‌ی کیّقه‌کانی زاگروّس (: زه‌گروتی) به‌ ناوی مه‌هاباد هه‌بووه، ئاوه‌ها ئاماژه یه‌کی هه‌یه که‌ به‌ شیعر و تویه‌تی: (نه‌گماندار مه‌آباد همین این بوده / نه‌مه‌آباد صد اینگونه به‌ تخمین بوده / فصل دی خرم و گردشگه‌ پشین بوده / قصر

قشلاقی شاہان مه آیین بوده / حجله و کامگه خسرو و شیرین بوده / لیکن امروزه
مه‌آبادی نیست / غیر این کوره، ده آبادی نیست) و له ناساتیریشدا ناوی چهن پیغه مبه‌ر به
ناوی (مه‌آباد) دیته به‌رچاو.

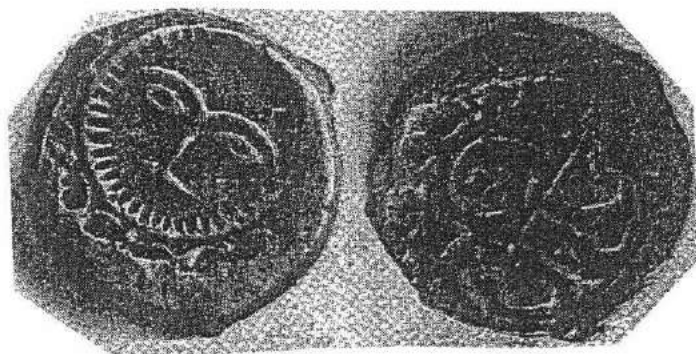
بوداق سولتان دوای سازدانی سهد و به‌ر به‌ندی ناوی داره له ک و له جیبی و سازدانی
پردی سور و مزگه‌وتی سور. گه‌رماو: (حه‌مامی) سازداوه، تاییهداشت و ساغ و سلامه‌تی
خه‌لک، دابین بکری، هه‌روا کاروان سه‌رای له شاردا سازداوه تائه‌و میوانانه‌ی بوکری‌ن و
فروشتن دیته شار له‌وی جیگیرین و له ورینگایه شه‌وه، له بلاو بونه‌وه‌ی جوژی نه خوشی
به‌رگیری بکری. چونکاله و سه‌رده مه‌دا، که ره‌سته‌ی ته‌ندوستی و بیه‌داشت و به‌رگیری
کردن له نه خوشی وه ک هه‌مروژگار هه‌ناسان به ده‌س نه‌ها توه‌وه، بوداق سولتان زیاتر له
۱۱ گوندی گه‌وره‌ی پرداهاتیشی وه‌قفی مزگه‌وتی سور کرده. هه‌وه‌ی دیاره بوداق
سولتان له‌ده‌وره‌ی شاسلیمانی سه‌فه‌وی (۱۶۹۴-۱۶۶۷ز) له نه‌لینه‌وه هاتوه و بوته
حاکمی هه‌ریمی موکری و سابلاغی کردوته جیبی فه‌رمانه‌وایی خوئی ده‌سی کرده
به‌ئاوه دانی و دابین کردنی ژبانی مروفانی بو‌خه‌لک و هه‌روا، په‌ره‌ی به‌عیلم و زانین و
هونه‌ری روژباوداوه و ریژ و قه‌دری له زانا و خاوه‌ن عیلم و مروفی زاناوله کارزان
گرتوه و ناوی چاک و ناسه‌واری به‌نرخ‌ی له دوای خوئی به‌جیبی هیشتوه، سابلاغ
گوندی تابیی درياس - ی موکری بووه و بوداق سولتان خاکی بن فه‌رمانی خوئی،
ره‌واندوتوه و له‌لایه که‌وه گه یاندویه‌ته چبای قه‌ندیل، ورمی و هه‌و شارومه راغه. له‌م
سه‌رده مه‌دا له ورگه‌کانی چبای قه‌ندیل به‌ناوی «ثور بوداق - یورت بوداق» ناوداره، له
گه‌لاریزانی سالی (۱۲۱۶ هه‌تاوی ۱۸۳۸ز) تاریخ زان و لیکوله‌ری ئینگلیسی
راولینسون هاتوته مه‌آباد و له په‌ره‌ی ۲۹ جیهانگه‌ری خویدا، نویویه‌تی: «سابلاغ»:
مه‌آباد، شاریکی کوستانی و فره خوش‌ک‌ش و هه‌وایه و تازه سازه و ئاوه‌دان
بونه‌وه‌ی، ناکاته سهد سال. هه‌زار و دو سه‌ت مالی لیده‌ژی. که به‌کسه‌د مالی جوله‌کن،

سی (۳۰) مالی مه سیحین و مالّه کانی دیکه‌ی کوردی موکری، چون ئەم شاره له‌ریی کاروانی ته‌وریز / به‌غا دایه، فره پرهاتو چویه، له‌وقسه وا درده که‌وی که مه‌هاباد له سالی ۱۷۳۰ زی‌بو جاری دوهم ئاوه دانکرایته‌وه، به‌لگه و سه‌نه‌دی هه‌یه که نیشانی داوه، مال و دارایی بوداق سولتان چه‌نده بووه، که له نیوان میراتگراندا، به شکرا، ناوی کورانی بوداق سولتان به‌مجوره نوسراوه: عه‌بدوللا به‌گ، سوهراب خان، موسا سولتان، ته‌ییوب به‌گ، به‌هرام به‌گ و یه‌حیا به‌گ، و ناوی ژنانی بوداق سولتان: زلق خانم، زیرن: (زه‌رین) ئیلخان خانم و ناوی کچه‌کانی: نیلوفه‌رخانم، پهریزاد خانم، په‌یکه‌رخانم، گه‌وه‌هر خانم، ماه‌جیهان خانم، یه‌کی له شوینه‌واره، به‌نرخانه‌ی که نیشانه‌ی زانایی و عالم بونی بوداق سولتانه، کتیبخانه‌گه‌وره و پرنرخه‌که‌ی بوداق سولتانه، که ده‌سخه‌تی وه‌قف نامه که‌ی لای حه‌سه‌ن صلاح سوران، به‌ریز صه‌مه‌دی ۲۳۶ تا ۲۳۵ هه‌ ره‌ئوئی).

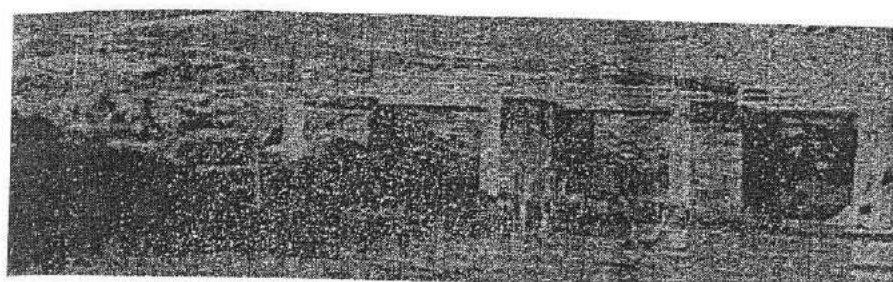
محهمه‌د حه‌سه‌ن صنیع ده و له له کتیبی ئاوینه‌ی شاره‌کانی ناسری، زی‌نوسی: مزگه‌تی سور له ساوجبلاغی موکری بوداق سولتان له‌نه‌واده‌ی صارمخانی کورد، حاکمی هه‌ریمی موکری له ۱۰۸۹ مانگی بنیاتی ناوه و مه‌و قوفاتی فره‌ی بو‌داناوه که ده‌وتری که سی (۳۰) دیی گهور و پرهاتاتی بو‌وه‌قف کرده. له نیوان ریڠای مه‌هاباد / سه‌رده‌شت (: زه‌رده‌شت) جیڠایه‌ک هه‌یه به‌ناوی «کوخی کورته‌ک» که ئاجور و خشت کانی سور و هی بوداق سولتانه که ته‌ژی بووه له‌وشکه له‌دار، بو‌ئه‌وه‌ی کاروانیان له‌زستانی ساردا خوئی پیی گه‌رم بکه‌نه‌وه و یه‌کی دیکه‌له‌ئاسه‌واره کانی بوداق سولتان گو‌مه‌زی بنه مالّه‌ی بوداق سولتانه که خوئی له‌وی نیژراوه و ۳ قه‌بری تیدایه و ئەو جو‌ره‌ی راوینسون ده‌لی، له شیوه‌ی میعماری سه‌ده‌ی ۱۶ یا ۱۷ زایینه (به‌ریز صه‌مه‌دی هه‌ره‌ئوئی - ژیناوه‌ری زانایانی کورد... په‌ره‌ی ۸۳ به‌قه‌له‌می (شه‌پوئل) چاپی ۱۳۶۴ هه‌تاوی، تاران، چاپخانه‌ی مه‌هاره‌ت، ته‌مه‌دونی مه‌هاباد، پیدرام، مه‌حمود په‌ره‌ی ۱۱۷ تا ۱۱۱).

ٹارامگہی بوداق سولتان

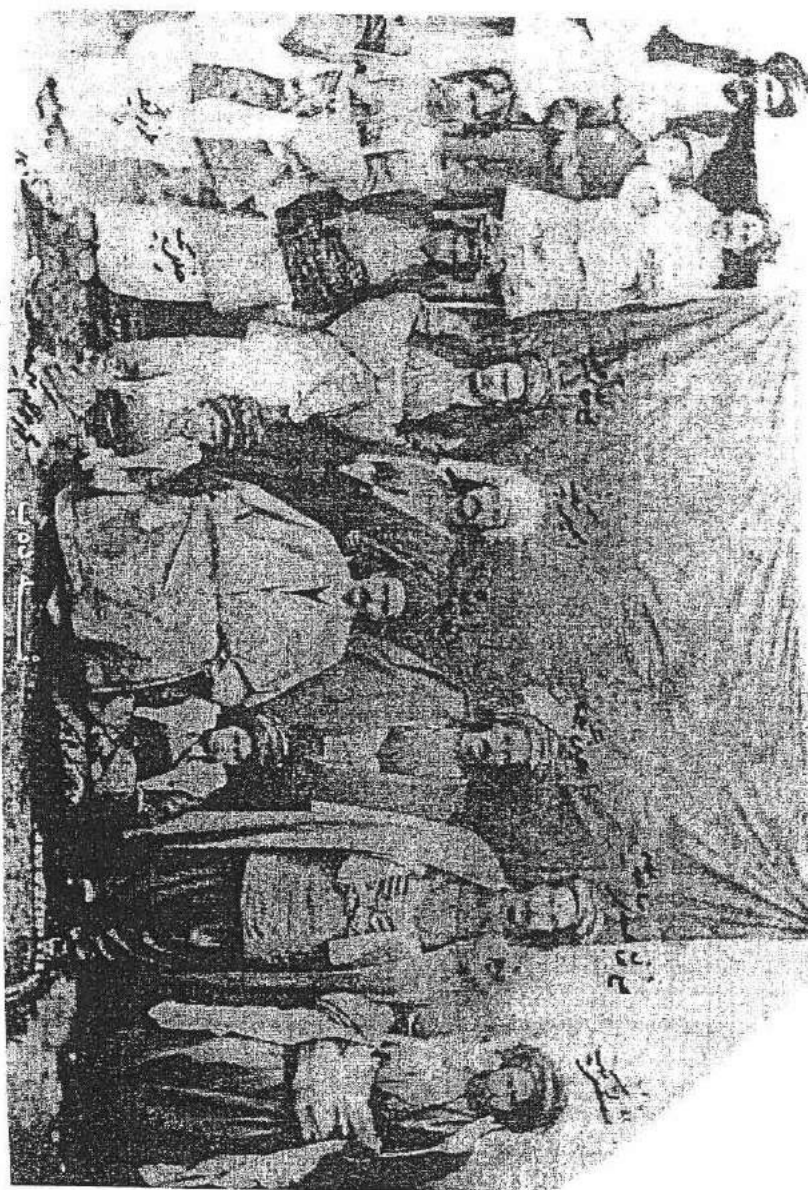

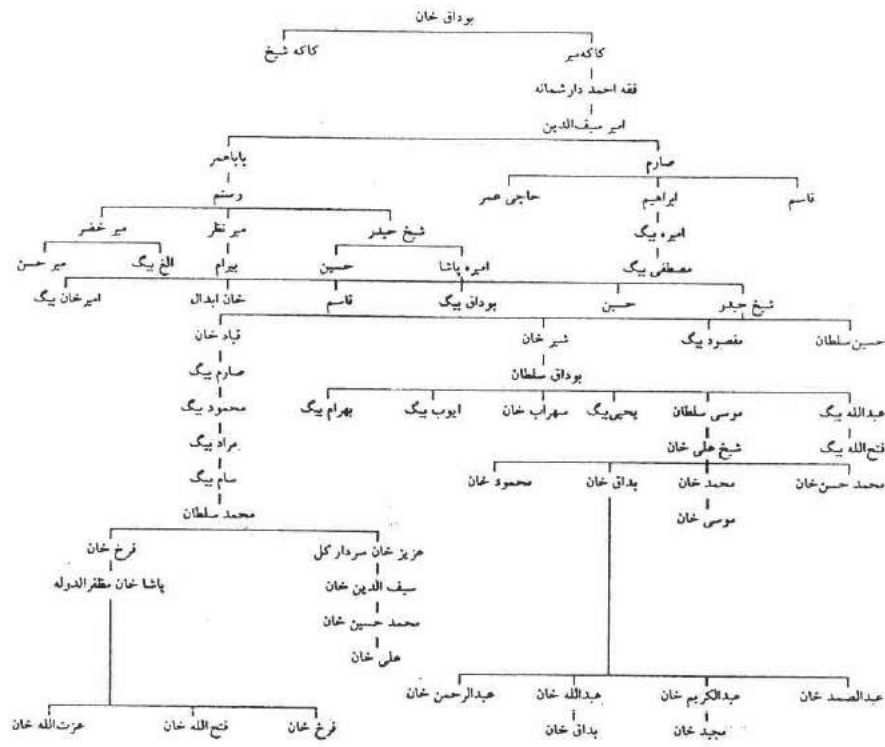
سکہی دہورہی بوداق سولتان

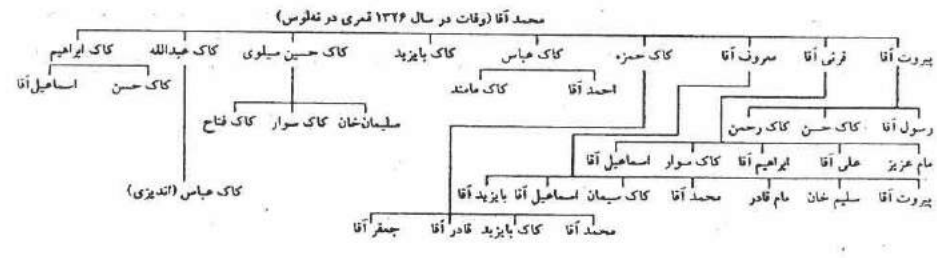
پردی سور - ی بوداق سولتان

ادب مکریانی، علی بیگ حیدری و جمعی از یاران

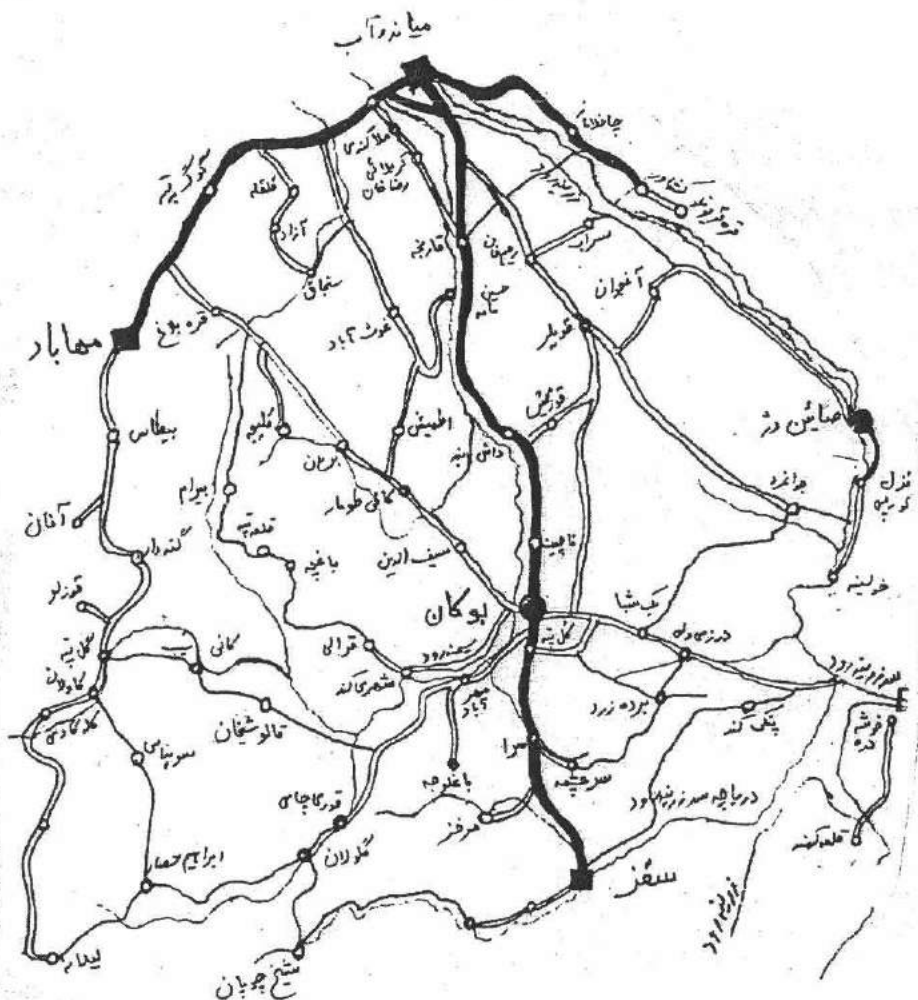

شجره نامه خاندان موکری

به شیء له شه جه رنامه ی خیلئی گهوره ی مامش، له ره دهیفه داء، تنیا، ریعایه تی
 ته مهن له بهر چاو گیر دراوه، گهوره ترین برا: پیرو تاغایه و دوای ته و قهره نیاغایه.

منطقه مكریان

خانواده علی بیگ حیدری (سالار سعید)

بلباس

بلباس هۆزیکه گه و ره و ناوه بو هۆزیکه که و نارای کورد، ههروا ناویشه بو یه کیه تیک، له هۆزه کانی کورده واری، که له ههه، دو په شی خۆر هه لآت و به شی باشوری کوردستاندا بلاو بونه ته وه. هه ندی لایان وایه، بلباس له ریشه و له ره گاژوی هۆزی گه و ره و ره سه نی روژه کیه (بدلیسی ۴۶۷، عه زاوی ۱۰۳/۲ - ۱۰۴، ئیرانیکا)، هه ندی دیکه له میژوزانان لایان وایه، بلباس له گه ل هۆزی موکری: (هۆزی نیشته جیی له به شی باشوری ده ریچه ی ورمی) له یه ک ریشه و ره گاژون «سوئان، سه فه ر...» بو (375-376 - to Mesopotamia)، 164-165 نیکتین، بلباسه کان و موکری به کان، له گه ل خه لکی هۆزی به به یا بابان (بابان له کورده کانی کرمانج، نیشته جیی شاره زور و سلیمانی؛ ئایه توللا مه ردوخ کوردستانی ۷۸/۱، ههروا بروانته هه، بابان) به خزمی یه کتر داناوه (هه ره ئه وی) بابانی له کتیی سیه رو لئه کراد، نه سه بی فه رمانه وایانی بلباس، ده گه ییتیه وه سه ر پاشابانی بابان (به ره ی ۱۷۲). که چی دانانه ری تاریخی مه شاهیری کورد، نوسیه تی: بابانه کان له بلباسه کان جیا بونه ته وه (مه ردوخ رو حانی ۳ / (۲) / ۴۵۹).

نه زم و نزامی خیه له کی: له سه ده کانی پیشودا نه زم و ته کوزی هۆزی بلباس له ۱۲ تایفه سازدرا بو، که بدلیسی ناوی ۱۰ تایفه ی بر دوه، هه ره وه کو: که له چیری، خزیلی، باله کی، خیار تی، کوری، بریشی، سوکری، کارسی، ریدوری و بلا کردی (به ره ی ۴۷۴).

له پاشان یه ک گرتنیک له نیوان هۆزه کانی بلباس و چه ن هۆزی دیکه، سازدرا وه و بیچمی گرتو وه، کو ترین به لگه یه ک که ئاماژه به وه یه ک گرتنه ی کرد وه، ته قریو لحدوده که ده رویش پاشا نوسیه تی و عه زاویش به نه قل له وه، ده نوسی، هۆزو تایفه ی مه نگور، مامش: «ماد» پیران، سن: Sin و ره مه ک (یا رامه ک) له گه ل هۆزی بلباسدا یه کیه تی خیلی بلباسیان پیک هینا وه (۱۱۱/۲ - ۱۱۲، ههروا براننه ئیدموتز ZO ته بیی ۴۶۲ نیکتین هه ره ئه وی) و سه رچاوه ی دواتر چه ن هۆز و تایفه ی دیکه، ههروه کوکا

بانیز (ئیرانیکا)، وه جاخ کاخدری (نیکتین هەر ئهوی، ته بیبی هەر ئهوی که به وه چاخ کاخدری ناویان بر دوه ههروا کا کاغا عوسمان (موشیرده و له ۱۴۷) یشیان به یه ک یه تی بلباس داناوه، مینورسکی وه جاخ کاخدری به یه کی له یه ک گرتنه که ی زانیوه، به لام سن Sin و رامه کی به یه شی له یه ک گرتنی هۆزی بلباسی دانه ناوه (E12). یه کیه تی و یه ک گرتنی بلباس ته نانهت له ده وری سه ره تای ساز دان و به ک گرتنی هۆزی پیک هینه ری ئه وه، نیزامی سیاسی ریک و پیک نه بووه. تایفه کانی ئه وه همیشه خه ریکی شه ر و تالان و برووشه خوری مال و دارای یه کتربون (پورتیر 11/470، ئیرانیکا) له وه ده چی له ده وری قاجار به م لاوه، پیوهندی له نیوان ئه ندا مه کانی ئه م یه ک گرتوه، که م، که م سست بووه، ههروه کو، راپورتی فریزر که له نیوهی سه ده ی ۱۳ ی مانگی سه ری له کوردستان دابوو له ۱۲۵۰ مانگی و ۱۸۳۴ ز - ههندی هۆز له وه یه کیه تی به، جیا بیوونه وه و ته نیا هۆزی پیران، منگورومامش، له گه له یه کدا، مابونه وه (ئیرانیکا) له م روزگار ه دا ئیدی یه کیه تیک به ناوی بلباس نه ماوه و ئه م سی هۆزه ش هه ر یه که یان به وینه ی سه ره به خو، ده ژین.

پرش و بلاوی: گه وره هۆزی بلباس له ئوستانه کانی: سلیمانی، هه ولیر، له به شی باشوری کورده واری و له به شی کوردستانی ئیران، پرش و بلاو بونه ته وه، (عه زاوی ۱۰/۲) له روز هه لاتی کوردستان، بلباسه کان له هه ریمی کوستانی ئه م به ره و به ری چه می لاوین (ئاوی به شی سه روی چه می زی) سابلای موکری (مه هاباد) باشوری ده ریاچه ی ورمی، لاجان (په سویی ئه مرو که: دی ناوهندی ديه ستانی لاجانی روز هه لاتی، به ناوهندی شاری پیرانشار (خانیهی به رو) و شاری شنو و ئه و ناوه ناوه، پرش و بلاو بونه ته وه. ده سه یی له تایفه ی سن Sin و ره مه ک و جاخ ی کاخدریش، له سلیمانی و رانیه ی باشوری کوردستان و له کوردستانی به زور لکاو به تورکیه یش نیشته جین (مه ردوخ کوردستانی ۸۱/۱ ئید مونز 225-222، که یهان ۱۷۶/۲، که ریمی ۱۴۸،

ئه فشار ۲۹۵، عهزاوی ۲/ ۱۲۰ - ۱۲۲ (ه د، مهنگور، مامش و پیران) ژماره، دین و مهزهه ب و باری ژیان، ناماری ورد له ژماره ی هوزی بلباس بهر له یه ک گرتن و سازدانی یه کیه تی بلباس له بهرده سانیه. زهینه لعابیدین شیروانی له بوستانو سه یاحه دا ژماره ی هوانی له نیوه ی یه که می سه ده ی ۱۳ مانگی، بیست ههزار خانه دانی ناوبردوه (په ره ی ۱۶۵) که چی فریتر له نیوه ی هه ره سه ده، ژماره ی بلباسه کان (داگری هوزی پیران، مهنگور و مامش) ی به گشتی به که متر له دو ههزار بنه ماله داناوه (تیرانیکا) موشیر دهوله ی ته وریزی ژماره ی بلباسه کانی له سه ره تای سه لئه نه تی ناصره دین شای قاجار به زیاتر له (۳۸۰۰) بنه ماله داناوه (هه ره هوی). بلباسه کان موسولمان و شافعی مهزهه بن (زهینه لعابیدین هه ره هوی، سوان (راپورتی... (Irefort) 45 بهری چونی ژیانان له سه ره رومالآت داری، به خیو کردنی ته سب و ماین و گاو گویر و ولسات و کشت و کال: گهنم؛ چو، هه زن، شادانه، گهنه شامی، توتن و برنج؛ به دهس هیتانه (سه ره ژماری ۵۹ - ۶۱ - راسیخ ۱۲۲).

پیشینه ی میژوی: بلباسه کان له نیو هوزه کانی دیکه دا، به تالانجی مهرومالآت و مال و دارایی هوزه کانی دیکه و به تالان بردنی مال و دارای دراوسی کان ناو ده برین، جا هه ره له بهر ته وه یه له تاریخی کوردستاندا هوزی بلباس به مروفی گرژ و توره و خوین ریژ، ناو براون هه ره هوی پوریتیر 11/469، زهینه لعابیدین هه ره هوی، نیکتین 165) بلباسه کان که هه میسه به دژی زولم و سته می حاکمانی وهخت له هه ریمه که دا، راپه ریون، بونه ته هوی نیگه رانی ته و حاکمه مارزو زالمانه و له گه لیان دهس به یه خه بون و له بلباسان ترساون و زراویان توقیوه (پوریتیر 11/470، مهردوخ کوردستانی ۲/ ۱۴۵) قودرهت و وزه ی بلباسه کان تاراده یه ک بووه، هوکه سلیمان قانونی تورکی خوین ریژ (سا ۹۲۶ - ۹۷۴ مانگی له ترسا دهسی دایه فرو فیلبازی و دهسی کرد به زمان چور و نه رمی و ته ماعی وه به ره نندی، له هوز و تایفه کوردی یه کان، نا؛ بووینه بلباسه کان و له ورینگاوه توانی دهسی ره شی بگه بیته خاکی بدلیس (بدلیسی ۴۷۰ - ۴۷۱) سه رداران و سه ر کرده کانی هوزی بلباس که نازناوی (مهزن) یان پیدرا بووه، ته غله ب به وینه میرات به

سەر هوژە کانی بلباسدا حوکومه تیان کردوه (E12) هه ندی له سەر کرده کانی گرینگی بلباس ههروه کو شیخ نه میر بلباسی، ئیبراهیم به گ، قاسم به گ عه لائوده وله ناغای بلباسی و شاحسین ناغای میهدار که له سده کانی ۱۰ و ۱۱ مانگی دا ژیاون. له گه و ره کان و نه میرانی ده و له تی صه فه وی، ده هاتنه ژمار، ئیبراهیم به گی بلباسی، ساله ها سه رحه د دار (سنوره وان) و حاکی سیستان و بلوچستانیش بووه (بدلیسی ۲۶۴ (۴۷۱ - ۴۷۳). له ده و ره ی شاهه باسی صه فه ویدا، که له بلباسه کان ترساوه، له کورده کانی موکری بو دامرکانندی بزای بلباسه کان و جهنگ له گه ل نه واندا، که لکی وه رگرتووه (سوان، «سه فه ر» 375-376) و له ۱۱۲۳ مانگی و ۱۷۱۱ ز - زه مانی سه لته نه تی سولتان حسین صه فه وی (۱۱۰۵ - ۱۱۳۵ مانگی و ۱۶۹۴ - ۱۷۲۳ ز) حه سه ن پاشا وه زیری عوسمانی بو پشتیوانی له کورده کانی بابان له گه ل بلباسه کاندایه شه ر هاتووه و به وانای شکست داوه (عه زاوی ۲/ ۱۰۵ - ۱۰۶) و له ۱۱۵۸ مانگی و ۱۷۴۵ ز - له روژگاری نادرشای هه وشاری کورد، (۱۱۴۸ - ۱۱۶۰ مانگی و ۱۷۳۵ - ۱۷۴۷ ز) بلباسه کان هیرشیان کرده سەر شاری ورمی و نه و ده و ره و سه ره نجام، له به رانه ری شه روانانی نادرشای، تیشکان (مه فتون ۲۷۵، نه فشار ۸۳ - ۸۴، مه حبوبی ۸۴) بلباسه کان، ساله ها له گه ل هوژی هه وشارو جوانشیر له ورمی و مه راغه ده رگیر و له جه نگدا بون و باره هاله لایه ن شه روانانی حوکومه تی به وه؛ تیشکان (نه فشار ۱۶۰ - ۱۶۴ جم مه حبوبی ۱۲۴ - ۱۲۵، جم) له روژگاری زه ندیه دا بلباسه کان له ئیتاعه ت کردن بو که ریمخان که ئازربایجانی گرتبو، ملیان بادا، هه ر نه وه بووه هو که فه تالیخانی هه وشار؛ نه رشلو حاکی ورمی به سپایی تا ۵ هه زار شه روان هیرش بکاته سه ر بلباسه کان و بلباسه کان له و جه نگه دا تیک شکان و سی هه زار که سیان به خسیر کران (نه بو حه سه ن موسته وفی ۲۱۸ - ۲۱۹). به کئی دیکه له رودا وه، دلته زیته کان له میژوی ژیاوی به کیه تی بلباسه کان، به شداری کردنی هه زار که س له مه ردانی نه وان به سه ر کرده گی با پیراغای مه نگور، له میوانی نه حمه د خانی موقه ده م، حاکی مه راغه له (۱۱۹۰ مانگی و ۱۷۷۶ ز)، که به گزی و فزی و خه یانه ت کردنی نه حمه دخان، نه و هه زار که سه له بلباسه کان له و (به ناو) میوانیه دا

کوژران (هه وشار، ۱۸۹ - ۱۹۰؛ مه حبویی ۱۰۳).

یه کئی دیکه له رو داوه گرینگه کانی هوژی گه وره ی بلباس به شداری کردنی ئه و هوژه تازاو نه به زه یه به سهر کرده گی هه مزاعای مه نگور له راپه رینی مه لیک غازی شیخ عوبه بیدیلای نه هری شاهی شه مزین، سه روک و مورشیدی ریباری نه خشبه ندی له ۱۲۹۷ مانگی و ۱۸۸۰ زاینی دا. هوژی بلباس له سوئنگه ی ئه و راپه رینه وه، ساله ها له گه ل حوکومه تی ناوچه ی ئازربایجان جه نگیان کردوه و سهره نجام به شه هید کردنی هه مزاعای مه نگور به ده سی ئه میر نیزام گه روسی بیجاری له ۱۲۹۸ مانگی، به سه ختی بلباسه کان (مه نگوره کان) تیشکان و حوسین عه لیخان ئه میر نیزام گه روسی حاکمی ئازربایجان که له باغی که ئیستامزگه وتی قبیله ی لی سازدراوه، چادری هه لداوه و سهرباخانه نبوه و سه زباره کان و خوئی له و چادرانه دا بون، میرزا قاسم قازی بانگ ده کاو ده لی ده زانم زولم له هه مزاعا کراوه و ئیمه کارمان به وه و ده یکه مه حاکمی کوردستان و سابلاع (مه هاباد) ی موکری سویتنده خوا و پشتی قورئان موورده کاو ده لی تاله سهره رزم هه مزاعا ده پاریم؛ برو بیهینه وه، هه مزاعا دیته وه و ده گاته نیریک، جیغ و حادره کان، ئه میرنزامی گه روسی له چادر دیته ده ری و پیشوازی له هه مزاعا و ئه وان ده کاو ده یان باته نیو چادری خوئی و ده دانشین چای و شیرینی ده خون و دوا ی ماوه یه ک ئه میرنزام به بوته ی دهس شوئی، ده روا و ده چیته چادری تروله وی ده چیته بن زه وی که له به را چالیان کردبوو هه وه ک زاغه، به خه یال له بن زه ویه نه ک له سهر زه وی و ئیتر سویتده که ی ناکه وی و له به رانه خشه ی کیشابوو، که هه رکاتی من لای هه مزاعا له چادره که چومه ده ری بیان دهنه، بهر، ره گبار و بیان کوژن و جندر مه یش دوا ی ئه وه ی ئه میر نیزام روئی، هه مراغا و ئه وانیان که تاسی کهس ده بون ده یان کوژن و جه نازه ی هه مزاعا به بی ریژی و به هه تک، به سابلاغ و ورمی دا ده یان گیرن و دوا یی سهری هه مزاعا له له شی جیاده که نه وه و به دیاری ده ینیریته تاران به دیاری بو شای قاجار. حاجی سه ییاحیش له سه یاحه ت نامه که ی خویدا عه ینه ن هه ر ئه و جوژه ی ده گیرته وه، (شه پوئل).

- هه وشار، ۵۷۱ - ۵۷۲، مه حبویی ۱۳۲ - ۱۳۳، بو زانیاری پترله بابته ده رگیری

بلباسه وه برونه مروارید، ۷۷۴ - ۷۷۶).

له سه ره تاي جهنگي جيهاني يه كه م هوژي بلباس به هاو ريي قواي عوسماني و پيشمه رگه ي كورد، هير شيان كردو ته سه ر روژاوا (غهرب) ي ئيران و ته وريزيان بو ماوه ي مانگيگ گرت بن ده س.. له ۹۱۵ زايي به هور وژمي روس بو ورمي، بلباسه كان به ره و ته پولكه و كيوه كاني ده ورو به ري ورمي خويان كيشادواوه (ئيرانيك)، سه رچاوه: ته بو حوسين موسته في، گولشه ني موراد، به كووشي غولامره زاته باه باي مه جد، تاران ۱۳۶۹ هه تاوي، هه وشار مه حمود لو، عه بدو ره شيد، تاريخي هه وشار، به كووشي مه حمود راميان و پهرويز شه هريار شه فشار، ته وريزي (۱۳۴۵ - ۱۳۴۶) هه تاوي، بدلبيسي ته مير شه ره فخان، شه فنا مه به كووشي محمه ده عه بياسي، تاران ۱۳۴۳ هه تاوي، راسيخ، شاپور، «جه معيه تاقم و ده سه ي نيژادي ئيران» ئيران شار، تاران ۱۳۴۲ هه تاوي و ۱۹۶۳ ز، زه بنه لعابيد شيرواني، بوستانو سه ياچه، تاران، ۱۳۱۵ مانگي، سه ر ژماری كوومه لايه تي - ئابوري عه شاييري كوچهر (۱۳۷۷ هه تاوي) نه تايجي ته فصيلي، گشت و لات، ناوه ندي ئاماري ئيران، تاران ۱۳۷۸ هه تاوي؛ ته بيبي، حه شمه توللا، به ركول و كو به له سه ر توحفه ي ناصري ميرزا شوكروللا سه نه نده جي، تاران ۱۳۶۶ هه تاوي عه زاوي عه بياس، عه شاييري عيراق ۱۳۶۶ مانگي و ۱۹۴۷ ز - كه ريمي به هه مه ن جوغرافياي موفه سه لي تاريخي غه ربي ئيران تاران ۱۳۱۶ هه تاوي، كه يهان مه سعود، جوغرافياي موفه سه لي ئيران، تاران ۱۳۱۱ هه تاوي، مه حوبيي، جه مشيد، روانينيگ به تاريخ و جوغرافياي ميانداو، تيكاب و شاهيندژ، تاران ۱۳۷۰ هه تاوي، مه ردوخ روچاني بابا تاريخي مه شاهيري كورد، به كووشي ماجد روچاني تاران ۱۳۷۱ هه تاوي، ئايه توللا مه ردوخ كردستاني، محمه ده، تاريخ، تاران، چاپخانه ي شه رته ش، مرواريد، يونس، مه راغه، تاران ۱۳۷۲ هه تاوي؛ موشيرده وله جه عفر، ريساله ي ته حقيقتي سه رحه دديه، به كووشي محمه ده موشيري، تاران، ۱۳۴۸ هه تاوي مه فتون دونبولى، عه بدو ره زاق، مه ئاسيري سولتانيه به كووشي غولام حوسين صدرى شه فشار، تاران ۱۳۵۱ هه تاوي و هه روا برونه:

Edmons C.J., kurds, Turks and Arabs London, 1957; E12; Iranica, nikitine; B., Leskurdes, Paris, 1956, Porer, R. K. Travels in Gear Sia, Atmenia and ancent, London, 1822, soone, EB., Report on the sulaimania and district of kurdistan kalcutta, 1918, idto mesopora mia and kurdistan in disgulse, london, 1912.

مەعصومە ی ئیبراھیمی پەرە ی ۴۵۳ تا ۴۵۱ دایرە تۆلمە عاریفی بوزورگی ئیسلامی

ج ۱۲ تاران ۱۳۸۳ هەتاوی (شە پۆل)

مینیۆرسکی دەلی: تۆ قەدیمیتر لە کورد، لە مۆزۆ پۆ تامیا ۶ نابینی، کورد، لەوارگە و هەریم و نشینگە ی خویان نیشتە جین و لە کەو ناراو و لەو ناو و کە ئەمرو بە کوردستان دە ناسری بوون و هەن و لە سەرە تاو و جیی خویان بە جیی، نەهیشتوو، مە گەر بە زور ئاوارە یان کردین، یا بو پەزو پۆل لەو و راندن، گەرمین و کۆستانیان کردی و لەوارگە و نشینگە ی بنەرە ی خویان گەراون و هیرشیان نە کردو تە سەر مالی خەلک، ئەو یە دەلین: مە لا مستەفا بارزانی کە لە راپەرینی خویدا بو ئازادی کورد و کوردستان، قەت ماله عەرەبی یا ماله نا کوردیکی و یران نە کردو. جا هەر لە بەر ئەو خو و ئاکارە چاکە ئە گەر هیرشکارانیش، هیرشیان کردی تە سەر مال و حالی کوردان، لە سەر خاک و ئاو و نیشتمان و جینگا و ریگای خویان شیرانە و میترانە، دیفاعیان کردو و بەری هیرشکارانیا ن گرتوو و ئە جدادی کورد، لە زاگرو سدا ژیاون و لە گەل سومیر و ئاشوردا، نیریکیان هەبوو (زە کی سەرچاوی بەرو) مادونە تەو ی ماننا و ماد، پس مامی فارس بوو و لە کاتی پینک هیتانی ئیمپەرآتوری گەرە ی ماد، پارسی پس مامی خوئی کردو تە تابیی خوئی و ئەو ئیمپەرآتوری، گەرە و مروی و ئینسانیه یان، بە ناوی ماد، سازداو، هەر لە بەر ئەو یەش بوو، کاتی کورش، دە سە لاتی بە دەس گرتوو، دە سی لە نیۆ دە سی (ماد) دا بوو، جا ئە گەر بە وردی بروانیە ئاسە واری تەختی جەمشید - تومادیک بە جلکی کوردی و کەوای مرادخانی، دە بینی، یە ک لە نیوان لە تە ک هە خامە نشیان، لە رەدیفی یە ک، راو ه ستاون. کورش، بی سوارە ی کورد، نە ی توانیو، بایبل بگری، جا هەر وە کو لە بەرا و تمان: کورد، نە تەو یە کی کەو نارای مۆزۆ پۆ تامیا یە و فرە ئوگری وارگە و نیشتمانی خو یە تی و زور

به‌یش به‌ناوی، چیاو چرو نشینگه و وارکه‌ی خوئی ناودار بووه، جائه گهر لیکۆلەر نه توانی هۆزه کورده کان بیاته‌وه سهر باپیره گه‌وره یه کی دیار و ئاشکرا، چونکا زیاتر به‌ناوی جیی و ریی خویان ناودارن و هه‌روا، هه‌رله به‌ر ته‌وه یه که کوردو نه‌ته‌وه‌ی کورد؛ فره ئوگری وارگه و نیشتمان و نشینگه و زه‌وی و زارو له وه‌رگه و ئاوی خویه‌تی و فره ئوگرداری جیی و ریی خویانن و به‌دل و داو خوشیان ده‌وی و خوشیان و یستوو و نایانه‌وی به‌جیی بیلن، جا له‌هه‌ر شوینی گیر سا بونه‌ته‌وه، به‌فه‌خره وه خویان به‌وه نیسه‌ت داوه، بو‌نمونه هۆزه کانی بلباس، دزه‌یی، پشه‌ری سو‌ه‌یلی، دیتیو کری، ئاکوئی، خوشناو و... هه‌مویان نیسه‌تیان به‌ وارگه و گوندو ناوچه‌و هه‌ریمیکه‌وه، هه‌یه و له به‌رده هه‌لکه‌ندراوی مه‌سته‌به‌ی سو‌میریدا و اژه‌ی (Karada) خویندراره‌ته وه که ناوه بو‌ناوچه یه ک، ته‌نانه‌ت لک و تیره و به‌ره‌بابه کانیش هه‌ر به‌ناوی گوندو ناوچه‌کانه‌وه، ناو ده‌برین یا به‌ ناوی ریش‌سپی و مروقیکی ماقوله‌وه، یا کیوینک یا ده‌شتیک یا چه‌م و ئاو و روباریکه‌وه ناو ده‌برین. هۆزی بلباس هه‌روه کو له به‌را، رامانگه یاندوه و رونیش بو‌ته‌وه، له به‌ره‌تا، له چه‌ن تیره و به‌ره یه ک پیک هاتوو به‌واتایی تر هۆز و عیئل و عه‌ش‌ره‌ت، له کورده‌واریدا، زور به‌یان له چه‌ن خیران و له چه‌ن بنه‌ماله یه ک، له ناوچه یه کی دیاری کراودا، پیک هاتون، مه‌رجیش نیه ته‌وانه هه‌مو بچه‌وه سهر یه ک با پیره گه‌وره، جاهه‌ر له‌به‌ر ته‌وه‌ی کورد وارگه، نشینگه و نیشمانی خوئی فره‌خوش و یستوو و ئوگرداریه‌تی، توندو پته‌و، پییه‌وه نو‌ساوه، که‌متر به‌ملا و به‌ولادا بلاو بو‌ته‌وه و هی‌رشیشی نه‌بردۆته سهر هیچ تایفه و نه‌ته‌وه یه کی دیکه و ته‌نیا له سه‌رمال و حالی خوئی دیفاع و به‌رگیری له خوئی کردوه و هه‌رچه‌ند سه‌رزه‌وی کورد، له‌وه‌ی ته‌مرو، فره و فره‌تر و پان و به‌رین‌تر و په‌ره دارتر بووه؛ به‌لام ته‌ماعکار و چاوبرسی و شه‌رفروشانی تورک و عاره‌بی هی‌رشکار؛ کوردیان ئاواره کردوه و خاک و ئاو و نشینگه‌ی کوردیان به‌زه‌بری شه‌رداگیر کردوه و له‌بن ده‌س کوردیان ده‌ره‌یتاوه و نیشمانی کورده‌واریان، به‌و ته‌قسیم و دابه‌ش و به‌شکردنه؛ به‌سهر چوار پینج و لاتا به‌ر ته‌سک و به‌ر ته‌سکتر کردۆته‌وه و ته‌وه‌یش که نه‌ته‌وه‌ی کورد، زاتهن هی‌رشکار نه‌بووه، هه‌ر له نیومال و جیی خوییدا

بهرگیری له خوئی کردوه، دواى ئیمپه راتوری کوردی ماد و دواى. ئیمپه راتوری ساسانیان و دواى هاتنی ئیسلام کورد، که متر دهره تانی بو ره خساوه تا بیرله دامه زرانندی ئیمپه راتوری یه کی گه ووهی کوردی بکاته وه، هه چهند له ئیران ئیمپه راتوری صه فه وی و نادرشای ههوشاری کوردی فهراخلوو حوکومه تی که ریم خانی زهند، کورد و کوردزاده بون و سولتان صه لاهه دین ته یوبی سولتانی کورد؛ قاره مانى ئیسلام و دنیای کورد بووه، زوربه ی قازی و فه رمانده ی سپا و نوسه رو حاکمانی زهانی سولتان صه لاهه دین، کورد بون، که ته وه پش نشان ده دا، که صه لاهه دین بو کورد، کاری کردوه و دل سوزی کورد بووه و هی کورده، یاره زاخانی په هله وی که له ک بووه و له په هله وان، که به شیکه له ته له شته ری له ک نشین و ره زاخانی له ک و له ک زاده له ناوی په هله وان، په هله وی کردوته دواناو بو خوئی و به په هله وی ناوی دهر کردوه (بروانه کتیبی له ته له شته ره وه تا ئالاشته ر چاپی ۱۳۸۵ هه تاوی تاران). به لام به ناوی ناسیونالیسمی ته مرویی بوگورد، کوردایه تیان نه کردوه و له ئیرانشدا دواى ئیسلام زور به ی حوکومه ته کان به دهس تورکان بووه، له مه حمود سه بوکته کینه وه بیگره تا خواره زمشاهیان و قاجار - ی تورکه من، هیچیان به ره گه ز ئیرانی و ئاریای و فارس نه بون و ته نیاره زاخانی په هله وی و حه مه ره زا شای دهر کراوی کوری به ره گه ز له ک و ئیرانی بون.

له کورده واریدا وا باو بووه، هه ره سه ره ک هوزیک ژماری مروفی چه کداری وه کودار دهس بو پاراستنی بهر ژه وه نندی خوئی له ده ورو پشته ی خوئی کوئی کردونه ته وه و به کاری هیتان، دژی و دوژمنایه تی، دواى ئیسلام له نیو هوزه کورده کاندایه فره تر به هوئی ده سیسه و گزی و فزی و به فیتنه ی دوژمنانی کورد، به تایبه ته ده سه لاتدارانی عاره ب و تورک و فارس سازدراوه و کوردیان به کورد به گوشت داوه، به تایبه ت که هوژی بلباس ره سه ن و فره تر بویر و چالاک و چابوک سوار بون، دژ و نه یاران بلباسیان فره تر توشی که ند و کوسب کردون و میژوی ژبانی بلباس پروته ژی به له کاره سات، بو وینه شه ری بلباس و پشتدهری، بلباس و گهردی، بلباس و بابان، بلباس و سوران، بلباس و حوکومه تی مارزی سته مکاری تورکی عوسمانی و بلباس و حاکمانی قاجار، له ئیران -

تورکی عوسمانی چاوبرسی و قاجاری چاوچنوگک له ئیران قهت تیران نه خواردوه و به شهر و هیرشکردنه سهر بلباس و نه ته وهی کورد، و بستویانه، به ههست و پیسته وه، مال و سامانی کورد قوت بدهن و بیخون، جاههر له بهر ته وه هم بو سهرمال و ژیانی کورد هیرشیان هیناوه و به زوری شهروانانی تورک و قاجار کوردستانیان داگیر کردوه و ههم شهر و ئازاوه یان له نیو هوزه کانی کورد، سازداوه، تا زیاتر بیان چروسینه وه و مولک و مالیان به تالان بهرن. جاههر لیره وه باش تیده ده گه یان که بوحرانی کورد، بهرله بوحرانی فه له ستین سازداوه و کورد بهر له راپهرین، له ئوروپا بیری کوردایه تی و ناسیونالیسمی له نیو جهرگ و دلی کورد، گیرساوه و گه رای داناوه، بیری جه کیم ته حمه دخانی بهر له بیری نه ته وایه تی خهلکی ئوروپا، خولقاوه که فهرمویه تی:

له و پیک فه هه میسه بی تفاقن	دایم به ته مه رود و شیفاقن
گهردی هه بوا مه ئیتی حاده ک	فیکرا بکرامه ئینیقاده ک
ته کمیل ده کرمه دین و ده و له ت	ته حصیل ده کر، مه عیلم و حکمه ت
ته ممیز ده بون ژهه ف مه قالات	مومتاز ده بوون، خودان که مالات

یانی ته گهر دژ و دوژمنان بیان هیشتا و کوردیش بیری له خوئی بکردبا و له باتی شهره گهره ک له نیویه کدا موه ته حید بوایه ن و له پیشه وارا به ریک ئیتاعه تیان بکردایی، ئیمه ی کورد، دین و ده وه له تمان ته کمیل و ته و او ده کرد و حوکومه تی تایبه ت به نه ته وه ی کوردمان ساز ده دا. جائتر زاناو له کارزان و نوسه رو خاوه ن بیرو ئه ندیشه ی کوردی، له نیو داگیر که راندا ون نه ده بون و نه ده تاوانه وه و له دوره وه خویان نیشان ده دا و ده س نیشان ده کران و له داگیر که ر، جیا ده کرانه وه، کورد فهرمویه تی: (بیکه س خوم بیکه س وه ته مه، دینمه) یانی ههم دین و ئاین و مه رامم و ههم وارگه و نیشتمان و وه ته ن و نشینگه م له بهر بیکه سی و بی ئیتی فاقی لیم زه وت و داگیر کراوه، من لیره دا میسالی تک دینمه وه تا باش له فایده و واتای ئیتی حاد و ئیتی فاق و به کیه تی و به کبون بگه یان و عه مه لی پیکه یان. (تو سیغار) و جگه ره یه ک بگه ره به ده سه وه و له نیوراست مانگی هاویندا له نیوه رودا بیده به ریشک و تیریژی گوئی روژ، ههرچی بهرزی بکه تیه وه یا بکوشی سیغار

و جگه ره که، گر و ناگر ناگری، به لام ته گه زه ره بینک بیئی و بیده به ریشکی گوی
 روژ و سیغاره که یش بده یته بهر (زه ره بینک) فهوری و فره به له سیغاره که گرو
 ناگرده گری و دوکله له سیغاره که، بهرز ده بیته وه، چونکا زه ره بینک که تیشک و تیریز و
 نه نیرزی گوی روژی له خوی دا کو کردوته وه، بوی دوکله له سیغاره که،
 بهرز کردوته وه، جا نیمه ی نه ته وه ی کوردیش، ده بی یه ک بگرین و نه نیرزی کوردا یه تی
 له خوماندا کو بکه بینه وه له حوکومه تی ئیستای باشوری کوردستان به ته وای بیرو هزر
 و نه نیرزی یه وه پشتیوانی بکه یین و ته قوییه تی بکه یین. - با بیته وه سه ریاسی بلیاس و له مه
 بهسته که دور نه که وینه وه. ته میر شه ره فخان بدلیسی له کتیبی شه ره فنا مه و حوسین حوزنی
 له کتیبی کوردستانی موکریان یا ناترو پاتین، هه ردوکیان بینه چه که ی بلیاس (مه نگور)
 ده به نه وه سه ره هوزی روژه کی و ده یانخه وه سه ره هوزه کانی موکریان به و جوره میژو
 نوسویه تی: سه ره هلدانی هوزی بلیاس و بلاو بوونه وه ی ناویان به بلیاس، لیره وه سه ره
 چاوه گرتو وه که ژوریک له روژان (۲۴) تیره ی سه ره کی له به ره بابی (روژه کی) له
 نیریک (تاب) سه ره به ناوچه ی (خویته) دوا ی ته وه ی له موکریان وه باریان کردوه، کو
 ده بینه وه و ده بینه دو بهش و ۱۲ تیره یان به خویان وت نیمه بلباسین و ته وانی دیکه یش به
 قه و الیسی، ناسران (باشه بزاین حوسین حوزنی فه رمویه تی (۱۹ تیره) بوون، ده لین: بلیاس
 و قه و الیسی دو هوزی بابانه کانن. جیتی ورد بوونه وه یه که (بلیس) و (قه و الیس) ناوی
 دو گوندیشن له ناوچه ی هه کاری (شه ره فنا مه ل ۶۷۳) و هه روه ها (بلیس) شاریکه له
 میسر، (۸۰ کیلو میتریک) له شاری قوستاته وه دوره (موجه مولبولدان ج ۱/ ۴۷۹) و
 شه ره فنا مه (۲۷). هه ندیک ده لین: هوزه کانی روژه کی و هه کاری له بابانه وه هاتون.
 (بروانه میژوی هوزی بلیاس، مه حمود ته حمده محمه د پهره ی تا ۱۸ و... چاپی
 ۱۹۸۹ زه باشه بزاین که له پهره ی ۴۵۴، دایره تولمه عارفی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۲
 چاپی ۱۳۸۳ هه تاوی تاران. ناوی بلیس - ی بردوه که له ولانی میسر دایه. عه بیاس
 عه زراویش له کتیبی عه شایری کورد، لکاو به عیراقداج ۲ / ۱۰۲ هه ریرو رای
 شه ره فنا مه ی هینا وه. - له ناوچه ی که ندینا وای سه ره به هه ولیر گوندی هه یه به ناوی

(حهسن بلباسه) که له سالی ۱۹۵۶ ز - ژماره‌ی دانیشتوانه که‌ی (۱۴۰) که‌س بووه و چندگوندی‌تریش به‌ناوی (چناروکت و بلباس - عه‌لیاوا قوچه بلباس، وه (قوچه بلباس) برواننه سهرژماری سالی ۱۹۵۷ ل ۸۱ - ۹۰). ههرجوری‌ته و تیرانه‌ی روژه‌کی له (تاب) کوبونه‌وه و مه‌زنیکیان بو‌خویان هه‌لبژارد، له‌و سهر ده‌مه‌ی که (بدلیس و جه‌زو) له‌بن ده‌س (تاویکت)‌ی خه‌لکی گورجستان‌دا بووه، روژه‌کی، ده‌ری ده‌که‌ن و له‌بن فه‌رمانی سه‌روکی خویان به‌و په‌ری خیر و خوشیبه‌وه ژیان ده‌ده‌نه‌سهر، که به‌داخه‌وه، دوا‌ی وه‌فاتی سه‌روکیان، روژه‌کی جیایی و جیاوازی خوازی که‌وته نیویان، پاش ماوه‌یه‌کت، عیژه‌دین و زیائه‌دین دو‌شازاده‌و برابون وله (ئه‌خلات: خه‌لات) ده‌ژیان، ده‌سه‌پی له روژه‌کی عیژه‌دینیان کرده حاکمی بدلیس و ده‌سه‌پی‌تریش زیائه‌دینیان کرده حاکمی جه‌زو. به‌و جو‌ره‌ی شه‌ره‌فنامه‌نوسیویه‌تی: «هوژی روژه‌کی ئازا، به‌ناموس، دلاوا، ده‌س پاک و ئایندارو له نیوکودا هه‌لبژاردن و دلسوژی‌گه‌وره‌ی خویانن، له سالی (۱۵۲۰ مانگی ۱۵۶۶ ز سلیمان قانونی عوسمانی بدلیسی گرت و شه‌مه‌دین‌خانی ئاواره‌ی تیران کرد، تاسی سالیس له‌گه‌ل هوژی: (با‌یه‌کی و هوژی زیدانی و هوژی بلباسی)، ههرچی، سلیمانی قانونی شه‌ری پی‌فروشتن نه‌یتوانی به‌ر ده‌سیان بکا. به‌لام له دوا‌ییدا به‌فیل و گزی و به‌ده‌سکیسی (به‌هائه‌دین به‌گی جه‌زو) و خه‌لکی دولی: «کفندور» و تیره‌کانی (با‌یه‌کی) و برایم به‌گت و قاسم به‌گی کورشیخ میری بلباسی، بدلیسی داگیرکرد. ده‌رویش مه‌حمود که‌له‌چیری گه‌وره‌ی که‌له‌چیریان مال و ولاتی خوی به‌جیی دیلی و ده‌چیته لای سولتان سلیمان و له‌به‌ر زبان لوسی ده‌بیته هاوده‌می و هه‌روا حه‌یده ربه‌گی برازای ده‌رویش مه‌حمودی که‌له‌چیری چوته‌لای سولتان سلیمان قانونی و له‌به‌ر زیره‌کی سه‌رزه‌وی هوژی (جیهان به‌گی و محالی پالوی) پیدراوه و خوی و رو‌له‌کانی به‌سه‌ریاندارا گه‌یشتون (کوردستانی موکریان یا ئاتروپاتین ۴۳). پینج تیره له‌روژه‌کی یانی (قیسانی، با‌یه‌کی، موده‌کی: (موره‌کی) زوقه‌یسی و زیدان، کوته دانیشتوی بدلیسن و ده‌شیان که له به‌ره‌ی بلباسن ئه‌مانن: (که‌له‌چیری، خه‌ریلی، باله‌کی، خه‌یارتی، کوژی، بریشی، سه‌کری، گارسی، بیدور و به‌لا‌گه‌ردی). ئه‌م نو‌هوژه‌ش: (زه‌ردوژی، ئه‌نداکی،

پرتاقی، گردیگی، شۆزۆردی: (سورە بەردی)، کاشاخی، خالدی، واستوگی و عەزیزانی).
 لە قەوالیس. (شەرەفنامە ۶۷۹) میژوزانی کورد، حۆسین حوزنی موکریانی نوسیویەتی:
 (بە خاکی موکوریانە وە عەشیرەتی بلباس و قەوالیس کە نۆژدە (۱۹) قەیلە بوون، چونەتە
 شویتی بەناو (تاو) لە نیریک شاری (خویی) و هەوای گەورەیی لە سەری دان و چونە
 خاکی بدلیس و حاکمیکیان بو خویان داناو (بدلیس و حەزو)یان گرتە بن دە سەلاتی
 خویان و ئەوانە بەسی قۆل دانراون: (۱ - بلباس ۲ - قەوالیس ۳ - حەزو. بلباس دە
 قەیلەن). لەو دەچی دواي شەری چالدیران سالی (۹۲۰ مانگی و ۱۵۱۹ ز) کە بە هوی
 مەلایدیس بدلیسی یەو، عوسمانی چرنوکی لە خاکی پاکی کوردستان گیر کردو لە گەل
 کورده سەرزێو کانی وە ک هۆزی بلباس کە و تە شەر و ئاوانیش لە کوردستانی گەورە دا
 چ بەشی باشور و چ روژ هەلات بلاو بونەتەو، بو نمونه: ئیبراهیم بەگی کوری قەلەندەر
 ئاغای بلباس، پەریوێ سیستان بوو و لە سەردەمی صفەوی یەکان، لەلای
 محەمەدخانی فەرمانرەوایی دامەزراندو و لە پاشان بە سەرکردەگی سپایە ک چۆتە سەر
 خاکی بە لوجستان و بە لوجستانی خستو تە بن فەرمانی خوی و لە پاشان چەن تیرە و
 بەرەبایی هۆزی بلباسی بردو تە ئەوی؛ ئیستایش لە بە لوجستاندا چەندین بنە مالهی
 مەنگور: (بلباس) و هۆزی دیکەیش هەر ماون و نەفەتاون و ئیبراهیم بەگ لە سالی
 (۱۰۰۰) مانگی و (۱۵۹۲ ز) لە بە لوجستان بەرەو لای خوا بارگەیی تیکناو (ئایە توللا
 کوردستانی هەر ئەوی ۴۳ - ۴۴ و شەرەفنامە ۶۷۸). هەر وە کو دەر دە کەوی ئەو
 بلباسانەیی کە ناوچەیی بدلیسیان بە جیی هیشتوو، لە خاکی کوردستان نیوان سابلان
 (مەهاباد) و سنە و رەواندز و کوئی) بلاو بونەتەو (روژ بە یانی مەلا جەمیل زاناو لیکوری
 کورد، گوڤاری کوری زانیاری دەسە کورد ج ۱۶ - ۱۷ پەری ۵۰۰). بلباس پەریوێ
 سوریه و لوبنانیش بون (شوکر مستەفا؛ بەرگی ۱۷ گوڤاری کوری زانیاری پەری ۱۶۸ و
 دەسنوسی محەمەد بیورەیی لە هۆزی بلباس). بلباس راستە و خویش بە گز صفەوی و
 عوسمانیدا چوون و زەر بەی کاری گەریشیان لیداون، روژ بە یانی هەر ئەوی و رەحلهی
 ریچ تەر جەمەیی جرجیس فەتحو لا پەری ۱۶۵). دو کتیب هەن (۱ - تەقریری

دهرويش پاشای تورک که له ۱۲۲۱ مانگی و جاریکي دیکه له ۱۲۸۳ مانگی له تهسته مبول له چاپخانهی ئیحسان له چاپ دراوه، که بو زانیاری له بابته هوزه کانی سنوری دهسکردی عوسمانی و ئیران و له بابته بلباسه وه به که لکه (۲ - سه یاچه تنامه ی سنور خورشید پاشا که خوی ته ندامی دیاری کردنی سنور بووه، که بو ناسینی هوزه کانی سه رسنوری دهس کردی ئیران و عوسمانی به تایهت هوز و به ره بابی بلباس فره به لکه و زیاتر له ۱۶۸ سال به رله مرویانی (فهوره ی ۲۰۰۷ ز) نوسراوه و کتیه که ی دهرويش پاشا بو ناسینی تهو هوزه کوردانه، به تایهت بلباس پهره دارتر و زانستیانه تره. هوئی نوسینی ته مانهش تهوه بووه که عوسمانی له ساله کانی ۱۲۶۴ مانگی و ۱۸۴۹ ز له گه ل ئیران و یستویانه سنوری کوردستانی دابه شکراو دیاری بکه ن و کومه یته ی دیاری کردنی سنوریشیان دامه زرانده بوو یستویانه خه لکه که و هوزی تهو ناوه بناس (میژوی هوزی بلباس هه ره تهوئی) له سالی ۶۵۶ مانگی و ۱۲۵۸ ز - له کوردستاندا چه ند سه روک هوزی کورد حوکومه تیان به دهس بووه و به رزوزمی فره شیان دیوه و له کاتی دهسه لاتی عوسمانیدا فه رمانه وایانی هوزی (بابان، سووران، بادینان و بوستان) بازیگه ری سیاسی بوون و هه ریه که له ناوچه یه کدا حوکومه تیان کردوه و دیاره (هوزی هه ورامان، بلباس، باجه لان، سنجاب، جاف و هه رکیش) به نو به ی خویان، خویان نیشان داوه (هه زاره ی عیراق ج ۱۱ / ۱۱۹ - ۱۲۰)، با شه بزاین کونترین سه ر چاوه که ناوی بلباسی هیناوه، ده سنوسی مه لا مه نسوری کوری صادق بلباسی یه، که له سالی (۷۷۰ مانگیدا له پشتی قورئانیکي ده سخه ت له زمینی چوارینه یه کی عه ره بی نوسیویه تی: «منصور ابن صادق البلباسی» تهو قورئانه له سالی ۵۳۰ مانگی به دهسی سه یید ئیبراهیم حوسین له خورمال نوسراوه ته وه و ئیستا به ماژهی (۱۶۴۲۵) له کتیه خانه ی (دار سه دام بو دهس نوسه کان) پارێزراوه، ته م دهس نوسه ته وه ی رون کردو ته وه که له سالی (۷۷۰) مانگیدا بلباس له شاره زوردا هه بوون. تاریخی جیهانگوشای نادری نوسیویه تی: بلباس هوزیکي گه و ره و فره تیره و به ره بابی ولاتی رومن. شه ره فنا مه نوسیویه تی: فه رمانه وایانی موکری و هوزی موکری به ره و به ری خه لکی شاره زورن، هه ندیگیش ده لین: سه ره به بابان (شه ره فنا مه

هەر ئه‌وێ (۵۳۰) به‌وجۆره‌ی کتیبی عه‌ره‌ب و کورد ده‌لی له ۱۸۳۰ ز - میرمه‌مه‌د ره‌واندزی میری‌گه‌وره، هیرشی کردوته سه‌ر بلباس و بلاوی کردون و له و کاته وه بلباس بونه‌ته چهن عیئل و عه‌شهره‌ت و ئه‌و کتیبه‌ هه‌روا باسی عیئل (مامش (ماد) و پیران و مه‌نگور)ی کردوه (عه‌ره‌ب... هه‌ر ئه‌وی ۴۳۶ - ۴۳۷) له‌ سالی ۱۲۶۷ مانگی کومه‌یته‌یی بو‌ دیاری کردنی سنوری ده‌سکردی نیوان عیراق و ئیران، داده‌نری که له‌ بنچینه‌ی ره‌گه‌زی هۆزی ئه‌م دیووته و دیوی کولبۆه‌ته‌وه و له‌ راپۆرتیکدا هۆزی بلباسی به‌م شه‌ش هۆزه‌ ناو ده‌با:

- ۱ - مه‌نگور که ژماره‌یان به (۱۲۰۰) خیزان دانراوه.
- ۲ - مامه‌ش که ژماره‌یان به (۴۰۰) خیزان دانراوه.
- ۳ - پیران که ژماره‌یان به (۱۰۰) خیزان دانراوه.
- ۴ - سن Sin که ژماره‌یان به (۴۰۰) خیزان دانراوه.
- ۵ - ره‌مه‌ک که ژماره‌یان به (۱۲۰) خیزان دانراوه.

۶ - هولمزیا (یا هورموزیا) که عه‌یباس عه‌ززاوی هورموزیا - ی به‌ هۆزی بلباس داناوه، به‌لام شه‌ره‌فنامه له‌ په‌ره‌ی ۶۰۷ هۆزی (ورمزیا) ی به‌ به‌شی له‌ بنه‌ماله‌ی گه‌لباغی داناوه و تاهاهاشمی ئه‌م هۆزانه: (ئوجاق، مه‌نگور، مه‌نگوره‌ که‌ل، مامه‌ش، سن Sin و ره‌مه‌ک) به‌بلباس ناوده‌با (موفه‌سه‌ل جوغرافیایی عیراقی نو‌ی چاپی ۱۹۳۰ ز - په‌ره‌ی ۴۴۰ تاهاهاشمی - مسته‌فا نه‌ریمان و عه‌یباس عه‌ززاوی، گو‌یا بلباس به‌شیکن له‌ هۆزی جاف، ئه‌مه‌ هه‌له‌یه و ئه‌و دوزانیه له‌ کتیبی (سه‌یاچه‌تنامه) وه‌ریان گرتوه که هه‌له‌ که له‌ خێوی سه‌یاچه‌ت نامه‌وه‌یه. (ئه‌و راقی تاریخی کوردی له‌ به‌لگه‌نامه‌ی عوسمانیدا، گو‌فاری کاروان ژماره‌ی ۱۳۸/۴۵ سالی ۱۹۸۵ ز - مسته‌فا نه‌ریمان و عه‌یباس عه‌ززاوی عه‌شایره - هه‌ر ئه‌وی ۶۵). ئه‌مه‌یشی لیبی زیاد کردوه: (سه‌روکی بلباسه‌کانی شاره‌ زور ناوی محمه‌د اغازی کوری ئه‌حمه‌د اغایه و هه‌روا ده‌لی: دیی قاینجه، کانی پانکه‌ی شاره‌زور و گوندی خیللی، هی بلباسه‌کانه).

عه‌ززاوی خیللی ئاکو به‌ به‌شی له‌ هۆزی بلباس داده‌نی، هه‌ندی له‌میزو نوسان خیللی

ئاكو به هۆزىكى سەربەخوۆ جيا له بلباس دادەنن، شەرفنامە هۆزى ئاكو به خيلى سەربەخوۆ دادەنى. - هۆزى ئاكو له ۴۳ گوند، دان و ژيارەى نيرينه يان شەش هەزار كەسە، هەندى له خيلى ئاكو له (رانپە) و هەندى تريان له ناوچەى دەشت نيشته جيىن و غەفورخانى ناودەست سەرەك هۆزبانە (عەشائرى عيراق هەرئەوى ۱۲۸)، عەززاوى باسى هۆزى دزەبى دا تيرەى كەتۆلە: (بەتۆلە) هۆلمزيار كە دولقن له هۆزى دزەبى به (بلباس) يان دەزانى (هەرئەوى ۱۵۲) عەززاوى هۆزى (بالە كى). بش به بلباس دادەنى و له دو اييشدا نوسيوپە تى: مارق چاووك راى گە ياندووه كە بالە ك له بلباس نين (هەرئەوى ۱۵۲ - ۱۴۲) شەرفنامە هۆزى بالە كى به تيرە يەك له بلباس داناووه (هەرئەوى ۶۷۹ و كوردستانى موكریان هەرئەوى ۴۰) هۆزى (دەلو) كە له سالە كانى (۱۸۵۰ ز) له ناوچەى سەنگاو ژيان له بەرە بابى دەشۆرەسواری هۆزى بلباسن) كە له نيوان سنه و قەلا چوالان بزويان ئە كردو مە ترسيان حستبووه نيودلى عوسمانى و حاكمى ئيران، جاريكيان به چه تەبى بەر به كاروانى بازارگانى بابانە كان دە گرن، دەبراى هۆزى دەلو، (له شۆرەسواری هۆزى بلباس) كاروانە كە؛ رزگار دە كەن و بەرەو بابان بەرەبى دە كەن، ميرى بابان كە به بوپرى و جەنگاوهرى ئەودە برايه دەزانى، ريزيان لى دە گرى و هەريىمى (جامرئى - ناوسەنگاو) كە له نيوان شاخە كانى (ئاجداغ و بەرگەچ) دايه، پييان دەبەخشى. له دواى پەنجاسالى وەچەى ئەو دەبرايه لەم ئاوايى يانەدا، دادەمەزرىن (بەرگەچ، مەسويى، عەينكە، كاريزە، ترشاوه، باجگەو پينج ئەنگوست) باجگە له سەر لوتكەى چپاي ئاجداغ) ه (شورشى ئيبراهيم خانى دەلو، مستەفا نەريمان ۷۸ - ۷۹ به نەقل له ميژوى هۆزى بلباس هەرئەوى ۴۲ - ۴۳) دواى هەلوخان له سالى ۱۰۱۴ مانگى و ۱۶۰۵ ز) حوكومەتى ئەردەلان كەوتە دەس خان ئەحمەدخان - ي ئەردەلان كە شاعەبباسى صفهوى هەلوخانى بەدیلی برده ئيسفهان تا سالى ۱۰۲۲ مانگى و ۱۶۲۲ ز) لهوى مرد (ئەمین زە كى كورد و كوردستان ج ۲/ ۲۲۵ - ميستير لونغويك ۴ سەدە له ميژوى عيراق ۶۴ و شەرفنامە پەراوینز (۲۱۵) خان ئەحمەدخان هيرشى برده سەر بلباس و دانشتبوانى موكریان و شارى سابلأغ (مەهاباد)، ورمى و مەراغه دواى گوشتارى زور ئەو

ناوێی داگیر کردو له لایه کی دیکه یشهوه هیرشی کرده سەر (ره واندر، کوئی، حریر و ئامید و ئەوسا کورانی بارامی سورخاب به گی له سەر دانان، قەرەحەسەنی لەسەر ره و اندز و خالد به گی له سەر شەقلآوه و شەنگال، داناو بەشی له ولاتی ئامیدی دا به عوسمان به گ، بەراستی ئەمه جیی داخه که خان ئەحمەد خان له باتی ئەووری له گەل ئەو هۆزه کورده بوێر و نازایانه، به دژی (داگیر کهرانی سه فهوی و عوسمانی که ههردوکیان به خوینی کورد تونیی بوون) به ک بگری و به ره یه کی یه کبونی کورد؛ سازیدا تا ئاسان بتوانی ده وله تیکی به شان و شکوی کورد، سازیدا. هه میشه له پیری ئەوه دابوو، چلۆن هۆزه نه ترسه کانی کورد، له نیو به ری که سه ره نجام خان ئەحمەد خانی ئەرده لان له سالی ۱۰۶۴ مانگی له شاری موسل به دیق کردن مردو له گورستانی یونس پیغه مبه ر له وی نیژرا (شه ره فنامه په راویری له ۲۱۹) - مه ستورخانم کوردستانی له میژوی ئەرده لاندا نوسیویته تی «خان ئەحمەد خانی کوری هه لوخانی ئەرده لان له ۱۰۲۲ مانگی چوو ه سه رته ختی فه رمانه وایی و لی برا که ولاتی روم بیته بن حوکی خوئی به سپایی زور هیرشی برده سەر هۆزی بلباس، ته نانه ت له نیو شاخه سه خته کانیش له کولیان نه بووه و نیرومی بلباسی له تیغ کیشان، پاش ئەوه ورمی، سابلاخ و مه راغه و ناوچه ی بلباس و ره و اندز و عیما ده ی هینا بهر فه رمان، بریاری دا هه لکاته سه ر تیره ی داسنی و خالدی، میژوی ئەرده لان مه ستوره ی کوردستانی وه رگیرانی د. حه سه ن جاف و شکور مسته فا، ده زگای روشنیری زنجیره ی ۲۵۶ سالی ۱۹۸۹ ز. به نه قل له کتیی میژوی هۆزی بلباس له کونه وه تا ئەمرو، مه حمود ئەحمەد، محمه د که به ئەرکی حه مه بیوه ری بلباسی له ۱۴۰۹ مانگی و ۱۹۸۹ ز. له تافگه ی سلیمانی له چاپ دراوه. - سلیمان کوری سوارا غای بلباس له شاره زور به دژی عوسمانی را په ری و خاکی پاکی کوردستانی له وان پاک کردو ته وه و له سالی ۱۰۴۴ مانگی و ۱۶۳۴ ز بوته حاکی ئەوی و له ۱۰۴۶ مانگی و ۱۶۳۶ ز) وه فات ده کا و میر سو بھانی کوری گه و ره ی بوته جیی نشین و دوا ی مردنی ئەمیش میر خو سه وه ی کوری بوته حاکی شاره زور، تا سالی ۱۱۶۸ مانگی و ۱۶۵۷ ز. که حوکومه تی ئیران و عوسمانی به جوته هیرشیا ن برده سەر شاره زورو

میرخوسره و کوژراو خه لکیان تالان کرد و ولاتیان سوتاند. (نهم سی میتره سلیمان؛ سوبجان و خه سره و) ۲۴ سال حوکومه تیان کردوه و نهماره ته که یان به (بلباس) ناو داربوگه (گوفاری کاروان هرئه وی ۳۶) هر وه کو میژونوسویه تی سلیمان پشای به بهی کوری ماوند میرنشینه که ی بردبووه قه لا چوالان و تهماع ده کاته خانوو باله خانه که ی عومه راغای بلباس و هه لده کوتنه سهری، عومه راغوسی کوری ده کوژن و چوارکوری دیکه ی عومه راغای بلباس به ناوی (مامه ند، شاه و یس و ئیبراهیم ده چنه لای شاری سنه و ئیستا، نه وه و نه تیجه ی نهم سی کوره له دیی (موژه ژ) نیژیکه ی سی سه د خیرانن و خیلی شاوکه یان پی ده لئن. (میژوی هوزی بلباس هرئه وی ۵۰ و ۵۱). روداوی دلته زین: (عه لی کوری عومه راغای بلباس، ده چینه گوندی (قانیجه) ی شاره زور و عایشه یش میرزا محمه د قه شان ده یباته مالی خوئی له دیی قه شان، نهم کچه ی عومه راغای بلباس که ده گاته ۱۶ سالی به ئیجازه ی براکانی میرزا محمه د له کوری خوئی ماره ی ده کا و عه لی ده کوری ده بی به کی له وانه نیوی (ئیبراهیم) ده بی و له ساله کانی ۱۱۱۲ مانگی ئیبراهیم ده چینه فه قی یه تی بو خویندن و خوئی به (فه قی ئیبراهیم کوئی) ده ناسینی و له به را (عه لی باوکی) قسه ی بو ده کوره که ی و عایشه ی خوشکی، کردبو که چلون سلیمان پشای بابان عومه راو غاوسی کور و چهن که سی لیکوشتون و خانوو باله خانه شی لیدا گیر کردون. فه قی ئیبراهیم بو خویندن خو ده گه یئینه قه لا چوالان و ده چینه دیی (قه شان) بو دیده نی پوره عایشه ی و خوئی پی ده ناسینی و نه خشه ی تو له ساندن له سلیمان پشاده کیشن و عایشه، به ناوی کلّفه ت و کاره که ر، ده چینه مالی سلیمان پشای بابان و له یه کی له شه وانی سالی (۱۱۷۸ مانگی و ۱۷۶۴ ز). عایشه درگا بو فه قی ئیبراهیم ده کاته وه و له حاله تی نوستندا (سلیمان پشای بابان کوری خالد پشای بابان) ده کوژی (شیخ مارف نودی پی پهره ی ۱۷)، له دوا ی هاتنی ئیسلام به داخه وه زور به ی گه له زانابانی کورد، میشک و قه له م و زمان و زاریان به واژه و بیری عاره ب ئاخندرا بووه و بیریان له زمان و نهدب و هونهر و فهره ننگ و میژوی نه ته وه ی کوردی خوئیان نه کر بووه به لام چون سلیمان پشای بابان، خزمه تی به خه لک و

به تایبتهت خزمه تیّ فرهی به فقهی و مهلا و خوینده وار کردبو و کوششی زیادی بوّ پیشخستنی روشنبیری و عیلم و زانستی روژ باو کردبوو، ته نانهت عه للامه بیّوشی مهلا عه بدوللا له لاپهره ی کتیبی (به هجه تولمه رزیه) ی نوسراوی خویدا به خه تی خوی نوسیویه تی له ۱۱۷۸ مانگی (فقهی ئیبراهیم) نیونیک که خه لکی کویّه بووه سلیمان پاشای بابانی له مالخویدا له کاتی نوستندا کوژتووه (گوفاری کوری زانیاری کورد، ژماره ی ۱۰ سالی ۱۹۸۳ ز - ره حله ی نیوور، ته رجه مه ی شوکر مسته فا به نه قل له میژوی هوژی بلباس ۵۵ تا ۵۱) جاکاتی دهس و پیوه ند ده زانن عایشه تاوانباره به په له ده بکوژن که ۷۶ ته مه نی بووه. دوای ئه وه ی حوکومه تی ئیران و عوسمانی له ساله کانی ۱۱۰۵ مانگی به چوته حوکومه تی سلیمان پاشای کوری خالد پاشای بابانان له نیو برد. شاحوسین صه فه وی عه بیاسخان زیاد ئوغلوی له جیی دانا که پاش ماوه یه ک له ئیسفه هان له داری دا و میرحوسین - ی کوری له جیی دانا، ئه م کوره یش فره زالم و خوین ریژ بووه و هیژشی کردوته سهر پشده رو بلباس و قرتی لی بریون و ئه وه ی ئه و کردویه تی ته تاریخ نه ی کردوه و تا سالی (۱۱۱۰) مانگی و (۱۶۹۸ ز) ئه و کاره ساته، به رده وام بووه. (شهره فنامه په راویژی ۲۳۴) به لام له کتیبی میژوی ئه رده لاندانوسراوه: شای صه فه وی عه بیاس قولیخانی لابرده و حوسین خانی لور - ی کرده سپاسالاری له شکره که ی؛ ئه و لوره که پیی ناخاکی شاره زور، ده سی کرد به راووروت کردنی کورد و زه وی و زاری هوژی بلباسی داگیر کرد و ئه و خه لکه ی تا (ئاکو و قه ندیل) هه لبری و دوای کوشتن و تالان کردن و مال ویران کردنی خه لک، گه رایه وه بوّ ولات و خه لات و ئافه رین کرا (میژوی ئه رده لان مه ستوره خانمی کوردستانی به لیکولینه وه ی د. حه سه ن جاف و شکور مسته فا په ره ی ۷۷ به نه قل له میژوی هوژی بلباس هه ر ئه وی ۵۸ و ۵۹) له ساله کانی (۱۱۲۳ مانگی و ۱۷۱۱ ز) چهن جار شه رو هه را له نیوان فه رمانره وانی بابان و هوژی بلباس، روی دا و هه ردو کزبون و حه سه ن پاشای والی به غدایش له و کزی به که لکی وه رگرت، که له لایه که وه بلباسه کان که دژی به غا بوون له نیو به ری و له لایه کی تریشه وه دهس بخاته نیو بابان و بیان هیئته بن فه رمانی خوی و ئه وه بووله گه ل

میربه کره سوره‌ی بابان به جوته له ناوچه‌ی ههورامان و پینجویین و سلیمانی و هه‌له‌بجه ل هیرشیان کرده سهر بلباس و تیکیان شکاندن و بلباس پرش و بلاویون حه‌دیتقه‌ی زه‌ورا ده‌لی هیرشی حه‌سن پاشا له سالی ۱۱۲۴ دابووه و کتیبی گولشه‌نی خوله‌فا به سالی ۱۱۲۶ و کتیبی (قویم الفرغ بعدالشدۀ) سالی ۱۱۲۳ نویوه و له هیرشی والی به‌غا بو‌سه‌ربلباس جیایی هه‌یه. له کتیبی ده‌سنوسی (یوسف مه‌وله‌وی) که سالی ۱۱۵۳ مانگی نو‌سراوه باسیکی تایه‌تی له بابته شهری والی له گهل بلباسا تیدایه و (۲۸۱۷) شیعره و له سالی ۱۱۲۵ مانگی و (۱۷۱۴ ز) بلباس له گهل حوکومه‌تی ئیران ده‌رگیر بووه، میربه کره سوره‌ی بابان که ده‌سی به سهرشاره‌زور داگرتبووده‌ی ویست که‌رکو‌کیش بگری و له و باره‌وه، له گهل والی به‌غا دژی سازداو والی به‌سپایه‌که‌وه هیرشی کرده سهر بابان و میربه کرشکا و خوی ون کرد و له پاشان خوی گوری و به‌ره‌وه به‌غا ده‌روا و له ریگا دوژمن ده‌ینا سیته وه و ده‌بیه نه‌لای حه‌سن پاشا ته‌ویش فه‌وری ده‌ی کوژی و له ساله‌کانی ۱۱۳۱ مانگی و ۱۷۱۸ ز بابانه‌کان به‌دژی به‌غا، راست بو‌ونه‌وه، به‌لام ده‌رفه‌تیاں پیته‌دراو زو‌ئه‌و بزاه تیشکاو ولاتی بابان به‌ته‌واوی که‌وته بن ده‌س عوسمانی و حه‌سن پاشا به‌سهری‌راده‌گه‌شت. میژوده‌لی: خانه پاشای بابان که له ۱۱۳۳ مانگی و ۱۷۲۰ زو تانه‌نه‌ت تا سالی ۱۱۳۵ و ۱۷۲۲ ز ههر له سهر ده‌سه‌لاتداری بابان مابو، که سولتانی عوسمانی ده‌ستوری‌دا تا خاکی بن ده‌س حوکومه‌تی ئیران بگرن، به‌فرمان ده‌یی حه‌سن پاشا له لای هه‌مه‌دان و سنه‌و سابلاغ (مه‌هاباد) هیرش‌کرا و زور به‌ی ته‌و هیرانه‌ی له هیرش بو‌سه‌ر ئه‌رده‌لان و سنه‌ ئاماده‌بون له هوژی بلباس و فه‌رمانه‌وای بابان پینک هاتبون و ئاسان ته‌و شوینانه‌یان گرت (تاریخی عیراق به‌ینه ئیتحلاله‌ین ج ۵/۶۰۶ به‌نه‌قل له میژوی هوژی بلباس ۶۸).

نادرشای هه‌وشاری کورد و کوردزاده له ۱۱۵۴ مانگی و ۱۷۴۱ ز بو‌داغستان ده‌چو، سوبحان و یردیخان، ئیجازه‌ی له نادرشاه خواست تا برواته‌وه سنه به‌لام باخان ته‌حمه‌دخانی کوری له خزمه‌ت شادایی بو‌داغستان و هه‌روا چوار هه‌زار سواری ئوزبه‌کی به‌سهرکردایه‌تی عاشور خان خسته‌بن فه‌رمانی سوبحان و یردیخان که بو‌ته‌می

کردنی بلباس که یاخی بون که لکیان لیوهر بگری. خان که هر هاته وه کوردستانی
 ئه رده لآن، هیژی کرده سهر بلباس و تیکی شکاندن و به زور باج و خراجی لی
 وهرده گرتن (میژوی ئه رده لآن مه ستوره ی کوردستانی ۹۶) جادوای کوژرانی مه حمود
 پاشای بابان له ۱۱۹۸ مانگی و ۱۷۸۳ ز - له شهری سابلآغ (مه هاباد) داو په شیمان
 بونه وه ی شاعه لی مرادخانی ئیسفه هان له کومه گک کردن به بابانه کان، که ده ستوریشی دابو
 که به دزی یه وه عوسمان پاشا بکوژن یا بیگرن و به ریکه نه ئیسفه هان، عوسمان پاشا
 ناچار گه رایه وه بو سه قز (برواننه به شی بابان هر له م کتیه دا). نوکته بلباسه کان که بو
 یارمه تی دانی بوداقخان چبونه سابلآغ، چونه لای عوسمان پاشا و ئه میش به وردی
 کاره ساته که ی بوگیرانه وه و بلباسه کان دلخوشیان دایه وه و پشتیوانی خوین بو عوسمان
 پاشا راگه یاندو پیاوه کانی شاعه لی مراد که زانیان له راست بلباس هیچیان پیی ناکری؛
 کلکیان گرت به گه لوزی خویناندا و گه رانه وه بو شوینی خوینان و عوسمان پاشایش به
 پشتیوانی بلباس توانی له سه قزه وه مال و منال و کهل و په لی خوئی، ده ربابکا و بیان باته
 ره واندز و خویشی چووه ته نیو هوژی بلباس و پاش ماوه یه ک چوته ئامید و له دواییدا
 له گه ل والی به غا پینک هاتون و حوکومه تی ناوچه کانی (قزرایات، خانه قین و عه لباوای
 پیدراوه (تاریخی عیراق بیته ئیتحلاله ی ج ۶/۹۲ - ۹۳) میرزا مه حمود بانیه ی رای
 گه یاندوه که (بوداقخانی دوهم زیاتر له ۴۳ سال حوکمرانی کرده و دوای مردنی
 (محمه دخان) ی برای، ئیمام قولیخان - ی ئاموزای و بستویه تی به کومه گی که ریمخان
 زهند له (۱۱۶۳ - ۱۱۹۳ مانگی و ۱۷۵۰ - ۱۷۷۹ ز) حوکمرانی له بوداقخان بستنی
 به لام له شهری ههردولا کوژ راوه، شهری هوژی بلباس و بواقخان بووه هو تا بوداقخان
 له گه ل تورکی نازربایجان دوستی بکا و خوبخاته بن یالی محمه د قولی خان به گله ر به گی
 و رمی که ئه ویش به غه در گرتی و له قه لای باران دز (به ره دیر) دا زیندانی کرد، به لام
 سابلآغیان له گه ل شیخول ئیسلامی قازی سابلآغ توانیان له قه لاکه دابی رفینن و له پاشان
 و رمی گرت و محمه د قولیخانی یه خسیر کردو کوشتی (برواننه که له پوری به لگه نامه ی
 کوردی، عه بدره قیب یوسف، گو فاری روشنبیری ژماره، ۱۱۰/۶۰ - ۶۱ سالی ۱۹۸۹

ز - به نوسینی میرزا مه‌حمود بانه‌یی سالی ۱۲۴۶ مانگی و ۱۸۲۰ ز - پاشکویۆ شهره‌فنامه له بابته بوداقخانی یه کهمی کوری شیرخان، کوری حه‌یده‌رخان و بوداقخانی دوه‌م، ئەم میرزا مه‌حمود بانه یه، کاتی که شهره‌فنامه مه‌ی به ده‌سخته بوۆ عه‌بدوللاخانی بوۆداق خان نوسیوه‌ته‌وه له پاشکویۆ کدا که بوۆ شهره‌فنامه‌ی نویسه‌وه‌وه باسه‌ی گیراوه‌ته‌وه (میژوی هۆزی بلباس ۷۷)، هیرشی خان ئەحمه‌دخان - ی سیۆم کوری خوسره‌وخان بوۆ سه‌ر هۆزی بلباس جاکاتی خان ئەحمه‌دخان سیۆم به‌ده‌سی بلباسه‌کان کوژرا، میرته‌سه‌لان کوری ره‌زا قولیخان له‌گه‌ل محمه‌د ره‌شیدخان به‌گی وکیل به‌سپایه‌که‌وه هیرشیان کرده سه‌ر بلباس و تانیژیک سه‌قز و سیاکیۆ بلباسیان هه‌له‌پری و مال و سامانیان به‌تالان برد. (میژوی ته‌رده‌لان مه‌ستوره‌ی کوردستانی ۱۵۸ - ۱۵۹) له‌ سالی ۱۲۰۷ مانگی لوتف‌عه‌لی خان به‌له شکرۆ زوره‌وه هیرشی برده سه‌ر حاکی بانه (ئه‌حمه‌د سولتان)، ئەمیش هاته‌نیۆ بلباس تاله راست لوتف‌عه‌لیخان یارمه‌تی بده‌ن (میژوی ته‌رده‌لان هه‌رته‌وی ۱۶۳)، له‌ سالی ۱۲۱۶ مانگی له‌ سه‌رده‌می ئەمانوللاخاند، حه‌سه‌ن عه‌لیخانی والی له‌ تاران به‌ند کرابو، که له‌ تاران هه‌لات په‌نای به‌ بلباس هیتا و هیرتیکی سازداو به‌ره و سه‌رویی ئەمانوللاخان، له‌ ریگا به‌ ره‌نگاری بو، حه‌سه‌نعه‌لیخان دیتی ناتوانی له‌ راست ئەمانوللاخاند خۆرابگری گه‌رایه‌وه بوۆ نیۆ بلباس و دوا‌ی ماوه یه‌کی دیکه حه‌سه‌نعه‌لیخان به‌له شکره وه هیرشی برده سه‌رگا و یار مه‌تیشی له‌ بلباس خواست، به‌لام بلباس یارمه‌تیا نه‌دا وله که‌نار ده‌شتی مه‌ریوان حه‌سه‌نعه‌لیخان به‌ ده‌س ئەمانوللاخان شکاو به‌ برینداری گیرا (میژوی ته‌رده‌لان ۱۷۰ - ۱۷۱)، سلیمان پاشا که له‌ سالی (۱۳۱۵ یا ۱۲۱۷) مانگی و (۱۸۰۰ تا ۱۸۰۲ ز که له ۱۸۲/۸/۷ ز) مردوه، عه‌لی پاشای زاوای بوۆته‌والی به‌غا و بلباسه‌کان که له‌ ده‌ور و به‌ری هه‌ولیر، کوی، رانیه و ناوچه‌ی شنۆو لاجان، نیشته‌جی بون و هه‌ندیکشیا له‌ ناوچه‌ی سابلاغ (مه‌هاباد)، مه‌راغه‌و ورمی نیشته‌جی بون له‌ به‌ر ته‌وه‌ی فره به‌ هیربون و گویان بوۆسه‌ی والی به‌غاشل نه‌کردوه و شای ئیزانیش له‌ ده‌س بلباس بیزار بووه، له‌ ۸ شه‌والی ۱۲۱۷ مانگی و ۱۸۰۲ ز عه‌لی پاشا والی به‌غا به‌سپایه‌که‌وه

هیرشی بو سه ربلباسه کان برد و نه و ره حمان پاشای بابان و خالد به گی بابانیشی له گهل خویدا هینابوکه گه یشتنه شاری (پردی) چه بهری بو ئیبراهیم پاشای بابان نارد که حاکمی (کوئی و حریر) بو که له و لایه وه پلاماری بلباسه کانی (کوئی و بیتوین) و خویشی له پردی و دهشتی ههولیر و تالتون کوپری دهس بکهن به کوشت و برین بلباسه کان و له هه لاه هیرشیان بو به رن و بلباس له نیو به رن، بلباسه کان له ترسا مال و منالیان گه یانده چیا کان و چه کداره کانیشیان به رهنکاری هیرشکاران بون و له بلباسی دهشتی کوئی و بتوین و سلیمانی و دهورو بهری کوشتاری فره و تالان کران. ثم شهرو کاره ساته به شهری موتاو که ژماری فره له هوژی بلباس له سالی ۱۲۱۷ مانگی کوژراون و ۶۰ هزار مهر و ۲ هزار ره شه ولاغ و ههزار هیستر به تالان براوه و والی به غا دواي مانگی تالان و کوشت و کوشتار، چوته وه به غا، عه ززای نویسه تهی نه وه خووره و شتی والی به کانی تورکی عوسمانی بو وه، که کوشت و کوشتار و تالان و برو، خوئی زاتیان بو وه. (برواننه نویسن له پشتی کتیبی خه تی کون که ئیستا له کتیبخانه ی نه و قافی ناوه نندی سلیمانی به ژماره ی ۲۹۵۹ - ۲۹۶۴) مه و جوده، تاریخی عیراق ج ۶/ ۱۵۴ هه ره ئه وئی و نویدی هه ره ئه وئی، تاریخی سلیمانی و دهورو بهری ته رجه مه ی جه میل روژ به مانی په ره ی ۱۰۵ هه ره ئه وئی، به نه قل له کتیبی میژوی هوژی بلباس هه ره ئه وئی ۸۵ تا ۸۲). له روژگاری صه فه وئی به ملاوه حوکومه تی ئیران هه میشه له بیری نه وه دابون کورد نابود و پرش و بلاو بکهن. چون هه میشه له کورد ترساون. له سالی ۱۲۲۶ مانگی و ۱۸۱۱ ز قاجار له ئیران خیلی قهره په پاغی تورکومانیان به فیل و به زوره ملی هینایه دهشتی سندوس (نه غه ده و...) یانی ۱۹۷ سال بهر له مرو (۱۷ فه وریه ی ۲۰۰۸ ز). که له و سه رده مه دا هه وارگه و نشینگه ی هوژی بلباس بو و هوژی بلباسیش ناچارلیان راپه ری و ته نانه ت قاجاریان تاسایه نقه لا (ئه وکان) هه لبری و خاکی بلباسیان له نامو پاک کرده وه، بوداق خان فه رمانره وای نه وکاتی موکریان گوئی له مستی (عه بیاس میرزای شای ئیران بو و نامه ی بو نوی تاله شکری پر هیر بو سه رکوت کردنی بلباس بنیری، نه ویش له ۱۲۲۶ مانگی و ۱۸۲۰ ز سپایی بی ژماری به فه رمانده یی نه حمه د خانی کوردی و موقه ده م

عەسكەرخانی هەوشاری ناردە سەر ھۆزی بلباس، دواى كوشتارى فرە لە هەردولا، سەرەنجام بلباس تالان کران (عەشایری عیراق، کوردی پەرهی ۱۰۷). بوداقخان خۆی کردە ناو بژینگەری و بە موعامەلە یەك ئاشتی خستەنیوان و ھۆزی قەرە پەپاخیان ھیناوە تەوہ سندوس، جا ھەر لە بەر ئەوہ لە سالی ۱۲۳۱ مانگی و ۱۸۱۵ ز - دوبارە ھۆزی بلباس لە سندوس، لە چیاکان چوونە خوارى و شەرى خویناوی روى دا و بوداقخان نامەى بو (نایب سەلتەنە) نوسیبو و داواى كۆمەگى لى کردبو و ئەویش ئەمیرخانی خالی خۆی و جەغفەر ئیلخانی مەراغەیی بە سپایی ناردە ھاواری بوداقخان و پێشیان لە ھۆزی بلباس گرت و لە ھەردو لا نێزیکەى پینجھەزار کەس کوژران، بەلام ئەمجارەیان نەیان توانی ھۆزی تورکەمەنى قەرە پەپاغ لە سندوس دەر بکەن و بلباس خۆی بەرەو چیاکان کیشا دواوە و قەرە پەپاغ لە سندوس جیگیر کرا و بلباس ھەركاتی بوى رەحسابى ھیرشی بو سەر داگیر کەر بردوہ؛ بو ویتە لە سالی ۱۸۱۸ و ۱۸۲۰ و ۱۸۲۲ ز - ھەلمەتى بردو تە سەر داگیر کەر بە تايبەت لە سالی ۱۸۲۵ زاینی دا بلباسە کان لە راپەرىن و شەرىکدا قری خستەنیو سپای حوکومەتى ئیران (کورد، ئەسلى، تاریخی، وارگە و نشینگەى... واسیلی نیکتین پەرهی ۱۹۴ و رۆژنامەى کوردستان ژمارەى ۱۰. عەشایری عیراق کوردی عەبباس عەززاوی پەرهی ۱۰۷، تاریخی قاجار بەگى ۱ پەرهی ۱۴۹). زورجار حوکومەتى ئیران بو نابد کردنى بلباس لە تورکی عوسمانى یارمەتى و بستووہ و ئەو چوتە حوکومەتە زالمە ھیرشیان بردو تە سەر ھۆزی بلباس. (ھەر ئەوئى ۱۰۵ بە نەقل لە میژوی ھۆزی بلباس ھەر ئەوئى پەرهی ۸۹ تا ۸۶).

کارەساتى قەتل و عام کردنى ھۆزی بلباس: «مەنگور» لە مەراغە، لە دواى کارەساتى کوردی موکری قران بە دەسى شاعەبباسى سەفەوى، کارەساتى قەتل و عام کردنى ھۆزی مەنگور یە کینک لەو کارە ساتە دلئەزینانە یە کە بە سەر کورد، ھاتووہ و ئەم فاجیعە لە سالی ۱۱۹۵ مانگی و ۱۷۸۰ ز - قەوماوہ، لەو سەردەمەدا بوداقخان کورى شیخەلێخان موکری حاکمی (سابلاغ) مەھاباد بووہ، مەنگورە کان بە سەر کردەى باپیراغا کە مەزنى مەنگوران و ئازاد بویر و شیاو بووہ، بوداقخان فرەلیان ترساوہ و نامە بو

ٲه حمہ دخان موقہ دم مہ راغہ یی دہ نوسی: تا فریای کہ وی و لہو سہ رده مہ ی حوکومہ تی
 تائفہ گہ ریدا لہ نیوان ٲہ و حاکمانہ ی لیک نیریک بوون، جو ری پہ یمانی واہہ بووہ، کہ
 لہ کاتی تہ نگانہ دا فریای یہ کتر بکہون، لہ وزہ مانہ دا (نہ جہ فقو لیخان حاکمی تہ وریر،
 ٲہ حمہ دم موقہ دم مہ راغہ یی حاکمی مہ راغہ، محہ مہ د قولیخان ہہ وشار حاکمی و رمی و
 بود اقخان کوری شیخہ لیخان موکری حاکم سابلآغ (مہ ہاباد) بووہ و لہ نیوان ٲہ واندا
 پہ یمانی واہہ بووہ، ٲہ حمہ دخان موقہ دم حاکمی مہ راغہ، بہ فیئل نامہ یی بو با پیراغا
 دہ نوسی و دہ لی حاکمی تہ وریر، دوژمنی منہ و دژایہ تیمہ ولی براوم ہیرش بکہ مہ
 سہر تہ وریر، ٲہ گہر تو بیئہ یار مہ تیم، غہ نیمہ تی تہ وریر لہ گہل تو دہ کہ مہ نیوہ نیوہ؛
 با پیراغایش بہ ہزار، سوارہ وہ، دہ چیتہ مہ راغا، لہ سہر، ریگا، کاتی دہ گہ نہ دہ یی
 ہہ مزوای نیریک سابلآغ (مہ ہاباد - ی موکری)، ٲہ سپی با پیراغا سہ رسم دہ دا، ٲیبراہیم
 سولتان برای با پیراغا، دہ لی من سہ رسم دانی ٲہ سبہ کہت بہ خراب دہ زانم، نہ چینہ مہ راغا
 باشترہ، با پیراغا دہ لی: تو ترسہ نوگی، تو مہ یی، ٲیبراہیم سولتان بہ تہ نیا دہ گہ ریتہ وہ و
 با پیراغا و سوارہ کانی دہ روون، کاتی دہ گہ نہ مہ راغہ فرہ بہریر و قہ درو حورمہ تہ وہ،
 پیشوزیان لی دہ کری و سوارہ کان دو، دو بہ سہر مالآندا دابہ ش دہ کرین و با پیراغا و چہن
 سواری تر دہ چنہ مالی ٲہ حمہ دخان، دو سہعات دوا ی نیوہ شہو؛ لہ لایہن ٲہ حمہ دخان
 موقہ دم مہ راغہ یی حاکمی مہ راغہ، دہ ستور دہ ری کہ ہہر مالہ ی میوانہ کانی خو ی
 بکوژی و بہو جو رہہ مویان دہ کوژن، تہ نیا (وہستا غوریز) توانیو بہ تی راکا و خو یی
 رزگار بکا و ہہوال بہر ٲتہ وہ، بو مہ نگوران (دہ لین چون تورکی زانیوہ فریای خو ی
 کہوتووہ و ٲہ مہیش فایدہ ی زمان زانیہ) ٲہم فاجیعہ لہ ۱۱۹۵ مانگی لہ زہمانی سہلئہ
 نہ تی عہلی مہردان خان زہند قہو ماوہ (برواننہ تاریخی مہ ہاباد، سہ یید محہ مہ د
 سہ مہ دی، چاپی رہرہو سالی ۱۳۷۳ ہہ تاوی پہرہ ی ۲۹ - ۳۰). لہ سالی ۱۲۳۵
 مانگی با پیراغای دوہم ناوی کہ نہ وہ ی ٲہو با پیراغا یہ بووہ کہ لہ مہ راغہ کوژراوہ، لہ نیو
 ہوژی مہ نگور، پہ یدا دہ یی بو زیاد بونی بہرہ و منالی زورتر، ژن زور دینی و ناوی
 ژنہ کانی بہ مجورہن: (زیرین، شہمی، مروہت، ٲامان، زینی) دیارہ لہ یہ ک زہماندا بہ پی

شەرع لە چوار ژن زیاتر بوو، دەبی یەکی لە وانەیی تەلەق دایە یا مردیی و لە پاشان ژنی تری ماری کرد بی که تا ئاخیری ژیان؛ هەمیشە چواژزنی هە بویی، هەر وه کو دەلین ۱۴ تا ۲۱ کوری هەبوو و مەنگوری ئەم سەردەمە لە بەرەیی ئەم با پیراگی دوو ژنە کانی ئەون و نیوی تایفەیی خۆی بەناوی ئەو ژنانە، ناوانە و دارای پینج تایفە بە ناوی ئەو ژنانە (تایفەیی زین، شەمی، مروەت، ئامان و تایفەیی زینی) و تایفە یە کیش بە ناوی خدر ناوەدارە و پینج تایفەیی ئەو لە بە کادە رویشی، ناسراون، بەلام تایفەیی خدر چون لە بەرەیی با پیراغا و ژنانی ئەونە؛ بە کادە رویشی ناسراوی و دەلین: (تایفە یە کیش بە ناوی تایفەیی و سەینی) یا حوسین یان هەیه، لە بابەت ئو جاغەو، هەندی لە مەنگوران ئو جاغ بە مەنگور دەزانن و هەندی لە بەرەیی مەنگوری دانانین، لەو ناچی ناوی تایفەیی مەنگور بە ناوی ژن، پێوەندی بەزەمانی دایک پاشایی یاژن سالاری هەبی (تاریخی مەهاباد هەر ئەو ۳۰ - ۳۱). ئەحمەدخان موقەدەم مەراغەیی کوری حاجی عەلی محەمەدە که بە دەسی: نەجەفقولیحان دونبولی حاکمی تەوڕیزکوژراو و ئەحمەداغاله جیی باوکی بوو تە حاکمی مەراغە و لە گەل خانە کانی موکری دوژمنی کوئەیی هەبوو، جا هەر لە بەر ئەو لە دەرفەت گەراو تا بلباس و مامەش و مەنگورو کورد، بکوژی (ج ۶ ریحالی ئیران مەهدی بامداد ۱۳۵۱ هەتاوی ۱۹ و ۲۰) بەو جوړەیی مام عەبدولقادر دەباغی نوسیو یەتی با پیراگا که شەهید کراو، ژنە کهی دوگیان بوو و خوا کوریکی دەداتی و ناوی دەنن با پیروگەوڕە دەبی و بە با پیراگی دوو ناو دەبری لە ۶ ژن هەژدە کوری بوو، که هەمزاغا چکوڵەیی هەمویان بوو، ئەم با پیراگی دوو لە شەر لە گەل تایفەیی مامەش دە کوژی و هەمزاغای کورە چکوڵەیی دە کریتە جیی نشینی باوکی و روژیک بە لەشکری مەنگورە و هەرش دە کاتە سەر خیتی مامەش. هەییان دە کوژی و تالانین دە کا، ئەو کارە دەبیته هوگە عەشیرەتی پیران، دیبوکری و گەورک و... بچنە بن فەرمانی هەمزاغای مەنگور و هەمزاغا قادراغا، دە کاتە سەر وکی دیبوکری، هەمزاغا لە کوستانی گەدە و سپی سەنگ دەبی و زوربەیی مەنگوران لە کوستان لەوی دەبن. خەبەردینن که حەوسەت سواری بە گزادە و قەرە پە پاغ هاتون و لە گردی قەرە پە پاغان لە نیزیك

سابلاغ خێوه تیان هه لداوه، نه كا خه يالكيان هه بي! هه مزاعا سواره ي مه نگوران خرده كاته وه و به په له خو ده گه بئته شه رگه، عه جه مان بي خه يال له خه و دابون وه چهن قو له وه، له به ره به ياندا، هيرش ده كه نه سهريان و قريان تي ده خهن و ته نيا سوار ينگ نه بي كه سيان ده ناچي و ده يان كوژن (گو فاري كاروان ژماره ي ۶۵ په ره ي ۱۴ - ۱۵ - مام قادر ده باغي) ته قيه دين پاشا والي به غا له ۱۲۸۴ مانگي و ۱۸۶۷ ز - ليبرا هيرش به ريته سه ره مه مزاعاي مه نگور، كه له ترسي حوكومه تي ئيران هاتبو وه، ده ورو به ري بتوين و چي اي قه نه دي له ده ژيا، خوا وراسان والي به غا بو ي ده لو ئي هه مزاعا ده سگير بكا. عه بدوره حمان سابلاغي و عه بدو لقادر هاله يي له سالي ۱۲۶۶ مانگي به جوته (فه تا واي ئي بنني حه جه ر) بو ماموستا كه يان: (حاجي مه لا ئه سعده، جه ليزاده با پيري مه لاي گه و ره ي كو يه) به ده سخه ت ده نوسنه وه و حاجي مه لا ئه سعده جه ليزا ده ش، به خه تي خو ي له پشت ئه و كتي به نوسبو يه تي: (ته قيه دين پاشا بو دامر كاندني ئازا وه ي هه مزاعاي مه نگور له روژي هه يني ئاخري مانگي سه فه ري ۱۲۸۴ مانگي به ره و رانيه بو هيرش بر دنه سه ره مه مزاعاي مه نگور، رو پشت، (حه ما غاي گه و ره، مه سعود محمه د ۱۱۸). به داخه وه، حاجي مه لا ئه سعده ئه و زانا گه و ره هه ر به و چهن دي ره كه به خه تي موباره كي خو ي له پشت ئه و كتي به، به سي كر دوه و ئه و يش به و جو ره (ئازا وه ي هه مزاعا) كه س نه بو وه بلي هه مزاعا له كور دستان ي بن ده س قاجار له ئيران په ره وازه كرا وه و چو ته به شي دي كه ي كور دستان ي بن ده س عوسماني، بو ئازا وه گيره؟ - خه ير عوسماني و قاجار زالم و ئازا وه گيرن كه هه ميشه كور ديان ئا واره و تالان و كوشت و بر كر دوه، ئه ي كاش ئه و ماموستا زانا به تاريخي كور دوه حه ره كه تي كور دي بن ده س زالماني بنوسيبا. تا هه روه ك به شه ره فنا مه، ده نازين به نوسرا وه كاني ئه و زانا به، فه رخرمان بكر دا يي، والي به غا حه ما غاي كو يي و هه مزاعا زيندان ده كا و هه مزاعا بو ما وه ي ۷ سال له به غا زينداني ده كرى، دو اي ئازا دبون ده گه ري ته وه؛ سه رمال و مولكي خو ي له كور دستان ي بن ده س قاجار، به لام حاكمي شاري سابلاغ كه فره ته ما عكار و درنده بو وه به ده ستوري حاكمي ته و رپر، ده يه وي هه مزاعا بگرن يا بيگوژن و ئه و يش ناچار له نيو هوژي مه نگوران خو ي

حه‌شار ده‌دا و نایه‌وی خۆبدا به‌ده‌سه‌وه و له‌و سه‌رده‌مه‌یشدا، ده‌نگ و باسی پیروزی ساداتی کیرامی نه‌هری شاه‌ی شه‌مزین به‌تایه‌ت سه‌یید تا‌های گه‌وره و شیخ عوبه‌یدیلا‌ی کوری له‌ سا‌بلا‌غ و کوردستانی سه‌ر به‌ ئی‌ران ده‌نگی دابووه و مه‌لیک غازی شیخ عوبه‌یدیلا‌ی نه‌هری له‌ سالی ۱۸۸۰ ز - زیاتر له‌ ۲۲۲ که‌سی له‌ سه‌رانی هوژه‌ کورده‌ کان کو‌کرد بووه و خه‌ریکی راپه‌رینی‌ک بوو تا‌کورد و کوردستان ئازاد بکا، دیاره‌سازدانی ئه‌و کو‌تگره‌ خۆی نیشه‌نی کوردایه‌تی کردنی شیخ عوبه‌یدیلا‌یه، ئه‌وه‌یه، راپه‌رینی ئه‌وزاته، به‌راپه‌رینی ناسیونالیزم و کوردایه‌تی کردنی ره‌سه‌ن دانراوه. هه‌مزا‌غای مه‌نگو پاشکو‌بونه‌وه که‌ی شه‌مزین: مه‌سه‌له‌ی کوردی‌یه، که‌ ده‌لی: (خه‌نجه‌ری ده‌بان له‌ کالان ناویستی) ئه‌و هه‌له‌ی قوژته‌وه و چون شیایوی و دل‌سوژی کورد و کوردستان، بووه کراوه‌ته‌ فه‌رمانده‌ی سپای ئازادی ده‌ری کورد، به‌راپه‌رایه‌تی شیخ عوبه‌یدیلا و فره‌ شیرانه و می‌رانه له‌و راپه‌رینه‌ دابه‌شدار بووه و مو به‌ مو له‌ گه‌ل شیخ دابووه (جه‌لیلی جه‌لیل راپه‌رینی کورده‌ کان له‌ ۱۸۸۰ ز - و کتییی راپه‌رینی مه‌لیک غازی شیخ عوبه‌یدیلا نه‌هری شاه‌ی شه‌مزین، محمه‌د صالح ئیبراهیمی (شه‌پۆل) چاپی ۲۰۰۶ ز - هه‌ولێر، وه‌زاره‌تی روشنبیری).

تورکی عوسمانی شه‌ره‌ که‌ی خۆی له‌ گه‌ل روس به‌ فیل‌ خسته‌بووه کوردستان، له‌ ۱۹۱۶ ز - یه‌کی له‌ بلباسه‌ کان به‌ ناوی مه‌لا عه‌بدو‌للا مه‌لا عه‌زیز، بلباس دانشتوی گوندی گردیش به‌ سه‌ر کرده‌یی بلباسه‌ کان ئاوقه‌ی له‌ شگری روس ده‌بی که‌ خۆی وشه‌ش که‌س له‌ بلباسه‌ کان شه‌هید ده‌ کرین. بلباس سپای روسی له‌ ره‌واندن، وه‌ ده‌رناوه. له‌ ۱۹۲۲ ز خویان زوریان بو‌ هوژ و سه‌ره‌ ک هوژکانی قه‌لادزه و رانیه‌ هیتابو، جا هه‌رله‌ به‌ر ئه‌وه‌ هوژی مه‌نگور، پشه‌رو ئاکو، له‌ شکرینکیان به‌ نه‌یئیی کو‌کرده‌ وه‌ له‌ ده‌ر به‌ندی رانیه‌ له‌ نا‌کاو هه‌ر چوار ده‌وری روسه‌ کانیا‌ن گرت و زوریان لی‌ کوشتن، یا برینداریان کردن و هه‌ندیکیان به‌ را‌کردن چونه‌ گوندی (سه‌ر خومه‌) لای سوارا‌غه‌ی سه‌ره‌ ک هوژی بلباس (چم‌دی شوژ شه‌کانی شیخ مه‌حمودی مه‌زن ئه‌حمه‌د خواجه‌ ب ۱ / ۸۳ - ۸۴) هه‌روه‌ کو له‌ به‌راوتمان سه‌ره‌ کی مه‌نگور: (بلباس) ئه‌مانه‌ن: (مه‌نگور، مامه‌ش، پیران،

رەمەك، ھۆلمزىيار «ھۆرموزىيار» - ھەرچەند ناچى عەبىيا ھۆزى ھۆلمزىيارى بە بلباس
 حىسب نە كەردوھ. مەنگور بە شىكە لە بلباس، بەلام لە بەر زورى و بەر بلاويان، بە
 ھۆزىكى سەر بەخووسىب دە كرین - كادە رویشى لەم چەن بەرەبابەن: (ئۆلمزىيار،
 مەرنە كوتە، بابەرەسول، كە لور، شىلانە، خىزىر ئاجىيا و ئۆمربىل) گوندى كانىشىيان لە نەلینى
 مەنگور ئەمانەن: (بازرگان، مام ھىبە، شەختان، سلوس، ھەنگاوە، گەرد نەلین، شالو،
 گاكەش، بامر، گەرمین دار، سەرىز، گەدە، خەرخەلان، قاواوا، لوسە، رەننە، بەدراوا،
 گولك، سوستان و كىدىج). لە ناوچەى سابلاخ (مەھاباد) ھەن: (سىاقوللى بالا، سىاقوللى
 ژىرو، داغە، كونە كوتر، سەرمساغلو، باگردان: (سەروخوارو) ھەسەنە چەپ، زىو،
 خانكە، لىموتج، بى ھەنگوین، دولەسىر، خولەپول، ئافان، ئامبەد، روسید، نانچ، بولاخ،
 خاتون ئەستى، حاجى مامیان، غوليار، بەیتاسى بالا، بەیتاسى ژىرو، توتلو، جەوالە،
 رەشان، لاچىن، كونەسىكە و قاشقەنە). ۱ - باپىراغای مەنگور لە سالى ۱۱۹۸ مانگى و
 ۱۸۷۹ ز - شەھىد كراوە - ۲ - ھەمزاغای مەنگور لە سەپتامبەرى ۱۸۸۱ ز و شەوالى
 ۱۲۹۸ مانگى و خەرمانى ۱۲۶۰ ھەتاوى، شەھىد كراوە. - ۳ - سواراغای مەنگور لە
 گەل ھەمزاغای مەنگور لە ۱۲۹۸ - مانگى و ۱۸۸۱ ز شەھىد كراون. - ۴ - كاكەللای
 مەنگور لە ۱۳۱۰ مانگى و ۱۸۹۲ ز - مردوھ - ۵ - باپىراغای كورى ھەمزاغای مەنگور
 لە ۱۳۳۶ مانگى و ۱۹۱۷ ز - مردوھ - ۷ - محەمەد كورى باپىراغای مەنگور لە ۱۳۳۵
 مانگى و ۱۹۱۶ ز مردوھ - ۷ - فەتھى كورى ھەمزاغای مەنگور - لە ۱۳۴۴ مانگى و
 ۱۹۲۵ ز مردوھ.

لە چەرخى بىستەمدا ھەمداغاسەروكى ھۆزى مەنگور، لە بەشى ئىران بو و لە باشوور
 كوردستانىدا، ھەسەناغا (فەقىي ھەسەن) سەروكى مەنگوران بوولە دواییدا (بايزاغا)
 بوو سەروك و لە پاش ئەو ھەسەناغا بوئە سەروكى مەنگوران و لە راپەرتى مەلا خەلیل
 بە دزى رەزاخانى پەھلەوى بەشداری كەردوھ و دواى مردنى ھەسەناغا، عەلىاغای كورى
 بوئە سەروكى مەنگوران. ھۆزى مامەش بەشى زورىان لە كوردستانى روژ ھەلانى
 لاوین لە باكورى مەنگوران و روژاواى مەھاباد، دەژىن، گوندى پەسوئى گەورەترین

دیپانه. - بهشی بچوکی مامهش له باشوری کوردستان ده ژیان له سالی ۱۲۵۳ و ۱۲۵۴ مانگی و ۱۸۳۸ و ۱۸۳۹ زاینی له لا یه ن حوکومه تی ئیرانه وه ناوچه که، درابه مامهش و سهروگک هوزیان پیروټ ئاغاز بو و هوزی مامه شیش ده بوو؛ سالانه چله هزار، فروش بدا به حوکومه تی ئیران، به ناوی پوشانه یا مولکانه (عه شایری عیراق، کوردی پهره ی ۱۰۸). هوزی مامهش چهن تیرون. (هه مزاغایی، مهربوکی، مهربابه کره، فهقی و تمانه، جه ماله، کاسوری، جوخوټ، بلاونه ند، ده مبوټ، کراو دله و به یی. هوزی مامهش له سالی ۱۲۶۷ مانگی و ۱۸۵۰ ز سهروگیان پیروټ ئاغا بووه، ئیبراهیم سوئتان که مامی باوکی ئه م پیروټ ئاغایه بووه، له زه مانی خویدا بو ماوه ی ۵ سال فه رمانره وای سندوس بووه و فره خزمه تی کردوه. دوا ی وه فاتی پیروت ئاغا، حه مه داغای کوری ده بیته سه ره ک هوزی مامهش، به لام به داخه وه له راپه رینی مه لیک غازی شیخ عوبه یدیلای نه هری شاهی شه مزین، به دژی ئه و زاته، وه ستاوه. به لام له و کاته ی هه مزاغای به دژی حاکمی مه هاباد راپه ری بو، شیخ عوبه یدیلای نه هری شیخ که مال له سه بیده کانی گوندی (خالدار) و خه لیفه سه یید تا های باوکی، نارده لای هه مزاغای هه مزاغاش چووه خزمه ت شیخ وله شه ردا بریکاری شیخ عه بدو لتقادر کوری شیخ عوبه یدیلای بو و له و کاته دا (حه مه داغا له گه ل بیوک خان) ی سهروکی قه ره په پاغ، به سودی حاکمی سابلاغ و زه ربه دان له راپه رین، وه ستان، به لام له ئاخیریدا هاتنه خزمه ت شیخ و یارمه تی راپه رین یان دا و حه مه داغا له ۱۹۰۸ ز له نه لوس، سه ره به شنوټ مردوه. له دوا ی ئه و قه ره نیاغای کوری بوته سه ره ک هوزی مامش و هه وه ل که س بووه که موعه لیمی راگرتووه تاکوره کانی بخوینن (کتیبی زه رده شت ره زائیه عه لی دیهقان بلاوکی سینا چاپی ئه وه ل).

حاجی قادر کوئی، قه ره نیاغای مامهشی به هاوشانی هه مزاغای مه نگورداناوه و به شیعر فه رمویه تی: (ههروه ک ئه لفی جانه ستوونی له سلووندا - نه ک تابعی غهیره موته حه ریک وه کوه مزه). له م هونه شدا واده رده کهوی که له سه رده می حاجیدا، ژیاوه (دیوانی حاجی قادر کوئی به لیکوئینه وه ی سه ردار میوان و که ریمشاره زا چاپی ۱۹۸۶

ز پەرهی ۱۰۸ - ۱۰۹ و حاجی قادر کوئی مه سعود محهمه د ج ۲/ ۲۴۶ - ۲۴۷). --
 هۆزی پیران ، تیره یه کن له بلباس. ده رویش پاشا له کتیی سه یاحه تنامه ی حودوددا،
 نوسویه تی: قهره نیاغا سه روکی هۆزی مامهش و حاکی شاری خوئی بووه و فره باشیش
 ئیداره ی کردوه. هۆزی مامهش ئه مانه ن: (مۆرک که ناوی روسته ما غابووه و، پیاوئی
 ماقول و سه روکی مامهش بووه له ۱۲۶۳ مانگی دا، په رچهم، ئه حمه د ئالیکه، هولمه له،
 حه سن ئاغایی، مخانه، سه بریمه، فهقی خلیا، وه ستاپیره، بیوا، هه رن سه ما و قون
 هه لکرته. به لام ئه مین زه کی به مجوره ناویانی بر دوه (موخانه، په رچهم، موریک،
 یوسف، خلیکه، سه بریمه، سه نا، وه ستاپیره، ورمزیار، نانه که لی، حه سن ئاغایی، مه مه نده
 شینه و پاوه، خولاسه ی تاریخی کورد و کوردستان محهمه د ئه مین زه کی (۳۹۱)، یه کی
 دیکه له سه روک هۆزی بلباس (پیران) کانه بی فهقی وه یسی بووه و گویا له شهر له گه ل
 خان ئه حمه دخانی ئه رده لان کوژراوه، ههروه کو (خوازی) خیزانی لاواندویه ته وه: (کانه
 بی شیره که ی له بنه مالان - سه رکرده ی عیلی بلباسان - به لام سه د حه یف له به رخان
 ئه حمه دخانی... ئه مه یس ناوی هه ندی له گوندی مامهش که ئه مانه ن (که له که ین، زه رکه،
 قه لات، گرده سور، قهره نیاغا، خانه، کونه لاجان، ترکه سرو، دلاوان، دریکه، دپلز و
 بادیناوا).

یه کیک له بنه ماله ناوداره کانی هۆزی بلباس بنه ماله ی مسته فا پاشا یامولکی یه. له
 بلباسه کانی شاری خورمالی شاره زورن، مسته فا پاشا له (۱۲۸۱ مانگی و ۱۸۶۸ ز له
 سلیمانی له دایک بووه و دوا ی ته و او کردنی خویندن له سلیمانی و به غا له ئه سته مبول له
 زانستگه ی حقوق لیسانسی وه رگر تووه و ئه م پوست و پایه و پلانه ی هه بووه (سه روکی
 ئه رکانی حه رب فیرقه ی حیجاز، شالیار له شاری خوئی و سه لماس (زاروه ند)، سه روکی
 ئه رکانی حه رب له ئه نکاره، ئه میرلیوا، قائیدی فیرقه ی ۲۱ له به غا و فیرقه ی ۳۰ له
 ئه رزه نجان و له شه ری بالکاندا فه رمانده ی فیرقه ی ۲۷ و دوا ی جهنگی جیهانی یه که م.
 بوته سه روکی دادگای حه ربی پاشا والی بروسه. له سالی ۱۹۲۰ ز - گه راوه ته وه سلیمانی
 و له مانگی ته موزی ۱۹۲۲ ز جه معییه تی کوردستان: کومه له ی کوردستانی به نهیئی له

سلیمانی سازداوه و خوشی بوته سه روکی و روژنامه ی بانگی کوردستانی له چاپ داوه که ژماره ی ئه وه لی له ۱۹۲۲/۸/۲ ز - بلاو بوته وه، ئه م کومه له فره به دلسوزی پشتیوانی له حوکومه تی شیخ مه حمود پاشای کوردستان کردوه و مسته فا پاشا له مانگی شوباتی ۱۹۳۶ زاینی له به غا وه فاتی کردوه و له سلیمانی له سهروه سیه تی خوی له گردی سه یوان ناشتیوانه (روژنامه ی ژین ژماره ی ۴۶۳ روژی ۱۹۳۶/۲/۸ زو تاریخی سلیمانی و دهورو بهری به عهره بی ته رجهمه ی محهمه د جه میل روژ به یانی په ره ی ۲۹۱ و جه معیات و مونه زه مات و ئه حزابی کوردی له نیوه ی سه ده ی ۱۹۰۸ - ۱۹۵۸ زاینی عه بدوسه تار تاهیر شه ریف په ره ی ۸۹ ئه م سه رچاوه ی سیوه مه، مسته فا پاشا یامو لکی به بلباس داده نی. - په ره میژدی نه مر له سالی ۱۹۳۶ ز - به هوته له بن ناوی: (بو مسته فا یامولکی) یادی ئه وشیره میژه ی کردوه:

به لام هه ره یه که ی بو لا یه ک چوو	ئه م قه ومی کورده زور گه وری بووه
عه زیزی میسه ره سه لاهه دین مان	نادر و که ریمخان که وتونه ئیران
شوعه رای عه ره ب له لایان عه بده	خو ئه حمه د شه وقی و محهمه د عه بده
له ناو کوردان دا، ون بو بوو ناوی	داخی سه رداخان جه میل زه هاوی
به لام زه هاوی له کورد ناخوازی	به لی مومکینه جه میل ئه دزری
هه رچی خوی گوژی دیاره به دناوه	با عه بیشی بو بی کافی زه هاوه
فه خری به کورد بوو لای خوداو به نده	مسته فا یا؛ بوئی په سه نده
به وه سیه تی خو له سه یوان نیژرا	له وه سیه تیشدا خویی لی نه گورا
به گه ژ شاهه که ی ئیراندا ئه چو	له سه ر کوردیکمان غیره تی وابو
پاشای کوردستان هاتوه به میوان	بیگه ره باوه شت ئه ی گردی سه یوان
زور گه وری تران تیا هه ل ده که وی	کور گه ل گه وریه تان ئه گه ر خوش بو
زور که س هه ول ئه دا بو مان بیته کار.	ئه مرو ئه م یاده بوو به یادگار

(دیوانی په ره میژد به رگی یه که م چاپی سالی ۱۹۹۰ ز - په ره ی ۲۳۲ - ۲۳۳).

مستەفا پاشا یامولکی
(۱۸۶۶/۱/۲۵-۱۹۲۶/۱/۲۵)

سەرۆکی جەمعیەتی کوردستان- ۱۹۲۲؛ رەئیسێ مەعاریف، دووهم حکوومەتی کوردستان.
سەرچاوه: جەمال بابان.

ده لّین: کاتی مه لیک مه حمود - ی حه فید، ویستویه تی ژن به سه ر نایشه خان دا بیئی و مینا خانم که ئافره تیکی قیت و قوژی مه ریوانی بووه، دهس نیشان ده کا و ده یه وی مارهی بکا، نایشه خان ده چی بولای کا که حه مه ی ناری و نکای لی ده کا به لکو شیخ له و ژن هیتانه په شیمان بکاته وه، کا که حه مه یش به ته وری به، غه زه لیک پر وانا و ناسکی بو شیخ نوو سیوه و له دیره شیعریکی نه و غه زه له دا، باسی ئازایی و چاپوک سواری بلبسی کردوه: که ده لی:

(زه رفی (مینا) شاهی من مه زرو فی نه لماسی ده وی

وه ک کونی ما کینه ده رزی تیژو ره ققاسی

ده وی - قه تعی ریگهی دوله سورو کانی گهرمی به رموان

هیممه تی چاپوک سواری قهومی بلبسی ده وی).

دیوانی ناری لیکولینه وهی کا که ی فه لاح ۱۱۸). قانعی ره حمه تی فه رمویه تی

(عه شره تی بلباس، هوزانی نه لوه ند پارچه ی نه روئی، لاوانی په سه ند)

پیره میردی نه مریش بو نوکته و پیکه نین فه رمویه تی:

(له ته نگانه دا خودا ده ناسی که وتیه فه رچی دیسان بلبسی)

(ژین ژماره ی ۵۵۴ ی ۲/۵/۹۳۷).

شیخ رها تاله بانی به فارسی فرمویه تی:

(آنچه بلباس بخوشناو به آکو کرده است

نشیدم که ببغداد هلاکو کرده است).

نادرشای هه وشاری کورد، له (۱۶۸۸ - ۱۷۴۷ ز) هیژیکی تایبه تی له هوزی بلباس

(سن Sin، ره مه ک) سازدبو، هه رشویئی ته سته م و دژوار بوایی، به وانی، به یده س

ده کرد. هه رله به ره وه سه لیم پاشای بابان له (۱۷۴۳ - ۱۷۵۷ ز) له ولاتی بابان ده ری

کردن و توله ی لی سه ندنه وه. (کورد، عه رب، تورک ته رجه مه ی جرجیس فه تحوللا

په ره ی ۱۳۲ به نه قل له میژوی هوزی بلباس هه ره وه ی په ره ی ۲۳۹ و ۲۴۰). مه لا

خه لیل مه نگور له ده ورو به ری سالی ۱۸۷۶ ز له دئی گورومه ر (گور عومه ر) له دایک

بووه و له میز منالیدا له حو جره ی فه قی یان ده سی کردوه به خویندن و دوا ی ماوه یه ک

چۆتە شاری مه هاباد، لای مه لاهه سیمی سه دهشتی دهسی کرده به خویندنی مه عارفی ئیسلامی تائيجازهی مه لایه تی له و زاته وه رگرتووه و چۆتە (دیئ گۆرو مه ر) و دهسی کرده به ته درسی عولومی ئیسلامی و فهقی و مه لایئ زۆری فیئری زانست کرده و ئیجازهی مه لایه تی پیداون و دوای ماوه یه ک ده چیه مه راوه و به ئیکرا نیئیکه ی چل سال دهرسی، به فهقی یان و تۆتووه و ده لئین: فیئرگه ی مه لا خه لیل زۆربه ی کات تا ده موسته عیدی تیا بووه و له خزمه تیدا ده رسیان خویندوه، هه ندی له و موسته عیدانه ی لای مه لا خه لیل ده رسیان خویندوه، که سانی وه ک مه لاهه حمه د تاژانی و قازی عه لی سه رده شت و مه لا سه یید سه لام گه نگی و مه لا ره سول زیوه یی، بون، مه خه لیل عالمیکی مه زن و که له گه ت و چاوو برو ره ش و به شان و شکووبه هه یبه ت و خاوه ن دیوه خان و نان بده و دلگوشاو دلاوا بووه و له کاروباری دین و دنیا شاره زا و به ئاگابووه. له کاتی خویدا موناغه شه و موناژه ره ی له گه ل مه لا محمه د - ی کوئ: (مه لای گه وره) و مه لا ئه فه ندی هه ولئیر، هه بووه و زانایی و زیره کی خوئ به وان نیشان داوه، مه لا خه لیل حاشیه ی له سه ر جه مع جه وامیع و کوئبه ی له سه ر روبعی موجب و... داناوه. - له سالی ۱۹۳۰ - ۱۹۳۱ زاینی حوکومه تی ره زاخان. ده یویست به زۆر شه بکه له سه ر مه لا و خه لکی کورد، بنئ و جلک و لیباسی کوردی به کورد، بگۆری، مه لا خه لیل له حوکومه ت به دژی ئه و کاره نامروئانه ی ره زاخان راپه ری و چه کدارانه، به ری زۆر وئیری حوکومه تی گرت، دیاره ئه م راپه رینه هه م باری دینی و هه م باری نه ته وایه تی کوردی و کوردا به تی کردنی، له خوگرت. - له و سه رده مه دا، بایزاغای سه روگی تیره ی ئوجاغ: (کاخدری) بوو، له پشتی قه لا دزی داده نیشت و له گه ل ئاغا کانی میرئاوده لی کیشه یان بوو له بهر ئه وه هاتبووه، به شی کوردستانی سه ر به ئیران، ئه م بایزاغایه به خوئ و دوپیای به ناوی (خدره للاً و حه مه ی عومه ری) شه هیدکران و هه رله و زه مانه دا (حه سه ناغا و هه مزاعای مه نگور) که هه م خزمی یه ک بوون و هه م هه ر دوکیشیان سه ره هوئری مه نگوران بوون له زیندانی حوکومه تی ئیراندا بوون و عه بدوللاغای برای حه سه ناغا کرابووه سه ره کی هوئری مه نگور، جا که راپه رینه که ی مه لا خه لیل خه ریک

په ره بگری و بتنیته وه، ئیران حه سه ناغا و هه مزاغای له زیندان نازاد کرد و کاغیزی بو مه لا خه لیل نارد، که واز له دژایه تی حوکومه ت بیئی و بگه ریته وه سه رجیی و ریگای خوئی، مه لا خه لیل وه لامیکی ئه و توئی نه داوه و نه یشی هیشته حه سه ناغا و هه مزاغای بگه ریته وه، لای حوکومه تی ئیران و له گه ل خوئی خستن، مه لا له ماوه ی پینج مانگدا که هه وایش سارد و سربو، توانی بزاهه که په ره پیندا و تا سه رده شه، به شی مه نگوران و به شی گه ورگ و دیبوکری و مامه ش و مه هاباد بگریته ژیر بالی راهه رین، ته نانه ت شاری مه هاباد، به ته وای له بن فه رمانی مه لا خه لیل و هیتری راهه رین دا بوو. حوکومه تی ئیران که کاری هه همیشه فرو فیل و درو و ده له سه بووه، له گه ل راهه رینی مه لا خه لیلیش که وه ته فرو فیل، له لایه که وه سپایی زورو ره وه نندی بو سه ر مه لا خه لیل به ری کردبو و له لایی دیکه وه له سه بلاغ (مه هاباد) هوه سه یید عه بدو للاً نیویکیان، ناردبو، تا مه لا خه لیل به ره شه کوژی، بکوژی، به لام دانیشتوانی سابلاغ به پیلانه که بیان زانیو، به ره له وه ی ده سی بگاته مه لا خه لیل، هه روا له که بیان به راهه رین گه یاندو سه یید عه بدو للاً بیان گرت و به ده س سه یید خدر - ی کانی زه ردی که سه روکی تیره یه کی مه نگور بوو کوژرا، هه روا حوکومه ت سالاری میرزا فه تاحی سابلاغی که مرو فیککی زیره ک بووه، ناردو یانه ته، ناوچه ی پشده ر تا بزانی ناخو پشده ریان له مه لا خه لیل پشتیوانی ده که ن؟! جا که بیان زانی، به په له خوئی ده رباز کردبوو، مه لا خه لیل، کوخا عه بدو للاً میروایی، ده ینیریته لای ناغایانی پشده ر (عه باسی مه حموداغا و حاجی صالحاغا) و داوای لیکر دبون یارمه تی راهه رینی مه لا خه لیل بدن و ناغاکانی پشده ر: (ئه حمه د - ی حه مه ناغایان) به سی سواره وه ناردده لای مه لا خه لیل و چوار روژ لای مه لا خه لیل ده بی و ده لی: ناغایانی پشده ر گوئیانه: ئیمه راسته و خو ناتوانین یارمه تی مه لا خه لیل بده یین، چونکا حوکومه تی ئینگلیس و کار به ده ستانی عه ره بی عیراقیش دژی ئه وه ن که ئیمه پشتیوانی له راهه رینی تو بکه یین. هه روا پشده ری یه کان، رایان گه یاندبوو که ئه گه ره هه مو هوژی کوردی مامه ش، دیبوکری و عه شیره ته کورده کانی دیکه به ئاشکر بیته پیشه وه و له گه ل راهه رین که ون، ئیمه ی پشده ریش به ئاشکرا دیین و پشتیوانیتان لی ده که یین و گوئی ناده یینه نه یاران، ته نانه ت

ئەگەر خوانە خواستە مەلا خەللیش پشکی، ئیمە لەم دیو لە خوئی دە گرین و دەی پارێزین، ئەحمەد - ی حەماغای پشدهری، دەلی: جادوای ئەوێ بیرووای ئاغانی پشدهرم بە مەلا خەلیل . راگەیاندا، دیتم، سپای ئێران هێرشی کردە سەر مەلا خەلیل و راپەرین شکا و مەلا خەلیل ناچار چوووە گوندی (کە رسونات) کە لە خوار ئاوابی ژاراوە، دایەو لە مالی مەلا عەلی مەلا ئەمین موفتی و دوای ماوێ یەك دەلین: مەلا خەلیل بە نامە پێوهندی بە مەلیک مەحمود حەفید - هەو گرتبو، بەلام لەو سەردەمەدا، قودرەتی مەلیک مەحمود، ئەوێ نە بوو تا بتوانی یارمەتی مەلا خەلیل بدات. لە ماوێدا حوکومەتی ئێران بوو ئەو نە بادا، دوبارە خەلکی لی راپەرین، عەفوی گشتی بوو مەلا خەلیل و خەلکە راپەرێوە کە، دەدا و پیاویش دە نیرتە لای مەلا خەلیل و دلخووشی دەدەنەو و دوازدە ئاوابی ناوچە نەلین بە مەلا خەلیل دە بەخشن و مەلا خەللیش گەرایەو، سەر مال و مولک و ژبانی خوئی، تا سالی ۱۹۵۶ - ۱۹۵۷ ز - لە تەمەنی هەشتادا لە دێی میراوی وەفاتی کردووە و جەنازە کەیان بردوئەو بوو گوندی گۆرۆمەرو لەوێ بە خاکی دەسپێرن، ئیستا گلکۆگەکی زیارەتگەکی خەلکی یە، ئیستایش، بە تاییەت خەلکی مەنگوران سوێندی پیتی دەخۆن. مەلا خەلیل دوژنی هیناوە، یە کیان کچی حەمەدی قازی سەردەشت بوو و ئەوی دیکەشیان کچی ئاغای بایزی بوو و مەلا خەلیل دوکوری بەناوی مەلا عەلی و مەلا خالید و براپە کیشی بە ناوی حاجی رەسول، هەبوو و حاجی رەسولیش خوێندەوار و خەت خوشبوو. نەقل لە کتیبی میژوی هۆزی بلباس لە کۆتەوێ تا ئەمرو، مەحمود ئەحمەد محەمەد کە بە ئەرکی حەمە بیورەیی بلباسی لە ۱۴۰۹ مانگی و ۱۹۸۹ ز لە تافگەکی سلیمانی لە چاپ دراو.

پیران

پیران، هۆزێکی ناوداره له خێله کورده کانی بهشی روژ هه لاتی کورده واری دایه و له ئوستانی ئازربایجانی غه ره بی و با کوری روژ هه لاتی باشوری کوردستان ده ژین. به وجوهی و تراوه ناوی ئەم هۆزه له سه ره تاوه (وسو) بووه و له پاشان بوته (وسو سواره) و له دوایدا کراوه ته: (پیران) وسو یا وسوسوار، ناوی سه روکی خێل بووه (بلو کباشی... ئیل...) (له سه رچیا ی کۆری له باشوری کوردستان، قه بری به ناوی: شیر ه سوار یا شیرکو سوار، هه یه. دورنیه، که هه ر ئەم وسو سواره بی (برواننه سه لاهه دین ئە بیوی به زمانی کوردی په ره ی ۸۲ نوسینی د - محمه د صالح ئیبراهیمی (شه پۆل) چاپی ۲۰۰۸ زاینی) - هویی گۆزانی ته و نیوه، دیارنیه. پیرانه کان کوردو کوردزبانن و به کرمانجی خوارو: (سو رانی)، قسه ده که ن و شافیهی مه زه هب و سونین (راسیخ، ۱۲۲).

پرش و بلاوی جوغرافیایی: به قسه ی میرزا جهوه رموشیره وه (په ره ی ۱۴۵-۱۴۷) له ۱۲۷۲ مانگی، پیرانه کان ۷ مانگ له سالداله ناوچه ی لاجان و ۵ مانگیش بو ئاژال له وه رانندن چونه ته به شی گه رمین له کوردستانی ئەودیه وه له سه رده مه دا ئاوه دانی گه و ره ی ده شت و دوکی لاجان شاره دیی په سو ی بووه، به لام له به راشوینی په سو ی به کوته لاجانی به ری پیران ناودار بووه و له داوینته ی زنجیره کیوی قه ندیل (له خوراوی ده شت، له وه رگه ی په زوپوکی هۆزی موکری و بلباس) نیریک به چومی بادین ئاوا، دابوو، که ئاوی ته سلّی و حاکم نشینی ئەم ده شته بووه. له سه ره تاي سه ده ی ۱۴ هه تاوی پیرانه کان، له باشوری کوردستاندا بوون و هاته نه کوردستانی لای ئیران و هه ندی له وان. له چه ن نده شتی له ده شتی لاجان وارگه یان خستو نیشته جیبون (که ره می، ۲۰۷). به قسه ی ئیدمۆندز که له سالانی ۱۲۹۸-۱۳۰۴ هه تاوی و ۱۹۱۹-۱۹۲۵ ز - له ناوچه کانی با کوری خو ر هه لاتی عبراقدا، گه راون و رایانوار دوه، پیرانه کان له دوه ش کو یستانی با کوری هۆزی مه نگوو ره غه ربی چومی لاوین (به شی بالاده سی چومی زاب (زی) له ولاتی ئیران و به شی ده شتی له گونده کانی بتوین نیشته

جیبون (په ره ی ۲۲۱)، تاروژگاری ته سبیت و نیشانه کردنی سنوری ده سکردی ئیران و عیراق له ئاخری ده یه ی ۱۹۳۰ز- (ته کمیلی هومايون، ۷۴-۷۵). تایفه کانی ئەم خیله و چهن خیلێ دیکه له دولای سنوری ده سکرد، گهرمین و کویستانیان ده کرد (بلوکباشی، ههرئهوئ؛ ئیدموندز، ۲۲۲).

ناوچه کانی وارگه وژیانی پیرانیه کان له عیراقدا، به ناوچهی کوی، بیتوین، قهره چوئغو ههولیر، (عهزاوی، ۱۱۹/۲) وه ناچه کانی سوکنای پیرانیه کانی ئیران په نیوان چومه کانی لاون و بادیناوا، نوسراوه و دانراوه (تابانی، ۷۶).

له دابه شکردنی ئوستانه کانی ئیرانی ته مرودا، ناوچهی ژیانی پیرانه کان له ناوچهی خانه: (پیرانشار ئاوايه کانی لاجانی رۆژ ههلاتی و لاجانی غهری، پیران، (بهری پیران) لاجان و مهنگوری غهری) دابه. (سه رژماری...، حه شیمهت، ۲۲-۲۳، ئیسکه ندهری نیا، ۲-۳-۴). شارستانی پیرانشار که له به رابه (خان، خانی) ناودار بووه. به ناوی ئەم هۆزه گهوره ناو نریاوه (ئه فخره می، ۲/۶-۴). تایفه کانی خیلێ پیران له ده یه ی ۱۳۴۰ هه تاوی له نیو ئاوه دانیه کانی تهو ناوه بلاو بیو نهوه و ناوی ئاوايه کان ته مانه ن: شیناوا، که ناوه ندی هۆزه کانی پیران و جیی ژیاتی سه روکی خیل بووه. نه مهنجا، قه لاتنه رهش، گه زگه سک، کاسوردیی، زیوه، زیدان، کوته لاجان، کوته خانی، جهران، سیلک ئاوا، دیلزی، ده لوان، چییان، بادیناوا، گورگول و سوخانلو و... (بلوکباشی، ههرئهوئ).

سازمانی خیله کی و سه ره پهرستی: پیرانه کان له رابورودا، ئەندامی یه کیه تی خیلێ بلباس (هم) بون. بلباس له ره گه زی هۆزی رۆژه کی یه و له و هۆزه گه و ره، ره گاژی کردوه (بدلیسی، ۴۶۷-۴۷۴؛ عهزاوی، ههرئهوئ)، عهزاوی به مجوره خیله کانی پیران، ناوده با: مورک، په رچه م، ته حمه د ته لکه، هولمه له، حه سه ن ئاغایی، مخانه، سی بریمه، فه قی خالیا (فه قی خلیا)، وه ستاپیره، ییوا، ههرزن سه ماو هونهل کرینا، (ههرئهوئ). خیلێ پیرانی بن دهس حوکومه تی ئیران، ئەم چوار هۆزه ن: موریک، سادات، یا ئەمیر عه شایری و قهره نی ته حمه دی، (ئیسکه ندهری نیا، ۳-۴-۴)، هه روا بروانه سه رژماری، فه ره ننگ، (۹۰) و هۆزی پیران ۵۰ تیره ن (به رنامه ی ته وسیعه ...،

۵۸/۷) پیرانه کان لایان وایه: ئەمین عەشایری و قەرەنی ئەحمەدی هەردوکیان لە تایفەیی و سو سوار (سەرۆک خێل) ن و لەوان جیابونە تەو، تایفەیی سادات لە بنەرە تا لەرە گەزی پیران نەبون، بەلام لەبەر نێژیکی و تێکلاوبون لە گەل پیرانه کان، لە تایفە کانی پیران هاتونەتە، ئەژمار (بلوکیباشی، هەرئەوئ)، تایفەیی موریکیه کانیش روژکاری بەرله سالی ۱۲۷۲ مانگی لە گەل پیرانیه کان پێوەندیان پەیدا کردوه و لەسەرە تاوه بەشی لە پیران نەبون (موشیردەوله، ۱۴۷).

ریچله گەران بە کوردستاندا (۱۲۳۵ مانگی و ۱۸۲۰ ز) بوماوه یە ک لەنیو بلباسه کاند، رای بواردوه و نوسیویەتی: لە یە کیه تی خێلی بلباسدا، بووینە پیران، هەریه ک لە پیاوانی خێل، لەمەسه لهی گشتی دامافی دەنگ وره ئی هه بووه و له بابەت بە رێوه بردنی کارو بار، پیاوانی پیران لە گەل سەرانی هۆزی بلباسدا، تە گبیرومه شوه تیان کردوه (۱۵۱-۱۵۰ / ۱)، تاکه تاکی هۆزله کاتی کوچدا، چەن دەسه بەناوی «هۆبه» سازده دەن، هەردەسه یی لە چەن خانەواده پینک دین، که هەریه ک لە نیو چادروره شمالی تایبەت بەخویان، دەژین و رای دە بویرن. سەرپەرستی «هۆبه» بەردین سپی و مەزنی ئەوان، دەناسری و سەرۆکیانە (بلوکیباشی، هەرئەوئ)، پیرانه کان بە را بەروگه وره ی خێل دەلین: (سەرۆک): ره ئیس و به گه وره و رابه ری تایفه ییش ده لین: «گه وره و ردین سپی».

بەقسەیی یە کێ لە تاگاداران پیران، دوای و سویا و سوسوار، ئەوه لین: سه روکی خێلی پیران، قەرە نیاغای کوری بووه؛ که سەرپەرستی خێلی پیرانی بە ئەستو بووه، ئەو دوکوری بەناوی (مامەنداغا) و (کاک ئەحمەد) هه بووه، مامەنداغا کوره گه وره ی بووه و کراوه تە سەرۆکی خێلی پیران و کاک ئەحمەد ییش بوته سەرپەرستی دەسه یی که ئیستابه تایفەیی ئەحمەدی ناودارن. مامەنداغا و دوای ئەویش جیی نشینه کانیشی بیجگه له سه روکیه تی خێل سەرپەرستی کردنی تایفەیی «ئەمین عەشایری» ییش؛ که خوئی لەم تایفەبون بە ئەستویان بووه (هەرئەوئ).

کوچەری و گوندنشینی: پیرانیه کان لەسەرە تاوه کوچەر بون (موشیردەوله هەرئەوئ).

لہ نیوہی سہدہی ۱۴ ہہ تاوی زور بہی خہ لکی پیران نیشتہ جیکران ولہ ٹاواہہ کانی کوستانہ وارگہی خویمان نیشتہ جین بون و دامہ رزان. ٹیستا ہندی لہ پیران نیوہہ کوچہرن و ہندی ترشیان لہ ناوچہی کوٹہ لاجان نیشتہ جیبون و لہ مہودای مانگہ کانی گولان تا ناخری مانگی گہ لاویژلہ لہ وەرگہی، دہ وروپشتی ٹاواہہ کانی کوستانہ وارگہی خویمان بہ نیوکیوہہ پر لہ وەرہ کاندہ بہ مہرو پەزلہ وہ راندن، دہ سورپنہ وہہ (بہر نامہی تہ وسیعہ، ۷/ ۵۱، ۵۰) راسیخ، ۱۲۲، دیہقان، ۶۴).

ژمارہی بہشی کوچہری ہوزی پیران لہ ۱۳۶۶ ہہ تاوی ۱۳۳ بنہ مالہ و (۱۱۵، ۱ کەس) بون، بہ لام لہ سہ رژماری (۱۳۷۷) ہہ تاوی لہ بہ خش دا ۹۵ بنہ مالہی (۹۶۴۴ کەس) ی - ۱۵/۹ % کہ متری نشان داوہ (- دیارہ دہولت نایہوی ژمارہی واقعی کورد، نشان بدا، بوئی کہ می کردہ) کہ تاخودودی ۵% گشت ہوزہ کوچہرہ کان لہ ٹیراندا پینک دینی. لہ ۱۳۶۶ ہہ تاویدا، کوچہرانی پیران لہ ۲۳ ہوبہ دا کوچیان دہ کرد (سہر ژماری، نہ تایج ۳۱، ۳۳؛ ہہر ٹہوی، فہرہ ننگ، ۷۷، ۷۸، ہہر ٹہوی، حہ شیمہت، ۲۳) دہ سہ کانی کوچہری پیران لہ سہرہ تای مانگی گولان، بو ماوہی چوار تا پینج مانگہ لہ کوستاندا، رایان دہ بوارد، (قہندیل دولہنی، گوری ردینی، سہرقہ لات، حاجی برایم، کونہ کوتر، خدر شہرہ فان و کانی خودا)، ٹہوانہ جیبی، وارگہ و لہ وەرگہی پیرانہ کان بون (ٹیسکہ نندہری نیا و مہنسور ٹہ فشار، ۱۵، ٹیسکہ نندہری نیا، ۴۰۳؛ بلوکباشی، ہہر ٹہوی).

حہ شیمہت و مہ عیشہت و ہوی ژیان، ژماری بہ تیکرای خیلی پیران لہ سالی ۱۳۷۲ مانگی بہ (۶۰۰ بنہ مالہ) دانراوہ (موشیردہ ولہ ہہر ٹہوی)، لہ سالی ۱۳۱۱ ہہ تاوی بہ ۳۰۰ بنہ مالہ دانراوہ (کہ پھان، ۱۰۹/۲) ولہ ۱۳۴۲ ہہ تاوی بہ ۶۵۰ بنہ مالہ دانراوہ (راسیخ ہہر ٹہوی) ولہ ۱۳۵۰ ہہ تاوی بہ تا پینج ہہزار کەس نوسراون (ٹیسکہ نندہری نیا و مہنسوری ٹہ فشار، ہہر ٹہوی). بو حہ شیمہتی پیران بہ تیکرالہم کات و ساتانہ دا ٹامار و ژماری لہ دہ سانہ، ژمارہی بہ تیکرای کوچہرانی خیلی پیران کہ لہ دیہستانی بہری پیرانی شارستانی پیرانشار، نیشتہ جین - ہہر وہ کورابورد - لہ ۱۳۷۷ ہہ تاوی، ۹۵ بنہ مالہ: (۹۶۴۴ کەس) بون. ژیانی پیران لہ سہر کشت و کال و ناژہ لڈاری بہ. پیرانہ کان

دارای زهوی و زارو موچه و مهزرای پرپیت و بهره که تی کشت و کال و جوت و گان. بیجگه له ئاژه لداری و مهر و لسات به خیو کردن، کاری به دهس هینانی گهنم و جو، توتن، چوندهری قهند، برنج و دانه و یله چاندنیش وه کشت و کالی باش ده کهن و خاکی پیران فره به پیت و بهره که ته (راسیخ، ههروا ئیسکه ندره نیا و مه نسوری ته فشار، هه رئه و شویتانه؛ بهرنامه ی ته وسیعه، ۵۱/۷).

پیشینه ی میژویی: له دهقی میژویی تاده وره ی قاجاره کان ئاماژه یه ک و نوسراویک له بابته خیلی پیران، له ئیراندا نایندری، ئه م که مته رخمیه هه م نوسهرانی کورد و هه م نوسهرانی ئیرانی، ده گریته وه. به ورد بونه وه له هه بونی چهن گوند به ناوی پیران و پیرانلو و ههروه ها تایفه ی پیرانلو له ناوچه ی کوردنشینی باکوری خوړاسان، ده کری پیشینه ی کوتتری بو خیلی پیران له بهر جاو بگیردری، رهنگ بی به شی له هوژی پیران له سه ر ده می راگوژیانی کورده کان له ناوچه کانی کوردنشینی لای ورمی و موکریان و گاودولی لای مه راغوه بو پاراستنی، باکوری خوړاسان له ده وره ی پاشایانی صه فه وی کورد و کورد زاده (شیخ صه فی وته باره ش کیسه وه). له راست هیرشی ئوزه به ک و مه غولاندا، کوچدرا بنه نه و ناوچه، چونکاله و کوچدان و جیی به جیی کردنانه دا، بووه، که هوژ و تایفه کان، ناوی خیل و ئاوه دانی پیشوی خویان له سه ر وارگه و نشینگه ی تازه ی خویان داده نا. (ته وه حودی، ۱/۲۸-۳۱، ۲/۱۸۰-۲۴۱؛ موفه خه م، ۹۴).

پیرانه کان له سالی ۱۲۹۷ مانگی مه لیک غازی شیخ عوبه بدیلا نه هری شاهی شه مزین یان له راپه رینی نه ته وایه تی بو ئازادی کورد و کوردستان، یارمه تی داوه و کوردایه تی و نیشتمان خوازی خویان نیشان داوه و به گژ حوکومه تی داگیر که ری قاجار و دهس نیشانه کانی قاجار له ورمی و موکریان، داچون و تاروماریان کردون (نادر میرزا، ۴۲۸؛ دیهقان، ۱؛ قوریانسه شه له، ۳۷، ۶۲، ۶۷). له هاوینی ۱۳۰۰ هه تاوی و له سالی ۱۹۲۱ز- له بزای سمکوی مه زن بو ئازادی کورد و به دهس هینانی مافی ره وای کورد، پیرانه کان چونه یارمه تی سمکوی مه زن و ئاوقه ی شه روانانی حوکومه تی داگیر که ر، له ناوچه ورمی و موکریان و... بوون (ئه رفه ع، ۵۹-۵۸، ههروا بروانسه: ئیرانیکا، ۱۷/۱۲۲). پیرانه کان له پیک هینانی کو ماری کوردستان له مه هاباد له ۱۳۲۵

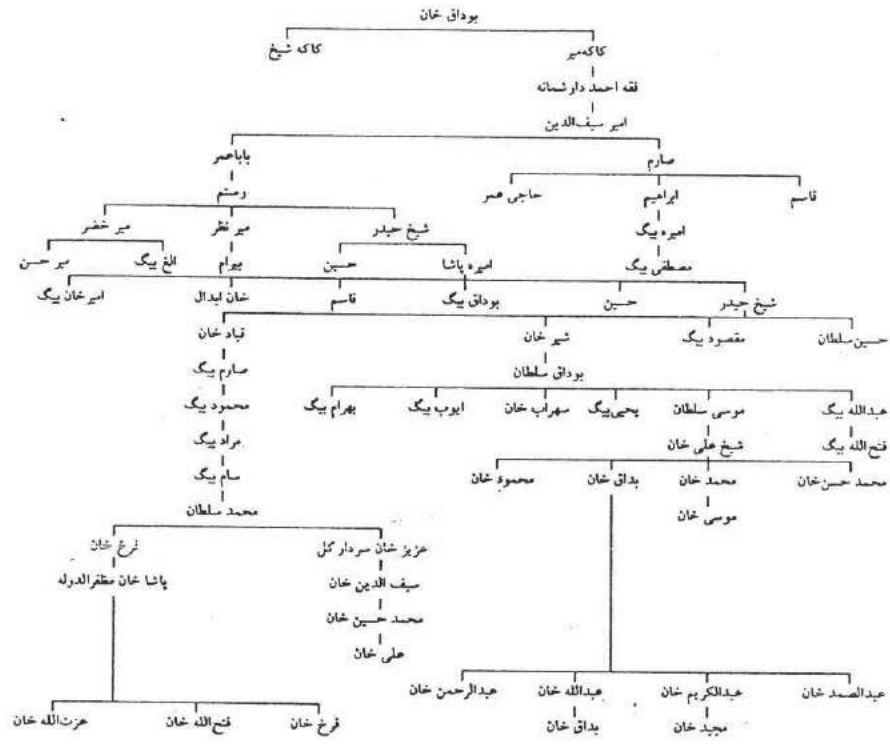
هەتاوی و ۱۹۴۶ زاینی، پشتیوانیان کردووە و بە سیسەد (۳۰۰) سوار، بە رابەری محەمەد ئەمیناغاو قەرەنیا غالە سپای کۆماری کوردستان ئەندام و بە شداربون (ئیکلتۆن، ۱۶۶-۱۶۷) - سەر چاوە: ئیسکەندەری نیا، ئیبراهیم، ساختاری سازمانی ئیلات و شیۆهی ژبانی، عەشایری ئازربایجانی غەربی، ورمی، ۱۳۶۶. هەرئەوی و سیامە ک مەنسور ئەفشار سەیری لەنیۆ هۆزی ئازربایجانی غەربی، سازمانی بەرنامە و بودجەیی ئازربایجانی غەربی، راپورتی تایب کراو، ئەفخەمی، ئیبراهیم، تاریخی فەرھەنگ و ئەدەبی موکریان مەھاباد و سەر دەشت و شنۆ، بوکان، ۱۳۷۰، ئیکلتۆن، ویلیام، کۆماری ۱۹۴۶ ز- کوردستان، تەرجمەیی سەید محەمەد صەمەدی، مەھاباد، ۱۳۶۰؛ بدلیسی، شەرە فخان، شەرە فنامە، تاران، ۱۳۴۳ هەتاوی، بەرنامەیی تەوسیعەیی ئابوری و جواکی، ئوستانی ئازربایجانی غەربی، سازمانی بەرنامە و بودجە، ۱۳۵۵، ژمارەیی ۳۳ بلوکباشی، عەلی، هۆزی پیران، توێژینەووە کانی مەیدانی سالە کانی ۱۳۴۰ - ۱۳۴۱ جوزوہی چاپ نە کراو، تابانی، حەبیوللا پیاخونەوہی باری تەبیعی، ئابوری و ئینسانی کوردستان، تەوڕیز، ۱۳۴۵؛ تەکمیل ھومايون، ناسر، سنورە کانی ئیران لە دوو سەرە مەدا، تاران، ۱۳۸۰؛ تەوہ حودی کە لیموللا حەرە کەتی تاریخی کورد، بو خوراسان، مەشەد ۱۳۶۴؛ دیھقان، عەلی، سەرزەوہی زەر دەشت، تاران، ۱۳۴۸، راسیخ، شاپور و جەمشید بیھنام «ئیلات و عەشایری ئیران»، ئیرانشار، تاران، ۱۳۷۸، سەرژماری جواکی، ئابوری عەشایری کۆچەر ۱۳۷۷، حەشیمەتی عەشایری، دیھستانە کان لە گشت ولاتا، ناوہندی ئاماری ئیران، تاران، ۱۳۷۸، سەر ژماری جواکی، ئابوری عەشایری کۆچەر، ۱۳۶۶، فەرھەنگی عەشایری جوزوہ کانی ۱ و ۲، ناوہندی ئاماری ئیران، تاران، ۱۳۶۸، عەزاوی عەبیاس، عەشایری عیراق، بەغا، ۱۳۶۶ مانگی و ۱۹۴۷ز؛ غوریانسە شەلە، ئیسکەندەر، راپەڕینی شیخ عوبەیدیلا شەمزینی لە سە ر دەمی ناسرەدین شا، بە کوششی عەبدوللا، مەردوخ، ۱۳۵۶ هەتاوی، کەریمی، بەھمەن، ریگاکانی باستانی و پێتەختە کانی قەدیمی غەربی ئیران، تاران، ۱۳۲۹ هەتاوی، کەبھان، مەسعود، جوغرافیای موفسەلی ئیران، تاران، ۱۳۱۱، موشیردە ولە، تەحقیقاتی سەرسنوری، بە کوششی محەمەد موشیری، تاران ۱۳۴۸، هەتاوی، مەفەخەم پایان، لوتفوللا،

فەرھەنگی ئاوە دانیه کانی ئیتران تاران، ۱۳۲۹، نادر میرزا، تاریخ و جوغرافی داروسه لته نهی ته وریر، به کوششی غولامرهزا تهبا ته بابی مهجد، ته وریر، ۱۳۷۳ هه تاوی و هه روا:

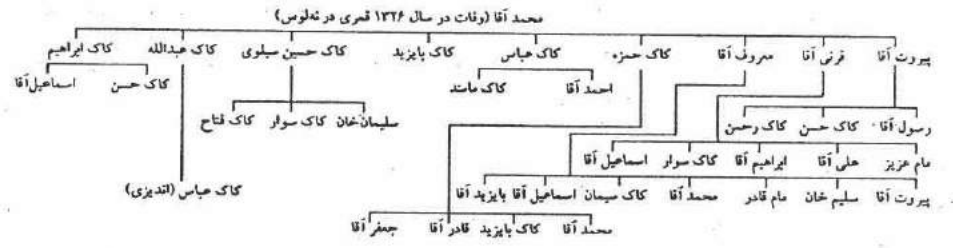
Arfa, H; the kurds London 1966; Edmods C.J; kurds, turks and Arabs, 1957; Iranica, C.J.narrative of aresidence in koordistan London, 1836

میترا دانیشوهر، دايره تولمه عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج ۱۴ په ره ی ۱۱۱ تا ۱۰۹ چاپی ۱۳۸۵ هه تاوی، تاران (شه پۆل).

نوکتە - بهریر حاجی مسته فای قادری کوری خوالیخوشبو حاجی ئیبراهیم نه وهی حاجی کاک عهبدو لالا جه لیدیان سه روکی تایفه ی مامش قادری، که پله ی لیسانسی حیسابدار ی هه یه و یه ک ده وره نویته ری خه لکی پیرانشار و سه رده شت بووه له مه جلیسی شورای ئیسلامی له ئیتران و ئیستا بهر پرسی پارلومانی وه زیری بهرق و کاره بایه له کاروباری مه جلیس - ۲ - بهریر دوکتور ره سول قادری دیان پزیشک که له شیراز ده رسی زانکووی خویندوه و تیمساری باز نسه سته ی ئه رته ش و ماموستای زانکووی ئازادی ئیسلامی تاران و کوری کاک ته حمهد و نه وهی (کاخدر): کاخزری سه ر و کانی یه وله تایفه ی مامه شی قادری یه . ۳ - موهه ندیس و ئه ندازیار، بهریر ره حمان قادری؛ که فهوقی لیسانس - ه - له زهوی ناسی دا، که له ولاتی ئه لمان، وه ری گرتووه و له شورشی گهلانی ئیتران بووه ته ماموستای زانکووی سه نعه تی ئه میر که بیرو ئوستادی زانستگه ی علمی شاری ورمیی له ئازربایجانی روژاوا دا، بووه و ئیستا کار ناسی ئه رشه دی وه زاره تی سه نایع و مه عادینی ئیترانه و کوری کاک مه حمود پیرانشار و نه وهی کاک حه سه ن و نه وه زای محمه د اغای موریک و له تایفه ی موریکه، که له نیو خاکی کورده واری به شی ئیتران و عیراقدانیشه جین و له گهل بنه ماله ی قادری مامش خزمایه تیان هه یه و له ژن و ژن خواسته وه تیکلا بوون (بروانه ده سخه تی ئه ندازیار، بهریر ئه ندازیار ره حمان قادری).

شجره نامه خاندان سکری

به شئی له شه جهرنامه‌ی خیتی گه و ره‌ی مامش، له م ره‌دیفه‌دا، ته‌نیا، ریعایه‌تی
ته‌من له به‌رچا و گیر دراوه، گه و ره‌ترین برا: پیرو تاغایه و دوای ته و قه‌ره‌نیاغایه.

پیرانشار

شارستان و شاری له به شی رۆژهه لاتی کوردستان که له باشوری رۆزاوای نازه ربایجانی غه ربی دایه. شارستانی پیرانشار به ۲۲۵۹ کیلومه تر ۲ وسعت . ۸۶،۷۲۱ کهس حه شیمهت (۱۳۷۵هه تاوی) به ناوهندی شاری پیرانشار، که دارای دو به شه، به ناوی ناوهندی و لاجان و ۵ دیهستان، به یهک شار و ۱۵۶ دیی، ناوه دان. شارستانی پیرانشار له باکوره وه ده لکی به شاری شنۆ و نه غه ده، له خۆر هه لاته وه به شاری مه هاباد، له باشوریشه وه ده لکی به سه رده شته وه (زه رده شت، جوغرافیای نازه ربایجانی غه ربی ۱۱ و ۱۰، سه رژماری ۱۵، ۳۹). پیرانشار له رابوردودا به خاننی (خانه) ناوبراوه و له باری دابه شکردنی ولات یه کئی له ناوه دانی یه کانی پیرانی سه ر به شارستانی مه هاباد، ده هاته ژمار. له مانگی گه لاریزانی سالی ۱۳۳۸ هه تاوی، دیهستانه کانی پیران، کۆنه لاجان و مامش له شارستانی مه هاباد، جیا کرایه وه و کرایه به شی خاننی به ناوهندی ئاواپی خانه-ی سه ربه شاری نه غه ده. (له راستیدا بۆ به رته سکردنی شاری مه هاباد ئه و کاره کراوه، ههروه کو له سه رده می ده سه لاتی کۆماری ئیسلامی ئیران زۆربه ی ئاواپی یه کانی سه ربه شاری مه هاباد درا به شاری میانداوا بۆ ئه وه ی له گرنگی سیاسی و ئابوری و جوغرافی و فرههنگی شاری مه هاباد که م بکریته وه) (شه پۆل). (پروانسه فرههنگی جوغرافیای ئیران، ۱۸۷/۴، ته وه کوللی موقه ده م، ۲۳۷/۱). له سالی ۱۳۴۹ به شی خاننی کرا به شارستان و له بهر ئه وه ی هۆزی گه وره ی پیران، له و ناوه ده ژین، خاننی به پیرانشار ناو نراوه (دایره تولمه عاریف...، ۲/۲۳۳۱).

شارستانی پیرانشار له ناوچه کانی کینفاوی و کوستانا هه لکه وتوو که هه رچی بۆ لای رۆزاوای ئه و شاره برۆین، به رزی و بلندی کتیه کان زیاتر و زیاتر ده بن، کتیه کانی حاجی برایم (۳،۵۵۰ مېتره). سوره دال که بلیند و به رزترین کتیه کانی شارستانی پیرانشار دیته ژمار (جه عفه ری، فرههنگی جوغرافیای کتیه کان ...،

۱۲۲/۱، ۱۲۴). له بهر بهرزایی و به فرگیری ئه و چیا و کتیوانه وه، چۆمگه لێ پڕناو سه رچاوه ده گرن که گرینگترینی ئه وانه چۆمی زیی بچوک یا کلاسه، ئه م چۆمه ئاوه که له بهرزایی به کانی ده وروپشتی پیرانشار سه رچاوه ده گری، له سه ره تایی سه رچاوه گرتنه وه به چۆمی لاوین ناو ده بری به لام دواي تیکه لاوبوون له گه ل چۆمی گه ده له باشوری پیرانشار به زیی بچوک یا به چۆمی کلاس ناو ده بردی (ئه فشین، ۱۸۵/۱-۱۸۶). شارستانی پیرانشار له بهر ئه وهی له خاکیندایه هه م به کوردستانی باشور و هه م به کوردستانی باکوره وه لکاوه و سنوری ده ستکرد له و ناوه دروست کریاوه، ناوچه ی پیرانشار کراوه به مولگه و پاده گانی سپایی و حکومه تی حه مه رزه زای ئیران. هه م له جه لدیان و هه م له په سوئی و هه م له شاری پیرانشار مولگه یی پروته زی له شه روان و چه کوچولی سوک و قورسی کورد، کوژی له و ناوچه داناوه (جوغرافیای کامل ...، ۲۶۵/۱، مه جوبی، ۱۴۹). به شی فره گرینگ له حه شیمه تی شارستان له هۆزی کۆچه ری مه نگور، مامش، بلباس، پیران و سۆفیانکو پیک هاتوو (ئیسکه نده ری نیا، ۴۰۲-۴۰۳، ئه فشار، ۶۸۶/۲، ۷۱۷). ناوه ندی شارستان یانی پیرانشار له ۴۶° و ۴۲° پانتایی باکوری و ۴۵° و ۸° دریزیی رۆژه لاتی و له بهرزایی ۱،۴۴۵ متری له ته ختی ده ریا دایه (پاپلی ۱۳۲). پیرانشاری ئه م سه رده مه تا چه ند سال بهر له مرۆ (۲۰ مارس ۲۰۰۷ ز) ئاوابی به کی بچوک بووه که له سالی ۱۳۳۰ هه تاوی ۵۱ کهس حه شیمه تی هه بووه (فه ره هه نگی جوغرافیایی ئیران، هه رئه وئی) به لام له بهر ئه وهی له سه ر ریگا کانی پتوه ندار به باری شیاوی ئابوری فره زوو ته سیعه ی په یدا کرد و حه شیمه ته که یشی به پی ودانی سه رژماری ۱۳۷۵ گه یشتۆته ۳۳،۳۸۶ کهس (جوغرافیای کامل، هه رئه وئی، سه رژماری چل).

پیشینه ی میژویی: ناسه واری که ونارا که شوینی دياره له چیا و چهره زهره و به رده لانه کانی دیهستانی مه نگوری غه ربی سه ره به شارستانی پیرانشار، که ونارایی و کۆنی ئه م ناوچه، ده باته وه بۆ هه زاره ی ۲ بهرله زاین، توژی نه وهی جیماوه کانی

قه‌لای مه‌سکونی (قه‌لاتی‌شا) له‌بان به‌رزایی کتو (کیف) لندی شیخان -یه‌کی له به‌رزایی‌یه‌کانی شاری پیرانشار- دایه (پروانه کۆزانی فه‌ره‌ه‌نگی زمانی کوردی (شه‌پۆل) چاپی ۱۳۷۹/۱۱/۱۵ هه‌تاوی و ۲۰۰۱/۲/۳ز- چاپی دوهم، په‌ره‌ی ۱۷۷ تا ۱۷۶، چاپی تاران، چاپی ئه‌ندیشه)، به‌ جوانی روونی ده‌کاته‌وه که یه‌که‌مین به‌ردی بناغه‌ی ئه‌م قه‌لا و دژه‌گه‌وره و سه‌رسوره‌هینه‌ره، له سه‌ره‌تای هه‌زاره‌ی یه‌که‌می به‌ر له زایین به‌هۆی شان و باهۆی هۆزه‌کۆرده‌کانی ناوچه، سازدراوه و دامه‌زراوه و له ده‌ورانی ئیمپه‌راتوری دیاکۆی ماد په‌ره‌ی زیاتری پیدراوه (قه‌راخانی ۱۰۲، ۹۹، ۱۰۹-۱۱۰، فه‌ره‌ه‌نگی جوغرافیای کتوه‌کان، ۱/۱۸۴). له سه‌ده‌ی ۹ به‌ر له زایین شارستانی ئیستا له‌و ناوچه‌ی بووه که له‌بن ده‌سه‌لاتی مانناکاندا بووه (تابانی ۱۳۷-۱۳۹، پیدرام، ۳۰). س‌رمین ماننا له‌به‌ر باری سپایی خۆی و دراوسی له‌گه‌ل حکومه‌ته‌کانی گه‌وره‌ی ئورارتوو و ئاشۆر، زۆربه‌ی کات خه‌ریکی به‌ره‌وانی و به‌رگیری کردن له خۆی بووه، له‌ده‌سه‌لات و نیشتمانی خۆی و ئه‌وانیش هه‌ر جار نه‌جاری هێرشیان بۆ مانناکان بردوه (نیاکان، ۱۶۶)؛ هه‌ر وه‌کو سارگینی دوهم (حک- ۷۲۳-۷۰۵ به‌رله زایین) که له‌شکرکێشی هه‌شته‌می خۆی بۆ سه‌ر نیشتمانی ماننا و ئورارتوو له ناوچه‌گه‌لی که له‌م سه‌رده‌مه‌دا (مارس ۲۰۰۷ز) به سه‌رده‌شت و پیرانشار و په‌سوئ ناو ده‌برین، ده‌گه‌یشه قه‌لا و دژی ماننایی «سینی هینو» که له‌سه‌ر رینگای په‌سوئ و مه‌هاباد هه‌لکه‌وتبو. (ره‌ئیس‌نیا، ۲۰۲/۱-۲۰۳، تابانی، ۱۴۴).

هه‌ندی له لیکۆله‌ران ناوی په‌سوئ ئه‌م‌پۆ به‌ وه‌رگێردراو له پارسوا ده‌زانن و لایان وایه پارسوا بۆته په‌سوئ که واژه‌ی پارسوا له زمانی ئاشۆریشدا به واتای سنوره) که له‌وپه‌ری غه‌ربی خاک و نیشتمانی ماد و سنور بووه له نێوان ماد و ئاشۆردا (دیاکۆنۆف، ۶۸، پیدرام، ۶۴-۶۵). ره‌نگه شارۆلکه‌ی په‌سوئ که یاقوت (۶۲۶/۱) له سه‌ده‌ی ۷ مانگی، نه‌وی له نزیکه‌ی خان خاسبک و به‌یه‌کی له شماره‌کانی تازه‌ریایجانی ناوبردوه و حه‌مدوللا مسته‌وفی په‌ره‌ی ۸۶ له سه‌ده‌ی ۸

مانگی ئه‌وێی به‌یه‌کێ له‌ چوارشاری تومانی مه‌راغه‌ داناوه‌، هه‌ر ئه‌م په‌سوێی ئه‌م سه‌رده‌مه‌ بێ (مارس ٢٠٠٧ز- بڕواننه‌ کتیی سولتان سه‌لاحه‌دین ئه‌ییوبی ته‌حقیق له‌ بابته‌ دوین جیی باو و باپیرانی سه‌لاحه‌دین، په‌ره‌ی ٥٣ تا ٥٥ به‌ قه‌له‌می (شه‌پۆل) چاپی ٣٠ ئوکتوبری ٢٠٠٧ز، تاران، چاپی ئه‌ندیشه‌). به‌ جوړه‌ نوسینی میژو ئه‌و په‌سوێی به‌ شارنکی بچوک به‌ حه‌ق و حه‌ققی دیوانی ٢٥ هه‌زار دینار بووه‌ و له‌وێ دانه‌وێله‌ و ترێ و هه‌ندی میوه‌ به‌ده‌س هاتوو (په‌ره‌ی ٨٧). ره‌نگه‌ خان حاسبکی که‌ یاقوت (هه‌رئه‌وێ) په‌سوێی له‌ نزیک ئه‌وێ زانیوه‌ و یادی لێ کردوه‌، هه‌ر خانێ (خانه) یا پیرانشاری ئه‌مڕۆ بوێ. له‌ روداوه‌کانی گرینگی ئه‌م ناوچه‌ له‌ جه‌نگی جیهانی یه‌که‌م دا ئه‌وه‌ که‌ هێزی شه‌روانی عوسمانی ئه‌و ناوچه‌ی داگیر کرد و کوردی ده‌روتانه‌وه‌ و وزه‌شی له‌ ده‌وله‌تی ئێران بریو، به‌لام به‌ تیکشانی سپای موته‌حیدین له‌ جه‌نگدا، عوسمانی به‌ ناچار ئه‌و ناوچه‌ داگیرکراوه‌ی چۆل کردوه‌ و که‌وتونه‌ته‌وه‌ بن ده‌س حکومه‌تی ئێران (بڕواننه‌ شه‌میم، ٤٥٣-٤٥٤، مه‌حبوبی ١٤٨-١٤٩)، هه‌روا له‌ ١٣٢٠ هه‌تاوی له‌و سۆنگه‌وه‌ که‌ شوهره‌وی له‌شکری له‌ ئێران و نازه‌ربایجان و کوردستانی موکریان مۆلدا بوو، ئێران له‌ نیوان شوهره‌وی و ئینگلیس، دابه‌شکرا بوو، کورده‌کان که‌ کۆمه‌له‌ی ژێ-کافیان بو بوژانه‌وه‌ی کورد و کوردستان سازدابوو حوسینی زیرینگه‌ران سه‌روکی بوو دوکتور عه‌زیز زه‌ندی، ناودار به‌ عه‌زیز ئه‌لمانی حیزی نازادی کوردستان-ی له‌ سالی ١٩٤٢ز- له‌ مه‌هاباد سازدا بو. که‌ مه‌رامنامه‌که‌ی به‌ زمانی کوردی، ئه‌رمه‌نی و ئاسۆری نوسرابوو. وه‌ زاره‌تی شه‌ر ئه‌و مه‌رامنامه‌ی له‌ زمانی کوردی یه‌وه‌، کردۆته‌ فارسی، نیشانه‌ی حیزی نازادی کوردستان ٣ گۆله‌ گه‌نم، ٢ خنجیری له‌ پال یه‌ک و ئه‌ستیره‌یه‌ک و خوای به‌رز، بڕواننه‌ (ئه‌سنادی سیاسی ئێران، په‌ژوه‌یشکه‌ده‌ی ئه‌سناد به‌ کۆششی بیه‌روز تارانی، چاپی ١٣٦٧ هه‌تاوی تاران).

پیرانشار و ناوچه‌کانی سه‌ربه‌وێ له‌به‌ر ئه‌وه‌ ی له‌ عیراق و به‌غا نزیکه‌ به‌ درێژایی جه‌نگ له‌ نیوان عیراق و ئێراندا، زه‌ره‌ر و زیانی گیانی و مالی به‌ر فراوانی

لیکھوتووه و خه لکی تووشی کوژران و مال ویرانی زورھاتوون (گرینگترین
 تیکوشانه کان ... ۱۴۴، ۱۲۲، ۹۹، ۲۶، ۱۵۷، ۳۴۴، ۳۴۲). سه رچاوه: نیسکه نده رنیا،
 ساختاری سازمان و نیلات و شیوهی ژبانی عه شایری نازه ربایجانی غه ربی، ورمی،
 ۱۳۶۶، نه فشار سیستانی، نیره ج، روانیتیک به نازه ربایجانی غه ربی دا، تاران، ۱۳۶۹،
 نه فشین یه دوللا، چومه کانی ئیران، تاران، ۱۳۷۳؛ گرینگترین دوباره سازی و
 نوئ سازی ناوچه کانی جهنگ لیدراو له ۱۳۶۱ و ۱۳۶۲، ستادی ناوه ندی
 دوباره سازی و نوئ سازی ناوچه کانی زیان دیتو له شهردا، تاران، ۱۳۶۳؛ پاپلی
 یه زدی، محممه د حه سن، فرههنگی ناوه دانی یه کان و شوینه مه زهه بی یه کانی
 ولات، مه شهه د، ۱۳۶۷؛ پیدرام مه حممود، ته مه دونی مه هاباد، تاران، ۱۳۷۳، تابانی
 حه بیوللا، وه حده تی قهومی کورد و ماد، مه نشهء تاریخ، ته مه دونی کوردستان،
 تاران، ۱۳۸۰؛ ته وه کوللی موقه ده م، غولامحوسین وه جهی ته سمیه ی شماره کانی
 ئیران، تاران، ۱۳۷۵؛ جه عفه ری عه بیاس، دایره تنولمه عاریفی جوغرافیای ئیران،
 تاران، ۱۳۷۹؛ جوغرافیای نازه ربایجانی غه ربی، وه زاره تی فیرکردن و بارهینان،
 تاران، ۱۳۸۱؛ جوغرافیای کاملی ئیران، وه زاره تی فیرکردن و بارهینان، تاران،
 ۱۳۶۶؛ حه مدوللا مسته وفی، نه هزه تولقولوب، به کوششی لیسترنج لیده ن، ۱۳۳۱
 مانگی؛ دایره تولمو عاریفی فارسی، دیهقان عه لی سه رزه وی زه رده شت، تاران،
 ۱۳۴۸؛ دیاکونوف، ا.م، تاریخی ماد، ته رجه مه ی که ریم که شاوهرز، تاران، ۱۳۵۷
 هه تاوی، تاران، ره نیس نیا ره حیم، نازه ربایجان له سه یری تاریخی ئیران دا، ته ورینز،
 ۱۳۶۸؛ سه رژماری نفوس و مه سکه ن له ۱۳۷۵، نه تایجی ته فسیلی ئوستانی
 نازه ربایجان غه ربی ناوه ندی ناماری ئیران، تاران، ۱۳۷۶؛ شه میم عه لی نه سغه ر، له
 ده وری سه لته نه تی قاجار، تاران، ۱۳۴۲؛ فرههنگی جوغرافیایی ئیران،
 ناوه دانی یه کانی ئوستانی ۳ و ۴، نازه ربایجان، دایره ی جوغرافیایی ستادی نه رته ش،
 تاران، ۱۳۳۰؛ فرههنگی جوغرافیایی کقه وه کان، قه راخانی حوسین، «تویژینه وه کانی
 باستان ناسی له ناوچه ی مه نگوری مه هاباد، قه لا و دژی مادی قه لاتی شا».

توئىزىنەۋەي تارىخى، تاران، ۱۳۵۴، سالى ۱۰ ژمارەي ۵؛ مەجبۇبى جەمشىد،
روانىتېك بۇ تارىخ و جوغرافىي مىاندواو و تىكاب و شاھىندۇژ(ئەۋكان) تاران،
۱۳۷۰؛ نەشرىيەي عەناسرى دابەشكردن بە ھاوكارى ناۋەندى بريكارى سىياسى
ۋەزارەتى ناخۆ، تاران، ۱۳۸۱؛ نىاكان، لىلى، كورتهىيى لى مواتالەعاتى فەننى
ئاجور(خستەكان)ى بۇكان،(قەلايچى)، باستان ناسى و ھونەرى ئىران، بە كۆشش
عەبباس عەلىزادە، تاران، ۱۳۷۸ ھەتاۋى، ياقوت بولدان، كەرىم شەرىعەت،
دايرەتولمەعارىفى بوزورگى ئىسلامى ج ۱۴ پەرەي ۱۱۳ تا ۱۱ چاپى ۱۳۸۵
ھەتاۋى، تاران (شەپۆل).

مامەش

دۆستی ئازیز و فازل و بەرئیزم جەنابی خەلیل موستاق پەر و تەژی لە سەفا و بوزورگواری لە ۱۳۸۶/۴/۹ و ۳۰ ژوونی ۲۰۰۷ ز و ۹ جۆزەردانی ۲۷۰۷ کوردی لە شەپۆل، نووسەری ئەم دێرانی لەبابەت خۆی و خێلی مامەشەو نووسیووە و دەلی: خەلیل موستاق کارناسی ھۆنەرەکانی تەجەسومی (ریشتە ی نەقاشی) کارناسی نەرشدی ھۆنەرەکانی کاربوردی (ریشتە ی لیکۆلینەو ھە ی ھونەر) و قەبۆلی مەقتەعی عیلمی دوکترا ی لیکۆلینەو ھە ی ھونەری زانکۆ ی ھونەری تاران سالی ۱۳۸۷ ھەتاوی، نەقاش، نووسەر، شاعیر، موحەقق، خێوی نووسینی چل کتیبی چاپکراو لەبابەت: نەقاشی، گرافیک، مێماری، خۆشنویسی، کاردەستی، تاریخی ھونەری ئێران، مێژوی ھونەری جیھان و... دو کتیبی شیعری چاپ کراو (شیعری نوێ) یا سپی) دانانی چل پێشانگای ھونەری تاکی و بەکۆر و ۳۵ سال پێشینە ی دەرسدان لە زانکۆ ی ھونەر، ناوھندی پەرورەدە ی دەبیر، ناوھندی عیلمی، کاربوردی ھونەرستانەکانی ھونەری و مۆئەسسەساتی فەرھەنگی و ھونەری ئازادی شاری تاران، ھەرورەھا دەنوسی: من کورپی کاک حەسەن کورپی گولایاغا کورپی کاک حەسەن کورپی کاک بایز کورپی ھەمزایا ناوداری مامەشم. لەبەر ئەو ھە ی لە چوار کورپی ھەمزایا بەناوی کاک بایز، پیرۆئاغا، گولایاغا و مام قادر، دامەزرێنەری ئەسلی و ھەر چوار بەشی مامەش (: بایزی، پیرۆئاغایی، گولایاغایی و قادری) و لە ھەو ھەکانی کاک بایزی گەرورەم، لە تایفە ی بایزی دیمە ژمار. ئەم کابایزە بە پێی قەبالە لە سالی ۱۲۶۳ مانگی یانی لە ۱۶۵ سال لە مەو بەر گوندی "لکبن" ی لە عەبدولابەگ کورپی رۆستەم بەگ بابامیری و حاکمی مەھاباد کریو ھە ی رۆژەو ھە ی تا ئەمڕۆ جیی ژیان و ناوھندی بنەرەتی تایفە ی بایزی بوو ھە ی تایفە ی بایز ناوی دیکەشیان لە ناوچە ی لاجان لە دەسا بوو ھە ی ژیانیشیان لەوانە کردو ھە ی.

به قسه‌ی کاک هه‌مزە‌ی بایه‌زیدی (کاک هه‌مزە‌ی کیله) که مرۆفێکی ئاگادار و ریش‌سپی تایفه‌ی بایزیشه‌ی خێلی مامەش له‌ سەده‌کانی رابوردو له‌ کوردستانی بن دەس تورکیه‌ کۆچیان کردوه و هاتونه‌ته‌ ناوچه‌ی لاجان، ئوستانی نازەربایجانی غەربی. جا له‌ به‌ر بوێری و جه‌نگ‌خوازی و دارای ئازالی فرەبون له‌ وه‌رگه‌ و زه‌وی و ئاوايي فرەیان یا کریوه یا به‌ده‌ستیان هیناوه و به‌ قسه‌ی ئەو که سەند و به‌لگه‌یش له‌ ده‌سایه‌ی خێلی مامەش له‌ گه‌ل‌ خانی له‌ پ‌ زیرین خزم و له‌ یه‌ک ره‌گه‌زن که له‌ قه‌لای دم‌دم (جم‌جم) دا حکومه‌تی کردوه و به‌ قسه‌ی کاک هه‌مزە بایزی خێلی مامەش تایفه‌یی به‌ ناوی "مامەش به‌به" و هیمان تایفه‌گه‌لی له‌ خێلی مه‌نگور و پیران له‌ سلیمانی و ئەو ره‌خه‌ ده‌ژین.

خێلی مامەش میژویی پر له‌ هه‌وراز و سه‌ره‌وخواریان هه‌یه، شاخه‌یه‌یی گه‌وره له‌ خێلی بلباس و له‌ گه‌ل ئەوا له‌ چهن سەده‌ی ئەم دوايه مامەش له‌ کوردستانی باکوری و له‌ دوایدا له‌ به‌ر چهن روداو له‌ کوردستانی رۆژه‌لآت ژیانان کردوه.

له‌ دو سەده‌ی ئەم دوا‌ی‌اندا وارگه‌ و نشینگه‌ی خێلی مامەش له‌ نیوان شاری مه‌هاباد، نه‌غه‌ده، پیرانشار(خانه) و شتودا بووه و به‌ قسه‌یی له‌ ده‌ستی پان و به‌رین و سه‌رسه‌وزی (لاجان) نیشته‌جی بون.

هێرشێ تاتار ئاق قویونلو، قه‌ره قویونلو، ته‌یموره‌شه و ... بونه‌ته‌ کۆچ و هه‌لآت هه‌لآت تا له‌ ده‌وره‌ ئاق قویونلو و ... میر سه‌یفه‌دین موکری دپته‌ باکوری ده‌ریاچه‌ی چی‌چيست (ورمئ) و نوسه‌ری کتییی سه‌ه‌رولته‌کرا له‌ په‌ره‌ی ۱۷۲دا نوسیویه‌تی: «سه‌ره‌رشتی خێلی موکری له‌م کۆچه‌ میژویی‌یه‌دا بابا میر له‌ بنه‌ماله‌کانی بابان بووه». یه‌کیه‌تی خێلی بلباس له‌ سه‌ره‌تای سەده‌ی ۱۲ له‌ کوردستانی باکوری و له‌ پاشان دیبوکری‌یه‌کانیش له‌ کلکه‌ی سەده‌ی ۱۲ له‌ دربه‌کره‌وه هاتونه‌ته‌ ناوچه‌ی موکریان. ئەم خێله‌ کوردانه له‌ سه‌ر له‌ وه‌رگه‌ و زه‌وی پرده‌هات هه‌میشه‌ ده‌مه‌ قه‌ریان هه‌بووه و خه‌ریکی شه‌ر و شوپ و پیک‌هه‌لپژان بون.

ئایه تۆللا مەردۆخ شیخ محەممەد کوردستانی نوسیویەتی کوردی ناوچەیی موکریان لە بنەرەتا لە سێ ھۆزی مەنگور (بەلباس)، مامەش و پشندەری بەدی ھاتوووە کە بە رەگەز دەچنەووە سەر ماد (حەبیبوللا تابانی کتیبی کوردستان پەرەیی ۹۶). قەرەنیاغای ئەمیر عەشایەر سەرۆک و سەرداری شیاوی ناوبەدەرەووی خێلی بەلباس، مرقۆفی نوکتەزان، تیزبین، مەتین و لە کارزان و نەجیب و بەرەگەز میراتگری بەراستی ژیار و شارستانی کەونارای ئەشرافی ماد و نەتەووی شەرەیف و رەسەنی پاکی کورد، بوو. دیاکۆی مەزن و لە کارزان و دلسۆزی گەل و نیشتمان بەدەمەزراندنی ئیمپەرآتوری ماد، رینگای بۆ بزاو سەرکەوتنی دوارۆژ خۆش و راست و پاستەیی کرد. دیدارە ئەویش بە مرقۆفانی و بویری خەلکی ماد و سەزکردە بێ وینەکانیان کە بە گیان و بە دل یارمەتی دیاکۆیان داو، پینک ھاتوووە و جا ئەوێە دەبێ بلێن وەختی کورد و ماد ھەبوو کەس یا کەسانی تر دیار نەبون و لە غاناوہ تا کانایان بە دەس بوو. سەنەدە خەتی بەکان بگونجیندیرین.

مامەش وەکو مەنگور ۲ بەشن. بەشی گەرەوی لە کوردستانی باشوری دان لە رۆژھەلاتی ئاوی لاوین. لە باکوری مەنگورەکان و لە رۆژاواي مەھابادن. پەسوئی گەرەوترین دێیانە. بەشیککی بچوکیان لە عێراقن و مامەشە رەشکە ناو دەبرین و ئەمانە لە چوار دێ دەژین کە دەکەونە لای باشوری ئاوی ژاراوہ، لە سەرەووی مەنگورە روتە. لەوہ دەچێ ئەمانەش ھەوہک جافە رەشکە، ناوی رەشکەیان خراوہتە دوا، لەبەر دورکەوتنیان لە خێلە بنچینیەکیان. ھەندێ لەم مامەشانەیش ھاوینان دەبنە شوان و شوانکارە و بۆ لەوہراندنی مینگە ئەکانیان دەچنە کوێستانە پەر لەوہرەکانی نێوان کوردی ئەم دیو و ئەو دیو (۸۸۸ و کۆری زانیاری ۲-۱) و ھە روہا دەچنە لەوہرگەکانی میرگەجۆ، سیلوی، سێ ریس، گورانگە، کانی رەش و قوری چای و لە نێوان پیرانشار و پەسوئی و نەغەدە و شنۆ و جەلدیان دەژین (کتیبی ساختاری سازمان ایلات و شیوہی ژیان، ئازەربایجان غەربی، ئیبراھیم ئەسکەندەری نیارستانی ۱۳۶۶ تاران).

له زه‌مانی سه‌لتنه‌تی زهن‌دی‌یه‌ هه‌مزایا نیوی سهرۆکی خێلی مامەش بووه که هه‌میشه له‌گه‌ڵ ئەفشاری‌یه‌کانی حاکی ورمی له‌شه‌را بووه. هه‌مزایا کورپکی به‌ناوی گولایاغا و ئەمیش کورپکی هه‌ بووه به‌ ناوی پیروتاغا، پیروتاغا له‌ زه‌مانی شا محهمه‌دی قاجار باوکی ناسره‌دین شای قاجار له‌ سالی ۱۲۵۸ مانگی، سهرۆکی خێل و حاکی شتو بووه و ئەمیش ۲ کورپ به‌ناوی محهمه‌داغا و سلیمان‌ئاغا هه‌بووه و ئەو ۲ براهه‌ دژی یه‌ک بون و نه‌وه و نه‌واده‌ی ئەو ۲ براهه‌ ئیستاش وه‌پیکه‌وه‌ نین، له‌ محهمه‌داغا تایفه‌ی ئەمیر عه‌شایر و سلیمان‌ئاغایش تایفه‌ی قادری به‌دیها‌تووه، چون‌ محهمه‌داغا فره‌تر جیی دنیایی هۆز و حکومه‌ت بووه، کراوته سهرۆکی خێل و حکومه‌تی شنویشی پی‌سپێردراوه، خێلی مامەش له‌ رۆژگاری سهرۆکی ئەوا، پێشکه‌وتی ئەوتوی نه‌کردوه و ناسره‌دین شای قاجار خو‌شی ویستووه و له‌ لایه‌ن ئەمیر نیزامی کوردی گه‌روس نازناوی ئەمیر عه‌شایه‌ری پی‌ ده‌دری، ئەم محهمه‌داغایه‌ یه‌ ۱۲۹۷ مانگی له‌ راپه‌رینی مه‌لیک غازي شیخ عوبه‌یدیلا‌ی نه‌هری شاه‌ی شه‌مزی‌ن به‌ شداری کردوه، به‌لام له‌گه‌ڵ هه‌مزایا مه‌نگور نیوان ناخو‌شی په‌یدا ده‌کا. له‌گه‌ڵ خێلی دیوکری له‌ سپای شیخ جیا ده‌بنه‌وه و شیخ عه‌بدولقادری له‌ سۆنگه‌ی دژایه‌تی ئەو خێلانه‌ ناچار به‌ پاشه‌کشه‌ بو‌ نیو کوردستانی باکوری بن ده‌س عوسمانی ده‌بن. محهمه‌داغا ۹ کورپ به‌ ناوی پیروتاغا، قه‌ره‌نیاغا ناودار به‌ ئاغا، کاک هه‌مزه، کاک عه‌باس، کاک بایز، کاک حوسین، کاک عه‌وللا و کاک برایم. محهمه‌داغا مامەش له‌ سالی ۱۳۲۶ مانگی له‌ دی‌ی نه‌لۆس مردووه و دوای ئەو قه‌ره‌نیاغا ئەمیر عه‌شایه‌ر کراوته سهرۆک هۆز، قه‌ره‌نیاغا چ له‌ نیو خێلدا و چ لای حکومه‌تی مه‌خت جیی سه‌رنج بووه. له‌ جه‌نگی جیهانی یه‌که‌م روسه‌کان له‌ شه‌رێکدا له‌ «حه‌یده‌راوا» ژماری فره له‌ تاکه‌ تاکي ناو به‌ده‌ره‌وه‌ی خێلی مامەش‌یان شه‌هید کرد، جا هه‌ر له‌و سه‌رده‌مه‌وه خێلی مامەش له‌باری نفوسه‌وه که‌میانداوه. له‌ سالی ۱۳۰۳ هه‌تاوی قه‌ره‌نیاغا له‌گه‌ڵ هه‌ندی له‌ خزمان و مرو‌قه‌کانی خو‌ی به‌ هاوڕی خێلی دیوکری و مه‌نگور بو

دهرکردنی حه‌مه‌ره‌شیدخان قادرزاده بانه‌یی له کوردستانی بن دهس ئی‌یران ه‌یرشیان بو ناوچه‌ی سه‌رده‌شت بر دووه و له‌وی گولله‌ی ویکه‌وتووه و زامدار بووه دوای چاک بوته‌وه و له جه‌نگی جیهانی دوهمدا، قه‌ره‌نیاغا خۆی نه‌دا دهس روس و په‌یره‌وی له قازی محهمهد نه‌کرد تا له سالێ ۱۳۲۳ وه‌دوای قازی نه‌که‌وت، دوای مردنی ئه‌و (مام عه‌زیز) یه‌کێ له کورانی له جیتی ئه‌و بوو مه‌زن و سه‌رۆکی هۆز و حکومه‌تیش پله‌ی سه‌ره‌نگی ئیفتیخاری پیندا و له سالێ ۱۳۳۵ له پینک‌دادانی ئوتومیل تیا چوو و نه‌ما.

خێلی مامه‌ دو تایفه‌ی گه‌وره‌ن ئه‌میر عه‌شایه‌ر و قادری و چه‌ن تیره‌ی چکۆله‌ی تر و تا شه‌ش هه‌زار که‌س ده‌بن، خێلی مامه‌ش کورد و شافیعی مه‌زه‌بن، له ناوچه‌ی لاجان‌دان و ناوه‌ندیان (په‌سوێ) بووه و کاریان مه‌ر و مال‌تداری و کشت و کال و توتن چاندنه. جه‌نابی سه‌یید محهمهد سه‌مه‌دی له په‌ره‌ی ۲۰۳ روانینی به‌ میژوی مه‌هاباددا هیوای خواستوه که جه‌نابی کاک سلیمان» که مروفتیکی فازل و ئه‌دیبه و مامه‌شه که وه‌عدیشی داوه روژ تاریخی کاملی خێلی مامه‌ش بنوسی و ده‌ینی خۆی به هۆز و نه‌ته‌وه‌که‌ی ئه‌دا بکا، به‌و هیوایه (شه‌پۆل) هه‌روا جه‌ناب فه‌مه‌دی له په‌ره‌ی ۱۹۵ روانینی به‌ میژوی مه‌هاباددا ده‌نوسی دوستی به‌ریزم کاک حه‌سه‌ن دانیشفه‌ر له نامه‌یه‌کدا که له ۱۳۶۷/۱۲/۸ بو منی نویسه‌وه له بابته‌ خێلی پیران ده‌نوسی: قه‌ره‌نیاغا سه‌رۆکی پیران کورانیکی به‌ ناوی «مامه‌ند و کاک ئه‌حمه‌د که هه‌ریه‌که به‌ناوی خۆی تایفه‌یه‌کی به‌وجود ه‌یناوه مه‌زنی ئه‌م خێله‌ ئیستا محهمهد ئه‌مین عه‌شایه‌ری‌یه که له (شیناوا) دا داده‌نیشی ئه‌م خێله‌ ۳۴ ئاویان هه‌یه و سنوری خاکیان له شه‌رقه‌وه چۆمی دربه‌که‌یه و له غه‌ربه‌وه چۆمی بادیناوی و له باشووره‌وه چۆمی لاوین و له باکووره‌وه سنوری ده‌سکردی ئی‌یران و عێراقه، ئه‌و خێله‌ له موسل و هه‌ولێر و رانیه و بتوین هه‌ن و خێلی پیران به‌ ناوی ئه‌مین عه‌شایه‌ری ئه‌حمه‌دی موریک حوسینی و دانیشفه‌ر ناودارن.

پیران: ئەم خێلەش دو بەشە بەشیککی لە کوردستانی رۆژھەلاتی و ر لە رۆژئاوای ئاوی لاوین و لە باکوری مەنگوران و نزیک خانەیی رۆژھەلاتی گەروی زینۆئی شیخ و بۆی دەکیشی و دەکەوێتە رۆژھەلاتی قەزا(فەرماندار)ی بالەک. مەرفۆف کە لە بەیانی بەکی خۆش دا لەم گەرۆه کە ئاورێژە راوەستی جوان چاوی بە ئاوی لاوین دەکەوێ کە هەر وەکوو زیو دەبریتتەووە و بەرەو باشور دەپروا. لەم لاو و لەو لای روبارە کە چاوی بە دوکەلی تەنور و ئاگردانی مالی گوندەکان دەکەوێ. بەشی دوھەمی پیران لە دوانزدە گوندا دەژین. یەکیکان سەر بەخۆیە و لە دەشتی بتوین تابیی ناوچەیی چوارقورنەن. ئەم پیرانانەیی گەرمیان بێجگە لە سەد مالتیک ھەموو نیشتەجین و خەریک کشت و کالن. ئەو سەد مالتە ھەندیکان بەنیو کۆچەر و ھەندی تریان شوانن و مینگەل لە گکانیان لە گەل خویان دەبەنە کویستان پر لە وەرگە. کەوا بێ لە کۆچەر پتر ترانس ھیومانس کەرن. (پەرەیی ۳۸۹ کۆری زانیاری جلدی ۲- ۱) پیران بەم ناوانە(بلباس، پیران و سوسوسوارە). ناو دەبرن. پیران زستانان لە بەرا بۆ مەر لە وەراندن چوونەتە بتوین و رانیە لەو دیو و ھەوینانیش لە ناوچەیی پیرانشاردا بوون- لە کانیاخوا، حاجی ئیبراھیم و قەندیل دولنی.

بلباس خێلێکی گەرۆهیی کوردە، پینج تیرەیی: ۱- وەجانی کاخدری ۲- ئاکۆ ۳- مەنگور ۴- پیران ۵- مامەش: مامەشی شیوہی بلباسان جۆرە درومانیکە(پەرەیی ۱۱۲ فەرھەنگی کوردستان، گیوی موکریان، چاپی ۱۹۹۹ز، ئاراس، ھەولێر)

- مەنگور خێلی گەرۆهیی کوردە.
- مامەش عەشیرەتیککی گەرۆهیی کوردە.
- ھۆزی رۆژھەکی ۲۴ تیرە بوون، سەرەکی ھۆزی رۆھەکی لە نزیک گوندی تاب کە سەر بە ناوچەیی خۆیتە کۆ بوونەتەووە و بوونەتە دو بەش دواز دەیان یەکیان گرتوووە و ناویان لە خو نا بلباس. دواز دە ھۆز و تیرە کە ی تر بە قەوالیسی ناسراون. دەلین قەوالیسی و بلباس دو ھۆزی بابانەکان. ناوی بلباس و قەوالیسی لە دوو

گوندانیش نریاون که ههن له ناوچهی ههکاری دا(شه ره فنامه به کوردی په ره ی ٦٧٣ ئۆفستیتی جه واهیری ١٩٨١ از تاران و دایره تۆلمه عاریفی بوزورگی ئیسلامی ج.... په ره ی.... چاپی.... تاران).

- بلباس له راستیدا فیدراسیونی بووه له نیوان مهنگور، پیران، مامهش، برادۆست و ئاکۆ و له دواییدا مهنگور و برادۆست له و هاوپه یمانیه چوونه ته ده ری، له ههن دی سهرچاوه ته نیا خیلێ مهنگور، مامهش و پیران به به شی له بلباس دانراوه. دوکتور ره حیم هوهیدا ده لی: بلباس له باکوووری غه ربی سابلأغی موکری ده ژین و له لکبن و ئوی که لوئ تا بادیناویان به دهسته وهیه. بلباس دوو تیره ن: مامهش و پیران. مامهشه کان حه شیمه تیان له پیرانه کان زیاتره، ناوهندی هوزی مامهش په سوئییه و ناوهندی پیرانیش شیناوایه (روانینه به میژووی مه هاباددا، په ره ی ١٩٥، سه ییه د محهممه د سه مه دی بلاقۆکی ره ره و سالی ١٣٧٣ هه تاوی)

خیلێ مهنگور ئه م تایفانه ن: تایفه ی مروه ت، تایفه ی ئامانی، تایفه ی زیڕین، تایفه ی زینی، تایفه ی شه می و تایفه ی خدر.

خیلێ پیران ئه م تایفانه ن: موریک، ئه میر عه شایری، سادات و تایفه ی قهره نی ئه حمه دی.

خیلێ مامهش ئه مانه ن: تایفه ی قادری، تایفه ی ئه حمه دی، تایفه ی سلیمانی، تایفه ی پاشایی، تایفه ی خه لآغایی (له وه ده چی له حه ل: خلکان، تایفه ی کوری خه لکانی نووسه ری ناوداری کورد بی، شه پۆل)، ئه میر عه شایری گولآویاغا و تایفه ی بایه زیدی.

تایفه ی قادری سی تیره ن: ئاهه نی، محهممه دی و ئیفتیخاری.

تایفه ی خه لآغایی پینج تیره ن: مامهش، ره سوولی، عه بدی، مامهندی و ئه مینی.

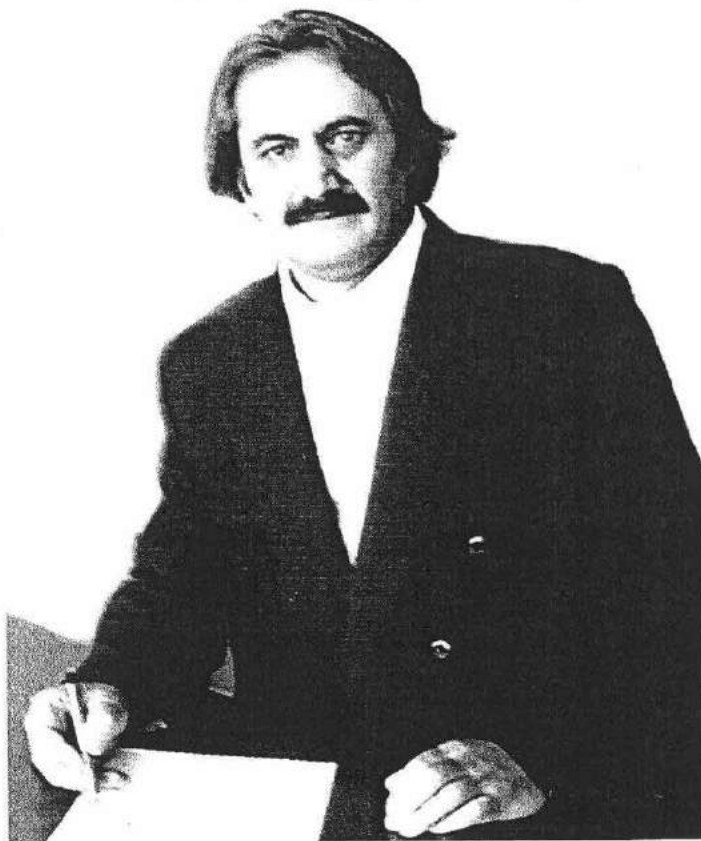
تایفه ی پاشایی چوار تیره ن: ئاغایی، خه لیلی، هه مزه زاده و فه قی پوور.

خیلێ مهنگور ئه لێن سی تایفه ن: تایفه ی ئوجاغی، سلیمان جهنگی و تایفه ی

مه لا خه لیلی.

نوکتە: دوایی که عەلی خانی تورکی هاوشار که ههشت بنه‌ماله‌ی له ناوچه‌ی ورمی بلاو کردبووه‌وه وه کوردکوژی ده‌کر، ههشت که‌سی‌تر لهو تورکه هه‌وشاریانه بوونه‌ته حاکی ورمی که وئاخ‌رینیان خودادا بیگلەر به‌یگی بووه و ئەمیش دەست ده‌کا به کوشت و بری کوردان و ژوماری فره له خێلی بلباس ده‌گری و سه‌رۆکه‌کانیان ده‌باته ورمی و باقی بلباسه یه‌خسیره‌کان له ناوچه‌ی چه‌مه‌و دۆلاما‌و ده‌یداته سه‌ر شه‌روانانی سپا و خۆی ده‌چینه‌وه شاری ورمی و له‌ناکا‌و خه‌به‌ری بو ده‌به‌ن که ئەو بلباسه یه‌خسیرانه، له ده رفه‌تیکدا هێرشیان بردۆته سه‌ر دۆلاما‌و فره‌یی له شه‌روانانی سپا ده‌کوژن و بلباسه یه‌خسیره‌کان به دیل و غه‌نیمه‌ت و مالی فره وه به‌رو وارگه‌نشینگه‌ی خۆیان گه‌رانه‌وه‌ته‌و و خودادا له‌به‌ر خۆیه‌وه پیشده خواته‌وه‌خ و چه‌قویی له‌وه‌رگی خۆیده‌دا و له داغان خۆ ده‌کوژی (ئیب‌راهیم ئیسکه‌نده‌ینا، په‌ره‌ی ۷۹، هه‌ر ئه‌وی).

دوکتور خه‌لیل موستاق موهمه‌قیق و ئوستادی زانکوله تاران

مەنگور

خێلی مەنگور لە زەمانی سەلتەنەتی کەریم خانی زەند بە سەرکردەیی باپیراغا لە کوردستانی بن دەس عێراقەووە هاتونەتە ناوچەی ؟؟؟؟؟؟ دانێشتوانی ئەوئێیان راوناووە و یا خستونێتە بن دەس خۆیان و لە جێی ئەوان جێگیر بون و ئەو تایفانە کە لەوئێ بون و خێلی مەنگور دەسیان بەسەرا گرتون، ئەمانە بون: مەر ئەکەنە- باب رەسو- برایمە سنە(ئێبراهیم حەسەن)- شیخ شەرەفی- ئال سێمانە- فەقی ئیسی(فەقی عیسا، هەندی بە فەقی وەسی ناویان بردووە)- زود- سەلکی- خەلکی- کارەش- گوێرەش- زەرەکا دەرویش- کەلھور- وەستا خالە- باریک هورموزیار- چەکالە و ... کەوابی باش دەردەکەوئ کە مەر ئەکەنە، شیخ شەرەفی، باب رەسو و ... مەنگور نین. مەنگور فرە شیرین زمان و زارخۆش و میوان گر و بوێر و نەترسن. سەرۆکی خانوادە زێدین، یا شەم بوووە و تایفەکانی دیکە مەزنی ئەوانی قەبول کردووە، یەکتێ لەو خێلە هەمزایای کورێ باپیراغای گەورەییە کە چریکەیی راپەرینی ئەو لە زەمانی ناسرەدین شای قاجار و چونە ئێو راپەرینی مەلیک غازی شیخ عوبەدی دیلای نەهری شاهی شەمزین ویردی سەر زمانە و بەیتی کوردی بە ناوی بەیتی هەمزایا فرە شیرین و دلگیرە. پێویستە بزاین ئەو باپیراغایە کە پالەستۆی بوداق خان کورێ شیخ عەلی خان حاکمی سابلاغ دابوو لە زەمانی سەلتەنەتی عەلی مەردان خان زەند لە سالی ۱۱۹۵ مانگی بە گزی و فزی بە دەس ئەحمەدخان موقەدەم مەرغەیی دەکوژری و لە ئێو پراستی پاشایی فەتحەلی شای قاجار لە ۱۲۳۵ مانگیدا یەکتێ تر بەناوی باپیراغای دوهم نەووەی ئەو باپیراغای لە ۱۱۹۵ لە مەرغە کوژراوە لە ئێو هۆزی مەنگور سەر هەلەدا و بو فرەبونی منال چەن ژن دینێ بەم ناوانە: زێرن(زێرن)، شەم، مروەت، ئامان، زین. دیارە هەر پینجیان لە یەک زەماندا حەلالی نەبون چون شەرع ئیجازەیی پێ نەداوە. مەنگور ئیستا لەم باپیراغای دوهمەن و ۱۴ تا ۲۱ کورێ لەوان بوووە و تایفەیی خۆی بەناوی ئەو

ژنانه‌ی خۆی ناو ناوه (په‌ره‌ی ۳۰ و ۳۱ سه‌یید محهمه‌د حه‌مه‌دی هه‌ر ئه‌وی). به‌لام گۆڤاری کاروان ژماره‌ی ۶۵ ی سالی ۱۹۸۷ له‌ په‌ره‌ی ۱۷ تا ۱۳ به‌ ناوی «هه‌ر که‌سی سمیلی سور بی هه‌مزاغانی یه» به‌ قه‌له‌می عه‌بدولقادر ده‌باغی، ده‌نوسی: ئه‌و کاته‌ باپیراغانی شه‌هید کراوه، ژنه‌که‌ی منالیککی له‌ سک‌دا بووه و کاتێ منالی ده‌بی و به‌پیتی داب و ده‌ستوری هۆزه‌واری ناوی ده‌نی (باپیر) واته‌ ئه‌م باپیراغایه، باپیراغانی دوهمه‌ که‌ ۶ ژن و ۱۸ کورپی ده‌بی که‌ هه‌مزاغا له‌ گشتیان به‌ته‌مه‌ن چکۆله‌تر ده‌بی و کاتێ باپیراغانی دوهم له‌ گه‌ل تایغه‌ی مامه‌ش شه‌ریان ده‌بی له‌ گه‌ل چه‌ند که‌س له‌ خزمانی له‌و شه‌ره‌دا ده‌کوژری و هه‌مزاغا که‌ له‌ براکانی دیکه‌ روایتر و زیره‌کتر و بویرتر و له‌ کارزان‌تر بووه‌ بۆته‌ جێ‌نشینی ئه‌م باپیراغا، ته‌نانه‌ت هۆزی پیران، دیبوکری، گهورک و ... له‌ هه‌مزاغانی مه‌نگور په‌یره‌وی ده‌که‌ن. له‌ بلاڤۆکی ئالمانی ۱۳ ئوکتوبری ۱۹۱۰ ز و ۱۲۸۸ هه‌تاوی وتاری به‌ ناوی هۆزی مه‌نگور به‌هۆی د. جه‌واد قازی ده‌لی: هه‌مزاغا کورپی باپیراغا بۆ تۆله‌کردنه‌وه‌ی کوژرانی باپیراغانی ئه‌وه‌ل به‌ده‌س ئه‌حمه‌داغانی موقه‌ده‌م مه‌راغه‌یی چووه‌ ئیو سپای شیخ عوبه‌یدیلائی نه‌هری. ئه‌وه‌ بو له‌ میانداو ئه‌و کوشتاره‌ی کرد. به‌ سه‌رنجدانه‌وه‌ ناوی باوکی هه‌مزاغا باپیراغا و قسه‌ی ده‌باغی له‌ راست ده‌چی.

ئه‌مه‌یش چه‌ند به‌ندی له‌ به‌یتی باپیراغا:

گویی رادیرنی دیوانه	سی شه‌و سی رۆژانه
بۆ بکه‌م مه‌دحی شیرانه	دۆلابی موکریانه
بی ره‌شه‌ی ره‌سولاغایه	قاقه‌ز چو بۆ خیلانه
رابه‌ریان ئه‌وره‌حمانه	چۆلیان کردباگردانه (باگردانی سه‌ری و خواری)
له‌شکری باپیرخانی	ره‌نگ وه‌زیر رومیانی
سوار بو له‌ باگردانی	مه‌نگورپی ده‌می وه‌جاغی
ته‌داره‌ک بۆ مه‌راغی	بۆ مه‌راغه‌ی ره‌وانه
سی شه‌م سه‌ر هه‌موانه	به‌ سی شه‌مۆی پر هونه‌ر

بوداخانی بوو دهسته‌به‌ر	باپیراغای پر جگهر
نه‌وه‌ی روسته‌می زالی	هۆی سوله‌یمان خه زالی
رانک ره‌شی چه‌کمه سور	لباس هاتن به جه‌مبور

به‌داخه‌وه هه‌مزاغای مه‌نگور له سالی ۱۲۹۸ مانگی به گزی و قزی ئه‌میر نیزام کوردی گه‌روس حاکمی سابلاغ (مه‌هاباد) شه‌هید کرا و ئه‌میرنیزام گه‌روسی دوا‌ی شه‌هید کردنی هه‌مزاغا بو دویه‌ره‌کی نانه‌وه له نیتو مه‌نگوراندا، کاکه‌لاغا که له دایکه‌وه برای هه‌مزاغا نه بوو کردیه خیلێ مه‌نگوران و دوا‌ی مردنی کاکه‌لا بایری کوری کرده سه‌روکی خیلێ مه‌نگوران که باپیراغای سیوه م کوری هه‌مزاغا ده سده‌کا به دژایه‌تی کردنی چونکا سه‌روکی به‌می هۆی ده زانی. له جه‌نگی جیهانی یه‌که‌م بايزاغا له‌گه‌ل سپای تورکی عوسمانی ده که‌وی و باپیراغای سیوه‌م بو دژایه‌تی کردن له‌گه‌ل ئه‌ ودا، پالده‌دا به روسه‌وه. ده‌لین ئیستایش ناسه‌واری ئه‌و دژایه‌تیه. له‌نیتو نه‌چووه و چه‌ند جار به‌گژ هۆزی مامه‌شدا چون، که جار‌جار سه‌ر که‌وتوون و جار‌جاریش تیشکاون و روبه‌روو بووونه‌وه‌شیان له‌(مه‌حمه‌شه) له‌گه‌ل خیلێ دیوکری‌یان بووه که له‌وه‌دا سی(۳) که‌سی ناو به‌ده‌ره‌وه له خیلێ مه‌نگوران ده‌کوژرین: (مام سلیمان سه‌روکی هۆز، مام ره‌سوول و مام حوسین که هه‌ر سیکیان کوری بايزاغای مه‌نگور و برای عه‌ولاغای بايزیدی بوون که کوژرابون(۱۲۹۸ هه‌تاوی) و له خیلێ دیوکریش ئاغا فه‌تاح داره‌له‌ک کوژراوه. له دوا‌یدا هه‌ر دوو خیل ناشتی ده‌که‌ن و زیاتر له هه‌موویان تایفه‌ی مروه‌ت خویان له دیوکری نزیک کردۆته‌وه(ده‌لین له مات‌کور، کوری ماد یا له مانگر یا مه‌نگور له مه‌نچوور و ولاتی مه‌نچووری گیراوه یا له مامی گونی‌یه. گه‌ورک له گاورک یا گاور: گه‌بر: ئاگردۆست یا له گورک: گورگی بالاندید: گورگی ته‌له‌دیتوو. فه‌ره‌نگی مه‌ردۆخ.... مامه‌شه‌بی له رووی زانیی ئه‌تمۆلۆژی Etymology زانستی ریشه‌خو‌زای واژه- فیه‌هولوغه ناساندنی ریشه‌ی واژه: قسه‌ی لی بکری(و

ئەمەیش بەشی لە شەجەرەى خێلى مامەش بە نەقل لە كىتیبى روانینى بە میژووی مەهاباد سەید محەممەد سەمەدى چاپى ۱۳۷۳ رەھرۆ)

لە كوردستانی باشوریدا مەنگور دەبنە دوو بەش مەنگورپى بنچینەیی و مەنگورپى روتە، مەنگورپى بنچینەیی لەنیوان روبرارى ژاراواو گارفین لە ۲۶ گوندا دەژین، ئاوى چۆمى ژاراوا لە باكورى قەلادزەووە لە رۆژھەلاتەووە بەرەو رۆژاوا دەرواوە دەرژیتە نیو ئاوى زىى بچوك و ئاوى چۆمى گارفینیش لە باكورەووە بەرەو باشور دەروا و لە دەربەند دەرژیتە نیو ئاوى زىى. مەنگورپە روتە لە ۴ گوندا دەژین كە دەكەونە رۆژھەلاتى ئاوى روبرارى ژاراوا، لەپیش تىكەل بوونى لەگەل زىى ئەم مەنگورانە لەگەل مەنگورانى بەشى كوردستانی رۆژھەلات خزمایەتى و پتوهندیان ھەبە و سەرۆكەكانى خێلى مەنگور لە لەوارگەى گەدەوھەنگوین لای مەهابادى موكرى راي دەبوژین. بەشێك لەم مەنگورانە بەتایبەت شوان كارەكانیان ئیستا ھاوینان بە ترانس ھیوماس یانى شوانەكان و ھەندى كەسى تر ھاوینان دەچنە ھاوار و ئەوانى تر لە گونداكان دەمینەووە و خەرىكى كشت و كالىان دەبن. كۆچەرى تەواو لە ھاوین و زستانا ھەوارگەى واى گیر ناین لە سالىكەووە بۆ سالى تر نەىگۆرپى، كۆچەرى تەواو ناتوانن خەرىكى كشت و كالى بۆ، بۆ مەر لەوھەپاندن مەجبورى بچنە كوستانەكانیان كە دەكەونە رۆژھەلاتى شاخى گەلآلە و مامەروت و سەرى ساوھ لە باشورى قەندیل، لەوئى لەگەل خزمەكانى ئەو دیو ھەندى جار یەك دەگرن (كۆرى زانیارى ھەر ئەوئى). ھۆزى مەنگورپیش ھەر وەكوو ھەموو خاوەن مۆلكەكانى خاكى كوردستان لە گونداكانیاندا مزگەوتیان ساز دەكرد و مەلا و مودەریسیان ھەبوو چونكە ئەو داب و دەستورە لە سولتان سەلاحەدین ئەیوبى دوینی زرارى و بنەمالەى ئەو سولتانە كوردە و لە بابانەكان و سۆرانەكانەووە ببوو بە باو چونكە لەو سەردەمانەدا ھیشتا دارولفنون دانەمەزرا بوو نەھاتبوووە ولاتە موسلمان نشینەكان و خەلكى لە كوردەوارى دا بە شیوھى حوجرەى مەلا و فەقى خۆیندویانە و بە وینەى ھەرەوھز و یارمەتى ھەموو لایەنەى خەلك خزمەت بە

مهلا و فهقی کراوه و بره و به خوینده‌واری دراوه نه‌وهی نه‌و هم‌موو زانا و مه‌لا
عالمه‌مه گهورانه له خاکی پاکی کوردستان سه‌ریان هه‌ل‌داوه و خزمه‌تیا‌ن به زانی‌نو
مروانی کردووه و بوونه‌ته جپی فه‌خر و شانازی بو کورد و کورده‌واری و جیهانی
نیسلام. مه‌نگور مروقی گه‌وره و مه‌زنی زوره بو وینه عه‌بدو‌لا‌غای بایه‌زید و
مام‌ره‌سوولی کوری عه‌بدو‌لا‌غا له مرو‌قانه نا‌وداره‌کانی هوزی مه‌نگورن.

شه‌پوئل / ۲۹۴

صفحه ۱۴

شنبه ۱۶ آذر ۱۳۸۱

۲ شوال ۱۴۲۳ - شماره ۱۷۵۴۳

برای اولین بار در ایران و جهان

قرآن کریم به زبان کردی ترجمه شد

وی در ادامه گفت: این کتاب در داخل کشور پنج بار و در میان کردهای خارج از ایران نیز دوبار تجدید چاپ شده و در کردستان عراق هم این کتاب با اشتیاق مخاطبان مواجه شده است. وی در خصوص مدت زمان کاری که روی ترجمه این قرآن انجام گرفته بیان داشت: در سال ۱۳۶۶ ترجمه قرآن را به اتمام رساندم و در سال ۱۳۷۶ این کتاب چاپ شده و دلیل این وقفه طولانی هم می‌توانست مشکلات مالی و مسائل دیگر باشد که من خیلی در جریان آنها قرار نگرفتم. وی در خصوص سیاست‌های دین‌زدایی در گذشته خاطر نشان کرد: رژیم گذشته نمی‌خواست به هیچ شکلی برای اسلام تبلیغ شود چرا که با دین‌داری و اسلام مخالف بود و واژه داشت. خصوصاً با اقدام ملی و محلی مخالفت‌هایی صورت می‌گرفت و رژیم نمی‌خواست به زبان آیین و سنت‌های آنان بها دهد.

برای نخستین بار در ایران و جهان، آیات قرآن کریم از عربی به کردی ترجمه شد. دکتر محمد صالح ابراهیمی محقق علوم قرآنی و مترجم این قرآن در گفت‌وگو با باشگاه خبرنگاران جوان با بیان این مطلب در خصوص اثرگذاری این ترجمه گفت: هرگز باور نمی‌کردم که این ترجمه تا حد بسیار زیادی بتواند مخاطب داخلی و خارجی جذب کند و به گفته برخی از ایرانیان کرد زبان این ترجمه توانسته است الفت آنان را با کلام خدا عمیق‌تر کند. وی افزود: البته پیش‌تر از این قرآن کریم به زبان کردی اما با خط لاتین که ویژه کردهای مقیم ترکیه است ترجمه شده بود. وی در خصوص تأثیرات انتشار و مطالعه این ترجمه در بین کردزبانان تصریح کرد: تأثیر مطالعه این ترجمه بر تقویت علاقمندی مردم به قرآن تا آنجا که بررسی کرده‌ام قابل توجه بوده است.

شه هید کرانی هه مزاغای مه نگور

هه مزاغای کوری باپیاغای مه نگور سپاسالاری راپه رینی مه لیک غازی شیخ عوبه یدیلای نه هری شاهی شه مزین بو که دواي گه رانه وهی شیخ عوبه یدیلای بو کوردستانی باکوری بن دهس عوسمانی، هه مزاغای مه نگوریش به سپا و سواره کانی یه وه به ره و کوردستانی باکوری رۆبی به لام ههروهک رابه ری راپه رین ئارا و قارای نه بو جار به جار دههاته وه کوردستانی رۆژهه لاتی بن دهس تورکه مه نی قاجار و گورزیکی ده وه شاندا. قاجار خه ریکی گزیو فزی بو که به شیوه یه ک هه مزاغای بخرنه داو، حه سه ن عه لیخان ئه میرنیزامی گه روسیش که له دهوره ی قاجاردا فره ده سی ده رۆیی، پئی خۆش بو ئه و گرییه یه به ده سی ئه و بکریته وه و پاداشی ئه و کارهش له دهس شای قاجار له ئیران بو خوی وه ریگری، جا چون ئه میر نیزامی کوردی گه روس (وه زیر چرچه) ده یزانی هه مزاغای له گه ل میرزا قاسم قازی پتوهندی دوستانه یان هه یه، میرزا قاسم قازی راسپارد بره و دلخۆشی بداته وه و به خه تی خۆشی بو هه مزاغای نوسی له گه ل تو زولم کراوه و ئیمه کارمان پتته و ده تکه مه حاکی کوردستان و سابلاغ (مه هاباد)ی موکری، میرزا قاسم نامه گه ی گه یاند و وه لامیشی هتیاوه، هه مزاغای نوسی بوی ئه گه ر وه زیر له تایفه ی قاجار بوايه باوه رم به قسه کانی نه ده کرد به لام چون ئه ویش وه ک من له هۆز و عه شیرته ئه گه ر سویندم بو بخوا و په یمانم له گه ل گری بدا، باوه ری پئی ده که م و دیمه وه، ئه میر نیزام سویندی بو خوارد و له پشت قورئان بوی نوسی تا زیندوم و له م دنیا یه دا زیندو بم له گه ل توم و ده تپاریزم ته نانته له کاتی پتویست گیانم ده که مه قوربانت و مۆر و ئیمزای خۆیشی به پشت قورئانه که وه ناو بو هه مزاغای نارد. به و قورئان مۆر کردنه هه لۆی به رزه فری چیا ده سه مۆ کرا، خویان به ره و سابلاغ ساز کرد. سواره ی برازای هه مزاغای که لاوی بویر و نه ترس و ئازا و زیره ک و پره هۆش بو، به هه مزاغای وت: هه ر ئه میر نیزام له عه شیره تیش بی پیم

چاک نی یه برۆی بۆ لای چون نامهرده، كه سێ باوكی خۆی كوشتبێ جینگای باوهر
نی یه؟ همزاغا وادياره ده ترسی، سوارهیش ده لێ هه رچهنده به ترسه نوكم ده زانی
هه رچهند بروام وایه ده یان كوژن به لام له گه لت دیم. قورئان ماچ ده كه ن و به چهن
سواره وه ده رۆن و زۆربه ی سواره كانی له پشت كیوی عه لیاوا له پشت پادگانی
ئێستای مه هاباد له باشوری غه ربی شار راده گرن و خۆبی له گه ل چهن سوار به ره و
باخی شیخ (له باشوری مه هاباد كه ئیستا نه و باخه نه ماوه و له چواررێ مه وله وی
تا پشتی گۆره پانی حه یوانات و ئازالی نه مرۆی ده گرت به ر) هاتنه خواری و ده چنه
باخی شیخ و له دوره وه چاویان بع چادر و سه ربازی حكومه ت ده كه وی، سواره
ده لێ ئاغا به باشی نازانم بچینه نیویان، ده ستور بده حاكم له چادر ده ركه وی و بیته
لامان تا ئیمه یش زیاد له سواره كانمان دور نه كه وینه وه، باشه باشه تا ئیره قسه ی
خۆمان له گه ل حاكم بكه ین، همزاغا ده لێ: یانی ئیمه له م سه ربازه برسی و ره ش و
روته لانه بترسین؟ یه ك راست ده چیتته نیو باخه كه وه و له كۆی زینی نه سپ
داده به زی، حاكم له پیشدا ده ستوری دابو ۲ فهوج سه ربازی ئازا و به جه رگ و به
تفه نگ و گو له و كه ره سه ته ی مرۆف كوژی تپل له سه ر ماشه تفه نگ له نیو
چادره كانی لای راستی چادری خۆی ئاماد و ده س به تیر راوه ستن و ئاماده. راست
له به رانبه ری چادری خۆی چادری تر ساز ده دا و له نیو نه و چادره دا قوولكی،
هه ره كه زاغه سازده دن و ده ستور ده دا هه وه خت هه مزاعا هات و من هه مزاعا و
هاوریکانی چوینه نیو چادره كه، من دوای ماوه یه ك ده رۆم ده چمه نیو چالی
چادری به رانبه ر، جا دوای نه وه چادری كه هه مزاعا و هاوریکانی نه وی تیدان
تیرباران بکه ن و هه مویان بكوژن، جا دوای نه وه ی هه مزاعا له نه سپ پیاده بوو
حاکم هات به پیری به وه و هه مزاعا میوانه كانی برده نیو چادر كه ۳۰ كه س بون،
دروای به خیر هینان و خواردنی شیرینی و خواردنه وه ی شه ربه ت، نه میر نیزام
گه روی به بۆنه ی ده س به ناو گه یاندن له چادر ده چیتته ده ر و داروده سه كه یشی له
گه لیدا ده چنه ده ری، به لام له به ر نه وه ی هه مزاعا شك نه كا، ۳ خزمه تكار و قاوه چی

له چادرا ده میننه وه، ئه میر نیزام و پیاوه کانی ده چنه چادری به رانبهر و خو ده خزیته نیو چاله که، هه رکه تیرباران کردنی هه مزاعا و هاوړیکانی ده سپی کرد، ۲ فهوج سه رباز سهوت جار چه که کانیاں پر ده که نه وه و هه مزاعا و یارانی ده دهنه بهر تیر و گوڵه بارانیاں ده که ن و به کیک له نوکه رانی حاکم به خه نجه ره وه هیرش ده کاته سه هه مزاعا به خه یال سه ری جیا بکاته وه و له راست ئه و کاره دزیوه دا ئه مپش خه لات و به راتی خو ی وه ربگری و هه مزاعا بو ترانه هه لمه تی بو دبا و جی به جی ده یکوژی و نایه لی ده ست بکاته وه و چه ند که سی دیکه ش له داروده سته ی ئه میر نیزام ده کوژی و له ریساله ی جونگی فه یزی دا له هه والی موده رسی ته با ته بایی دا نوو سراه سوارئاغای برازای هه مزاعا ده پروانی وا تیرباران کران و هیرش کراوته سه ریاں به برینداری ده ست ده با چه ند گو له ده خاته نیو ده می تفه نگیکی مارتین که هی (سالار ئه میر نیزام بو وه) و له نیو چادره که دا ئه بی ده ست ده داتی و له سه ره تا وه حوسین عه لی به گ یا وه که مه نمووری کوشتاری هه مزاعای مه نگور سهرداری سپای راپه رینی نازاد یخوازی کورد و کوردستان بو وه و هاوړیکانی هه مزاعا بو وه ئه یکوژی و به خه نجه ره که بشی وه ها له سینگی سو لتان قه جه به گلو ده دا که نووکی له پشتی یه وه ده ردی به لام له سو نگه تیرباران و هیرشی نوکه رانی حوکومه تی قاجاره وه هه موو شپزه و شه هید ده که ون و جندرمه کان ده رژین به سه ریاں دا و هه موو کورده کان و ئاغا مه نگوره کان و هه مزاعایش به شه هیدی ده بین و ده ست ده که ن به سه ر برینیاں و سه هه مزاعا له له شی موباره کی شه هید کراوی جیا ده که نه وه له گه ل سه ری ئه وانی تر ده یکه ن به نووکی سه رنیزه وه و به مه هاباد ئه یانگیرن و به و جزره ناحه ز و نامرۆیا نه له مه هاباده وه ده یان به نه نیو شاری ورمی بۆلای محه مده ره حیمیاں عه لائوده وه ئه میر نیزام حاکمی قاجاره کان له و شاره دا؛ جا دوا ی ئه وه که راپه رین و بزافی نه ته وه ی دابه ش کراوی کورد به رابه ری شیخ عوبه یدولا نه هری تیکچو و کورده کانیاں به و شیوه نامرۆیا نه کوشت و پرشاو بلا وه یان پی کردن، لوتف عه لی خان کوری موئه ییه دده وه له سه رکیشیک چی

باشی و ملی عهد گهردوون سپهه‌بۆد له مانگی رهمه‌زاندا له سالی ۱۲۹۷ مانگی بوو به حاکمی شاری مه‌هاباد و له و ریگایانه‌وه به فروفیل قه‌له‌ره‌شه بو به‌جی نشینی باز و هه‌لو و شاهۆ(بروانه کتییی ژیانه‌وه‌ری زانیانی کورد... یا گه‌نجینه‌ی فره‌ه‌نگ و زانست په‌ره‌ی ۱۵۸ و ۱۵۹ چاپی ۱۳۶۴ هه‌تاوی، تاران، چاپخانه‌ی مه‌هاره‌ت). به‌لی دوا‌ی شه‌هید کرانی نا‌عا مه‌نگوره‌کان و هه‌مزاعای مه‌نگور که ده‌بینن که هه‌مزاعا نه‌ماوه و شه‌هید کراوه نه‌میر نیزامی کوردی گه‌روس ده‌ستور ده‌دا سه‌ری هه‌مزاعا له به‌ده‌نی جیا بکه‌نه‌وه و به‌پری بکه‌ن بو تاران. حاجی سه‌بیاح له بیره‌وه‌ری په‌کانی خویدا نوسیه‌یه‌تی: گشت نه‌و نا‌عا مه‌نگوران هه‌ر له مه‌هاباد به‌خاک ده‌سپێدرین و ده‌نیژرین، شا به‌کوشتن و شه‌هید کرانی نه‌و نا‌عا مه‌نگورانه‌فره‌خۆش‌حال ده‌بی و خه‌لاتی تاییه‌ت و یه‌ک بر شیع‌ر بو نه‌میر نیزام گه‌روس که حاکمی سابلا‌غ (مه‌هاباد) و سایه‌ن‌قه‌لا (ئه‌وکان): شاهیندژ بووه، ده‌نیژی. شه‌هید کرانی هه‌مزاعای مه‌نگور له سپتامبری ۱۸۸۱ازو شه‌والی ۱۲۹۸ مانگی و خه‌رمانی ۱۲۶۰ هه‌تاوی روی داوه. ده‌لین: هیمان جلک و لیباسه‌کانی هه‌مزاعا له ناوایی بستم به‌گ، پاریزاوه. سالی دوا‌ی شه‌هید کرانی هه‌مزاعای مه‌نگور له ژوینی و ژوئییه‌ی ۱۸۸۲از حاج سه‌بیاح هاتۆته سابلا‌غ(مه‌هاباد) و چۆته سه‌ر گلکۆی هه‌مزاعا و له بابته شه‌هید کرانی هه‌مزاعا و یارانی په‌سیاری له خه‌لک کردووه و رای گه‌یاندوه سه‌یره نه‌میر نیزام چۆته ژیر زه‌وی نیوچالی به‌خه‌یال سوینده‌که‌ی ناکه‌وی، چ فروفیلی (بروانه په‌ره‌ی ۴۵ و ۴۶ روانینی به‌میژو مه‌هاباد، نوسراوی به‌ریژ سه‌هید محهمه‌د سه‌مه‌دی چاپی ۱۳۷۳ بلاوکی ره‌ره‌و.

له ۲ ته‌شرینی په‌که‌می ۱۸۸۰از میان‌دواو ده‌که‌ویته ده‌س مه‌لیک غازی شیخ عوبه‌یدی‌لای نه‌ه‌ری شاه‌ی شه‌م‌زین خرنالی به‌یت بیژی هه‌مزاعای مه‌نگور که له نیزیکه‌وه ناگای له‌و کاره‌ساته بووه(به‌پاستی گرتنی میان‌دواو به‌جۆره کاره‌سات بوو هه‌ر نه‌وه‌یش بووه هۆی که سپای کورد نه‌یتوانی سه‌رکه‌وی، بناو، مه‌را‌عا و

تهوڕیز که له دهس زولم و زۆری قاجار خهریک بون خو بدن به دهستهوه و له گهڵ کورد بو ئازادی یهک بگرن، بهلام ئهو کارهساته ی میانداو و ئهوانی پهشیمان کردهوه و بهرگیران له چونی سپای کورد کرد. له ۱۰ی تشرینی یهکه می ۱۸۸۰ز سپای کورد، بهرو بناو دهروڤن، جا ئهوهیه خرخال دهلی: هه مزاجا بلیند بوو له ناوی- له بریقه ی زریه و قه تلاوی- ئه وچه ل ده چمه سه ر بناوی. ده لئین: له و حه وتوو ه که میانداو به دهس کوردهوه بووه (۸۰۰ موسلمان و ۲۰۰۰ ئه رمه نی و ۵۰ جوله که) کوژراون (پروانه په ره ی ۱۲۵ و ۱۲۶، میژوی هۆزی بلباس بهرگی ۱ چاپی ۱۳۸۹ز، سلیمانی، مه حمود ئه حمه د محه ممه د و حه مه بیوره یی بلباس).

یه کیک له کاره ساته دلنه زینه کانی کوردستان دوا ی موکری قرانه که ی شا عه بیاسی سه فه وی، کاره ساتی قه تل و عامی عه شیره تی مه نگوره له مه راغا به گه ندلی و نه زانی بداقخان حاکی سابلان و به فیلی ئه حمه دخانی موقه دم حاکی مه راغا که دوژمنایه تی کۆنیشی له گه ل خانه کانی موکریدا هه بووه و به فیل باپیراغای مه نگور بو مه راغا بانگ کردوو و ئه ویش به ۹۰۰ سواره وه ده چی بو مه راغه به شه و هه مویان ده کوژن. عه لی به رده شانیش به تی بو سازداوه، هه رچه ند ئه و هی به رده شانیش نه بی به لام به یته که جوانه:

هۆی سوله یمانی خه یالی	نه وه ی رۆسته می زالی
حه وت قوبه ی له مه تالی	پیم نالین ته تو مندالی
له جلیتی نه کرد خالی	وه ک هه ورا ن به گه والی

یا:

بانگم وه بهر پاشای له ژور	خان ناردنی دور به دور
بلباس هاتن به جه مبور	رانک ره شی چه کمه سور

باپیراغای دوا ی کوژرانی، ته نیا کوڕیکی به ژن و مالی هه بوو، جا بۆیه جگه له به ره ی خدری، به ره کانی دیکه مه نگوران هه مو به ناوی دایکیانه وه ناو ده برین. به ره ی زیڕینی، به ره ی شه می، به ره ی زینی، به ره ی مروتی، به ره ی ئامانی، هیمنی

ناسک خه یال شاعیری نیشتمانی کوردستان ده لئی من به منالی مام بايزاغای کورپی بايزاغای منگورم دیوه که ده یانگوت ته مهنی له سه د سالی هه لبار دووه و ژنی مردوه و ده یه وی ژن بییتته وه، به لام له نیو عه شره ته که ی خویدا که سی پتی ناشی (بروانه په ره ی ۱۴۹ توحفه ی موزه فه ریه به زمانی کوردی کۆکردنه وه ی ئوسکارمان، به رلین، ۱۹۰۵، پپیشه کی و ساخ کردنه وه و هینانه وه سه ر رینوسی زمانی کوردی هیمن موکریانی به شی یه که م به غا، ۱۹۷۵ از چاپخانه ی کۆری زانیاری کورد.

سن Sin و ره مه ک

جاران سواره ی باشی نادرشای کوردی قه راخلو بوون (۱۷۳۷- ۱۷۴۷ز)، ئیستا ۲ تیره ی بچوکن و له بتوین ده ژین. زۆربه یان نیشته جین و به شیکی بچوکیان به شوانی و شوانکاره یی هاتوو چۆی کونستان ده که ن. (۴۹۳ ج ۲- ۱ کورپی زانیاری) هۆزی ره مه ک زیاتر له شاوه لئی ژیاون و هیشتا ژماره یی له وی ماون، سه روکی هۆزی ره مه ک هه ر وه کو له به یتی کۆنی کوردی دا بیژراوه: ۱- کانه بی فه قی و سه) بووه، که له شه رینکدا له روبه رو بون له گه ل ئه حمه دخان ناوی له خاوه ن مولکه کانی مه راغه، هه ر دو به ده سی یه کتر کوژراون و ئه و به یته یش ژنی به ناوی خوازی خوشکی کانه بی دایناوه (په ره ی ۱۹۹ روانینی به میژوی مه هاباد، هه ر ئه وی)- هه ندی له هۆزی بلباس له قه ره ته په وه هه تا قاینه یجه ی باکوری خورمال به دینه اتا بلاو بون و نیشته جین.

ئهم بلباسانه به بنه چه ک (سن Sin و ره مه ک) ن که ئیستا له ده شتی بتوین ده ژین و سه لیم پاشای بابان (۱۷۳۷- ۱۷۴۳ز) له وی ده ری کردون 5- 19 bid P
 ۱. کۆبه ی په ره ی ۳۸۳ کۆری زانیاری به گی ژماره ی ۲- ۱ چاپی ۱۹۷۴ز، به غا. د.
 ناجی عه باس ئه حمه د.

Handwritten notes and stamps at the top of the page, including a circular stamp on the left and various lines of text.

Handwritten text in the upper left quadrant, possibly a title or introductory note.

Handwritten text in the upper middle section, including a circular stamp.

Handwritten text in the upper right quadrant, including a circular stamp.

Handwritten text in the middle left section.

Handwritten text in the middle middle section.

Handwritten text in the middle left section.

Handwritten text in the middle middle section.

Handwritten text in the middle left section.

Handwritten text in the middle middle section.

Handwritten text in the middle left section.

Handwritten text in the middle middle section.

Handwritten text in the middle left section.

Handwritten text in the middle middle section.

Handwritten text in the middle left section.

Handwritten text in the middle middle section.

Handwritten text in the middle left section.

Handwritten text in the middle middle section.

Handwritten text in the middle left section.

Handwritten text in the middle middle section.

Handwritten text in the middle left section.

Handwritten text in the middle middle section.

Handwritten text in the middle left section.

Handwritten text in the middle middle section.

Vertical handwritten text on the right side of the page, including a circular stamp.

Handwritten text in the bottom left section.

Handwritten text in the bottom middle section.

کتاب التوحید
 فصل اول
 مائش
 ۲۷۲۶
 التوحید

والتوحید
 فصل اول
 مائش
 ۲۷۲۶
 التوحید

والتوحید
 فصل اول
 مائش
 ۲۷۲۶
 التوحید

Handwritten marginal notes on the right side of the page, including various signatures and dates.

الشاهد في تامل الكتب
ما يزيد الحسنة الاقل
وحسنه ملكة تؤمان من الشري
الداعي

Dr. Saleh Ebrahimi

اشهد بان هذا الكتاب
مكتوب في شهر ربيع
الاول سنة ١٢٥٣

بمؤيد من بيت
افتتاح البيع النافذ
جافندى السجود

اشهد بان هذا الكتاب
مكتوب في شهر ربيع
الاول سنة ١٢٥٣

المناظر في مجلس البيع والنقد
والاجارة في شهر ربيع
الاول سنة ١٢٥٣

٢٧٣

اشهد بان هذا الكتاب
مكتوب في شهر ربيع
الاول سنة ١٢٥٣

اشهد بان هذا الكتاب
مكتوب في شهر ربيع
الاول سنة ١٢٥٣

اشهد بان هذا الكتاب
مكتوب في شهر ربيع
الاول سنة ١٢٥٣

اشهد بان هذا الكتاب
مكتوب في شهر ربيع
الاول سنة ١٢٥٣

اشهد بان هذا الكتاب
مكتوب في شهر ربيع
الاول سنة ١٢٥٣

اشهد بان هذا الكتاب
مكتوب في شهر ربيع
الاول سنة ١٢٥٣

الناظر البائع الموجه
عبدالله بن عبدالمطلب بن عبدالمطلب

المنتزه في البيع الموجه
تأليفه الملك ابراهيم بن الملك
المجاهد بن عبدالمطلب بن عبدالمطلب
في شهر ربيع الاول سنة ١٢٥٣

الناظر المشتري الموجه
عبدالله بن عبدالمطلب بن عبدالمطلب
في شهر ربيع الاول سنة ١٢٥٣

اشهد بان هذا الكتاب
مكتوب في شهر ربيع
الاول سنة ١٢٥٣

اشهد بان هذا الكتاب
مكتوب في شهر ربيع
الاول سنة ١٢٥٣

خیلی زرزا

خیلی زه رزا هم تايغه نه ن: تايغه ي ئيراهيم خاني، تايغه ي سه ييده به گه، تايغه ي حوسين به گي، تايغه ي فه تحعه ليخاني، تايغه ي عه بدوللاخاني، تايغه ي غه فورخاني و تايغه ي ئه ميرخاني.

تايغه ئيراهيم خاني ۲ تيره يي به ناوي زه رزا و ره شيدي لي په بدا بووه. تايغه ي عه بدوللاخاني ۳ تيره ي زه رزا دوست، موسازه رزا و ئه شجعه ي هه يه. تيره ي ئه شجعه عيش ۳ تيره ي، راد، هه مزه زه رزا و تيره ي ئه شجعه ي هه يه. تايغه ي غه فورخاني تيره يه كي به ناوي مه جيدي هه يه.

تايغه ي ئه ميرخاني تيره يه كي به ناوي عه زيرخاني هه يه.

تايغه فه تحعه ليخاني ۳ تيره ي مه دي زاده، ئه مير ي و زه رزا حوسين زاده ي هه يه. تايغه ي سه ييده به گي ۲ تيره ده ستي و بوداغي هه يه (كتيبي ساختار سازمان ثيلات نازبهيجان غه ربي ئيراهيم ئيکه نده ري نيا پهره ي ۴۱۸ تا ۴۱۶ چاپي زستاني ۱۳۶۶ تاران). - هوزي زه رزا تاراده ي ۲۸۴ بنه ماله، له گونده کاني: [سينگان، حه ق، بيمزورته، ميروا، پوشاوا، ئه ميروا، نهرزيوه، نه ليوان، شاوانه، عه لياوا و فهره جاوا بلاون بونه ته وه. خيلى زه رزا، ۳ تايغه ن، که ئه م ۳ تايغه: (ئيراهيمخاني، فه تحعه ليخاني و عه بدوللاخاني) يه که به تايغه ئه سلي ناسراون و سه روگ عه شيره تيش تايغت به تايغه ي عه بدوللاخاني بووه. به رله سالاني ۱۹۸۱ ز - کوچه ري و گه رمين و کوستان کردن، له نيو هوزي زه رزادا هيمن بهر مابووله سه ره تاي مانگي گولاندا بو ۳ تا ۴ مانگ، ده چوونه کوستانه خوش له وه رو بزوينه کان، به تايغت شيو دولي ره سول با پيران، کيله شين، درو، تاله جار، هاوار کروس و... بو ئازال له و رانندن و په ز به خيو کردن، به لام دواي شورشي گه لاني ئيران، له بهر شهر و شورو ئه مين نه بوني ناوچه که، ئيتر کوچ و کوچباري مه يسره نه بووه، ئيستا له م سه رده مه ي دا (۲۰۰۸ ز) سه روکايه تي هوز به ئه ستوي سليمان خاني زه رزايه و سه روگي تايغه ي ش به مجوره يه: ۱ - تايغه ي برايم خاني: سمايل خاني زه رزا - ۲ تايغه ي

عہدو لالاخانی: سلیمان خانی زهرزا - ۳ - تائفہی سہ یدہ بہ گی: کاک رہ شید نہرزیوہ - ۴ -
تائفہ حوسین بہ گی: خوسرہ و ئیسکہ ندری - ۵ - تائفہی غفور خانی: مہ جید مہ جیدی -
۶ - تائفہ فہ تحعلیخانی: ئہ میرخان زهرزای حوسین زادہ - ۷ - تاطفہی ئہ میرخانی:
هوژی پیران ئہم تائفانہی ہہ بہ (: ئہ مین عہ شایری، تائفہی قہرہنی ئہ حمہدی، تائفہی
موریک و تائفہی سادات).

هوژی مامہش دارای ئہم تائفانہن (: تائفہی قادری، تائفہی خہل ئاغایی، تائفہی
ئہ میر عہ شایری، تائفہی سلیمانی، تائفہی گولآویاغا، تائفہی بابہ زیدی، تائفہی پاشایی و
تائفہی ئہ حمہدی).

تائفہی قادری ئہم تیرانہی ہہ بہ (: ئاھنی، محہمدی و ئیفتخاری). تائفہی خہل
ئاغایی ئہم تیرانہی لئی جیا بو تہوہ: (مامہش، مامہندی، ئہ مینی، عہدیی و رہ سولی).
تائفہی پاشایی ئہم تیرانہی ہن (: ہمزہ زادہ، خہلیلی، ئاغایی و فہ قی پور).
هوژی مہ نگوری نہ لئن ئہ مانہن: (وجاخی، کاسلیمانی جہنگی و مہ لا خہلیلی).
هوژی زهرزا، ئہم تائفانہی ہن: (برایمخانی، حوسین بہ گی، عہدو لالاخانی،
غہفورخانی، ئہ میرخانی، فہ تحعلیخانی و تائفہی سہ یدہ بہ گی).

تائفہی ئیراہیمخانی ئہم تیرانہی ہہ بہ (: زهرزا و رشیدی. تائفہی حوسین بہ گیش
ئہ مانہن: تیرہی ئیسکہ ندری و صادقی. تائفہی عہدو لالاخانیئش ئہ مانہن: زهرزا دوست،
موسازہرزاو ئہ شجہعی و تیرہی ئہ شجہعی ئہ مانہن: ہمزہ زهرزا، رادوئہ شجہعی
تائفہی غفورخانی: (مہ جیدی و تائفہی ئہ میرخانی: عہزیزخانی).

تائفہی فہ تحعلیخانی: (تیرہی مہ ہدی زادہ، ئہ میری و زهرزاخوسین زادہ). تائفہی
سہ یدہ بہ گی ئہ مانہن (: تیرہی دہستی و بوداخی). سہرچاوہ: ساختار و سازمانی خیالات و
شیوہی ژبانی عہ شایری ئازربایجان، ئیراہیم ئیسکہ ندری نیا، پیرہی ۴۱۸ تا ۴۱۱
بلاوکی ئہ نزہلی ورمی چاپی ۱۳۶۶.

ره‌شیدی زه‌رزا و شیعره‌کانی له‌بابه‌ت چه‌لتوک و...

چه‌لتوک

من برینجی گرده‌ی رووتم
 شه‌رمه له‌گهل «گوخل» به‌تا
 نازانی چونم داچینی
 به‌خومه‌وه نه‌دی خوشی
 لیم نیشتووو زور توز و‌گه‌رد
 لیم هالاره‌جله وه‌ک زنج
 مینش زه‌ویم منده پیدا
 «پیتاوه» نه‌بوو لیم بگری ریز
 شیله‌گه‌م هه‌موو خرا بوون
 له «چه‌نهر» و له «خوونه‌دان»
 به‌ره‌نگاری توز و خول بووم
 به‌قه‌ولی «گوخلانه» دانی
 نه‌وه‌ی بوو به‌پاشه‌که‌وت
 هیندیک هه‌رمان وه‌کوو به‌ری
 من و دنیا‌ی ته‌نگ و تاریک
 ویستی هارینی من بوو به‌س
 یینی و بمبا له‌دینگیدا
 به‌لام نه‌ک هه‌ر دزیو نه‌بووم
 نه‌و جار لیم که‌وته ته‌له‌که
 که‌چی پیم‌گوت: به‌سه‌زولم
 زولم به‌ری نه‌نکه ته‌سکه
 دلت به «پاکانه‌م» پاکه
 بی سووده‌ته‌م گزه و تووکه

نانم، رسقم، ژینم، قووتم
 زه‌جرم ده‌دا په‌یتا په‌یتا
 چون له «یاستر غه‌م» ده‌ر بینی
 بی «یاستار» و بی «تالخوشی»
 قه‌وزهم بووه به‌تاشه به‌رد
 دایکوتاره له‌ده‌وره‌م پنج
 شه‌ی ئارم کیشا به‌ویدا
 لیم تیکچوو پایه و «ماره‌گوین»
 تیره‌م لی هه‌لا هه‌لا بوون
 له وه‌ختی «کولنه‌مه‌و» و «ته‌پان»
 په‌کجار که‌نه‌فت و کلول بووم
 گه‌یمه قه‌ره‌نیمه‌ی دوانی
 وه‌به‌ر «هینگی» دینگی که‌وت
 هیندیک له‌تویخ هاتنه‌ده‌ری
 مه‌کوی دینگی وه‌ها باریک
 تارزگار نه‌بم له‌قه‌فس
 نرکه‌م ببری له‌سینگیدا
 چی واکه‌متر له‌زیونه‌بووم
 خه‌می لیکردم که‌له‌که
 زه‌فه‌ر تا‌به‌ی به‌کاکلم
 وه‌ره تو‌بی و خودا به‌سکه
 به‌ند و جوگه‌له‌م بو‌چاکه
 گرده‌ناگوری چه‌لتورکه

تادار

له ئاخړ و ئوخړی سه رماوه زيډا
 تهقی سامال، نه ماجی بهر به روچکه
 کړیوه و گڼه لټو و که هانته کایه
 نه نه زمایی ده یانروانی له بهرزی
 نه جوانی قه لپه زه ی ئاوی له کیوی
 که ژ و کیو و چیا گشت ناته یار بوون
 که زستانی سخت خوی سر بهرزی
 به بای گوت زولفی سونبول دهر بکیشه
 به بهند و به سته له ک به ستینی رهق که
 مه هيله کس له مالی خوی هه دا دا
 له پر ده نگیگ به دم ویزه ی شه مالی
 که لایه کی له خهم رستو به «خهم با»
 کوتی بیژ به با بهس که پ به با دا
 به زوقمیش بللی تاوی بوهستی
 له ئاداری هه زار هیندهش بباری
 مله ی هه وارن دژی زهرده ی هه تاوی
 که زه ردووی گرت به دم زهرده خه نه ی روز
 به وهی پیک نایه ئه مرویه ده می تو
 که خورسکیم سه ری هه لدا ده پشکووم
 ده بیینی نه خشی جوان و رهنگی ئه لوان
 ئه وهی خشل و جلی جوان بی ده پوشم
 به هاران خوشه کیو و دهشت و زه نویر

که زستان کاروانی کهوته ریډا
 چهو و چیان له سه ریان نابو و کوچکه
 نه بنچی کاخ و کوخان مانه پایه
 نه بهرزیی ده یانندی لووتی عهرزی
 نه رهوتی کیو به کیوی ئاسکه کیوی
 په چه ی لبوی ره وه ز گشت نادیار بوون
 جیهانی قودره تی خوی بی مه رزی
 وه دووی خوی ده له سر رووی رابکیشه
 دلی بهردی له دوندی کیوی شق که
 هه موو سه رمایه کان باده به با دا
 که مالی بوو، که مالی بو ده مالی
 له ره ی بوو هه ر به دم جوولانه وه ی با
 له هات و هووت و هات و چو هه دا دا
 هه تا کوو دی بوهستی رابوهستی
 به زور خو ناگری تافینکی ئیواری
 ئه وه ونده، تا کوو روز هه لدی هه تاوی
 به هه لمی خوی له روومی ده ترازی به رکوژ
 به ده ردی خوت ده زانی ئه وه ده می خو
 ده بیینی نه خشی نه خشی ده م و رووم
 په رستاریم له بو سه ر خوش و ده لوان
 له بو دلخوشی گشت وزیروح ده کوشم
 «حیکایه ت خوانی مه ولانایه بلویر»

کوردستان

دیاره له ههر شوێنی کورد زمان هه بی ته وی کوردستانه، ههروه کو ئه م شوینانه: ماکۆ (مادکۆ یا مادکیۆ، کیف)، سه لماس (زاروهند) خو (خوینی)، ورمی، مه هاباد، بوگان، شاهیندژ (ئه وکان)، پیرانشار، شنۆ، لاجان، سه رده ست (زه رده شت)، ناوچه کوردنشینه کانی خوړاسان، کوردانی ناوچه ی ره شت: (که جور، حه سه ن کیف، کوردی چال، عه مارلو، رودبار)، ناوچه کوردنشینه کانی، قه زوین، کوردانی جاوانی ده ماوه ند، وه رامین، کوردی تاران که زیاتر له ملیۆنیک و هه شت سه د هه زار که سن، کوردی، که ره ج و قه لای حه سه ن خان، کوردی هه شت گرد، لورستان، چوار محالی به ختیاری و بویر ته حمه دی و مه مه سه نی، به شا کورد، له سه رلیۆاره ی خلیج، خلیجی ئیرانیان و تونگی هورموز (شه ره فنا مه). ئه مین زه کی ره خنه ی له دایره ته لمه عاریفی ئیسلامی گرتووه، که، لورستان و وان و نه رزه رو می له بییر چوووه و خو ئه ولیا چه له بی که له ۱۰۶۵ مانگی به کوردستاندا سو راوه ته وه. له (وان) - وه تا به صره ی عیراقی به کوردستان، داناوه، لورو له ک و کرماشانی و ئیلامی که خو یان به کورد، ده زانن کوردن، دابه ش کردنی کورد، له سه ده ی بیسته مدا له نیۆ روسیه، تورکیه، ئیران، عیراق و سوریه، نابیته هو که کورد زمانان، خو یان به روس یا تورک یا عه ره ب یا فارس، دو ژمنانی کورد و کورد، کو ژو فاشیست بزائن، کورد، کورده و کوردا یه تیش ده کا، جابادو ژمنیش هه ر بقیرینی.

ئیران که ئه وه هه مووه جیفرگ له خو ئی ده دا، له مه حمودی سه بوکته گین تا ته یموره شه له و کورانی ته یمور و تورکه ره شه (ئاققوه بیلو - قه ره قوه نیلو، سه لجوقی و قاجار) که حوکومه تیان به سه ر ئیراندا کرده، هه یچیان ئاریایی یا ئیرانی نه بون، سه فه وی که ئیرانی شانازی پیوه، ده کا کورد بون (شیخ سه فی و ته باره ش، ئه حمه د کیسه ره وی په ره ی ۴۸ چاپی ۲۵۳۵ شاهه نشاهی و ۱۳۵۵ هه تاوی و خیوی سه فوه ت سه فا ده نوسی: شیخ سه فه دین ئیسه حق ئه رده ویلی کوردی سه نجاری «ژه نگاری» به. یانی باوک و باپیری شیخ سه فی شاهانی سه فه وی له کوردانی سه نجاری کوردستان و شافیعی

مه زهه ب بووه. مه زاوی پهره ی ۴۹ و کتیبی ته سه وف و ته شه یوع پهره ی ۳۷۴، ئیبینی به زاز نوسخه ی خه تی کتیبخانه ی مه لیک ژماره ی ۳۸۹۴ و کتیبی دین و مه زهه ب له زه مانی سه فه ویدا پهره ی ۴۱. حه مدوللا موسته وفی نوسیه ته تی: ئه رده وئیل له ئیقلمی چواره مدایه و زور به ی خه لکه که ی شافعی مه زهه بن، سه فه تو تاریخ و حه ره که تی تاریخی کورد، بو خوراسان پهره ۳۵ ج ۱، چاپی ۱۳۶۴ هه تاوی که لیموللا ته وه خودی. دوکتور محهمه د موغین نوسیه ته تی سه فه وی مه نسوب به سه فه دین ئه رده وئیلی زنجیره یه ک، که له ئیران له ۹۰۷ مانگی و ۱۵۰۲ زاینی تا ۱۱۴۸ و ۱۷۳۶ زاینی سه له ته نه تیان کردوه و سه له ته نه تی سه فه وی له چهند باره وه گرینگه، یه کیان وه حده تی میلی ئیرانیا و ره سمی بوونی مه زهه بی ته شه یوع و ته ره قی هونهر و سه نه ته، دامه زریته ری سه له ته نه تی سه فه وی شا ئیسماعیله که توانی ته ساسی وه حده تی میلی له سه ربنچینه ی پته وی مه زهه ب، دا به مزریتی، فره هنگی موغین ج ۵ ته علام چاپی ۵ سال ۱۳۶۲ - دوکتور موغین خوی باشی زانیوه که ته نیا به زور خه لکیان بی ده نگ کردوه، ده نا ئه وه هه میشه بوته هوئی دوبه ره کی و چهن به ره کی له ئیراندا و کلاوی سوری دوازده تورکی له سه رناون، جیی داخه زانایی وه ک موغین چاوی له کورد بونی سه فه وی و زه ره و زینانی که له بیرومیشکی خه لکیان داوه، نوساندوه که چی سه فه وی به درو خویان کردوته عه ره ب، قه بولیان کردوه، هه رچهند به بروای من (شه پوئل) سه فه وی یا سه فه ویان که کوردبون ته گهر چاک بون، هی کورده و ته گهر به دفهر و خراپیش بو بن هه ره هی کورده، هه رچهند ته وانه، نه کورد بون و نه ئیرانی، به لکو، زالم و خویین و به دین بون. هه ر جوژی، که ریمخانی زهند و نادرشای هه و شارپش کورده، ره زاخان په هله وی ئالاشته ری هه ره کوکتیبی له ئه له شته ره وه تا ئالاشته ر نوسیه ته تی ره زاخان خه لکی په هله وان - ی سه ره به ئه له شته ره و له ک و له ک زمان و له پاله وان یا په هله وان په هله وی قوزتوته وه و له ک و له ک زاده یه، له روسیه، قه ققاز له ئازربایجان، گورجستان، قرقیزستان، کورد، هه ن و له ئه رمه نستان دا زیاتر له هه شت سه د که س کورد، هه ن، دیاره له ناوچه ی جه وان شیر که لباچار Kabajar، قوبادلی، قورن و قه ره باغ، لاجین

شاروڵکه کانی ئەوێ و ئاخکەندو... کورد هەبون و هەن. تەنات بە ناوەندی لاجین لە و شوێتانه لە سەر دەمی ئەستالیندا حوکومەتی کوردی هەبوو و ئەستالین تێکی داو و کوردە کانی بە زۆر ناردو تە سبیری و... بەو ناوێ کە کورد، زیرە ک و بوێر و شەروانی چاکن، بالە گەل کچانی روسیە بزە و جن و کوری ئازایان لیان بی، لە سەرەتای شورشی گەلانی ئێران روژنامە ی جمهوری ئیسلامی نوسیوی گۆر باچۆف لە کوردانی ئاوارە ی روسە.

لە باکوری کوردستان زیاتر لە ۲۵ ملیون کورد، دەژین بو نمونە، دیمیریل سەرکۆماری پیشوی تورکیە و تی: لە ئەستەمبول زیاتر لە ۵ ملیون کورد، هەن، ئە گەر ئاپۆ کوردستان سەر بە خو بکا، بو تورک فاجیعە یە، ئیتر دیمیریل شو عوری ئەو ی نه بو، بلی برای تورک وەرن با مرویانە لە گەل کورد بژین و دەس لە نه سلی کوژی کورد، هەلبگرن، بالهوه زیاتر کورد، لە سەر مال مولکی خو ئاوارە و مال و یران نه کەین با به ئاشتی و دوستی پیکهوه بژین، کورد، چی دەوی ئاشتی و ئارامی و ئاسایش. کورد لە بن دەس تورکی تورکیە لە (قارس) هوه، لە نیریک ماکو (مادکو)، ئەرزەرۆم، بایه زید، مەر عەش، ئالشگرد، ئورفا، درسیم، زازا، رهها، هه کاری، سیواس، دیار به کر (ئامید)، ماردین، لە بهشی ئاناتولی، لە بهشی چه می قزل ئیرماق، دەور و بهری ئەنکارا، قونیه، ئەرزەر نجان، Arzanjan و مه لاتیا Malatya هەن، هەر واکورد، لە باشوری کوردستان لە نیوان دو چه می زیی، زهیی گهوره و زهیی بچوک، هەن لە ناو چه ی زاخو. دهوک، سوران، که لادزه، ههولیر، شارەزور، سلیمانی و هه له بجه (هه له بجه ی سوتا و هیرو شیمای کوردستان) و دەره ندیخان، کهرکورک، مهوسل و شهنگار و لالهش، موسل خاک و نیشتمان و وارگه ی نه ته وه ی کورده، موسل (ئه و شاره یه که شیخ عوبهیدی لای نه هری دهویست بیکاته پیته ختی کوردستانی ئازاد)، مهنده لی، بهدره و خانه قین خاکی پاکی کوردانه، که زیاتر لە ۶ ملیون. لە کوردستانی بن دەس حوکومەتی به عسی سوریه زیاتر لە ۲ ملیون کورده هەن، دیاره کوردستان به گشتی لە نیو چیاو چر و کیوی بهرزو تهرز دایه و دهشتایی پرپیت و به ره که تی فره ی هه یه و ته په و ته پولکه ی نزم و که م بهرزیشی زوره، بهرز

دوندی کپۆه بهرزه کان ده گاته (۴۰۰۰) میتر و له زومرهی زنجیره چپای زاگروسی (زه گروتی: ناوه بویه کی Zagroti) له شاره کوته کانی ماد و تاروس دینه ژمار، کیتته بهرزه ناوداره کانی کوردستان، چل چاوه، دالایا (دالان) پهر، قهندیل، تیله کو و ئاراراتن. له بهر شهوهی حوکومهته کانی تورک و عهره ب و شه حوکومه تانهی واله ئیراندا دهسه لاتیان بهدهس بووه دژو دوژمنی نه تهوهی کورد، بون و کوردیان له نیو خویناندا بهش بهش کرده، نه یان هیشتوووه کورد، بیرله خوئی بکاتهوه داگیرکه رانیس، سه ره رای نسل کوژی کورد، کوردستا نیشان و یران کرده و خه لکیان له سه رمال و مولکی خویمان به زور ده رکرده و خوینی کوردیان خواردوه و نه یان هیشتوووه کوردستان شهوه دان بی، دژ و دوژمنی کورد، هه ر به وهش نه وه ستاون به لکو، به خه یال و بستویانه، نه یه لن زمان و فه ره نگی کورد، یه ک بگری، به لام ده بی بزاین کوردی کرمانجی باکوری و کوردی کرمانجی باشوری له باری واژه وه؛ فره لیک نیزیکن و جیاوازی شه و تو نایبندری، هه رچه نده له باری ده ستوری که می جیاوازی هه به، بو نمونه له کرمانجی باکوری دا. - ده لین: هاته کوشتن له باتی کوژراو دینه کوشتن، له باتی: ده کوژری. به لام، کو مه ل یا جواک واژه ی زمانی کوردین، فره بونی واژه ش خوئی به ره که ته بو زمانی کوردی، زمانی کوردی له زمانی ماد و ماننا یه و کونترینی زمانی نیو دوروان (به ینه نه هرین) ه - زمانی کوردی زمانیکی زیندوه چون واژه ی لی سازده بی و موشته قاتی هه به، هه ر زمانیکیش موشته قاتی هه بی نیشانه ی زیندووونه له باری عیلمیه وه (بروانه فه رید و ه جدی: میسری دایره تولمه عاریف پیتی زمان) دیا ره فره بونی واژه و زاروه خوئی به ره که ته بو زمانی شه ده بی و ره سمی، زمانی کوردی، مینورسکی ده لی: تو له ناوچه ی موژو پو تامیا له کورد، قه دیمتر نایینی. مه لیک شه عرای به هار له سه بک ناسیدا ده لی: «ماد یه که مین که سانی» بون خه تیان له ئیرانی کوئدا، به دینه ناوه، هه خامه نیشان به رده نوسراوه کانی خویمان به خه تی ماد - ی نوسیوه ته وه و له راستیدا پارس خه تی بزما ری خویمان له خه تی ماد، وه رگرتوه، له سالی ۱۳۳۷ که قات و قری له ئازربایجان روی دابو و ئازره یه تورک زمانه کان رویان کرده کوردستان و خه لکی کوردیش فره مرویانه نانیان ده دانی و

کۆمه گیان ده کردن، من: (شه پوول) که له فیرگه‌ی مه‌لا عه‌لی ره بیانی له‌دی بۆغه که‌ندی لای شاری بوکان و سه‌قزی کوردستان ده‌م خویند له‌گه‌ل فه‌قی کان بۆسه‌یران چوینه کۆی بالوقایه‌له‌ ئه‌شکه‌وتی ئه‌و کۆیه‌ به‌قه‌د تاشه‌ بارده‌ کانی یه‌وه، خه‌تی میخی یا بزما‌ری هه‌بوو، ئیمه‌ زوره‌مان پیتی سه‌ر بو که‌ ئه‌م وینه‌ بزمارانه‌چلو‌ن هه‌ر واله‌م به‌ردانه‌ نه‌خشیان به‌ ستووه‌ و هه‌روا‌ماون و له‌نیۆ نه‌براون.

دارمیستیه‌ر، ئیران ناسی ناودار بروای وایه‌ که‌ زمانی ئاو‌یستای زه‌رده‌شت پیغه‌مبه‌ر زمانی کوردی مادی‌یه‌ و له‌ ده‌وره‌ی (ماده‌ وه‌، له‌ ده‌جله‌ و فراته‌وه‌ تا خلیج، خلیجی ئیرانیا‌ن بره‌وی هه‌بووه‌ و له‌ پاشان خو‌ی کیشا، ئیسفه‌هان و نه‌هاوه‌ند، لورد کیززون ئینگلیسی، پولاک‌ی ئالمانی، ئاکویف، نیکتین (عه‌لیزه‌زا شیخ‌عه‌تار، کورده‌کان و قوده‌تی ناوچه‌ی ئه‌ولای ناوچه‌یی، چاپی ۱۳۸۲ هه‌تاوی په‌ره‌ی ۴۱ تا ۳۲)، مینورسکی زمانی کوردی به‌زمانی سه‌ر به‌خۆ له‌ زمانی فارسی ده‌زانن، به‌لام من خو‌م لام وایه‌، ئه‌گه‌ر واژه‌ ره‌سنه‌کانی کوردی له‌ زمانی فارسی جیا بکه‌بته‌وه‌، بۆ زمانی فارسی چه‌ن واژه‌ زیاتر نامیتی ئه‌ویش زیاتر به‌ سازدان سازدراوه‌ و باقی زمانی فارسی عه‌ره‌بی و تورکی و موغولی‌یه‌، بۆ نمونه‌ فارس فره‌ له‌ بینایی که‌لک وه‌رده‌گری، که‌چی ریشه‌ی له‌ فارسی دانیه‌، به‌لام ریشه‌که‌ی له‌ کوردیدا هه‌یه‌، کورد، ده‌لی: بین، بینین، بینراوه‌، ده‌بینی و...

ئه‌شکانی جیی خو‌ی به‌ ساسانیا‌ن داوه‌ و ئه‌رده‌شیری بابه‌کان سه‌لته‌نه‌تی به‌ ده‌س گرتووه‌، ناوی، کورد، ماد، مادی، مادی کورد، فره‌ و فراوان هه‌بووه‌، به‌لگه‌ی - ۱ - نه‌به‌ردی ئه‌رده‌شیری بابه‌کان (ئه‌رته‌خشیر) که‌ له‌ لای ماهی ده‌شتی کرماشان چۆته‌ سه‌ر: (فرنفت) کوردان‌شای ماد و شه‌ری پی‌ فروشتووه‌ ۲ - به‌لگه‌ی ۲ ئه‌وه‌یه‌ که‌نیوی دایکی ئه‌رده‌شیری ساسانی «دینگ Dinag یا رام به‌ هه‌شت کچی گوچیهر - ۵ - Gaochitta که‌ ته‌به‌ری به‌ جو‌زهی‌ر ناوی بردوه‌، پاشای بازرنگی که‌ له‌ زنجیره‌ پاشاکانی ناوچه‌ی پارس بووه‌، له‌ (دژسپی: به‌یزای پارس) نشته‌جیی بووه‌. که‌ کوری ته‌سیر به‌ ته‌لبادرنجین و ته‌به‌ری به‌ ته‌لبازرنجین و مه‌سعودی له‌ ته‌نبه‌و ئیشرافدا به‌ ته‌لبارنجان و کوری به‌ لخی به‌

روم ته لبازنجان ناویان بر دوه که گشتیان لایان وایه له کوردانی ناوچهی پارسن ۰ دياره روم یازوم به واتای ره شمال و جیغ و چادری هوار نشینانه، که ههر کوومه له جیغ و چادر و ره شمالیک به زوم ناو براوه (شه پویل). - به لگه ی ۳ - هوزی شوانکاره له ناوچهی پارس که شانازی یان به وه کرده که له زاروکی ئه رده شیر ی بابه کانن (مه جمه عی ئه نساب محمه د شوانکاره که له ۷۳۳ مانگی نوسیویه تی، نه سه بی ملوکی شوانکاره به بروای گشت میژوزانان و زانایانی نه سب ناس موحه قهق و ئاشکرایه، که شوانکاره ی کورد له زاروی ئه رده شیر ی کورد - ی ساسانین. به ورد بونه وه له و به لگانه؛ قسه ی ئه رده وان که به نامه؛ به ئه رده شیر ی و تووه: «ئه ی کوردی کوری کوردی مادی که له نیو چیغ و چادرو ره شمالی کورد؛ په روه ده کراوی، چلوته له به ره ی خوٚ زیاتر پیٚت را کیشاوه و تاجی شاهیت له سهر ناوه و له سهر ته ختی به خت دانیشتوی، ئه ویش له وه لآمدا پیٚ و تووه: توٚی ئه رده وان ی ئه شکانی که بن ده سی ئیسکه نده رو رومیانت قه بولٚ، له گهل ئه و پارتی یانه ی وه ک توٚ، روم زه دو ئافهت زه ده ی بیگانه و داگیر کهرن و سهرتان بوٚ داگیر دانه و اندوه، ده مه ویٚ بتان هیٚم و بیان هیٚمه سهر ریگی نیشتمان ویستی و نیشتمان له بیگانه و داگیر کهر و ناموٚ خواز پاک بکه وه و ده س بکه ین به ئاوه دانی و رازاندنه وه ی ولات، به ورد بونه وه له وه ی که «باوه ک»: بابه ک و ساسان، باوک و با پیره ی ئه رده شیر له چینی به گ و موغ بامه گوٚ به و ناوی ویسپو هیرگان: هیر بود: نیگاوان و پاریزهر - ی ئاگردان و ئه هلی بیوتات له ئاگردان یا مه عبه دی ئاناهیتای ئیسته خر، به کاری کاهینی و روٚحانی گهری مه شغول بووه، ههروه کو (هیریدوٚتی میژوزانی یونانی) رایگه یاندوه که پاپه ک و ساسان و موغ یا ماگوٚبی یه کان له شه ش تایفه ی ماد بون و نیسه تی کورد بونی ئه رده شیر ههر به و سه نده سابت بووه و ئه رده شیر به و پیشینه موباره که وه، بروای و بووه که فه ره ی ئیزه دی هه یه و هه ره وه فه ره یارمه تی داوه که بوٚته شاوئیسکه نده رو ئیسکه نده ریانی له و لات و هه ده ر ناوه و کوردی: ئه شکانیا ن و پارتی، سهر به داگیر که را نیشی رام کردون و کاری وای کرده که خه لک به تیگرا پشتیوانی له ئه رده شیر ی بابه کانی کوردی ساسانی بکه ن، که سه لته نه تی ساسان و ساسانیانی، دامه زراندوه

(کارنامەى ئەردەشیر بابە کان، بەشى ۵ دوکتور بەهەرام فرە وەشى بلاوکی زانینگەى تاران پەرەى ۵۱ ژمارەى ۱۴۹۹ چاپى ۱۳۵۴ هەتاوى، کریس تنسین، ئییران لە زەمانى ساسانیان و کوردانى گۆران و مەسئەلەى کورد لە تورکیە، گ. ب. ئاکوطف (هاکوپیان). م. ا. حەساروف چاپى ۱۳۷۶ هەتاوى پەرەى ۱۹ تا ۱۷ نوسیویانە: جاھەر لە بەر ئەووە کە ئەردەشیر برۆای و ابوو کە فەرى ئیژەدى هەبە، دەستورى دا کە دینی زەردەشت پیغەمبەر بکەنە دینی رەسمى ولات، سەيرو سەرنج راکیشە دەلین: زەردەشت لەلای ورمى بە دەس کوردەکانى ناوچەى وان کە بەدیو ناو براون توشى کەندوکۆسب بوووە و ناچار بە سواری لوکە زەرد - هە کەى؛ هاتۆتە ناوچەى سەردەشتى ئیستا، کە (زەردەشت) ه - کە (ز) بوته سین، کە لەو نیریکانە، کیو؛ هەن بە ناوی گەورکان و لەوکیووە وە، ئاوی هەل دەقۆل و دەبیته چەم و روبار کە بەو ئاوە دەلین: (تیه تی یا هییه تی) لەم دیو، شرین و دیی هەیه پیی دەلین: هورموزو لە بەشى کوردستانی ئەودیو، لەولای تر ئاوی و دیی هەبە پیی دەلین: هورمن، ئەوانە گشتى نیشان کە زەردەشت لەو ناوە بوو، لە راستیدا سنورى کوردستان بە مچۆرە: دیاری کراوە: سنورى روژاواى کوردستان لە حەوزەى قوولایی و نیرینهى ئاوی دەریای ئیسکەندەر و چیاوکیوی توروو تانیرینە و قوولای دەریای ئاوی رەش و سنورى باکوری کوردستان لە دەریای رەش و ئەردەهان تا ئاوی ئاراس: «ئەرز» و سنورى باشورى کوردستان لە خوزستان و ئەهوازە و یە تا ئاخری چەمى فورات: (فرهات) و کیوی حەمرەین و کیوی سنجار و ریی نەسبەین و ئاستى چەمى جەیحان خودە گە پینیتە دەریای سپی و لە نیریک ئاراس دا، دەچیتە سەر دەریا، هەروا دەروا بە کەنارى یمورتالک و لە باشورى ئیسلاحیووە، بەلای کیلیس ناوچەى جرابلوس دا، دەروا و لە گەل ئاوی فورات (فرهات) بە یە ک دە گەن. لە باشورى موسل نیریکى کویر لە خالی بە یە ک گەشتن - ی زیی گەورە و دیجلە (تیکەل هات یا تیکلات)، دە گاتە دیجلە و کیتی حەمرین و سیروان و شەهەربان (شەهەربانو) و دە گاتە دیزفول و بەندەرى ئیلام و بە خوراواى بەندەر بوشەهر، بەشاکورد و بەداوینەى زنجیرەى زەردە کیف و خورەماوا، بروجدو... دیارە کورد، لە دەشتایى خیمانە، ئەنکەرە، ئەدەنە، مەجید تۆزى

ئاماسیه و حهوزهی لای قیرشارو مهجیدییه و دهشتایی زوموره دین، کورد هه ن، ههروا له حهلهب حه به شهین، تهغر، حهسهک تهعز، قامیشلی... له یه مهن، لوبنان، ئوردون و... کورد، هه ن، (مایسای خورینسکی) باوکی میژوی ئهرمه نی لای وایه کورد و ماد یه کن، کوردی ئیستا ماد - ی قه دیمه، تیگران پاشای ئهرمه نی له هاتنه سه رکاری کورش و لادانی ئاستیاگ (ئه شنوو یگو - یا ئه ژده هاك له ئوستوره ی شانامه دا) که له بان تهختی پاشایی ماد، دانیشته، کورش به ناچار له گهل ماد بووه هاوکارو هاو په یمان، جادوای زالبونی کورش به سه ر ئاستیاگدا، تیگران خوشکی خوئی که ژنی ئاستیاگی ماد بووه بر دویه ته وه ماله خوئی لای خوئی وژنی دوه می ئاستیاگی ماد به ناوی (ئانوش) له گهل ده ها هزار له یه خسیرانی ماد، به ری ده کرین بو دولای چومی ئهرهس (ئاراز) و له لای روژ هه لات له ناوچه ی چپای ئارات تانه خجهوان و جولفا و ئهردوباد، دایان ده نی ن یانی ئه و کوردانه ی له سه ده ی ۷ تا سه ده ی ۳ بهر له زاین له که ناره کانی ده ریای ره شابون بروانته ماسای خورینسکی کتیبی به کم / کژی ۳۰). یونانیانی قه دیم به شه کانی باکوری غه ربی ئیرانیان به میدیا media ناو بر دوه.

□ گوندی ئه جدانکان (: قه لاته: که لاته جنه - ی سه ر به موسل و نیزیك هه ولیر) له ده ر وازه ی شاری دوین که مایسای خورینسکی، ئیشاره ی پی ده کا، ئه و گونده جیی له دایک بونی باوکی سه لاهه دین ئه یوبی زه رزاری یه (۱۲۵۰ - ۱۱۶۹) له کتیبی چهن بهرگی له میژوی قه ققاز، نوسراوی مینورسکی که له ۱۹۵۶ ز - به ئینگلیسی چاپ بووه، ده لی به شی غه ربی ماکو یا وردتر بلیین: ناوچه ی دامبات که مایسای خورینسکی باسی کرده، ئیستا کورد نشینه، هه رکاتی (ماد) ی قه دیم له زمانی ئهرمه نیدا به (مار) ناو براوه، له فارسیدا بوته (ماه) و له مازنده ران نیزیك ده ریای خه زه ر به (ماژ: ماد) ده خویندیته وه، ههروا شکلی قه دیمی ماکو: (ماهکو) پیوهندی کوردو ماد به جوژی وردو جوان، ده سه لمیتی یانی ناوی قه دیمی کورده کان له زمانی ئهرمه نیدا که خزم و جیرانی کورد بون (مار) بووه. مادو ته مه دونی ماد، له سه رچاوه ی ئاشوریدا له ۸۳۶ ز - بهر له زاین ئامازه به هه بونی ماد، له باشوری ده ریاجه ی ورمی، کراوه. یانی کوردستانی موکریانی ئیستا، ماد

حوکومەتی بچوکی ئیسکیتی یە کانی کە لە باکۆرە و هەتوون تیکی شکاند و هەر و ماد لە تیشکاندنی ئۆزار تووی کوردیشدا لە ناوچە ی وان بە شدار بوو، بەلام گرینگترین سەرکەوتنی ماد، لە ناو بردنی حوکومەتی قەدیمی ئاشوری یە کان بوو کە (هۆخشەتەرە یا کە یخوسرە و پاشای ماد، دوای گرتنی نەینەوا، پێتەختی ئاشور لە ۶۱۲ بەر لە زاین، توانی دەسەڵاتی خووی بە پەلەو بە لەز تا قوو لایی ئاسیای سەغیر، پەرە ی پیتی بداو دوای شەر لە گەل پاشای لیدیا (۵۹۰ - ۸۵۸) بەر لە زاین، سنۆرە کانی حوکومەتی ماد تا چۆمی گالیس، (: قزل ئیرماق)، لە ۵۰ کیلومتری شەرقی ئانکارا، درێژ بوو تەو، هەر وائەو بزوانە، بونەتە هۆکە هۆزە کانی ماد، بە ویتەیی بەرچاو بەرەو غەری ئیران بکشین و لە ئەنجامدا توانیان یە کەمین ئیمپەرآتوری گەورە ی ماد بە شان و شکۆ لە میدیان: لە ئیراندا سازبەن کە هەمو ناوچە کانی ئیرانی ئەو زەمانی هینا بوو بن دەسەڵاتی حوکومەتی ماد و بو ماوە ی ۱۷۵ سال ماد، حوکومەتی بە دەس بوو، یانی تا ۵۵۰ بەر لە زاین، کە ئاخیرین پاشای ماد یانی ئاستیاگ (ئەشنوویگو) بە هۆی کورش لە پاشایی لایرا، کورش کچەزای ئاستیاگ بو. - لە زەمانی هیرشی ئیسکەندەری مەقدونی بو سەر ئیران (۳۳۱ - ۳۲۳) بەر لە زاین ئاتروپات یە کئی لە فەرماندە کانی سپایی ماد، کە سیۆمەن دەوڵەتی ماد - ی بچوکی لە ئازربایجان، دامەزراندو، کە خەلکی لە بەر مدفەرکی ناوی ئەو، ناوچە کە یان بە ناوی ئەو سەر دەاره کۆردە ماد - ە - بە ئاتروپاتان یا (: ئاتروپاتکان) ناو ناو و زۆر بە ی مادە کان لەو ئی کو بونەتەو و لە روژگاری (ئارشاکیە کان - ۲۴۸ - ۲۲۶ بەر لە زاین)، لە ئازربایجاندا هۆزی تازه، لە روژەلاتی ئیرانەو، سەری هەلداو کە بوته هۆ، ماد - ە کان، بولای غەرب برون و تایبەتی حوکومەتی تازه دامەزراوی ئەرمەنی قەبول بکەن کە خزمبون، جیاوازی کورد و تەفاوەتی جلک و لباسیان، ئەو نیشان دەدا کە ئەم نەتەو کە لە نیوچیاو چەرە دورە کاند، بلاو بونەتەو، ئەشی لە گەل هەندی لە هۆزگەلی، کە تیاچون و نە ماون، تیکلاویان هەبویی، شتی کە فرە گرینگە و جیی سەرنجە، کە بوته هۆی یە کیه تی و یە کبونی نەتەو ی کورد، زمانی کوردی یە، هەرچەند، زاراوی جیا جیان، هە یە، بەلام زمانی کوردی لە بابەت دەنگەو (فونۆتیک) و گرامیر، زمانی سەر بە خو یە. ماد - ە کان لە ناوچە ی باشوری

ئانکارا لە ئاسیای سه‌غیر تا باکوری سوریه، به لآو بونه‌ته‌وه، نه‌خشه‌ی (مارک سایکس) ئینگلیسی که له‌ جه‌نگی جیهانی یه‌ که‌م و بو‌ماوه‌ی چه‌ن سال له‌ ناوچه‌ کوردنشینه‌ کانا، گه‌راوه‌ نه‌خشه‌ی کوردستانی کیشاوه‌ و نه‌ونه‌خشه‌ باشترین به‌لگه‌ی نیشان‌دان و دیاری کردنی خاکی کوردستان و سنه‌ کانی کوردستانه‌. ناوی ده‌یله‌می له‌ گه‌ل واژه‌ی کوردی جیا، به‌ شێ ده‌یله‌مییه‌ کان باوه‌ گه‌وره‌ی هوژگه‌لی بن‌ که‌ له‌ نیو کورداندا جینگیر بوین، هه‌روه‌ کو هوژی زازا، له‌ باکوری به‌ینه‌ نه‌هه‌رین، باوه‌ کو شیوه‌ی ژیا‌نیان له‌ کورده‌ کان پرنیزیکه‌، به‌لام له‌هجه‌یان جیا یه‌وکورد، له‌ زازا قه‌دیمی تره‌، دیاره‌، دیله‌می و زازا کوردن. - نوکته‌ی گرینگ ته‌وه‌یه‌. که‌ ناوی قه‌دیمی کورد، له‌ زمانی ئه‌رمه‌نیدا، جیرانی قه‌دیمی و خزمی کورد، به‌ (مار)، ناو براوه‌، که‌ به‌ پێ قاعیده‌ی زمانی ئه‌رمه‌نی ناوی قه‌دیمی (ماده)، (بروانه‌ و تاری کورد، نه‌وه‌ی ماده، نوسراوی ولادیمیر مینورسکی، هه‌روا تاریخی ماده (باکو)، ۱۹۶۰ ز - نوسراوی عه‌لی ئوف، هه‌روا تاریخی ماده له‌ قه‌دیمی ترینی ده‌وره‌ کان ۱۹۶۵ ز - نوسراوی دیاکوئوف. - هیریدوت له‌ ستایشی بوژی ماده‌ قسه‌ی کرده‌ که‌ به‌دژی ئاشور راپه‌ریوه‌ و ماده (ئیلباتان: هه‌مه‌دان - یان: یانی جیی کوبونه‌وه‌ی خه‌لک) کردیا نه‌ پێته‌ختی ئیمپه‌راتوری شاهه‌نشایی ماده (کتیی) به‌ندی ۶۹ و دیاکوئوف ۱۰ - م. تاریخی ماده په‌ره‌ی ۱۶۸ که‌ ماده بو‌ته‌سه‌رمه‌شق بو‌ هوژه‌ کانی تر. (هیریدوت کتیی ۱ به‌ندی ۶۹ - که‌ریم‌خانی زه‌ند، دایکی له‌زه‌نگه‌ بووه‌، بو‌ی، زه‌نگه‌نه‌، وه‌ند، که‌ له‌هور یارمه‌تیا‌ن داوه‌ - خو‌راسان، هیرات، خو‌زستان، به‌ختیاری، برازجان، بوشه‌هر، فارس، کرمان، قه‌زوین، له‌ کو‌ندا به‌ولاتی کوردستان دانراوه‌، ده‌لین: سارووبه‌ری کورد، جه‌نگی چادرا‌نی به‌ جه‌نگی نه‌ته‌وه‌یی زانیوه‌ بو‌ی خوی به‌ شه‌هید کردن داوه‌، - له‌ وتیشکانه‌ی چالدران دوسیوه‌می خاکی کوردستان درا به‌تورکیه‌ و له‌ ۱۶۳۹ ز - دوا‌ی موژ کردنی په‌یمانی ئاشتی له‌ نیوان سولتان مرادی ۲ عوسمانی و شاهه‌بازی دوه‌می سه‌فه‌وی خه‌تی سنوری ئیران و عوسمانی، به‌ نیو دلی خاکی کوردستاندا کیشراوه‌ییمان ته‌ و خه‌ته‌ ده‌سکرده‌ ماوه‌، که‌ هیوادارین له‌ سو‌نگه‌ی راپه‌رینی روله‌ ئازاو بو‌یره‌ کانی کورد، ته‌و هیله‌ ده‌سکرده‌، نه‌مینی و کورد، سه‌رکه‌وی و ئازاد و سه‌ر به‌خو‌یی و ده‌وله‌تی تایه‌ت به‌خو‌ی هه‌بی.

هوارت

هوارت Hwart و دارمیسیتیر domesteter و هندی له زانا کانی دیکه ش ده لین: زمانی ئافیستای زهرده شت. زمانی میدیه کانی پیشوی کوردیی ئیستایه 309,97 مه سعود محمه مد دلّی: زمانی ئافیستاله گهل زمانی فارسی کوندا جیاوازه و یه کشت نین (29, 108) له بهره نوی ساسانی په یکول له کوردستان له باکوری قه سری شیرین به دو زمانی ره سمی: زمانی په هله وی ئه شکانی و زمانی په هله وی ساسانی له سه رلا ته نیشتی په کانی بورجیکی چوار گوشه، نوسراوه و وینه ی پاشا: «ئرسی» له هر چوار ته نشیتی بورجه که، نه خشکراوه، به لام ئه و بورجه رماوه و ته نیا قاعیده که ی ماوه (26, 70).

زمانی فارسی فره که لکی له زمانی مادی و هرگرتووه و زانیانی ئارکیو لوژیایا، لایان وایه له ئورارتو خوازاوان و ئیرانیه کان و پارس خه تی بزمار یان له خه تی ماد و هرگرتووه، ئه وه ی دیاره ئه وه به، له ماوه ی سیژده سه ده، روداوه کانی میژونه ی توانیوه له به شی روژاوی ماد، شتی بگوری. دیاره دانیشتوانی ئه م به شه ی مادستان - ی کون، ئه مروی کوردن که نه وه ی میدیه کان. زمانی کوردی ئه مرو، به رو بوی ته ته ور و ته کامولی زمانی ماد - ی دوینیه (39, 70) کاتی ئیسکه نده ر له 331 به رله زاین، ده سی به سه ر چند ناوچه ی ئیراندا گرت، زمانی په هله وی هه خامه نشی له بره و که وت. پارسی واژه یه کی ماد - ی به و فارسی ناوه راست، یانی په هله وی که ئه م زاراوانه بوون: (پارتی، پارسی، خواره زمی، خوته نی، سوغدی، دیاره (زمانی پارتی و پارسی) ههر دوکیان به په هله وی ناوبراون، دیاره زمانی پارتی و پارسی له کوردی فره نیژیکن. دیاره زمانی کورد زمانیکی سه ر به خویه (29, 70) په ره ی ۲۰۹ تا ۲۱۰ - ۲۱۱ کتیی سه لیه ی زمانه وانی - د حوسین محمه د عزیز ستوکهوئل ۱۹۹۹/۵/۵ ز -

۱ - ئه فسانه ی بلندی یادگاری زهریران Jadhghar-i-zarian ئه م ئه فسانه ریساله یه کی بچوکه، له گهل چهن شاعر که له ئه سلدا به زمانی پارتی به، ده قی یادگاری زهریران به خه ت و زمانی په هله وی له مه جموعه ی متونی په هله ویدا مه وجوده (۴۳ کوپه، داستانی

بارام چوبین (نورتورکریستین سین - تهرجه‌مه‌ی مهنیژه - ه‌ه‌د زاده گان‌های چاپی ۱۳۸۳ هه‌تاوی بلاوکی / ته‌هوری تاران - داستانی ویس و رامین tristan 08Isolde که داستانی عاشقانه و له‌بنه‌ره‌تا به زمانی پارتی بووه و له‌ئاخری ده‌وره‌ی ساسانیدا کراوه‌ته په‌هله‌وی که ته‌سه‌د گورکانی له‌سه‌ده‌ی ۵ مانگی کردویه‌ته، شیعر وئستا‌ه‌وه هه‌یه. خودی‌نامه khwadhāinamāgh هم کتیبه‌گرینگترین نوسراوه‌ی تاریخی ده‌وره‌ی ساسانی یه که نیوی زنجیره‌ی ئیرانی و روداو‌ه‌کانی تئدایه‌و له‌بنه‌ره‌تا به زمانی په‌هله‌وی بووه و له‌زه‌مانی‌ه‌نه و شیرواندا، دانراوه، هه‌ندی ده‌قی په‌هله‌وی وه‌ک، داستانی به‌سه‌ره‌اتی خوسره و قوبادان (خوسره‌وی یه‌که م‌یرمنالی خوش‌ئاره‌زو)، خه‌به‌ری دانانی شه‌ترنج که له‌هیند بو‌تاقی کردنه‌وه‌ی خوسره‌و، ته‌نه‌و شیروان دانراوه و بوزورگ‌میهر، وه‌زیری ته‌نه‌و شیروانیش نهردی داناوه، که پاشای هیندی پیی‌تاقی بکاته‌وه، که ده‌قی هه‌ردوکیان به‌زمانی په‌هله‌وی هه‌یه.

□ کارنامه‌ی ئه‌رده‌شیر باب‌ه‌کان Kamāmagh-i-Ardeschr-i-Papakan داستانیکی میژوی یه. له‌باب‌ه‌ت ئه‌رده‌شیر باوه‌کان، سه‌رزنجیره‌ی ساسانیان و قسه‌یش له‌باری ئیران، ده‌کا به‌تایه‌ت دوا‌ی داگیرکردنی به‌شی له‌ئیران به‌ده‌سی ئیسکه‌نده‌ر و هه‌روا قسه‌له‌حوکومه‌تی ملوک‌تایفه‌یی ته‌شکانیان و شه‌ری ئه‌رده‌شیره له‌گه‌ل پاشاکانی ناوچه‌ی ئیران و له‌دایک بونی شاپوری کوری ئه‌رده‌شیر له‌کچی ئه‌ردوان و له‌دایک بونی هورموزد، له‌شاپور و میهره‌ک، ده‌کا. به‌داخه‌وه نوسران و وه‌رگیره‌نهران، کارنامه‌یان به‌سودی زمانی فارسی له‌فارسی نئیزیک کردو‌ته وه. کارنامه‌ی ئه‌رده‌شیر باب‌ه‌کان ۱۳۲۹، ۱۳۴۲، ۱۳۵۴ - ز - فیرده‌سی کارنامه‌ی به‌باشترین شیوه به‌یان کردوه و به‌زمانی په‌هله‌وی ته‌و کارنامه هه‌یه.

□ ئیسکه‌نده‌رنامه که له‌بنه‌ره تا به‌زمانی په‌هله‌وی بووه و جاری‌تریش له‌ئاخری ساسانی، داستانی ئیسکه‌نده‌ر له‌یونانیه‌وه کراوه‌ته په‌هله‌وی و بو‌خودی‌نامه که‌لکی لیوهر گیردراوه.

□ داستانی بارامی چوبین که له‌بنه‌ره تا به‌زمانی په‌هله‌ویه، که شانامه به‌بیانی

شاعیرانه، ئەم داستانه‌ی له شانامه‌دا به‌یان کردوه و دینه‌وه‌ری که له ۸۹۵ ز و ۲۸۱ مانگی وه‌فاتی کردوه و له نیهایه‌ تولده‌ده‌ب له‌خه‌به‌ری فارس و عه‌ره‌بدا که به‌ فارسی به‌ناوی (ته‌جار و بی‌ئومه‌م) له‌خه‌به‌ری ملوکی عه‌ره‌ب و عه‌جه‌م ته‌رجه‌مه‌کراوه. یاقوبی (له‌ئاخری سه‌ده‌ی ۹ ز و سه‌ده‌ی ۳ مانگی) و ته‌به‌ری که له ۹۲۳ ز و ۳۱ مانگی وه‌فاتی کردوه و مه‌سه‌ودی و سه‌عالیبه‌ی که ۳۸۰ ز و ۴۲۹ مانگی وه‌فاتی کردوه، **بیره‌روای خویان له‌بابه‌ت بارامی چوبین به‌یان کردوه.**

به‌ قسه‌ی سه‌وفیلاکتوس بارامی چوبین له‌ ئوستانی ئه‌رزنه‌ Arzane ی ئه‌رمه‌ستان و له‌نیۆ بنه‌ماله‌ی میهران Mihrān سه‌ری هه‌لداوه‌ که یه‌کی له‌ ۷ خانه‌دانی پاشایانی پێشوی پارتی بون. ئەو ۷ خانه‌دانه‌گه‌وره‌ ئه‌مانه‌ بون [کارن: قارن، سورین، میهران، ئه‌ندینگان، سپه‌ندیار، وه‌راز و خانه‌دانی ته‌سلای پاشایی، ته‌به‌ری ده‌نوسی گۆشتاسب به‌ ۷ که‌س له‌ مه‌ز نه‌کان، به‌رزترین پله‌ی میراتی پێی به‌خشیون (داستانی بارامی چوبین هه‌رئه‌وی)].

ئه‌فسانه‌گه‌لی له‌بابه‌ت راو کردنی بارامی گۆر.

بارامی چوبین کوری میلاد - ی گورگین - ی کورد، که له‌ لای زبانی و که‌رکوک و میافاریقین (سیلوان) نێزیکه‌ی ئامید، خه‌ریک بو، خو‌بگه‌بینته‌ تیسفون پێته‌ختی خوسره‌ و په‌روێژ، خوسره‌ و په‌روێژ له‌ ترسان رای کرد و بارامی چوبین چوه‌ تیسفون و ده‌یویست به‌ ناوی شاه‌سه‌ر ته‌خت دانیشی، به‌لام به‌داخه‌وه‌ چون دژ و دوژمنانی بارامی چوبین مه‌به‌سته‌ که‌یان، نویسه‌ چونه‌ سه‌رته‌ختی بارامی چوبین یان به‌ ئان قه‌ست شیواندوه‌.

(سه‌وفیلاکتوس، په‌ره‌ی ۵۸ داستانی بارامی چوبین هه‌رئه‌وی) فه‌ر و هه‌یزو وزی مه‌عه‌وی ئاهورا مه‌زدا:

فه‌ری کیانی (پاشایی) که‌ده‌بووه‌ هو‌ی پاشایی سه‌رانی ولات، فه‌ری کیانی له‌ سه‌ره‌تاوه‌ هی هوشه‌نگ بووه‌، که‌ به‌ سه‌ر ۷ ولاتا پاشایی کردوه، له‌ دوایدا که‌وته‌ ده‌س ته‌همورس که‌ ئه‌میشه‌ به‌ سه‌ر، ولاتا حاکم بووه‌ و له‌ دوا‌ی ئه‌و به‌ جه‌مشیدگه‌ یشتوووه‌ که‌ ماوه‌ی فه‌ر، فه‌ری هه‌بووه‌ و له‌ دوایدا وه‌ک (شاهین: شاهۆ) له‌و، دور که‌ وتوته‌وه‌ و چوته‌ نیۆ له‌شی گرشاسب و له‌ویش جیا بووه‌ ته‌وه‌ و دوا‌ی ماوه‌ یه‌ک چوته‌ نیۆ دل و ده‌رونی که‌ یقوباد

یه که مین پاشای کیانی و... (په‌ره‌ی ۵۹ هه‌رئه‌وی).

ویژاوه‌ری په‌هله‌وی فره پیوه‌ندی به‌ئاینی زه‌رده‌شته‌وه هه‌یه، که به داخه‌وه شیعی‌ری په‌هله‌وی که م له به‌رده‌ساماوه و ته‌نیا ۳ مه‌نزومه‌ی کورتی ئه‌خلاق‌ی ناسراون، وه ک په‌ندادانی زانایان به‌مه‌زد - ی یه‌ستان، خیم و ژیری فره‌وخ می‌رد، په‌ند دادانی بی‌ه‌زاد فره‌وخ پیروز و هه‌روه‌ها ۲ بره شیعی‌ری دینی وه ک (هاتی شابارام وه‌رجاوه‌ند، که له مه‌جموعه‌ی په‌هله‌ویدا هه‌یه و سرود و شیعی‌ری ئاگردانی گرکوی که زمان و وه‌زنه‌که‌ی په‌هله‌ویه، که له می‌ژوی سیستاندا نوسراوه (په‌ره‌ی ۳۸ هه‌رئه‌وی).

چوارگه‌لی زاگروس لولو، گوتی، کاسای، سو‌باری یا هوری زمانی تابه‌تبان هه‌بووه، پارتی و پارسی زمانیان په‌هله‌وی بووه، یا زمانی خیلاتی یان بووه و تا کوژرانی یه‌زدی گورد له ۵۶۱ ز - ئاخ‌ر و ئوخ‌ری ساسانی ئه‌شکانی پارتی زمانی ده‌وله‌ت بووه. ئایه‌توللا مه‌ردوخ ده‌نوسی: کورد و پارس هه‌میشه‌ها و دهر د بوون و له شادی، له جه‌نگ له گه‌ل هیرشکاران دهاو په‌یمان بوون، پارس له حوکومه‌تی کوردی وه ک: گوتی، کاسی، کیانی و ماد به شدار بون و کوردیش له حوکومه‌تی پیشدادی، هه‌خامه‌نشی و ساسانی به‌شدار بووه.

له سالی ۲۲۵۰ به‌رله‌زاین گوتیه کان ده‌سه‌لانی زال بون و پیروزیان له ناوچه‌ی سو‌میریاندا به‌ده‌س هیتاوه و بو‌ماوه‌ی ۱۳۰ سال حوکومه‌تبان کردوه (په‌ره‌ی ۲۱ ره‌گه‌زو هوویه‌ی کوردی).

کتیب

ہہرکھسی فہرہنگ و زانین بہدہس یئنی
رہحمہت و بہرہکھت بہ سہرخوئدادہ بارینئ
ہہرکاتی دہچہہ پہرلانیہ خہقہتمہ
تہمہن چہن کورته بوکہلک و ہرگرتن لہو سفرہ رنگینہ. (شہ پوئل)
کتیب باغ و بیستانی زانایانہ
دیارہ کتیب سہرچاوی فہرہنگ و زانینہ.
□ سوقرات دہلی: کومکار کاتی زانایی و بہختہوہری گیردی، کہ خویندن و
خویندہنہوہو فیربون کاری روزانہی بی.
ہوگو: بہختہوہر، کہسیکہ، دہسی بگاتہ، یہ کی لہ دوشت، یاکتیبی پرناوروک و باش
یا دوستانی چاک، کہ کتیب خوین بن.
□ من کتیبکم دی گشت واژہ کانی لہ بلور و زیر بوون، کاغہزیکم دی، لہرہ گاژوی
بہہار خو ناسینی روژ بوو، بہرق و تیریزی پیدایا بوو، دوستی پیدایا بوو، واژہو بیژہ،
پیدایا بوو (شہ پوئل).
تودہلی کتیب ئەم قسہ بیژانہی بی دہنگ و کروکپ، بہرزترین و خوشہویست ترین،
دلہریکن، کہ بو راژہ بہخہلک رنجیان، دیوہ و بہ تازاردیتو، بہدیہاتون.
□ ئەری چلوں ئەشی لہودہشتہ سہوزہلانہ پرپیت و بہرہ کہتہ، مروکہلک
وہر بگری، چلوں دہ کری خوت لہو ناوہ پاک و زولالہ بہ تافگہو بہ تامہ، خوت پاراو
یاتیر ناو بکہی؟
کتیب ژین و ژیانہ، کتیب گہو ہہری سہردہستانہ، کتیب لہ بنہرہتا، ژیانہ، ہوئی مان و
نہمانی مرویانہ، تیریز ہاویژ یاوندا بونی میژوی وانہ. کتیب باغ و بیستانہ، کتیب دل و
میشکی روزگارانی رابوردوان و ئەلثانہ. کتیب خولاسہی ہہبونی ئینسانہ.
کتیب سہرچاوی تیگہ یشتن و پیگہ یشتن و سہرکہوتنی ئیمہ مانانہ، بہ پہیژہی

تەرەقی و زال بون به سهرکه‌ند و کوسپانا، کتیب مرو، به بیرو هزر و جورى ژيانى پيشينان تاسياو ده کاو پهند و عیبره‌تمان فیژده کا. دیاره کتیب بهر چاوترین شوینه‌واره، که له‌دل و دهرونی مرو تافگه و قه‌لپه‌زه‌ی گرتووه. کتیب ده‌نگدانه‌وه‌ی بیرو هزرى مرویه، بیرکر دنه‌وه، مایه‌ی ژيانى گیانى ئینسانه (شه پوئل).

ئایمی لاویل: شاعیره‌ی ئه‌مریکایی خوشکی ره‌ئیسى زانکوی هاروارد، ده‌لی: کتیب یانى ژیان، دل و میشکی روزگارانی رابوردو. کتیب: گه‌وه‌هری ژيانى ریى مرویه. یا باشتر: زوبده و خولاسه‌ی بوونی ئینسان کتیبه. کتیب بی ده‌نگی قسه‌ بیژه، که بی ده‌نگ و بی هه‌را و هوریا ئه‌وه‌ی له نیو دو توئی خویدایه، بی کهم و کوری و بی بوخل و دل ته‌نگی و حه‌سودی، فیژت ده کا. خوی مروفی خوینده‌وار، ده‌بی خوگرتن به کتیب بی. دیاره کتیبی ته‌کوینی عالم، کتیبیکه‌وه‌مو عالم کتیبی حه‌ق ته‌علایه.

کتاب ار هست کمتر خور غم دوست که از هر دوستی غم خوارتر اوست. به فهرموده‌ی سه‌عدی شیرازی:

برگ درختان سبز در نظر هوشیار هر ورقش دفترست معرفت کردگار.
الکتاب بساتین العلماء - سیسرون: خه‌تیب و سیاست‌زان و رامیاری ناوداری رومی قه‌دیم ۴۳ - ۱۰۶ به له زابین، گوتویه‌تی: هو‌ده‌وه‌تاخی، بی کتیب له حوکمی جیسمی بی روجه.

فره‌نسیس بیگن: فه‌یله‌سوف و سیاست‌زان و نوسه‌ری ئینگلیسی ۱۶۲۶ - ۱۵۶۱ ز - کتیبی به که شتی زه‌ریا گهر داناو، که به‌سهر ده‌ریای گه‌وره‌ی روزگار دا، گه‌راوه. له جیبی ترا و تویه‌تی: هه‌ندی کتیب ده‌بی بی چیژی، هه‌ندی تریان ده‌بی قوتی بده‌ی، هه‌ندی له کتیب هه‌ن که ده‌بی بیخوی و هه‌زیمی بکه‌ی یانی کتیبی که ده‌بی بی چیژی ته‌نیا به‌شیکى بو خوینده‌وه‌ده‌بی، به‌لام ئه‌وه‌کتیبه‌ی که ده‌بی قوت بدری یانی ده‌بی به‌له‌چاوی پی دا، بخشینی، نه‌ک به‌دقیقه‌ت یا به وردی لیی بروانی. وه‌ئه‌وه‌کتیبه‌ی که ده‌بی بیجاوی و هه‌زیمی بکه‌ی یانی ده‌بی به وردی و به دیفه‌ته‌وه، له سهره‌تاوه، تااخر، بی خوینییه‌وه.
لورد چیس‌تیر خیلد: فهرمویه‌تی: باشترین کتیب باشترین دوست و هاونشینه.

کارلایل: نوسر و میٹروزانی ٹیسکاتلہند (۱۸۸۱ - ۱۷۹۵ - ز) بوکادموس یا بو فنیقی یہ کان یا ہرکس کہ کتیبی داہیناوه، له خوی ویستووہ کہ ٹو کہسہ بېخشی. کارلایل کتیبی به گه وره ترين و عه جیب ترين و به شیاو ترين، کارداناوه، که به فیکری مرو سازدراوه. کارلایل باوه ری وایه: هرچی به بیرو هزری مرو دا هاتوه و کاری پی کراوه یا کاری پی ده کری و به ده سی مرو گه یشتووہ، به واتایی تر مرو هرچی بویه تی له دو توی. کتیبدا، به ویتهی سحر به جیماوه.

ثینی خهلدون له تریف و له سهرزانی و خزمه تی بهرچاوی کوردان که به عیلم و فهره ننگ پهره یان داوه و خزمه تیان کردوه، شایه دی داوه و نوسیویه تی: (بنچینه و پیگه ی زانین و نه ده ب و ویژاوه ری جوار کتیبه: ۱) - الادب الکاتب ته ثینی کوری قوته بیهی دینه وری - ۲ - نوادر یا الامالی ته ثینی ته بو علی قالی دیار به کری به. پهره ی ۱۱۷۵ موقه دیمه ی کوری خهلدون به فارسی و هه روا رساله ی عولومی ئیسلامی ته ثینی دوکتور جلال هومایی که (شه پوئل) ثم رساله ی له زانکوی عولومی قه زایی و خه ده ماتی ئیداری دانشگاهی تاران به دهرس به زانینخوازان و توتوه. ئیمام غه زالی فرمویه تی: فهره ننگ و زانینه کانی ئیسلام له سهر ۴ کوله که، راوه ستاوه، ۳ له و کوله کانه، عوله ماو زانایانی ئامید، شاره زور و دینه وری لای کرماشانه، نه گه رخوا زانایانی نه و ۳ ههریمه کورده ی، نه دابا، فهره ننگ و زانینه کانی ئیسلام ئاوا قه وام و ده وامی نه ده بوو. -

نه میروسون: فه یله سوفی ناوداری نه مریکا (۱۸۸۲ - ۱۸۰۳ ز - ده لی: بهر زترین و عالترین مه ده نیه ته کان و شارستانی بهت هیمان بهر زترین هوئی چه زوله زه تی روحنی و مه عنه وی کتیبه و به دیهینه ری کتیبه که، ده باهه سه ری.

ودبوری: نوسر و ره خنه گری نه مریکایی ده نوی: ههروه ک شاره کانی مدفهرک و پیروز نیشانه ی نیژاد، قه ومیه تی نه قوام و وه سیه ی وه حده ت و یه کیه تی هوژه کانی بیوان گه ره، کتیبی چاک و پرناوه و کیش بوکه سانی که روحن چه یران و سهرگه ردانن، کتیب و ه ک که عبه ی فیکری ئینسانه. -

سیودور پاکیر: زانای روحنی نه مریکایی (۱۸۶۰ - ۱۸۱۰ ز) فرمویه تی: پرکه لک

و پرسودترین کتیبِ ثہ وہ یہ کہ مرو بخاتہ بیرکردنہ وہ و تیقکرین. بہ لام صائب تہ وریزی
دہ لی:

چہ سود از آنکہ کتب خانہ جہان از تست ز علم ہر چہ عمل می کنی همان از تست
ویلتیر:

پہرہی کتیب وہ ک شاپہرہ

روحی نیمہ بولای نورو روناکی، دہ خاتہ ہہ لفرین.

مالی بی کتیب وہ ک لہ شی بی گیانہ، مالی بی کتیب کہ نگہ لاشکی بہ ربایہ. (شہ پوئل)

عبدالرحمن جامی (و: ۸۱۷) مانگی لہ دہ فترہی ثہ وہ لی سلسلہ الذہب دا لہ تاریفی

کتیبدا فہرمویہ تی:

شُو انیس کتابہای نفیس	انہا فی الزمان خیر جلیس
مصحفی جوی روشن و خوانا	راست چون طبع مردم دانا
در حدیث صحیح مصطفوی	ناشی از خلق و سیرت نبوی
نسخہای چون بخاری و مسلم	کہ ز سقم علل بود سالم
در تفاسیر آنچه مشہور است	کہ ز تحریف مبتدع دور است
وز اصول و فروع شرع ہدی	آنچہ الیق نماید و اولی
وز مقالات ناظمان ملیح	چون ترا جمع گردد این اسباب
روی دل از اختلاط خلق بتاب.	

دیارہ رو لہ تیکہ لی خہ لک و ہرگیران کاتی بہ کہ لکہ، کہ ٹینسان لہ جلکی تہ قوا و
خہرقہی پاریر و خو پاراستن دا خہریکی موتالا و بیرکردنہ وہ و تیقکرین بی، کاتی ثہ و
تہریکی بہ، بہ کاردی کہ عیللہ تی غایی، تہذیب و تزکیہی نہ فس بی بو خزمہت کردن بہ
خہ لکی خوا، ثہ وہ یہ: کہ سہ عدی شیرازی فہرمویہ تی:

صاحب دلی بمدرسه آمد ز خانقاہ	بشکست عہد صحبت اہل طریق را
گفتم: میان عابد و عالم چہ فرق بود	تا اختیار کردی از آن این فریق را
گفت: آن گلیم خویش بدر کند ز موج	وین جہد میکند کہ بگیری غریق را.

مروّده بێ به باوهر و به کدلی و به کرهنگی و به ک زمانی، به عیلم و عه مه ل خوپی و نه ته وه که ی رزگار: بکا. دیاره کتیب به کئی له و که ره سته ی ئەم جیهاد پاکه به.

□ دیتم کوژی کئی برکئی گولی ته حقیق و لیکولینه وه، که ره مه، خه ریکه خو نچه گوله باغه کانی، فهره هنگی کورده واری، سه ر تا پاگری گوری گرتو وه، له وه ی که جهنگی له نیوان... بیانومان به به ک گرتو وه، چونکا ئەم گر گریتانه، له سه رماف و حه قی کورده، قسه که، فره تودار و ورده، فره که شامه وه، وتم خو زیا قه له م به ده سانی کورد. بگه نه دوندی گولی ته حقیق، له سه ر رو په ری میژوی ئەم دنیای نور و گول، و دلرفیتی گول و ئەو بنداری گول گولی دل بردو، که ته مه نیکیان له سه ر لیکولینه وه و ته حقیقی میژوی کورده واریدا، به سه ر برده.

گولی نازادی و پیشکه وتن و پیشوه چون له باغ و بیستانی نازادی و ئەندیشه ی جوان و هزر و بیرکردنه وه ی ژیرانه، چه که ره ده داو ده روی و پیی ده گاو به رو میوه ی شیرین و به له زه ت ده دا، دیاره مه به ست له نازادی نه ری و نه فی بالای خو و ئەخلاقی چاک و مروّفانی نه.

نایه ره ی خو و ئاکار و ئەخلاقیش، دیاره گو مه لگا، کو مکاری به ره ی مروّ، دیاری ده کا، که چه و چلونه. بیرو تیفکرین و ئەندیشه ش هه رچی بێ واژه ی خوا به و به واتای په ره دار، کتیب «په راو»، به مروّ قه در و با به خ ده دا. دیاره ئەده ب «ویژه و یژه وانی» - سازو ئاواز و موسیقی، ژیارو شارستانی، پیوه ندی کو مه لآیه تی و فه ن و فنونیشی به در یژای میژو، له شو یته واری بیرو گیانی مروّ به، به لام کتیب «: په راو» مروّ، به بیرو هزری، پیشیان ناوسیواو ده کا.

کتیب به رچاو ترین، شو یته واره که له کیان و بیرو هزری مروّف تافگه و قه لپه زه ی کردوه. وتمان: کتیب ئیمه به جو ری تیفکرینی باو با پیران و پیشیان ناسیواو، ده کا، تاتیبگه ی، ئەتوانین له شو یتنیکه وه، ده س پیی بکه ی که خه لکی دیکه له ویدا دوایمان هاتو وه. تا بزانی رینگایه ک که خه لکی تر پیدای رو یشتو ون، ده گاته بن به س «داخراو» ئەمه ی ش خو ی سه رچاوه ی پیی گه یشتن و تی گه یشتنی مروّ به، شتی وا، له بو ونه وه راندا، بو ونه وه رانی دیکه دا نایندری، تازه کتیب ئیمه به وه زع و باری میژو یا باری که مه لآیه تی

سهردهمی خویمان و پیشینان، ناسیاو ده کا.

ئازادی ژیرانه و عهقلانی و رامیاری دیاره: (فهزایی): ئاو و ههوایی که مرو له و داریژ و قه در و حورمه تی هه بی، باشتین شوینه بو ژیار و شارستانی مرو و بوارو زه مینه و هوئی به دیهینه تی باشتین ئاسه واری فهره نگی و ژیاره.

دیاره ئه گهر دروست له ئاو هه ئازادی یه ک، پاریزگاری بکری، ژیاری به دیهاتوو پر، بزاو پویاو پیشره و؛ به دی، دئی. دیاره ئه گهر ئه مه ییش بکری نشیوی قول و شیوه لئی رهش و تاریکی که «کوری خه لدون» ئه وهی به ته قدری پرینگانه وه «گوریز» ی ناپه ریزی: «ناوه رگری» ئینسانی ده زانی، مرو ئاسان ده توانی، تی بگا، که ته قدری ئیلاهی که به واتای قه بول کردنی ههروه زع و حالیک، وه چوونه ژیرباری ته حقیر و بن چه بو که بی، نیه و ئه ومانایه، ناگونجی و ناخونجی به لکو ده بی له سوتگهی - ئاگادار بون و له ریگای به هیژ کردنی لینه وین و راهه رین و ئاگادار بون و ئازادی بیرورا، مرو باش ده توانی دوره بی که به ته قدر ناوده برا بیشکینی، ههروه ک نه ته وهی نه جیب و دابه شکرایی کورد، وه راهه رانی به بیرو به مشورو دلسوزو ئازا، که سانی وه کو: به درخان پاشاو میری ره واندزو مه لیک غازی شیخ عوبه دیدیلای نه هری شاهی شه مزین و شیخ سه عید پیران و شیخ عهبدو سه لام بارزانی و عهبدو ره زاق به درخان و ئیحسان نوری پاشا و سمکوی سه زن و مه لیک مه حمود به رزنجی و قازی محه مه دو راهه ری که بیرو هه همیشه زیندوی کورد و کوردستان: ژه نرال مسته فابارزانی که سه ریان به مله ویران و مارزانی وه ک صه دام دانه واند و له ۱۱ مارس ۱۹۷۰ ی زاینی، ره ژیمی به عسی عه فله قی مه جبور کرد، دیان به مافی کوردا بنی، - دیاره له زه مانی که ریم قاسم فه یلی ئه ویشی وادار کرد، که بلی: عیراق مو لکی کورد و عه ره به و هه رده و هاو به شن، دیاره ئازادی کوردی باشوری کوردستان، به رومیوهی ئه وهی ۱۱ مارس ۱۹۷۰ یه له و مافه ی ئه و سهرده مه، زیاتر به کورد، نه دراوه و هیمن که رکوک به دهس داگیر که رانه وه، ده نالی. - دیاره ئازادی و بوارو زه مینه و هوئی روست و حورمه تی مرو، پاریزگاری کردنی، ده وی. ده شی له حزه یی، هه ل و مه رچی که میژو ده ی ره خسینی له کیسی نه ده یین. به دل و شیاریین،

دوژمن بناسین، به کاربین، به هاو دلی وهاو کاری پر به دل و پتهو، به کاربین، له لاسایی خوژگار کهین، له داگیر کهر، خو قوتار کهین، با بویر و نه ترس بین، با نازا و کولنه دهر بین، پیاوی خو بین، پیاوی خودابین، له حق و ماف خوازی رانه و هستین، ته نیا پشت به خواو به نه ته وهی کوردی خو مان به هستین و به دل و دوا، همومان لهو دس که و تهی باشوری کوردستان پشتیوانی بکهیم. به خشه رو به خشه نده، نه و که سه یه، که نه گهر به لینی دا، جیی به جیی بکا، نه گهر ده سه لاتی هه بوو لیبوردده بی.

گانندی: که سی نه توانی یارمه تی خوئی بدا هیچ کهس ناتوانی یارمه تی بدا هه روا پاراستنی مافی خه لک با شترین و به رزترینی ره سم و یاسایه.

چون بژی، مهرج و شهر ته نه ک چه نده بژی (پوشکین). سیروان ژماره ی ۳۴۳ سالی

۸، ۱۵ که لاویژی ۱۳۸۴

حه کیم مه وله وی کورد

سویجهن بوئی گولان میانوم نه سیم وینهی وای ره حمهت خه زانهی که ریم
سه حرا و دهشت و دهر به هشت مه نمانو مورئ هه وای وهش وهش دهر شانو
له شینی عه نه بر خانی هاوژینی دا فهر مویتی:

ئیمسال نه و هه هار چون خه زانی سه رد وهرگ وهرد باغ مه عدوم به رد، په ی هه رد

پارانه وه له خوا

ئه ی خودای دیار و نادیار، وه ئه ی خاوه نی شاکار، ئه ی خولقی نه ری زه وی و هه وا و نه وی، ئه ی خودای به رد و ئاو و شاخ و هه رد و زه وی و ساغی و دهر د و سه فا و گه رد، هه رتو ده په ره ستین و پشتن هه ر به تو ده بدستین، له تو رایه، بوون و نه بوون، هاتنی گیان و روح دهر چون، توئی ئاوانی ئیمه پینک بین، دوا ی تاریکی روناکی بین، روژی نورپرژین هه لدینی و گیاندارانی پیی ده ژینی و چی بته وی پینکی دینی. خوایه، له ولاته که ی ئیمه له وه ی به راوه یا دیمه، چی خوشییه، بیبارینی، چی مه ی نه ته بیتارینی، هه رچی به لایه. لیبی لابه ی هه رچی نه گبه ته، لیبی لاده ی و بی پاریزی له جه ننگ و وه ی شومه و قات و تاقری، له هه ژاری و گیژو وری و سری. هه رئاوایی به عیلم و بروا و چاکی و پاکی، پروته ژی بی، له خیر و خوشی ژین، خادمانی یارمه تی بده ی، خاینانی شورت و گوم که ی.

په تاي کتیب نه خویندنه وه له کورده واریدا

به ورد، بوونه وه، له وه، که مام ناوه ندى جیهانی، که لک وهرگرتن و خویندنه وه ی کتیب بو ههر تاکی ۲۶۳ ده قیقه، له شه وانه و روژانه دا، به راورد، کراوه، به داخه وه، له کورده واریدا، ته نیا ۳۰ ده قیقه، له حه و تودا بو خویندنه وه، ته رخان، ده کری. جا چونکا حوکومه ته داگیر که ره کانی، نه ته وه ی کورد، نه بیان هشتو وه، نه ته وه ی کورد، رو له خویندنه واری بکه ن، نه وه یه خه لکی کورد، زور به ی نه خویندنه واره و خویندنه واره که یشی، بو خویندنه وه به تایه ت، خویندن و خویندنه وه، به زمانی شیرینی دایکی، که م ته رخه م، باره اتو وه. جاهه ر له بهر نه مه، نه شی له باشوری کوردستان، که نازادی هه یه، بهر نامه بو کتیب و کتیب خوینی، دابتری و گرینگی پی بدری رگه شه به کتیب و په رلان (:کتیبخانه) بدری تا خویندنه وه و خویندنه واری گه شه بکا و په ره بستینی و ره نه ق په یدا بکا و بو گه یشتن به پله ی دلخواز نه بی فه ره ننگ سازی بو خویندنه وه بکری.

هه ره له مرو وه (۲۰۰۸ مای ۲۰۰۸ ز.) نه بی منال و میر منال فیره کتیب خویندنه وه بکری و له ماله وه، نه شی خو بدری ته نه م کاره گرینگه و خه لک به تایه ت لاوان، وارباریتن هه زله خویندنه وه ی کتیب بکه ن و له زه تی لی بیه ن. دنیا ی پیشکه وتو، له سونگه ی کتیب و خویندن و خویندنه وه، گه یشتو نه ته، دوندی تیکنولوژی و فه ن و فنون و هونه ر و سه نعه ت، که بیجگه، له داهینانی، بهرق، که دایکی گشت تیکنیک و فه ن و فوتیک، ئوتومویل، فروگه، گردبال، ته له یفون، موبایل (:ته له یفونی گیرفان)، کامپیوتیر (:دانا)، ئینترنیت، رادیو، تلویزیون (دهنگ و رهنگ) ماهواره، دوزینه وه ی چه ندین گوی ناسمانی و سه فه ر بو نیو نه وان، دوزینه وه ی نه وت و گاز و...

ده ی ئیمه ی کورد، که نه ته وه یه کی شادین، با له و به شه نازاده ی کوردستاندا، بیربکه ینه وه و خویمان و زارولمان، به زانین برازیننه وه منال و میر منالانمان به عیلم و

زانین فیږبکه یڼ و فیږین، تا سه رکه وین.

ده لین: ژبان ته جره به یه، ده ی بائیمه ی کوردیش له نه زمونی ولاتان، فیږین، به منالانی خویمان کتیب فیږکه یڼ، کتیبی باشیان بو زیاد بکه یڼ و ریځایان نیشان بده یڼ، تا خویندنه وارو باش و به که لک و فیږه خویندن و زانا بارین.

□ دیاره فیږکه و فرانکو ته بی منال و زاروک خویندنه وار بارینتی که بوکاری روژ باو، به کار بی. و به جوړی بار بی که چه ز که له کتیب و خویندنه وه بکا، منال به وه؛ هه ست به گورانی گه و ره، له خویندا ده کا، ثاره زوی ده جو ی که زیاتر بخوینتی و بخوینته وه و سات به سات چه له وه ده کا، له گهل دنبا ی پرله راز و ره مزی نیو کتیب ناسیاوی. تافره تر له وه ی که له فیږکه و فیږانکو فیږی بو وه، بال بگری، جادیاره نه گهر له وه، ده و رانه دا، فیږانخوازو زانینخو ازان له لایه ن دایک و باوک و دهرس بیژان و فیږکاران و ماموستایان، ته شویق و ته رغیب بکریڼ و به باشی دنه بدرین و کتیبی که له گهل ته مه نی ته وان بخوینته وه و باش بی و ئاسان له بهر ده سیان دا بنری، فره به ثاره زو، هوگری کتیب ده بن و چه ز له کتیب ده که ن و ریځای به خته وه ری له کتیب دا به ده س، دین، شیوه ی فیږ کردن و بارهیتانی خویندگه و زانینگه ی کورده واری، ده بی له سه ره تا وه له په روه رده کردن و فیږ کردن و بارهیتانی ته ک بوعدی و یه ک جه نی، دوری بگری، ته شی فیږانخوازه کان، به چاوی کراوه، روانینی په ردارانه و باریک بین و ورد، نه ندیش و پرفیکرو به هزر کردنه وه، فیږبکریڼ و بارین، وه خویمان به زانینی روژ باو، فیږ بکه ن، تاییرو هزری فیږانخواز له میږگ و چیمه ن و دیمه نی پروته ژی له بیرو باوه ری روژ باو، فیږ بن و بارین، تا بو ئازادی کورد و کوردستان، به کار و کاراو به کارین. ته بی خویندنه واران کورد، و ابارین، له هره هل و مه رجیکه هه ستیاری تاریخیدا و له سه ر هه رچوار ریځایه کی بیرو هزری و فهره نگیدا، بتوانی ته صمیم بگری و ریځای به خته وه ری خو ی و رزگاری کورده واری، بگریته، ده س. له دنبا ی نه مرودا، به ژماره ی کتیب خوین، چلو تاپه تی کتیب خویندنه وه،

ژماره ی پهرلان و کتیبخانه کانی گشتی، تیرازی کتیبه چابکراوه کان، نه اندازه و جوړی کرینی کتیب له لایه ن خه لکه وه و کات و ساتی که بو خویندنه، تهرخان ده که ن، ده توانری، په ی به وه، ببه ی که فهره ننگ له م ولاته چ جینگه و پینگه یه کی هه یه وه له م ری بازه وه گه شه و پهره دان، یا دوا که و تویی و بهره و دوا، گه رانه وه ی نه ته وه یه ک، ده س نیشان، ده کری. دیاره له دنیای پیشکه و تو، خه لک قره تر رویان له کتیب و خویندنه وه، دایه. هه رته وه یش بوته هو تاله ژباندا سه رکه ون و شاد و به خته وه ربن. نه وه خوئی به باشی تیمان ده گه ینی، ریگای سه رکه و تن له فیربون و زانین و خوگرتن به کتیب خویندنه وه، به ده س دی و نه بی خه لک فیبری کتیب خویندنه وه بکرین و کتیب ئاسان بگاته، ده س خویندنه وان، هه مو، ده بی بزاین و و ابارین که نه زانی و نه خویندنه واری و بی ئاگایی، پرمه ترسی ترین و ئاشکراترین دوژمنی به ره ی مرویه. که وایی ده بی خویندنه واری چاک بین، تابو خویمان و نیشتمانمان به که لک و مو فیدین.

صفحه ۱۴

چهارشنبه ۱۹ اسفند ۱۳۷۷

۲۲ ذیقعدہ ۱۴۱۹ - شماره ۵۷۲۸ - سال بیستم

جمهوری اسلامی

تقدیر جمعی از نمایندگان استان کردستان از

مترجم قرآن کریم به زبان کردی

این نامه را نمایندگان مردم پیرانشهر و سردشت، مهاباد، سنندج، دیواندره، کامیاران، قروه، سقز و بانه، پاوه و جوانرود و ایلام امضاء کرده اند. لازم به ذکر است ترجمه قرآن کریم به زبان کردی سورانی توسط استاد ابراهیمی از علمای اهل سنت کردستان چند سال پیش انجام پذیرفته و با استقبال قابل توجه کردزبانان سراسر جهان مواجه شده است.

بخش خبری: جمعی از نمایندگان کرد زبان مجلس شورای اسلامی ضمن نامه ای از محقق علوم قرآن جناب استاد، دکتر محمد صالح ابراهیمی (شه پوئل) مترجم قرآن کریم به زبان کردی تقدیر و تشکر کردند. در نامه این عده از ترجمه قرآن به کردی به عنوان تلاشی سترگ و عظیم یاد شده و این اقدام ناشی از روحیه سرشار از عشق به خدا و ایمان به کلام جانبخش الهی دانسته شده است.

پەند

نوكتە: كركۆكە: ئەلەين: كركۆكە مەنجەلى مېزانە كەلەویدا ئەبى قسە بكوئینی و دای
بێزی و بی چێزی جائەوسا بی هاویژی. ئەگەر قسە كەش بوۆتن شیاو نەبو قوتی بداتەو.

دونبولى

لە كتیبى جیهان نومای توركیدا، نوسراو: هوژی دونبولى كورد یەزدان پەرستن و بەو
كەسانەى كە لە قەلاى دونبول، دا، نیشته جیبون و هەروا ئەو كوردانەى وا لە دەورو بەرى
ئەو قەلاى، ژیاون، بەدونبولى ناودارن. ئەو چیاو كێمانەى كە نەتەوەى كوردی تێدا،
دەژین لە ئەوەلى دەریای موحیت لە نوختەى مەشریقهو، بیگرە تادە گاتە نوختەى
موحیتی غەرب، وارگە و جیبی و نشینگە و مەوتەنى، نەتەوەى كورد - ئە - لە زور بەى جیگا
سەختە كانی چیاكان، پێو ندىیان پێكەو، هەیه، تادە گاتە، بەدەخشان و كابلستان، بە
كافر - ی رەشپوشان ناو، دەبردین، تادە گاتە چیاو كێو كانی قەندەهار، كرمان، فارس،
كوستان و چیاكان، بە كوردستانی عیراق - هەو - ئاترو پاتان: (ئازربایجان) و كێو كانی
روم دەرزى، تادە گاتە، مەغریب، یەك تایفە و یە كزمانن، لە جیگە سەخت و چیا و
چەرە كاند، لە نەتەوەى دەسە دەسەى كوردی یەزدان پەرست و عەلى یوللاهی و كوردی
سونى مەزەهەب لەو دەشت و شیوو دوڵ و كیف و چیا و چرانەدا، وارگەیان هەیه و
دەژین و نیشته جین، فەرەنگیان بەو هەموو، ئاگاداری یەو، لە ژمارى كوردان، بى
خەبەرن... پەرەى ۶۲ ئەلف.

لە پاشان ناوی هەژدە (۱۸) تایفە لەو كوردانە، ناودەبا، دونبولى، مەحمودی، نوکی،
شیخ نرین، سوتى، ماسك، رەشكى، دەستى، مرسى، ئەنوش، مخ، میهرانى، پەيكانى،
سنورى، شیرویان، دیوران، ئەردمانى، ئەنھاو، كە هەمویان خویان، بە بەر مەکیان،
نیسبەت دەدەن و دەلین: ئیمە لەرە گەزى كیانین و یەزدان پەستین، پەرەى ۲۸۹ ئەلف.
نەقل لە تاریخی دونبولىه كان كە لە ۸۳۰ پەرەى ئەو دەستوسەدا یە و رەشید، شەهەردان

نوسیه به تی. له كانالگك له كتيبخانهی (كاما) هیندوستاندا هه یه و عه بیاس محمه د
 نه لپسیخانی له ۱۲ جومادی نه وه لی ۱۲۸۶ مانگی نوسخه ی له بهر نوسیه ته وه، به لام
 نوسه ره که ی فه قیر بن حوسین عه لی دونبولى به، که له ۱۲۷۳ مانگی نوسیه به تی و
 ته و او ی کردوه (ریتوما ی کتیب بهرگی ۱۵ په ره ی ۱۹۳ و ۱۹۶. ناوه روکی کتیبی
 تاریخی دونبویه کان، فه قیر بن حوسین عه لی دونبولى، له باره ی نیشه جییانی قه لاکانی
 دونبولى، ره و شه ن، دژ هوخت (HOKHT) و تاریخی نه و کورد - ه - گه و رانه به، له زه مانى
 جیا جیا له ئیران، عیراق، سوریه و له ئاسیای گچکه دا، کاروباری گه و ره و گرینگیان به
 ده س بو وه هه و وه کو حاکمان و پاشایان و مه زنه کانی (نه خشیدی) که ۱۲۷۳ ی سال
 بهر له مرو، له ئیران، تورکیه، به سره، حیجاز و سوریه فربه کارزانی و ناوداری
 حوکومه تیان کردوه و به ره گه ز هه ر له م کوردانه بون و ئه م کوردانه ش له وانن. له
 هه و اللهه ری ره سمی ده و له تی تورکیه دا، هاتو وه، که سه ر چاوه ی ئاوی ده جله، له وه
 کیوانه وه، هه لده قولی که کوردانی به زدان په رست له و ی ده ژین و بهرگک و جلکی
 قه دیمی وه ک باو یا پیرانیان له بهر دایه وه به داب و ده ستوری، نه وان ره فتار ده کهن، به زدان
 په رستان، له سه ر تاسه ری، نه و کیفانه ی که له کیشمیر، ته بهت، به ده خشان که تاجین
 راکشاوه و هه روا له نیوکیوه کانی بهر به رستان، تورکیه و میسر، بلاون و به (کافر کورد)
 ناودارن. به زدان په رستان تائیتا له خیللی ترو ناکورد، ژن و ژن خوازی یان، نه کردوه،
 نوسه ر کتیبه که ی خو ی به (مانوک جی هاریا) پیشکه ش کردوه و پرو ته ژى به له مه به ستی
 فره گرینگک وله بابهت کوردانه وه و له باره ی دژو که لانی دونبول ده نوسی که قه لای
 دونبول له کیقه کانی دیار به کر و مو سل ساز دراون، کوردی نه و ناوانه، پیوه ندیان به
 کوردانی به زدان په رسته وه، هه یه، حه کیم فیرده و سی که قسه ی له په رینه وه ی فره یدون
 له چه می نه و وه ند رود، کردوه، که هه مان شه تی به غایه، فره یدون له کیقه کانی قه لای
 دونبولیان و له نیو تایفه ی کوردانی به زدان په رست، سه ری هه لداوه و چو ته خاکی بایبل،

تاریخی ئەو چیاو کیوانه، به بیان ناکری، چ له بابته سهختی و چر و چیری و چ له بابته کهش و ههواى خوش و دلگیر و دلگوشا. کیوی یهزدان پهستان... که کیوی سهجهرانه و تاشام را کشاوه ده گاته ده ریای شام، هه مو نیشته جیانی ئەو ناوانه کوردانی یهزدان پهستن و هیچ پیوهندی به کیان به یهزیدی کوری مه عاو به وه نیه و ئیزه دی مه زه بن، قه لای دونبۆل له بنیات دانراوه کانی که یکا و سی یهزدان، په رسته و کورده کان له و چیاو شویتانه، ده ژین و لباسی که و نارایان هه یه و به قانونی قه دیم رهفتار ده کهن. به که م سه رچاوه ی ئاوی ده جله له کیوی نیو ئەو تایفه هه لده قولی. هه ندی له و کوردانه، قه لآ و دژه کانیا ن ئەو نه سهخته، ئیتاعه تی که سیان، نه کوردوه و له سه ردینی فره یدون - ی قه دیم ماون که دینی یهزدان په راستی به. له هه ندی شوین، که به ولاتی تره وه لکاون؛ بونه ته عه لی بوللا هی که هیچ ته فاوه تیکی له گه ل دینی ئیزه دیدا نیه. بروانه لا په ره ی... په ره ی ۲۲ ئەلف - گرینگی وارگه و نشینگه ی کورد، له مه دایه، که له هیندوستان له ده ریای مو حیه وه به سه ر شه تی به عاوه، که شتی و گه می، به که ناری دژو قه لای دونبۆلیدا، دی و ده رو، له ولاتی روسه وه له ریگای ده ریای مو حیت، خه زه ره وه، به سه ر چه می ئاراز (ئه ره س) دا، به که ناری قه لای ره وشه ن داگه می دی و ده روا، ئەم دو چه مه گه وره ی (ئارازو کر) له کیوی یهزدان په رستان، هه لده قولی و له مولکی ئه رمه ن - ه وه، ده روا و له ده شتی موغان، تیکه ل یه کتر ده بن، له لای ئەو کیوه وه، بولای باکور، ده چن و ۲ چۆمی ئاوی فره و گه وره، له و کیوه وه، سه رچاوه ده گرن، یه کیان شه تی ده جله یه و ئەوی تریان، فوراته (فره هات) بولای باشور، ده روا و له نیو کیقه کانه وه، بولای دیار به کر، ده روا و له ده شتی عیراق، بابیل، تیکلا و به یه کتر ده بن، قه لای ره وشن له خاکی ئه رمه ن، دایه، په ره ی ۴۰ ئەلف.

نه ته وه ی کورد، له کیقی سنجار sanjar - ه وه، بیگره تا ده گاته چیاکانی شام، که له ولاتی ده رزی دایه، تا ده گاته مه غرب له لای روزه لآته وه یه. دونبۆلیان و کوردان له

دوندى چياكان دژوقه لای سخت و پته ويان ههيه، تا ده گاته لوزستان، فارس، کرمان، کچ، مه کران، کوردکافر-ی هیندوستان، تاده گاته، کافر، ره شپوسان-ی تبت و تا چياکاني چين، ئەو کوردانه، نيشتە جيڤن و وارگه يان ههيه.

جلک و لیباسه کانیاں گوشاده و سهرو پيچ و دهسماليان به، به دهسه ره و کلاو، به سهروه وهيه و به قانونی قهديم عه مهل ده کهن. له گه ل دین بيگانه، تیکلاو، نابن و يه زدان په رستن. له روژانی جهژندا، ئەو جلکه گوشاده، له بهر منا لانیان، ده کهن. ههروه ک لیباسی کوردی و لیباسی ئیمامه فه ره يدون، دیتن، وه ک، پشتوین به ره سمی کوردان یا هه روه ک ئالای کاویان ده بهیتن و چوار چه قویش، که سه ره کانیاں پیکه وه، ده به ستن و به ویتەى موده وه، نیشانی ده دهن، هه رواکه شتی و سیدره-یش، له نیویاندايه، په ره ی ۴۲ب.

هه روا له کتیبه دا فره له بابەت ئەمیرانی کورد، که له خزمەت صفه ويانی کوردا بون، قسه ی کردوه، که له لای صفه ويان ریژ داربون و له صفه ی قولبخانی کورد، قسه ی کردوه و به لگه یشی هیناوه ته وه، په ره ی ۲۳۴ ئەلف.

بو ویتە به ده ستوری شاعه بیاسی دوهمی صفه وی حاجی به گک دونبولى بیگلەر به گک، به سپایی له کوردان و مهردانی له کارزان و غازیان، ده چن تا قه نده هار، بگه ریتنه وه سه رمولکی خویمان و صفه ی قولبخانی دونبولى سپه سالاری ئیران و بیگلەر به گی ئازربایجان و شهروانانی کوردی ئەویش له گه لیان به ره، قه نده هار، ده روون و ده نگ و هه راو نه عره ته ی سپای شهروانانی ئەو کوردنه، ده گه نه، بستام، به لام دوژمن تاسپا ده گاتی، په پتا په پتا هیرشیان بردو ته سه ر، زولفه قارخان بیگلەر به گی قه نده هار و ئەویش شیرانه و میزانه خوئی راگرتو وه، تا حاجی به گک (به گک: گه وره، خوا، مه زن که له روژگاری ساسانیان دا بو ته به غ. به گک و به گک کوردیه هه وه کو چه لابی واژه یه کی کوردی به و به واتای خوا، مه زن و گه وره به. (بروانه نیکتین کورد و کوردستان، ته رجه مه ی محمه د

قازی چاپی نیلوفر تاران سالی ۱۳۶۶) دونیولی و صفی قولیخانی دونیولی، ده گھنی، چاپیکه وه، هیتشکاران تارومار ده کهن و به ته واوی به سهر دژو هیتشکاراندا زال دهن، ثم سهر کهوتن و زالبونه، له زیحه جهی سالی ۱۰۶۳ مانگی روی داوه و قهنده هار به ته واوی گهراوه ته وه، سهر تیزان (په ره ی ۲۳۴ بی و ۲۳۵ تهل ف و بی و په ره ی ۲۳۶ تهل ف و بی و په ره ی ۱۹۶ تا ۱۹۸ ریٹومای کتیب بهرگی ۱۵ هه ره ته وی.

له کتیبی ده سخته تی که شاف دا

نو تا رادرت ده ساعت تلا شغال هجره غسره را کیحه دیار و ادینه
 تا هجدیم که در ترسن لبتش که در صفهان بود مسادا افضله نامه والا بزور که میور
 حیه طالیه نامه تیشاد از این امر مفضل شد فرمان همناد از در شت با این
 فرماندهی قیچان بیکار است و از بنگ که بر که اول بود در اول که گشته بود
 غلط که درین سینه و بنش بود همراه برداشته که بکله به پناه احوال برده
 بود این بازار صفهان بردن آرد در سیدن هر فرم عنایت یک می
 نامه که با است آهه خان در عزم از بفرست آرد که شت محمدت زار می
 آید به بزرگ آنس اول و بیجا میکرد نارادار شته کاشان زنده و بیجا شت
 سرلی نامه در آن معرود میرا در برادر همراه داشته است را

در این پیمان فرسید که حکم پادشاهی در رسد که کاشان نماند لشکر

تاریخ دنیلی (ورق ۸۸ الف)

باله جعفر و اعوانه ندرند یکجه کبابیت نزار سلطان حسین فرس
 بودی بقت فرس طلقب نموده اند مالک فرغانه و بلخ تا
 آخر دولت کن فرس بوده اند بعد از بخت جعفر پدر
 قی و خانه ملک ترخان که پارتان شت بوده به مالک میخ
 فرغانه مستطینه و استراک را بان ملک آورده در روز کار
 در دولت سچی برگی باز محمد را عقب اخبره دار فرغانه و
 با ولایتان را با این واکتار نموده زوال دولت فرس
 در عقبه ترکیه بوده احتش آن ترک و عرب به نامی مالک
 رسید و آن خانه بوده در شام در کسانات منقل در بر قرار
 کرده اند از قرار یکم در حبیب البینر معلوم میشود دولت خدیبه
 لقب سلطان فرغانه و بلخ بزور حمله آورد خرد فز کرد در بلخ و
 است که معینا اقیاب بوده یعنی بر اقیاب که ملک تیارکان
 گفت اللولک است از تربیت اقیاب در شرق مالک

تاریخ ۲۳۶ دنیلی (ورق الف)

نوسراوه: که کورد، باوه کو، تهغیری مه زهه بی داوه، هیمن فره له بن شویندانی ئاینی یه زدان په رستی دان و سه بارهت به حاکمانی خوین که له زاروکی بهر مه کن و بهر مه کیش له زاروکی ساسانیانه، فره وه فادارن. نوکته لیږه داجوان دهر ده که وی که میژوزانی ناودار کورد: کوری خه لکان که خوئی له بهر هی بهر مه کیان زانیوه، راسته. چون بهر مه کیان له بهر هی ساسانیانی کوردن.

نوسه ری که شاف له سه ره تاوه، چه ندین جه دوه لی له زنجیره ی جیا جیا، به بیان کردوه: وه ک: بهنی ئیسرا ئیل، عه جه م، تورک، که لدانیان، چین، ماد، هیئد، میسر، یه مهن، روم، کار تاژ، فره انس، ئینگلیستان، حیره، ماچین و سی (۳) زنجیره یی له نه ته وه ی کورد، باس کردوه. له سه ره تاوه باسی پاشایانی زاروکی ئه رده وان، پاشا کانی مه غریب، میسر، یه مهن، کوردستان، ئازربایجان، ئه ر مهن، شیروان و مازنده ران، خوړاسان، هیرات و هیئدوستان، له به شی دوه مدا له زاروکی سولتان شه مسو مولک جه عفر له ولاتی ئه رزو کوردستان و ئازربایجان تاجیاو کیوی دهرزی. له به شی ۳ دا له پاشا کانی شیروان، که له سه ر ولاتی داغستان و گورجستان بون و له ره گه زی ئه رده وان شاو سه ره نجام بوونه ته، زنجیره یی جیا. ئه رده دان شا کوری هورموز کوری ئه نه و شیروان، له سه ره تای په ره سه ندنی ئیسلام. پاشان بووه ته سه ره پهرستی به لخ و مه عبه دی ناوداری نوبه هار، بووه. کورزی ئه رده وان شابه ناوی خوړان له مه دینه چاوی به ئیمام عه لی که و تووه و موسولمان بووه، قوباد و بهر مه ک کورانی خوړان بون و چونه ته وه، سه ر ئه نه شیروان. سی (۳) زنجیره پاشایی له ناوچه ی ئاسیای غه ربی سه ربان هه لداوه، له نیویه کی له و خانه دانه، زاتی وه ک: سه لاهه دین ئه ییوی زه رزاری هه لکه و تووه. یاغه یا سه دین غوری له ئاسیای ناوه ندی. هیرو قودره تی کورد. ئه ونه فره بووه، که خه لیفه موسور عه بیاسی، خالیدی بهر مه کی له کار لادا به لام کورده کان به زور، مه نسوریان وادار کرد، تا به ناچاری خالیدی بهر مه کی بگیریته وه سه ره پله ی وه زارهت و وه زیری. کوردنامه، نوسراوی ربیع-ی شاعیر فوشنجی، فره، به شاخ و بالی عیسا کوری به حیا ئه ییوی زه رزاری دا، هه لده لی و هه روا له شه مسه دین محمه دی جه عفر ئه ییوی ناوی برده وه

که له زه‌مانی جه‌نگیزی مه‌غولدا، فره‌ پزقودره‌ت بووه‌ و له‌ کاتی خویدا کو‌مه‌گی به‌سوڵتان روکنه‌ دین غوری کردوه‌، که‌ تاقه‌ منالیکی کچی بووه‌ و له‌ شه‌مه‌دین محه‌د جه‌عفه‌ر شه‌یبوی مازه‌ کردوه‌ و سه‌ره‌نجام بو‌ته‌ میراتگری غوری‌بان، سوڵتان غه‌ یاسه‌دین-ی ناودار و فاتیحی هیندوستان، نه‌وه‌ی ته‌وه‌ و خافزی شیرازی بو‌هیندوستان بانگ کردوه‌ و حافزیش له‌باتی چوون بو‌هیندوستان غه‌زه‌لی ناودار-ی (ساقی حه‌دییی سه‌رو و گول و لاله‌ میره‌وه‌د)ی داناوه‌ و بو‌سوڵتانی ناردوه‌.

نوسه‌ری کتیبی میژو به‌ناوی که‌شاف له‌باره‌ی وسعت و پان و به‌رینایی کوردستان و پزش و بلاوی کوردان، ده‌نوسی: کورد له‌هه‌مو تایفه‌ی خه‌لکی دنبا زورتر و فره‌تره‌ و له‌ شامه‌وه‌ تا هه‌مه‌دان، یه‌ک گو‌شه‌ی کوردستانه‌، له‌و ناوه‌ داچیها کی‌وه‌هن و له‌نی‌وته‌و کی‌وانه‌ داچیها کورد، هه‌ن - ئاسه‌واری ناوی کوردان، یارو‌له‌ کانی حوکمرانی کورد، له‌ ولاتی مه‌غریب، عه‌ره‌بستان، یه‌مه‌ن، میسر، شام، دیاربه‌کر، ئازربایجان، شیروان، گورجستان، هیرات، سیند، سیستان و بنگاله‌، هه‌یه‌ و هینان له‌به‌ر چاوه‌. کوردانی نیشته‌ جیی کی‌وی سه‌نجهران، ئاداب و روسومی پاشاکانی قه‌دیمیان هه‌یه‌، تائیس‌تا هیچ یه‌کی له‌ پاشای عه‌ره‌ب و تورک، نه‌ی و پراوه‌، ده‌سیان بو‌بیا (په‌ره‌ی ۱-۳۰)

موغان له‌ قه‌دیمدا مه‌وته‌نی کوردانی یه‌زدان په‌رست بووه‌ و ۱۲ شارله‌ که‌ ناری چۆمی ئاراز تا ده‌گاته‌ موغان، ئاوه‌دان بون و ئیس‌تا که‌ لاواکانی به‌ ویرانه‌، دیارن و شوینه‌واری ته‌و ۱۲ شاره‌، هینان هه‌رماوه‌ و نه‌فه‌و تاون (په‌ره‌ی ۲۸۵ هه‌ره‌وه‌ی و په‌ره‌ی ۱۸۴ ریتومی کتیب به‌رگی ۱۵).

له‌ کات و ساتی هیرشی ته‌یموره‌ شه‌له‌، بل بشیوی، فره‌روی داو رو‌له‌ کانی موغیزه‌دین، که‌له‌ ته‌فغانستان و هیندوستان بون، به‌مال و گه‌نجینه‌ی خو‌یانه‌وه‌ گه‌رانه‌وه‌ کوردستان.

ته‌وه‌ی له‌م کتیبه‌دا فره‌ دوپاته‌ی له‌سه‌ر کراوه‌ته‌وه‌، ته‌وه‌یه‌ دین و ئاینی کوردان، یه‌زدان په‌رستی یه‌و هه‌روا نوسه‌ر له‌ په‌ره‌ی ۲۳۳ دانوسیوه‌تی جیاوازی ریبازو ته‌ریقه‌ت له‌نی‌و ته‌ریقه‌تی نعمه‌توللاهی و یه‌زدانیدا، ته‌نیا له‌وه‌دایه‌، یه‌زدان په‌رستانی

كورد، دەلین: (بیجگه له یەزدان ئیزدی ترنیه) و نیعمه تولاڵهی یه كان به عه ره بی دهلین: لااله الاالله.

كوردان به تایبەت سه ران و ئەمیرانی دونبولى كه له زارۆكى به رمه كى ساسانیان له رۆژگارى سه فه ویانی كوردا، یارمه تی ئەوای، داوه، نوسه رى كه شاف، لای وایه، ئاق قویونلوه كانى ئازربایجان كوردبون و له سه كمه ن ئاواى لای خو نیشه جیبون. هرواله باره ی ئەمیر بهروز-ی میری كوردستان، له ده ورائى شائیسماعیل، ده نوسى: ئەمیر بهروز كورپور و مزیدی صوفى، گه و ره، بووه و له قه بی سه لمانى پێداوه، یانى سه لمانى كورد، چ خزمه تێكى به پیغه مبه رى ئیسلام كردوه، ئەمیش ئاوا به دل خزمه تی صوفى گه و ره ی كردوه و باوكى له ریبى باوكیدا و با پیریشى له ریبى باپیری شائیسماعیلى سه فه وى داشه مید كراوه. له زه مانى شاصه فیدا كوردان، وه ك دیواری پو لا، وابون، له راست هیرشى عوسمانیدا، عه لى قولیخان موله قه ب به سه فى قولیخان ئەماره ت و حوكومه تی به ده س بو و له راست دوژمناندا ههروه ك روسته مى باپیری بو، نوسه ر له قه ولى تاریخی سیاقه وه، ده نوسى: حوسره و یاشا و حافظ پاشا به ۱۷۰ هه زار، شه روانه وه، هیرشیان هیناو ناکام مان. بو سالى دوای سولتانی عوسمانى به خو ی و ۷۰۰ / ۰۰۰ شه روانى سوار و پیاده هیرشى هیناو ته ورێزى داگیر كرد، به لام چون ئازوخه ی نه بو، ناچار، گه را دواوه و ئەیبوب خانی كورد، له لایه ن ئەمیر عه لى-یه وه، له دواوه هیرشى بو بردن و تارومارى كردن و قه لای ئیزه وان و چه ن قه لای دیکه یشى له بن ده س، ده ره ینان و دایه، ده س سه فه ویان. بو سالى دوایى ئەحمه د پاشا به چوار سه د هه راره زه روان له لای به غاوه و فه رهاد پاشا به سه د هه زار شه روان له ره خى ئازربایجان هوه، هیرشیان هیناو، قه لای گه و ره ی كوردستانیان كه به ده س سه فى قولیخان بو، ده و ره دراو و قاویان داخست كه ئەحمه د پاشا (سه فى) تیشكاندوه و به ئەمیر عه لیخانیان را گه یاند، عوسمانى جازره تو هه روا خاوه ن جو قه وسكه له سه ر حوكم بمیته وه و فه رهاد پاشا خوشكى خو ی بدا به تو و تو یش خوشكى خو ت بده به فه رهاد پاشا، به لام سه فى قولیخان، سپاسه تێكى ژیرانه ی ئەنجام دا به م جو ره: مه ردانى دونبولى جلکى ژنان و له ژیریشه وه زرى له بهر كه ن و

خنجیر لہ بہر پشتوین، کہ ژاوی بوک سازدن و سندوقان نامادہ بکهن و هر سندوقہ ی ۲
 شہروانی لی دابنن و یہ کسہد غولام ہاوریی کیڑی علیخان بی کہ بہ بوکی بو فہرہاد
 پاشای دہ تیرن و بہ ہزار شہروانیشی کوتبو: لہ کیو گوینی و گژوگیا خربکہ نہوہ جاہر
 کاتی ٹاگر لہ قہ لآ، ہہ لکرا، ٹہوانیش لہ کیو ٹاگر لہو گوینی و گژوگیانانہ بہ ردن و بیکہ نہ
 ہرا، پاشا ہات فہرہاد پشایش دوی نویڑی شیوان، چووہ دیداری بوک، کچی
 علیخان، جالہو دہمہ ی وستی تارا لہ سہر روی بوک لادا شیرہ پیوانی دونبولی شیریان،
 دہر ہیٹاو فہرہاد پشایان لہت و پت کردوشیر بہ دہ سان لہ صندوق ہاتنہ دہری و
 کوچکہ یان لہ سہر فریداو ہہ موخہ لکی نیو قہ لآی ٹہوہ ل کہ فہرہاد پشای تی خرابو،
 کوشتیان، چون ہی خوین بو، دہ یان زانی چبکہن و لہ دوی قہ لآی ٹہوہ ل، بو قہ لآی
 دوہم ہیرشیان بردو، دہ روازہ کانپان کردہ وہوہ و ٹاگریان ہہ لکردو چوار ہزار کہس
 کہ لہ بسقوربون، رزانہ نیو قہ لآ و لہ ولاشہوہ لہ کیوہ کہ، گوینی و گژوگیا کانپان ٹاگردا و لہ
 ۲ لاوہ ہہ رایان دہ کردو گشت ٹوردوی دوژمنیان لہ ناو بردو مژدہ ی سہر کہ و تیان بو شا
 ناردو شایش خہ لآت و بہ راتی بو صہ فی قولیخان ناردو لہ قہ بی سپاداری پیدا و
 ٹہو فہرمانہ ہیمان لہ نیو زاروگانی ٹہوا ہہرماوہ. ٹہمیر ٹہحمہد خانی دونبولی کہ
 حاکمی کوردستان بو، کوران و براکانی شہ ہبازخان لہ شیراز لہ خزمہت کہ ریمخانی
 زہند، دابون (پہرہ ی ۳۵۰ و ۳۵۱ و ۳۸۳ ہہر ٹہوئی) سہر چاوہ کتیبی: تاریخی جیہان
 ٹارای قازی ٹہحمہد غہ فاری، عہلہ مارای ٹیسکہ نندہریہ (ٹیسکہ نندہری)، تاریخی نہو اب
 مہحمودخان، تاریخی سیاق، تاریخی عہبدو رہزاق بہ گ دونبولی، جیہان نومای
 تورکی، تاریخی ہشت بہ ہشت، تاریخی عہرز۔ ی لہشکر، روزہ تو صہ فا، تاریخی ریاز
 جہنہ، حہوت ٹیقلم، شہرہ فنا مہ، میڑوی شیروانشاہان، تاریخی ٹہلغہ ی، کوردنامہ ی
 رہبعی شاعیر فوشنجی، تاریخی ہیرات شیخ عہدوللا، جہوامعی تہواربخ۔ ی ٹہبو
 سہعیدی بہ یزای و قسہ سہر زارہ کانی قوتبولٹہ قتاپ حاجی مہلارہزا۔ رہشید
 شہمہردان لہ کتیبی خویدا بہ ناوی پہرستگہ ی زہردہشتیان، پہرہ ی ۲۰۳ دا ناوی
 دانہری کتیبی تاریخی کہ شاف۔ ی بہ حاجی تہمور پاشا بن حوسینخان دونبولی،

ناوبردوه، سال روژى بارام مانگى گولانى ۱۲۲۱ يه زدى گوردى بووه.

نوسهري كتيبى دونبولىه كان كه خووى عارفى خواناس بووه، له په زهى ۳۸۳ ب د ا، ده لى: منى خاكپاي زنجيره ي عه له ويه ي حوسينيه ي نوريه ي ره زه ويه ي نيعمه توللاهم «په زهى ۳۸۵ ئه لف» باوكم له زنجيره ي تابديان -ه و له (تابدان) داتامردن حوكومه تى به ده س بووه و دايكيشم له بنه ماله ي خه واتين -ى توركستانه و من يه كسالانه بوم باوكم مردوه و دايكم شوى كردوته و ئه و بنه ماله حاكمه گه وره، تيك چووه و هه ريه كه مان روى له ديارى كردوه (په زهى ۳۸۵ ئه لف) و له په زهى ۳۸۵ دا ده نوسى له ۵ سالىدا قورئانم خوئيندو دلم دا به دين له روز به ي دينه كانى دنيا م كولىه وه و ۴۰۰ شارگه رام ئيران، روم، روس، هيند، تورك، رهنك، حه به ش، عه رب، مه غريب، ميسر، يه مهن و جه زايريم دى (په زهى ۳۸۷ ئه لف). له به نده رى بناره س چهن روژى له بت خانه، مه نزم گرت كچانى جوانچاك به هه لپه ركى و ده نك و ئاواز له گه ل ميرموغ (: موغان) رايان ده بوارد، له گه ل براهامى مه زن له و بابته وه قسم له گه ل كردو ئه و كارانه م به روى داداوه.

هه روا له م كتيبى دونبولىه كاندا نوسراوه، تازه مانى سولتان حوسين كه كوردان پشتيوانى صه فه ويان بون، روميان، نه يان ده توانى، پابننه سه ر خاكى ئيران، به لام له وسه ر ده مه ي كه شابازخان حاكمى كوردستان بوو، شاي صه فه وي له قودره تى ئه و، ده ترسا و ده بويست له سه ر حوكم لاي بدا، له وه، به دو، كوردان له ده زگاي سولتاني صه فه وي، خويان دوره پهريز گرت، له م كتيبى دونبوليان ئه م سه رچاوانه ناوبراون: تاريخى كازم به گك، خولدى به رين، كوردنامه، عاليه مارا، زه فه رنامه، شه ره فنا مه، نيگارستان، تاريخى ئه لغه ي توركى، جيهان نوما، تاريخى عه بدوله تيف، فتوحاتى مه ككى، مه فاتيح -ى مه لا حوسين، مه ببودى، شاهه نشا نامه ي صه با، تاريخى خوله فاي ئالى عه بباس، تاريخى ئالى ئه يوب، تاريخى ئه خشيديه، كتيبى مه ولاناصه در شه ديعة، رياز جه ننه، رهوزه تو صه فا و... په زهى ۱۴۲ ئه لف و ريتوماى كتيب په زهى ۱۹۹ هه ر ئه وى). دايره تولمه عاريفى ئيسلامى و تارى دورودريژى له باره ي نه ته وه ي كورد، تيدايه (۱۱۵۴-۱۱۳۲) و ده لى كارى ئه و توله باره ي ميژوى نه ته وه ي كورد، نه كراوه، ئه وه ي كراوه سه باره ت به زمان

ناسی یہ۔ گرینگترین سہر چاوه، شہرفنامہ یہ، کہلہ ۱۸۶۰ لہ پترس بو رک لہ چاپ
 دراوہ، ٹاخیرین تاریخی کوردستان ہی محمہد شہفندی شارہ زوری یہ کہلہ ۱۰۳۷
 نوسراوہ، ریسالہی ٹہنسای کورد، لہموزہی ٹاسیای پتروگراد، ہہیہ و کتیبی تر بہ ناوی
 میژوی کوردان، نوسراوی زینہ لعابیدین، ہہیہ۔ مہتن و دہقی قہدیمی کتیبی ٹابین۔ ی
 حہقیقت (بہزدان پہرستان) و ٹہہلی حہق، ہہموی بہ زمانی گوڑانی کوّ و بہزاراوہی
 ماچوّ ماچوّیہ۔ ٹہہلی حہق لہ خوڑاوای ٹیران، کرماشان، لورستان، پشتکو، فارس،
 شیراز، ٹازربایجان (ٹہوزیر، مہراغہ)، قہزویٹ، تاران، ہہشت گرد، خوڑاسان، وہرامین،
 روڈیہین و... لہ عیراق، لہ سلیمانی، کہرکوک، موسل، خانہقین، بہغا، لہ تورکیہ لہ

باکوری کوردستان، ہہروالہ، لہ ٹہفغانستان
 و لہ پاکستاندا ہن۔

نہقل لہ و ۲ کتیبہ خہتی بہ بہ ناوی
 میژوی کہ شاف و میژوی دونولیہ کان بہ
 نہقل لہ ریتنمای کتیب بہ فارسی، بہرگی
 ۱۵ تاران ۳ ٹہسہر لہ میژوی کوردستان
 نوسخہ خہتیہ کان مہہدی غہرہوی
 ہہرٹہوی۔ مہلا فیروز، زانای گہورہی
 زہردہشتیان کہ ۸۰۰ بہرگ کتیبی خہتی
 ہہبووہ، کہ ناکہسان لہ چہنکی
 ہورموزجی کوری مہلا فیروزی دہردین
 و تزیکہی ۶۰۰۰ لہ و کتیبانہ شرت و گوم
 دہ کرین، کہ زور بہ بیان لہ بابہت کوردو
 کوردستانوہ بووہ۔

فہرست کتب
 ۱۔ تاریخ کوردستان
 ۲۔ کتیبہ خہتی بہ بہ ناوی
 ۳۔ میژوی کہ شاف و میژوی دونولیہ کان بہ
 ۴۔ نہقل لہ ریتنمای کتیب بہ فارسی، بہرگی
 ۵۔ ۱۵ تاران ۳ ٹہسہر لہ میژوی کوردستان
 ۶۔ نوسخہ خہتیہ کان مہہدی غہرہوی
 ۷۔ ہہرٹہوی۔ مہلا فیروز، زانای گہورہی
 ۸۔ زہردہشتیان کہ ۸۰۰ بہرگ کتیبی خہتی
 ۹۔ ہہبووہ، کہ ناکہسان لہ چہنکی
 ۱۰۔ ہورموزجی کوری مہلا فیروزی دہردین
 ۱۱۔ و تزیکہی ۶۰۰۰ لہ و کتیبانہ شرت و گوم
 ۱۲۔ دہ کرین، کہ زور بہ بیان لہ بابہت کوردو
 ۱۳۔ کوردستانوہ بووہ۔

تاریخ کشف (ص ۱۱۵)

عەبدورەزاق دونبەلى: مەفتون ۱۱۷۶-۱۲۴۳

ئەم گەورە پياوۋە دوای تيا چۈنى محەمەد حەسەن خان قاجار و سەرکەوتنى (كەرىم خانى زەند) لە ئازربايجاندا لە بەرئەوۋى (كەرىم خانى زەند) نە جە فقولىخانى باوكى (مەفتون) ى لە فەتخەلىخانى ئەرشلوى ھەوشارى ورمىتى ولە شابازخانى دونبولى كورى مورتەزا خانى (ئاموزاى مەفتون) بە جيائەزانى، دەسى بوئە جەفقولىخانى باوكى (مەفتون) نە بردو كرديپەو، بېگكەر بەگى تەورىژ، بەلام فەزل عەلى بەگى كورى، لە گەل كورىانى سەرۆكە كانى، مەلبەندى ئازربايجانى لە بارمتەدا لە گەل خويىدا بردنپە شيراز.

كەرىم خانى زەندى كورد لە و سەفەرەدا: (سالى ۱۱۷۵ ى مانگى) فەتخەلىخانى ئەرشلوى ورمىتى لە مائە «قەمنتە» كوشتو.

نوكتە: لەم بابەتەوۋە لە ميژودا نوسراوۋە (گورگە كانى ھەوشار، لە تەخت، داكەوتن وزەند بەھات ھات) بەلام شابازخانى دونبولى كورى مورتەزا قولىخانى: (ئاموزاى مەفتون) ى لە گەل خويىدا برده شيرازو لە ۱۱۸۷ ى مانگيدا لە شيراز مردوۋە ولە شەكەيان بردوئە نەجەف و ناشويانە، ئەمير مەحمودخان خواوەر، كەلە كەلە پياوانى ناودارى رۆژگارى شافتخەلى قاجار بوە، نەوۋى شابازخانى دونبولى بە.

عەبدورەزاق بەگ: (مەفتون) نوسەرى كىتەبى: (تجربە الاحرار و تسليۋة الابرار) يە كىنك لە نوسەرانى ناودارى رۆژگارى شافەتخەلى قاجار و لە كەلە پياوانى ناودارى ئەوسەردەمە بوە. مەفتون مروفيكى زانا، خواناس، ميژوزان، موفەسىر و شاعىر و ويژاۋەر بوو، نوسەرىكى شارەزا و ئاگرىن و نوسىنگ زىرىن، لە زوانى عەرەبى و پارسى و كوردى دا بوو، نازناۋى شىعرى: (مەفتون) بوە، ئەشعارىكى زور بە تايەت بە عەرەبى و پارسى ھەيە.

مەفتون لەسالى ۱۱۷۶ ى مانگى لە شارى (خو) لەدايك بوو باوكى ئەوى لە (خو) وە، لە گەل خويىدا بردوئە شارى تەورىژ ولە دەسالىدا ئەوى لە جياتى فەزل عەلى بەگى كورى گەورەى خوئى بە بارمتە نادوئە شيراز، لاي (كەرىم خانى زەند) و فەزل عەلى

به گگ که به کار و کردوه و خو، خوشه ویستی لای نوسه رانی نه و رورگار به و شاگرد:
«وه رورکه» ی ره شید دهر ویش عه بدول مه جید تاله قانی و یه کیچک له ماموستایانی
ناوداری خه تی شکسته به، هیناویه ته وه، بوته به ریز لای خوئی و (مه فتون) ی له باتیان
داوه به که ریم خانی زه ند

مه فتون له و ماوه ی که له شیراز دابوه، خه ریکی فیرونی عیلم وزانست بوه و دوای
گه رانه وه، له ته وریز به قسه ی ته زکه ره ی دلگوشا: (بوته همیشه ده سی له کاروباری
جیهاننداری به ردا بوو خه ریکی فیرونی زانست و هونه ربه، و له گه ل زانایاندا هه لساوه و
دانشتوه، تاله زانست و فهره ننگ و هونه ر دا، گه یشتوته پله یه کی به رز و ته رزو بوته
جیگای هات و چوئی زانایانی نه و سه رده مه.

محهمه د عه لی ته ریبه ت له زایانانی نازربایجاندا له بابته (مه فتون) وه، نوسیوه یه تی:
(عه بدوره زاق به گگ چارده سال که له شیراز دا ده س به سه ر بوه، کاتی: (عه لی مه ردان
خانی زه ند) داویه به سه ر (صادق خانی زه ند)، نه و شیرازی له بن ده سی دهر هیناوه، نه وانه ی
وا به بارمه له شیراز بون ناردنیه ئیسفه هان.

له چارده ی (ره بیع الاولی) سالی (۱۱۹۹ ی مانگی) دا که عه لی مه ردان خانی زه ند
داویبه به سه ر صادق خانی زه ند داو مردوه و ناغامحه مه د خانی قاجار چوته ئیسفه هان، نه و
نازربایجانانهای و بارمه بون له وی و (مه فتون) یش یه کیچک له وانه بوه، نه وانه ی
ناردوته وه، بو نازربایجان.

مه فتون له سالی ۱۲۴۱ ی مانگیدا چوته حج وله سالی ۱۲۴۳ ی مانگیدا له شاری
ته وریز بارگه ی به ره ولای خوا تیکناره و نیژ راه.

مه فتون زوری کتیب داناوه، ته ریبه ت ناوی ۱۶ په راهه ی مه فتونی برده وه. که
هیندیکی به چاوی خوئی دیوه، و هیندیکیشی له م وله وگیزاوه ته وه. بو وینه:

۱ - مه ناسیری سولتانی به، که له سالی ۱۲۴۱ ی مانگیدا له مانگی ره جه بدا به پیتی،
سوربی له ته وریز چاپ کراوه.

۲ - نیگارستانی دارا.

۳ - حہ دائیق.

۴ - تہ جربة الاحرار و تسلية الابرار - ثم كتيبه له لايهن بهريز حهسن قازى تہ بانہ بايى يه وه، خوش كراوه و له ۳۰/۴/۱۳۴۹ى هه تاويدا، له ته وريز له لايهن موئسه سه سى ميژو و فہرہنگى ئيزان زانكوئى ته وريز له چاپ دراوه.

مہفتون مروفتيكي زاناوپايه بهرزو ناودار بوہو له زانسته كانى جياجياى فہرہنگى وزانستى ئيسلامى دا، شارهزا و دەسى بالآى هه بوہ.

ميرزا ئه بول قاسم قائيم مہقام وه زيرى ناودار كه له ويژا وريدا ناوداره، له زوانى عه عباس ميرزا نائيب سه لته نه وه، نوسيوه يه تى: (ئە گەر هاوده مى خودان، كه مالت ئه وئى له ته وريز: عه بدوره زاق به گك (مه فتون) ه.

له و كاته دا مه گەر ئيمام عه بدول مه ليك سه عاليبى نه يشابورى هاوتاي بويت.

مہفتون له راست نوسين و راست ده رخستن و دەس تى وه نه دان، دا له وانہى وا به چاوى خوئى ديونى ئه يى به هاو تاي (به يهه قى ئه بول فەزل)ى ميژو نوسى دابنين و بى هنيئە ژمار.

مہفتون له پهراوهى تہ جربة الاحرار و تسلية الابرار دا كه له شيعرى شاعيران كوئيوه ته وه، جار حاره، ره خنهى لى گرتون دياره، ثم ورده كار يا نه له زوانگى هه لا ويژى و بژاره كردن و نه قدى ئه ده بى دا كار يكي گرنگه.

بو ويئە ره خنهى له شيعرى (موشناق) گرتووہ و نوسيوه تى: (انصاف آنست كه اگر ظهور جناب مير قريب بزمان شعراى باردا الكلام نميبود اگر چه كلام وى ناسخ آيات آن فصحا بوده راضى به بستن لفظ (قافا) نميشده كه برود خامى اين كلمه بر پخته سخنان عصر مخفى نيست، باري لفظ قهقهه خوشتر از (قافا) است و شيعر ظهير باين معنى گواه: شيعر كېك درى كه قهقهه شوق ميزند آسيب قهر پنجه شاهينش از قفاست په رەى ۲۱۵ى تہ جربة الاحرار و تسلية الابرار.

مہفتون له كاتى ژيناوه رى نوسينى: (صباحى بيدگولى دا، به راورد يك له نيوان شاعيرانى عه رەب و كوردو پارسدا ئه نجام داوه، كه تاويستا ويئەى نه بينراوه يا زور

که مه و پنهى، تائيسنا که س وه کو "مهفتون" ئاوا بيروباوه رى خوئى له بابەت، که له شاعيرانى عه ره ب و پارس و کورد دا، ئاوا راست و دروست و به دل نيايه وه ده رنه برپوه. په ره ی ۳۸۴ ته جربة الاحرار و تسلية الابرار چاپى ۳۰/۴/۱۳۴۹ ی هه تاوى.

به هائه دين محمه د کورئى: (مهفتون) که به (عهلى) کورئى محمه د کورى عبدالرزاق: (غهرب) ناوداره که له شارگردانى: (دارالفنون) ه - دواى لا بردنى ميرزا ئاغاخانى نورى له صه داره ت له لايه ن عه ليقولى ميرزا قاجار، که زانا بوه، کاورانىکى ۴۲ که سى له خوینده واره کانى: (دارالفنون) ی تاران، به سهر پهرستى عه بدو ره سول ئيسفه هانى و له ژير چاوه ديرى ميرزا حه سنعه ليخانى ئه مير نيزامى گه روسى که بالويزى تايه تى ئيران له ده ربارى ئینگليس و فه رانسه بوه، نار دويه ته پارس. (غهرب) عه لى کورئى محمه د کورئى عبدالرزاق (مهفتون) يش به کيک له و ۴۲ که سه بوه و بو خویندن چوته ئه وئى. ئه م غه ريبه ته فسيريکى له ئه وه لى سوره ی يونسه وه تا ئاخري سوره ی فاطر نوسيه که له سالى ۱۲۵۹ ی مانگيدا ئه م جزمه ی ته واو کرده و له سه ره تا وه نوسيوه تى:

(باوکم: عبدالرزاق به گ (دونبولى - مه فتون) ته فسيريکى له فاتيحاه وه، تا ئاخري سوره ی به قه ره نوسيه ئه گه ر مردن به ئلى، بوئى ته واو ئه که م و گويا ته واوى کرده و، ئه م نوسخه ئيسناله په رلان ی (ثقة الاسلام) له ته ور بژدا هه يه.

غهرب راوه ئيکيشى له سه ر ديوانى ئه نوه رى هه يه و ئه شعار و په راوه شى هه يه.

ميرزا ئيبراهيم دونبه لى ۱۲۴۰-۱۳۲۵

ميرزا ئيبراهيم کورئى حسين غه فار له هوئى دونبه لى کورده، که گه وه کانينان له سه ره تاى رنجيره ی صه فه وى يه وه له (شارى خو) و گونده کانى ده ورو به رى (خو) هيرو قه وه تيان په يا کرده و حوکومه ت و ميرميرانى (خو) به ده س بند مالەى ئه م هوزه کورده مسولمانه مه زنه وه بوه.

ميرزا ئيبراهيم دونبه لى له سالى ۱۲۴۰ مانگيدا له شارى (خو) له داىک بوه و سه ره تاى زانست و فه ره نگی له م شاره دا خویندوه و له سالى ۱۲۶۲ ی مانگی بوته واو کردنى زانست زوى کردوته نه جه فى ئىراق و له کورئى ده رسى زانايانى ئه وئى خویندويه تى و دواى ته واو کردنى زانستى سه رده مى باوى خوئى ئه چيئه حه ج و زياره تى

ماله خودا و له دواییدا، ده گهریتهوه بو (شاری خو) و خهریکی فیر کردن و بارهینانی خه لک ته بی، له باری فهره ننگ و زانست و خو و ئاکار و نه خلاقه وه. - برۆانه میژوی (خوئی) نوسراوی مه هدی ئاغاسی چاپی میهری سالی ۱۳۵۰ ی هه تاوی چاپی میهری ته وریره پهری ۴۶۴ و ۴۶۵ و زانایانی آزر بایجان پهری ۱۵ و زهریعه جزمی چار پهری ۴۳۳.

حاجی میرزا ئیبراهیم دونبەلی له زانا پایه به رزه کانی خوئی بووه زور له وا ترس و خوا پهرستو زانا بوه، له زانسته کانی فیهه، ئوصول، فهرموده ی پیغه مبهری مه زنی ئیسلام، رینجال که لام و حیکمهت و خو و ئاکار و عیرفان: (میسستیک) و زور کهس له زانایان له فیرگه ی نه و پیگه یشتون و خویندویانه و زور زانایانیشی له هه له ی زانستی هیناوه ته ده ری ورتوینی کردون.

حاجی میرزا ئیبراهیم دونبەلی مروفتیکی خوش گفتم و لغت و خو به کم زان و زانا وله سهر حه ق سوربوه و زور ئازا و نه ترس و نه به زیش بووه له راست حه ق سهری بو هیچکهس دانه نواندوه و قسه ی له هیچکهس نخوار دوته وه و زوریش داراو ساماندار بووه و زور به ی دارایی خوئی به هه ژاران داوه و دوای مردنیشی سامانی خوئی وه قف کرد، بو تاله زیگای خیر و خیراتا، به هه ژاران و نه داران بدری و هه ژارانی پی به خیو بکری. به داخه وه نه م زاناخوو ئاکار، چاکه له (شه عبانی) سالی ۱۳۲۵ ی مانگی که شاری (خو) به دهس کوردانه وه بو، رق له دلان به زه شه کوژی نه م زانا ئاکار و خو چاکه یان کوشت.

حاجی میرزا ئیبراهیم دونبەلی نه م په راوانه شی نوسیون:

۱ - ۴۰ فهرموده ی پیغه مبهر به شهرح وراوه ته وه که له سالی ۱۲۹۹ ی مانگی له ئیران له چاپ دراوه.

۲ - ته لخیص یا ملخص المقال فی تحقیق احوال الرجال چاپی سهنگی ئیران.

۳ - ریساله به ک له ئوصولدا و چهن پهراوه ی تریش.

نه حمه دخانی دونبەلی کوژی مورتهزا قولیخانی دونبەلی (خوئی) که به کیک له

میر میرانی ئازاونه بهزی (خو) بوه.

ٲه میر ٲه صلاٲ خانہ دوتبولہ لی کہ ماوہ یہ کی زور میری تہ وریز بووہ، خاوہ نی ٲہ زاوہی
(روضۃ الصفا ج ۱۰ ٲہرہی ۱۱۹ نوسیویہ تی مہ حمود خانہ دوتبولہ لی (خاوہر) لہ سالی
۱۲۶۰ی مانگی لہ شاری ٲیصفہ ہان مردوہ، گہ نجینہی فہرہنگ و زانست.

ٲہ مہش چہن ٲہلبہست لہ یہ ک قہ صیدہ:

ٲہار دلگشا آمد روان و جہان آرا چو عہد دولت خسرو چو بزم عشرت آرا
صفا ی او بہ سر آرد ہوا ی با دہ صافی ہوا ی او بہ دل بخشد صفا ی ساغر صہا
در آغوش نسیم آسودہ گل بی ٲرہہ درگلشن ولی در عشق بازی بلبل بی خانمان رسوا

غہریب دوتبولہ لی

عہلی کوزی محمہد عبدالرزاق دوتبولہ لی کہ نازناوی (غہریب) ہ۔ لہ شاعر دا، یہ کیکہ
لہ شاعران وزانایانی، سہ تہی سیانزہی مانگی و دیوانی شاعریشی ہہ یہ۔ غہریب لہ
(دارالفنون) ی تاران دہرسی خویندوہ و لہ سالی ۱۲۷۵ی مانگیدا لہ لایہن حوکومہ تی
ٲیرانہوہ لہ گہل حہ سنعہ لی خانہ ٲہ میر نیزامی گہروس ناردراوہ تہ ٲاریس (فہرانسہ) و
دوا ی تہ واو کردنی خویندن گہراوہ تہوہ بو ٲیران و دہس بہ کار بوہ و کتیبکی لہ بابہت
باری سہرکہوتی ٲہرو ٲاو بہرہ و ٲیش چونی ٲہوانہ۔ لہ بابہت زانست و ٲیشکہوتنی
عہسکہری یہوہ، نوسیوہ و کتیبکی لہ فہرانسہوہ کردو تہ ٲارسی۔ گہ نجینہی فہرہنگ
و زانست نوسراوی (شہ پوئل)

شعیری غہریب دوتبولہ لی

تادم ٲنرتو محشر نرود از یادم	یہ ٲریقہی کہ بکندی تو مرا بنیادم
ای بسا حیف کہ سردادہ و ٲا آزادم	مرغ دل در ہوس دام تو دائم گوید
کاسمان لرزہ کنند از اثر فریادم	از غمت نالہی دلسوز چنان مینالم
عاشق خسرو شیرین کہ من آن فرہادم	ٲیش آہ من غمدیدہ نباید گوید
زانکہ بنیاد زین جملہ رود بر سادم	باد بر زلف تو ای دوست خدایا نرمد
ہمچنان دام گرہ در گروہی افتادم	لذت گردش ٲرواز دیگر کی یابم
ای غریبا تو بہ من گو کہ چہ سان دامادم.	جغد در ٲعنہ بلبل بہ چمن میگوید

چهن نوکتهی وردی مروفانی کوردی

سیروان: زنجیره و تاری چهن نوکتهی وردی مروفانی کوردی ماموستا شه پۆل سهدای زانکۆ و ئه دبیبی دانیشتوی تاران، که مه سه له کومه لایه تیه کانی ئیستا ده خاته بهرباس و لیکۆلینه وه، به هینانه وهی راسته میژویه کان، ده ههم و تاری پیشکەش ده کری. پینک گرتن یالیکدانه وه و لیکۆلینه وهی میژوو، به شیوهی زانیاری روژباوله میژبوو، ده مه ویست ههندی له رادهی زولم و زورویژی قاجاریان بدویم، تابزانی بوچ شاعیرانی کورد، به تایهت شاعیره نه ته وه خوازه کانمان ئه وه نده یان له دهس زیندان و بی دادی قه جهر نالاندوو و گازنده یان کردوو و نه نانهت چالی چهن ناگه ی جوانی دلبره ئازیزه که ی خویان به زیندانی قاجاریان شوبهاندوو که رزگار بونیان له وه به محال زانیوه. پینک گرتن گه لو پینک گرتنی دوو فهره نگی کوردی ئیرانی و ناکوردی: به راورد کردنی دوو فهره ننگ، دوو کرداری فهره نگی، یالیکدانه وه و لیکۆلینه وهی میژوو.

میژوو ده لی: کانی نادرشای هه و شارله هوژی قهراخلو - ی کورد و سپاچه شایره کانی تهو، هاتنه مه یدان که نه زم و مه کوی سه فه وی یانی، به ره گه ز کورد و به مه زه هب سوننی، لیک ترازابوو کاروباریان شیواوولیک ئالوزابوو، لیان قه و میابوو، له شکری روس و تورکی عوسمانی له باکوورو باکوری روژئاوی یه وه هیرشیان هینابوو، سه رخاکی پاکی ئیران و ههروه ک دال بوگوشتارو بو تالان به کوردستاندا وه ربیون، خه لکیان قه لاچوده کردو خویان ده رشتو خویان یان به قوروی خه لکی لیمه و ماو، ده کردوبه ر دیان به هیلانه ی ژین و ژیانی خه لکی کورده واری دا، ده دا.

که ریمخانی زهند له وه له مهر جه دابو به ده سه وه گرتنی کاوباری ئیران، راپه ربوو. که ژیانی نادرشا و ده سه لاته که ی، له کلکه ی دوایی دابو، وه له و لاتدا، ده سه لاتی ته و توله گۆز دا، نه مابوو.

که ریمخانی زهند په ره رده ی فهره نگی کورده واری ئیران و ئیرانی بوو، له روانگه ی

كۆمەلەيەتى و فەرھەنگى يەو، كەرىمخانى زەند مرویەك بوولە چینی مامناوہندی، تايەفەى زەند، بە راوہ ژوى ئاغامحەمەدخانى قاجار، زورلە و جياو جياوازی ھەبو، خو و ئاكارى كەرىم خانى زەند مروقانى و ھى ئەونامروقانى بوو.

دەتوانین بلیین: كە تايەفەو ھۆزى زەند كەلەرەگ و ریشەى كوردان و ئاریایی و ئیرانین و لە پە ناوپە ناگای خوۆرسكى چیاپە رزوتە رزوبلیندە كانی زاگروۆس گەورە بوو و پینگەى بوو و داب و دەستور و فەرھەنگ و باپەخە كانی مالە باوانى كوردانى ئیرانى خوویی تارادەیی، بەرفرە پاراستووہ.

میژودە نووسی: دواى كارەساتى كوژرانى نادرشا چوارسەر كوردەى ھۆزەوارى بوپر كوردنە ھى جیی خالیانەى نادرشاد، تی كوۆشان. ۱ - ئاغامحەمەد حەسەن خانى قاجار سەروكى تیرەى ئەشاقەباشى خیللى قاجار، كەلە بەرابەوینەى یاغى و ئاوارە، لەنیو تور كۆمەنە كانی یەموت دا، دەژیا. ۲ - عەلیمردانخانى بەختیارى كە سپایە كى لەعەشایرى بەختیارى دا، لە ئیختیار دابوو. ۳ - ئازادخانى ئەفغانى كە بەسەر ئازربایجان رادە گەىی وژمارى لە ھۆزى ئەفغانى لە گەل بوو كەرىمخانى زەندیش، رابەرى عەشیرەى زورزولە مەیدان دەرچوو. ئازادخان، سپای كەرىمخانى زەندى تیشكاند، بەلام كەرىمخانى زەند پایە دارما و خوویی گەیانە فارس و ئازادخان بەسپای فرەو، وەدواى كەوت، كەرىمخان، لە گەل محەمەد عەلیخانى خشتى ھاوریى لە پیچىكدا لە نیزیك ئاواى خشت، ئازادخان ولە شكرە كەیان خستەنیو داوو تاروماریان كردن و ئازادخان بە ھەناسەبرىكى خوئی گەیانەوہ ئازربایجان، بەلام لەوى ئاغامحەمەدخانى قاجار ئاوقەى بوورە پى ناوبە ھەلە داوان بەرەو بە غارای كرد. بەلام لە سالە كانی ۱۱۴۰ى مانگى وریكەوتى ۱۷۶۱ى ئازادخان، لە كاروئاكارى خوئی پەشیمان بوو و ھاتە خزمەت كەرىمخانى زەند و كەرىمخانىش بەخشی و ھۆى ژبانى بوډابین كردو تەنانەت ئەسپ و خزمەت تكاریشى بوولەبەر چاوگرت، میژووودە نووسی: بەلام محەمەد حەسەنخانى قاجار دوژمنى بەھیژومە ترسى دارى كەرىمخانى زەند، لە مەیدان مابوونە فەو تابوو، ھەر جارنە جارێك ھیرشى بو كەرىمخان دەبرد تالە شیراز ئایلووقەى

كەرىمخانى زەندى داودەورەى تەنى، بەلام بەو جوۆرەى لە پەراوى مێژوودانو و سراو، دوای ماوەپەك، بوى روون دەبیتەو وە كە ناتوانى ھەروادەورى شیراز بگري و بەناچار پاشە كشە دەكاوبەرەو مازندەران بوى تى دەقوچیتى ولەوئ بە دەسى نەيارانى خوئى لە ھوۆزى (بوخارى باش) دە كوۆزرى و سەرە كەى لە لەشى جیادە كە نەو و بوۆ خووش خزمەتى، بەدیبارى بوۆ كەرىمخانى زەندى دەبەن كە لە و سەردەمەى دا، لە تاران بوو.

ئىستابو بە راورد كوردنى دوو فەرھەنگى كوردى و ناكوردى گە بشتوینە تە، جىگای خوئى. پىك گرتنى دوو فەرھەنگى كوردى و ناكوردى، كەرىمخانى زەند لە كوردستان و ئىران و ئاغامحەمەدخانى قاجارىش لە ئىران و نا ئىران، پەروە رەدە كراون و پى گە بشتوون.

لە كىبى مێژوودا، نو سراو: ۱ - كەرىمخانى زەند كە سەرى براوى محەمەد حەسەنخانى قاجار ئەو دوژمنە بەدەفەزەى خوئى دەبىنى، لە باتى بى حورمە تى پى كردن بە پەلە، دەستور دە داتاسەرى بە گولاً و بشون زوۆر بە قەدر و حورمە تەو، لە (شاعبدالعظیم) بى نىژن. بەلام كاتى لوتفەلخانى زەند، نەو وەى كەرىمخانى زەند بە زامدارى و نبوہ گيان، دەبە نەلای ئاغامحەمەدخانى قاجار ئەو ماززە، بەقینەو دەستوور دەدا، ئەزىت و ئازارو شكەنجەى لوتفەلخانى زامداروبى ئازارونبوہ گيان بەدەن، وە ناشىرین ترين كارى، نامرو فانى و بى ئەخلاقى سەبارەت بەو ئەنجام بەدەن و داشیان: گۆرانى و سترانى كە مێژوولە بابەت مەزلومى و بى ئازارى لوتفەلخانى زەند توومارى كرددو وە. - (لوتفەلخانى زەند ئازابوو - ھەركەس زانى كوۆررا بوئى گریابوو - داىك و خووشكى زوۆر خویمان پنى - گيانى لوتفەلخانى بولای بەھشت فرى - دى دەنگى بلویر و شمشالە - لى دەدەن بە ئاھونالە) ئەم گۆرانى بە، بە كى لە گەروگان و جیھانگەرى ئىنگلیسى بەنبوى (ئىسكات وارىنگ) كە لە و سەردەمەى داچوتە شیراز، لە كىبى «چوون بو شیراز» بە تەرجمەى ئىنگلیسى و بى دەقى شیعرو گۆرانى بە كە، نوسىو بە تەو، ئەو گۆرانى سەرنجى (یوھان فن گوتە Uhan Fen Gotteh) ی ئەلمانى بولای خوئى رادە كىشى ولە ئىنگلیسەو، دەيكاتە ئەلمانى و ئىستا لە بەشى لە یادداشته كانى تە و داماو و نەفە و تاو، خوالبخوشبوو (مەسعود فەرزاد) و ھە روھا (دوكتور توراب بەسیرى)

کردویانه ته فارسی و ئه‌سه‌له که یشی له کتیبی گۆرانی یه کانی فارسی داله چاپ دراوه، لوتفعه‌لیخانی زهند ده‌لی: روزگاری خوشه ویستی ههموان بووم و منیان به جیی شانازی شیراز و ئیران نیوده‌برد، به‌داخه‌وه ئیستاژن وزاروگانم، هه‌روه کووبالنده و په‌له‌وه‌ر له‌نیور کهوه قه‌فه‌زدا، به‌ره و حه‌به‌س به‌دیل براون. من چ کارم به‌ته‌به‌سه، هه‌ر ئیستادامه زریته‌ری زنجیره‌ی زهند «وه کیلی گه‌وره» له‌قه‌برسه‌ر، دیتیه‌ ده‌ر، هه‌زارمخان ده‌بیتی! روله‌ی ئازاونه به‌زی ته‌وزاته: «که‌ریمخانی زهند» له‌تخت و به‌ختی خوویی بی‌به‌ش کراوه. خه‌یانه تکاری له‌جیی ئه‌و (لوتفعه‌لیخان زهند)، دانیشتووه - په‌رده‌ی ره‌شی ته‌قدیر به‌سه‌روزه و قودره‌تی زهنده‌ی یه‌کان‌دا، کشاوه و ده‌نگ وزه‌نازه‌نای سه‌رنیژه له‌نیو‌کروکی داون بووه‌مروقی ژیر و به‌ئاوه زده‌توانی له‌و گۆرانی یه، به‌لگه‌ی باوه‌رپی کراوبو توژیینه‌وه‌ی رامیاری و کوومه‌لایه‌تی ئه‌و سه‌رده‌مه، به‌ده‌س بیتی.

۲- که‌ریمخانی زهند له‌کات و ساتی ده‌سه‌لاتداری و قودره‌ت‌دا ئاغامحه‌مه‌دخان کوزه‌گه‌وره که‌ی ئاغامحه‌مه‌د حه‌سه‌نخانی قاجار، بانگ ده‌کاته لای خوویی و به‌زو خوشی ده‌یدوینی، ئه‌م و هه‌ردو برا که‌ی ده‌باهه شیرازولای خوی زوربه‌ریژه وه‌له‌گه‌لیان ده‌جولیتیه‌وه‌و ته‌نانه‌ت به‌ئاغامحه‌مه‌دخان ری ده‌دابچینه‌نشیمه‌نی گه‌وره‌پیاوان و جاروباریش بو‌ریژدانانی زیاتر، بی‌وراله ئاغامحه‌مه‌دخان ده‌خوازی. به‌لام کاتی ئاغامحه‌مه‌دخانی قاجار، ده‌بیته‌شای ئیران ده‌ستور ده‌داله‌شی که‌ریمخانی زهند له‌شیرازه وه، بگو‌یژنه وه‌بو‌تاران و له‌ژیر پلیکانی کوشکی ئه‌و دایخه‌نه‌بن خاک، تا هه‌مو روژی خه‌لک به‌سه‌ریداهاتو چوبکه‌ن و بین و برون.

□ نوکنه‌ تاریخ ده‌نوسی: محهمه‌د حه‌سه‌نخانی قاجار، ده‌چیته‌قه‌زوین لای شاتیه‌ماسی صه‌فه‌وی تاکاریکی بداتی، شاکه‌نیزیکی ده‌بی، ده‌یدا به‌محهمه‌د حه‌سه‌نخانی قاجار کاتی لای شاده‌روا، شه‌و، ده‌گاته، دیتی یه‌ک، ته‌ماشاه ده‌کا ته‌ورنه دوگیانو ئاخوندی دی‌نامه یه‌ک بو‌شاده‌نوسی، شاتیه‌ماس له‌وه لآمدا، ده‌لی: له‌خوم دوگیان بووه‌و ئاغامحه‌مه‌دخانی قاجار له‌ورنه بووه‌و به‌کوری ئاغامحه‌مه‌د حه‌سه‌نخانی قاجار، ده‌ناسری.

۳- که ریمخانی زه‌ند، بو که مک‌ردنه وهی دژودوژمنی، خوشکی محمه‌ده
حه‌سه‌نخانی قاجار بو خوی ماره ده‌کا و هه‌رواکچی خانیشی له‌کوره‌که‌ی خوی
ماره‌کردو گو‌یزتیه‌وه بو شاری شیراز.

به‌لام‌ئاغامحه‌ممه‌دخانی قاجار، دوا‌ی‌ئه‌وه‌ی ده‌سی ده‌گا، به‌لوت‌فعه‌لیخانی زه‌ند،
به‌دغه‌رانه و مارزانه له‌گه‌ل مه‌ریه‌م خانمی ژنی لوت‌فعه‌لیخانی زه‌ند، ده‌چول‌تیه‌وه‌وه‌به
خه‌یال بو هه‌تکی حورمه‌ت، شازاده می‌رمنا‌له‌کانی تازه‌بالغ، به‌که‌سانی هیچ و پوچ
ویی‌ئا‌بروبه‌می‌رد، ده‌دا.

۴- که ریمخانی زه‌ند، دوا‌ی‌کوژرانی نادرشای قه‌راخلو حورمه‌تی نان و نمه‌کی‌ئه‌وله
به‌رچاو، ون‌نا‌کا‌جاهه‌ره‌به‌ر‌ئه‌وه‌حو‌کومه‌تی ویلا‌یه‌تی خو‌راسان له‌ئیختیاری شاروخ،
ئه‌وه‌ی نادرشای دانه‌ی و نایه‌لی‌که‌س پی‌ی‌بلی‌له‌ل، به‌لام‌ئاغامحه‌ممه‌دخانی قاجار، باوه
کو‌که‌ریمخان‌ئه‌وه‌همووه‌پیاوه‌تی و مروغانی‌یه‌ی له‌گه‌ل‌ئه‌ودا‌کردبوو، که‌چی
ئاغامحه‌ممه‌دخان به‌نامروغانی و به‌درنده‌یی له‌گه‌ل‌گشت‌زارو‌ک و خزم و که‌س و
کاری‌ئه‌وه‌جولا‌یه‌وه، ته‌نانه‌ت له‌گه‌ل‌له‌ش و ئیسک و پلوسکی سواوو‌پواوی که‌ریمخانی
زه‌ند، به‌دغه‌رانه‌وه‌نامرویا‌نه و بی‌شه‌رمانه و خو‌یری‌یا‌نه و نمه‌ک‌به‌حه‌رامانه، ره‌فتاری
کردو جولا‌یه‌وه.

۵- می‌وزانان له‌باره‌ی که‌ریمخانی زه‌نده‌وه‌ئاوه‌هایان‌نوسیه‌وه: شاری شیراز، که
که‌ریمخان‌کردبو‌یه‌پی‌ته‌خت‌له‌بن‌ئالای‌سه‌لته‌نه‌تی‌ئه‌ودا‌که‌دروشمه‌که‌ی، ئاشتی‌بوو،
ئاسوده‌یی، ره‌نه‌قه‌وژیا‌نی‌ته‌ژی‌له‌شادی و خوشی و بروی‌تیدا‌په‌یدا‌بوو و له‌ئا‌زاوه و
شه‌رو‌شوری‌نیو‌خویی، وه‌له‌هه‌للا‌وه‌هه‌راوب‌گره‌وبه‌ند، خه‌وه‌ری‌نه‌ما‌بوو، خه‌لک‌به
ئاسوده‌یی ده‌ژیا‌ن و مافی‌هه‌موو‌که‌س پارێزرا‌بوو، ئیترله‌توران و ئه‌شکه‌نجه و ئازارو
ده‌ردو‌مینه‌ت و زولم و جه‌فاو‌سه‌ختی، قسه‌یه‌ک‌نه‌بو، گه‌وره و بچوک‌خو‌ویی‌دزی و
باجگیری‌وراوه و تیا‌ن له‌میشک، دورد‌ه‌خسته‌وه، که‌ریمخان، فره‌حه‌زی‌له‌وه، بوو
خه‌لک‌به‌خوشی و شادی و بی‌وه‌ی‌به‌خته‌وه‌رانه‌بژین و شه‌رو‌شورو ویشومه‌نه‌می‌تی،
له‌کات و ساتی‌فه‌رمانه‌وا‌یی‌ئه‌ودا، نیشانی‌له‌خو‌قه‌فکردن و خو‌هه‌لسماندن و خو‌به

زلزانی و خه فتهت خواردن و شین و په ژاره، نه مابوو، پیاوه تی ئه و داگری هه موکس بوو، ته نانهت خویش و بیگانه، مه سیحی و موسولمان، له دادگری و مروقانی که ریمخانی به شدار بوون و کهس مه حروم و بی هیوانه بوو.

ده لئین: دوا ی شکاندنی شوره ی شاری کرمان، یه کسه ت ئه فسه ر، له هوژی هه و شاریان به یه خسیری برده، لای ئاغامحه ممه دخانی قاجار، ئه وانه له کرمان پاریزه ری (و ئاگادارچی) لوتفعه لیخان بوون، ئاغامحه ممه دخانی قاجار، هه روه ک له و جوژه روداوانه دا، عاده تی بوو به خوگیل کردن له و ئه فسه رانه و توانج و ته شه ر هاویشتن و به سه گه بنیسی کردن، ئه وان ده خاته بن پر سیاره وه - ئایا لوتفعه لیخانیاں خوش ده ویست؟ هه مو به یه کده نگ، له وه لاماو توویانه به لی! - عه شق و ئه وینی ئیوه به و تا کوئی بوو؟ ئه وانیش پر به دهنگ و تبویان: تا گیانمان تیدا بوو خو شمان ده ویست. ئایا یه کترتان خوش ده وی؟ «به لی: چونکا خزم و برای یه کین» ئه وساه زمانی دا، تاچه که کانیاں، به و ئه فسه ره هه و شاریانه، بده نه وه، تا پیکه وه یه کتر بکوژن که چی میژوو، ده نوی: به لام ئه و ئه فسه رانه، هه ر یه که له وان روی چه کی کرده خوئی.

ئهم میسالانه نویتته ری دوو فهره ننگ، دو په روه رده بوون، دوو ئاکار، دو خوو، دو کرداره، نه ک دو کهس، یادو تاک، فهره ننگ و په روه رده بونی، نیو کورده واری و ناکورده واری فهره نگی ئیرانی و نائیرانی، هه رچه ند ئهم دوو فهره ننگه به سه دان سال له که ناری یه کابوین، به لام تیکه لاونه بوون، هه روه ک روون و ئاو، که تیکلاویه ک نابن، فهره نگی کورده واری پروته ژی یه، له مروفانی، پیاوه تی، لیپوردن، جوامیری و خوو ئاکاری چاک و چاکه و چاکه کردن و کارچاکی، خووی ئاوه دان کردنه وه، نه ک رووخان و رماندن، فهره نگی ناکوردو نائیرانی هوئی کوشت کوشتارو تالان و برو، رماندن و کاول کردن و بگروه به رده یه. ئهم مه به سه له په ری ئه ندیشه ی حه و ته نامه ی سیروان ژماره ی ۲۷۷ سالی ۷ و ۱۶ جوزه ردانی ۱۳۸۳، سه له چاپ دراوه.

ناودارانی خیطی «دونبولی»

حه یران خانمی دنبولی کورد:

حه یران خانم دنبولی و بنه مالهی دنبولی وه کوو (مه فتون) «عه بدولرزاق» دنبولی و به هائه دین دنبولی و مزنه کانی تری بنه مالهی دنبولی هه مووله «خو» و گونده کانی لای «خو» بوون. هه ندی لایان وایه هه یران خانمی دنبولی له ته وریز و هه ندی تریش لایان وایه له (نه خججه وان) له دایک بووه که دوای په یمان نامه ی «تورکومان چای» له نه خججه وانه وه، گه راونه ته وه. که ریم خانی باوکی هه یران، خانم گوندی (خانه قای سوری) لای ورمیی له لایه ن «نایب السلطنه» وه - پیدراوه، به لام ده سگیرانه که ی هه یران خانم نه یتوانیوه بگه ریته وه بوئازه ربا یجان و له ناکاما هه یران خانم له دهر دو سوژی دوری ده سگیرانه که ی چهن غه زه لی زور جوان و پرواتای داناوه و زیاترله ۸۰ سال ژیاوه و گوپا تاروژگاری شاناسره دینی قاجار ماوه. ئه مه ش غه زه لیک له هه یران:

بر محفل خود راه مده اهل هوس را	در دور شکر، دور برانند مگس را
گلزار که از روی گل ماه تو خالی است	خار است به من با تو کنم میل قفس را
صد وای به حال دل آن کس که نداند	از ناله مرغان چمن بانک جرس را
فریاد که نادیده رخ یار خودم را	آه دل برگشته به من راه نفس را
حیران، به فدای تو برای مدعیان	خوبان نگذارند به محفل همه کس را

هیمان:

خواهم به تو از غم نهانی	بسنمایم شرح داستانی
روزی ز قضا آسمانی	دل را به هزار مهربانی
برد از کف من جهان جانی	مشهور جهان خرده بینی
غار تگر جان به نازینی	در فهم و کمال به قرینی
خورشید جمال و مه جینی	شیرین سخن شکر دهانی
هم خور مراد و هم ملک خود	گنجینه جمال و مارگیسو
نسرین بدنی و عنبرین بو	غار تگر جان به خال هندو

با چشم سیاه جان ستانی

ناوى ھەندى له ناوداران دونبولى:

دونبوليه كان له سالى ۶۰۷ى مانگيه وه له شامه وه هاتوونه تههريمى سه كمن ئاوا كه به عيسا دونبولى به خشراوه، له پاشان چۆونه ته، چورهس - قه لای سميران، لای چورهس، قهره زياته دين، جيگای دى بستم يا (بهستان) به قسه ئه وليا چه له بى ده سيان كرده وه به حوكومهت كردن دونبوليه كان له كوردانى يه زيدىن: يه زته، يه زه كه له ئاويستادابه واتاى فرشته و پهرى هاتوه. دونبوليه كان له گهل سه لاجه دين بوون و دوايى هاتوونه لای خو، له ۱۹ «ربيع الثانى» ۱۰۱۲ى مانگى كه له ته وريتر پاشاى توركى عوسمانيان دزى و بردبانه (نيك پهى) لای زهنگان بولاي شاهه باسى سه فهوى سه لمان به گك: سولتان سوباشى دونبولى بووه ته، حاكمى سه لماس و چورهس، چون خو، به هوى عوسمانيان ويران كرابوو، سه لمان به گك كورى شاويدى و نه وهى حاجى به گى كوژراوله ۹۵۵ى مانگيدا، سه لمان به گك له ۱۰۳۴ به ملاوه كه شاهه باس مرد بوماوهى ۲۲ سال حوكومهتى كرد تاله ۱۰۴۰ دامردو جه مشيد سولتاني ماميشى بووه حاكمى مهنه. يا «عبدالرزاق» دونبولى كه ۱۲۴۳ وه فاتی كرده وه و كتيبي (رياض الجنه و تجربه الاحرارى) نوسيوه و شاعير بووه، يا «بهاء الدين محمد بن عبدالرزاق دونبولى» كه تاريخى «ده نابله»ى نوسيوه و نوسخه خه تى ئه وه له كتيبخانهى ميللى ته وريتر به ژومارهى ۱۷۹۹ هه يه. يا فه قبرى كورى حوسه ينه لى دونبولى له ۱۲۷۳ دائه ميس تاريخى ده نابلهى نوسيوه، يا حوسه ين خان دونبولى كه ئه ميس تاريخى ده نابلهى نوسيوه. له ۱۰۴۹ كه په يمانى قه سرى شيرين له نيوان شاسه فى و پاشاى عوسمانى موركر گرينگى چورهس كه له زه مانى سه لمان سولتان دونبولى ده سى پيكرابوو له ده وهى ئه يوب خان و مورتهزا قولى كورى زياتر گرينگى پيدراو بووه ناوه ندى بازارگانى. نه جه فقوليخان، خوداداد خان جه عفر قوليخان، ئه مير ئه رسه لانخان، مه حمودخان خاوهر، شه هباز خان، قورساوول باشى، محه ممه د سادقخان، سوله يمانخان كورى حوسه ينقوليخان، نه جف قوليخان، خانم جهيران دونبولى، ساحيب دونبولى، شه وقى ته وريترى دونبولى، كورانى «عبدالرزاق دونبولى»: (بهاء الدين ئاغا، حاجى محه ممه د ئاغا، عه لى كه ناز ناوى: غه ريب بووه، مه حمود ئاغا).

دونبولیہ کانی شاخہی کاشان: له شه والی ۱۲۱۸ ی مانگی که روس «عروس» شاری گه نجهی داگیر کرد، شهری روسیهی ته زار و ئیران دهسی پیکرد، شاری خوئی که بووکی شاره کانی ئیران بوو، نه حمهد خان دونبولی سازی دابوو، وه له ۱۱۷۰ قه لای خوئی بوخوئی ساز کرد بوو که چوار، ده روزهی هه بوو: (ده روزهی چورهس، شوراب، نهسته نبول، خیابان) که به هوئی روس له ناو چوو حه سه نعه لیخان ناو، جوانباشی، حاجی میرزا ئاقاسی، حاجی میرزاعه بدوللا، میرزائه حمه دخان، نه جه فعه لیخان، میرزاجه بار نازم مه هام، سهدر ده له، مومتاز مولک، موفه خه مولمولک، عه لاثوسه لته نه - (شه پوئل) هونه - شیعر:

چه سازد گر کسی بیمار باشد؟	طبییش در پس دیوار باشد؟
نه در هجران بود صبر و قرارش	نه راهش در بر دلدار باشد؟
سرش در بستر و رنجور و نالان	دلش در حسرت دیدار باشد؟
به حال بلبل صد وای کورا	گلشن اندر میان خار باشد؟
چه باشد حال عاشق در زمانی	که نزد یار صد اغیار باشد؟

کوردانی دونبولی له ۱۶۰۷ ی مانگیه وه له شامه وه هیزاونه ته ئیران له دواییدا چوونه ته خو، چورهس و خوره. نه حمهد خان دونبولی په نجا سال و شهش مانگ حوکومه تی کردوو و دونبول بنه ماله یه کی گه وره و له سهر ثاینی یه زیدی؛ یاری، یارسانبون و پیایو ثاینی وه ک (احمد بن نصر فقیه شافعی و علی بن ابی بکر سلیمان محدث) یان تیدا هه لکه و تووه. دونبولیانی کاشانیش ناودارن وه ک صبا (نه بولحه سن) موسیقی زان ناودار له دونبولیانه.

۳۲ - صاحبه سولتان خانمی کچی که ریمخان له هوژی که تگه ر لوی دونبه لی که له شیعر دا (شهباز) ناز ناوی بووه، خیزانی نه بولفه تح خان کوری مورته زاقلیخانی دوهمی دونبه لی که تافره تی زور زانا و له زانستی نه ستیره ناسیدا نوسراوهی فره، زوره و هوته و شیعری جوانیشی هه یه و له فهنی ئینشا و له زورئی له صهنایعی زهریفه، زور شاره زا و خوش خهت و دهس و قه له م جوان بووه.

شہزادہ باکمال شیرین سخن است
در گلشن خسروی گل یاسمن است

شہزادہ حسن دلیر و لشکرشکن است
در باغ شهنشی خرامان سروی است

شہ و بو خانم: ژنی ئازا و کورد
خوشه ویست و کورد خواز بووه و
له سهر کوردایه تی کردن له به ندیخانه ی
شاری به سره ی عیراق زنجیری له پیی
ده کهن و ئازار و ئه شکه نجه ی دده ن
و له سوئنگه ی ئازار دران نه خوش ده
که وی و له نه خوشخانه وه فات ده کا،
دیاره به شی کورد به دهس دوژمنانه
وه، له وه چاتر نابی، ویته ی ئه م
خاتوونه کورده به خسیره زنجیر
کراوه، به نه ته وه ی نه جیب و دابه
شکراوی کورد ده لی: کورد، ده بی ته ک
بن تاله به خسیری و ئازاردانی
دوژمنان رزگار بی و کوردیش مافی
رهوای خوئی به شداری و ههروه ک
باقی گهلانی سهر گوئی ئه مزه و بیه ئازاد

و سهر به خو، له نیشتمانی که و نارای باب و باپیرانی کوردی خوئی بژی و له مافی مروف و
ئینسانی خوئی که لک وه ربگری.

۵ - ناهید خانمی محه ممه دی له هوژی ناوداری که له هور که تائیسنا دوو دیوانی
شیرعی به زاروه ی شیرینی که لوری له چاپ داوه «چه وه ری» چاپی ۷۹ و «دهروه
چه یلی شه که ت» به ئافه رین نامه و به رکولی دوکتور میرجه لاله دین که زازی له ۱۳۸۳
چاپ کراوه و ئه و شاعرانه ی له بابته کوردستان و هه له بجه ی سووتاو، هیرو شیمای

کوردستان و شاری کرماشانه وهن، زور شیرین و جوانن و بهسه زاری شاعر دوستانه وهن [که لاهور که پهنجهی له پهنجهی وهران - هه مو و ناخونی وه کت خهزه لوه ره هه لوه ران] به پیی لیکولینه وهی لیکوله رانی، زمانی پارسی که به پارسی دهری ناوده بری له زمانی مادو زمانه کونه کانی ثاری و ئیرانیان گورو اووه و چه که ره ی داوه و به هوئی شاعیران و نو سه رانی نه ته وه ئیرانییه کان به تیکرا په روه رده کراوه و کراوه ته زمانی روژ باو، میژوو ده لئی: په راوی پر دهنگ و رهنگی مه رزه بان نامه که ره نگین و سه نگینه، له راستی دا له کتیبی مه رزه بانی روسته م شیروین، وه رگیر دراوه، که له ریشه ی زمانی کوئی ئیرانیانه، ئەم کتیبه سه عده دین وه راوینی له سه دهی حه و ته م هیناویه ته سه زاری که به فارسی دهری نیوده بری، هه روه کوو کتیبی نه فه حاتولئونسی شیخ جامی، وه رگه راوه یه که، له ته به قاتی وه فیه ی خواجه عه بدوللای ئه نسار، که تاریخی به له می نووسیویه تی، خواجه عه بدوللای ئه نساری فه رموویه تی: من کوردی بووم بیاوانی. ئەم شیوه کارانه تا ئەم سه رده مه، به رده وامه و شاعیران و نو سه ران، بهیت بیژان و خوش خوانان به زار و زمانی دایکی، به کوردی شاعیران و تووه، ناهید هانمی محه ممه دی ئەم کیژه کورده، خوینه وارو ژیر و نیشتمان خوشه و یسته، کیژیکه زانا، هونه ره په روه که به شاعر و تن به زاری شیرینی که لهوری توانیویه تی خو بخزینته نیو حافیزه ی ویزه و ویزه وانی و شاعری ئەو شیوه زاره ببیته ئەده بی مه کتوب و مه تبوع و خو پاریژی و له نیو کوره و سو به ی گرده ران نه تاوینته وه و نه فه وتی و به زه ق و زیندوو هه ر بمینی و به ر ده و امیش بی.

دیاره کورد، خانم و خاتونی زانا و له کارزانی زوره بووینه: فه له کناس ئوجا، له یلازانا، له یلاقسم شه هیدی ریگای کورد و کوردستان، شیرین ئامیدی، پاکیزه ره فبق حیلمی، نه سرین فه خری یا دوکتوره فه خری، خانزاده خانمی سوژان که له و په ری دوسه لاتدا حوکومه تی کردوه و له راست هیرشی سه فه ویه کاندایشیرانه له ولاتی خوئی به ره وانی و به رگیری کردوه. حه فسه خان، فاته مه حسین په نا، دوکتور پروفیسور خانم ژاله ئاموزگار خوئی له کوردانی لای شاری خو، خانم دوکتور فاته مه موده رسی ئوستادی زانکوئی شاری ورمی. خانم ژیلا حوسهینی ئەو شاعیره پرهه ست و خه یاله، خانم دوکتور کوردستان کچی خوالیخوشبو گیوی موکریانی ده بیری کوری زانیاری کورد.

لہہ ولیر پیتہ حتی ہریمی کوردستان، خاتوو رووناک یاسین شاعیر و رخنہ گری نیودار، خانم کولسوم عوسمانپور شاعیرہی شیرین زمانی ہورامانی، خاتوو قہرہ داغی، دوکتور شوکورہ رے سول، جہان ناراخانم شاعیری ناودار، مہستورہ خانم تہردہ لان کوردستانی تہ و شاعیرہ میژوو نووسہ، نامینہ تہ و دال لہ خانمہ زاناکانی کوردی تیرہ وان، کہ ناداب و روسومی زور و بہر فرہوانی، بہ زاراوی کرمانجی باکووری کوکردونہوہ، خاتوو کا کوپہ، کہلہ روژگاری غہزنہ و بیہ کاندہ حاکمی بہ شی لہ باکووری تیران بوہ. سہر چاویہ کتیبی ژبناوہری زانایانی کورد لہ جہانی ٹیسلامہ تی یا گہنجینہی فہرہ ننگ و زانست، بہ قہلہ می (شہ پوئل) تاران، چاپخانہی مہہارت ۱۳۶۴ ی ہتاوی و زانانی ناوداری تیران لہ «کتیبہ میژویہ کہی دوکتور پوران فہرہ زاد». گو فاری گرشہی کوردستان بہ سہر نووسہری و بہر پرسی محہمہد سالیح ٹیبراہیمی (شہ پوئل) کہ یہ کہم ژمارہی گرشہی کوردستان لہ ۱۹۸۱/۳/۱ ی زابنی لہ تاران بہ زمانی کوردی تا ۹ ژمارہی لی چاپ و بلاو کراوہ تہوہ، ہہروا کتیبی «ژنانی ناوداری ٹیسلام و تیران چاپی ۱۲۳۸»، و بہرگی ۲۰ ی کتیبی زانایانی کورد، چاپی ۱۳۷۹ نہ شری محہمہدی سہقر، تاریخی کہ مبرج و تاریخی بہ بیہقی و روزنامہ کان و میژوی میرانی سوژان حسین حوزنی موکریانی و کتیبی گولزاری تہدہ بی لورستان نووسراوی ٹیسفہندیار غہزنہ فہری ٹومہ رای خورہ ماوای لورستان.

نوکتہ: یا گازندہ و گلہ یی - بہ داخہ و ہدہ بی بلیم: بوچی و لہ بہر چی؟ کوردہ کان چژن و چ پیاو، کہ بہ زمانی فارسی شیعریان فہرموہ، کہ سانی و ہ ک؛ بہ سسام - ی کورد (۲۶۵ کوچی مانگی) یالو کہری تہ بوو حہسہن عہلی کہ فہرموویہ تی: (بخارا خوشتراز لوکر خداوندا ہمیدانی - ولیکن کردنشکبید از دوغ بیابانی) یا ہومام تہوریزی [کہلہ دیوانہ کہ یدا شیعہ کوردیہ کانی چاپ نہ کراوہ، بہ لام لہ جوابی] شورہوی سابق دا، شیعہ کوردیہ کانی چاپ کراون ولہ ریسالہ یہ کدا کہ رایانگہ یاندوہ، بہ پی تہم شیعرانہی ہومام بہ کوردی، نشان دہدائہم تازربایجانہ لہ تہ ک تازربایجانی باکولیک جیان تہوی تاران بوہ و کراوہ تہ تازربایجان، یا نیزامی گہنجہوی کوری رہ ٹیسہی کورد، یا مہلامحہمہد شہریف ناودار بہ شیخی مہ غربی (کہ بہ زمانی پہلہوی کوتی کورد یا تازہری کون شیعہ و دیوانی چاپ کراوی ہہ بہ)

چەن نوکتەى وردى عىلمى لە بابەت بابە تاهير هوه

- ۱- دوکتور سەعیدخانى کوردستانى لە گوڤارى جیهانى ئسیلامدا، لە پەرهى ۴۰ دا نوسیویەتى: بابە تاهير، چەند هۆتەى بە زمانى کوردى بە شیوهى گوڤرانى، داناوه و دیاره لە ناوچهى کرماشان و روژ ههلاى کوردستان. بە پەیرهوانى ئاینى (یارى: یارسان: ئەهلى حەق)، دەلین: گوڤران. بابە تاهير ئە و چوارینانەى بوئى دا ناوه تا خەلگى لە بیرورای یە کتر، تى بگەن و بیته سەر ریی و ریبارى بابە تاهير
- ۲- حەشمە توللا خالقى هەرسینى بابە تاهيرناس کە زیاتر لە ۲۰ سالا لە سەر چارینه کانى بابە تاهيردا کارده کا، تانیستا ۵۸ چوارینهى لە نیو ئەهلى حەقى لە لورستان و لە کستان، بە دەس هیناوه و لە گەل ئە و شیعراى بابە تاهير کە لە کتیبخانەى قونیه سەر بە تورکیه، پارێزراون، پیکیان بگری و رای گە یاندوه کە هیچ جیاوازی یە کى لە نیوانیاندا، نەدیوه و هەر دەلیى لە بەر یە ک هەلگیراون.
- ۳- نوسەر و لیکۆلەر: مەجید یەز دانیهنا لە سەرەتای کتیبى رۆستەم و زنون، دانراوی سەر هەنگ ئە لماسخان کە نوڵی، ئاماژەى بە ۵۸ هۆتەى بابە تاهير کردوه، کە لە نیو ئەهلى حەقى لورستان پارێزراون و هەندى لە وانەیشى لە سەرەتای ئە و کتیبەدا هیتاوه.
- ۴- میتورسكى دەلی: لە کتیبى سەرەنجام ۱۳ چارینهى بابە تاهيرم، دوژ یوه تەوه و هاوریانی ئەهلى حەقىش ۳۱ چارینهى دیکه یان بۆم ناردوه و ههروا مینۆرسلى دەلی: لە سالى ۱۹۶۸ ز- داگورگین ئاکو پف لە زانستگهى ئەرمەنستانهوه، هاتبووه شارى لیئینگراد، لە بابەت بابە تاهيرهوه، وتى: لە سالى ۱۹۴۳ ز- لە تاران چاوم بە رهشید یاسه مى کەوت کە سەدر-ى قازیش لەوئ بوو، رهشید یاسه مى کە قسهى ده کرد، ئەم شیعرهى خوێتدهوه «كى گوتى ك نینه له دنیادا راس / ئەزك من شهیدایى تا یەم راس نینه». یانى کیى دەلی لە دنیادا، راستى نیه، ئایا ئەوه، راستى نیه، کە من شیت و شهیدای توّم.

ره شيد ياسمی نه وشيعره ی له پياوړي پيريسټبو، منيش له ټاکو پغم پرسی، نه ی تو نه وت، نه ی بوچی نه و هونه ت له ديواني بابۀ تاهير عورياندا، له چاپ نه داوه؟ له وه لameda وتی: نه خير.

دوکتور پروفيسور مارف خه زنه دار، له بابۀ نه وشيعره وه، ده لي: کوردي يه و به زار او ه يه کی، ټيکلاو، به يان کراوه و له روی ناوه روکيشه، له شيوه شيعری بابۀ تاهير، ده چی. کتیبی سه رنه نجام، باسی و تووړی بابۀ تاهير و شاخوشين - ی لورستاني ده کا و شيعره کانی بابۀ تاهيری، هيتاوه و هه روا شيعره کانی فاطمه لوره، که به که لام به ناو بانگن هاوردوه و به شيعری کوردي گورانی دانراون و هه رله سه رنه نجامدا باسی چاو پيکه وننی بابۀ تاهير و فاطمه لوره له گهل شاخوشين کراوه، دياره شاخوشين، گه شت و گيلی ميروبی هه بووه، که به گه شتی شاخوشين ناوداره، هه روه کو گه رانی خه ليفه ی شيخه کانی کوردي ناوچه کورد نشينه کان که له پايزو زستانا به ديها ته کاندا، ده گه ران و پول و پاره يان کوډه کرده وه و خالکيان توبه، ده دا. شاخوشين له و گه شته دا، له (يافته کو تا شاهو یا له لورستانه وه بو هه ورامان و له و کاروانه، سه فه رانه دا، زور به ی شايه ران و خو بيژان، ژه نياران و هونه روه رانی يارسانی نه و سه ر ده مه، له و گه شته، به شداريان کردوه. هه روه کو چلون صوفی و ده رویش و مرید له گهل شيخ و خه ليفه ی شيخدا، ده گه ران، له ميروبی يارساندا نه و سه فه ره به نو سه ی نو سه ی (نو سه د نو سه د) ی شاخوشين ناوداره. نه و کاروانه پاش گه رانه وه له شاه زوری هه ورامان و ديداريان له گهل زانايانی وه کوه (: بابۀ فه قی بان زه رده بی و شيرخان سه يانی و مايخان زه هاوی) و زانايانی شاره زورو هه ورامان و گوران و سه حنه، بو دوا جار، چو ونه ته، سه ردانی بابۀ تاهير و فاطمه لوره، له شاری (نارومهن) له نيژيک هه مه دان و له شاری نارومهن، کو بونه وه يه کی پر و چرساز دراوه و زانايانی به ناو بانگی، هه روه کو (: کاله راهداو پير شالياری هه ورامی و ميه زه ردي دلفانی و سولتان چله وی مایه شتی و بابۀ بوزورگی دلفانی و بابۀ هند و

هندوستانی و بابە فەقی بان زەردەیی و خاتو ماما جەلالە و خاتونەسای جان و خاتو
ریحانە) لەو کوبونەووەدا بەشدار بوون. لەم ھۆنەیی خواریدا کە بە کەلامی یارسان
ناودارە. باسی ئەو کۆ یونەووی کردووە:

بێوھن کلام وان شاناس وە شاھۆ

ژشاھۆ خوشین شی وە ھەلۆھن کۆ

ژ ھەلۆھن کۆدا، شا، شی، وە ئارومەن

شاچەنی میردان شاخوشین پەسەن

خەلک ھەمەدان ھاتن وە پیشواز

سەر و مال کەردەن گەرد، وە یایەنداز

شاواتەش وە خەلک خازان زاھیر

وادەیی میوانم وە یانەیی تاهیر

شاخوشین، خوێش نام قەدەم رەنجە کەرد

تەشریف وە یانەیی بابە تاهیر بەرد

تاهیر ژھەییەت شائاماوە دەرت

چوو سەریانەیی قاپیش، کەفت وە سەرت

شاپرسا تاهیر ئینە چیشەن چیش

فەر قی پیشانیت پەیی چیش بیەن ریش

لە و کاتەیی بابە تاهیر لە پردی تە دەری بو پیشوازی کردن لە شاخوشین، کوتە داریکک

لە سەردرگای ماله کەیی، دە کە ویتە خواری و لە پیشانی بابە تاهیر دەدری و برینداری

دە کاو کاتی شاخوشین، ئەو دە بینی پرسیار دە کا و بابە تاهیریش بە بە شیعەر، وە لامی دە

داتەووە کە دەلی:

تا کە سی ھەواخواتە فەر قەش ھونینە سەرینش خستە، بالینەش زە ویتە.

شاخوشين له و قسه ي بابه دلگير ده بي و جله وي ته سپه كه ي وهرده گير، تا بگه ريته وه
بو دواوه، به لام به هو ي پارانه وه ي فاطمه لورپ، داده به زي و ده چيته مالي بابه تاهير و
۹۰۰ كه سيشي له گه لدا بو وه. كه نه م شيعرانه مه به سته كه مان بو ده گيريته وه.

شاخوشين له و قسه ي بابه دلگير ده بي و جله وي ته سپه كه ي وهرده گير، تا بگه ريته وه	شاخوشين ته و رو كه رهم نه مانا
بو دواوه، به لام به هو ي پارانه وه ي فاطمه لورپ، داده به زي و ده چيته مالي بابه تاهير و	تاهير نه داربي، هيچ نه مه وه وردرا
۹۰۰ كه سيشي له گه لدا بو وه. كه نه م شيعرانه مه به سته كه مان بو ده گيريته وه.	پاله وز شيرين فاطمه وانا
شاخوشين له و قسه ي بابه دلگير ده بي و جله وي ته سپه كه ي وهرده گير، تا بگه ريته وه	شاخوشين ته و رو كه رهم نه مانا
بو دواوه، به لام به هو ي پارانه وه ي فاطمه لورپ، داده به زي و ده چيته مالي بابه تاهير و	تاهير نه داربي، هيچ نه مه وه وردرا
۹۰۰ كه سيشي له گه لدا بو وه. كه نه م شيعرانه مه به سته كه مان بو ده گيريته وه.	پاله وز شيرين فاطمه وانا

(ياني: شامو عجزه ي نواند به له فزي شيريني خوي فاطمه لوره ي بانگ كرد)

يه قهري برنج، چهن دانه فلفل دا، وه فاطمه چيشت كه رو حاصل
فاطمه سانانه خواجاي خاموش كه ردهش وه ديگي هر مه دانه جوش
دهس ژ فاطمه، به ره كه ت ژ شا چيشت نو سده، وه ئاديگه دا.
پاشنان خواردن شاخوشين و فاطمه لورپ و بابه تاهير، دهس ده كه ن به وتوويز
بيگه وه. بابه تاهير به هوتنه ده لي:

پاشا هر كهش شاههس توي حالهش همينه

سهرينهش خشت و بالينهش زه وينه
جورم نه ز ئيدهن ك دوس تو ديرم

هه رنان يارهش تويي حالهش چينه
شاخوشينش له وه لامه به هوتنه به بابه تاهير ده لي:

تاهير شه و سارانه كه ردهم مه يل واه ميل

ته له و كه سي كه رد سوختهش بي وه زه يل

ئه گهر، رهنگريژان عالهم حالم بزنانن

جومله رهنگريژان ژ من بهرن نين.

فاتمه لورهش به هوته وتي:

راز داريم راز داري ياريم (ياريم ليژه دا به واتاي تايني ياريه)

وه فهрман شا رازداري ياريم

شاهم به زهيش ئاما وه زاريم راز كه رد، وه دهرمان، دهرده كه ي كاريم

گيان پهری چيشهن ههركهس تودارو، گيان په ي چيشهن

وه نامت قهسه م دهر ونه م ريتهن بي توگيان و زيل هه ميهه پريشهن

زييل كهه ران رهوشهن ياران وه خوشين زيل كهه ران روشهن

سه رسو پورده يان وه ياري وه شهل بسازان پهری ويتانا جهوشهن).

بابه تاهير به هوته وتي:

ههركي شاههش توي بو يهش خوش ئايو

به هه ر مه جليس نشينه خهندهش ئايو

ههركي تورا واچه با دل و با جان

هه ميهه كابينهش، هه ر دوشهش ئايو

موده رويش له كم ئيعجاز ديترم

مودوسى چو خوشين ده مساز ديترم

مو مه عشوقى وه ناو فاتمه لور

سه ر به سه ر قامه تى پر ناز ديترم

مو ژ عيلم له دون سه رمايه ديترم

قه لايه كم ژ گو هپايه ديترم

موده رویش مه سله ک وه ناگر مه جازم
نه بو حاجه تی بهر تهخت و تاجه م
فه راموشم بیرن دونیای خاکی
له باس عاشقی که رده ن ره و اجم
چوینان فه سل وه شماره، شه و یاران
تلوع روی یاره شه و یاران
به وه ری تا باده ی وسله ت بنوشم
ک مهرگ ئینتیزاره، شه و یاران.
سه رچاوه سه رنه نجام، دهس نوس، ده وره ی شاخوشین سه ده ی ۵ مانگی، دهس
نوس کو کردنه وه ی سام نه لدین ته وریر یان، له بابته میژوی ویژه ی کوردی یه وه،
نوسینی دوکتور مارف خه زنه دار، دیوانه گه وره ی گوران نوسراوی ده رویش عه لی
دیژده رویش، کورده کانی گوران، ته رجه مه ی سیروس ئیزه دی و روسته م و زنون
سه ره نگ نه لماسخان که نوله یی، به خوش کردن و هه له گیری مه جیده، به به کورتی،
نه قل له نوسینی به ریژ نیعمه ت زه حمه تکیش، گوفاری مه هاباد په ره ی ۴۶ تا ۴۸
ژماره ی ۷۹ چاپی سالی ۱۳۸۶ هه تاوی.

دونیر donery زاناو بیروردی ئوروپایی دهلی [گرینگترین هوکه ئوروپا به نیوی کیانی موته جانیس و شویتدانه، که به خویدا هات و ده رکهوت و سه رکهوت به مجوره بوون: ۱- هه بونی زمانی لاتین ۲- ته ده بیاتی کون ۳- روناک بیران یا ئییلجنسیا، که له سه دهی سێزدهی زاینی یه وه، له زانکوکانی هاوویتته ده سیان کرد، به دهرس و وانه گوته وه. منیش دیتم زمان و شیعی عه لی عه ریری و حه کیم ته حمه دخانی، مه لای جزیری و بیسارانی و حه کیم مه وله وی کورد و حاجی قادرو... زاناو نوسه رو ماموستای دهرس بیژی زانینگه و زا کومان هه یه، قورئانم هیئا به سه ر زمانی شیرینی رۆژباوی کوردی، تا زمانی کوردی بیته، زمانی قورئان و له نیو خه لکدا قیداسه ت په یدا پکا و کس نه ویرۆی زمانی کوردی قه دهغه بکا و نه وانه ی هوگری قورئان له ریگای قورئان خویندنه وه، باشتر هوگری زمانی شیرینی کوردی ببن و له و ریگا یه وه، زیاتر په ره به زمانی کوردی بدرۆ.

دوای پرس و راله گه ل دوستان وه ختی چاوپیکه وتنم له گه ل ئاغای په هلبود، زاوای حه مه رها شاو وه زیری فه ره نگی ته و سه رده م، وه رگرت و قوئانه کوردی یه که ی خویم و کئیی که دوکتور سه عیدخانی کوردستانی ئینجیلی وه رگیژا بو وه سه ر زوانی کوردی که له سالی ۱۳۰۹ هه تاوی کلێسه ی له شه قامی قه واموسه لته نه له تاران به ناوی مزگانگی نه زانی به کوردی بو ی چاپ کردبو و پیشه کیسه کی وردی پرواتای به فارسی بو نوسیوو بردم و چومه لای په هلبود، له پیشدا ئینجیله کوردی یه که م داده سی و پیم وت:

ئه مه کلێسه له چاپی داوه، دباره خه لکی کورد، که ئه مه بخویتیته وه، هوگری بو دینی حه زره تی عیسا په یدا ده کا، منیش قوئانم هیئا وه ته سه ر زمانی کوردی تا خه لکی باشتر له قورئان حالۆ ببن و له سه ر دینی خو یان زیاتر سوربن، په هلبود، فره به په له چاویکی به سه ر، پیشه کیسه که یدا، گیژا وه ماشای کوردی یه که یشی کردو دانیاو قورئانه کوردی یه که ی لیوه رگرتم و ته ماشای کرد له پاشان، له سه ر میزی به رده می خو ی دانیاو منیش و شم بو یی هاتوم لوتف بکه ی بو م له چاپ بدهن، له وه لameda وتی: ئیمه ناتوانین قورئان به کوردی له چاپ بدهن، چونکا کوردی گویشه (: بن زاره) ته گه ر قورئان به کوردی له چاپ بدرۆ و بلاو بیته وه، کوردی په رهیژو قه وی ده بی و ئه وه یش زهره ر و

زبان به زمانى فارسى ده گه ینى و هه چى شیرو ریویم بوهیتایه وه که لکی نه بوو به دل ساردى له لای هه ستام و لیمدار ویشتم.

شوکر بوخوا به پى پهروه ندهى کلاسه ۴۸۱/۴/۸۲ و ژماره ی دادنامه ی ۲۵۶ شوعبه ی ۳ دادگای ته جدید نه زه ری ئوستانى تاران له ۱۳۸۵/۶/۷ هه تاوى مه ته ئید نه زه ری کارناسى ره سمى وه زاره تی دادگوسته ری (عه لى بیانى فه ر)، ریشه ی کتیب و کتیب دارى و به ریعایه تی مه وازینى شه رعى و قانونى و ته شریفاتی دادره سى به ئیستینادى مادده ی ۳۵۸ قانونى دادگای به ده وى ستادى مه ته قه ۲ سازمانى ته بلیغاتی ئیسلامى مه حکوم و رای قه تعى دراوه و جیى قسه نه ماوه. جیى ورد بونه وه یه که کارناسى (عه لى بیانى فه ر) له راپورتى ۸۱/۱۰/۳ خویندا، به پى نامه ی ژماره ی ۳/۲۳۵۱۳ مور ه خه ی ۷۹/۵/۲۵ که تاریخی ئیمزاکه ی ۷۹/۷/۲۶ یه که له لایه ن سازمانه وه به تیراژى ۱۰۰۰۰ دانه ئیجازه ی چاپى ئه و قورئانه کوردی یه به بلاوکی ئاداب له چاپخانه ی جیهان له مه شه هه د، ئه ملاولا دراوه، هه روا رای گه یاندوه که غه یره موجاز له چاپخانه ی پیروز و هه ندی که س له م لا و له و لاله چاپ دراوه و له جه له سه ی ۸۱/۹/۲۵ له قوم ئه وه یان راگه یاندوه و کارناس رایگه یاندوه ئه و قورئانه به زمانى کوردی ۴ جار له تیراژى ۵۰۰۰ و ۳ جار له تیراژى ۱۰۰۰۰ جه لد، که به تیکرا له ۵۰۰۰۰ نوسخه له چاپ دراوه و سازمان مه جبور بووه به پى سه نه دی که تى ديان به و په نجا هه ژار چاپ کراوه دا بنى و هه روه ها کارناسى ناو براو ئه وه که واتای ئایه تی ۶ سوره ی مائیده له بابته وضو وده سنویره وه له چاپى ئه وه له پى بیرو بروای موته رجیم ئاغای دوکتور محه مه د صالح ئیبراهیمى (شه پۆل) ئوستادى زانکۆى تاران که ئه هلى ته سه نونه، له چادراره وه له چاپى دوه مدا، واتاکه ی گوڤدراوه و له گه ل چاپه که ی ئه وه له یه ک ناگریتته وه مافى ویراستاران نه بووه که خوینان به ناو به موحه قیق داناوه، ئه وان، نه شه رعنه نه قانونه ن حه قى ده سکارى واتای ئه و ئایه ته یان نه بووه و له باتى ئه وه خوینان به شیوه ی بیرو رای خوینان قورئانیا ن ته رجمه بکردایى نه ک ده س له سه رمایه ی فیکرى موته رجیم به ن. عه لى بیانى فه رکاناسى ره سمى وه زاره تی دادگوسته ری ریشه ی کتیب و کتیب دارى ۸۱/۱۰/۳ ژماره ی نامه ۸۱/۵۴ مور و ئیمزا.

پیرست

پهړه	مه به ست
۱	سهره تا
۷	وینه
۸	ژیانی بابه تاهیر
۴۶	چهن نوکته ی ورود و جوان جوان
۴۹	شيعری ده سخته
۵۱	به درخان پاشا: پيشه وای ناسیونالیزمی کورد
۶۲	دوکتور کامران به درخان
۶۵	وینه ی دوکتور کامران به درخان
۶۶	عه بدوره زاق به درخان
۷۴	وینه
۷۵	تازیزانی بوختی
۸۰	بدلیسی ئه میر شه ره فخان
۹۵	بدلیسی ئه بو عه مار بن یاسر
۹۸	بدلیس شار
۱۰۵	بدلیسی حه کیم ئیدریس
۱۱۰	برادوست
۱۲۳	بوختی
۱۳۸	عارفی ره بیانی مه لای جزیری
۱۵۸	به گزاده
۱۶۴	هوژی فه یزوللا به گی
۱۹۲	بوداق سولتان
۲۰۲	بلباس
۲۳۴	وینه مسته فا پاشا یامولکی
۲۳۹	پیران
۲۴۷	پیرانشار

۲۵۳	مامه‌ش
۲۶۰	وینه
۲۶۱	مه‌نگور
۲۶۶	شه‌هید هه‌مزاعای مه‌نگور
۲۷۱	س Sin وره‌مه‌ک
۲۷۲	ده‌سخه‌ت
۲۷۵	خیلی زه‌رزا
۲۷۷	شیر حمیدزه‌رزا
۲۷۹	کوردستان
۲۸۹	هوارت
۲۹۳	کتیب
۳۰۰	په‌تای کتیب نه‌خویندنه‌وه
۳۰۳	دونبولی
۳۰۷	سه‌نه‌دی خه‌تی
۳۲۰	چه‌ن نوکته‌ی جوانی مروفانی کوردی
۳۲۶	ناودارانی دونبولی